Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja
Journal de la Société Finno-Ougrienne

Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja
Journal de la Société Finno-Ougrienne

94

Publié par le bureau de la Société Finno-Ougrienne

Ulla-Maija Forsberg
Sirkka Saarinen
Riho Grünthal
Auli Oksanen
Harry Sjöberg
Sampsa Holopainen
Kaisa Häkkinen
Ildikó Lehtinen
Arja Hamari

Rédigé par
Arja Hamari et
Rigina Turunen

Suomalais-Ugrilainen Seura
Société Finno-Ougrienne
2013

Copyright © 2013 par la Société Finno-Ougrienne
et les auteurs

Société Finno-Ougrienne
B.P. 320
FI-00171 Helsinki
Finlande

Secrétaire de la Société
Ulriikka Puura (depuis 2014)
<*sihteeri@sgr.fi*>

Rédaction du Journal de la Société Finno-Ougrienne

Arja Hamari (en congé)
Département d'études finnoises, finno-ougriennes et scandinaves
B.P. 24
FI-00014 Université de Helsinki
Finlande
<*arja.hamari@helsinki.fi*>

Rigina Turunen (rédactrice en chef suppléante; rédactrice en chef depuis 2014)
Département d'études finnoises, finno-ougriennes et scandinaves
B.P. 3
FI-00014 Université de Helsinki
Finlande
<*rigina.turunen@helsinki.fi*>

<*http://www.sgr.fi/susa*>

Les auteurs sont priés de contacter la Rédaction
avant d'envoyer leur contribution.

Pour abonnements, s'adresser à:

Tiedekirja
Kirkkokatu 14
FI-00170 Helsinki
Finlande
<*tiedekirja@tsv.fi*>
<*http://www.tiedekirja.fi*>
Télécopie +3589 635017

Tämän julkaisun artikkelit luetteloidaan ja indeksoidaan
ARTO-tietokantaan tunnuksella URBIS.

ISSN-L 0355-0214
ISSN 0355-0214 (imprimé)
ISSN 1798-2987 (en ligne)
ISBN 978-952-5667-51-6 (imprimé)
ISBN 978-952-5667-52-3 (en ligne)

Vammalan Kirjapaino Oy, Sastamala 2013

Journal de la Société Finno-Ougrienne 94

Articles

Vlada Baranova: Grammaticalization and Semantics of
Complex Predicates in Kalmyk……9–35
Lotta Jalava: "Adjectives" in Tundra Nenets: Properties of Property Words……37–67
Denis Kuzmin: Saamelainen asutus Karjalassa……69–123
Miina Norvik: Future time reference in the Finnic languages:
LEE(NE)- verbs……125–164
Peter S. Piispanen: The Uralic-Yukaghiric connection revisited:
Sound Correspondences of Geminate Clusters……165–197
Ilona Rauhala: Attribuutin kongruenssi: adjektiivit,
demonstratiivit ja **para*……199–221
Merja Salo: Deverbal reflexive and passive in Chuvash……223–255
Sergey Say: Kalmyk causative constructions: case marking,
syntactic relations and the speaker's perspective……257–280
Olga Seesing: Subjektposition und Informationsstrukturierung
in kalmückischen Adverbialnebensätzen……281–291
Susanna Virtanen: Informaatiorakenteen vaikutus suoran objektin
merkintään mansin itämurteissa……293–335
Konstantin Zamyatin: Finno-Ugric Republics and Their State
Languages: Balancing Powers in Constitutional Order
in the Early 1990s……337–381

Chronique

Communications

Johanna Laakso: ELDIA – a Finno-Ugric minority research project
approaching its goal……385–389
Leonid Ivšin: G. J. Vereščaginin käsin kirjoittamat
venäläis-udmurttilaiset sanakirjat: ortografisista erikoisuuksista……390–395

Activités

Suomalais-Ugrilaisen Seuran vuosikertomus ja tilinpäätös vuodelta 2011….396–407
Suomalais-Ugrilaisen Seuran vuosikertomus ja tilinpäätös vuodelta 2012….408–419

Articles

SUSA/JSFOu 94, 2013

Vlada Baranova (Saint Petersburg)

Grammaticalization and Semantics of Complex Predicates in Kalmyk

The paper describes Kalmyk complex predicates, based on the empirical data of linguistic fieldwork. The focus of this investigation is on the semantics and morphosyntactic properties of the complex predicates in Kalmyk. In Kalmyk, several auxiliaries (*bää-* 'to be', *jov-* 'to go', *kevt-* 'to lie' and *suu-* 'to sit') belong to the imperfective domain. Perfective semantics is the basis for complex predicates with the primary verbs *ork-* 'to put' and *od-* 'to go away', whereas the verbs *av-* 'to take' and *ög-* 'to give' express reflexive benefactive and benefactive meanings. The verb *xaj-* 'to throw' expresses intensivity and pluractionality. The study shows that the Kalmyk aspectual system arose as a result of grammaticalization.

1. Introduction

The paper describes Kalmyk complex predicates based on the empirical data of linguistic fieldwork. I will analyze the semantics and degree of grammaticalization of auxiliary verbs in Kalmyk and some peculiar morphosyntactic features of complex predicates. Kalmyk is one of the Mongolic languages spoken in the steppe regions adjacent to the northwest shore of the Caspian Sea (Republic of Kalmykia, Russian Federation; there are also small Kalmyk minorities in Kyrgyzstan and in the Xinjiang autonomous region of China). The article is based on the material obtained from the village of Yergeninsky in 2007 and from the village of Tugtun in the Ketchenerovsky region, Republic of Kalmykia from 2007 to 2008[1]. The data was collected from oral narratives (some of the data was published in IPGKYA (2009)) and by means of elicitation tasks: the native speakers were asked to translate a set of sentences from Russian into Kalmyk and from Kalmyk into Russian. Through this text, I will apply a transcription system and interlinear glosses used for all the material collected during the expedition.

The paper is structured as follows. In the introduction, I will briefly outline the theoretical and methodological preliminaries of this study, focusing on the theory of grammaticalization and the two-component model of aspectuality. Section 2 will present the data on the complex predicates and affix expressing perfective aspect, Section 3 will discuss auxiliaries which have been considered perfective, but are not.

1. I am grateful to Sergey Say and other participants of the expedition for the helpful discussion of this study. I also would like to thank the anonymous reviewers for their valuable comments and suggestions to improve the paper and proof-reader from JSFOu. Finally, I would like to thank my informants. My fieldwork in 2007 was supported by National Research University – Higher School of Economics and I'm deeply grateful HSE for the opportunity to finish this paper during the sabbatical in 2013; the research also was partially funded by RFH grant №13-04-00416.

Section 4 will present the data on the interaction and the distribution of Kalmyk auxiliaries belonging to the imperfective domain. In Section 5, further data on the degree of grammaticalization will be discussed. In the conclusion, I will summarize the semantics and morphosyntactic properties of some complex predicates in Kalmyk and I will discuss the aspectual system in Kalmyk in general.

Kalmyk, like other Mongolic languages, has a system of non-finite verb form that serves to express adverbial subordination. Bläsing (2003: 243) divides Kalmyk converbs as modal, imperfective, perfective, conditional, concessive, terminative, abtemporal, final, and successive. Complex predicates in Kalmyk are formed by a combination of the imperfective converb ending in *-ǯə* (in some grammar descriptions it is called a conjunctive converb) and the anterior (also called a disjunctive or perfective) converb formed by adding the affix *-ad* and an auxiliary verb that carries grammatical markers indicating grammatical meaning for the whole construction[2]. Descriptive converbs ending in *-ǯə* and ending in *-ad* as imperfective and perfective assume the distribution of these forms in different aspectual zones, however, in some contexts, the two converbs are interchangeable. As Bläsing (2003: 243) notes, "the imperfective (or copulative) converb puts the predicates in a more concrete or special relation towards each other, […] while the perfective (or disjunctive) converb in *-(gh)-Ad* involves no such relationship" and "often implies a chronological sequence". This tendency works at least for converbs used as part of complex predicates, although the semantics of converbial forms in Kalmyk is not entirely clear.

From the semantic point of view, complex predicates represent one event. Types of complex predicates differ, depending on the semantic impact made by the lexical verb and the auxiliary verb on the general meaning. In most cases, it is the syntactically dependent verb that carries general lexical meaning.

An auxiliary verb as a component of a complex predicate is more or less grammaticalized. Grammaticalization is usually understood as a process when lexical units gradually change into grammatical units, which, as a general rule, is accompanied by a partial loss of lexical meaning (semantic bleaching) and strengthening syntactic boundedness. Desemantization, the loss of some syntactic properties and phonetic changes take place simultaneously (for these definitions, see Hopper, Traugott (2003), Heine, Kuteva (2002)).

There are two characteristics of grammaticalization processes that are important for further description. First, grammaticalization affects whole constructions rather than single lexemes, thus we should consider the impact made by each one of the grammatical and lexical units. Bybee, Perkins and Pagliuca state that "[….] in tracing the origin of a grammatical meaning, we must attend to the syntax and morphology of the source construction rather than the referential meaning of its lexical items" (1994: 11). Secondly, it is probably the similarity of human perception that conditions

2. Here, I will not discuss complex predicates with converbs ending in *-n* and auxiliaries *gi-* 'say' and *ald-* 'lost'.

the fact that the ways of grammaticalization for lexemes with the same meaning in various languages of the world have very much in common.

Synchronically, an auxiliary can have various interpretations. According to Heine (1993: 48 ff.), as the verb is changing its status from a full lexical item to a grammaticalized functor element, there is a period of ambiguity associated with the use of the not-yet semantically bleached auxiliary element. For example, on a synchronous level, (semi)loose combinations of movement verbs and grammaticalized aspectual constructions based on the latter coexist in the Kalmyk language. Although there are extreme cases when these constructions diverge in semantics and morpho-syntactic properties, sometimes it is impossible to classify a particular construction (for details, see Section 5).

General characteristics for all complex predicates in Kalmyk are 1) unified marking of a compound verb; 2) fixed word order that prohibits rearrangements of the complex predicate components; 3) unified argument structure.

Depending on the degree of grammaticalization, complex predicates differ in behavior 1) in negative constructions and 2) when they carry markers of causative, passive, sociative and other voices (these cases will be considered in detail in the corresponding sections).

Through the formal properties listed above, it is possible to divide Kalmyk complex predicates into groups. Other optional features such as desemantization (semantic bleaching) or (partial) retaining of the original lexical semantics, morphologization or semi-clitic status or retaining of fully stressed forms, regularity of combination with any possible predicates or limited combination with verbs of a particular class (for example, only with other verbs of movement) should be regarded as extreme points, between which there lies a continuum of forms.

Most of the auxiliaries in Kalmyk refer to aspectual meanings. Henceforth, aspect will be examined within the framework of the two-component model. This theory implies that the two components of the aspectual system interact with each other. There are different (with different nominations for this opposition: grammatical or verbal aspect "proper" (as "a sub-system belonging to the grammar of a particular language") and "a lexical aspect, or actionality, or Aktionsart", Binnick (2011a: 32); viewpoint aspects and aspectual situation type by Smith (1997). Smith 1997: 3) distinguishes three main viewpoint types, perfective, imperfective, and neutral (the last one is irrelevant for my data), stating that "Perfective viewpoints focus a situation in its entirety, including both initial and final endpoints. Imperfective viewpoints focus part of a situation, including neither initial nor final endpoints".

Lexical aspect, in other words aspectual situation type, is considered in Vendler's (1967) perspective. The types of predicates concern the presupposition of a natural endpoint in the event. For my discussion here, we find it convenient to divide Vendler's four types of events into stative or non-dynamic and non-stative or dynamic events. States are stative and activities, accomplishments and achievements are dynamic. Smith (1997: 3) distinguishes three main viewpoint types: perfective, imperfective, and neutral (the last one is irrelevant for my data). "Perfective viewpoints focus a

situation in its entirety, including both initial and final endpoints. Imperfective viewpoints focus part of a situation, including neither initial nor final endpoints" (Smith 1997: 3).

It will also be an important typological semantic interpretation of perfective and imperfective aspects and a grammaticalization approach to aspectual and other grammatical markers. Following Bybee et al. (1994), I will discuss progressive, durative and habitual aspects in the imperfective domain. In the perfective domain, the semantic properties should be divided into having a completive and inchoative or inceptive interpretation.

2. Perfective auxiliaries

The affix *-čkə* (see below) and a set of analytical forms with auxiliaries are included in conveying perfectiveness in Kalmyk. M. D. Ondzhanova (1969) identifies several verbs that form the *completive aspect*: *ork-* 'to put', *od-* 'to go away', *xaj-* 'to throw', *av-* 'to take', *ög-* 'to give', *ir-* 'to come', *xuur* 'to exhaust', *duus-* 'to finish'. My field materials indicate that the verb *ir-* 'to come' cannot be used as an auxiliary, the verbs *xuur-* 'to exhaust' and *duus-* 'to finish' are sentential arguments and do not form complex predicates (and therefore they are not considered below), and the verbs *xaj-* 'to throw', *ög-* 'to give' and partly *av-* 'to take' express other semantic properties (see Section 3).

2.1. The affix *-čkə* and the verb *ork-* 'to put'[3]

G. D. Sanzheev notes that the completive aspect can be equally expressed both by using the affix *-čkə*, which can be traced back to a combination of the verb *ork-* 'to put' with a conjunctive (imperfective in my glosses) converb ending in *-žə*, or by means of the verb *ork-* with a disjunctive (or anterior in my glosses) converb formed by adding the affix *-ad* (GKYa 1983: 190–191), i.e. the affix as the result of grammaticalization is understood as the development of grammatical morphemes from free lexical items and synchronically as the affix and analytical form co-exist in Kalmyk. I follow this treatment for Kalmyk, although it is not generally accepted (for example, I. Gruntov has a different view of the etymology in this case). This affix is incomprehensible in other Mongolian languages; Svantesson (1991: 198**)** lists *-čx-* (**-***čiqa-/čike-***)** as an intensive aspect suffix (in Khalkha). Robert Binnick (2011b: XVIII) notes that the affix *-čix-* "likely has no counterpart or adequate gloss in English, but in any case no completely satisfactory, definitive statement of its meaning".

3. Henceforth I translate and transcribe in glosses *ork-* as 'to put' like it is accepted in modern Kalmyk dictionaries, but it also has (or had in the past) the meaning 'to throw away'; for example, Ramstedt (1935: 289) translated the verb *orkxə* (*orkkə*, *okko*) 'werfen, weggeben, verlassen, hinterlassen'.

The general meaning for forms with the affix *-čkə* can be defined as completive, as long as this form emphasizes the resulting phase of a situation.

(1a) *noxa* *Badm-igə* *zuu-čkə-v*
dog Badma-ACC bite-COMPL-PST
'A dog has bitten Badma.'

The affix *-čkə* is relatively frequent. The meaning of the final form is affected by the lexical aspect (or actionality properties) of the dependent verb and whether this verb is transitive or intransitive. The affix *-čkə* is used for transitive verbs, and, as a rule, also incompatible with intransitive verbs (in cases like this, the verb *od-* 'to go away' is used, see below), but there are a few exceptions with metaphoric or occasional meanings.

In colloquial Kalmyk[4], only contracted forms with *-čkə* are present, whereas the full form of the verb *ork-* 'to put' is almost never used, although the speakers admit to the possibility of its existence (1b):

(1b) *noxa* *Badm-igə* *zuu-ǯə* *orkə-v*
dog Badma-ACC bite-CV.IPFV put-PST
'A dog has bitten Badma.'

The perception of native speakers can be an additional argument for viewing the affix *-čkə* as a result of grammaticalization of the verb *orkə* 'to put' and the creation of a new morpheme in the construction of an imperfective converb (a conjunctive converb, in Sanzheev's terminology) with *-ǯə* and therefore, the full complex predicate is almost out of use.

2.2. The verb *od-* 'to go away'

The verb *od-* 'to go away, to depart from a deictic center' can be found in my materials both used on its own and as a part of a complex predicate (with imperfective converbs ending in *-ǯə*). Used on its own, *od-* denotes a start of a vectored motion from an observer.

(2) *a* *в* *42* *гоӧу* *ӓӓrm-də* *od-ad*
but in 42 year army-DAT go.away-CV.ANT
'In 1942, (father) joined the army.'[5]

4. G. D. Sanzheev based on the the data Standart / Literature Kalmyk considers the complex predicate with auxiliary *ork-* 'to put' as a synonym of the affix *-čkə*, but for modern colloquial Kalmyk it's wrong.
5. The oral narratives have a great deal of cases of code-switching.

As an auxiliary verb, *od-* combines with different modality and tense markers, but more frequently with the evidential affix *-čə* and in everyday speech becomes the contracted form *odəč* or *oč*:

(3) *tiig-äd* *kel-in* *cacu* *amə-ny*
do.so-CV.ANT language-GEN just mouth-P.3
kooči-ǯə *oč*
become.deformed-CV.IPFV go.away.EVD
'As soon as she uttered this, her mouth curved.'

Used as an auxiliary verb in a complex predicate, *od-* behaves in the same way as other verbs of movement. The resulting complex predicates have spatial meaning. In a spatial meaning, the verb *od-* is predominantly combined with verbs that signify a manner of motion (*nis-* 'to fly', *güü-* 'to run', *mölkə-* 'creep, crawl' etc.) and have no telic semantics. The complex predicate has a meaning of the start of a direct motion (examples 4, 5).

(4) *bičkən* *shovu-n* *ürg-äd* *nis-ǯə* *odə-v*
little bird-EXT flush-CV.ANT fly-CV.IPFV go.away-PST
'A little bird flew up, started to fly.'

(5) *... ödməg-mödməg*[6] *ög-xlä* *güü-ǯə* *od-ad* *...*
bread bread give-CV.SUCC run-CV.IPFV go.away-CV.ANT
'When they gave (us) bread, (we) ran up.'

Cases when the *od-* is used with verbs of movement that have their own direction (*ʁar-* 'to go out', *or-* 'to enter') are much less frequent. In the small corpora of texts available there are only few examples (3 cases out of 45 complex predicates with *od-*). All of them have a metaphoric meaning:

(6) *... ämə-ny* *ʁar-čə* *od-na*
life-P.3 go.out-CV.IPFV go.away-PRS
'(S/he) passed away'

Combinations of the *od-* with verbs of movement are a source of grammaticalization for this verb as an aspectual marker. Grammars classify *od-* as one of the verbs that transmit a complete aspect, "completeness of manifestation of an action" Pyurbeev (1977: 113). Depending on telicity or atelicity of a dependent verb, *od-* signifies the reaching of a certain limit, completeness (see example 6 above). With atelic predicates (as a rule with activities), the complex predicate introduces an initial boundary taken as a starting point of a situation, i.e., it carries an inchoative meaning (example 7).

6. There is an example of reduplication with phonetic transformation which is found very often in oral speech.

(7) *Baatr* *asx-n-a* *arvə-n* *neg-n* *čas-la*
Batyr evening-EXT-GEN ten-EXT one-EXT hour-COM
unt-ǯ *od-la*
sleep-CV.IPFV go.away-REM
'Batyr fell asleep at 11 o'clock in the evening.'

It seems that the process of desemantization of *od-* first involved constructions with verbs of movement and verbs that have the possible meaning 'to go to do something'. Later, its influence spread to all other intransitive verbs, though for the usage of this construction, spatial context is no longer necessary and the biclausal interpretation of 'to go to do P' is prohibited. For example, example 7 cannot be literally translated as 'went to sleep'.

In combination with verbs that do not contain a component of movement or reorientation in space, the verb *od-* is strongly desemanticized. The original semantics of moving away can be can be traced back to its tendency of being combined with verbs that describe various situations when something disappears, stops in its existence or undergoes deformation, which can be metaphorically understood as "going away":

(8) *terə* *ükrə-ny* *tuqəl-ta-ʁan* *ük-č* *oč*
that cow-P.3 calf-ASSOC-P.REFL die-CV.IPFV go.away.EVD
'This cow and its calf died.'

In many cases, this construction demonstrates lexical selectivity. For instance, almost all speakers of Kalmyk refuse to use *od-* with the verb *tör-* 'to be born' and instead suggest using a complex predicate with the auxiliary verb *ʁar-* 'to come out'.

The verb *od-* versus the affix *-čkə* (and the verb *ork-* when it is used) displays a tendency for complementary distribution. Constructions with *od-* cannot be used for transitive verbs, while *-čkə* is usually affixed to transitive verbs. The distribution of constructions with *od-* and verb *ork* or affix *-čkə* provides a means to differentiate between the verbs with final consonants *-r* and *-l* that form an equipollent causative opposition. Verbs with final consonant *-r* are intransitive. There are several pairs of verbs that represent this opposition in Kalmyk: for example, *tasər-* 'to come off' and *tasəl-* 'to tear (something) off', *shuur-* 'to burst (itr.)' and *shuul-* 'to tear (something)', *xamxər-* 'to break (intr.)' and *xamxəl-* 'to break (something)'. To express a completive meaning, *od-* is regularly used in constructions with intransitive verbs, while with transitive verbs with final *-l*, only constructions with *-čkə* or *ork-* are possible (examples 9a-b and 10a-b).

(9a) *suulʁə* *xamxər-ǯə* *odə-v*
bucket break(intr.)-CV.ANT go.away-PST
'The bucket broke.'

(9b) **suulʁə xamxər-čk-əv*
bucket break(intr.)-COMPL-PST
'The bucket broke.'

(10a) *Badma köl-än xamxəl-čkə-v*
Badma leg-P.REFL break(tr.)-COMPL-PST
(10b) **Badma köl-än xamxəl-ǯ odə-v*
Badma leg-P.REFL break (tr.)-CV.IPFV go.away-PST
'Badma broke his leg.'

On the synchronic level, there are both combinations of the verb *od-* with other verbs of movement and complex predicates present in Kalmyk in which *od-* is responsible for an aspectual rather than a spatial component of meaning (i.e. completive semantics). These combinations differ in their semantic and morphosyntactic properties.

2.3. Complex predicates with *av-* 'take' with inanimate subjects

Grammars and Ondzhanova (1969) affirm that completive meaning can be expressed by complex predicates with the auxiliaries *ög-* 'to give' and *av-* 'to take' but my data demonstrate that perfectiveness is characteristic only of combinations of *av-* with inanimate subjects (and in other cases, complex predicates have a benefactive and reflexive-benefactive meaning, see Section 3).

(11) *čejnik-tə usə-n busəl-ǯə avu-v*
kettle-DAT water-EXT boil-CV.IPFV take-PST
'The water in the kettle has boiled (already).'

The analysis of the texts indicates that this complex predicate with the auxiliary *av-* with inanimate subjects does not occur in Kalmyk very often.

2.4. Summary

There are some actual ways of expressing perfectiveness in Kalmyk: the affix *-čkə* (and sometimes complex predicates with auxiliary *ork-* 'to put'), complex predicates with auxiliary *od-* and peripheral constructions with the auxiliary *av-* with inanimate subjects. The most grammaticalized way is by using the affix *-čkə* which arises (according to GKYA (1983)) from the merging converb *-ǯə* and *ork-* 'to put'. The complex predicate with auxiliary *od-* also has a tendency to morphologization, especially in oral speech, with the evidential affix *-čə* (see the form fused with *oč* 'go.away.EVD' above).

As Bybee et al. (1994) show, a completive (= perfective) marker in many languages develops from a verb meaning FINISH and also from words with directional and motional semantics. The auxiliary *od-* is a motion verb, and the auxiliary *ork-* with the diachronical meaning 'to throw away, to cast off' has the semantic properties of movement, causation of motion.

The verb *od-* versus the affix *-čkə* (and verb *ork-* when it is used) displays a tendency for complementary distribution. Constructions with *od-* cannot be used for transitive verbs, while *-čkə* is usually affixed to transitive verbs. The distribution of verbs that have similar semantics depending on whether they are transitive or intransitive can also be observed in other languages of the world. It is both possible to use a pair of verbs that differ only in transitivity (as in many Turkic languages where the verbs meaning FINISH and LEAVE are combined with transitive verbs while those meaning COME TO AN END and STAY are combined with intransitive ones (Nasilov 1989)) or apply various grammaticalized verbs (as in the Indo-Arian languages where the verbs GIVE and TAKE art combined with transitive verbs and the verbs GO and GO AWAY are associated with intransitive verbs; such a distribution is sometimes referred to as *transitivity harmony* (see Maisak 2005: 324)).

In Kalmyk, the completive meaning is more common, that expresses reaching of a natural limit. It is typical for telic verbs expressing dynamic events (accomplishments and achievements as coined by Vendler (1967)). For the atelic process (Vendler's activities) and state the perfectivizing function consists in the implementation of an initial border and achieves an inchoative interpretation.

3. Auxiliaries *av-* 'to take' with animate subjects, *ög-* 'to give' and *xaj-* 'to throw'

In this section, I will briefly discuss complex predicates with the auxiliaries which have been considered perfective in previous works (primarily, Ondzhanovas 1969), but according to my data are not.

3.1. The verbs *av-* 'to take' with animate subjects and *ög-* 'to give'

The verbs *av-* 'to take' and *ög-* 'to give' in a complex predicate go together with the imperfective converb *-ǯə*. M. D. Ondzhanova (1969) defines *av-* and *ög-* as markers of the **completive aspect** with the additional meaning of "an action in somebody else's favor" or "for oneself" respectively. My field materials demonstrate that the main meaning of a complex predicate with *ög-* is benefactive (without a completive meaning), whereas complex predicate with *av-* has the meaning of reflexive benefactive with animate subjects and the meaning of completiveness with inanimate subjects.

Complex predicates with *ög-* signify that the situation includes a benefactive participant that does not coincide with the agent ('subject does P in favor of X) (examples 12a and 12b), while in reflexive benefactive constructions the subject coincides with the recipient (examples 13a and 13b).

(12a) *Badma maxə šar-ǯ ögə-v*
Badma meat fry-CV.IPFV give-PST
'Badma fried the meat (for somebody else).'

(12b) *Badma nan-də maxə šar-ǯ ögə-v*
Badma I-DAT meat fry-CV.IPFV give-PST
'Badma fried the meat for me.'

(13a) *Ajsa maxə šar-ǯ avə-v*
Ajsa meat fry-CV.IPFV take-PST
'Ajsa fried the meat (to eat it on her own).'

(13b) *Ajsa bij-d-än maxə šar-ǯ avə-v*
Ajsa body-DAT-P.REFL meat fry-CV.IPFV take-PST
'Ajsa fried the meat for herself.'

Constructions with *av-* and *ög-* introduce a new participant, although its presence is necessary only from the semantic point of view. Syntactic manifestation of the beneficiary is optional (as in examples 12a and 13a). Nevertheless, the benefactive participant in complex predicates with *ög-* usually has material representation (unless it is evident from the context). In cases such as example 13b, the reflexive pronoun *bijdän* 'oneself' is used as a means of emphasis. When the benefactive participant is unexpressed, the chosen complex predicate form identifies whether the beneficiary and the subject coincide or not.

Both *av-* and *ög-* partially retain their initial semantics of transmission. Constructions like this can be referred to as complex predicates only based on word order and a unified argument structure. The best semantic verbs to enter into such a construction are those that imply physical or metaphoric transmission (example 14).

(14) *enə tuuly-igə bi eeǯ-äsə*
this fairytale-ACC I.NOM grandmother-ABL.P.REFL
med-ǯə av-u-v
recognaze-CV.IPFV take-PST-1SG
'I learned this fairytale from my grandmother.'

Both of these verbs cannot be noted as fully desemanticized, as long as they still cannot form constructions with malefactive meanings and cannot group with verbs that imply loss (as, for instance, the verb *gee-* 'to lose').

In the languages of the world, the development of benefactive meanings is perhaps the most widespread grammaticalization route for the verb TO GIVE (see Heine & Kuteva 2002: 149), whereas the development of constructions with the verb TO TAKE into reflexive benefactives cannot be listed among frequent grammaticalization routes. The verb TO TAKE is more likely to transform into a completive marker accordingly (Heine & Kuteva 2002: 286–287). In the Mongolic languages, there are several varieties of grammaticalization for the verbs TO GIVE and TO TAKE with a resulting benefactive or completive meaning. For example, both benefactive and reflexive benefactive constructions exist in Khalkha Mongolian (see Kuzmenkov 1984).

The relationship between the Kalmyk benefactive constructions with *ög-* and reflexive benefactive constructions with *av-* is not symmetrical. Kalmyk speakers do not use combinations of *ög-* with an inanimate subject but permit their usage with the verb *av-*. In this case, the whole construction has a completive interpretation, whereas a reflexive-benefactive interpretation is not possible when the subject is inanimate (15):

(15) *čejnik-tə* *usə-n* *busəl-ǯə* *avu-v*
kettle-DAT water-EXT boil-CV.IPFV take-PST
'The water in the kettle has boiled (already).' / *'Boiled for itself'

3.2. Complex predicates with *xaj-* 'to throw'

The verb *xaj-* 'to throw' as a part of a complex predicate is combined with transitive verbs. Constructions with *xaj-* are not mentioned in the traditional grammars of Kalmyk (Pyurbeev 1977, GKYA 1983). Here, I suggest a preliminary observation of the auxiliary *xaj-* but its uses are quite rare and sometimes its semantics is not clear.

As it has already been stated, M. D. Ondzhanova (1969) lists *xaj-* alongside other auxiliary verbs used to form the *complete aspect*. However, my field materials show that complex predicates with *xaj-* do not express a perfective meaning as such. Complex predicates with *xaj-* are not included in the paradigm of perfective markers and frequently go together with the completive affix *-čkə*.

There are only a few cases with the auxiliary *xaj-* in texts. For example, in tales, this complex predicate has a meaning of intensive action or total involvement of the object in the process (and in example 16, the result of it is a total destruction and absence of the boots):

(16) *övgə-n* *bos-ad* *evr-ännʲ* *ʁos-an*
old.man-EXT get.up-CV.ANT oneself-GEN.P.3 boot-P.REFL
täär-äd ***xaj-ad*** *örü-n-d-än*
cut-CV.ANT throw-CV.ANT morning-EXT-DAT-P.REFL
bos-xlagə *ter* *ʁosə-nʲ* *uga*
get.up-CV.SUCC2 that boot-P.3 NEG.COP
'The old man was up (at night) and cut the boots. When (the family) woke up in the morning, there weren't any boots'.

The phrase in example 17 has two interpretations, and one has a meaning of total involvement of the object in the process and the other close to the continuative aspect:

(17) *carcaxa* *urʁcə* *id-äd* *xaj-ǯa-na*
locust crop eat-CV.ANT throw-PROG-PRS
a)'Locusts are eating (all) the crop.'; b) 'Locusts are still in the course of eating, even though they are close to finishing.' (i.e., they have eaten (for some time) and are now throwing it away → finishing it off)

The examples above show that a complex predicate with *xaj-* does not have a completive meaning and, furthermore, (with a progressive affix) it can express a meaning associated with the imperfective domain. The intensity is close to more the general category of *pluractionality*, or *event plurality*. In Bertinetto and Lenci (2011), pluractionality is considered within the context of the categories of habituality and imperfectivity.

Complex predicates with *xaj-* used for quantum objects can express both intensity and the meaning of distributional object plurality:

(18) *bi* *cug* *aaʁə-savə* *xamxl-ad* *xaj-čkə-v*
I.NOM all dishes break-CV.ANT throw-COMPL-PST
'I have broken all the cups (lit.: teabowl dishes).'

Constructions with *xaj-* that involve multiplicative verbs describe an action as an iteration, a sequence of punctual events when one situation is repeated several times with the same set of participants ('to beat', 'to kiss'). In such constructions, there are frequently used reduplicated forms of the converb with the affix *-ǯə* (example 19). Reduplication as such is one of the widespread means of transmitting multiplicative meanings and, in general, of expressing verbal plurality.

(19) *Bajrta* *küük-än* *üms-č-üms-čə* *xaj-čkə-v*
Bajrta girl-EXT kiss-CV.IPFV kiss-CV.IPFV throw-COMPL-PST
'Bajrta covered her daughter with kisses.'

The verb *xaj-* as a part of a complex predicate has not completely lost its initial semantics: in some contexts, the informants realize that it bears a connection with throwing or tossing. For instance, complex predicates containing *xaj-* are frequently used to describe some destructive actions, especially when they imply throwing as it happens in example 19. However, there are lexical compatibility limitations. As a general rule, complex predicates with *xaj-* have an additional pejorative shade of meaning and denote a negative appraisal of a situation. This construction is not present in literary texts, as speakers of Kalmyk consider it a colloquial or even rude expression.

The examples listed above demonstrate that complex predicates with *xaj-* cannot be attributed to the perfective domain. Depending on the lexical semantics and actional properties of the dependent verb, complex predicates of this class have one or several related meanings, such as intensity, affectedness, distributive object plurality or multiplicative semantics.

3.3. Summary

Although Ondzanova considers the verbs *av-*, *ög-* 'and *xaj-* to be completive / perfective auxiliaries, they express different meanings. The benefactive and reflexive benefactive are core for complex predicates with the affix *av-* with animate subjects and *ög-*. The auxiliary *xaj-* forms constructions with the meanings of intensity and pluractionality.

4. Imperfective domain

4.1. The general characteristics of the imperfective in Kalmyk

The main way of expressing imperfective meanings in Kalmyk is with the progressive marker *-ǯa* which apparently originated from the combination of the imperfective converb ending in *-ǯə* with the verb *bää-* 'to be', according to Bläsing (2003: 244). Moreover, Kalmyk also has complex predicates with imperfective meanings formed from *bää-* as well as other auxiliary verbs *jov-* 'to walk', *kevt-* 'to lie' and *suu-* 'to sit'. The verbs *bää-* and *jov-* are used both with the converb ending in *-ǯə* and the converb ending in *-ad*, whereas the verbs of position (*kevt-* and *suu-*) can only be combined with the anterior converb ending in *-ad*. All the above mentioned verbs are intransitive and can be combined with both transitive and intransitive verbs, although combinations with intransitive verbs are used more often.

Complex predicates belonging to the imperfective domain have been summarily described in Ebert (1999) and Bertinetto et al. (2000). They contrast *focalized progressive* constructions, i.e. those expressing the notion of an event viewed as going

on at a single point of time vs. *durative progressive*, i.e those that describe a large interval of time (see Bertinetto et al. 2000: 527)[7].

Combinations of converbs ending in *-ǯə* with the verbs *jov-* and *bää-* form *focused progressive* forms, the form ending in *-ǯana* is a durative progressive form Ebert (1999: 334). Combinations with the converb ending in *-ad* and auxiliaries *bää-*/*jov-*/*suu-* form *durative*, in Ebert (1999: 334), or "various types of durative situations, like continuativity, iterativity, graduality" (Bertinetto et al. 2000: 544).

My data are mainly in agreement with these works (see below for a few differences), so I will only specify a few characteristics of the semantic properties concerning the complex predicates consisting of anterior converb *-ad* and auxiliary verbs *bää-*/*jov-*/*suu-* that are treated as synonyms by Ebert (1999: 334). Although these complex predicates are indeed weakly specified, different auxiliary verbs introduce different semantic properties.

Also, I am not going to use the tripartite division (the durative, the durative progressive and the focused progressive); by the **durative**, I understand the various types of nonactual-progressive views of the situation (at moment T, situation P is in progress which means that P was in progress before T and is going to be in progress after T). The **progressive** aspect means that the situation has an actual interpretation (at moment T, progressive dynamic situation P is actually in progress).

4.2. Progressive. Complex predicate with the converb ending in *-ǯə* and the verbs *bää-* 'to be' and *jov-* 'to walk'

According to Bertinetto et al. (2000: 533), complex predicates in Kalmyk with the copula *bää-* 'to be' and converb ending in *-ǯə* are almost completely substituted by present progressive forms ending in *-ǯa-na* PROG-PRS. My data show that *-ǯə bää-* is in fact a rare form (for example, it is not found in texts, the elicited examples below are taken from questionnaires) and it is used with those predicates whose actional characteristics make it difficult for them to have progressive forms: with verbs of state (example 20) or punctive verbs (example 21) which, in this case, usually have a figurative meaning, and the compound verb has an additional resultative meaning (example 21).

(20) *Badma Baatr xojr xörn ǯil-də üürl-ǯə bää-nä*
Badma Batyr two 20 year-DAT be friends-CV.IPFV be-PRS
'Badma and Batyr have been friends for 20 years.'

7. There is a third type, "'absentive' constructions, i.e., those conveying the meaning of an event occurring in a place displaced from the deictic centre", in Bertinetto et al. (2000: 527), but this is irrelevant to Kalmyk data.

(21) *Badm-in* *Manǯə* *toxm-an* *gee-ǯə* *bää-nä*
Badma-GEN Mandzhi breed-REFL loose-CV.IPFV be-PRS
'Badmaev Mandzhi's family line is broken (only girls have been born).' (literally 'Badmaev Mandzhi is losing his family line')

K. Ebert (1999) interprets combinations of the verb *bää-* with converbs ending in *-ǯə* as "focused" progressive forms as compared to the neutral syntactic expression of progressive forms by those ending in *-ǯana*. However, strictly speaking, complex predicates V-*ǯə bää-* are not progressive due to the fact that they are combined with stative verbs, whereas the progressive is used with dynamic predicates and cannot be combined with stative verbs (Bybee et al. 1994: 126).

Another analytical form, a converb ending in *-ǯə* in combination with the verb *jov-* form the progressive from verbs of movement (example 22), verbs that have the semantic property of spatial motion (such as 'to dance', 'to whirl' in example 23) or that contain a motion component, such as the verb 'to put' which describes causation of movement (24).

(22) *xälä-Ø,* *xälä-Ø* *moʁa* *ger-ür*
look-IMP look-IMP snake house-DIR
or-ǯə *jov-na!*
enter-CV.IPFV walk-PRS
'Look, look, a snake is crawling towards the house!'

(23) *küükə-n* *biil-ǯə* *jov-na*
girl-EXT dance-CV.IPFV walk-PRS
'A girl is dancing.'

(24) *Nina* *širä* *deer* *aaʁə* *täv-ǯə* *jov-na*
Nina table surface cup put-CV.IPFV walk-PRS
'Nina is putting the plates on the table.'

The progressive construction of verbs of movement is formed both by forms ending in *-ǯa-na*/*-ǯa-la*, and the combination of a converb ending in *-ǯə* with the verb *jov-*. Many verbs of movement in Kalmyk (for example, *güü-* 'to run', *nis-* 'to fly', *mölk-* 'to crawl', *öömə-* 'to swim') have the meaning of non-directional chaotic motion and cannot be combined with denominations of a starting and/or finishing point of movement:

(25) *xälä-Ø!* *šovu-n* *nis-ǯä-nä*
look-IMP bird-EXT fly-PROG-PRS
'Look! The bird is flying (to and fro).'

(26) *ter samolet Moskva-ʁasə Aʁš-ur*
that plane Moscow-ABL Volgograd-DIR
*nis-ǯə jov-na / *nis-ǯä-nä*
fly-CV.IPFV walk-PRS fly-PROG-PRS
'This plane is flying from Moscow to Volgograd.'

Complex predicates with the imperfective converb *-ǯə* and auxiliary *jov-* express a directional motion in combination with verbs signifying ways of movement and lacking any indication of direction.

4.3. Durative. Complex predicates with anterior converbs ending in *-ad* and the copula *bää-*, postural verbs and the verb *jov-*

The copula *bää-* is combined with anterior converbs ending in *-ad*, and compound verbs V-*ad bää-* express a rather wide range of durative meanings and other meanings close to the durative.

The *durative* implies a nonfactual-durative view of the situation (i.e. the situation was happening before a certain point and may continue after it):

(27) *Očir av-xə degtr-igə Saglər šuluʁar*
Ochir take-PC.FUT book-ACC Saglar fast
umš-ad bää-nä
read-CV.ANT be-PRS
'Saglar is reading a book very fast which Ochir is going to take from him soon.'

Complex predicates can sometimes have an iterative or habitual interpretation ('every day'):

(28) (...) *durə-n-də-nʲ xotə-nʲ ög-äd*
wish-EXT-DAT-P.3 food-P.3 give-CV.ANT
bord-ad bää-nä
feed up-CV.ANT be-PRS
'(...)gives food at will, feeds up'.

The durative with *bää-* may express a certain property, a permanent characteristic of an object:

(29) *terü-n-äsə ikär seǯ-äd bää-nä*
that-EXT-ABL very be.suspicious-CV.ANT be-PRS
'Because of this, he is constantly very frightened.'

With strong telic verbs in the form of converbs ending in *-ad* the complex predicate with the copula *bää-* 'to be' has a resultative meaning:

(30) (...) *öŋgr-äd* *bää-ǯə* *mini* *eckə*
die-CV.ANT be-EVD I.GEN father
'(...) and died, my father.'

Another way of expressing the durative is by using complex predicates with the verbs 'to sit' and 'to lie'. Ebert (1999: 338) notes that combinations with postural verbs are very rarely used and always retain something of their literal meaning i.e. they are used in contexts such as *umš-ad suu-* / *kevt-* (read-CV.ANT sit / lie) 'sit / lie and read'.

However, my data show a much greater degree of desemantization of *suu-* 'to sit' and *kevt-* 'to lie' as part of complex predicates: they are combined with dynamic verbs that do not have the semantic properties of spatial position (sitting or lying) (example 31), including verbs of movement (example 32) and verbs of position as part of a compound verb cannot be understood literally, i.e. it does not describe the spatial position of an object but has an aspectual meaning (example 33).

(31) *daŋgin* *xö* *al-ad* *kevt-nä*
always sheep slaughter-CV.ANT lie-PRS
'(Badma likes to receive guests and) constantly slaughters sheep.'

(32) *Manǯə* *gerə* *erg-äd* *güü-ʁäd* *suu-na*
Manzhi house whirl-CV.ANT run-CV.ANT sit-PRS
'Mandzhi is running around the house'.

(33) *enə* *zurəg* *daŋgin* *un-ad* *kevt-nä*
this drawing always fall-CV.ANT lie-PRS
'This picture keeps falling down' / *'Picture, having fallen, is lying.'

Complex predicates with the verbs *suu-* and *kevt-* are synonymous and weakly distributed. Forms with *kevt-* have an additional connotation: the informants describe complex predicates with *kevt-* as **coarse and informal** forms (example 34).

(34) *caadkə* *zalu-čən* *gergə-n-d-än*
remote man-PCL.CONC wife-EXT-DAT-REFL
naa-ld-ad *kevt-nä*
glue-RECP-CV.ANT lie-PRS
'(My neighbor keeps complaining about her son like
this:) "This man so stick to his wife".'

It is typologically characteristic of these forms to have a negative connotation: Newman (2002: 3) draws our attention to the important associations the verb TO LIE has with rest, sleep, illness and death, which may account for the grammaticalization of appraisive meanings.

The verb *jov-* is combined with the verbal adverb ending in *-ad* from verbs of movement and has a durative or a habitual interpretation:

(35) *xortə-n* *cug* *xöö-d* *al-ad* *jov-na*
enemy-EXT all sheep-PL kill-CV.IPFV walk-PRS
a) 'The enemy is killing all the sheep (right now)';
b) 'The enemy kills all the sheep (usually does this)'.

Verbs of movement can also be combined with complex predicate verbs with the auxiliaries *jov-* and *bää-*; in the case of the latter auxiliary, it is not the semantic properties of motion that is emphasized any longer but the denotation of the location in a space (compare examples 36a and 36b):

(36a) *ʁärd* *šovu-n* *xö-d* *deegür* *nis-äd* *jov-na*
eagle bird-EXT sheep-PL above fly-CV.ANT walk-PRS
'An eagle is flying over the sheep.'

(36b) *ʁärd* *šovu-n* *xö-d* *deegür* *nis-äd* *bää-nä*
eagle bird-EXT sheep-PL above fly-CV.ANT be-PRS
'An eagle is flying over the sheep (soaring over the flock, motionless).'

4.4. Summary. Complex predicate distribution in the imperfective

In Kalmyk, several complex predicates belong to the imperfective domain (along with the progressive affix *-ǯa* that appears as the result of morphologization of the compound verb with the imperfective converb ending in *-ǯə* and the auxiliary *bää-*). The progressive is usually expressed by the affix *-ǯa*, and the analytical form is used with predicates for which it is difficult to have an actual-durative interpretation (punctive, stative) and to form the progressive of the verbs of movement.

Kalmyk has several weakly distributed forms of the durative with the verb 'to be', verbs of position and the verb 'to walk'. Compound verbs with the copula *bää-* and with the form of the disjunctive participle ending in *-ad* are neutral ways of expressing a durative state.

Complex predicates based on the verbs of position 'to sit' and 'to lie', which have an intensive durative meaning (P is taking [too/very] long), are used less often. The complex predicate with verb *kevt-* has negative connotation in Kalmyk.

5. Degree of Grammaticalization of Complex Predicates

5.1. Semantic bleaching

Kalmyk complex predicates emerge on the basis of lexemes with a generalized meaning that reflect some basic situations and concepts of human perception, such as verbs of movement (*jov-* 'to walk', *od-* 'to go away'), verbs of position (*kevt-* 'to lie', *suu-* 'to sit') and verbs of causation of movement (*ork-* 'to put', *xaj-* 'to throw', *ög-* 'to give', *av-* 'to take').

The degree of grammaticalization for different complex predicates differs. For the majority of verbs, their semantic motivation is partly retained alongside the combinatory limitations for dependent verbs (these limitations are usually semantic and sometimes are conditioned by the actional properties of the semantic verb). The verbs with the highest degree of grammaticalization (*ork-*, *bää-*) almost never have their own semantic limitations.

In combination with verbs that do not contain a component of movement or reorientation in space, the verb *od-* is substantially desemanticized, but the original semantics of moving away can be traced back to its tendency to be combined with verbs that describe disappearance or deformation (see Section 2.2).

Two constructions are created with the auxiliary *av-*. First, it has a reflexive benefactive meaning with an animate subject, partly keeping the literal meaning 'to take' in complex predicates. There are very frequently constructions such as *sur-ǯə avə* (ask-CV.IPFV take = 'ask for myself') and lexicalizations such as *xul-ǯə avə-* (trade-CV.IPFV take = 'to buy'). The second meaning has semantic bleaching with inanimate subjects, which referred to perfective domain, and does not have the primary semantic properties of taking.

As previously mentioned in Section 3.1, both complex predicates with the auxiliary *av-* with an animate subject and *ög-* cannot be called fully desemanticized, as long as they still cannot form constructions with malefactive meanings and cannot group with verbs that imply loss (such as the verb *gee-* 'to lose'). The verb *xaj-* composed of a complex predicate also partially retains its initial semantics of transmission.

Complex predicates with the imperfective converb *-ǯə* and auxiliary *jov-* express directional motion in combination with verbs referring to ways of movement and lacking any indication of direction; in combination with non-movement verbs, it loses its primary meaning and only indicates aspectual semantic properties. The auxiliary s*uu-* and *kevt-* as part of complex predicates undergo desemantization (see Section 4.3).

5.2. Morphosyntactic features (negation, passivization, etc.)

Two verbs with a perfective meaning (*ork-* and *od-*) are both strongly grammaticalized. The verb *ork-* is almost never used independently (in the sense the verb *täv-* 'to put, to place' is frequently used) and is relatively rare as a part of a complex predicate. A complex predicate with the main verb *ork-* has a range of limitations, i.e. morphosyntactic changes, for example, it cannot occur in a negative construction (example 37) or be causativized or passivized.

(37) **eckə-m* *nan-də* *bičəg* *bič-čə*
father-P.1SG I.DAT letter write-CV.IPFV
ork-sən *uga*
put-PC.PST NEG.COP
(intended meaning: 'Father didn't write me a letter.')

The morphosyntactic limitations on this construction as well as the fact that *ork-* is never used in colloquial Kalmyk seem to correspond with the deduction that the affix *-čkə* had been a result of morphologization (when a lexical item loses its independency). In literary Kalmyk, which is by definition more conservative, this process is taking place more slowly. In Kalmyk literature, the full form of *ork-* is used.

These Kalmyk verbs have undergone a grammaticalization process into perfective markers. In case of the verb *ork-*, we can note almost full morphologization (according to B. Heine (1993: 62–64). The verb *od-* has also advanced on the grammaticalization path. However, on the synchronic level, in Kalmyk there are less grammaticalized spatial verbs (stage 3 according to Heine) as well as more grammaticalized complex predicates with aspectual semantic properties (stage 4).

Complex predicates with *od-* as the auxiliary verb in the construction coexisting on a synchronic level display different morphosyntactic properties in spatial and completive meanings. As regards the aspectual (perfective) meaning, there are several morphosyntactic limitations, such as prohibition against the negation of a complex predicate with *od-* (example 38), whereas complex predicates with a spatial meaning accept negation, providing that the biverbial structure is retained (negation is part of the complex predicate as a whole), (example 39).

(38) **Badma* *kögšər-ǯ* *od-sən* *uga*
Badma grow.old-CV.IPFV go away-PC.PST NEG.COP
'Badma did not grow old.'

(39) *küükə-d* *kičäl-äsən* *güü-ǯə* *od-sən* *uga*
girl-PL lesson-ABL.P.REFL run-CV.IPFV go.away-PC.PST NEG.COP
'The children did not skip the lesson.'

The passive marker *-gdə* can be affixed to complex predicates with spatial semantic properties (in the sense of necessity). Complex predicates with completive semantic properties do not accept passivization.

(40) *nandə ödər bolʁə-n Elstə or-ǯə od-gd-na*
I.DAT day every-EXT Elista enter-CV.IPFV go.away-PASS-PRS
'I have to go to Elista every day.'

Similarly, the morphosyntactic properties of complex predicates with the imperfective converb ending *-ǯə* and the anterior converb *-ad*, both with with the auxiliary *jov-*, differ in terms of spatial semantics (auxiliaries show the direction of movement) and in an aspectual meaning. It is possible to have negation in the first case (as in example 41) and it is not when the auxiliary *jov-* expresses the aspect.

(41) *noxa ez-än ard-asə dax-ǯə*
dog owner-REFL back-ABL follow-CV.IPFV
jov-sən uga
walk-PC.PST NEG.COP
'The dog doesn't follow its master.'

Complex predicates with *av-*, *ög-* and *xaj-* have not undergone morphosyntactic changes, for example, they can occur in a negative construction (with a wide scope of negation) or be causativized or passivized:

(42) *Nina* (*nan-də*) *duul-ǯə ög-sən uga*
Nina (I.DAT) sing-CV.IPFV give-PC.PST NEG.COP
'Nina doesn't sing (for me) (she doesn't want to sing).'

(43) *Badma gerg-än cok-ad xaj-sən uga*
Badma wife-REFL beat-CV.ANT throw-PC.PST NEG.COP
'Badma didn't beat his wife black and blue.'

Durative constructions, i.e. complex predicates with anterior converb *-ad* and auxiliary *bää-/jov-/suu-/kevt-*, are not usually used in a negative construction. There are no examples of the negation of durative complex predicates in the texts, nevertheless some informants use it (example 44):

(44) *Ajsa-n mal-mud üvl-är ük-äd*
Aisa-GEN cattle-PL winter-INS die-CV.ANT
kevt-sən uga
lie-PC.PST NEG.COP
'Aisa's cattle didn't die this winter.'

5.3. Phonetic transformation

The last stage of grammaticalization is the disappearance of a lexical item, but synchronically, there are a continuum of forms from lexeme to clitic. Part of the complex predicates in Kalmyk creates a fused form.

The most grammaticalized form in the imperfective domain is the complex predicate with the imperfective converb *-ǯə* and the auxiliary *bää-*. It has the fusion form *-ǯa-na* (glossed as two morphemes -PROG-PRS). The construction *-ǯə bää-* is almost never used independently and cannot occur in a negative construction or be causativized or passivized.

The most grammaticalized auxiliary in the perfective domain, *ork-* 'to put', undergoes the transformation in the completive affix *-čkə* in colloquial speech. The verb *od-* is also strongly grammaticalized. Besides the semantic changes considered above, the frequent form in spoken Kalmyk for the evidential past derived from the combination of *od-* and the marker of inferential evidentiality *-čə* (*od-čə*, 'go away-EVD') is subject to contraction and displays a tendency to merge with a form of converb from the phonetic point of view (for instance, vowel harmony is a factor). All these features can be considered a sign of on-going morphologization (compare the completive *-čkə* and progressive affix *-ǯa* which originates from an imperfective affix and copula *bää-*).

In oral speech there are fused forms *-ǯa-və* derived from the affix of imperfective converb with combinations of the verb *av-*.

(45) *bičk-düd* *muzej-də* *ir-äd*
child-PL museum-DAT come-CV.ANT
olən *sonⁱn* *jumə*
different interest thing
xälä-ǯä-və = (*xälä-ǯ* *avə-v*)
see-CV.IPFV-take.PST
'The children came to museum and saw a lot of interesting things.'

5.4. Summary and Table

The properties of Kalmyk complex predicates previously discussed can be summarized by a few parameters:

Phonetic transformations: 1) reduction of the material 2) adaptation (leading to the development of synharmonic allomorphs).

Desemantization: a) the loss of the lexeme's original meaning in the function of the top-node of a compound verb; b) the regularity of combinations with predicates of any class; c) stylistic neutrality vs. markedness.

Morphosyntactic changes (*decategorization* according to B. Heine (1993)): a) the location of the **makers of actant derivation** at the top-node or in the lexical verb; b) the loss of ability to form negation.

The characteristics of Kalmyk complex predicates are summarized in Table 1. The complex predicates that possess each characteristic is marked by +. Those that only possess one or two of the characteristics are marked by + / –. The shading reflects the degree of grammaticalization: the dark gray areas show the most grammaticalised forms and the white area signifies the least grammaticalized.

Verb	Phonetic transformation / morphologization	Deseman-ticization	Morphosyntactic changes
-žə ork- '-CV.IPFV put'	+	+	+
-žə od- '-CV.IPFV go away'(aspectual)	+/–	+	+
-žə bää- '-CV.IPFV be'	+	+	+
-ad bää- '-CV.ANT be-'	–	+	+/–
-žəjov- '-CV.IPFV walk-' (aspectual)	–	+/–	+/–
-ad jov- '-CV.ANT walk-' (aspectual)	–	+/–	+/–
-ad kevt '-CV.ANT lie-'	–	+/–	+/–
-ad suu- '-CV.ANT sit-'	–	+/–	+/–
av- 'to take' with inanimate subject	+/–	+	–
av- 'to take' (with an animate subject)	+/–	+/–	–
ög- 'to give'	–	+/–	–
xaj- 'to throw'	–	+/–	–
spatial construction (with auxiliary *jov-* 'to walk-' *od-* 'to go away')	–	–	–

Table 1. Degree of grammaticalization of complex predicates in Kalmyk.

As Table 1 shows, the different levels of grammaticalization (semantic bleaching, phonetic transformation and morphosyntactic changes) are interrelated but the speed of each process may vary. Also, we can see that that one verb gives a set of constructions under grammaticalization with a different place on the grammaticalization chain. As we already noted, grammaticalization affects whole constructions rather than single lexemes, thus we should consider the impact made by each one of the grammatical and lexical units. In Kalmyk, the most grammaticalized constructions are those with imperfective converbs ending in *-žə*.

These data may further clarify the understanding of the grammaticalization path. B. Heine (1993: 54–60) unites the semantic (*desemantization*), morphosyntactic (*decategorization*), morphophonological (*clitization*) and phonetic (*erosion*) levels into stages. This approach allows us to determine the position of a linguistic unit on the scale of grammaticalization. In B. Heine's classification, desemantization is completely finished on stage C, and although the verb may be on several neighboring stages according to different parameters, it is assumed that the discussion of semantics is redundant on stages D to G. However, Kalmyk data show that some "traces" of the semantics of the top-node verb may persist even on the last levels of grammaticalization. Earlier in this paper, I discussed the special characteristics of the strongly grammaticalized verb *od-* that has lost its semantic properties of physical movement in space but still partly preserves the semantic properties of **going away** (this compound verb is often combined with verbs of physical destruction or disappearance of objects such as 'to break', 'come to pieces' 'to die', 'to rot', but is not combined with predicates denoting **emergence** such as 'to be born')

6. Conclusions

Perfective semantics is the core for complex predicates with auxiliary verbs *ork-* 'to put' and *od-* 'to go away' and peripheral for *av-* 'to take' with an inanimate subject (perhaps, the further grammaticalization will cause expansion of the perfective to other cases of using complex predicates with *av-*). The affix *-čkə /* the verb *ork-* predominantly combined with transitive verbs are in complementary distribution with *od-* used for intransitive verbs.

For telic situations, a completive interpretation signifies the moment of reaching the endpoint, whereas in atelic contexts, the limit coincides with the starting point and the perfectivizing of atelic predicates achieves an inchoative interpretation. It is especially typical for auxiliary *od-* to have different interpretations with different aspectual verb classes: inchoative/ingressive with activity and state verbs, but completive with accomplishment and achievement verbs. Complex predicates with *od-* have grammaticalized on the basis of complex predicates with a spatial meaning. In modern Kalmyk, both less grammaticalized spatial combinations and complex predicates with *od-* 'with completive semantic properties can be used.

The verbs *av-*, with an animate subject, and *ög-* 'to give' express benefactive and reflexive benefactive properties, i.e. they transform the argument structure but not aspect. The auxiliary *xaj-* 'to throw' expresses different meanings connected with pluractionality (intensity, total involvement of object, iteration).

The most grammaticalized way of expressing imperfective meanings in Kalmyk is using the progressive marker *-ǯa* which originates from the combination of an imperfective converb ending in *-ǯə* with the verb *bää-* 'to be'. There are also complex predicates with imperfective semantic properties. A complex predicate with

imperfective converb *-ǯə* and verb *jov-* 'to walk' make up the progressive with motion verbs. There are a different ways to express the durative with a set of complex predicates with anterior converb *-ad* and auxiliary *bää-*/*jov-*/*suu-* 'to sit'/ *kevt-* 'to lie'. These forms have approximate semantic properties and a weak distribution. This is typical for the process of grammaticalization when, on the synchronic level, similar constructions co-exist, interact and compete with each other (Hopper (1991) calls such a phenomenon *layering*).

The majority of auxiliary verbs in Kalmyk express aspectual meanings and their analysis allows us to arrive at certain conclusions not just regarding complex predicates but also regarding the structure of the aspectual system in Kalmyk. Diachronically, Kalmyk has no synthetic means of expressing aspectual semantics. There are complex predicates with aspectual meanings and affixes which emerge as a result of grammaticalization.

In other words, the aspectual system of Kalmyk arose as the result of grammaticalization; the most grammaticalized verbs developed synthetic forms (the completive affix *-čkə* and the progressive affix *-ǯa*, going back to the combinations of converbs with the verbs *ork-* and *bää-* respectively). Other means of expressing aspectual meanings represent a continuum of grammaticalized complex predicates. This unites Kalmyk with other languages that have analytical aspectual systems (see the typological review of the systems of *analytical perfectivation* in Maysak 2005: 293).

The most grammaticalised forms express the central meanings for the Kalmyk aspectual system (the frequency of use is what leads to the greater degree of grammaticalization). For the **imperfective** domain, the core meaning is progressive (the morphologicized progressive affix *-ǯa*). The less grammaticalized complex predicates express the durative semantic properties, and the peripheral meanings represent a diversity of complex predicates, for example, in their specially "detailed" character of durative meanings (with anterior converb *-ad* and auxiliary *bää-*/*jov-*/*suu-*/*kevt-*). The **perfective** domain also has a strong grammaticalized way of expressing perfective/ completive semantic (the completive affix *-čkə* and complex predicates with auxiliaries *ork-* and *od-*) and peripheral propeties (*av-* with inanimate subjects).

Abbreviations

ABL	ablative	IPFV	imperfective
ACC	accusative	NEG	negation
ANT	anterior	P	possessive
ASSOC	associative	PASS	passive
COP	copula	PC	participle
CV	converb	PL	plural
DAT	dative	PROG	progressive
DIR	directive	PRS	present
EVD	evidential	PST	past
EXT	extension	RECP	reciprocal
FUT	future	REFL	reflexive
GEN	genitive	REM	remote past
IMP	imperative	SG	singular
INS	instrumental	SUCC	successive

References

Bertinetto, Pier M. & Karen H. Ebert & Casper de Groot 2000: The progressive in Europe. – Östen Dahl (ed.), *Tense and Aspect in the languages of Europe*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 517–558.

Bertinetto, Pier M. & Alessanro Lenci 2011: Habituality, Pluractionality, and Imperfectivity – Robert I. Binnick (ed.), *The Oxford Handbook of Tense and Aspect*. Oxford: Oxford University Press. 852–880.

Binnick, Robert I. 2011a: Introduction. – Robert I. Binnick (ed.), *The Oxford Handbook of Tense and Aspect*. Oxford & New York: Oxford University Press. 3–58.

Binnick, Robert I. 2011b: *The Past Tenses of the Mongolian Verb: Meaning and Use.* Empirical Approaches to Linguistic Theory 1. Leiden: Brill.

Bläsing, Uwe 2003: Kalmuck. – Juha Janhunen (ed.), *The Mongolic languages*. London: Routledge. 229–248.

Bybee, Joan & Revere Perkins & William Pagliuca 1994: *The evolution of grammar: tense, aspect and modality in the languages of the world*. Chicago & London: The University of Chicago Press.

Ebert, Karen H. 1999: Degrees of focality in Kalmyk imperfectives. – Werner Abraham & Leonid I. Kulikov (eds), *Tense-aspect, transitivity and causativity: Essays in honour of Vladimir P. Nedjalkov*. Amsterdam: John Benjamins. 323–339.

Heine, Bernhard 1993: *Auxiliaries. Cognitive Forces and Grammaticalization*. New York & Oxford: Oxford University Press.

Heine Bernhard & Tania Kuteva 2002: *Word lexicon of grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hopper, Paul J. 1991: On some principles of grammaticization. – Elizabeth Closs Traugott & Bernd Heine (eds), *Approaches to Grammaticalization*. Vol. I. Amsterdam: John Benjamins. 17–36.

Hopper Paul & Elizabeth C. Traugott 2003: *Grammaticalization*. Sec. edition. Cambridge: Cambridge University Press.

IPGKYA = С. С. Сай & В. В. Баранова & Н. В. Сердобольская (eds) 2009: *Исследования по грамматике калмыцкого языка*. Acta Linguistica Petropolitana. Труды ИЛИ РАН. Т. V, ч. 2. Санкт-Петербург: Наука.

GKYA = Г. Д. Санжеев (ed.) 1983: *Грамматика калмыцкого языка. Фонетика и морфология*. Элиста: Калмыцкое книжное издательство.

Kuzmenkov = Е. А. Кузьменков 1984: *Глагол в монгольском языке*. Ленинград: Издательство ЛГУ.

Maisak = Т. А. Майсак 2005. *Типология грамматикализации конструкций с глаголами движения и позиции*. Москва: Языки русской культуры.

Nasilov = Д. М. Насилов 1989: *Проблемы тюркской аспектологии. Акциональность*. Ленинград: Наука.

Newman, John 2002: A cross-linguistic overview of the posture verbs ‘sit’, ‘stand’ and ‘lie’. – John Newman (ed.), *The Linguistics of Sitting, Standing and Lying*. Amsterdam: John Benjamins. 1–24.

Ondzhanova = М. Д. Онджанова 1969: *Аналитические глагольные формы в калмыцком языке*. Автореф. дисс. к. филол. н. Ленинград.

Pyurbeev = Г. Ц. Пюрбеев 1977: *Грамматика калмыцкого языка. Синтаксис простого предложения*. Элиста: Калмыцкое книжное издательство.

Ramstedt, Gustaf J. 1935: *Kalmückisches Wörterbuch*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Smith, Carlota S. 1997: *The Parameter of Aspect*. (Second edition.) Dordrecht: Kluwer.

Svantesson, Jan-Olof 1991: Tense, mood and aspect in Mongolian. – *Working Papers* (Department of Linguistics, Lund University) 38: 189–204

Vendler, Zeno 1967: Verbs and times. – Zeno Vendler (ed.), *Linguistics in Philosophy*. Ithaca, New York: Cornell University Press. 97–121.

SUSA/JSFOu 94, 2013

Lotta Jalava (Helsinki)

"Adjectives" in Tundra Nenets: Properties of Property Words

Nenets expresses property with lexical items that represent two main word classes: nouns and verbs. This study focuses on the morphological and syntactic features that are typical to adjectives in other languages and also characteristic to property words in Nenets: attributive and predicative positions, derivation, comparative construction and the formation of adverbs of manner. It argues that Nenets property words have features that distinguish them from other nouns and verbs. Furthermore, the study aims at explaining the dichotomy of Nenets property words in two words classes. At the same time, the study takes part in the discussion of the cross-linguistic universality of adjectives and linguistic categorization.

1. Introduction

Criteria on how to define adjectives vary from one language to another and depend on the approach and definition of word classes. Moreover, features and the morphosyntactic behaviour of describing property words, that is, adjectives, vary prominently from one language to another. (Dixon 1977: 2004.) In some languages, adjectives are similar to nouns, as in Finnish, where they are inflected in number and case. In some languages, such as Korean, they resemble verbs in their syntactic behaviour (Sohn 2004). Depending on the language and criteria for classification, adjectives can be considered to form a category in its own right or a subcategory of nouns or verbs. For instance, adjectives in Finnish are usually considered to be a subclass of nouns (VISK § 603), or a word class in its own right (Pajunen 1994). However, in some languages, like in Northern Iroquoian, it seems to be impossible to differentiate an adjective class from nouns or verbs by any criteria (Chafe 2012). Thus, the universality of adjectives as a word class has been questioned for good reason. However, all languages somehow lexically express properties, and with careful analysis, adjectives can in most, if not all, languages be distinguished from nouns and verbs by language-internal criteria (Dixon 2004).

One of the languages, in which the existence of adjectives as a word class has been questioned, is Nenets, which, at least by strictly morphological criteria, lacks one consistent category of adjectives (Tereščenko 1956, Hajdú 1968, Salminen 1993). In order to express properties that other languages with a more clear and uniform adjective class expressed with adjectives, Nenets uses words from the two major word classes: nouns or verbs, e.g. *pirća* 'high, tall' is considered a noun and *ťećə(ś)* V '(be) cold' is a stative verb. The two types of property concept words do not share such morphological features that would differentiate them from nouns and verbs, whereas for example in Finnish, comparative and superlative forms are typical to adjectives and adverbs of manner but only in limited use with nouns.

The focus of the present study are those Nenets words that possess the following syntactic and semantic features typical to adjectives from a typological perspective (Dixon 2004: 14). I use the term *property concept word* for words that apply to these functional, semantic and syntactic definitions, a term used by Thompson (1988: 167) for "those concepts referring to properties, qualities or characteristics of referents". As for the *adjective*, I use this term for members of a word class or category sharing grammatical features that distinguish them from other word classes or categories. By this definition, Nenets property words can:

a) modify the head in a noun phrase
   ŋarka poŋka 'a big net'
   big.SG net.SG
b) function as an intransitive predicate
   poŋka ŋarka(-Ø) 'the net is big'
   net.SG big.3SG
c) belong to one of the seven typical adjectival semantic types (Dixon 1977; 2004: 14)
   dimension (*ńuďa* 'small', *ŋarka* 'big');
   age (*ńewxi* 'old, ancient', *jedej* 'new');
   value (*səwa* 'good', *wæwa* 'bad');
   colour (*pəŕiďe(ś)* '(be) black', *ser* 'white');
   speed (*ńeŕeć* '(be) fast')
   physical property (*ťećə(ś)* '(be) cold', *śíb́ić* 'light'), and
   human propensity (*śadoć* '(be) beautiful', *jíb́eć* '(be) clever').

Thus, *ṕirća* N 'high, tall' and *ťećə(ś)* V '(be) cold' are both property concept words, but as they belong to different major word classes, they cannot be called adjectives in the sense of one grammatically uniform category.

The fact that Nenets property concept words represent two different word classes, has been known since Castrén's grammatical description of the Samoyedic languages, in which he takes note of a group of adjectives that, unlike others, require a specific suffix when acting in an attributive position (1854: 186–187). In her basic grammatical descriptions of Nenets, Tereščenko (1947, 1965) uses the term *adjective* for property words, giving examples of both verb and noun forms in an attributive position and mainly describing property nouns in a predicate position. In Tereščenko's other publications, including materials and studies on Nenets (1956) and a paper on the parts of speech in the Samoyedic languages (1968), the nature and form of property concept words in Nenets is explained in more detail. In her closer analysis, Tereščenko (1956) uses the term "expressions of quality" for words called property words in this study. Later descriptions of Nenets (Hajdú 1968; Salminen, 1993, 1997) point out its lack of adjectives by morphological criteria. However, Salminen (1993: 257–261) recognizes an adjective subclass of nouns that can be differentiated "on the basis of derivational and syntactical peculiarities".

In the present study, these characteristics of both property nouns and property verbs will be discussed in more detail. I follow Salminen's (1993) morphological definitions of Nenets major word classes, on basis of which property concept words are divided into two different word classes. My presumption is that despite the fact that property words belong to two different main word classes, they share some features typical to adjectives from a typological perspective, in which they differ from other nouns and verbs, even if the difference cannot be defined by clear morphological or syntactical criteria. I will argue that certain constructions and structures are formed only with the help of property words, but not other nouns and verbs.

The research questions in this study are:

1) What are the morphosyntactic characteristics of property concept words?
2) What is the distribution of representatives of different semantic adjectival types in the two lexical categories?
2) What are the functional characteristics of property concept words?
4) Do property concept words form subclasses of nouns and verbs?

In Section 2, I will give the background to linguistic categorization and the division of word classes in general, and especially to adjective classes, both in typology and from the perspective of the Uralic languages. Section 3 gives an overview of the main word classes in Nenets, and Section 4 introduces the syntactic structure of verbal and nominal property concept words in attributive and predicative positions, giving a perspective on the first research question. In Section 5, I will discuss the lexical categorization of the property words. I will look at the distribution of nominal and verbal property concept words in prototypical adjectival semantic types in order to explain the development of the dichotomy of property concept words. In Section 6, I will investigate syntactic and derivational features of the words under examination in order to answer the third research question. Section 6.1 discusses certain derivational suffixes that either produce property words or change or specify their meaning, 6.2 discusses comparative construction, and 6.3 discusses adverbs of manner. Finally, in Section 7, I will draw conclusions about the classification of property concept words and the definition of adjectives in Nenets.

In this study, *Nenets* shall refer to the language of Tundra Nenets, the more extensively studied and widely spoken language variety of the group of the Nenets languages, from which the data is drawn. This is why the results cannot necessarily be applied to the other Nenets language, Forest Nenets, the closest related language to Tundra Nenets. The data consist of published grammars and previous studies of the Nenets language (Tereščenko 1947, 1956, 1965; Salminen 1993, 1997) as well as my fieldwork recordings from the Taimyr Peninsula (NenTay2011)[1], including personal

1. The fieldwork was conducted together with Dr. Florian Siegl to whom I am extremely grateful for all his guidance and support.

and traditional stories in Nenets, elicited translation sentences and interviews on the basis of questionnaires, recorded in autumn 2011. The example sentences presented in the study derive from the fieldwork materials (NenTay2011), and they are complemented with examples from Tereščenko's (1965 = T65) extensive Nenets-Russian dictionary and also her book of Nenets language materials (Tereščenko 1956 = T56). The Nenets examples will be given in transcription based roughly on the Uralic Phonetic Alphabet (UPA), but the principles of the transcription used here are phonological instead of phonetic. Hence, the marking follows the transcription system used at present for other Uralic languages, such as Mordvin, instead of Cyrillic orthography. The transcription used excludes the marking of the schwa phoneme (Salminen 1997: 31–32) in unstressed positions, but should be accurate and clear enough for purposes of syntactic research.

2. Property concepts and word classes

2.1. Word classes

Lexical categorization in languages is often based on the prototypical meaning and form of verbs and nouns. In the languages of the world, unmarked verbs typically refer to actions, and they are used as head of predicate. Unmarked nouns typically refer to concrete objects and fulfil the function of reference, occurring in an NP which is the argument for a predicate. Unmarked adjectives typically refer to properties and are used in a modifying function. However, verb forms in many languages appear in an NP, and in some languages nouns and/or adjectives are used as a predicate. (Croft 1991: 67; 2001: 88; Dixon 2010: 39.) Atypical syntactic uses of lexical items have made linguists doubt the distinction of main word classes in individual languages and also cross-linguistically. For example there have traditionally been claims that Mundari, an Austroasiatic language of India, lacks word classes because a single word can function in the position of a noun, verb or adjective according to context (Evans & Osada 2005).

Most of the languages of which the distinction of word classes has been questioned are found in the modern non-European language groups, but the same question has also been raised about Proto-Uralic, the early predecessor of Nenets; also because of non-prototypical use of lexical items (for example Ravila 1957). The division of verbs and nouns has been questioned i.e. by Ravila (1957) mainly based on the following features of Proto-Uralic: 1) many inflectional and derivational suffixes could have been affixed to both nominal and verbal stems (Janhunen 1998: 28), 2) a group of roots, such words as **tuule-* 'wind', seem to have been morphosyntactically used either as nouns or verbs (ibid.), 2) a large number of nominalized Proto-Uralic verb forms have been reconstructed (Janhunen 1981: 33–34), and 4) nouns were able to take the predicate position of the clause and were conjugated as verbs (Bartens 1981: 101). More recent studies have pointed out that the division between nouns

and verbs in Proto-Uralic can be made on the basis of morphological and syntactic criteria (Bartens 1981: 101, Janhunen 1981: 28, Pajunen 1998). The tendency to distinguish word classes in Proto-Uralic on the basis of careful distributional analysis within Finno-Ugric studies goes hand in hand with the same tendency in typological research and studies of individual languages based on a typological approach. A closer distributional analysis of Mundari, which has been claimed to lack word classes, also shows that distinct open classes of verbs and nouns as well as a closed class of adjectives can be distinguished in the language (Evans & Osada 2005).

It has been argued that all languages make a distinction between nouns and verbs (Dixon 2010: 37–38, Schachter & Shopen 2007: 13). However, there are languages, such as Tongan, a Polynesian language, in which lexical categories can be distinguished, but the criteria for division are not based on the features typologically most characteristic to nouns and verbs (Broschart 1997). Thus, it seems that by careful analysis, at least two main word classes can be distinguished in all languages, but the properties of nouns and verbs are not the same in different languages, although they often follow prototypical semantic and syntactic features. Consequently, the distinguishing criteria are language-specific. Different terminology is needed for language-specific description and for cross-linguistic comparison (see e.g. Ravila 1957: 44, Haspelmath 2010), sometimes also for word classes such as adjectives ~ property concept words.

2.2. Property concept words and adjectives

In recent decades, the cross-linguistic universality of the category of adjective has been discussed in both typology and in studies concentrating on individual languages. (Dixon 1977, 2004; Wierzbicka 1986; Evans & Osaka 2005; Chafe 2012). The studies show that all languages can express properties and fulfil semantic and syntactic roles typical to adjectives by some means, and that it is characteristic of adjectives that they express property-like qualities, features and similarities. However, the features and morphological and syntactic behaviour of members of a class of adjectives (or property concept words without a consistent category) prominently vary from one language to another, and it has been stated that even if all languages seem to distinguish nouns and verbs, only some languages distinct adjectives from verbs and nouns (Schachter & Shopen 2007: 13). Also, the size of inventory of adjectives varies from language to another, from only a few members of a closed class to an unlimited number in an open adjective class, which can productively take new members (Dixon 1977, 2004; Wierzbicka 1986).

In his widely known paper "Where have all the adjectives gone?", Dixon (1977) took an approach to explore the existence and substance of major word classes in different languages. He noticed that all languages do not have adjective classes at all, and in some languages, the size of the class of adjectives can vary from only a few words to an unlimited number. More recently, Dixon (2004) corrects his earlier view (1977),

arguing that all languages have a distinguishable class of adjectives just like they have word classes for verbs and nouns. He suggests that adjective classes should be distinguished from nouns and verbs of a given language by language-internal criteria. Recently, adjective classes have indeed also been discovered or defined in languages where the occurrence of adjectives has earlier been dubious, such as Inuit with two adjective classes (Compton 2012), Mundari with a closed class of adjectives (Evans & Osada 2005), and Quechua with a distinct class of attributive modifiers (Floyd 2011). At the same time, it has been suggested that even after careful examination, the category of adjectives in some languages, such as the Northern Iroquoian languages of eastern North America (Chafe 2012), cannot really be distinguished by any criteria.

In the present study, I follow Dixon's (1977, 2004) criteria, according to which, the members of a word class in a given language can be labelled as adjectives when they have certain syntactic and semantic features cross-linguistically typical to adjective classes. They should represent prototypical semantic types of adjectives as dimension, age, value and colour (Dixon 1977, 2004: 3–4, 44), and they should function as either an intransitive predicate or a copula complement and modify a noun in a noun phrase. (Dixon 2004: 14). This definition has been used in this paper in order to restrict the study to concern the potential candidates for adjectives in Nenets, that is, those lexical items whose equivalents in e.g. the European languages belong to a class of adjectives.

Adjectives in the individual languages of the Uralic language family have different morphological and syntactic features, but in all of them, apart from some languages in the Samoyedic branch, e.g. Nenets, adjectives share grammatical features more with nouns than with verbs. In Finnish for example, adjectives are inflected in number and case just like nouns, e.g. *suuri* 'big', *suur-e-lta* big-SG-ABL, but they differ from nouns, as they act as modifiers in a noun phrase and agree with their head in number and case (VISK § 603). Finnish adjectives in the comparative and superlative can also be inflected. However, there are no absolute rules for the behaviour of adjectives in Finnish either, and in many cases, the line between adjectives and nouns is vague, as the comparative suffix, for example, can be used with some specific nouns, e.g. *rannempana* ('coast'+COMP+ESS) 'closer to coast').

Nenets, together with its closely related language Enets, are exceptions in the Uralic language family with their verbs used in adjectival functions. In other Samoyedic languages, property words resemble nouns more than verbs, as will be demonstrated in Section 5. However, from a typological viewpoint, it is not rare that languages express properties, in some cases only, with stative verbs. This is the case with Mandarin Chinese (Schachter & Shopen 2007: 18) and Korean (Sohn 2004), as well as with Japanese, where there are two adjective classes, one with items having similar grammatical properties to verbs and the other to nouns (Backhouse 2004). It is also quite common in the neighbouring languages of Nenets to express properties with verbs. For example, Kolyma Yukaghir possesses qualitative verbs, which are also used in attributive verbal marking, and it lacks a separate class of adjectives (Maslova 2003: 66–70). Also, the system of property concept words in Evenki is quite similar to the system in Nenets. Evenki has three types of adjectives: non-derived,

so called true adjectives including words for 'good' and 'bad', verbal adjectives that take a participle form in an attributive position, and denominal derived adjectives (Nedjalkov 1997: 276).

Because morphological and syntactic features of property words are different, depending on the language, there are also many different possibilities and criteria for recognizing adjectives in a given language, but there seems to be some typologically common features characteristic to property words or adjectives. Adjectives can be distinguished from nouns and verbs, for example, on the basis of morphological, i.e. derivational criteria, by internal syntax of an NP, by the formation of the comparative construction and, by the formation of adverbs of manner (Dixon 2004: 14–27).

Comparative construction is cross-linguistically common, and thus, it seems to be reliable diagnostic for separating adjectives from nouns and verbs (Hajek 2004: 353). In order to define comparative construction as a cross-linguistically comparable functional category, Stassen (1985: 15) defines it as a "semantic function of assigning a graded position on predicative scale to two objects". This definition is also followed in the present study for a comparative construction in Nenets. According to WALS (Stassen 2011a), there are four types of comparative constructions in the languages of the world: locational comparative, exceeded comparative, conjoined comparative and particle comparative. The first, locational, is the most common in the sample of WALS, and is the one also used in Nenets as well as in other Uralic languages. Also, adverbs as manner, or degree words, have a strong connection to adjectives as property words in syntax and semantics (McNally & Kennedy 2008, Dryer 2011), and in many languages, they can be derived from adjectives (Schachter & Shopen 2007: 20). According to Dixon (2004: 11), "in some languages adjectives may also modify verbs, either in plain form or via a derivational process". This can be understood in the way that a modifier of a predicate expressing manner, that is, an adverb derived from a property word, can be interpreted as an adjective, if it fulfils other criteria concerning adjectives.

3. Major word classes and their predication in Nenets

In order to explain the difference between the two types of property concepts, verbal and nominal, in Nenets and their morphological behaviour in an NP and predicate position, I will first give a short overview of the structure of the language and its major word classes and their classification criteria.

Regarding word order, Nenets is an SOV language, and as it is typical in this kind of language, a modifier precedes its head in a noun phrase. Moreover, postpositions are used in the language instead of prepositions. The two major word classes are nouns and verbs. In addition, there are minor word classes e.g. postpositions, adverbs and pronouns. Numerals form a subclass of nouns, and on strictly morphological criteria, the same categorization has been applied to property nouns (Salminen 1993, 1997).

All Nenets verbs are conjugated in person and number in terms of the subject, and transitive verbs can be conjugated in number in terms of the object in the objective conjugation. There is also a group of verbs that can be conjugated in reflexive conjugation. In indicative clauses, the verb stem is followed by a finite stem marker[2] (see Salminen 1997: 99–103). Depending on how the category of mood is defined, there are 10 to 17 optional non-indicative inflectional mood markers which are mutually exclusive (Salminen 1997: 98, Jalava 2012). These are added to the verbal stem, which can be followed by preceding the possible number of object suffixes and personal suffixes of the subject. Instead of preceding personal suffixes, the past tense marker, traditionally called the preterite, follows them. The preterite marker is only combined with some of the affixes expressing mood (Jalava 2012). The morphological structure and morpheme order of a verbal predicate in Tundra Nenets is illustrated in the following figure (1).

STEM – [FINITE.STEM] – (OBJECT.DU/PL) – SUBJECT – (PAST)
– (DERIV) – (MOOD) – (OBJECT.DU/PL) – SUBJECT – (PAST)

Figure 1. Structure and morpheme order of a verbal predicate in Nenets.

Example 1 represents the first line shown in figure 1, with the past tense and indicative mood of the first person singular subject from the paradigm of object conjugation with a singular object.

(1) *məneʔ-ŋa-wə-ś* (NenTay2011)
see-FS-OBJ1SG>SG-PRET
'I have seen it.'

Nouns in Nenets can be inflected in case and in number as well as in person and in number of the possessor in possessive expressions. There are two different sets of possessive suffixes: one used with a singular object of possession and another used with a dual and plural object of possession. A case suffix precedes the possessive suffix. In possessed form or non-nominative case, the dual or plural number marking integrate with case or possessive markers in different ways, depending on the form in question. Inflectional suffixes are affixed directly to the noun stem, the marker of the possessor following the case marker, as illustrated in example 2.

(2) *ŋuda-xəʔna-ta* (T65: 772)
hand-LOC.PL-3SG.POSS
'in her/his hands'

2. This is glossed as FS in example 1. In the following examples of verbal forms, the finite stem is not separated from the lexical stem. The form of the finite stem depends on the phonological structure of the verbal stem as well as on the conjugation type used.

Possessive suffixes are in fact homonymous with personal suffixes of the objective conjugation as seen in 3a and 3b.

(3a) *mənеʔŋa-w*
see-1SG>SG
'I saw it.'

(3b) *wæsako-w*
old.man-1SG.POSS
'my old man'

(NenTay2011)

Both verbs and nouns can act as a predicate of a clause. Verbs can be predicates of transitive and intransitive clauses where they typically express actions and events, and noun predicates are used intransitively when expressing stative relations, "being" something. Nominal predicates are formed by adding the suffixes of the subjective conjugation directly to the nominal e.g. noun or participle stem.[3] As predicates, nouns are conjugated in person and in preterite tense without using a copula in the affirmative form (see 4b and 4c). In case of verbal predicates, the same subjective conjugation endings are used in intransitive clauses (see 4a), except for reflexive clauses which use their own paradigm of suffixes (see Tereščenko 1947: 206–219).

(4a) *túrŋa-dm*
come-1SG
'I come'

(4b) *wæsako-dm*
old.man-1SG
'I am an old man'

(4c) *xańena*[4]*-dm-ś*
hunter-1SG-PRET
'I was a hunter'

(NenTay2011)

Even if the verbal and nominal predicate look similar in indicative affirmative sentences, the most significant difference between them occurs in other sentence types: in negation and in some TAM (tempus, aspect, modal) constructions, with the exception of the standard past tense, the preterite (see 4c). In these cases, a predicated noun is followed by copular verb *ŋæś* : *ŋa-* 'be (located)'. Salminen (1993) gives a good summary of the word class division and the different cases of predication.

Verbal or standard negation[5] construction consists of inflected negative auxiliary *ńi-* and the non-finite connegative form of the main verb, similarly as in Finnish (cf. *tulla* 'come' : *en* (NEG.1SG) : *et* (NEG.2SG) : *ei* (NEG.3SG) *tule* (come-CNG)). In verbal predication, the negative auxiliary takes possible non-indicative mood markers, personal suffixes from subjective, objective or reflexive conjugations, and in the objective conjugation, it also takes the number affixes of the object and the optional preterite suffix as seen in 5. The connegative form cannot be inflected; yet, the main verb in the connegative can be a derived verb. Consequently, derivative suffixes, such as the future marker *-ŋku* in 5, usually do not get affixed to the negative auxiliary, except for the habitive in some cases (Tereščenko 1956: 227–228, Salminen 1997: 53–54).

3. When a noun is marked with a possessive suffix (as in example 3b), acting as a predicate, it cannot be further affixed with verbal endings.

4. In fact, *xańena* is the present participle form of the verb *xańe-* 'hunt'. In Nenets, there are no specific derivative suffixes or other specialized means for producing actor words, but present participles are used instead, and their morphosyntactic behaviour is similar with other nouns.

5. Miestamo (2011) defines standard negation as the basic way a language has for negating declarative verbal main clauses.

(5) *ńí-wə-ś* *temta-ŋku-ʔ* (NenTay2011)
NEG-OBJ1SG>1SG-PRET buy-FUT-CNG
'I would not buy it.'

Interestingly, Nenets uses double predication when the copula is needed with predicate nouns. In these cases, both the predicate – the nominal predicate – and the copula verb, in the case of special TAM forms or the negative auxiliary, are conjugated in terms of the subject, as shown in the following negative sentence (example 6).

(6) *xańena-dm* *ńí-dm* *ŋa-ʔ* (NenTay2011)
hunter-1SG NEG-1SG COP-CNG
'I am not a hunter.'

The following examples demonstrate the difference between mood constructions with a nominal and a verbal predicate. In 7, the noun *xańena* 'hunter' cannot take the mood marker, so the suffix of the narrative mood *-wi* is affixed to the copula. As for verbal predicates, the marker of obligative mood *-bsake* is affixed directly to the verb stem in 8.

(7) *tə-h* *maľŋkəna* *xańena* *ŋœ-wi* (NenTay2011)
that-GEN during hunter COP-MOD.3SG
'At that time, he was a hunter.'

(8) *xúńana* *to-bsake-dm* (NenTay2011)
tomorrow come-MOD-1SG
'I will most probably come tomorrow.'

As seen in the past tense examples 1 and 4c, the inflectional standard past tense, the preterite, is identical in both verbal and nominal predicates, its suffix *-ś* following the personal suffixes. However, the future tense, which is a derivative form, as demonstrated in 5, as well as aspectual derivatives such as the habitive, form different kinds of constructions with predicated verbs and nouns. Just like negation, they use the copula construction. The same applies to the non-indicative moods, as demonstrated with the help of a nominal predicate in 7 and verbal predicate 8.

This section has discussed the difference between the two main word classes in general and especially in the predicate position where their difference is not transparent in affirmative indicative sentences. Division of the property concept words into two major word classes is based on the syntactical rules presented here, but they differ from each other in the attributive position as well, as will be presented in the next section.

4. Syntax of the property concept words

In this section, I will examine the syntax of the property concept words comparing them to other nouns and verbs and finding syntactic features typical or limited to property concepts. I will demonstrate the morphosyntax of the property words in the attribute and predicate position and justify their division in two major word classes applying the criteria presented in Salminen (1993). I will also investigate different types of predicates as well as the internal syntax of noun phrases in order to find features typical to property words. First, I will show examples on predication of the property concept words and then explore the internal syntax of the noun phrase with an attributive noun or verb.

The morphology of nouns and intransitive verbs as modifiers in noun phrases and as predicates is summarized in Table 1 below, and it applies to the property words representing two different word classes as well. The clause examples in the table, demonstrating the morphosyntax of the property nouns and verbs, will be explained and translated in more detail in Section 4.1 to 4.3. The numbers refer to the glossed examples of each type of sentence analysed hereafter.

Predicate: affirmative, indicative	N-SUBJ	V-SUBJ
	(9b) *ti ser* 'the reindeer is white'	(9a) *ti pəŕiďe* 'the reindeer is black'
Predicate: negative	N-SUBJ + NEG-SUBJ + COP-CNG	NEG-SUBJ + V-CNG
	(11) *ti ser ńí ŋa-ʔ* 'The reindeer is not white'.	(10) *ti ńí pəŕiďe-ʔ* 'The reindeer is not black.'
Predicate: non-indicative	N-SUBJ + COP-MOD-SUBJ	V-MOD-SUBJ
	(13) *ḿaʔ-maʔ ṕirća ŋœ-wi* 'The tent turned out to be tall.'	(14) *jíḃe-tarxa* 'She seems to be smart.'
Modifier in NP	N-Ø	V-PTCP
	(27b) *ser ti* 'white reindeer'	(27a) *pəŕiďe-ńa ti* 'black reindeer'

Table 1. Syntax of the property words in the attributive and predicative position.

In the predicate position, both verbs and nouns agree in person and number with the subject, as was demonstrated in the previous section. As a modifier in a noun phrase, a noun is in unmarked nominative form and usually does not agree with its head. Verbs can appear in a noun phrase only in non-finite form: as a modifier they take the form of a participle.

4.1. Property words and predication

The two different types of property concept words obey the same principles of predication as other verbs and nouns which were introduced in the previous section. The following examples illustrate the same syntactic difference between verbal and nominal predicate for property concepts. The two colour terms in 9a and 9b are predicates of the sentences appearing in subjective conjugation form which is unmarked in the case of third person singular (cf. examples 4a to 4c).

(9a) *ti* *pəŕiďe* (9b) *ti* *ser* (NenTay2011)
reindeer be.black.3SG reindeer white.3SG
'The reindeer is black.' 'The reindeer is white.'

In Nenets, 'black' and 'white' belong to different major word classes; *pəŕiďe(ś)* '(be) black' is a verb, while *ser*, *serako* 'white' is a noun, which can first of all be seen in their different negation structure. The negation of the verb *pəŕiďe(ś)* 'be black' (see example 10) is formed as standard negation of any verbal predicate (as seen previously in example 5).

(10) *ti* *ńí* *pəŕiďe-ʔ.* (NenTay2011)
reindeer NEG.3SG be.black-CNG
'The reindeer is not black.'

However, in the negated predication of the noun *ser* 'white', the copula construction is used as in 11, (cf. also example 6) and the noun cannot be formed in the standard negation without the copula, see 12.

(11) *ti* *ser* *ńí* *ŋa-ʔ* (NenTay2011)
reindeer white.3SG NEG.3SG COP-CNG
'The reindeer is not white.'

(12) **ti* *ńi* *ser-ʔ*
reindeer NEG.3SG white-CNG
'The reindeer is white.'

In addition to the negation rule, non-indicative moods as well as the future tense and the habitive aspect can also be used as an indication when identifying property words as nouns or verbs in the predicate position. In the case of non-indicative moods, the future tense and the habitive aspect, the copula construction is used with any nominal predicate, also with property word predicates, as in example 13 and as seen in example 7 above.

(13) *ḿaʔ-maʔ* *ṕirćа* *ŋæ-wi* (T65: 451)
tent-1PL.POSS high COP-MOD.3SG
'The tent turned out to be tall.'

In the case of verbal property word predicates, the mood markers are affixed directly to the verbal stem as in 14.

(14) *jíb́e-tarxa* (NenTay2011)
(be)smart-MOD.3SG
'She seems to be smart.'

As previously seen in 9b and 11, nouns that express property can be predicated just like other nouns. According to Payne's (1997: 111–112, 114) terminology, six different types of predicate nominals can be distinguished: proper inclusion, equation, attribution, location, existence and possession. To refer to these types of sentences, I adopt the term *stative relation clause* from Hamari (2007), who uses it in her study on the Mordvin languages. From the perspective of Nenets, the most significant stative relation clauses are the first three in Payne's list (proper inclusion, equation, attribution), which are expressed with non-copula nominal predicates in affirmative indicative sentences; see 15 to 17, whereas location, existence and possession, are expressed with a copula construction or existential verbs.

Proper inclusion: (cf. *Frieda is a teacher*. (Payne 1997: 111))
(15) *mań* *Usport-h* *terə-dm* (NenTay2011)
I Usport-GEN inhabitant-1SG
'I am an inhabitant of Usport'

Equation: (cf. *He is my father*. (Payne 1997: 114))
(16) *ťiki* *puxaća-w* (T65: 492)
this old.woman-1SG.POSS.3SG
'This is my wife'

Attribution: (cf. *John is tall* (Payne 1997: 112))
(17) *ťuku* *ńe* *jilxi* (NenTay2011)
this woman youg.3SG
'That woman is young.'

In proper inclusion and equative sentences (as seen in 15 and 16), the predicated noun typically refers to items and entities, with the first and second person subject usually referring to humans (see 15 and 16) and with third person subjects also referring to inanimate entities. Attribution (as in 17) is the type for expressions of property and quality in the predicate position, representing the prototypical semantic types of adjectives.

Predicated nouns in attributive predication sentences as in 17 are formally identical with the other semantic types of nominal predicate clauses as in 15 and 16, in affirmative and negative sentences, as well as with mood and aspectual markers. Similar predication strategies of property words and other nouns is typically the case in languages in which adjectives do not form a grammatical category different from nouns (Payne 1997: 111–112). This shows that property concept nouns in Nenets cannot be differentiated from other nouns in the predicate position, just like property concept verbs are similar to other intransitive verbs (cf. 'come' in 4a and 'be black' in 9a). For semantic reasons, some moods, such as the imperative, are not used with property words, but this kind of negative evidence based on the semantics of the words cannot be considered a criterion distinguishing property words from other nouns and verbs.

4.2. Property nouns as attributes

Within a noun phrase, a modifier does not agree with its head in case (see 18a and 18b), and it appears in the unmarked nominative case preceding the head. In fact, the property nouns cannot usually be inflected in a case at all.

(18a) *ŋarka* *poŋka*
big net
'a big net'

(18b) *ŋarka* *poŋka-xəna* (NenTay2011)
big net-LOC
'in a big net / with a big net'

Agreement in number and possessor is possible (Tereščenko 1965: 884), but, on the basis of my data, modifiers without agreement seem to be much more common compared to noun phrases with agreement. Salminen (1998: 544) suggests that agreement of the modifier in number depends on "the particular focus relations", but without given examples or justification, the explanation remain a hypothesis to be tested in the future. It seems that, at least to some extent, the agreement in number of the head is focused on lexicalized compound words in which the meaning of the modifier is more or less figurative more than literal, as in 19 'big days' referring to a festival.

(19) *ŋarka-ʔ* *jaľa-ʔ* *xaxjəltni-ədʔ* (T65: 759)
big-PL day-PL approach-REFL.3PL
'The festivals were approaching.'

In Nenets, property words are the most common nouns appearing in the nominative case as a modifier, as possession or the relation of two nouns is expressed with the genitive construction. However, modification of the nominative case in a noun phrase cannot be considered a distinguishing criterion unambiguously. There are also noun phrases in which a noun with no prototypical adjectival semantics modifies another

noun as a noun adjunct appearing in the nominative case. In example 20, the word 'woman' modifies its head 'child' giving the compound word the meaning 'female child' → 'girl'.

(20) *ńe* *ŋəćeki* (NenTay2011)
woman child
'girl'

From a semantic viewpoint, it makes sense that *ńe* 'woman' is not a property concept but a noun referring to a person. Another interpretation would be 'female' as a human property, or both, assuming that adjectival nouns cannot be distinguished from other nouns. As semantic differences cannot be used as criteria, and there is no difference between the use of the words *ńe* 'woman' and *ŋarka* 'big' in the attributive or predicate position, further tests are required in order to find out if they have grammatical differences.

Siegl (2013: 140) has reported that in Forest Enets, a closely related language to Nenets, adjectives cannot usually be used without the noun they modify and they cannot appear as the complement of postpositional phrases. This seems to apply to Nenets property nouns too relatively well: in my data, at least nouns that express dimension, age, value, and colour are only rarely found without the head they modify or as a complement in a postpositional phrase. According to Siegl (2013: 140), the only case in Enets in which adjectives appear without a noun they modify, is when the adjective is marked with possessive suffix. The same applies to Nenets, as seen in example 21, where the adjective *ńuďa* 'small' appears in possessed form individually as a subject of the clause. The meaning is not 'their small', but 'the small(est) of them'. In this sentence, the meaning can be interpreted as contrastive: contrary to expectations, it was the youngest who got married, not one of the older brothers.

(21) *ńuďa-doh* *ŋarka* *ńí-ta* *ńerńa* (T65: 329)
small-3PL.POSS big brother-GEN.PL3SG.POSS before
'the youngest of them before his big brothers'

ńeľe-jʔ
get.married.REFL.3SG
'got married'

'(It was) the youngest of them (who) got married before his older brothers.'

Thus, Nenets seems to represent the typological type in which an adjective may occur without noun, obligatorily marked by suffix (Gil 2011), in Nenets, the possessive suffix. Yet, there are examples of property nouns appearing as the head of a noun phrase without a possessive suffix. It seems that only a limited amount of the most prototypical property concept words have this kind of independent, possibly ellipsed use.

(22) *ńa-ńi* *ŋoka* *wæwa-m* *śertaə-n* (T65: 66)
on/for-1SG much bad-ACC do-2SG
'You have caused me a lot of harm.'

For comparison, also in Finnish, as well as in many other languages, certain adjectives can take the position of nouns as the subject or object of the sentence. One essential group of words to which this applies in Finnish are adjectives referring to an abstract entity, such as 'good' and 'bad' (VISK § 625–627).

(23) *Olet* *teh-nyt* *paha-a*
be-2SG do-PTCP.PST bad-PART
'You have done (something) bad.'

This kind of limited use could explain the occurrences of individual property nouns forming a noun phrase in Nenets as well. In some cases, property nouns have to be seen as lexicalized as nouns with reference items and events. In the following example, the rule of a property concept noun not appearing as complement of a postposition is violated.

(24) *ṕirća-h* *ńińa* *nú-dm* (T65: 469)
tall-GEN on-LOC stand-1SG
'I stand on a highland.'

This sentence is from Tereščenko, and its translation (originally in Russian) 'I stand on a highland' suggests that some nouns, as *ṕirća* here, can be used referring not only to property but also to an item representing the given property.

In most cases, however, postpositions require a noun other than a property word as their complement. The postpositional phrase in example 25 would be incorrect (26) if the word *ŋarka* would be a complement for the postposition without its head *ńíta* 'brothers'.

(25) *ŋarka* *ńí-ta* *ńerńa* (T65: 329)
big brother-GEN.PL3SG.POSS before
'before his older brothers'

(26) **ŋarka(-h)* *ńerńa*
big(-GEN) before
'before big'

It seems that despite the exceptions introduced above, the head of the noun phrase in Nenets is most typically not a property word which, for one, is a typical modifier of the head noun. Consequently, property words do not appear in benefactive form or predestinative declension (Salminen 1997: 129–130). In conclusion, the morphosyntax of property nouns within a noun phrase gives reason to consider them to be a special subgroup of nouns.

4.3. Property verbs as attributes

Already Castrén (1854: 186–187) reports that some Nenets adjectives require the suffix *-da* (*na~ta~ťa*) in an attributive position, which does not appear in the predicate position. His observation concerns the main difference between the two types of property concept words as modifiers in a noun phrase: verbs expressing property take the participle form when they are used attributively as the verb *ťećə(ś)* '(be) cold' in 27a.

(27a) *ťećə-da* *jaľa*
be.cold-PTCP day
'a cold day'

(27b) *jaľa-da*[6] *ťećə*
day-3SG.POSS cold.3SG
'The day is cold'

(Castrén 1854: 187)

The difference between the two types of property concepts in the attributive position is clear: when modifying a noun, a stative verb appears in participle form as in 28a, whereas nouns are in an unmarked basic form 28b.

(28a) *pəŕiďe-ńa* *ti*
be.black-PTCP reindeer
'a black reindeer'

(28b) *ser* *ti*
white reindeer
'a white reindeer'

(NenTay2011)

The use of a participle or other nominalized verb form in the attributive position, as a modifier in a noun phrase, is a phenomenon known in many other languages too. For example, in Evenki (Nedjalkov 1997: 75), stative verbs appear in participle form as modifiers in a noun phrase, just like in the Nenets example above. Also in Finnish, as seen in (29a and 29b) participles are used in an attributive position. Also in English, some participles function as attribute when nominalized, which can be seen in the translation of 29b.

(29a) *tyttö* *juokse-e*
girl run-3SG
'The girl runs'

(29b) *juokse-va* *tyttö*
run-PTCP girl
'the running girl'

In Finnish, some participles that are used in attributive positions resemble adjectives, or, some present participle forms have been lexicalized into adjectives, e.g. *vakuuttava* 'convincing' from *vakuuttaa* 'assure' (see Koivisto 1987 for more details on the adjectival use of participles). Adjective-like use of a nominalized verb form can also be observed in English *convincing* as well as in the translation of example 28b where the present participle form *running* modifies the noun. In Finnish, as well as in

6. The possessive suffix *-da* in the subject of example 26b, *jaľa* 'day', is used as a marker of definiteness. It is confusingly homonymic with the variant *-da* of the present participle marker (*-na*, *~ńa*, *~da*, *~ta*, *~ ťa*), especially when presented in this pair of example sentences, and therefore requires an emphasis of its different function and classification.

English as seen again in the translation, participles also share some features typical to adjectives, e.g. the comparative *vakuutta-va-mpi* ‘more convincing’.

The most important difference between participle attributives in Finnish and Nenets from the viewpoint of property concept words is in the semantics of the nominalized verbs. In Nenets, the participial attributes can also be formed from verbs that have the meaning of Dixon’s (1977; 2004: 14) typical adjectival semantic types, i.e. temperature or colour. For Finnish or English, or any other language in which property concepts resemble nouns more than verbs, the roots of the participial modifiers in the noun phrase never have a prototypical adjectival meaning. According to Hopper & Thompson (1984: 728), it is more likely for lexical items with a more stative meaning to be incorporated into a noun phrase as an attribute than i.e. active participles, whose meanings are close to instantaneous actions. This seems to apply to Nenets to some extent, as stative verbs and verbs carrying the meaning of property seem to be the most typical participial modifiers appearing individually without additional modifiers. However, also other verbs than expressions of property can act as participial modifiers in a noun phrase, but typically only as part of a modifying phrase as in example 30.

(30) *ťukuxəna* *məncəra-na* *ńe* (NenTay2011)
here work-PTCP woman
‘The woman who works here’

Thus, it can be argued that independent participial modifiers are most typically property verbs, and other verbs usually appear with a complement in a modifying relative clause.

In addition to the present participle (demonstrated in example 30), the past, future and negative participle forms can also act as modifiers in a noun phrase. In example 31, the past participle form modifies the noun.

(31) *xa-wi* *ti* (NenTay2011)
die-PTCP.PST reindeer
‘dead reindeer’

In Nenets, the present participle is also used as an agentive suffix, e.g. *xańe-na* (hunt-PTCP) ‘hunter’, as explained earlier in the footnote concerning of example 4c. In noun phrases, the lexicalized agentive nouns such as *xańe(-)na* ‘hunter, the one who hunts’, cannot be differentiated from attributive forms of property verbs such as *pəŕiďe-ńa* (be.black-PTCP) ‘the one who is black’ in any other way than by their internal morphosyntax in the noun phrase. Lexicalized agentive nouns can be inflected in a case, and they can appear as head of a noun phrase, whereas participles of property verbs usually appear in the unmarked nominative case and only when modifying a noun. Yet, lexicalized agentive words can also be used individually as nonverbal predicates as seen in example 32.

(32) *xańe(-na)-dm* (NenTay2011)
hunter(-PTCP)-1SG
'I am a hunter'

Of course, the boundary between verbs used in an attributive position and formally identical agentive nouns is wavering, and the participle form of the same verb may in one context be used as an agentive noun, and in another context as a modifier. Contrary to the previous example (32), stative verbs with an adjectival meaning do not usually act as predicates taking the participle form.

5. Semantic types and explaining lexical categorization of property words

In this section, I will take a closer look at the semantic content of Nenets property words in both main word classes. I assume that by investigating the history of the property words, it can be explained why they are split into two different word classes. Thus, I will see which types of property words belong to which major word class and draw a preliminary hypothesis on the polarization of property words.

Four of Dixon's (1977, 2004) seven semantic adjectival semantic types are so-called core types that are typically associated with both large and small adjective classes in the languages of the world: dimension, age, value and colour. This means that if a language has an adjective class at all, the adjectives will probably express at least some of the four core semantic types. (Dixon 2004: 3–4, 44.) In Nenets, three of the four core semantic types are most typically nouns, for example.

Nouns:
ŋarka 'big', *ńuďa* 'small', *joŕa* 'deep', *ṕirća* 'high, tall' (dimension)
jedej 'new', *ńewxi* 'old' (referring to an inanimate object), *wæsej* 'old, aging', *jilxi* 'youg' (age)
səwa 'good', *wæwa* 'bad', *ńenej* 'real' (value)

Moreover, there are also verbs expressing these semantic types, such as *tərka-* '(be) narrow' (dimension). Colour terms represent either nouns or verbs. These are also lexical items belonging to other semantic types associated with adjectives: speed, physical property and human propensity. These include, for example:

Nouns and verbs:
colour: *pəŕiďe(ś)* '(be) black (V)', *ser*, 'white (N)', *ńaja(ś)* '(be) red' (V), *taśexej* 'yellow' (N)
speed: *lək* 'fast' (N), *ṁeŕeć* '(be) fast' (V)
physical property: *ťećə(ś)* '(be) cold' (V), *jepə(ś)* '(be) hot' (V), *śíb́ić* 'light' (N)
human propensity: *śadoć* '(be) beautiful' (V), *śenc* 'healthy' (N), *jíb́eć* '(be) clever' (V), *jiľeb́aďo(ś)* '(be) happy' (V)

Dixon's (2004: 3–4, 44) argument on core semantic types being most typically associated with adjective classes of any size can be tested and applied to Nenets as well. The fact that most of the core semantic types in Nenets are expressed with nouns but not verbs suggests that these nouns may have belonged to a small class of noun-like adjectives in the earlier state of the language. This argument is supported by the case of Enets where there is a small, closed set of noun-like adjectives (Siegl 2013: 140) including cognates of those Nenets words that represent the core semantic types. The most typical nouns expressing dimension and value in Nenets can be traced back to Proto-Samoyed where they are property nouns as well (Janhunen 1977). Other property words traced back to Proto-Samoyed – or Proto-Samoyedic reconstructions with an adjectival meaning – are either nouns or verbs, and they have maintained their reconstructed word class in Nenets.

The table below includes all of the words presented in Janhunen (1977) with a typical adjectival meaning. Most of them have remained in Nenets. Examples are given in Tundra Nenets, if the word exists in the language, and the reconstructed meaning, if it differs from the meaning in Nenets, is given in the end.

Semantic type	Nouns	Verbs
Dimension	*ńuďa* 'small' *ŋarka* 'big' *ṕirća* 'high, tall' *xæm* 'short' *ləmťo* 'low'	
Value	*səwa* 'good' *wæwa* 'bad'	
Age	Ø (in Nenets *jedej* 'new', *ńewxi*, *wæsej* 'old')	
Colour	*ser* 'white'	*ńarja(ś)* '(be) red'
Speed	*ṁerh* (particle) 'quickly' (PS 'fast')	*ṁeŕeć* '(be) fast'
Physical property	*śíb́ić* 'light' *talw* 'the darkest moment of the night' (PS 'dark') *pəj* 'askew' *ńer* 'sap' (PS 'wet')	*jepə(ś)* '(be) hot' *ju(ś)* 'get warm' (PS 'be warm') *ťećə(ś)* '(be) cold' (PS '(be) wet')
Human propensity	PS 'angry'	*ńenə(ś)* 'be/get angry'

Table 2. Nenets property words derived from Proto-Samoyedic words with adjectival semantics.

At least three of the nouns here representing adjectival semantics, but none of the verbs, can be traced back to Proto-Uralic, which means that these nouns are old, and that also noun-like property words are an old phenomenon. These nouns are *ṕirća* 'high, tall' which has a cognate e.g. in Finnish *pitkä* 'high, tall' (UEW 377), *ńer* 'sap' ← 'wet' goes back to Proto-Uralic 'wetness, wet place' (Aikio 2006: 20), and *ləmťik* 'low' goes back to Proto-Uralic **lamte* 'low' (UEW: 235). It is possible that some other Proto-Samoyedic nouns representing adjectival meaning, e.g. *talw* 'the darkest moment of the night', also indirectly originate from Proto-Uralic **tälwä* 'winter' (UEW 516) as loanwords from related languages.

Most of the other Samoyedic languages express properties mainly with nouns. In addition to Nenets, its closest related language Enets uses stative verbs to express qualities, in participial form as attributes and inflected as a rule as predicates. The two other groups of Samoyedic languages that are spoken today, Nganasan and Selkup, express properties mainly with nouns or with adjectives that form a subgroup of nouns. Nganasan uses different markers for adjectives, most frequently the adjective marker *kəə* (~*gəə*) (Wagner-Nagy 2002: 86–87), and adjectives in Selkup are usually marked with the suffix *-lʹ* (Helimski 1998: 562). In both languages, just like in Nenets and Enets, there are also non-derived property nouns or adjectives that seem to derive from Proto-Samoyed, i.e. Nen *səwa* 'good' ~ Enets *soiđa* 'good' ~ Selkup *soma* 'good', (Janhunen 1977: 132–133, Helimski 1998: 562, Siegl 2013: 141) and Nenets *wæwa* 'bad' ~ Nganasan *bah^{i}a* (Wagner-Nagy 2002: 86).

It seems that at least the core semantic types of adjectives were expressed with nouns in Proto-Samoyed because they seem to be mostly non-derived nouns in the current Samoyedic languages. On basis of this, it can be hypothesized that basic adjectival words have, in an earlier state of the language – in Proto-Samoyed, likewise possibly in Proto-Uralic – either formed a separate possibly small words class of adjectives, or, they have been part of the class of nouns, and expressing property with verbs is a newer innovation, concerning mostly Nenets and Enets. This hypothesis is supported when taking a closer look at Proto-Samoyedic verbs with adjectival meaning in the table above. Most Proto-Samoyedic adjectival verbs do not have continuators in Nganasan and Selkup, and, part of those that do, the continuators are not verbs.

In Nenets, stative verbs seem to most typically express adjectival semantic types other than the four core types: dimension, value, age and colour. Most typically, they express physical property and human propensity: *jepə(ś)* '(be) hot', *ťećə(ś)* '(be) cold, *ḿiŕeć* '(be) expensive', *meḃeć* '(be) strong', *ťerśə(ś)* '(be) empty', *səŋkowoć* '(be) heavy', *ńaŋoć* '(be) thick', *śadoć* '(be) beautiful', *jiḃeć* '(be) clever', *jiľeḃaďo(ś)* '(be) happy', *maŋkbə(ś)* '(be) poor', *śeroć* '(be) sly'. In the context of the Siberian languages, this tendency is not an exception at all. It can be assumed that the verbal expressing of properties has developed in Nenets and Enets as result of contacts with other non-Uralic Siberian languages with adjectival stative verbs. For example, Yukaghir and Evenki represent the verbal type of property words (Maslova 2003: 66–70, Nedjalkov 1997: 276).

A relatively small amount of Uralic vocabulary has remained in the Samoyedic languages as a whole (Janhunen 1998: 475), which means that the majority of vocabulary in the Samoyedic languages has been borrowed, and among it assumingly also a great number of property concept words. But as the history of Samoyedic words is relatively unknown, conclusions cannot be drawn without further investigation on the topic. However, it can be assumed that expressing adjectival meaning with stative verbs has been adopted in the Samoyedic languages, mainly in Nenets and Enets, simultaneous with borrowing new vocabulary, and among it also adjectival stative verbs. Still, Nenets among some of the other Samoyedic languages has maintained non-derived nouns as expressions of dimension and value. In Nenets, property concepts that express e.g. similarity to something and a comitative state or being with something can be productively derived from nouns. The similarity suffix *-rəxa* has been reconstructed back to Northern Samoyed, but *-(e)j*, *-ľaŋk* and the comitative *-sawej* seem to be newer innovations, as property concepts are formed mainly with different suffixes in other Samoyedic languages.

6. Typical adjectival features of property concept words

6.1. Derivational characteristics

Derivation is a typical way of forming adjectives in many languages with open word classes that can productively take new members. Nenets also has, in addition to non-derived property concept words such as *səwa* ‘good’, certain derivational suffixes which are used to produce describing words from other nouns or verbs. Derivational suffixes give nouns or verbs a meaning of quality or property, usually without changing the main word class, e.g. *jísawej* ‘smart, sensible’ from *jí* ‘mind, sense’.

In addition to derivational suffixes that produce property words, there are also derivational suffixes that can only be affixed to property words changing their meaning nuance *səwa* ‘good’ → *səwarka* ‘better’. These derivational features could even be considered to be a morphological criterion for recognizing and dividing property words as adjectives forming subclasses of nouns and verbs, at least together with syntactic features that will be introduced in sections 6.2 and 6.3.

Derivational suffixes that are used in forming property words has been analysed well by Tereščenko (1956: 157–181 = T56). She describes a few suffixes that are used productively, deriving property concept nouns from common nouns. These suffixes are:

-rəxa: *ńíb́arəxa* ‘needle-like’ ← *ńíb́a* ‘needle’ (T56: 158)
-sawej: *ńesawej* ‘married (man)’ (literally ‘with a woman’)
← *ńe* ‘woman’ (T56: 159)
-ľaŋk: *pedaraľaŋk* ‘wooded’ ← *pedara* ‘forest’ (T56: 160)
-i (~*-xi*, *-gi*, *-ŋki*, *-nij*, *-ij*): *warxi* ‘outermost’ ← *war* ‘edge’ (T56: 161)
wíŋki ‘tundra-’ ← *wíh* ’tundra’ (T56: 161)

Derivatives with *-sawej* are labelled as comitatives (Salminen 1998: 541–543), and they have the special meaning 'with something'. The derivative suffix *-rəxa* (*~ləxa*), the simulative (Salminen 1998: 541–543), produces the meaning of likeness and similarity, and it is a common Northern-Samoyedic adjectival derivative suffix (Mikola 2004: 114). In Nenets, it is a productive suffix that can be used in forming words with descriptive properties from almost any noun. The simulative has also produced lexicalized property words, the meaning of which is more opaque. These are especially some colour terms (Tereščenko 1956: 159):

śunrəxa 'blue' ('steam-like') ← *śun* 'steam'
pəďarəxa 'green' ← *pəďa* 'bile'
ŋamteʔləxa 'green' ← *ŋamteʔ* 'grass'

Among the property nouns, there are words ending with *-(e)j* and *-k* that seem to be opaque derivative forms whose root cannot be identified (Tereščenko 1956: 158):

jedej 'new' *ńuləkˈ* 'soft'
xasuj 'dry' *ləmťik* 'low'

Derivation can also change the word class from noun into a property word representing the word class of verbs. This is the case with the caritive suffix:

śí 'hole' → *śíśə(ś)* '(be) unbroken' ('without a hole')
ťer 'content' → *ťerśə(ś)* '(be) empty' ('contentless')

Derivation can also be other way around. Tereščenko (1956: 162) describes a deverbal derivative suffix, and with this suffix property nouns can be derived from stative verbs e.g.

-j: *xanuj* 'ill' ← *xaŋkurć* 'be ill' (T56: 162)

In addition to denominal and deverbal property derivatives, there are derivational suffixes that can be affixed only to property concept words, but not other nouns and verbs. Thus, these derivational suffixes can be used as a test when identifying and distinguishing property words. There are three derivational suffixes which, in my data, are found only affixed to property nouns: comparative, moderative and augmentative (names according to Salminen 1998: 541–543, also introduced in Tereščenko 1965: 886).

Comparatives:	*səwa* 'good' → *səwarka* 'better'	(T65: 886)
	səŋkowoć '(be) heavy' → *səŋkowosrka-* 'be heavier'	(Salminen 1998: 541–543)
Moderatives:	*səwa* 'big' → *səwampoj* 'rather big'	(T65: 886)
Augmentatives:	*səwa* 'big' → *səwaʔja* 'very big'	(T65: 886)

The comparative derivative is used to express a greater grade of the property, and it can be affixed to both nouns and verbs, as will be demonstrated in examples 37 and 38 in the next section (6.2).

(33) *ťedah xəćah səwa-rka-dm* (T65: 378)
now almost good-COMP-1SG
'Now I feel somehow better.'

For the comparative construction, as defined in Section 5.1, the comparative suffix if not obligatory, and its function is not comparing qualities of two items but instead it expresses the increasing grade of the given property.

The moderative gives an adjective additional nuance 'rather', e.g. *ŋarka* 'big' → *ŋarkampoj* 'rather big', as for augmentative; it strengthens the meaning of the adjective, e.g. *ŋarka* 'big' → *ŋarkaʔja* 'very big'. It seems that the moderative and augmentative suffixes can only be affixed to property nouns and the comparative can be affixed to either nouns or verbs carrying the meaning of property.

6.2. Comparative construction

The comparative construction here refers to a construction where properties of two elements are compared, and which consist of a gradable predicate, and two objects (Stassen 1985: 15; 2011), and it should not be confused with the comparative suffix described in the previous section, which, for one, can be used in describing only one object, and which is not obligatorily used in the comparative construction.

The most common strategy of forming the comparative construction in the world's languages, according the sample of WALS (Stassen 2011a), is the locational strategy which is also used in Nenets. In Nenets, the comparative construction is formed with the help of an ablative construction, as demonstrated in examples 34 and 35. The comparee noun phrase is the subject of the clause and precedes the standard NP, and the latter is in the ablative case. The last feature is the property word which is predicated agreeing with the subject.

(34) *mań ńeńa-ńi ńa-əd-ńi səmpľaŋk po-wna ŋarka* (NenTay2011)
I sister-1SG.POSS POSTP-ABL-1SG five year-PROS big.3SG
'My sister is five years older than me.'

(35) *ťeńana numta ńi-ś ťeći-ʔ ťuku jaľa-xəd* (NenTay2011)
yesterday weather NEG-3SG.PRET be.cold-CNG this day-ABL
'Yesterday, the weather was not colder than it is today.'

Depending on the exact nature of the function of the locational marking, Stassen (2011) divides the locational comparatives into three further subtypes: from-comparatives, to-comparatives, and at-comparatives. Nenets represents the from type with

its ablative construction, and other Uralic languages also use the same construction (Raun 1960); furthermore, outside of the Uralic language family, for example Evenki (Nedjalkov 1997: 278) and the Turkic languages (Stassen 2011a) use this construction.

In examples 34 and 35, the predicate of the sentence is a verb. However, not every sentence with a subject, a nominal complement in the ablative case and an intransitive verb is a comparative construction. The same morphosyntactic structure of the clause is possible in following example (36) as well.

(36) *tubka-w* *ṕa-xdə-nta* *xinorŋa* (T65: 792)
axe-1SG.POSS wood-ABL-3SG.POSS bounce.off.3SG
'My axe bounced off the wood.'

Of course, the interpretation is not 'the axe is more bouncing than the wood', but 'The axe bounced off the wood'. This interpretaion is a default, because the meaning of the verb is not a state but an event. In the case of verbal predicates, the comparative interpretation of the construction is possible only in case of verbs that express property. This can be regarded as some kind of tendency for distinguishing property verbs from other intransitive verbs. However, as there is no formal difference between the clauses, the meaning of the construction is the only distinguishing feature.

The comparative construction is used equally with predicated nouns as in example 37 below. Contrary to comparative construction with a verbal predicate, the nominal predicate in a comparative construction is always a property word. Thus, a construction with [NP-NOM NP-ABL N-PREDICATE] can be used as a test when distinguishing property nouns from other nouns, as there are no morphosyntactically homonymous counter examples such as example 36 for comparative constructions with verbal predicates.

An optional comparative derivational suffix is often affixed to the predicate noun as in example 37, and it can be used with a predicated verb in comparative construction as well, as seen in examples 38.

(37) *jam* *to-xəd* *ŋarka-rka* (T65: 386)
sea lake-ABL be.big-COMP.3SG
'The sea is bigger than the lake.'

(38) *ńad-ńi* *səs-rka-we-n* (T65: 537)
on/from-1SG be.strong-COMP-MODER-2SG
'You are stronger than me.'

The comparative derivative distinguishes the comparative construction from morphosyntactically identical clauses with an action or event verb. However, the use of the suffix is not obligatory, so it does not offer any formal criterion for distinguishing adjectival stative verbs unambiguously, and the comparative construction can be used as a formally distinguishing criterion for property nouns only.

6.3. Adverbs of manner

The connection between property words and adverbs of manner (McNally & Kennedy 2008, Dryer 2011) can be seen in Nenets relatively well, as adverbs of manner are formed from property concept words with the help of the suffix *-wəna* (*~wna*) in case of nouns or by using the modal gerund (*-ś ~ ć / -ə*) for verbs.

When affixed to nouns other than property nouns, the suffix *-wəna* is a marker of the prosecutive case and gives the meaning of route 'through, via' as in example 39. In addition, certain verbs govern the prosecutive case on their noun phrase complement. These are complements and objects of verbs connected to hunting, e.g. 'hunt', 'catch', 'gill', 'fish' or animal herding (see example 40), as well as verbs referring to speaking.

(39) *jəxa-wna* *buksir* *ḿiŋa* (T65: 28)
river-PROS tugboat go.3SG
'The tugboat sails along the river.'

(40) *xaľa-wna* *wədrirŋa* (T65: 35)
fish-PROS gill.3SG
'He caught some fish'

When affixed to a property noun, it is used to produce adverbs of manner, as in example 41.

(41) *ťuku* *jaľa-m* *səwa-wna* *məda-doh* (T65: 214)
this day-ACC good-PROS spend-3PL>SG
'They spent this day well.'

As noted in Section 4, property words cannot usually be inflected in case, unless they appear independently when referring to an actor or event rather than property. The use of the prosecutive suffix, however, is common, and it is the productive way of forming manner adverbs from property nouns.

For property verbs, adverbs of manner are expressed with the help an infinite converb form, the modal gerund, as illustrated in example 42. The modal gerund has the suffix *-ś ~ć* for consonant stems and monosyllabic vowel stems and the suffix *-ə* for polysyllabic vowel stems (Salminen 1997: 114) which lengthens the stem vowel.

(42) *tu* *ŋəno* *ḿeŕe-ć* *ḿiŋa* (T65: 252)
fire boat (be)quick-GER.MOD go.3SG
'The steamboat moves quickly.'

In addition to expressing manner, the modal gerund is used in predicates that consist of verb chains. When another verb in the predicate is finite, the other appears in the modal gerund form. Typical predicates consisting of two verbs with one as a modal

gerund are phrasal predicates such as 'start' or 'stop' and also predicates with the modal verb *tara-* 'must' as illustrated in example 43.

(43) *ńaxnta* *kniga-ḿih* *ḿi-ć* *tara* (NenTay2011)
to.him book-ACC.1SG.POSS give-GER.MOD need.3SG
'I have to give him my book.'

Adverbs of manner in Nenets are formed from property words using different strategies, the prosecutive suffix for property nouns and the converb form for property verbs. Both forms are used in functions other than expressions of manner with those other than property words. Thus, there is no grammatical distinction in the formation of adverbs of manner, and the division between property words and other verbs or nouns must be understood by semantic interpretation.

7. Conclusion

In carefully observing the morphological and syntactic behaviour of property concept words and searching for their differences compared to nouns and verbs in the same positions, it seems to be possible to find criteria to differentiate the categories of property concept words, or, adjectives, in almost any given language, also in Nenets. This study suggests that property words in Nenets, in both main word classes, can be distinguished from other members of the class, at least to some extent. Although at first glance, the distinguishing criteria seem to be mainly semantic, a closer examination shows that the semantics is also reflected in the structure. In Nenets, property words differ from other nouns and verbs on the basis of their syntactic behaviour in a noun phrase, as well as based on their derivational features. In addition, they are used in a comparative construction which, especially for nouns, can be considered syntactically distinguishing criteria, and they are used in the formation of adverbs of manner.

The core adjectival semantic types, dimension, age and value, and partly colour, are most commonly expressed with property nouns; as for others, adjectival semantics are expressed either with property nouns or property verbs. The comparison to other Samoyedic languages suggests that expressing property with nouns is a more archaic strategy than expressing property with stative verbs. Property verbs have probably developed in Nenets and some other Samoyedic languages due to the influence of non-Uralic Siberian language contact.

The fundamental question on if there are adjectives in Nenets or are not, or rather, if the property concept words described in this study should be labelled as two different classes of adjectives, I would eventually like to leave unanswered. Instead, I want to underline the fact that as there are no universal criteria for defining adjectives, and the existence and labelling of the categories depend on perspective, how and for whom it is described (e.g. for school grammars or typologists) always needs closer explanation. Nevertheless, both property nouns and property verbs in Nenets have

some features typical to adjectives. However, since they share so many fundamental features of morphosyntactic behaviour with either nouns or verbs, they can formally be seen as subclasses of nouns and verbs.

Regardless, one unclear generalisation of Nenets presented in typological research can be clarified. In WALS, Nenets is labelled as a language in which "predicative adjectives have nonverbal encoding" on the basis of negation, where predicative verbs and adjectives show different constructions (Stassen 2011b). However, the negation different from predicate verbs applies naturally only to property nouns, as property verbs do not differ from other verbs in negation either. This is why the more justified strategy for Nenets is split encoding, in which case the set of property words is split into a subset with verbal encoding and a subset with nonverbal encoding.

Why not then label Nenets property words as an adjective class? The main reason is that there are two morphosyntactically different basic types of property concept words, and using one general term would only refer to semantic grouping, not revealing anything about the morphological and syntactic features of the words, and so, it is important to distinguish a grammatical class of adjectives from semantic grouping. However, because at least in some criteria, property concept words in both word classes can formally be distinguished from other nouns and verbs, it would be justified for the purposes of typology and contrastive as well as comparative linguistic studies, to label them as noun-like and verb-like adjectives that both form a subclass of the main word classes.

List of abbreviations

1SG etc.	person and number of subject or possessor	INF	infinitive
		LOC	locative
1SG>SG etc.	person and number of subject and number of object in objective conjugation	MOD	mood
		MODER	moderative (derivative suffix)
		NEG	negative auxiliary
ABL	ablative	NOM	nominative
ACC	accusative	PART	partitive
COMP	comparative (derivative suffix)	POSS	possessive
CNG	connegative	PRET	preterite (tense)
DAT	dative	PROS	prosecutive
FUT	future (derivative tense)	PTCP	present participle
GEN	genetive	PTCP.PST	past participle
GER.MOD	modal gerund	REFL	reflexive conjugation

References

Aikio, Ante 2006: New and old Samoyed etymologies (Part 2). – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 59: 9–34.

Backhouse, Anthony E. 2004: Inflected and uninflected adjectives in Japanese. – Dixon & Aikhenvald (ed.), *Adjective classes: A cross-linguistic typology*. Oxford: Oxford University Press.

Bartens, Raija 1981: Suomalais-ugrilaisen kantakielen muoto- ja lauserakenteesta. – *Virittäjä* 85: 101–108.

Broschart 1997: Why Tongan does it differently: Categorial distinctions in a language without nouns and verbs. – *Linguistic Typology* 1:2: 123–166.

Castrén, Matias Aleksanteri 1854: *Grammatik der samojedischen Sprachen*. Herausgegeben von Anton Schiefner. St. Petersburg.

Chafe, Wallace 2012: Are adjectives universal? The case of Northern Iroquoia. – *Linguistic Typology* 16: 1–39

Compton, Richard J. 2012: *The syntax and semantics of modification in Inuktitut: adjectives and adverbs in a polysynthetic language*. Department of Linguistics, University of Toronto. <http://hdl.handle.net/1807/33968>. Accessed on 8.2.2013.

Croft, William 1991: *Syntactic categories and grammatical relations: The Cognitive Organization of Information*. Chicago: University of Chicago Press

Dixon R. M. W. 1977: Where have all the adjectives gone? – *Studies in Language* 1: 19–80.

Dixon R. M. W. 2004: Adjective classes in typological perspective. – R. M. W. Dixon & Alexandra Y. Aikhenvald (eds), *Adjective classes: A cross-linguistic typology*. Oxford: Oxford University Press. 1–49.

Dixon R. M. W. 2010: *Basic Linguistic Theory Volume 2: Grammatical Topics*. Oxford: Oxford University Press.

Dryer, Matthew S. 2011: Order of Degree Word and Adjective. – Matthew S. Dryer & Martin Haspelmath (eds), *The World Atlas of Language Structures Online*. Munich: Max Planck Digital Library, chapter 1. Available online at <http://wals.info/chapter/1>. Accessed on 8.2.2013.

Evans, Nicholas & Toshiki Osada 2005: Mundari: The myth of a language without word classes. *Linguistic Typology* 9 (2005), 351–390.

Floyd, S. 2011: Re-discovering the Quechua adjectives. *Linguistic Typology* 15. 25–63.

Gil, David. 2011: Adjectives without Nouns. – Matthew S. Dryer & Martin Haspelmath (eds), The World Atlas of Language Structures Online. Munich: Max Planck Digital Library, chapter 61. Available online at <http://wals.info/chapter/61>. Accessed on 15.4.2013.

Hajdú, Péter 1968: *Chrestomathia Samoiedica*. Budapest: Tankönyvkiadó.

Hajek, John 2004: Adjective classes: What can we conclude? – R. M. W. Dixon & Alexandra Y. Aikhenvald (eds), *Adjective classes: A cross-linguistic typology*. Oxford: Oxford University Press. 348–361.

Hamari, Arja 2007: *The negation of stative relation clauses in the Mordvin languages*. Memoires de la Societé Finno-Ougrienne 254. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Haspelmath, Martin 2010: Comparative concepts and descriptive categories in cross-linguistic studies. *Language* vol 86, nro 3: 663–687

Hopper, Paul J., and Sandra A. Thompson. 1984. The Discourse Basis for Lexical Categories in Universal Grammar. – *Language* 60: 703–752.

Jalava, Lotta 2012: Tempuksen ilmaiseminen tundranenetsin moduksissa. – Tiina Hyytiäinen, Lotta Jalava, Janne Saarikivi & Erika Sandman (eds). *Per Urales ad Orientem. Iter Polyphonicum Multilingue. Festskrift tillägnad Juha Janhunen på hans sextioårsdag den 12 februari 2012*. 131–144. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 264. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Janhunen, Juha 1977: *Samojedischer Wortschatz. Gemeinsamojedische Etymologien*. Castrenianumin toimitteita 17. Helsinki: Helsingin yliopisto, Castrenianum.

Janhunen, Juha 1998: Samoyedic. – Daniel Abondolo (ed.), *The Uralic Languages*. London & New York: Routledge. 457–479.

Koivisto, Helinä 1987: *Partisiippien adjektiivistuminen suomen kielessä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 474. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Maslova, Elena 2003: *A Grammar of Kolyma Yukaghir*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.

McNally, Louise & Christopher Kennedy 2008 (ed.): *Adjectives and adverbs: syntax, semantics, and discourse*. Oxford Studies in Theoretical Linguistics. Oxford: Oxford University Press.

Miestamo, Matti 2011: Symmetric and Asymmetric Standard Negation. – Matthew S. Dryer & Martin Haspelmath (eds), The World Atlas of Language Structures Online. Munich: Max Planck Digital Library, chapter 113. Available online at <http://wals.info/chapter/113>. Accessed on 23.4.2013.

Nedjalkov, Igor 1997: *Evenki*. Descriptive grammars. London: Routledge.

Pajunen, Anneli 1994: Adjektiivikategorian universaaliudesta. – *Virittäjä* 98: 513–542.

Pajunen, Anneli 1998: Pääsanaluokkien eriytymättömyydestä uralilaiskielissä. – Anneli Pajunen (ed.), *Kieliopillistumisesta, analogiasta ja typologiasta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 56–106.

Payne, Thomas E. 1997: *Describing morpho-syntax: a guide for field linguistics*. Cambridge: Cambridge University press.

Raun, Alo 1960: The equivalents of English "than" in Finno Ugric. – *American Studies In Uralic Linguistics*. Indiana University Publications, Uralic and Altaic Series, Vol. 1. Bloomington. 149–247.

Ravila, Paavo 1960: Adjektiiviattribuutin kongruenssin synty suomen kielessä. – *Sananjalka* 2: 28–35.

Ravila, Paavo 1957: Sanaluokat, erityisesti uralilaisia kieliä silmällä pitäen. – *Virittäjä* 57: 41–50.

Salminen, Tapani 1993: Word classes in Nenets (and a few words about their Uralic parallels). – Ulla-Maija Kulonen (ed.), *Festschrift für Raija Bartens zum 25. 10. 1993*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 215. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Salminen, Tapani 1997: *Tundra Nenets inflection*. Memoires de la Societé Finno-Ougrienne 227. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Salminen, Tapani 1998: Nenets. – Daniel Abondolo (ed.) *The Uralic languages*. London: Routledge. 516–547.

Schachter Paul and Timothy Shopen 2007: Parts-of-speech systems. – Timothy Shopen (ed.), *Language Typology and Syntactic Description. Second edition. Volume 1*, *Clause Structure*. 1–60.

Siegl Florian 2013: *Materials on Forest Enets, an Indigenous Language of Northern Siberia*. Memoires de la Societé Finno-Ougrienne 267. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Stassen, Leon 1985: *Comparison and universal grammar*. Oxford: Basil Blackwell.

Stassen, Leon 2011a: Comparative Constructions. Consonant Inventories. – Matthew S. Dryer & Martin Haspelmath (eds), *The World Atlas of Language Structures Online*. Munich: Max Planck Digital Library, chapter 1. Available online at <http://wals.info/chapter/1>. Accessed on 8.2.2013.

Stassen, Leon 2011b: Predicative Adjectives. – Dryer, Matthew S. & Haspelmath, Martin (eds), *The World Atlas of Language Structures Online*. Munich: Max Planck Digital Library, chapter 118. Available online at <http://wals.info/chapter/118>. Accessed on 8.2.2013.

Tereščenko 1947 = Н. М. Терещенко: *Очерк грамматики ненецкого (юрако-самоедского) языка*. Ленинград: Учпедгиз.

Tereščenko 1956 = Н. М. Терещенко: Материалы и исследования по языку ненцев. Москва & Ленинград: Издательство Академии Наук СССР.

Tereščenko 1965 = Н. М. Терещенко: *Ненецко-русский словарь*. Москва: Советская Энциклопедия.

Tereščenko 1968 = Н. М. Терещенко: К генезису частей речи (на материале самодийских языков). – *Вопросы теории частей речи. На материале языков различных типов*. Ленинград: Наука. 292–300.

Thompson, Sandra 1988: A Discourse Approach to the Cross-Linguistic Category 'Adjective'. – John Hawkins (ed.), *Explaining Language Universals*. Oxford: Basil Blackwell. 167–185.

UEW = Rédei, Karoly 1988–1991: *Uralisches etymologisches Wörterbuch* I–III. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

Wagner-Nagy Beáta 2002 (ed.): *Chrestomathia nganasanica*. Studia uralo-altaica. Szeged & Budapest: SZTE Finnugor tanszék, MTA Nyelvtudományi Intézet.

Wierzbicka, Anna 1986: What's in a noun? (or: How do nouns differ in meaning from adjectives? – *Studies in Language* 10 (2): 353–389.

VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: Iso suomen kielioppi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoversio, 20.1.2013. Available: <http://scripta.kotus.fi/visk>, URN:ISBN:978-952-5446-35-7. Accessed on 8.2.2013.

SUSA/JSFOu 94, 2013

Denis Kuzmin (Helsinki/Petroskoi)

Saamelainen asutus Karjalassa

Varhaisin luotettavasti identifioitavissa oleva väestö nykyisen Karjalan tasavallan alueella on alkuperältään saamelaista. Metsäsaamelainen kulttuuri kehittyi Karjalassa rautakaudella ja varhaiskeskiajalla. On arveltu, että 1200–1300-luvulta alkaen nykyisen Karjalan alueen sisämaan saamelaismaille alkoi etelästä ja lounaasta käsin muodostua itämerensuomalaista asutusta, ja sitä mukaa kuin vepsäläiset ja karjalaiset alkoivat muuttaa saamelaisten entisille maille, viimeksi mainitut alkoivat siirtyä pohjoisemmille seuduille (Kirkinen et al. 1994: 45; Pöllä 1995: 35).

Karjalan tasavallan saamelaisen vaiheen jäljet ovat parhaiten säilyneet karjalan, vepsän ja venäjän murteiden lainasanastossa ja erityisesti paikannimistössä. Samoin 1400–1800-lukujen asiakirjoissa ja perimätiedoissa on säilynyt melkoinen määrä tietoja Karjalassa sijainneista saamelaisasutuksista.

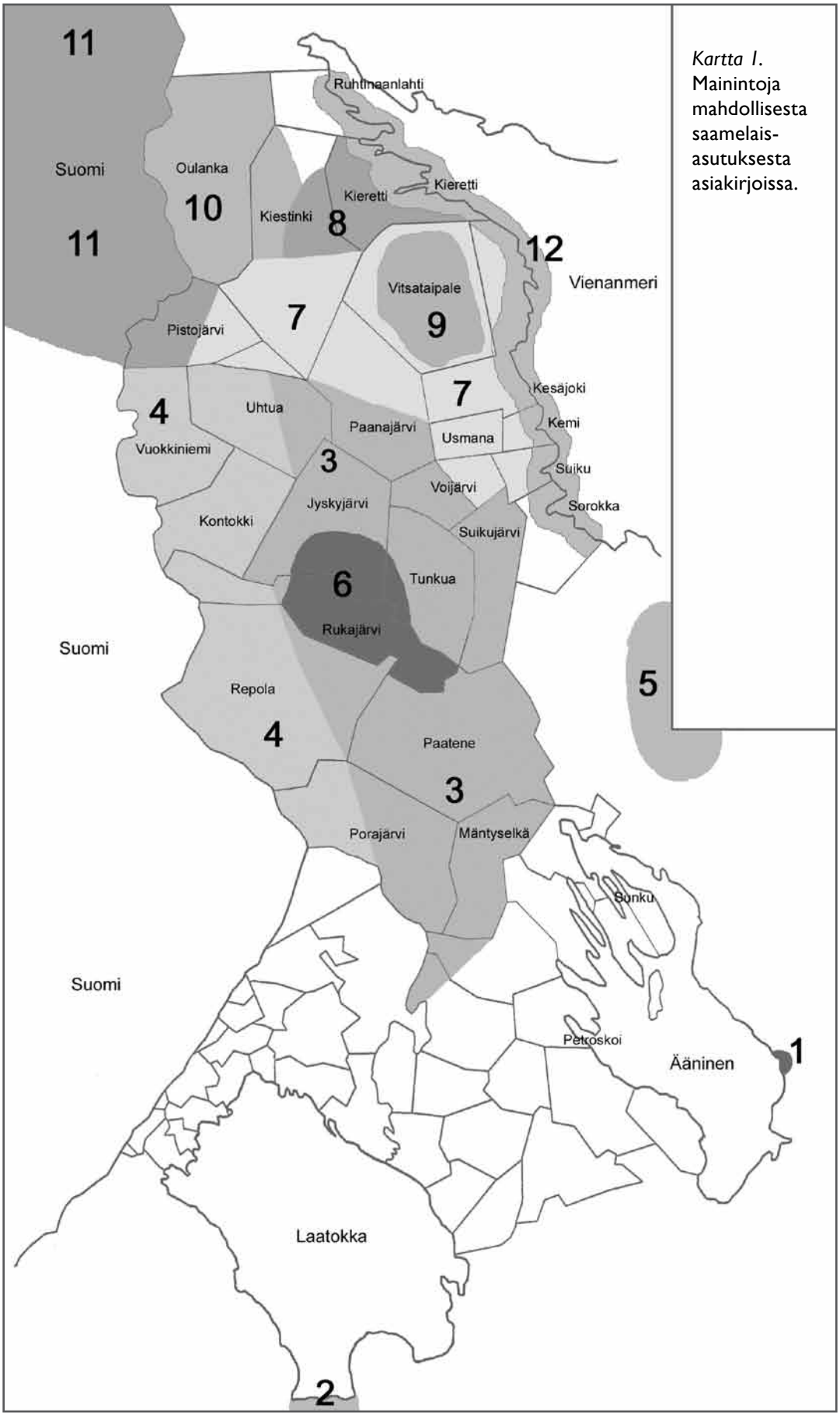
Artikkelin päätavoitteena on saamelaisasutusta koskevien lähteiden systematisointi ja yleiskuvaus. Samalla soveltaen eri alojen lähdeaineistoa pyritään saamaan uutta ja tarkempaa tietoa saamelaisväestön historian eri vaiheista rajantakaisessa Karjalassa.

1. Saamelaiset asiakirjoissa

Myöhäiskeskiajalta peräisin olevissa, varhaisimmissa nykyisen Karjalan aluetta koskevissa asiakirjamerkinnöissä ei mainita saamelaisia Aunuksen kannaksella tai eteläisessä Karjalassa. Samalla voidaan kuitenkin olettaa, että saamelaisia asui mahdollisesti esimerkiksi Äänisen itärannikolla. Tästä kielii välillisesti 1400-luvulla kirjoitettu munkki Lazar′ Muromalaisen elämäkerta. Siinä hän valittaa, että häntä vainoavat paikalliset väestöt *lop′* (ven. *лопь* = lappalaiset) ja *čud′* (ven. *чудь* = ? vepsäläiset).[1] Pyhimyselämäkerran mukaan Lazar′-munkki perusti Muromskin luostarin Äänisjärven itärannikolle 1300-luvun keskivaiheessa (Paškov 2003: 7) (kartta 1-1). Elämäkerrassa myös kerrotaan, että *lopäne* eli lappalaiset lähtivät pohjoiseen Vienanmeren rannikolle (Vitov 1962: 71). On mielenkiintoista, että yhtä merelle vieneistä teistä, joka tunnetaan myöhemmin Tsaarintienä, nimitettiin karjalaisten keskuudessa *Lapintaipaleeksi* (Nissilä 1955: 248).

Ruhtinas Jaroslavin peruskirjasta (*Ustav Jaroslava o mosteh*) tiedetään, että ainakin 1200-luvulla Novgorodin ruhtinaskunta oli jaettu hallinnollisesti 19 sadannekseen, joista yksi oli *Lop'skaja sta* eli Lapin sadannes (myös *Lop'skaja rel'*), joka kuului silloin Oboničžskaja-nimiseen volostiin (ts. Äänisen tienoiden maa-alueeseen) (NPL 1950: 507). Myöhemmin Novgorodin ja Puolan kuninkaan Kazimirin sopimuskirjeessä vuodelta 1471 mainitaan *Loptsa* eli *Lopskaja volost′* (suom. Lapin

1. Elämäkerrassa kerrotaan, että lappalaisten päämies asui *Rondo ozero* -nimisen järven rannalla (? nyk. *Randozero*) (Paškov 2003: 7).

Kartta 1. Mainintoja mahdollisesta saamelais-asutuksesta asiakirjoissa.

volosti) -niminen aluehallinnollinen yksikkö, jonka rajanaapureina oli Isurinmaa lännessä ja Laatokanlinnan Olhavajoen seutu idässä. Pohjoisessa Lapin volosti rajoittui Laatokkaan ja Nevajoen alkulähteisiin (PRP 1953: 249, 264). Arvellaan, että Lapin volosti käsitti vuonna 1500 *Lopskij Jegorjevskij* -pogostan alueen, joka sijaitsi pääasiassa nykyisen Leningradin alueen Kirovskin piirissä (kartta 1-2). Tähän pogostaan kuului mm. Pähkinälinna, jonka toista osaa nimitettiin Lapin puoleksi ja toista taas Karjalan puoleksi (PKVP: 111). Peter von Köppen mainitsi, että vielä 1800-luvulla erään tällä alueella sijainneen asutusryhmän nimitys oli *Loppikolkka* (Nevolin 1853: 124). On kuitenkin todettava, että nimitys *Lopskij* pogostan nimessä ei enää viittaa etniseen nimitykseen, vaan pikemmin maantieteelliseen. Mainittakoon myös, että asiakirjassa vuodelta 1500 Lopskij-pogostassa Lavujajoen saarella oli olemassa *Potašovo v Sosari* (”Suosaarella”) -niminen kylä, jossa asui *Potaš Lopin*, ja Laatokanlinnan Gorodenskin pogostan *Legmasar'*-kylässä (*Lehmäsaari) asui *Gureiko Lopin* (PKVP: 12, 259). Lähellä Laatokanlinnaa sijaitsee nykyäänkin *Lapino*-niminen kylä. Ei ole ihan selvää, mitä tarkoittaa näissä tapauksissa *Lopin*-kutsumanimi. Voitaisiin kuitenkin olettaa, että sen esiintyminen kenties viittaa seudun assimiloituneiden lappalaisten jälkeläisiin, jotka asuivat Laatokan eteläarannikon tienoilla ja harjoittivat maanviljelyä. Mahdollisesti juuri tuon väestön perusteella hallinnollinen alue sai aikoinaan oman nimensä, ja siten säilyi muisto väestöstä, joka asui siellä ennen kielen vaihtumista. Vielä jää kuitenkin avoimeksi kysymys Leningradin alueen ”lappalaisväestön” kielellisestä ja etnisestä yhteydestä, eli mikä on tuon väestön ja nykyisen saamenkielisen väestön suhde. Mainittakoon vielä, että Matthias Johann Eisenin laatimassa virolaisessa satukokoelmassa on kaksi satua (*Seitse aastat Lapimaal* ja *Lapimaa hallid*), jotka saattavat viitata Viron itäpuolisella Leningradin alueella sijaitsevaan, vanhassa asiakirjassa mainittuun *Lapin sadannekseen*. Lappalaisista on mainintoja myös Karjalan kannaksella tallennetuissa legendoissa, joissa kerrotaan, että osa Karjalassa asuneista saamelaisista muutti pohjoiseen. Erään vuonna 1879 muistiinpannun kertomuksen mukaan Laatokan länsirannalla asui aikoinaan lappalaisia, mutta jättiläiset (?) ja suomalaisetkin ajoivat heidät pois (Kirpičnikov 1984: 139). Entiseen saamelaisasutukseen viittaavat myös eräät paikannimet.

Toisaalta on myös mahdollista, että sadanneksen nimen taustana on sana *loppi*, joka tarkoittaa jotakin äärimmäistä, esimerkiksi Hämeessä ja Pohjois-Satakunnassa *loppi* merkitsee ’soppea, nurkkaa, syrjäkulmaa; syvennystä’; kaakkoismurteissa tiedetään myös *lopen*-sana merkityksessä ’aivan, kokonaan; lopussa’ (SMA). Sanalle löytyy vastineita suomen sukukielistäkin, mm. inkeroisesta ja karjalasta. Tällöin siis hallinnollisen alueen nimi ei olisi mitenkään yhteydessä lappalaisiin. Kuitenkin kun asiakirjasta vuodelta 1500 tiedetään, että Lopskij-pogostassa asui *Lopin*-nimeä kantaneita ihmisiä, ja tätä henkilönnimeä käytettiin johdonmukaisesti Venäjän luoteisosaa koskevissa asiakirjoissa juuri saamelaisia merkitsemässä,[2] niin olettaisin sadanneksen nimen johtuneen aiemmasta saamelaisasutuksesta tällä alueella.

2. Samassa merkityksessä käytettiin 1500–1600-luvun asiakirjoissa myös henkilönnimeä yks. *lopar'* (*лопарь*), mon. *lopari* (*лопари*) ’saamelainen’. Jos tarkoitettiin alueella asuneita muiden etnisten ryhmien jäseniä, käytettiin termiä mon. *lopjana*/*lopljana* (*лопяна*/*лопляна*) (Žukov 2003: 36). Siten asiakirjassa on aina selvää, milloin puhe on saamelaisista.

Edellä on jo mainittu, että suunnilleen 1200-luvulta alkaen nykyisen Karjalan alueen sisämaan saamelaismaille alkoi muodostua karjalaisasutusta. Entiset saamelaisalueet tulivat osaksi Karjalanmaan Vatjan viidennestä. Samalla Säämäjärven pohjoispuolelta Pääjärvelle saakka ulottunutta aluetta nimitettiin *Lapin pogostoiksi* eli *Metsä-Lapiksi* (karj. *Lappela,* ven. *Lešaja Lop'*) (kartta 1-3), mikä ilmeisesti osoittaa, että alueen kanta-asukkaina olivat aikoinaan juuri saamelaiset. Keskiajalla Metsä-Lappi oli pääasiassa karjalaisten kalastus- ja metsästysmaata, jonne ajan mittaan alkoi syntyä vakinaista karjalaisasutusta. Hallinnollisina yksikköinä Lapin pogostat syntyivät Iivana III:n aikana 1400-luvun lopussa. Kyseinen alue alkoi kapeana kiilana Aunuksen Karjalan Säämäjärven pohjoispuolelta ja ulottui pohjoisessa Vienanmeren rannikolle ja Suomen nykyiselle itärajalle. Aluetta nimitetään myös Novgorodin Lapiksi, ja se käsitti seitsemän pogostaa: *Lintujärvi*, *Semšijärvi*, *Selgi*, *Paatene*, *Rukajärvi*, *Suikujärvi* ja *Paanajärvi* (Istorija Karelii: 312). Vielä 1700-luvulla yllämainituista pogostoista puhuttaessa nimeen lisättiin määrite *Lopskij*; esimerkiksi vuonna 1776 oli olemassa *Lopskaja Padanskaja okruga* eli Lapin Paatenen seutukunta (Černjakova 2003: 22). Kiinnostava on myös tieto, jonka mukaan aikaisemmin Lapin pogostoihin kuuluneiden Mäntyselän ja Paatenen karjalaiset käyttävät itsestään nimitystä *lappalainen* ja nimittävät omaa kieltään *lapiksi*.[3] Lisäksi eräässä anomuskirjassa vuodelta 1649 Paatenen ja Selgin pogostan talonpoikien yhteydessä mainitaan myös lappalaisia (Vitov 1962: 43).

Karjalan eteläosista on yleisesti ottaen melko vähän tietoja, joissa lappalaiset olisi mainittu alueen kanta-asukkaina. Näytteeksi voidaan mainita, että Äänisen (ympäristön) viidenneksen verokirjassa vuodelta 1563 Äänisen niemimaalla oli *Lopinskaja*-kylä, joka sijaitsi Suur-Klimenetskij-saarella Kižskij-nimisessä pogostassa. Samanniminen kylä oli samaan aikaan Puutoisen (ven. Pudož) pogostassa Korbo-ozero-järven rannalla. Saman viidenneksen verokirjassa vuodelta 1496 Sungun pogostasta mainitaan myös kylä, joka sijaitsi silloin alueella nimeltään *Lopskaja matka* (eli ”Lapinmatka”) (PKOP: 4, 133, 178). *Lopskaja*-niminen kylä ja maa-alue on lähellä Äänisen rannikkoa Poventsan ja Tsolmuisen (ven. Čolmuži) välissä. Tsolmuisessa muistiin kirjoitetun perimätiedon mukaan tämän kylän ensimmäisinä asukkaina olivat juuri loparit eli lappalaiset (Kriničnaja & Pul’kin 1971). Arkangelin alueen länsiosassa tallennetun muistitiedon mukaan Kenozeron ympäristön alkuasukkaina olivat samoin loparit (Pauli Rahkonen suullisesti, tieto keruumatkalta). On kuitenkin vaikea saada varmuutta siitä, onko kylien nimillä jokin yhteys saamelaisiin.

Mainittakoon vielä, että ennen jatkosotaa Petroskoin tienoilla oli kaksi karjalaisten asuttamaa *lapinkylää*, Lohmoja (ven. Logmoručej) ja Jallahti (ven. Jalguba). Ei ole ihan selvää, miksi tällainen nimitys oli karjalankielisessä käytössä. Mahdollisesti se voisi viitata siihen, että yllä mainittujen kylien lyydiläismurre erosi muiden lähiympäristön kylien murteesta ja muistutti mahdollisesti eteläisiä varsinaiskarjalaisia murteita. Huomattakoon, että Mäntyselän volostin karjalaiset nimittävät omaa

3. Karjalassa tunnetaan nimitys *lappi* tai *lappalainen*, joka yleensä viittaa puhujaa pohjoisempana asuvaan väestöön, olivatpa nämä saamelaisia tai karjalaisia (Bubrih 1947: 39–40).

kieltään lapiksi ja itseään lappalaisiksi. Samoin on olemassa tsaari Boris Godunovin kirje (ven. *obel'naja*[4] *gramota*) vuodelta 1601, jonka mukaan Jallahden kylän Merkurjevin ”lappalaisperhe” oli vapautettu elinikäisesti velvollisuudesta suorittaa obžaveroa[5] (Myller 1947: 115). Tässäkin tapauksessa herää kysymys, miten kyseistä asiakirjatietoa pitäisi tulkita.

1600-luvun alussa Selgin pogostan Porajärven kylän asukkaalta on tallennettu ”luotettava perimätieto” (eli valalla annettu todistus), jonka mukaan alueella vielä 1400-luvun puolivälissä asui lappalaisia (Istorija Karelii: 90). Sen välillisenä todisteena voi olla esimerkiksi tuohikirje nro 249, joka ajoitetaan noin vuosiin 1396–1422. Tuohikirje kertoo Orivesi-nimisen järven[6] tienoilla tapahtuneesta karjalaiskauppiaiden ryöstöstä, johon osallistui mm. Novze-niminen lappalainen (PIOK: 86). Näin ollen tieto saattaa viitata siihen, että tulevan Käkisalmen läänin alueella vielä 1400-luvun vaihteessa asui saamelaisväestöä. Lopinkov-kutsumanimi mainitaan myös Obonežjesta tuohikirjeessä nro 2 (Janin 1986: 222). On mainittava, että Taka-Karjalassa Sortavalan pogostassa vuonna 1500 oli *Kunujev Navolok Lapino* -niminen kylä (PKVP: 143). Taaskaan ei ole täysin selvää, miten mainittu nimitys voidaan tulkita vuoden 1500 asiakirjan kontekstissa. Jos kuitenkin muistetaan 1400-luvun alun tuohikirje, niin voidaan olettaa, että tämä nimitys voisi olla osoituksena saamelaisista. Käkisalmen läänin Etu-Karjalan Raudun pogostasta mainitaan Knjaženimisen kylän sijainneen Lapin puolella (PKVP: 119). Mahdollisesti se on viittaus siihen, että Taka-Karjalan aluetta voitiin nimittää 1500-luvulla Lapiksi. Tästä syystä ei ole ihme, että myöhemminkin Ilomantsia sekä Porajärven ja Repolan volosteja nimitettiin *Lapinkorveksi* (Rosén 1938: 46–47). Repolan pogostan alueella saamelaiset asuivat ainakin 1600-luvun ensimmäisellä neljänneksellä. Tästä kertoo asiakirja vuodelta 1620, jonka mukaan Repolan pogostassa perittiin veroa kahdesta saamelaisasutuksesta, jotka sijaitsivat lähellä Repolaa ja Roukkulaa (Rebolskij kraj: 4). Repolan volosti oli liitetty 1620-luvulla Kuolan kihlakuntaan juuri sillä perusteella, että täällä oli asunut vielä saamelaisia, joiden asioita hoidettiin perinteisesti Kuolasta (Žukov 2003: 32). Sitä paitsi vuonna 1618 Repolan pitäjän asukkaat kertoivat Stolbovan rauhan rajalinjaa vetämään tulleille viranomaisille, että Repolasta pohjoiseen nykyisen Länsi-Vienan alueella asui heidän tietämänsä mukaan ”Kuolanlinnan kastamattomia lappalaisia” (Pöllä 1995: 76) (kartta 1-4). Tämän tiedon vahvistaa oikeaksi tiedonanto voivodille raja-asioista vuodelta 1620, jossa Vuokkiniemen pitäjän asukkaiden joukossa on mainittu Gorkoi- (**Korkko*)-niminen lappalainen (Žukov 2003: 97). Boreniuksen 1870-luvun alussa tavoittaman muistitiedon mukaan lappalaisalkuperää

4. Obelnoiksi nimitettiin talonpoikia, joiden maa-alueet (omistukset) oli jonkin erikoispalveluksen johdosta vapautettu koko iäksi kaikista veroista tsaarille tai hänen perheelleen (Myller 1947: 115).
5. Obža oli novgorodilainen veroyksikkö, jonka suuruudeksi on arveltu maa-alaa, jonka mies ja hevonen pystyi pitämään viljelyksessä. Obžalukuun vaikutti lisäksi maan laatu ja muut nautintaoikeudet, kuten metsästys- ja kalastusmahdollisuudet.
6. Vrt. perimätieto: Oriveden Lapinlahden kylässä kerrottiin ennen vanhaan asuneen lappalaisia, jotka olivat kalastelleet seudun monissa järvissä ja lahdissa, varsinkin Lapinjärvessä. Heistä oli saanut paikkakuntakin nimensä. (Pelkonen 1902: 12.)

olevat Korkkoset olivat Vuonnisen kylän kantasuku (Borenius: 46). Vuoden 1679 valvontakirjassa *Korkkoni*-sukunimi esiintyy muodossa *Gorkojev* (NIA 1679: 58).

Äänisen pogostien verokirjassa vuodelta 1582 Uikujärven tienoilla on mainittu *Verhnjaja Lop'* -niminen maa-alue (eli Ylä-Lappi), joka sijaitsee Uikujärvestä itään nykyisen Karjalan tasavallan ja Arkangelin alueen rajan molemmin puolin (kartta 1-5). Silloin alueella oli muutama kylä: Čelozero, Nyhčozero, Vožmo-ozero, Ščučja, Kovačozerko sekä Lapinpäässä (ven. Lopskij Konec) sijaitseva Kuko-ozero. On mielenkiintoista, että kyseisessä verokirjassa mainitaan erikseen, että Vožmo-ozero-nimisessä asutuksessa aiemmin asui Ignat Lopin (mahdollisesti Ignat-niminen lappalainen), muttei asu enää (IK I: 152, 188, 194–201). Alueen mahdollisesta saamelaismenneisyydestä kielii myös osa edellä mainittujen kylien nimistä (mm. Kuko-ozero saam. **kukkē* 'pitkä', Nyhčozero **ńukcę* 'joutsen').

Vuoden 1597 Lapin pogostain valvontakirjan mukaan saamelaisväestöä asui myös Rukajärven pogostan pohjoisosassa (kartta 1-6). Tämä asiakirja on mielenkiintoinen myös siksi, että siinä kerrotaan erään lappalaisen muuttaneen asumismuotonsa pysyväksi, mm. ryhtyneen metsäpeltojen muokkaamiseen. Valvontakirjassa mainitaan "mustaan metsään" vastaperustettu kaksitaloinen Pojazmozero-niminen kylä, joka sijaitsi tuona aikana Kompakan kylän tienoilla. Sen asukkaina olivat Ostaškaniminen lappalainen sekä karjalainen talonpoika. Huomattakoon, että molemmat harjoittivat maanviljelyä. On mainittava, että Kompakan kalmistosta saatu kraniologinen aineisto eroaa piirteiltään jyrkästi muiden Karjalan osien karjalaisten kalloista. Kallojen antropologinen tyyppi on lähimpänä Kuolan niemimaan saamelaisten antropologista tyyppiä (Hartanovič 2005: 19). Mainitussa valvontakirjassa kerrotaan lappalaisten mahdollisesta äskettäisestä muuttamisesta vielä muutamasta Rukajärven pogostan kylästä: esimerkiksi N′uokkijärven rannalla sijaitsevassa Pizmalahden kylässä oli ennen väestönlaskentaa Karppa-nimisen lappalaisen ja hänen poikansa Matjuškan sekä Ivaška Koivupää -nimisen lappalaisen autiotila, Čirkkakemin kylässä Ivaška-nimisen lappalaisen autiotila ja Tiiksissä Bojarinka-nimisen lappalaisen autiotila (IK I: 206–208).[7]

Nykyisen Vienan Karjalan alueelta luotettavimpia lähteitä ovat kuitenkin 1400-luvun kauppakirjat, jotka koskevat nykyisessä Vienan Karjalassa ja Vienanmeren Karjalanrannalla sijainneita Karjalan lasten viiden suvun (*Roukkula, Kuurola, Valtola, Viimola* ja *Tiurola*) nautinta-alueita (kartta 1-7). Kauppakirjoista tiedetään, että edellä mainittujen sukujen edustajilla oli asuinpaikoillaan etuoikeuksia lappalaisten kanssa käytävään kauppaan; he kantoivat heidän nautintamaistaan *prazgaa* eli ns. lapinveroa (MPIK: 24, 106–107, 121–122). *Prazga* oli 1400–1500-luvulla yksi *aprakan* laji eli eräänlainen feodaalisen vuokramaksun kaltainen elinkeinovero, jota perittiin kalastus- ja metsästysalueiden käyttöoikeudesta (Žukov 2003: 312). Esimerkiksi

7. *Bojarinka*-nimisen lappalaisen asuinpaikka sijaitsi mahdollisesti Kalmajärven rannalla lähellä Tiiksin kylää. Siellä sijaitsevat *Bairinniemi* ja *Bairinsuari*, joiden nimet saattavat viitata juuri asiakirjassa mainittuun henkilöön. Vuonna 1898 Lauri Pääkkönen tallensi Tiiksissä perimätiedon, jonka mukaan Kalmajärven Bairinniemellä asui aikoinaan joku Bairi (Pääkkönen 1898: 220). 15 km Tiiksistä länteen on myös *Bairini*-niminen järvi (ven. *Bojarskoje*). Voidaan olettaa, että tuo alue ehkä kuului Bojarinka-lappalaisen nautintamaihin.

Ivan Menujev veljineen osti Oleksei Kargolskilta ennen vuotta 1459 maa-alueen, johon kuuluivat maat, vesistöt, lappalaiset ja *prazga* eli lapinvero (MPIK: 106). Hovra Kokujeva myi vuorostaan novgorodilaiselle *posadnikille* (ruhtinaan käskynhaltijalle) 1450-luvulla isänsä maat, vesistöt ja metsät lappalaisineen (MPIK: 101).

Nämä tiedot antavat olettaa, että lappalaiset joutuivat melko varhain riippuvaisiksi ”karjalaisista mahtisuvuista” (sukuylimystöstä), jotka ottivat haltuunsa lappalaisten alueita ja verottivat heitä. Tähän viittaa myös mm. suuriruhtinas Iivana III:n testamentti vuodelta 1504, josta saadaan tietää, että sekä Metsä-Lappi että Villi-Lappi kuuluvat Karjalanmaahan (ven. *Korel'skaja zemlja*) eli Laatokan Karjalaan (SGGD: 393).

Nykyistä Vienan Karjalaa nimitetään asiakirjoissa Metsä-Lapiksi (*Lešaja Lop'*) tai vain Lapiksi (*Lop'*), jossa maat ja vesistöt on jaettu viiden suvun kesken. Sen lisäksi Kuolan niemimaata Turjanniemeen saakka kutsuttiin tuona aikana nimellä *Dikaja Lop'* eli Villi-Lappi, jossa karjalaiset samoin verottivat lappalaisia eli perivät lapinveroa (MPIK: 106–107, 121–122). Valitettavasti tuon ajan asiakirjoissa ei ole täsmällisiä tietoja saamelaisasutusten sijainnista. Mutta eräässä kauppakirjassa, joka on peräisin noin vuodelta 1447–1454, mainitaan maa-alan myynnistä, joka sijaitsi Metsä-Lapissa *Kuto-ozero*-nimisen järven tienoilla. Samoin kuin yllä mainituissa tapauksissa, uusi omistaja sai omistusoikeudet maihin, vesistöihin, metsiin ja lappalaisiin (MPIK: 101). Voidaan olettaa, että kyseessä on Kuittijärvi, ja täten se viitannee 1500–1600-luvun asiakirjoista tunnetun Kuittijärvi-nimisen saamelaisasutuksen olemassaoloon.

1500-luvun loppupuoliskon asiakirjojen perusteella on mahdollista todeta, että 1500- ja 1600-luvun vaihteessa lappalaisasutus kattoi melkoisen osan nykyistä Vienaa. Esimerkiksi vuodelta 1552 Solovetskin luostarissa säilyneen asiakirjan (Ote Kemin volostin erillisestä maakirjasta) ansiosta on mahdollista havainnoida lappalaisten asuinpaikkoja Vienan Kemin volostin mailla vähän ennen vuonna 1552 tapahtunutta ruotsalaisten hävitysretkeä (kartta 1-7). Tuolloin kastettuja ja kastamattomia lappalaisia asui seuraavissa pääasiassa tulevan Vitsataipalen volostin alueella sijainneissa asutuksissa: *Topozero* (nyk. Tuoppajärvi), *Kistenga* (nyk. Kiestinki), *Kuito-ozero* (nyk. Kuittijärvi), *Valasreka* (nyk. Valasjoki), *Sonbo-ozero* (nyk. Sombajärvi), *Vopo-ozero* (nyk. Vuopajärvi), *Vedileozero, Vokšeozero* (nyk. Vuoksjärvi), *Kizreka* (nyk. Kiisjoki), *Šolopogja* (Suolapohja), *Kurgijeva* (nyk. Kurki), *Kargo-ozero, Ulmo-ozero* (nyk. Ulmangijärvi), *Muromozero* (nyk. Muuramojärvi), *Pilso-ozero* (nyk. Pilzjärvi), *Vongo-ozero* (nyk. Vongajärvi), *Keret'ozero* (nyk. Kierettijärvi), *Voronje ozero* (nyk. Kuarnisjärvi), *Kjalgozero* (nyk. Kälkäjärvi), *Kuzemozero* (nyk. Kuuzemajärvi eli Prokkol′a). Näissä asutuksissa oli asiakirjan laatimisen aikaan yhteensä 18 taloa[8] ja 20 kotaa. Asiakirjassa on lisäksi mainittu, että lappalaisia asuu myös muiden metsäjärvien asutuksissa, vaikka niiden nimityksistä ei ole tietoja. Valvontakirja kertoo siitäkin, että edellä mainitut asutukset ovat autioituneet ruotsalaisten hävitysretken takia (ASM: 114).

8. Asiakirjassa on käytetty sana *dvorets*, joka tunnettiin venäjän kielessä merkityksessä ’asumus piha- ja talousrakennuksineen’ (ESRS: 29). Mahdollisesti tämä tieto viittaa siihen, että osa saamelaisista asui jo silloin pysyvästi paikallaan.

Tunnetaan myös toinen samankaltainen saamelaisten asuma-alueen kuvaus, *Kemin ja Usmanan erillinen maakirja* vuodelta 1591. Siitä puuttuu viisi aikaisemmin mainittua asutusta (*Valasreka, Sombozero, Vopo-ozero, Kuito-ozero* ja *Kargo-ozero*), mutta samalla kuvaukseen ilmestyy kaksi uutta asutusta, *Krito-ozero* ja *Rogozero* (nyk. Ruogojärvi). Samoin kuin 40 vuotta varhaisempi valvontakirja, asiakirja vuodelta 1591 kertoo, että vuosina 1589–1591 ruotsalaisten kanssa käydyn sodan, ns. pitkän vihan (1570–1595), seurauksena kaikki asiakirjassa mainitut lapinkylät oli taas tuhottu (MPIK: 325). *Kuito-ozero*-nimisestä lappalaisasutuksesta on tietoja myös Lapin pogostain valvontakirjassa vuodelta 1597. Siitä saamme tietää, että Kuittijärven seudulla muistettiin ennen vuoden 1589 hävitysretkeä asuneen 33 lappalaista, jotka olivat joko saaneet surmansa tai paenneet muualle, mutta nyt viisi henkilöä oli palannut takaisin (IK I: 214–215). Alueella on siis ollut varsin huomattavan kokoinen lappalaisasutus. Samaan aikaan esim. nykyisen Kuusamon alueella sijainneessa Maaselän lapinkylässä oli 6 verovelvollista lappalaista, mutta Inarissa 32 ja Rovaniemellä 14 (Tegengren 1952: 32). Metsä-Lappiin kuuluva *Kuitozero*-niminen lapinkylä (”Kuittijärvi”) mainitaan vielä tsaari Mihail Romanovin Villi-Lapin asukkaille osoittamassa käskykirjeessä vuodelta 1620 (Pöllä 1996: 154) ja valituskirjassa vuodelta 1624 (RGADA 1624).

Onkin todettava, että vuoden 1591 lappalaisasutusten tuhosta huolimatta Kemin volostin alueella saamelaisasutuksia oli vielä vuonna 1619/1620, mutta valitettavasti tuon vuoden asiakirjassa ei enää mainita niiden nimiä eikä määrää (PRK 1983: 15).

Erään vuodelta 1587 olevan asiakirjan mukaan Keski-Vienassa oli myös *Luko-ozero*-niminen saamelaisasutus, joka mainitaan Kuto-ozeron lappalaiskylän yhteydessä, mikä mahdollisesti viittaa siihen, että asutus sijaitsi aikoinaan Kuittijärven tienoilla. Siellä perittiin veroa 11 jousesta, toisin sanoen 11 isäntää maksoi veroa valtiolle (IK I: 181). Voidaan olettaa, että puhe on Logovaraka-nimistä karjalaiskylää edeltävästä asutuksesta, joka sijaitsi Kiestingin volostin eteläpäässä. Karjalainen kylä oli *Vuarajärven* rannalla; järven nimi on selvästi myöhäinen. Järven alkuperäinen nimi voisi olla **Luokojärvi* (vrt. *Luko-ozero*), koska se sijaitsi *Luokovuaran* alla. Oppaiden mukaan lappalaisten elinsijoja oli *Vuarajärven* Liävän- ja Hallanniemellä sekä Lapinkallivolla järven pohjoispäässä. J. W. Juveliuksen vuonna 1888 saamien tietojen mukaan Vuarakylä oli Kiestingin seudun vanhimpia kyliä (Juvelius 1889: 53, 68–69). Tämän todistaa myös asiakirjatieto vuodelta 1624, jossa Vuarakylä mainitaan ensimmäistä kertaa, mutta sitä ei nimitetä siinä uudiskyläksi (Pöllä 1997: 120).

1500-luvun viimeiseltä neljännekseltä on tietoja saamelaisasutuksista Kieretin volostissa eli nykyisen Karjalan tasavallan pohjoisosassa (kartta 1-8). Esimerkiksi vuoden 1574 verokirjassa mainitaan saamelaisten asutuksia Tiiksi-, Tuoppa- ja Nytkejärven rannalla.[9] Viimeiseksi mainitusta saamelaisasutuksesta on tietoa myös

9. Asiakirjassa vuodelta 1591 mainitaan tuoppajärveläinen Galko Govrujev (MPIK: 327). Voidaan olettaa, että hän olisi voinut olla lappalainen sukujuuriltaan. Mainitsen tässä, että vuosina 1608–11 Kuolan niemimaalla Norenskij-pogostassa (saam. *Nurr'tsijjt*) mainitaan Galka Ivanov (Haruzin 1890: 449) ja myöhemmin Galkin-sukunimi mainitaan naapuripogostassa Luujärvellä (saam. *Lujavvr*) (Kučinskij 2008: 193), mikä vuorostaan osoittaa, että Galka/Galko-henkilönnimeä käytettiin saamelaisten keskuudessa.

asiakirjassa vuodelta 1563 (*Sotnaja Keretskoj volosti*). Siinä sanotaan, että metsässä etäällä asutuksista asuu Nytkejärven rannalla kastettu Ivanko Velikaja golova (Suuripää) -niminen lappalainen lapsineen. Sama lappalainen asui täällä myös vuonna 1574 (SGKE: 446–460; Zolotarjov 1930: 109).

Tsaari Mihail Romanovin vuonna 1620 Villi-Lapin asukkaille osoittamassa käskykirjeessä Metsä-Lappiin kuuluviksi mainitaan myös Jelettijärven lappalaiskylä (Severnyj arhiv 1825: 138; Pöllä 1996: 154). Kuitenkin vuosien 1608–1611 asiakirjan mukaan, jossa Jelettijärvi mainitaan ensimmäisen kerran, kylän asukkaat asuivat taloissa eikä heitä kutsuttu lappalaisiksi (Bogoslavskij 1909: 10).

Vuoden 1624 Vienan Kemin Lapin asukasluettelon mukaan Tuoppajärven rannalla asui kodassa kolme lappalaista (Pöllä 1997: 120). Myöhemminkin Kuolan läänin valvontakirjassa sekä Kuolan vojevodin otteessa valvontakirjoista vuodelta 1710 mainitaan taas lappalaisasutuksia Tuoppa- ja Tiiksijärven rannalla (NIA 1710: 153; SGKE: 579). Täten vaikka tietoja Tiiksijärven rannalla sijainneesta asutuksesta 1600-luvulta ei tunneta, voidaan kuitenkin olettaa, että saamelaisasutukset olivat olemassa Kieretin volostissa koko 1600-luvun ajan. Mainitsen tässä myös siitä, että viiden kilometrin päässä Tiiksijärvestä sijaitsi ennen jatkosotaa Šuapkajärvieli Lakkijärvi-niminen kylä, jonka kalavedet sijaitsivat Tiiksijärven lounaisosassa. Tämän kylän toinen osa tunnettiin nimellä *Niikkanankota*, mikä voi viitata mahdolliseen lappalaisasutukseen.

Vuonna 1710 mainitun Tiiksijärven rannalla sijainneen kodan asukkaat (mahdollisesti Langujevit[10]) rakensivat pirtin ja ryhtyivät noin 1719–1722 välisenä aikana talonpojiksi (Pöllä 1997: 121). Tuoppajärven seudun viimeinen metsästyksen ja kalastuksen varassa elänyt lappalaisperhe muutti vuorostaan vähän ennen vuotta 1710 Pääjärven lapinkylään (Pöllä 1997: 120), jossa lappalaisia asui 1700-luvun viimeiseen neljännekseen saakka.

Vuoden 1624 verokirjassa tulevan Vitsataipaleen volostin mailta mainitaan viisi kotaa, jotka sijaitsivat *Kierettijärven*, *Kuuzemajärven*, *Kälkäjärven*, *Kuarnisjärven* ja *Vonkajärven* rannalla (kartta 1-9). Lisäksi *Kiisjoen* kylässä eräässä talossa asui lappalaiseksi mainittu henkilö (Pöllä 2001: 100–101). Täten yllä mainituissa kylissä asuneet saamelaiset olisivat nähtävästi olleet 1580-luvun Kemin suurpitäjän lappalaisväestön jälkeläisiä. Voidaan myös olettaa, että Kiisjoen kylässä asui saamelaisia ainakin 1700-luvun alussa. Siihen viittaa mielestäni asiakirjatieto vuodelta 1710, jossa mainitaan Kuusamon käräjien yhteydessä venäjänlappalainen nimeltään Jaakko Loska (Kuusamon käräjät 1710: 7). Loska- tai Loskani-sukua asui Vienassa vain Kiestingin Kiisjoella sekä Vienanmeren rannikolla sijaitsevalla Kesäjoella, jonne suku oli siirtynyt Kiestingin volostista eli nähtävästi juuri Kiisjoelta.

Vuosien 1608/1611 Kuolan läänin verokirjan mukaan Kieretin volostista länteen oli olemassa kolme metsälappalaisten pogostaa eli siitaa, joiden 11 kodassa asui 27 miestä perheineen (kartta 1-10). Lapinkylät sijaitsivat Päozero-, Ruvaozero- ja Vorjaozero-järvien rannoilla. Ensiksi mainittuun siitaan kuuluvia saamelaisia

10. Tiiksijärven kylä syntyi vähän ennen vuotta 1719. Sen kahdessa talossa asui vuonna 1724 yhdeksän verovelvollista, kaikki Langujeveja (Pöllä 1995: 187).

asui myös noin 45 km pohjoisempana, Tumtšajoen varrella sijainneissa kodissa, ja Vorjaozeron siitaan kuului myös Koutajärven rannalla sijainnut saamelaiskota. Asiakirjan mukaan samojen asutusten kymmeneltä jouselta kannettiin veroa ainakin jo vuonna 1574 (Haruzin 1890: 462).

Eräässä anomuskirjassa vuodelta 1624 Kuolan läänin eteläosasta mainitaan vielä saamelaisten asuttama *Pitkozerskaja volost'* (Žukov 2003: 98).[11] On mahdollista, että tämä saamelaisasutus sijaitsi aikoinaan Kuukasjärven rannalla (vrt. ims. *pitkä*, saam. **kukkē-s* 'pitkä'). Itse järvi sijaitsi noin 25 km:n päässä sekä Ruvan että Tumčan saamelaisasutuksesta. Toisaalta tässä saattaa olla kysymyksessä ruotsalaisista lähteistä tunnettu Kitkan lapinkylä eli ?*Kitkozerskaja*.

Vuoden 1679 verokirjan mukaan nykyisen Karjalan pohjoisosassa oli vain kaksi saamelaissiitaa: Päozero[12] (karj. *Päijärvi*, *Piäjärvi*) ja Vorjaozero[13], joista toisessa oli viisi ja toisessa neljä kotaa ja yhteensä 34 miespuolista henkilöä. Vuonna 1710 alueella oli enää seitsemän kotaa ja 13 miespuolista henkilöä. Vuonna 1789 molemmat lapinkylät olivat edelleen olemassa. Kaikista vuosien 1787 ja 1789 metrikkakirjoissa esiintyvistä Vorjaozeron asukkaista käytetään nimitystä ”lappalainen”. Sen sijaan Pääjärven pogostan asukkaista vain osa on enää merkitty lappalaisiksi, ja rippikirjassa vuodelta 1793 heistä käytetään myös nimitystä ”tilattomat lappalaiset”. Vuoteen 1793 mennessä Pääjärven seudun lappalaisasutus yhdistettiin Ruvan pogostaksi (Pöllä 1995: 201). Asiakirjassa vuodelta 1710 mainitaan, että Pääjärven siidan keskuspaikka oli siirretty Pääjärven rannikolta ”keskellä korpimaata olevalle suolle”, mutta siitä käytettiin edelleenkin Pääjärven pogosta -nimeä. Kuolan läänin kuvauksessa vuodelta 1785 on maininta, että Pääjärven pogostan keskuspaikka oli jo Ruvajärven rannalla (Pöllä 2001: 94). Vorjaozero esiintyy itsenäisenä yhteisönä vielä vuoden 1830 rippikirjassa, ja vuonna 1840 se on luettu viimeisen kerran Kuolan läänin (kihlakunnan) 16 saamelaiskylän joukkoon (Pöllä 2001: 94–97).

1830-luvulla Pohjois-Vienassa käynyt Elias Lönnrot pani merkille, että Pääjärven eteläpään asukkaat kutsuivat pohjoispään asukkaita lappalaisiksi siitä huolimatta, että nämä olivat samoja karjalaisia. Poikkeuksena Lönnrotin mielestä ovat vain Ruva ja Tumča, joissa käytännöllisesti katsoen ei harjoiteta maanviljelyä, vaan ainoastaan poronhoitoa.[14] Myös hänen mukaansa viimeksi mainitusta kylästä pohjoiseen alkaa jo Kota-Lappi (Lönnrot 1980 [1902]: 235).[15] Vienassa vuonna 1867 ollut Ludvig Daa pani myös merkille, että Tumčan asukkaat olivat puolilappalaisia (Daa 1870: 144).

11. Asiakirjan mukaan Lapin pogostojen pohjoisosan sekä Kuolan läänin eteläosan asukkaat valittivat Moskovaan Uleåborgin läänin asukkaista, jotka harjoittivat metsästystä ja kalastusta heidän metsästysmaillaan ja kalavesillään (Žukov 2003: 98).
12. Saam. *Bejauri* (Sjögren 1861: 128), *Oaivejáuri* (Jouni Kitti).
13. Saam. *Orejauri* (Sjögren 1861: 128), *Orešjávri* (Jouni Kitti).
14. A. Fellman mainitsi vuonna 1827, että Tumčaan tuli aikoinaan Suomen puolelta Kuolajärveltä saamelaissiirtokunta (Fellman 1906: 480).
15. Etelämpänä asuneiden vienankarjalaisten mielestä Lappi alkoi Uhtuan volostista pohjoiseen. Esimerkiksi Engelbergille oli mainittu, että Uhtuan Röhö sijaitsee Lappia vasten (Engelberg 1912: 98). Kun Kemin pitäjä vuonna 1591 rajoittui luoteessa Metsä-Lappiin (MPIK: 326) ja Röhö sijaitsee noin 15 km tuon vuoden rajasta, voidaan olettaa, että käsitys Röhöstä pohjoiseen sijaisevan alueen kuulumisesta Lappiin on melko vanha.

Mahdollisesti 1300-luvulta alkaen pohjoisen Suomen saamelaisalueet kuuluivat sekä Venäjän että Ruotsin yhteisverotukseen (Hansen 2011: 183). Tämän takia vuonna 1680 Venäjä peri veroa viidestä metsälappalaisten asutuksesta, jotka sijaitsivat nykyisen Suomen alueella, mutta kuuluivat silloin Kuolan läänin veropiiriin (kartta 1-11). Nämä tunnettiin nimillä *Kilko-ozero* (*Kitkajärvi*), *Kolozero* (*Kuolajärvi*), *Šombej* (*Sompio*), *Masel'skoj* (*Maaselkä*) ja *Kemskoj* (*Keminkylä*), ja niissä asui kastettuja ja kastamattomia saamelaisia (RGADA 1680).[16] Vuosina 1620 ja 1700 yllä mainittujen asutusten joukkoon kuului myös *Rašneva volost'* (~ *pogost Ratnei*; = Sodankylä) (SMIK: 49; RGADA 1700). Kuolan läänin Maaselkä-nimisestä lappalaisasutuksesta, jossa asui neljässä kodassa kahdelle valtiolle veroja maksavia saamelaisia, on tietoja myös vuodelta 1718 (Černjakova 1998: 63). Onkin mainittava, että ainakin 1770-luvun alussa venäjän veroa maksoi vielä seitsemän ”Venäjän maalla sijainnutta, mutta Ruotsin alaisuuteen kuulunutta” saamelaisasutusta: *Maaselkä*, *Kitkajärvi*, *Kuolajärvi*, *Keminkylä*, *Sompio*, *Rašnoi* (*Ratnoi*) *pogost* (= Sodankylä) ja *Verhnij Ikandrovskij*[17] *pogost* (= Inari) (Ozeretskovskij 1804: 61–62).

Saamelaisasutukseen Vienanmeren rannikolla 1300-luvulla viittaa epäsuorasti edellä jo mainittu Lazar′ Muromalaisen elämäkerta, jossa mainitaan, että lappalaiset lähtivät Äänisen tienoilta Vienanmeren rannikolle (Vitov 1962: 71). Näin ollen voidaan olettaa, että ainakin osa Karjalan eteläosassa asuvista saamelaisista eteni kohti Vienanmeren rannikkoa myöhäiskeskiajalla eli noin 1300-luvun keskivaiheessa.

Historioitsija R. B. Myllerin mukaan karjalaiset työnsivät saamelaisia Vienanmeren rannikolta kohti sisämaata 1400-luvulla. Hän olettaa myös, että silloin saamelaiset harjoittivat kauttakulkukauppaa ylläpitäen siten yhteyksiä Ruotsin ja Venäjän luoteisosien välillä. (Myller 1947: 28–29.)

Saamelaisten asumiseen Vienanmeren rannikolla ja sen läheisyydessä viittaa taas 1500-luvun lähdeaineisto (kartta 1-12). Esimerkiksi Venäjän suuriruhtinaan Ivan Vasiljevičin lahjoituskirjassa vuodelta 1530 mainitaan kastettuja ja kastamattomia lappalaisia Suiku- ja Kemijoen varrella (SGGD: 437–438). Samoihin aikoihin tiedetään saamelaisten asuneen myös Sumajoen suussa (Sjögren 1861: 343), Uikujoen alajuoksun varrella (Vitov & Vlasova 1974: 145) ja Kantalahdessa (Šaskolskij 2009: 46). Vuonna 1590 villilappalaiset mainitaan Vienanmeren rannikolla sijaitsevassa Koudan ja Kieretin volostissa (Ogorodnikov 1869: 32).

Venäjän tsaarikunnan yleiskartan kuvailevassa liitteessä (ven. *Kniga bol'šomu čertežu*) vuodelta 1627 ja sitä seuraavissa laitoksissa Vienanmeren länsirannikko on nimetty *Lappalaisrannikoksi* (ven. *Lopskij bereg*) ja siellä sijaitsevia asutuksia

16. Solovetskin luostarissa on säilynyt vanha tieto, jonka mukaan Maanselän ja Kitkan lapinkyliä ovat verottaneet alun perin yksinään karjalaiset (Ervasti 1978: 38). Vuoden 1595 Täyssinän rauhan mukaan Maanselän, Kuolajärven ja Kitkan kylien tuli kuulua Ruotsin valtakuntaan, mutta sen asukkaat maksoivat edelleenkin veroa Venäjälle ja käyttivät hyväkseen Venäjän rajantakaisia alueita (Ervasti 1978: 39, 53, 55). Vuoden 1707 jälkeen ruotsinkielisissä asiakirjoissa Kuusamon alueella ei enää puhuta lappalaisten oikeuksista ja lappalaiskylistä, vaan ainoastaan yksityisistä lappalaisista (Ervasti 1978: 89). Vuodelta 1760 lähtien Kuusamon pitäjästä ei enää mainita lappalaisia (Kortesalmi 1975: 26).

17. A. J. Sjögrenillä (1861: 130) *Inandra* (**Imandra*), G. Gebelilla (1905: 112–113) *Verhnij Imandrovskij*. Vrt. myös Lönnrotilla (1980 [1902]: 266) saam. *Aävverjävr* – karj. *Imandra*.

(mm. Kouta, Kieretti, Kemi, Soroka jne.) lappalaispogostoiksi (KBC 1950: 183; Žukov 2003: 36). Tämä ei sinänsä ole ihmeellistä, koska ennen vuotta 1589 Vienan Kemin maalla eli Vienanmeren luoteisrannikon raja-alueella oli olemassa kymmenen lappalaisasutusta, jotka sijaitsivat metsäjärvien rannoilla ja joissa asui kastettuja ja kastamattomia saamelaisia (MPIK: 325). Ei liene mahdotonta, että tuona aikana meren rannikolla olisi sijainnut edellä mainitun saamelaisväestön kesäkyliä ja kalavesiä[18]. Esimerkiksi saamelaisten asumiseen Kesäjoensuussa viitannee välillisesti Vienanmeressä oleva saari nimeltään *Kezjakul'skij ostrov*, jonka rekonstruoitu karjalankielinen muoto on epäilemättä **Kezäkylä*. On mahdollista, että saarella oli saamelainen asutus, jota käytettiin lyhyen aikaa kesällä kalanpyynnin aikana. Vastaavanlaisia saamelaisia asutuksia oli aikoinaan myös Norjan pohjoisosassa. Norjalainen arkeologi Kjersti Schanche toteaa, että pohjoisnorjalaiset asuinpaikat saarilla ovat identtisiä itäsaamelaisten väliaikaisten asuinpaikkojen kanssa, joita oli historiallisena aikana Varanginvuonon etelärannalla. Ne sijaitsivat pienillä saarilla, joille suurin osa saamelaismiehistä siirtyi kesäajaksi kalastamaan (Schanche 2002: 65–66).

Vuosien 1608–1611 asiakirjan perusteella Vienanmeren rannikon *Knjažaja Guba* -nimisessä karjalais-venäläisessä kylässä (suom. Ruhtinaanlahti) asui luultavasti kaksi lappalaista, joita ei jostain syystä ole nimitetty asiakirjassa lappalaisiksi. Nämä ovat Mikiforko Aikašarov ja Fedotko Aikašarovinpoika (Haruzin 1890: 458). Heidän isännimensä viittaa mielestäni saamelaisperäisyyteen (vrt. saam. nimi *Aiki(a)sarri(a)*, *Aigesarre*) (Saamelaiset nimet). Sen sijaan samassa asiakirjassa perinteisissä saamelaisasutuksissa *Aikasarr*-nimeä kantavien ihmisten osoitetaan selkeästi olevan lappalaisia, esim. *Fedka Aikasarovin poika* (Kouda), *Aikasai* (? *Aikasar*) *Onisimovinpoika* (Tumča) ja *Mikiforko Aikasarovinpoika* (Ruva) (Haruzin 1890: 462). Asia voidaan selittää sillä, että Ruhtinaanlahden mahdollisesti saamelaisalkuperää olleet ihmiset olivat luopuneet pyyntielinkeinostaan ja siirtyneet valtaväestön tapaiseen kiinteästi paikallaan asuvaan elämään.

Saamelaisväestöä asui nähtävästi Vienanmeren rannikon läheisyydessä myöhemminkin. Tämän todistaa mm. valvontakirja vuodelta 1676. Siinä kuvataan Solovetskin luostarin volosteja ja suolankeittämöitä Uikujärven pogostassa ja myös sen rajojen ulkopuolella (mm. Piepäjärvi, Suikujoki, Kesäjoki). Asiakirjassa on tietoa Solovetskin luostarin talonpoikien ja populien taloista sekä mainitaan saamelaisväestön asuinpaikat (Vitov & Vlasova 1974: 16). Hajanaisia tietoja saamelaisista Uikujoen alajuoksulla on olemassa myös 1600-luvun asiakirjoissa (Vitov & Vlasova 1974: 145).

Eräiden tutkijoiden mielestä Solovetskin saaristo kuului myös aikoinaan saamelaisten asuma-alueeseen, vaikka suoria todisteita siitä ei ole. Itse saariston nimi on selvästi saamelaisperäinen, ja sen nimistössä on muitakin itämerensuomalaista ja venäläistä asutusta edeltävältä kaudelta olevia paikannimiä, sekä mahdollisesti saamelaisiin viittavia nimiä. Esimerkiksi Suurella Sovetskoinsaarella on

18. Ruhtinaanlahden (ven. Knjažaja Guba) tienoilla on Kentišče (*Kentti, vrt. saam. **kientē*)-niminen apaja.

kaksi ”Lapinjärveä” (ven. *Bol'šoje Lobskoje* ja *Maloje Lobskoje*). Kuzova-saariston *Lodeinyj-* ja *Oljošinsaarella* on löydetty jälkiä keskiaikaisesta (v. 900–1400) asutuksesta, joka muistuttaa muinaissaamelaisia asumuksia Ruotsin ja Norjan pohjoisosassa (Lobanova & Manyukhin 2002: 25–26). On mielenkiintoista, että 1500-luvun puolivälissä metropoliitta Filipp alkoi (tai hänen johdollaan alettiin) harjoittaa Muksalma-nimisillä saarilla poronhoitoa (Maksimov 1984: 131). Tämä tieto voisi mielestäni olla jälkikaikua varhaisemmista ajoista, jolloin saamelaisväestö lienee harjoittanut saarilla perinteistä elinkeinoaan, jonka luostarin munkit sittemmin olisivat omaksuneet. 1500-luvun puolivälissä Solovetskin luostarin munkkien joukossa on mainittu vanha munkki (ven. *starets*) Isaak Lopin (Burov 2007: 70, 77), joka ehkä oli saamelainen. Muitakin saamelaisia on munkkien joukossa voinut olla.

Norjalainen tutkija Bjørnar Olsen arvelee, että Solovetskin luostarin rakentaminen oli sidoksissa siihen, että saaristo oli vuosisatojen ajan saamelaisten pyhän maiseman keskuspaikkana, ja vielä 1400-luvun alussa siellä sijaitsivat paikallisten saamelaisten tärkeimmät pyhäköt. Kulttitoiminnan osoituksena Olsen pitää Solovetskoin ja Kuzovan saaristoissa olevia lukuisia seitoja, labyrintteja, kivisiä pyöreämuotoisia uhrialttareita ja muita kulttirakennelmia, jotka ajoitetaan myöhäisrautakauteen tai keskiaikaan.[19] Olsen huomauttaa kuitenkin, että varhaisemmatkin ajoitukset ovat mahdollisia, esimerkiksi ajoitus varhaisrautakauteen (Olsen 2002: 43–45, 48).

Mahdolliseen saamelaisasutukseen tai saamelaisten eräsijoihin viittaa mielestäni ainakin osa Vienanmeren rannikon *Lap-*, *Lob-* ja *Lop-* (”*Lapin-*”/”*Lappalaisen-*”) alkuisista paikanimistä, joita esiintyy melkein jokaisen rannikkokylän nimistössä: vrt. koski *Lopskij porog* (”Lapinkoski”) (Kantalahti), järvi *Lopskoje ozero* (”Lapinjärvi”) ja joki *Lopskaja reka* (”Lapinjoki”) (Kouta), apajat *Lopskij krest* (*Lapinristi) (main. 1565; ASM: 183) ja *Lopskaja Guba* (”Lapinlahti”) (Kieretti; main. 1572; ASM I: 8), niemi *Lobskij navolok* (”Lapinniemi”) (Kriitina), apaja *Lopskoje* (”Lapinapaja”) (Kalgalakši), ranta *Lobskij bereg* (”Lapinranta”) ja saaret *Lobskije ostrovki* (”Lapinsaaret) (Pongoma), lahti *Lapina guba* (”Lapinlahti”) (← mahd. karj. *lappi* ’saamelainen’ tai hn. *Lapin*), suot *Lapinskije mhi* (*Lapinsuot), saari *Lobskij ostrov* (”Lapinsaari) (Kesäjoki), järvet *Bol'šoje Lobskoje* ja *Maloje Lobskoje* (Suuri ja Pieni ”Lapinjärvi”) (Solovetskin saaret), alue *Lopskij konets* (”Lapinpää”) (Uikujoen alajuoksu; main. 1563; PKOP: 155), saari *Lopskij ostrov* (”Lapinsaari”) (Suma), niemi *Lopskij* (~ *Lobskij*) *navolok* (”Lapinniemi”), saari *Lopskij ostrovok* (”Lapinsaari”), kallio *Lobskaja skala* (”Lapinkallio”) ja metsä *Lopskij les* (”Lapinmetsä”) (Kuolisma), niemi *Lapina korga* (”Lapinkorko”), suosaaret *Lopskije* (~ *Lobskije*) *ostrova* (”Lapinsaaret”) (Njuhča). Tähän yhteyteen kuuluu mahdollisesti myös vuonna 1583 Njuhčajoen rannalla sijainnut *Lapinskoj sled* (”Lappalaisenjälki”)

19. Vienan Kemistä 20 km:n päässä sijaitsee Kuzova-niminen saaristo, joka tunnetaan kulttimuistomerkeistään. Saariston alueelta on löydetty ainutlaatuinen seitakokoelma, johon kuuluu noin 800 kivirakennelmaa. Esimerkiksi ainoastaan Nemetskij Kuzov-saarella lasketaan olevan 150 seitaa. Niin paljon seitoja ei ole löydetty mistään toisesta paikasta. Kuzovat ovat korkeimmat paikat Vienanmeren rannikolla Karjalan rajoissa (esim. *Nemetskij Kuzov* 140 m ja *Russkij Kuzov* 123 m). Voidaan olettaa, että saariston nimi onkin saamelaisperäinen (ks. eteenpäin).

-niminen paikka (Vitov & Vlasova 1974: 132) sekä Sumajoen rannalla sijaitseva *Lapina*-kylä (ven. *Lapino*) (”Lapin(in)kylä”) (IK I: 201).

Myös Vienanmeren rannikkoa koskevissa asiakirjoissa mainitut sukunimet ja kutsumanimet voisivat viitata niiden kantajien saamelaisjuuriin: vrt. *Lopin* (main. 1563 Kieretti; SGKE: 442–451), *Lapin* (main. 1574; ASM I: 58), *Lopinov* (main. 1579; ASM I: 137), (main. 1591; MPIK: 321) ja *Lopintsov* (main. 1723 Vienan Kemi; Pöllä 1995: 68), *Lopin* (main. 1582/83 Soroka; ASM I: 201; IK I, 203), *Lopin* (main. 1563 Uikujoki; PKOP: 156), *Lapin* (main. 1563 Suma; PKOP: 161), *Lopinov* (main. 1608–11 Kantalahti; Haruzin 1890: 461), sekä nykyinen sukunimi *Lopinov* (Kalgalakša). Sen lisäksi on mainittava, että Kuolisman kylällä on toinen, epävirallinen nimitys *Lopari* (?”Lappalaiset”), joka voisi myös olla osoituksena siitä, että saamelaisväestö asutti aikoinaan kylän ympäristöä.

2. Saamelaiset perimätiedoissa

Muistot saamelaisista elävät kansan keskuudessa myös kaikenlaisissa tarinoissa ja uskomuksissa sekä etnografisissa kuvauksissa. Herää luonnollisesti kysymys, onko näillä paikallistarinoilla mitään merkitystä historiantutkimukselle. Vastaisin tähän myönteisesti. Mielestäni perimätiedoilla on suuri merkitys, mutta ne ovat kuitenkin apuaineistoa, jota pitää käyttää varovaisesti ja mahdollisuuden mukaan etsiä todisteita muista lähteistä, koska muistitiedoista vain osa kuvaa todellisia tapahtumia ja henkilöitä ja osa on sekoittunutta tietoa. Pitää muistaa myös, että kansanrunoudelle on tyypillistä kronologinen siirtymä eli anakronismi, jolloin paikallistarinoissa esiintyvät tapahtumat ja muinaisjäännökset yhdistetään tapahtumiin, jotka todellisuudessa kuuluvat usein huomattavasti myöhempään aikakauteen.

Edellä esitetystä tuli selväksi, että tällä hetkellä on melko vähän asiakirjoja, jotka sisältäisivät tietoja saamelaisasutuksesta Vienan Karjalan länsiosassa sekä Aunuksen Karjalassa. Mielenkiintoista informaatiota saamelaisista ja heidän erätaloudestaan on kuitenkin olemassa juuri karjalaisten perimätiedoissa.

M. A. Castrénin vuoden 1839 matkakertomuksen mukaan Vuokkiniemen pitäjässä on runsaasti muistoja lappalaisista ja lappalaisten jälkiä tavataan siellä kaikkialla. Pitäjässä puhuttiin yleisesti, että juuri lappalaiset olivat olleet seudun alkuasukkaita, jotka suomalaiset hävittivät sukupuuttoon *varastussotien* (sarkasodan) aikana (Castrén 1904: 8).

Kuten aiemmin jo kävi ilmi, vuoden 1620 asiakirjassa mainittiin Vuokkiniemen pitäjän alueelta *Gorkoi-* (*Korkko)-niminen lappalainen (Žukov 2003: 97). Ilmeisesti juuri tähän liittyy Vuokkiniemen pitäjän Vuonnisesta tallennettu perimätieto, joka kertoo karjalaisen Korkkoni-kantasuvun lappalaisperäisyydestä. Toinen perimätieto mainitsee karjalaistuneena lappalaissukuna myös Vuonnisen Kieleväisen suvun. Perimätieto kertoo, että suvun mahdollinen kantaisä Antti Kieli hoiti ensin poroja, mutta rupesi myöhemmin viljelemään peltoja ja kasvattamaan lampaita (Zaharova & Korovina 2003: 172). Viimeksi mainittu tieto näyttäisi kertovan Vuonnisen lappalaisväestön siirtymisestä paikallaan asumiseen ja maatalouden harjoittamiseen. Samalla

on mielenkiintoista, että muistitiedon mukaan Kieleväiset ovat tulleet Vienaan Kuusamosta, jossa vielä 1750-luvulla mainitaan Juho Kieli -niminen lappalainen (Ervasti 1978: 149).[20] Kylän paikallisasukkaiden mukaan myös Vuonnisen Kossoilat (nyk. Koššijevat) olivat saamelaista perua eli ”vanhoa Lappie tänne jiänehie” (Venho 1968: 47). Erään perimätiedon mukaan Vuonnisen lähellä oli aikoja sitten saamelaisasutuskin (Pöllä 2001: 91). Vuonnisessa Jyrki Maliselta tallennetun perimätiedon mukaan hänen sukunsa kantaisän tullessa seudulle siellä asui vain lappalaisia (Suorsa 1988: 94). Mainittakoon lisäksi, että itse Vuonnisen kylän nimi on saamelaisperäinen (vrt. kantasaamen **vōnę̄* ’vuono’ > saamP *vuotna*) ja kylän nimistössä on mm. *Lappalaisenkuja*-niminen karjapolku.

Voidaan olettaa myös, että Vuonnislahden rannalla olleen lappalaiskylän eräamaita sijaitsi joskus nykyisen valtiorajan molemmin puolin. Mielestäni tästä kielii välillisesti Kajaanin läänin kruununvoudin Mathias Castrénin vuonna 1736 Pohjanmaan maaherralle lähettämä kirje, jossa hän syytti Vuokkiniemen pitäjän talonpoikia Kainuun puolella sijaitsevien kaskimaiden käytöstä. Syytettyjen joukossa olivat mm. Petri Korkonen ja Jacob Korkonen (Valtionarkisto). Muistettakoon, että ennen Täyssinän rauhaa (1595) itäinen Kainuu kuului pääasiassa Venäjän vaikutuspiiriin.

Vanhoihin saamelaissukuihin voi kuulua myös Vuokkiniemen Kivijärven Rettijevin suku. Tähän viittaa asiakirjatieto vuodelta 1597, jonka mukaan Kuittijärven[21] rannalla sijainneen lappalaisasutuksen asukkaiden joukossa on lappalainen nimeltään Stepanko Rettij (IK I: 214). Saamelaisen ?**Retti*-henkilönnimen mahdollisesta olemassaolosta kertoo välillisesti myös asiakirja vuosilta 1608–11, jossa Kuolan linnakkeen asukasluettelossa mainitaan Spiridonko Nikiforovinpoika Rettejev (Haruzin 1890: 414). Toisaalta viimeksi mainittu oletus on hyvin epävarma ja vaatii jatkotutkimusta.

Omasta lappalaistaustastaan ovat kertoneet myös eräät muut Vuokkiniemen (Castrén 1904: 9), Paanajärven Kokoran ja Kuorilahden,[22] Kiestingin (Borenius: 42), Kiestingin Suvi-Suurijärven (Kortesalmi 1996: 289), Oulangan Tumčan, Pistojärven Suvannon sekä Uhtuan Alajärven kylän asukkaat. Esimerkiksi kerrottiin, että Pistojärven Ohdankylän kaksi saamelaisperhettä sukulaistui karjalaisten uudisasukkaiden kanssa, ja perimätiedon mukaan tämä sukulaisuus on jättänyt huomattavan jälkensä jälkeläisten ulkonäköön – tumman ihonsa ja leveäposkisten kasvojensa takia heitä nimitettiin lähitienoilla lappalaisiksi (Leontjev 1990: 8). D. A. Zolotarjovin tutkimuksen mukaan Pistojärven pitäjän asukkaiden pituuden lyheneminen, kalloindeksin kasvu, tummatukkaisten määrän lisääntyminen sekä tumma pigmentaatio voidaan selittää juuri saamelaisvaikutuksella karjalaisväestön fyysisiin ominaisuuksiin (Zolotarjov 1930: 96, 108). Elias Lönnrot merkitsi vuonna 1836 Pistojärven pitäjässä

20. Repolan Kiimanvuaran kylän nimistössä on tallennettu mm. *Kielo*-alkuinen nimi, jonka taustana saattaa olla saamelainen henkilönimi (vrt. *Kielolambi* < **Kielollambi* < **Kielonlambi*).

21. On mahdollista olettaa, että 1500–1600-luvun asiakirjoissa mainittu *Ku(i)to-ozero*-niminen saamelaiskylä saattaa tarkoittaa myös Vuonnista, eikä Uhtuaa. Esimerkiksi väestönlaskennassa vuodelta 1762 juuri Vuonninen on mainittu siinä *Kuitozero*-nimisenä kylänä (RGADA 1762).

22. Nämä perimätiedot ovat kirjoittajan tallentamia vuosien 1999–2003 keruumatkoilla.

muistiin, että miesten lyhyys Pistojärvellä, Suvannossa ja Ohdassa voi viitata juuri asukkaiden lappalaisperäisyyteen (Lönnrot 1980 [1902]: 170).

Kaikkien edellä mainittujen kylien nimistöstä on tallennettu sekä saamelaisperäisiä että saamelaisiin viittaavia paikannimiä, mm. myös *Lapin*-alkuisia paikannimiä: vrt. *Lapinranta*, *Lapinsuari* (Uhtuan Alajärvi); *Lapinkoski*, *Lapinjogi* (Paanajärven Kokora); *Lapinlampi*, *Lapinsuo* (Paanajärven Kuorilaksi); *Lapinhauta* (Vuokkiniemi). Paanajärven Kuorilahden kylässä on tallennettu *Mielikirja*-niminen pelto, jonka taustana on nähtävästi saamelainen henkilönnimi (Saamelaiset nimet: 8). Tätä paikannimeä voidaan mahdollisesti pitää myös osoituksena saamelaisten paikallaan asumisesta ja maanviljelyn harjoittamisesta. Karjalaistuneita saamelaisia saattavat olla vuonna 1678 Kuorilahden kylässä asuneet Pestrikovit (RGADA 1678: 63), joiden sukunimen karjalainen vastine voisi olla juuri *Mielikirja*. Venäjänkielisen Pestrikov-sukunimen taustalla on venäjän kielen sana *pestryj* 'kirjava'. Myöhemmin Pestrikov-suku asui myös Oulangan volostin Sohjanansuussa ja Laitasalmella. Mainittakoon tässä, että Kuusamon Kitkankylän Antti (Anders Mårthensson) -nimisen lappalaisen nuorimmat pojat Antti ja Oula säästyivät nälkäkuolemalta 1600-luvun lopussa Vienan lappalaisen Mihkail Petrikovin (?*Pestrikovin) luona (Pitkä:Suku).

Saamelaisten assimiloitumisesta kertovat mahdollisesti myös karjalaiskylissä esiintyneet *Lapin-*, *Lopin-* ja *Lopinov*-henkilönnimet.[23] Esimerkiksi kaksi ensiksi mainittua sukua asuivat vuonna 1723 Vitsataipalen volostin Vitsankylässä (ven. Viččino) ja Prokkol′assa (ven. Nižneje Kumozero) (Pöllä 1995: 67), ja Lopinovin sukua asui vuonna 1800 Vitsataipalen Jolmosessa (Pöllä 1995: 75). Lopinoveja asui 1500-luvun lopussa myös Vienan Kemissä (ASM I: 137; MPIK: 321). Lopinovien jälkeläisiä asui Kemissä nähtävästi vielä 1600-luvun lopussa. Sen todistavat vuosien 1670–1690 Kajaanin markkinoihin osallistuneiden luettelotiedot, joissa venäläiskauppiaiden joukossa mainitaan mm. Vienan Kemistä tulleita karjalaisia: Mikihfara, Janassima, Simana ja Riigo Lappalainen (Kokkonen 2002: 367, 372). On mahdollista, että sama suku esiintyi *Lopintsov*-muodossa vielä asiakirjassa vuodelta 1723 (Pöllä 1995: 68).[24] Mahdollisesti tähän yhteyteen kuuluu myös Voijärven volostin Offon′anniemen (ven. Afonino) asukkaiden korkonimi *Lopari* ('Lappalaiset').

Mainittakoon, että suomalaisessakin tutkimuksessa on pohdittu kysymystä siitä, että sekä sukunimi *Lappalainen* että *Lappila* ~ *Lappala* -alkuiset paikannimet voisivat mahdollisesti viitata kiinteästi paikallaan asuviin lappalaisiin tai heidän jälkeläisiinsä (Kallio 1911: 17; Pirinen 1988: 278).

Muistitiedot kertovat myös monen muun vienalaiskylän ensimmäisen asutuksen olleen lappalaista perua. Esimerkiksi perimätiedon mukaan Kontokkijärven ja Kostamusjärven rantojen ensimmäiset eläjät olivat lappalaisia, jotka uudisasukkaiden

23. Sukunimet, jotka saattavat viitata alueen kanta-asukkaiden jälkeläisiin, esiintyvät myös Karjalan muissa osissa sekä Karjalan naapurialueilla (vrt. *Lapin*, *Lapinov*, *Lapintsev*, *Loparev*, *Lopski*, *Lopinov*). Esimerkiksi Lopskoi oli suurin suku Aunuksen kaupungin Pogosta-nimisessä osassa. Aunuksen Riipuškalan kunnan Vuaččilan läheisyydessä on mm. *Lapinpogostu*-niminen metsikkö. Vologdan alueella Vytegran Šestovo-nimisessä kylässä asui Loparev-suku vielä 1900-luvun alussa.

24. 1660-luvun alun valvontakirjan mukaan Lopinovin (*Lappalaisen) suku oli vaurain suku Kemissä (Ivanov 2007: 201).

takia muuttivat pohjoisemmas asumaan (Virtaranta 1978: 111; Virtaranta 1981: 141). Kontokin volostin Vonkajärven rannalla oli vanhastaan kylä, jossa asui ja kalasti *lappi* (Rafael Engelberg 1912: 97). Lappalaisia asui ennen uudisasukkaiden tuloa myös Kontokin Akonlahden tienoilla. Kansantarun mukaan nämä lappalaiset pyydystivät lohta Lusmalahdessa ja kettuja Särkiniemellä. Edellä mainitut paikat saattoivat olla saamelaisten asuinpaikkoja (Castrén 1904: 8). Muisteltiin myös, että Kontokin Niskajärven kylän lähimetsässä asui aikoja sitten Kuopeli- tai Kuapeli-niminen lappalainen, joka oli voimamies ja johti sukujuurensa jumalista (Karel′skij fol′klor 1949: 154). Täten ei ole ihme, että vuokkiniemeläiset pitävät lappalaisina juuri Kontokin pitäjän asukkaita. Vuokkiniemen volostin oppaiden mukaan juuri ”Kostamuksessa on enemmän sekä lappalaisia sanoja että sellaisia paikannimiä, joista ei saa selkoa, mikä todistaa vuokkiniemeläisten mielestä, että ne kaikki ovat juuri lappalaisten jättämiä nimiä” (keruumatka 2004).

Entisen Voijärven volostin asukkaat kutsuvat lappalaisiksi Paanajärven kylien asukkaita. Esimerkiksi Paanajärven Sompajärven kylän perustajana pidetään lappalaista, joka tuli kylän paikalle kivellä. Tämä iso kivi sijaitsee näihin asti Kylänniemen kärjessä, ja sen nimi on *Lappalaizenkivi*. Lappalaisten kivellä liikkumisesta on olemassa muistitietoja Rukajärven Ännähäisestä ja Pistojärven Tuhkalasta. Samoin muistetaan, että ensimmäinen asutus oli Pirttiniemessä, jossa näkyi vielä 1900-luvun puolivälissä *Lapinkiukuan* sija (keruumatka 1998). Kemijoessa Somba- ja Kemijoen yhtymäkohdassa on Sombakurja-niminen koski, jonka erästä osaa kutsutaan *Lappalaizenkorvaksi*. Lisäksi Vienan karjalaisväestö kertoi J. W. Juveliukselle rikkaan Kuisma-nimisen lappalaisen *Lapinraunioista*, jotka sijaitsivat Vuokšjärven kylän läheisyydessä Talvilahden rannalla, ja lappalaisen asutuksesta Remšunniemellä Paanajärven Ruokojärvellä sekä Korvenmualla Paanajärven tienoilla (Juvelius 1888: 54). Tulevan Paanajärven volostin alueella olikin 1500-luvulla todistetusti ainakin kaksi lapinkylää, Sombozero ja Kurgijeva (ASM: 114; MPIK: 325).

Vuonna 1947 Uhtuan Alajärvessä tallennetun muistitiedon mukaan noin 300 vuotta sitten kylän tienoilla asui kodissa kolme lappalaisveljestä nimiltään Patrikka, Čolli ja Ieva. Perimätiedossa mainitaan noiden veljesten asuinpaikoistakin: esim. *Čollinkoda* sijaitsi Suavalassa, *Ievankoda* Ievalassa ja *Patrikankoda* Ol′okkalassa, jossa on yhä jäljellä viimeksi mainitun kodan paikka maastossa. Osa edellä mainittujen saamelaisten jälkeläisistä lähti myöhemmin kylästä pois kohti pohjoista, kun kylään oli tullut uutta väestöä. (Karel′skij fol′klor 1949: 153–154; Virtaranta 1958: 704). Mutta ainakin Alajärven Ievaset (virallisesti Ievlevit) lukivat itsensä Ieva-lappalaisen jälkeläisiksi (Mihejeva 1987: 5). Perimätiedon kanssa yhtäpitävästi myös asiakirja vuodelta 1678 mainitsee, että Alajärven kylässä on kolme osaa (RGADA 1678: 70).

Luusalmen kanta-asukkaiksi mainitaan samoin lappalaiset. Oppaiden mukaan kylän lähimetsissä oli isoja kaivettuja maahautoja, joita alkuasukkaiden arveltiin käyttäneen asuntoinaan (Timonen 1938: 474). Myös Luusalmen naapurikylän Nurmilahden tienoiden ensimmäiset asukkaat näyttäisivät olleen saamelaisia *Lapin*-alkuisten paikannimien perusteella, kuten Nurmilakši-nimisen lahden *Lapinpiä*-osa ja sen rannalla oleva *Lapinpapinkiukua*-niminen paikka.

Muistitiedon mukaan Kiestingin tienoilla *Kotaniemellä* asui aikoinaan lappalainen, jonka kalastusvesiä oli lähellä Kotanientä olevan *Lapinsuaren* luona. Toisen perimätiedon mukaan Kiestingin ensimmäinen saamelaisten asutus oli Kotisuarella vastapäätä nykyistä kylää, ja asutuksen nimi oli Kömölä. Kun asukasluku kasvoi huomattavasti, kylä siirrettiin manterelle. On mainittava, että Kiestingin kantasuku on lappalaislähtöinen Kömösen suku ja nykyiset Kemovit ovat perimätiedossa mainitun Kömö-nimisen lappalaisen jälkeläisiä, jotka omaksuivat ajan mittaan kiinteän elämäntavan ja karjalan kielen. Lappalaislähtöinen suku saattaa olla myös Kiisjoen Loškani (ven. Loškin). Tähän viittaa edellä jo mainittu asiakirjatieto vuodelta 1710, jossa mainitaan venäjän lappalainen nimeltään Jaakko Loska (Kuusamon käräjät 1710: 7). Myös verokirjassa vuodelta 1624 Kiisjoen kylän eräässä talossa asui lappalaiseksi mainittu henkilö (Pöllä 2001: 101).

Pistojärven Kantoniemen tienoilla olevan *Lapinlahden* nimeä selitetään sillä, että sen rannalla oli aikoinaan lappalaisasutus, jossa asui kaksi lappalaisperhettä (keruumatka 2000). Samalla Pistojärven Suvannon kylän Trohkimaiset pitävät itseään lappalaisten jälkeläisinä (keruumatka 2012).

Vuoden 1872 matkan jälkeen Aksel Berner kirjoitti matkamuistelmissaan, että Pääjärven ympäristö on melko vähän aikaa sitten lakannut olemasta lappalaisten asuinpaikkana. Seudun muinaistarut kertovat heistä paljon, ja lukuisat rauniot muistuttavat saamelaisista. Tutkijan havaintojen mukaan talojen rakennustapa eroaa muiden karjalaisten asunnoista, ja usein myös kasvojen muodot osoittavat selvästi, että matkailija on joutunut poropaimentajien entiselle maalle. Berner mainitsee mm., että noin neljän peninkulman päästä Sohjanansuusta Pääjärven luoteisrannalla on niemi, jonka lähellä eräällä saarella oli kymmenkunta sammaltunutta rauniota eli *Lapinkiukaita*. Ne olivat melkein pyöreitä, noin kaksi kyynärää läpimitaltaan ja lähes yhden kyynärän korkuisia. Paikallisten oppaiden mukaan juuri siellä asuivat Pääjärven seudun viimeiset lappalaiset. (Berner 1904: 495–496.) 1900-luvun alussa Ilmari Kiantoa saattanut, Kiestingin Koutajärvenpään kylästä oleva karjalainen mainitsi myös kirjailijalle, että lappalaisjälkiä löytyy Koutajärven rannoilta joka paikasta (Kianto 1923: 408). On olemassa asiakirjatietokin Koutajärven rannalla aikoinaan olleesta saamelaisasutuksesta (Haruzin 1890: 462). Vuokkiniemen volostin asukkaat kertoivat M. A. Castrenille myös lappalaisesta kuninkaasta, joka olisi hallinnut joskus Kemin tienoilla (Castrén 1904: 8–9). Vienan Kemissä käynyt E. Ogorodnikov mainitsee samoin, että perimätietojen mukaan Kemin tienoilla oli olemassa linnan tai linnoituksen jäännökset, jotka kuuluivat aikoinaan lappalaiselle ”valtiaalle” (Ogorodnikov 1869: 32).

Repolan ja Rukajärven pitäjissä on myös säilynyt melko paljon tietoja saamelaisista. 1800-luvun lopussa L. W. Pääkkönen tallensi Repolan volostissa perimätietoja täällä aikaisemmin asuneista ”kalalappalaisista” ja ”tulilappalaisista”,[25] jotka olivat tietäjiä ja noitia. Repolan Lužman kylän asukkaat yhdistivät esimerkiksi *Hissakaine-*

25. Tuli-Lapissa oppivat tietäjiksi myös Raja-Karjalan Suistamon pitäjän asukkaat (esim. Šemeikät) (Kotiseudun tarinoita: 209–211). Vuokkiniemen Venehjärvellä Ilmari Kianto sai kuulla, että loitsut on tuotu kylään Tuli-Lapista. Samalla oli myös mainittu, että *Tuli-Lappi* on miehen nimi ja että hän on kylän asukkaiden profeetta (Kianto 1989: 174).

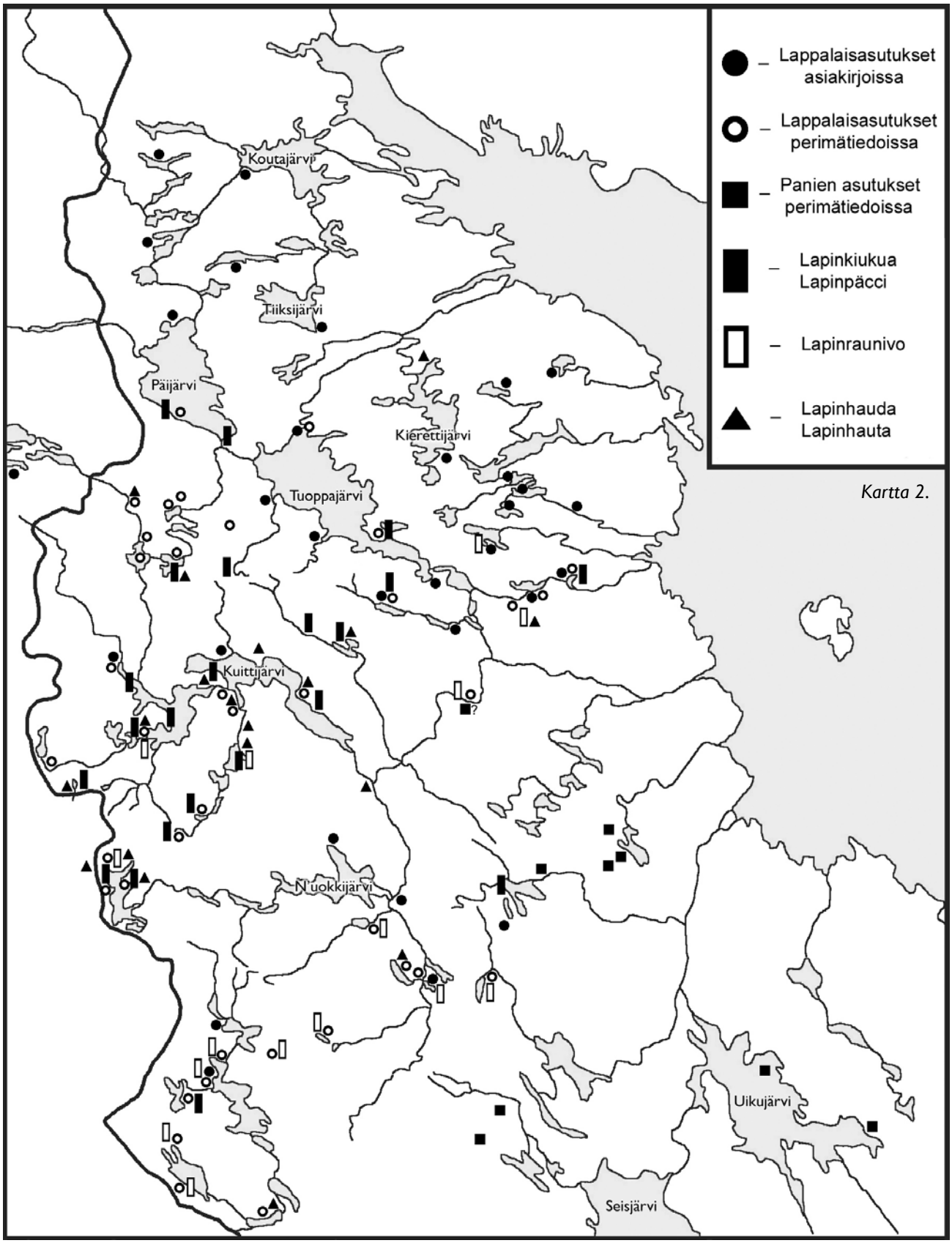
niemellä olevat tulisijat kalastusta ja metsästystä harjoittaneeseen Issakka-nimiseen lappalaiseen. Neljän virstan päästä kylästä oli aikoinaan myös lapinaikainen kalmisto (Pääkkönen 1898: 168–175).

Muistitiedon mukaan Rukajärven Liedmajärven, Tiiksin ja Ännähäisen sekä Repolan Koropin, Lendieran, Lužman ja Luzingijärven kylien tienoilla oli olemassa *Lapinraunivo*- ja *Lapinaho*-nimiset paikat, joissa oli kiviraunioita muurausjäänteineen, sekä *Lapinhaudat*, joiden avulla lappalaiset pyydystivät peuroja. L. W. Pääkkönen tallensi tiedon myös *Lapinkylästä*, joka sijaitsi Hiedajärven rannalla lähellä Repolan Muujärveä. Perimätieto kertoo, että tuon kylän asukkaat oli tapettu *Ruočinvoinan* eli Ruotsinsodan aikana (Pääkkönen 1898: 168–175).

Vienassakin lappalaisten jättämiä muistomerkkejä on useaa lajia: mm. *lapinraunioita*, *lapinhautoja* (= saamelaisten asuinpaikkoja) sekä *kuoppia* ja *aitauksia*, joiden avulla pyydystettiin peuroja. Niin sanotut *lapinkiukuat* eli *lapinpäčit* ovat useimmin havaittuja saamelaisten oleskelun jälkiä Vienan karjalaiskylien ympäristössä (kartta 2). Vastaavanlainen tyyppi nimellä *Čudskije pečišča* (’tšuudilaiskiukaat’) on laajalle levinnyt myös Vienanmeren rannikolla (Vitov 1962: 67). Näin kuvaa Juvelius *Lapinkiukua*-nimisiä paikkoja: ”Ne sijaitsevat usein metsässä järvien rantamilla. Ne ovat enimmäkseen maan ja sammalten peitossa ja niitten päällä kasvaa usein vahvoja puita. Kooltaan ne vaihtelevat: korkeus on 1–1.5 kyynärtä, pohjapinnan läpimittaus 3–5 kyynärtä. Välistä on vielä selvät jäljet neliskulmaisesta puusalvoksesta, jonka nurkassa on kiuas. Toisinaan taasen on kiukaan likellä pienempiä maakuoppia, jotka luultavasti ovat olleet elatusvarain säilytyspaikkoina.”[26] Samalla Juvelius epäröi, kuuluivatko kaikki *lapinkiukaat* saamelaisväestölle. Hän mainitsee esimerkiksi viitaten Dubeniin, että saamelaiskodassa tulisija on aina keskellä. Hän huomauttaa myös, että *Lapinkiukua*-nimisen paikkojen lähellä tavataan silloin tällöin kivistä tehtyjä aitoja sekä muokattujen peltojen jälkiä, mikä Juveliuksen mielestä ei voi liittyä saamelaisiin (Juvelius 1888: 39–40). Näin ollen vaikuttaa siltä, että *Lapinkiukua*-paikannimimalli yleistyi ajan kuluessa Vienan Karjalan nimistössä ja sitä ruvettiin käyttämään nimenomaan merkitsemään joskus olemassa ollutta, ei välttämättä saamelaista asuinpaikkaa. Kun arkeologisia kaivauksia näillä asuinpaikoilla ei ole suoritettu, on mahdoton sanoa, mihin aikakauteen nämä asuinpaikat kuuluvat ja kuinka pitkään ne ovat voineet olla käytössä. Toisaalta paleoekologinen tutkimus Vuonnisen tienoilla on osoittanut, että lähellä asutusta harjoitettiin pienimuotoista viljelyä noin vuonna 1440. Juuri tämän ajan järvisedimentistä on löydetty ensimmäisen kerran viljelykasvin siitepölyä, tässä tapauksessa rukiin (Secale) siitepölyä. Samalla ohran (Hordeum) yksittäinen siitepölyhiukkanen on löydetty jo vuoden 500 järvisedimenttikerrostumasta (Alenius et al. 2011: 159). Täten on mahdollista olettaa, että saamelaisväestö on voinut harjoittaa pienimuotoista peltoviljelyä jo myöhäiskeskiajalla.

Osa näistä *lapinkiukua*- tai *lapinraunivo*-nimellä tunnetuista kiviröykkiöistä on epäilemättä melko myöhäisiä. Ne voivat esimerkiksi olla peräisin ns. (karj.)

26. Hieman toisentyyppisistä lapinkiukaista kerrottiin Kontokin Šappovuarassa. Lähellä kylää on suurehko kivikasa (-latomus), jonka kivet on ladottu tietyllä tavalla, ja tämä rakennelma muistuttaa savusaunan kiuasta, jossa on mm. tulisija. Paikallisasukkaiden mukaan lappalaiset käyttivät sitä aikoinaan kalan savustamiseen. (Keruumatka 2000.)

Lappalaisasutukset asiakirjoissa
Lappalaisasutukset perimätiedoissa
Panien asutukset perimätiedoissa
Lapinkiukua Lapinpäcci
Lapinraunivo
Lapinhauda Lapinhauta
Koutajärvi
Tiiksijärvi
Päijärvi
Kierettijärvi
Tuoppajärvi
Kuittijärvi
Nuokkijärvi
Uikujärvi
Seisjärvi

Kartta 2.

varastussodan (suom. *sarkasodan*) ajalta eli 1700-luvun alusta, jolloin monen kylän asukkaat siirtyivät turvallisempaan paikkaan piiloutumalla metsään piilopirtteihin vihollisjoukkojen tieltä. Vienankarjalaisilta on tallennettu perimätietoja useamman kylän väestön lähdöstä metsiin ja paluusta takaisin kyliin ”varastussodan” aikana. Ainakaan tähän liittyvät rauniot eivät voi olla lappalaisperäisiä.

Melko usein karjalaiskylien tienoilla tavataan myös *Lapinhauta*-nimisiä paikkoja. Paikallisasukkaiden mukaan pienempiä hautoja saamelaiset käyttivät peurapyyntiin, koska ne sijaitsevat tavallisesti kapeissa paikoissa korkeiden mäkien, soiden tai vesistöjen ympäröiminä. Isompia hautoja alueen kantaväestö käytti asuinpaikkoina. Esimerkiksi Jyvyälahdelta saadun muistitiedon mukaan lappalaiset pystyttivät kotansa Lapinhautaan ja sytyttivät tulen litteän kiven päälle (Juvelius 1888: 41). Vastaavanlaisia tietoja hautojen käytöstä on olemassa myös Repolan ja Rukajärven pitäjistä (Pääkkönen 1898: 168–175). Mainittakoon tässä, että vuonna 1839 Vienassa käynyt M. A. Castrén pani merkille, että tämänlaatuisista muistomerkeistä tiedettiin kertoa samalla laajalla alueella Liperistä Kajaanin seuduille saakka, jossa niin sanottuja *Lapinhautoja* on sangen runsaasti (Castrén 1839: 8–9).

Muita esihistorialliselta tai historialliselta ajalta peräisin olevia muinaisjäännöksiksi luokiteltavia kohteita ovat suuret merkkikivet, seidat, uhripaikat ja ns. lapinpatsaat (*lapinpačča hat*).

Matkakertomuksessaan Juvelius mainitsee esimerkiksi lappalaisesta seidasta, joka sijaitsee nykyäänkin Akonniemellä Pistojärven Ohdan kylän tienoilla. Se on kallio, jonka huipulla on pienempi kivi. Jos katsotaan tätä järveltä päin, kallioryhmä muistuttaa naista. Perimätiedon mukaan tällä paikalla eräs saamelainen kirosi raskaana olevan vaimonsa ja itse kirouksen hän sulki pieneen kiveen, joka on ”naisen päänä” (Juvelius 1888: 42). Näihin saakka paikalliset asukkaat ovat uskoneet, ettei kiveä saa siirtää paikaltaan, muuten ei saa rauhaa ennen kuin asettaa sen takaisin (keruumatka 2000). Mahdollisia seitoja tiedetään olevan myös Uhtuan, Paanajärven, Oulangan ja Vuokkiniemen volostissa. Esimerkiksi kylänpolun varrella lähellä Paanajärven Kurenkylää sijaitsee suuri kivi, jonka päällä on kolme pienempää kiveä. Paikallisperinteen mukaan jokaisen kylän asukkaan piti metsästä palattuaan jättää kiven päälle metsän antimia (marjoja, sieniä jne.). Lisäksi A. M. Tallgren mainitsee A. Brjusoviin viitaten Rukajärven alueella Ontajoen varrella sijaitsevasta uhrikiviluolasta, jonka lähellä oli myös lappalaiskodan jäännöksiä (Tallgren 1938: 19).

Paitsi seitoja Vienan Karjalassa oli myös muita pyhiä paikkoja, jotka voivat juontaa juurensa alueen saamelaiskauteen. Esimerkiksi Uhtuassa Keski-Kuittijärven rannalla oli aikaisemmin *Šuurikivi*, joka oli noin kaksi metriä korkea ja jonka päässä oli puusalvokseen pystytetty puinen risti. Kiven vieressä järven lahdelmassa oli *Šuurenkivenruohokko*, joka oli niin pyhä paikka, ettei kukaan tohtinut ottaa siitä ruohoa. Edellä mainitun paikkan lähellä oli aikoinaan myös Kormušniemen *Kalajumala*. Se oli oikein iso ja vanha puuristi, jonka juurella oli suuri kiviröykkiö. Siihen oli kasattu mukulakiviä useita kuutiometrejä. Perinteen mukaan saatuaan hyvän saaliin kalamiehet lupasivat tuoda siihen uhriksi kiven saalispaikaltaan. *Kalajumalan* luona oli havaittavissa muitakin esineitä, mm. vaatekappaleita ja ruokaa (Lukkarinen 1918: 67–69).

Pääjärven seudulla matkustanut Aksel Berner kirjoitti muistiin tiedon lappalaisesta taikakalusta eli *lapinsoitosta* ('-soittimesta') nimeltään Kontakka, joka ilmoitti saamelaisväestölle monesta tärkeästä asiasta, mm. metsästyskauden alusta, vihollisten tulosta jne. Tämä soitin riippui aina merkillisen hongan latvassa eräällä saamelaisille pyhällä Pääjärven niemellä. (Berner 1872: 496.)

Uhtuan Haikolan kylän lähellä on olemassa *Passi(n)järvi*-niminen vesistö, jonka nimi saattaa olla saamelaista alkuperää, vrt. ksaam. **pęsē* (saamP *bassi*, saamK *pââ´ss* 'pyhä'. Tämän nimen varianttina on *Spuassujärvi*-muoto. Sen rannalla sijaitsee myös *Spuassuvuara*-niminen mäki. Karjalan kielen *spuassu*-sanan merkitys on 'kristus, vapahtaja' (KKS). Kukaan paikallisasukkaista ei kuitenkaan enää osaa selittää, miksi järvi tunnetaan sillä nimellä. Siitä huolimatta tämäkin nimi viittaa välillisesti 'pyhään paikkaan'. Saamelaisilla *bassi* liittyy usein tuntureihin ja järviin (vrt. pn. *Bassijaure* Ruotsissa), joissa asui tuonpuoleisia ns. *sáiva*-olentoja. *Bassiksi* nimitettiin monesti myös seitoja (Pulkkinen 2011: 219). Norjan lappalaiset valitsivat pyhiksi paikoikseen (saamP *bassi* 'pyhä') vaarallisia kohtia (mm. koskissa, jäätiköillä), joiden ohitse heidän täytyi matkoillaan kulkea. Niiden joukossa oli myös sellaisia, joissa metsästys tai kalastus oli sujunut epätavallisen hyvin tai huonosti (Krohn 1894: 25–26). Toinen *Passijärvi* tunnetaan Jyskyjärven tienoilta eli Vienan Karjalan eteläosasta.[27]

Mainittakoon, että Pistojärven Tuhkala sijaitsee *Šaivarven* eli *Šaivojärven* (ven. *Šaivozero*) rannalla, jonka nimi saattaa liittyä myös saamelaisten uskomuksiin. *Sáiva* oli jollakin tavalla läheisessä yhteydessä pyhän kanssa. On arveltu, että se liittyy saamelaisten vanhimpiin vainajalakäsityksiin (Pulkkinen 2011: 221). *Sáiva*-käsite tunnettiin kaikissa saamelaisryhmissä, mutta sen merkitys oli niissä hieman erilainen.[28] Kuolan niemimaan saamelaisilla *sáiva*-käsitettä käytettiin merkitsemään pyhiä vesiä. Tällaisia olivat hyvin usein puhdasvetiset läpivirtaavat järvet, joissa kalanpyyntiä oli rajattu erilaisilla kielloilla ja joiden rannalla tehtiin uhrauksia ja lahjoituksia järven isännälle (Košečkin 2003: 121).

Kiinteisiin muinaisjäännöksiin kuuluvat myös mahdollisesti pyyntiperinteeseen liittyneet *lapinpatsaat* (karj. *lapinpačaš*), joita 1800-luvun lopussa oli tavattu usein Keski-Karjalan karjalaiskylien apajavesillä. Koillis-Suomessa nähtävästi samankaltaisia puupatsaita oli tavattu vielä 1800-luvulla metsästys- ja apajapaikoissa. Suomenkielinen väestö piti niitä aikaisemmin näillä paikoilla asuneiden saamelaisten

27. Mainittakoon, että Kiestingin kunnassa oli *Pasvaraka* (variant. *Spasvaraka* ← ? **Pass-* (**Spuas-*) -niminen kylä (karj. Lohivuara) sekä Voijärven kunnassa Uskelan tienoilla on *Spuassunmua*-niminen paikka (? > **Pass-*).

28. *Sáiva* (Saivo) on saamelaisuskomuksissa vainajala, kuolleiden asuinpaikka. Sinne pääsivät ympäröivän tuonpuoleisen kanssa hyvin eläneet, käytännössä noidat. *Sáivan* vainajasielut muuttuivat luonteeltaan suojelushengiksi, jotka olivat saamelaisnoidan apuhenkiä. Suomen Lapissa *sáiva* on viitannut kaksipohjaisiksi kuviteltuihin, tuonpuoleisten olentojen asuttamiin järviin (nykyperinteen tuntemat "saivojärvet"). Nämä ovat yleensä kirkasvetisiä lähdejärviä, jolloin pohjassa todella saattaa näkyä järvien väliseksi aukoksi tulkittu lähteensilmä. *Sáiva* sijaitsi yleensä juuri järven pohjassa olevan reiän toisella puolella, missä oli toinen järvi. Länsisaamelaisilla *sáiva* taas on assosioitu tiettyihin pyhiin tuntureihin (Pulkkinen 2011: 219, 221).

jumalina. Perimätietojen mukaan lappalaiset ryhtyessään pyyntiin lupasivat pystyttää veden kunniaksi patsaan tai veistää ”jumalan kuvan”, jos saavat runsaasti kaloja tai hyvän saaliin peurahaudoistaan. Tämänkaltaisten patsaiden tiedetään korvanneen saamelaisilla kiviseitoja ja niitä palvottiin pyynnin aikana. Puiset seidat veistettiin usein ihmispään muotoisiksi. (Krohn 1894: 77; Leppäaho 1935: 38.)

Mainittakoon tässä, että vuonna 1563 Vaaženin pogostassa Kuujärven tienoilla oli ”*Paholaisenojan*” läheisyydessä ”*Paholaisen pään yllä*” -niminen kylä (ven. *derevn'a nad Besovoju golovoju na Besovom Ručju*; nyk. karj. Hidniemi, ven. Gižino) (PKOP: 86). Tämä nimitys voisi viitata samankaltaiseen perinteeseen, joka tunnettiin myöhempänä aikana Suomen pohjoisosissa. Suomessa pyytäjien veistämiä patsaita (”kalajumalia”) eli keropäitä on runsaasti varsinkin Kemijoen ja siihen laskevien jokien varsilla, hyvien pyyntipaikkojen läheisyydessä. Nämä patsaat oli pystytetty muinoin jonkun henkilön tai tapahtuman muistoksi tai uskomuksellisessa tarkoituksessa (Elo & Seppälä 2011: 23, 27).[29] Mahdollisesti tähän yhteyteen kuuluu tieto, että Uhtuan Haikolan tienoilla on pieni järvi nimeltään Iitolalampi, joka on saanut oman nimensä siitä, että sen rannalla oli idoli eli puinen epäjumala. Haikolassa on tallennettu myös muistitieto, joka kertoo, että kylän ympäristön eräissä järvissä oli pohjaan asetettuja paksuja hirsiä, jotka olivat vaakasuorassa asennossa ja joita lappalaisten mainitaan käyttäneen kalastaessaan (Juvelius 1888: 51). 1890-luvulla Vienassa käynyt Louis Sparre pani myös merkille, että Rukajärven Miinoan kylän kalmistolla erään kuusen kylkeen oli naulattu omituinen puusta leikattu hautausmerkki, joka muistuttaa ihmisen tai eläimen päätä (Sparre 1930: 50).

Tornaeuksen mukaan Suomen lappalaisilla oli kivisiä ja puisia epäjumalia. Esimerkiksi Oulun kihlakunnassa Iin pitäjän saarilla oli noin kolmen kyynärän korkuisia kivipatsaita, joille kalamiehet olivat uhranneet rahaa ja viinaa. Patsaissa oli yksi isompi kivi runkona, sitten pienempi kaulaa vastaava kivi ja vihdoin jykevä kivinen pää. Castrénin mukaan Suomen pohjoisosissa oli aikoinaan myös vanhoja puita, joihin oli piirretty ihmisten kuvia (Krohn 1894: 27, 64, 75). Vastaavanlainen perinne oli myös Skandinaviassa (Zachrisson 2002: 51–55).

Valitettavasti lapinpatsaisiin liittyy Karjalassa hyvin harvoin tarinoita, ja tästä syystä ei ole ihan selvää, mikä oli niiden todellinen käyttötarkoitus. Kerrotaan ainakin, että eräissä tapauksissa näiden patsaiden pystyttämisen seurauksena oli joidenkin kalalajien osittainen tai täydellinen katoaminen vesistöistä. Juuri tässä tarkoituksessa esimerkiksi Kontokin Munankilahden tienoilla asunut lappalainen löi patsaan Koisuarenluhta-nimiseen lahden pohjaan (Juvelius 1888: 44).

Ollessaan Vienan Karjalassa J. Lukkarinen merkitsi muistiin, että näillä tienoilla vallitsi aikoinaan lapinusko (Lukkarinen 1918: 87), jonka mahdollisena todisteena voivat olla edellä mainitut kivet, patsaat, ruohikot ja muut pyhät paikat.

Vuosisatoja kestänyt saamelaisten ja karjalaisten rinnakkaisasuminen Vienan Karjalassa on jättänyt jälkensä myös karjalaisen mytologiaan ja lauluperinteeseen.

29. Mainitsen tässä, että Kiestingin Pinkasalmen tienoilla Kierettijärven Pahtasuarella sijaitsee *Golova*-niminen suurehko kivi (vrt. ven. *golova* ’pää’).

Ainakin viisi Kuittijärven tienoiden runonlaulajaa mainitsi oppineensa taikojaan ja loitsujaan saamelaisilta (Kirkinen 1988: 98–99). Osoituksena varhaisista tiiviistä yhteyksistä voi olla esimerkiksi molemmille kansoille yhteinen kansanrunousaihe vihollisten tulosta.

Kuolan niemimaalta tallennettu saamelaistarina kertoo *Ču(u)disuolenč*-saarennimen synnystä Ounasjärvessä. Sen mukaan saarella menehtyi rosvojoukko (eli *čuudit*), jonka saamelainen taruhenkilö *Lavrikaš* jätti ilman veneitä (Minkin 1987: 94). Uhtuasta tallennettu legenda kertoo vuorostaan *Laurikaini*-nimisesta sotavangista, joka karkasi veneellä eräältä saarelta jättäen rosvojoukon kuolemaan sinne. Tarinan tapahtumat sijoittuvat *varastussodan* aikaan, jolloin valloittajat etenivät Imandrajärveä[30] kohti (Juvelius 1888: 62).

Uusi itämerensuomalainen väestö otti vähitellen käyttöön saamelaisille kuuluneita maita pakottaen viimeksi mainittuja vetäytymään pohjoisemmas. Mutta se ei ollut aina helppoa, koska pohjoisessa sijainneet alueet kuuluivat nähtävästi muille lappalaissuvuille. Tästä syystä lappalaiset olivat nähtävästi haluttomia jättämään kotipaikkojaan. Tähän viittaavat Vienassa ja Aunuksen Karjalan pohjoisosissa karjalaisilta tallennetut muistitiedot, jotka kertovat *lapinsodasta* tai *lapinvoinasta*. Esimerkiksi Uhtuan Luusalmessa ylös kirjoitettu taru tiesi kertoa, että kylään saapuneet uudisasukkaat joutuivat taisteluun lappalaisten kanssa seudun omistamisesta (Timonen 1938: 474). Taistelussa kaatui paljon miehiä kummaltakin puolelta. Vastaavanlaisia muistitietoja on tallennettu Kontokin Kostamuksesta sekä Rukajärven Tiiksistä ja Lietmajärveltä. Kahakoista lappalaisten kanssa kerrottiin myös Tunkuan Kevättämäjärvellä. Tämän lisäksi on olemassa tarinoita, joissa lappalaiset kiroavat kalavedet poislähdön hetkellä. Tämän seurauksena lähivesistöistä katosi tavallisesti kalan tietty laji, kuten hauki, särki, säynävä, muikku, ahven, lahna tai siika (Pääkkönen 1898, 168–187; Karel′skij fol′klor 1949: 154). Esimerkiksi ennen poislähtöä Kontokin seudulta viimeiset lappalaiset raahasivat Kontokkijärven kalaisaan apajaan oksikkaan kuusen, varoittaen siten uudisasukkaita rajoittamaan kalan pyyntiä (Juvelius 1888: 44).

Vienan pohjoisosassa Aksel Berner tallensi myös tiedon, jonka mukaan Pääjärven eteläpään lappalaiset ”monta monituista vuotta” olivat vastustaneet tällä seudulla karjalaisia häiriten heidän kalastustaan ja metsänkäyntiään. Kun lappalaiset tiesivät tuhon hetken tulleen, he paikallistarinan mukaan kerääntyivät Pääjärven eräälle saarelle ja syöksivät itsensä tuleen, johon kaikki paloivat. Tästä kertovat mm. saarella olevien raunioiden palaneet kivet, jotka osoittavat, että ne olivat olleet aikoinaan kovassa tulessa (Berner 1904: 495–496).

Suunnilleen samaan aikaan eli 1900-luvun alussa Ilmari Kianto kuuli eräältä oppaalta tarinan, joka kertoi Kuntikylän tienoilla olevasta Kumakoskesta, josta karjalaiset panivat viimeiset lappalaiseläjät menemään alas, ja tähän muistitiedon mukaan oli loppunut ”lapin ukon valta” näillä seuduilla (Kianto 1923: 388).

30. Karj. Imantra = suom. Inari.

Kantaväestön ja uudisasukkaiden väliset suhteet eivät aina kehittyneet suotuisiksi. Esimerkiksi Pistojärven Tuhkalan tienoilla lappalaisten ja tulleen väestön välit olivat huonot ja kerran lappalaiset syöttivät tulokkaiden lehmän karhuille. Tuhkalan seudun lappalaiset olivat hyviä tietäjiä,[31] ja selviytyäkseen heistä kylän ensimmäisten asukkaiden oli pakko kääntyä Ruvankylän mahtavan Iivana Sorvanaini -nimisen tietäjän puoleen (Kiestingin kansanlauluja 1989: 10, 46). On mielenkiintoista, että Jokangan siidassa (saam. Jovkkoš) asui 1600–1700-luvun vaihteessa Ivan Vasiljev Sorvan (synt. noin 1671) ja Luujärven siidassa (saam. Lujaavv´r, ven. Lovozero) asui hänen veljensä poika Ivan Fjodorov Sorvanov (synt. noin 1701; Kučinskij 2008: 288, 291). Tämän tiedon pohjalta voidaan puhua saamelaisperäisen Sorvanaini-suvun olemassaolosta ainakin Kuolan niemimaalla. Selvittämättä jää kuitenkin kysymys siitä, asuiko perimätiedossa mainittu Sorvanaini-suku Ruvassa. Vuosina 1608–11 Ruvanimisessä saamelaispogostasta eli siidasta mainitaan vain kaksi verovelvollista lappalaista: Mikiforko Aikasarovin poika ja hänen veljensä Fedotko (Haruzin 1890: 462). Toisaalta on muistettava, että myöhemmin eli vuoteen 1793 mennessä koko Pääjärven seudun lappalaisasutus yhdistettiin Ruvan pogostaksi (Pöllä 1995: 201) ja Sorvanaininiminen mies saattoi asua silloin myös jossakin toisessa saamelaisasutuksessa.

Muistiin on tallennettu myös tapauksia, jolloin *varastussodan* aikana lappalaiset joutuivat hyökkäyksen kohteeksi sekä suomalaisten että venäläisten puolelta. Näiden hyökkäysten seurauksena oli lappalaisten katoaminen monelta paikalta (Castrén 1839: 8). Esimerkiksi suullinen tiedonanto Uhtuan volostista kertoo kahdesta lappalaisesta, jotka asuivat joskus lähellä rajaa Suomen puolella. Toinen heistä oli venäläisten vankina ja toinen onnistui pakenemaan. (Juvelius 1888: 52.) Toisen muistitiedon mukaan Uhtuan Alajärven tienoilla asui aikoinaan kolme lappalaisveljestä nimeltään Patrikka, Čolli ja Ieva. Erään hyökkäyksen aikana *ruotsit* saivat yhden heistä kiinni ja veivät hänet Ruotsiin (eli Suomeen). On mielenkiintoista, että legenda kertoo, että hänestä on saanut alkunsa Suomen lappalaisten haara (Karel′skij fol′klor 1949: 153). Kontokin Akonlahden tienoilla Castrén kirjoitti muistiin, että rajaseudun suomalaiset murhasivat kaksi Kiitehenjärven rannalla asunutta lappalaisperhettä, jotka ennen tätä tapausta olivat saaneet Moskovan ruhtinaalta käyttöoikeudet pyyntitoimintaan näillä seuduilla, ja suomalaiset halusivat saada nämä etuudet itselleen (Castrén 1839: 8).

Perinteessä on säilynyt tietoja myös siitä, että lappalaiset eivät tulleet toimeen myöskään toistensa kanssa. Esimerkiksi Vuokkiniemen Latvajärven tienoilla eräs Puatolaini-niminen lappalainen tappoi kalamatkalla N'aukunjärven rannalla oman heimoveljensä nimeltään Parviaini. Tiedetään myös, että viimeksi mainittu haudattiin N′aukunjärven Parviaisensaarelle (Juvelius 1888: 47). Uhtuan Alajärveltä on olemassa

31. Kerrotaan, että kerran Korpijärven Lapinniemellä asunut lappalainen vaipui transssiin saadakseen uusia tietoja/taikoja. Hänen veljensä oli poissa, ja ensiksi mainittu lappalainen ei pystynyt palaamaan transsista takaisin reaalimaailmaan ja nukkui kuolemanunta. Rahvas hautasi hänet. Palattuaan kotiin toinen veljeksistä kaivoi veljensä maasta, sytytti nuotion ja yritti saada tietää, oliko hänen veljensä tapettu. Kuollut lappalainen havahtui hereille kolme kertaa kuolonunesta ja ilmoitti, että hän oli kuollut luonnollisesti. Sen jälkeen hänet haudattiin uudestaan ja elossa oleva lappalainen lähti tältä seudulta (KRR 1992: 231; vrt. myös Juvelius 1888: 49). Korpijärven kylä sijaitsi Pistojärven volostissa lähellä Tuhkalaa.

vuorostaan perimätieto Lauri-nimisestä lappalaisesta, joka oli tunnettu siitä, että hän ajoi pois Alajärven rannoilta omia heimolaisiaan eli muita lappalaisia. Lauri asui kuolemaansa saakka eräällä Alajärven niemellä, ja sanotaan, että häneen loppui ”lapin suku” (Juvelius 1888: 52). On hyvin todennäköistä, että perimätiedolla on historiallinen tausta. Asiakirjassa vuodelta 1678 Paanajärven Alajärven kylästä mainitaan vanhus Minka Lavrentjev, jonka isä oli epäilemättä Lauri-niminen. Valitettavasti siinä ei mainita Minkan ikää, mutta voidaan kuitenkin olettaa, että hänen Lauri-isänsä eli joskus 1500-luvun lopussa ja oli mahdollisesti kylän tienoiden viimeisiä saamen kielen puhujia (RGADA 1678: 70).

Pistojärven Tuhkalanjärven Lapinsuarella ja Liävänniemellä asuneet kaksi lappalaista eivät myöskään eläneet sovussa. Kerran toinen heistä pilasi näiden lappalaisten yhteisen apajapaikan, ja toisen oli pakko kutsua tietäjä Pääjärveltä, että paikka olisi tullut taas kalaisaksi (Juvelius 1888: 48–49). Tätä tietoa voidaan pitää muistumana siltä ajalta, jolloin silloisen saamelaisten asuttaman Pääjärven pogostan vanhin käsitteli erilaisia kiistanalaisia kysymyksiä. Toisaalta muistitiedon perusteella voidaan myös arvella, että Pistojärven tienoiden lappalaiset olisivat kuuluneet hallinnollisesti Pääjärven seudun lappalaisalueeseen. Tähän viittaisi myös tieto siitä, että vuonna 1591 Pistojärvi ympäristöineen kuului Pääjärven naapuriseudun rinnalla Metsä-Lappiin (MPIK: 326).

Kahden Pistojärven Osraniemellä ja Heposuarella asuneen lappalaisen riidasta kertoo taas perimätieto Pistojärven kylästä. Sen mukaan nämä lappalaiset olivat seudun ensimmäisiä asukkaita ja riidan seurauksena oli yhteisen nuotan repeäminen (Juvelius 1888: 49, 66).

Etelämpänä Repolan volostissa Lužman kylän tienoilla kerrotaan kahden lappalaisen jousiammuntakilpailusta, jonka seurauksena oli Hissakka-nimisen lappalaisen ja hänen vaimonsa menehtyminen. Römöne-niminen lappalainen pilasi katseellaan sorsan, jonka Hissakka sai voiton ansiosta ja söi sitten vaimonsa kanssa (Pääkkönen 1898: 168–169).

Voidaan olettaa, että lappalaisten välisten ristiriitojen taustalla oli heidän keskuudessaan syntynyt erimielisyys siitä, miten uuteen tilanteeseen tulisi suhtautua: pitäisikö lähteä omilta kotiseuduiltaan pois karjalaiskolonisaation tieltä vai jäädä tänne ja siirtyä uudisasukkaiden tapaiseen kiinteästi paikallaan asumiseen?

3. Perimätiedot paneista

Herättää huomiota, että tällä hetkellä Vienan itäosista ja Karjalan keskiosasta sekä Karjalan venäläisalueilta ei käytännöllisesti katsoen löydy perimätietoja lappalaisista alkuasukkaina. Niitä ei ole tallennettu myöskään 1800-luvun loppupuolella, jolloin L. W. Pääkkönen matkusti Karjalassa. Tarkoittaako tämä, että karjalaiset ja venäläiset asutukset tällä puolella Karjalaa ovat melko varhaisia ja siten tiedot lappalaisista ovat hävinneet lähes jäljettömiin? Ymmärtääkseni asia ei ole näin.

Mielestäni on syitä olettaa, että muisto kantaväestöstä on säilynyt näillä alueilla *paneja* koskevissa perimätiedoissa. Panien hahmossa henkilöityy varhaishistoriallisia, osittain mytologisia käsityksiä nykyistä asutusta edeltävästä väestöstä. Itse pani-hahmo on hyvin monitulkintainen: panit ovat alkuasukkaita, pakanoita, sukujen kantaisiä, rosvoja ja ulkopuolisia vihollisia. Täten hyvin usein perimätiedoissa pani-nimitystä käytetään varsin yleistävästi. Siksi on syytä olla varovainen ja tulee esimerkiksi erottaa esivanhempiin liittyvä pani-traditio liettualaisiin ja rosvoihin liittyvistä pani-traditiosta, vaikka muistitiedoissa onkin havaittavissa näiden traditioiden sekoittumista sekä eri periodeihin liittyvien tapahtumien kerrostuneisuutta (Kriničnaja 1978: 174–176). Kaikesta huolimatta voidaan kuitenkin nähdä, että kertomuksien oleellinen osa, jota koskee alkuasukkaita, on melko yhtäläinen Vienassa tallennettujen ja lappalaisista kertovien muistitietojen kanssa.

Muistitietoja paneista on tallennettu Aunuksen kuvernementin eri osissa. Niitä on melkoisesti Äänisniemeltä sekä Poventsan ja Puutoisen kihlakunnassa. Tallennetuissa legendoissa paneja usein nimitetään kastamattomiksi julmureiksi, jotka asuivat tavallisesti vaikeapääsyisessä maastossa, mm. jokien varrella tai ylänteillä. Heidän joukossaan on myös pienissä linnoituksissa asuneita rosvoja. Oppaiden mukaan merkkejä tästä alkuväestöstä ovat varhaisten asuinpaikkojen ja peltojen jäännökset, kurgaanit, varhaiset haudat, maa- ja kivivallit, erilaiset kuopat sekä muinaisaikaiset esinelöydöt. Samalla paneja koskevissa muistitiedoissa on kuvattu usein kantaväestön syrjäytymisen ja assimiloitumisen prosessia Karjalan kolonisaation voimistumisen aikakautena (Kriničnaja 1978: 173–174).

Keski-Karjalan ja Vienan itäosan paikallisväestön mukaan paneja asui aikoinaan Paatenen Čiässalmessa, Pölkkylässä ja Sellinkylässä, Suikujärven Riihivuarassa, Säkäjärvellä ja itse Suikujärvellä sekä Tunkualla. Esimerkiksi Säkäjärven kylän tienoilla panit asuivat eräällä Säkäjärven saarella ja harjoittivat kalastusta ja metsästystä. Saarella heidän asuinpaikkansa jäännöksenä on neljä kiviröykkiötä. Perimätieto kertoo myös, että kerran eräs heidän lapsistaan tukehtui kalanruotoon, ja panit kirosivat järven (Pääkkönen 1898: 184–185).

Suikujärven Riihivuaran tienoilla asuneet panit olivat omanarvontuntoista kansaa. Kun heitä yritettiin pakottaa kääntymään uuteen uskoon, he eivät alistuneet eivätkä luopuneet omasta uskostaan vaan polttivat itsensä. Polttopaikalla on havaittavissa raunioita, jotka periytyvät tuolta ajalta. Panien poltosta Panivuaralla kertoo myös Tunkualla tallennettu perimätieto (Pääkkönen 1898: 185, 202).

Jos lappalaisten ja panien rinnastaminen osuu oikeaan, niin voitaisiin olettaa, että Puanajärven kanta-asukkaana oli mahdollisesti myös pani. Perimätiedon mukaan Puanajärven kylä sai nimensä *Puana*-nimisen ensimmäisen asukkaan mukaan (Juvelius 1888: 68). Sen todisteena voivat olla myös kylän tienoilla tallennetut paikannimet, vrt. *Puanalanoja*, *Puanalanlaksi* ja *Puanalannurmet*. Tiedetään, että *-la*/*-lä*-malli asutusnimissä (talojen, kylien nimissä) on aina peräisin asutuksen alkuvaiheesta, jolloin talon tai kylän perustajan nimeen on liitetty lokatiivinen *-la*/*-l'a*/*-lä*-johdin (Kuz′min 2003: 67). Mainittakoon, että Repolan Suarenpiän

ja Tunkuan Hiizijärven kylässä oli *Puanila*-nimisiä taloja ja Repolan Lužmassa on olemassa lahti nimeltään *Puanilanlakši*. Toisaalta jää kuitenkin hämäräksi, oliko Puanajärven ensimmäinen asukas lappalainen vai itämerensuomalainen.

Uikujärven saarilla asuneista paneista kertoo muistitieto Poventsan kihlakunnasta. Eräällä saarista on heidän asutuksensa jälkinä kiukaiden raunioita ja kiviröykkiöitä uudehkon metsän keskellä. Samalla Uikujärven pogostan ja Koikinitsan kylän välillä sijannut ja panien asuttama saari tunnetaan nimellä *Gorodovoi* eli **Linnasaari*. Paniksi mainitaan myös Koikinitsi-kylän Koika-niminen ensimmäinen asukas. Tämä mies saavutti mainetta sillä, että saattaessaan puolalaisia (ven. *ljah*) Vojačun kylään (ven. Nadvoitsi) hän upotti vihollisten veneen Vojaččukoskeen (Kriničnaja 1978: 58, 62; vrt. myös perimätieto Lairikaisesta).

Bobrovoje-järven rannalla Vozmogora-kylän paikalla oli muinoin panien hautausmaa kirkkoineen. Muistitiedon mukaan panit joutuessaan painostuksen alaiseksi heittivät tavaransa järveen ja lähtivät nähtävästi tältä seudulta pois (Kriničnaja 1978: 57).

Belomorskin piirissä (ent. Sorokka) paikallinen väestö kertoi Antippa Panovista, joka ammoisina aikoina kävi sotaväkineen ryöstämässä Vienanmeren rannikkokyliä. Sen jälkeen, kun hänen joukkonsa oli lyöty, hän kääntyi ortodoksiseen uskoon ja alkoi harjoittaa maanviljelyä ja meripyyntiä (Kriničnaja 1978: 155–156).

Äänisniemen Sungun volostissa Putkozero-järven rannalla on kallio, jota paikallisasukkaat nimittivät Paninlinnaksi tai Paninmäeksi. Kallion rotkossa on kiukaiden jäännöksiä, ja siellä kerrotaan panien asuneen (Pääkkönen 1898: 206–207). Puutoisen piirissä panit asuivat Krasnyj bor -nimisessä paikassa lähellä Nigižmaa. Heidät ajoi sieltä pois kaksi muromalaispyhimystä, Lazar´ ja Afanasi, jotka myöhemmin perustivat Äänisen Muč´-saarelle Muromalaisen luostarin. Panien poislähdön jälkeen paikalle jäi heidän kiukaitaan. Panien kiukaita oli aikoinaan myös Äänisen Besov nos -niemellä. Muistitieto kertoo panien lähteneen sieltä jo kauan sitten. Panien asumisesta saarilla tiesi kertoa myös Kontupohjan piirin Gorkan kylässä tallennettu perimätieto. Sen mukaan ennen poislähtöä panit asuivat kylän tienoilla olevilla Gorskij- ja Konevets-nimisillä saarilla (Kriničnaja 1978: 55–56).

Panien jälkeläisinä pitää itseään osa Vodlajärven Kanzanavolok-kylän asukkaista. Eräissä pohjoisvenäläisissä kylissä on myös olemassa perinne, jonka mukaan Kiseljovin päivää eli helluntaipäivää edeltävänä torstaina järjestetään panien eli esiisien muistopalvelus (Kriničnaja 1978: 174–175).

Erään muistitiedon mukaan Kanzanavolok-kylän tienoilla oli taistelukin paneja vastaan. Samankaltainen perimätieto on tallennettu myös Porajärven Soudujärvellä. Se kertoo mm., että kylän talonpojat ajoivat panit suolle ja upottivat heidät sinne. Taistelun jälkeen suo on saanut nimen *Panansuo* (OIK 1957: 122). Panien ryöstöretkistä Seesjärven kyliin on tietoja myös Paatenen volostista. Toisaalta viimeksi mainituissa tapauksissa perimätietojen historiallisena taustana saattavat olla vuosien 1613–1614 tapahtumat, jolloin aseellisen intervention aikana puolalais-liettualaiset sotajoukot hyökkäsivät Karjalaan. Mainittakoon, että 1860-luvulla E. V. Barsov kirjoitti muistiin Äänisniemeltä perimätiedon, joka kertoo Paleostrovin luostarin

perustajan taistelusta ”villi-ihmisten” kanssa (Barsov 1868: 27).[32] Tällä nimityksellä viitattiin joskus Venäjän luoteisosan venäläisissä perimätiedoissa lappalaisiin (Agapitov & Loginov 1993: 111).

Kaikkea edellä mainittua voidaan pitää osoituksena mahdollisesta itämerensuomalaisia ja venäläisiä edeltäneestä asutuksesta. Samalla voidaan myös nähdä, että paneista kertovien perimätietojen perusaiheet ovat analogisia Aunuksen kuvernementin pohjoisosissa ja Vienan Karjalassa tallennettujen lappalaisista kertovien muistitietojen kanssa. Toisin sanoen ne kertovat myös alueen kantaväestöstä ja sen asuinpaikoista sekä näiden poislähdöstä ja assimiloitumisesta. Siten kansanomaiset etnonyymiset nimitykset *pani* ja *lappalainen* eri osissa Karjalaa ovat jossain määrin identtisiä.

Kun Vienassa tallennetuille perimätiedoille löytyy melko usein todisteita asiakirjoista, niin voidaan olettaa, että eteläisemmillä alueillakin paikallisilla muistitiedoilla voi olla historiallinen tausta. Täten Karjalan mahdollisen lappalaisasutuksen valaisemiseksi Karjalan keski- ja eteläosien paneja koskeva muistitieto lienee perusteltua ottaa huomioon. Koska toisaalta paneja koskevia perimätietoja on tallennettu melkoisesti myös Vologdan alueella ja Arkangelin alueen länsiosassa, voidaan ajatella, että paniperinne on voinut levitä Karjalaan kaakossa sijaitsevilta alueilta.

4. Saamelaisten henkilönnimet

Kiinnitän huomiota vielä siihen seikkaan, että osa asiakirjoissa esiintyneistä lappalaisten henkilönnimistä on karjalaisia kieliasultaan, esim. Griška Päivijev, Lemmit Torvijev, Ivaška Koivupää, Ivanka Igalov jne. Voidaan olettaa, että Karjalan lappalaiskylien kantaväestö oli silloin jo pitkään ollut huomattavassa vuorovaikutuksessa karjalaisten kanssa; heidän verottajansakin olivat mahdollisesti alun perin karjalaisia. Osan lappalaisista tiedetään myös asuneen karjalaiskylissä. Nähtävästi juuri edellä mainituista syistä itämerensuomalaiset nimet ovat juurtuneet saamelaisten keskuuteen sekä päätyneet vero- ja laskentakirjoihin. On kuitenkin huomattava, että lappalaisten omaperäiset nimet ovat läsnä 1600-luvun asiakirjoissa, ja niitä on säilynyt myös paikannimissä. Alla on esitetty eräät pääasiassa 1600-luvun alun asiakirjoissa esiintyvät sekä paikannimistöstä löydettävät saamelaisten henkilönnimet:

> **1597:** *Ivanko Igalov*, *Stepanko Rettij* (Kuittijärvi) (IK I: 214); **1608–11:** *Fedka Aikasarovinpoika* (Koutajärvi), *Timoška Junčininpoika* (? *Jungininp.*; Päijärvi), *Tomasko Jahimovinpoika* (Päijärvi), *Hanko Jungininpoika* (Tumtsa), *Onisemko Hellininpoika* (Tumtsa), *Ikoiko Ikijevinpoika* (Tumtsa), *Igasa Ikijevinpoika* (Tumtsa), *Aikasai* (? *Aikasar*) *Onisimovinpoika* (Tumtsa), *Sarrei Päivijevinpoika*, lapset *Harja* ja *Jandavka* (vrt. *Rotka Šarejev* 1678; Orejärvi),

32. Kornili Paleostrovilainen perusti luostarin Äänisjärven pohjoisosassa sijaitsevalle Paleostrovin saarelle joskus 1300- ja 1400-lukujen taitteessa.

Lemmit Torvijevinpoika, lapsi *Janka* (Orejärvi), *Päivei Gerasimovinpoika* (Orejärvi), *Aripei Gerasimovinpoika* (Orejärvi), *Kirmuška Melentjevinpoika* (Kuolajärvi) (Haruzin 1890: 443, 462); **1620:** *Juganči Garentsov* (Kuolajärvi), *Pävi Ikandujeksov* (Kemi), *Pämvesarka Mel(e)lino* (Sompio), *Ikimka Oglujev* (Sodankylä), *Agika Igalov* (Kitkajärvi), *Šardenka Igajeksov* (Maaselkä) (SMIK: 49); **1624:** *Junka Gannujev* (Pitkozerskaja volost') (Žukov 2003: 98); **nimistö:** *Junkanoja* (Oulanka), *Junkanniemi* (Oulangan Tuavo), *Hellenlampi* (Kiestinki), *Hankovuara* (? **Hankonvuara*) (Pistojärven Kantoniemi), *Ihalampi* (? **Ihanlampi*) (Vitsataipaleen Kälkärvi), *Ihinniemi* (Pistojärven Kantoniemi), *Torvisenniemi* (Oulangan Vartielampi), *Torvilanlampi* (Oulangan Niska), *Päivinsuaret* (Vitsataipaleen Pilzärvi), sekä eräät muut: pelto *Mielikirja* (Paanajärven Kuorilaksi), kylä *Piesunki* (Uhtua) (← hn. *Piesui*), järvi *Pilzärvi* (Vitsataipale) (← hn. *Pilsa*) (Saamelaiset nimet: 8, 10), kylä *Uhtua* (← hn. *Uhtua*) (Korteniemi 2009: 237).

Onkin näin ollen todettavissa, että saamelaiset asuttivat aikoinaan ilmeisesti koko nykyisen Karjalan aluetta ja osa saamelaisista asui Vienan Karjalan pohjoisosissa vain muutamia sukupolvia sitten. Tähän viittaa vielä sekin, että Vienan karjalaiskylien tienoilla tavataan runsaasti lappalaisten muinaisjäännöksiä ja että kansan keskuudessa on säilynyt melkoinen määrä suullisia perimätietoja, jotka kertovat saamelaisista ja heidän asutuksistaan Vienan Karjalassa. On mielenkiintoista, että hyvin usein perimätiedoissa ja asiakirjoissa mainitaan samoja paikkoja. Saamelaisten assimiloitumista todistavat mielestäni myös nykyiset ja asiakirjoissa mainitut sukunimet ja henkilönnimet sekä sellaiset perimätiedot, joiden mukaan osa ainakin Vienassa asuneista tai nykyäänkin asuvista suvuista on saamelaisperäisiä.

Historialliset tiedot lappalaisista Karjalan eteläosissa ovat vähäisiä, ja tästä syystä varmoja päätelmiä niiden perusteella ei voida tehdä. Vertailemalla eri alueiden muistitietoja, asiakirjoja ja kielitieteellistä aineistoa voidaan kuitenkin tehdä joitakin havaintoja saamelaisasutuksesta myös näillä alueilla.

Sekin herättää huomiota, että Karjalassa on hyvin vähän perimätietoja kahakoista ja taisteluista saamelaisten kanssa, mikä voi olla osoituksena siitä, että karjalaisten ja saamelaisten kohtaaminen täällä oli suhteellisen rauhanomainen prosessi. Voidaan samalla olettaa, että vain osa saamelaisista muutti muualle, kun taas monet jäivät paikoilleen ja omaksuivat ajan kuluessa talonpoikaisen elämäntavan. Siihen viittaavat asiakirja- ja perimätiedot mm. maanviljelyn aloittamisesta (vrt. ylempänä Vitsataipaleen Vonkajärvellä, Kiestingin Tiiksijärvellä, Rukajärven Pojazmozerossa, Vuokkiniemen Vuonnisessa, Paanajärven Kuorilahdessa).

Kaikki edellä sanottu osoittaa siten, että noin 1400–1600-luvulla itämerensuomalaiset ja venäläiset uudisasukkaat joutuivat vilkkaisiin kosketuksiin saamelaisen alkuperäisväestön kanssa. Voidaan olettaa, että yllä mainittujen kontaktien ja kaksikielisyyden kautta osa saamelaisista vaihtoi kieltään ja etnistä identiteettiään ja tuli näin itämerensuomalaisten ja myöhemmin venäläisten väestöryhmien osaksi. Tämä vuorostaan loi hyvät edellytykset sekä saamelaisperäisen nimikerrostuman että lainasanaston säilymiselle.

5. Saamelaisperäinen sanasto[33]

Vaikka saamelaiset aikoinaan asuttivat ilmeisesti koko nykyisen Karjalan aluetta, Karjalassa puhutut saamen kielimuodot eivät ole säilyneet. Ne ovat hävinneet itämerensuomalaisten ja saamelaisten kielirajan siirryttyä pohjoiseen noin 1200-luvulta lähtien (Korhonen 1981: 49–50). Hyvin todennäköisesti osa saamelaisista sulautui itämerensuomalaisiin (mm. karjalaisiin ja vepsäläisiin) sekä mahdollisesti myös venäläisiin. Tähän viittaavat karjalan, vepsän ja venäjän murteissa olevat saamelaisperäiset lainasanat. Niitä löytyy runsaasti mm. maasto- ja eläinsanastosta, esim.:

maastoappellatiiveja:

- ven. *arešnik* ’paljas kivi’ ← saam. **ārē* ’kivikko’ > saamK *ā'rešm*;
- karj. *čiekerö*, *kiekerö*, ven. *kegora*, *tegora* ’porojen laitumena tallautunut lumikenttä’ ← **čiekęr* ’porojen talvilaidun’ > saamP *čiegar*;
- karj. *čokka* ’mäki’ ← **ćokkę* ’(mäen) huippu, laki, kukkula’ > saamP *čohkka*;
- ven. *čolma* ’salmi’ ← **čoalmē* ’salmi’ > saamP *čoalbme*;
- karj. *čulppo* ’vaara’ → saamK *ču'lpp*, *čuu'lp* ’kumpare, kumpu; korkea ja jyrkkä vaara’;
- karj. *eno* ’syvä paikka, väylä (joessa, virrassa); joen keskipaikka, jossa vesi väkevimmin virtaa; jäätymätön tyven joki’ ← **eanō* ’suuri joki’ > saamP *eatnu*;
- karj. *guba*, *kupa*, ven. *guba* ’lahti’ ← saamP *gohppi* ’pyöreähkö lahti’ (Janne Saarikivi suullisesti);[34]
- karj. *hieruva* ’pakoveden alta paljastunut rantaliete; pakovesi, pakoveden aika’ ← saamP *fiervá* ’pakoveden alta paljastunut rantaliete; pakovesi’;
- karj. *jok(k)oh*, *jokkohut* ’poron (peuran, hirvilauman, jäniksen) polku lumessa, maassa; tie, polku; ansapolku’; *jokoš* ’peuran jälki’ ← saamK *čuokkac*, *čuəᵍkas* ’talvitie, tie’;
- karj. *jänkä* ’suuri suo’, ven. *janga*, *jangovina* ’upottava kohta suossa, suonsilmä, notkelma, märkä paikka’ ← **jeaŋkē* ’suo’ > saamP *jeaggi*;
- karj. *kenti*, *kentti*, *kenttä* ’avoin, tasainen, kuiva nurmi t. hiekkamaa, kenttä’, veps. *kend*, *kendäk* ’vesistön ranta; suon laita’, ven. *kent* ’pieni metsikkö’, *кенòа* (*kenda*) ’korkeahko hiekkanen järvenranta; heinää kasvava korkeahko paikka

33. Kirjoittaessani tätä osaa olen käyttänyt seuraavaa saamen kieltä koskevaa kirjallisuutta: Aikio 2009, Fasmer 1986, T. I. Itkonen 1958, E. Itkonen 1986, Kortesalmi 1996, Lehtiranta 1989, Nickul (NA), Sammallahti 1989.

34. Karj. *kuba* ~ *guba* ja ven. *guba* eivät ääntеellisesti täysin vastaa saamen sanaa *gohppi* (< **kuppē*). Toisaalta tällä hetkellä pohjoisvenäläisten murteiden saamelaisperäisten elementtien äännesuhteita on tutkittu vain puutteellisesti. Tästä syystä on melko vähän tietoa siitä, millaiset adaptaatiomallit ja -säännöt ovat toimineet omaksuttaessa vierasperäisiä sanoja slaavilaiseen kielisysteemiin. On kuitenkin huomattava, että sekä saamen *gohppi* että venäjän *guba* tarkoittavat samaa käsitettä. Toisekseen ven. *guba* esiintyy pääasiassa vain Luoteis-Venäjän venäläismurteissa, erityisesti Karjalassa ja sen naapurialueilla. Sama koskee nähtävästi myös karj. *näčäkkä*, ven. *näčä* -sanaa. Mainittakoon tässä, että karjalan kielessä *č*-foneemi näyttää useissa sanoissa olevan sekundaarinen, toisin sanoen on runsaasti sanoja, jossa alkuperäisen *s*:n paikalla esiintyy juuri *č*-foneemi: karj. *čičiliusko* ~ suom. *sisilisko*, karj. *nyčä* ~ suom. *nysä*, karj. *tylčetä* ~ suom. *tylsyä*, karj. *čurčettua* ~ karj. *sursettua* ’solista’. Vaikuttaa siltä, että karjalassa *č* ~ *s* -vaihtelu on jossakin vaiheessa ollut muodikas ilmiö.

suossa; hiekkapohjanen korkeahko kangas' ← **kientē* 'luonnonniitty' > saamI *kieddi*;
- karj. *korgo*, ven. *korga* 'kivinen matalikko, vedenalainen kallio' ← **kuorkō(j)* 'matalikko, luoto, karikko' > saamP *guorgu*;
- ven. *koška* 'matalikko' ← **koškē* > saamK *ko̯šḱ^{E}* 'kuiva', saamI *ko̯s̭̄ḱ^{E}* 'matalikko';
- karj. *kotkova*, *kuotkuo*, *kuotkut*, *kuotkuva*, ven. *kotkui* '(kapea) kannas' ← **kuotkō(j)* 'kannas' > saamP *guotku*;
- karj. *kuršo*, *kuržu* 'vetinen, ryteikköinen notkopaikka; risukko, ryteikkö' ← **korsę* 'rotko, notko' > saamP *guršu,* saamK *kurhce*;
- karj. *könkäs*, *köynäs* 'vesiputous' ← **keavŋēs* 'vesiputous' > saamI *kievŋis*;
- karj. *lašša* 'pakoveden aikana paljastuva riuttamainen kari' ← **lāsę* saamP *lássa* 'silokallio, kallioluoto';
- karj. *n'uoru*, ven. *njura* 'vedenalainen matalikko vesistössä' ← **ńuorę* 'matalikko' > saamK *n'uo̯rr^{a} , ńurr*;
- karj. *näčäkk/ä, -ö* 'maasta: kostea; vetinen', ven. *njaša*, *njača* 'liejuinen, lietteinen ranta tai vesistön pohja' ← saamK *ńi^{i}eš̭š̭e* 'lieju; roska';
- karj. *oaje, uaje* 'hete, suonsilmäke, vetelä kohta suossa, umpeen mennyt lähde' ← **ājęk* 'lähde' > saamP *ája* : *ádjaga*;
- karj. *pahta*, *puahto*, ven. *pahta* 'jyrkkä kallioseinämä, jyrkänne, kallio, kallioinen mäki' ← **pāktē* 'kallio' > saamK *pạ̄x̄ t^{E}*;
- karj. *poža*, *poša* 'lahti' ← **poaššō* 'kodan takaosa tai takanurkka' → 'lahti' (> saamP *boaššu*; tätä puolestaan pidetty ims. lainana, vrt. SSA II);
- karj. *ruopas*, ven. *ropaka*, *ropaki* 'kivikasa, -röykkiö; jääkasa, -röykkiö' ← **roapē* 'kivikasa, kallioinen kukkula' > saamK *ruə^{b}pėx̣* 'ahtojää; ruopas';
- karj. *tunturi, tundurvuara*, ven. *tundra* '(jäkälä)tunturi; vaaran huippu' ← **tuontęr* 'ylänkö' > saamK *tūndar*;
- karj. *vuara, vuaru*, ven. *varaka* 'metsää kasvava kukkula, mäki' ← **vārē* 'vaara' > saamP *várri*;

eläinten nimityksiä:
- karj. *alli*, *al'l'eikka* ven. *allejka* 'alli' ← saamK *allòɔ̄ k^{e}* 'alli';
- ven. *čabar(a)*, *čabra*, *čebar* 'nuori lokki, lokinpoikanen' ← saamK *čėäbar* 'harmaa merilokki';
- karj. *čiekšo*, *sieksu*, *kiekki* 'kalasääski'← **čiekčę* 'kalasääski' > saamP *čiekčá*;
- ven. *čuhar΄* 'metso' ← **ćukčē* 'metso' > saamP *čukcá,* saamK *čuxč*;
- karj. ? *kapšakka* 'kilkki ← siiroihin kuuluva äyriäinen', ven. *kapšak*, *kapšačok* 'kilkki', ven. (Arkangel) *kapčak* 'loisina elävä merimato' ← saamK *kāptsa* 'kaloja kalvava vesimato';
- karj. *koittassu*, *kosotus* '5. vuodella oleva urosporo' ← **koasVttēs* > saamP *goaistas,* saamK *koisttas* 'kosatus, viisivuotias poro';
- karj. *kojama* 'koiraslohi, iso lohi' ← saamI *koáijim*, saamK *ko̯ŏ̯ăijà̀m* 'iso koiraslohi';

- karj. *kondie, kon'd'ii*, veps. *kon'd'i* ’karhu’ ← **kuomčę* ’karhu’ > saamP *guovža,* saamI *kuobžâ*;
- karj. *kučeru*, ven. *kučer* ’keskikokoinen siika; suuri muikku’ ← saamP. *guovžur* ’taimen’, saamK *kòud'žʋr* ’tammukka’;
- karj. *kumpši*, *kumša*, ven. *kumža* ’järvilohi, pieni taimen’ ← **kuvčā/-ē* ’taimen’ > saamP *guvžá*;
- karj. *kuntous*, *kuntassu*, *kuntushärkä* ’4. vuodella oleva urosporo’, ven. *kundus* ’kolmevuotias urosporo’ ← saamP *gottodas*, *goddâs* ’nelivuotias urosporo’;
- karj. *kuuja* ’järvilohi, taimen’ ← **kuvčā/-ē* ’taimen’;
- karj. *kuukšo(i)*, *kuukša*, ven. *kukša* ’kuukkeli’ ← **kuokseŋkę* ’kuukkeli’ > saamK *kūzvŋ̄^{g}ķ*;
- karj. *kärčča*, ven. *kerča*, *kerca*, *kirčak* ’kivennuoliainen, tokko’ ← saamK *k'ertts^{s}, kerts* ’simppu’;
- karj. *muržu,* ven. *morž* ’mursu’ ← **moršę* ’mursu’ > saamP *morša,* saamK *morr̄š^{A}*;
- karj. *n'abuaga*, *n'avuaka*, ven. *navaga* ’navaga, turskien heimoon kuuluva kala’ ← saamK *nāva^{g}* ’turskan sukuinen merikala’;
- karj. *n'orppa*, ven. *nerpa* ’norppa’ ← **noarvē* ’hylje’ > saamP *noarvi*, saamK *nu̯əi̯rj^{e}*;
- karj. *paltassu*, ven. *paltas*, *paltus* ’ruijanpallas’ ← **pāltēs* ’pallas’ > saamP *báld-dis,* saamK. *pālḍeș*;
- ven. *pertuj* ’pienikokoinen Vienanmeren turska’ ← saamK *per^{d}¯taį̆* ’pikku turska’;
- ven. *pinagar*, *pinagor´* ’rasvakala’ ← saamK *pinn^{a}garr$^{(a)}$* ’vilukala’;
- ven. *sajda* ’saita, lyyraturska’ ← **sājδē* ’saita, lyyraturska’ > saamP *sáidi,* saamK *sạį̄Ḏ ^{E}*;
- karj. *tiiksei*, *tiikšei*, ven. *tikšui*, *pikšui* ’kolja’ ← saamK *tį̄ksa* ’kolja’;
- karj. *tinta*, *tiinda*, ven. *tinda* ’pieni lohi; lohenpoikanen’; karj. *tintti* ’ahvenenpoikanen’ ← saamK *tį n̄ ^{d}t$^{(A)}$* ’pieni lohi’;
- karj. *urakka*, ven. *urak* ’2. vuodella oleva urosporo’ ← **orēkkē* ’2. vuodella oleva urosporo’ > saamP *varit*; saamR *varēk*;
- ven. *val´čak*, *vol´čag* ’lohi; naaraslohi’ ← saamK *vā̆ḷd'žė^{g}* ’makean veden lohi’;
- karj. *vuajin* (gen. *vuatimen*), ven. *važenka* ’naaraspeura, -poro’ ← **vācęm* ’naarasporo’ > saamP *váža,* saamK *vàį̆j$^{(a)}$*, *vā$^{d'}$ž*;
- karj. *vuonnelo*, *vuonnilo*, ven. *vondelica* ’2. vuodella oleva naarasporo’ ← saamK *vuońal* ’2. vuodella oleva naarasporo’;
- karj. *vuoveršo, vuorsa*, *vuorso* ’3. vuodella oleva etupäässä naarasporo’ ← saamP *vuovers*, saamI *vyevers* ’3. vuodella oleva etupäässä urosporo’;

Suurin osa saamelaisperäisestä sanastosta on termejä, jotka liittyivät aikoinaan sekä uudisasukkaiden uusiin elinkeinomuotoihin (esim. merieläinten pyyntiin, poronhoitoon) että tuttujen elinkeinojen uusiin tyyppeihin (mm. merikalastukseen, peuranpyyntiin uudessa ympäristössä). Onkin selvää, ettei uusia sanoja ole muodostettu oman sanaston pohjalta, vaan lainattu alueen kantaväestöltä. Huomiota herättää, että

monilla Vienanmeren kalojen nimityksillä on suoria paralleeleja Kuolan niemimaan saamelaismurteissa. Edellä on jo mainittu, että osa Karjalan saamelaisväestöstä mitä ilmeisimmin vaihtoi kielensä kaksikielisen vaiheen kautta, mikä loi hyvät edellytykset arkielämään kuuluvan saamelaissanaston säilymiselle. Uutta sanastoa lainattiin varmasti myös seka-avioliittojen ja kauppayhteyksien kautta.

Huomattava osa yllä mainituista sanoista tunnetaan sekä karjalan kielen vienalaismurteissa että Vienanmeren länsirannikon venäläismurteissa eli alueella, jolta on asiakirjamerkintöjä saamelaisista. Toisaalta monien saamelaisperäisten leksikaalisten ainesten levikki yltää eteläisiin karjalan ja vepsän murteisiin sekä venäjän kielen luoteismurteisiin, joita puhutaan kaukana nykyisten saamelaiskielten alueelta. Tällaisia ovat mm. seuraavat sanalainat:[35]

> ► ven. *arešnik*, ven. *čolma*, karj. *guba,* ven. *guba*, karj. *jok(k)oh*, *jokkohut*, ven. *janga*, karj. *kenti*, *kenttä*, veps. *kend(äk)*, karj. *korgo*, ven. *korga* , karj. *kotkova*, karj. *kuržu*, karj. *n'uoru*, ven. *n'ura*, karj. *näčäkk/ä, -ö*, karj. *uaje*, karj. *poža*, karj. *ruopas*, ven. *ropaka*, karj. *tundurvuara*, karj. *vuara, vuaru*, ven. *varaka*, karj. *alli*, *al'l'eikka*, ven. *alleika*, karj. *čiekšo*, ven. *čuhar'*, karj. *kon'd'ii*, veps. *kon'd'i*, karj. *kuukšo(i)*, ven. *kukša,* sekä myös karj. *čole* 'kalan sisälmykset, suolet tai perkeet', karj. *čumu* 'kukkura, kukkurainen', ve*n. čunki* 'poronkelkka; kelkka', karj. *čura* 'puoli, syrjä; suunta', karj. *čurmuine* 'pieni määrä jtak, hitunen, hiukkanen'*,* karj. *kualua* 'kahlata', karj. *nuoska* 'kostea, nihkeä, märkä', karj. *ola(s)* 'suksen pohjan ura', karj. *puoska*, *puosku* '(halv.) lapsesta: kakara' jne.

6. Saamelaisperäinen paikannimistö

Kielihistorian ja asutushistorian selvittelyssä tärkeä rooli on myös paikannimistöllä. Tämä johtuu kahdesta seikasta. Ensinnäkin paikannimistöä on säilynyt ajalta, jolta ei ole käytettävissä kirjallista lähdeaineistoa. Toisekseen nimet ovat hyvin vakiintuneita alueella, jolla niitä käytetään. Monet merkittävät ja taloudellisesti tärkeät luonnonkohteet on jo varhain nimetty. Useimmiten nimet ovat myös säilyneet hyvin, jos alueella on ollut väestöllinen jatkuvuus.

Muihin esihistorian tutkimuksen lähteisiin verrattuna paikannimiä on käytettävissä hyvin paljon; samat nimityypit toistuvat eri konteksteissa ja niiden yhteys menneisyyden kielimuotoihin on mahdollista todentaa. Täten paikannimistö on hyvin monipuolinen historiallinen lähdeaineisto, jossa heijastuvat kunkin seudun asutus ja kulttuuri, luonto ja sen maisemalliset erikoispiirteet, elinkeinot ja alueen käyttö. Oman ryhmänsä muodostavat myös uskontoon ja uskomuksiin liittyvät nimet.

35. Sanojen merkityksenselitykset ks. taaksepäin.

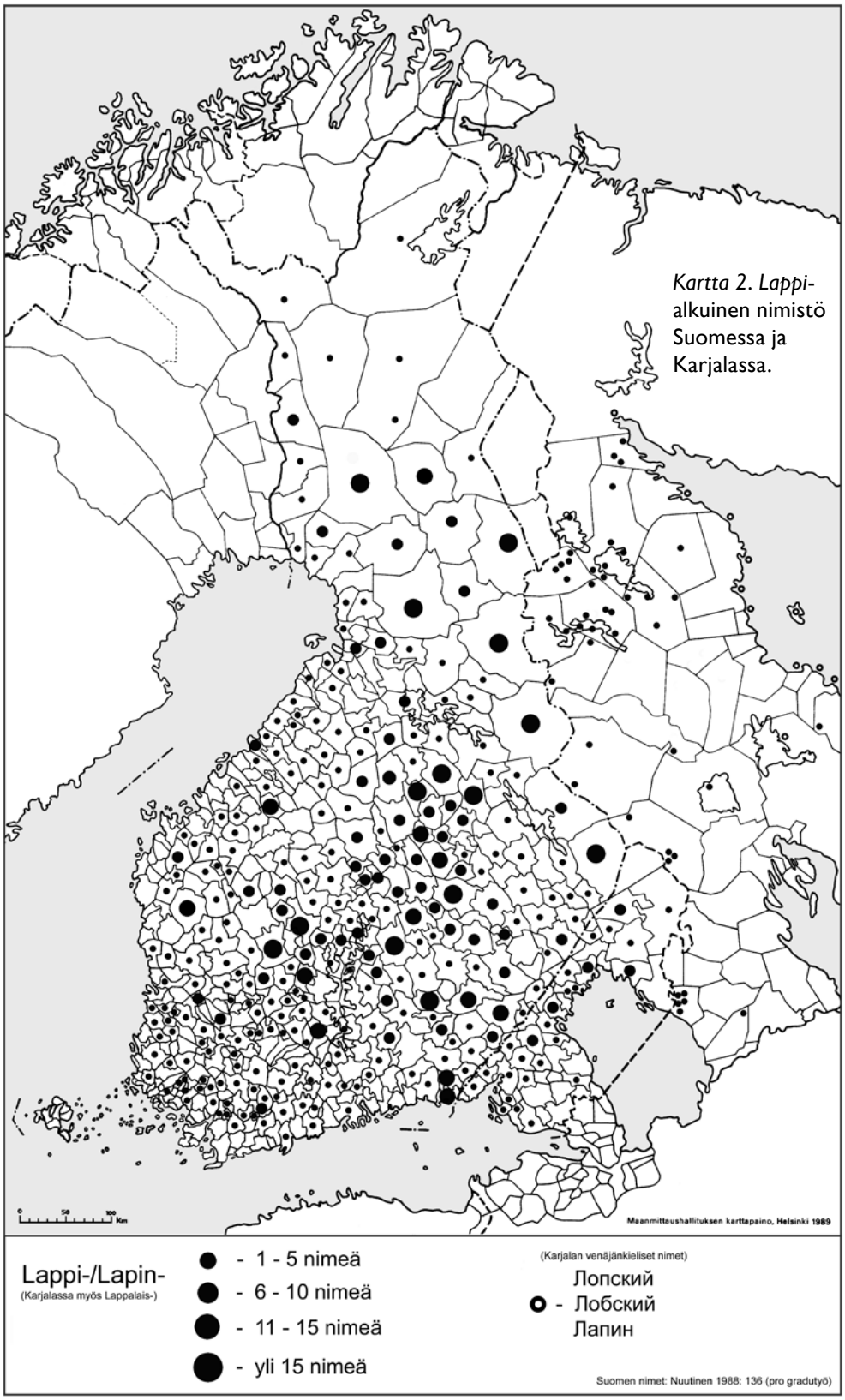
6.1. *Lappi*-alkuinen nimistö

Saamelaiset ovat jättäneet lukuisia jälkiä Karjalan nimistöön. Mielenkiintoisia ovat mm. *Lappi*- ja *Lappalais*-alkuiset paikannimet. Tällaisilla nimillä on merkittävä etnohistoriallinen potentiaali, sillä niitä voi käyttää todisteena lappalaisten muinaisista liikehdinnöistä. *Lapin*-alkuisia nimiä[36] ovat antaneet karjalaiset (itämerensuomalaiset) uudisasukkaat saamelaisten asuinpaikoille ja heidän eräsijoilleen. Vienan Karjalan nimistössä on muutama kymmen tällaisia paikannimiä, esim. *Lapinjoki*, *Lapinjärvi*, *Lapinsuari*, *Lappalaisenkuja* (karjakuja), *Lappalaislaksi* (lahti).

Kartalta näemme, että *Lappi*-nimien levikkialue ulottuu Laatokan Karjalasta Vienan Karjalaan, ja näin ollen se voisi kuvastaa karjalaisen muuttoliikkeen mahdollisia reittejä koilliseen (kartta 3). Huomiota herättää se tosiasia, että *Lappi*-alkuisia paikannimiä on vähän Etelä- ja Itä-Vienassa sekä Keski-Karjalassa. Tähän on syynä mielestäni se, että yllä mainituilla alueilla oli 1500- ja 1600-luvun vaihteessa karjalaisasutuksia, joissa asui jo vakituinen maanviljelyä harjoittava väestö. Aktiivisten kosketusten aika saamelaisten kanssa näillä alueilla oli siten jo päättynyt. Nimiä on hyvin vähän myös Aunuksen kannaksella, ja sen eteläpuolelta niitä ei tunneta lainkaan. Voidaan olettaa, että karjalaisten ilmestyttyä Aunuksen kannakselle alue oli jo vepsäläisten eikä saamelaisten asuttama. Niinpä *Lappi*-alkuisten paikannimien vähäisyyttä on mahdollista selittää sillä, että alueella on tapahtunut pikemmin vepsäläis-saamelaisia kuin karjalais-saamelaisia kontakteja. Samaan aikaan Länsi- ja Pohjois-Vienassa on ollut pääasiassa karjalaisten eräalueita, joilla asui harva lappalaisväestö samoja maita hyödyntäen. *Lappi*-alkuisen nimistön synty Vienassa on tulosta kosketuksista tähän saamelaisväestöön.

Teoreettisesti eräät *Lappi*-alkuiset paikannimet ovat voineet ilmestyä melko myöhään. Esimerkiksi vuonna 1837 Pohjois-Vienassa käynyt Lönnrot pani merkille, että Pääjärven eteläpään asukkaat kutsuivat pohjoispään asukkaita lappalaisiksi siitä huolimatta, että nämä olivat samoja karjalaisia (Lönnrot 1980 [1902]: 235). Tässä yhteydessä on otettava huomioon Karjalan etnonyyminen tilanne, jota tutki 1940-luvulla venäläinen lingvisti Dmitrij Bubrih. Hän selvitti etnonyymien ”karjalainen” ja ”lappalainen” levikin perusteella, että karjalaisten keskuudessa on ollut tapana nimittää pohjoisempana asuvia naapurikarjalaisia lappalaisiksi, mikä on Bubrihin mukaan tulosta Karjalan vaiheittaisesta asuttamisesta (Bubrih 1947: 39). Mainittakoon, että vastaava etnonyymin siirtyminen toiselta väestöryhmältä toiselle on yleistä muillakin alueilla.

36. Suomen-puoleisen kartan laatimisessa olen käyttänyt Liisa Nuutisen tutkimusta (Nuutinen 1988: 136).

*Kartta 2. Lappi-*alkuinen nimistö Suomessa ja Karjalassa.

6.2. Muu saamelaisperäinen nimistö

Karjalassa tavatut paikannimet antavat mahdollisesti tietoa mm. saamelaisten entisajan asutuksesta. Saamelaisten vanha yhteisömuoto oli *siita* eli lapinkylä (saamP *siida* < **sijtę* ’(talvi)kylä’). Sen muodosti joukko perheitä tai sukuja, joilla oli yhteisiä asuin- ja nautinta-alueita. Yhdeksän kuukautta vuodesta jokainen perhe kiersi omaa aluettaan ja kolme talvikuukautta asui siidassa (Vilkuna 1971). On hyvin todennäköistä, että tästä yhteisömuodosta kertovat sellaiset Karjalan tasavallan paikannimet kuin *Siidniemi* (kylä, Pyhäjärven volosti) ja *Siidarvi* (järvi, Jängärvi, Porajärven volosti).[37] *Ši(i)d*-alkuisia paikannimiä tavataan myös vepsäläisessä nimistössä, jossa ne niin ikään liittynevät kyseiseen paikannimiryhmään: vrt. *Šid'järv* (ven. *Sidozero*; Kapšan jokialue, Leningradin alue), *Šid'järv* (ven. *Šidozero*; Lid′in jokialue, Leningradin alue). Historioitsijoiden mukaan siita- tai talvikyläjärjestys, johon liittyi myöhemmin mm. poronhoito, on saattanut syntyä myöhäisrautakaudella (Halinen 2011: 158; Carpelan 2003: 70–71).

Saamelaisesta aikakaudesta Karjalan historiassa kertovat monet muutkin saamelaisperäiset paikannimet, joista enin osa on suurehkojen jokien, järvien, lahtien, niemien ja vuorien nimiä. On kuitenkin todettava, että melkoinen osa Karjalan suurimpien vesistöjen nimistä jää tällä hetkellä hämäriksi saamen kielenkin kannalta. Tämä seikka voi viitata siihen, että ennen saamelaisia Karjalassa asui nykyään tuntemattomien kielten puhujia, joista on säilynyt jälkiä arkeologisessa aineistossa ja nimistössäkin.

Esimerkiksi nykyisissä saamelaiskielissä on melkoinen määrä sanoja, joille ei löydy paralleeleja muista suomalais-ugrilaisista kielistä, vrt. *geađgi* ’kivi’, *njárga* ’niemi’, *ája* ’lähde’, *bákti* ’kallio’, *roavvi* ’palomaa’, *vuotna* ’vuono, pitkälahti’, *gáisa* ’lumihuippinen tunturi’, *lismi* ’koskenpää’, *leakšá* ’metsäinen laakso’, *lusmi* ’joenniska’, *suotnju* ’suurisuo’, *njálla* ’naali’, *morša* ’mursu’ (Saarikivi 2011: 104–105). Täten kyse saattaa olla substraattilainoista, jotka on joskus lainattu saameen seudun alkuperäisväestöltä. Kantasaamelaisten esi-isät olisivat toisin sanoen pohjoiseen siirtyessään sulauttaneet itseensä Pohjois-Fennoskandiassa aikaisemmin asuneen paleoeurooppalaisen väestön, jonka alkuperä ei ole toistaiseksi selvä. Siitä on kuitenkin jälkiä arkeologisissa muistomerkeissä.

Tuntemattoman kielen (kielten) jälkiä näkyy nimistössäkin. Edellä esitettyjen substraattisanojen joukossa on melkoinen määrä maastoappellatiiveja, jotka nykyään ovat laajalti tunnettuja saamelaisalueen nimistössä. Ne esiintyvät myös alun perin karjalaisen ja nykyään venäläistyneen alueen paikannimistössä Karjalassa ja sen lähialueilla, erityisesti Karjalan tasavallan keski- ja pohjoisosissa. Siten kyseisiä termejä sisältävien nimimallien levikki saattaa määrittää tämän muinaisen saamelaisväestön asuma-alueen, joka jostakin syystä ei jatkunut itään ja kaakkoon, eli nykyisen Arkangelin ja Vologdan alueelle.

37. Mahdollisesti tähän ryhmään kuuluvat myös *Siidoikoski* < **Siidakoski* (Kuittinen, Nekkula), *Sidosuo* < **Siidasuo* (Luzma, Repolan volosti), sekä *Sitozero* ← **Siidajärvi* (Vozmogora, Uikujärvi) ja *Sit′ručej* ← **Siidaoja* (Puutoinen). Kahden viimeksi mainitun nimen pohjana voi kuitenkin olla myös karjalan sana *sitta* ’lika’.

Karjalan paikannimistössä on paljon esimerkkejä nimistä, joille ei ole vakuuttavaa saamelaista eikä itämerensuomalaista etymologiaa. Näihin alkuperältään hämärtyneisiin nimityyppeihin kuuluvat esimerkiksi *Laatokka*, *Päijärvi* (suom. *Pääjärvi*, saam. *Bejauri*), *Tuoppajärvi*, *Kuittijärvi*, *N'uokkajärvi* jne. Mainittakoon tässä, että Karjalan tasavallan kolmenkymmenen suurimman järven joukossa on vain kaksi nimeä, jotka ovat itämerensuomalaista perua, nimittäin *Himol'anjärvi* (Porajärvi) ja *Roukkulanjärvi* (Repola). Muidenkin järvennimien alkuperä jää usein epäselväksi, ja sama koskee myös jokien nimityksiä.

Toisaalta suurimpien järvien joukossa on sellaisia nimiä, jotka voi selittää myös saamen kielten tai kantasaamen pohjalta. Esimerkiksi vaikeuksitta voidaan saamen kieleen palauttaa Euroopan toiseksi suurimman järven, *Äänisen* nimi (veps. *Änine*, karj. *Iänizjärvi*): ← **ēnē* 'paljon, iso' (Mullonen 2002: 281), sekä *Uikujärvi* (variant. *Vuikkajärvi*) < **Vuikakoski* ← **vēkę* 'voima; voimakas, väkevä' tai **vękę* 'vuolas, virtainen' (Mullonen 2007: 202) ja *Säämäjärvi* (karj. *Siämäjärvi*) ← kantasaamen **sāmē-* < esisaamen **šämä* 'saamelainen' (→ suomen *häme-)* (Mullonen & Mamontova 2008: 26).

Enemmän saamelaisperäistä nimistöä tavataan nykyisen Karjalan keski- ja pohjoisosissa, jossa saamelaisten tiedetään asuneen vielä 1500–1800-luvuilla. Toisaalta myös eteläisessä Karjalassa on melko paljon paikannimiä, jotka edustavat paikannimistön saamelaista perintöä. Esimerkiksi monet eteläisen Karjalan pitäjien nimistä ovat esi-itämerensuomalaiselta kaudelta, vrt. *Videle*, *Vieljärvi* (← **vitel-,* tuntematonta alkuperää oleva nimiaines), *Kotkadjärvi* (← ksaam. **kuotkō(j)* 'kannas'), *Kuujärvi* (← ksaam. **kukkē* 'pitkä'), *Vuohtajärvi* (← **uktį* 'kulkuväylä; tie'), *Munjärvi*, *Kontupohja* (← ksaam. **kontē* 'villipeura'), *Suoju*, *Siämäjärvi* (← ksaam. **sāmē* 'saamelainen'). Suomeen kuuluneen ns. Raja-Karjalan pitäjännimet näyttävät vuorostaan ainakin kieliasultaan itämerensuomalaisilta, lukuun ottamatta *Ilomantsia* (karj. *Il'manči*), jonka nimi on epäilemättä saamelaisperäinen (ks. eteenpäin), vrt. *Salmi*, *Imbilahti* (suom. *Impilahti*), *Suistamo*, *Korbiselgä* (suom. *Korpiselkä*), *Suojärvi*, *Sovanlahti* (suom. *Soanlahti*). Tämä osoittaa mielestäni, että itämerensuomalaisella (karjalaisella) asutuksella on tällä alueella suhteellisen pitkä historia. Toisaalta myös täältä löytyy melko paljon paikannimiä, jotka juontavat juurensa saamelaiselta kaudelta.

Olen seuraavassa yrittänyt kartoittaa muutamia saamelaista alkuperää olevia paikannimivartaloita, jotka ovat melko laajalle levinneitä Karjalan ja lähialueiden paikannimistössä.[38] Monet alla olevista nimivartaloista esiintyvät melko laajalla alueella Kuolan niemimaalta ainakin Valkeajärvelle saakka etelässä ja Vienajoelle idässä (esim. *čolm-, el-, jang-, jaur-, kuk-/kukas-*). Olennaista on myös se, että mainitut nimivartalot palautuvat itämerensuomalaisille ja saamelaisille kielille yhteiseen varhaiskantasuomen sanastoon. Täten nimikantojen laaja levikki Luoteis-Venäjällä voisi viitata muinaiseen kantakieltä puhuneen väestön asuma-alueeseen.[39]

38. Aineiston pohjana ovat Karjalasta kerätyt paikannimimateriaalit, joita säilytetään Venäjän Tiedeakatemian Karjalan tiedekeskuksen kielen, kirjallisuuden ja historian instituutin (ИЯЛИ КарНЦ РАН) nimiarkistossa (KNA).

39. Saamen ja itämerensuomen arvellaan alkaneen kehittyä erilleen noin pronssi- ja rautakauden taitteessa, eli n. 500–600 eaa.

Čolma- ~ Jolma-alkuista nimistöä esiintyy sekä Karjalan pohjois- että eteläosissa (kartta 4). Paikannimien pohjana on saamen sana **čoalmē* 'salmi' (Lehtiranta 1989: 26). Karjalankielisessä nimistössä vartalo esiintyy asuissa *Čolma-*, *Čolmo-*, *Čuolma-* tai *Jolma-*.

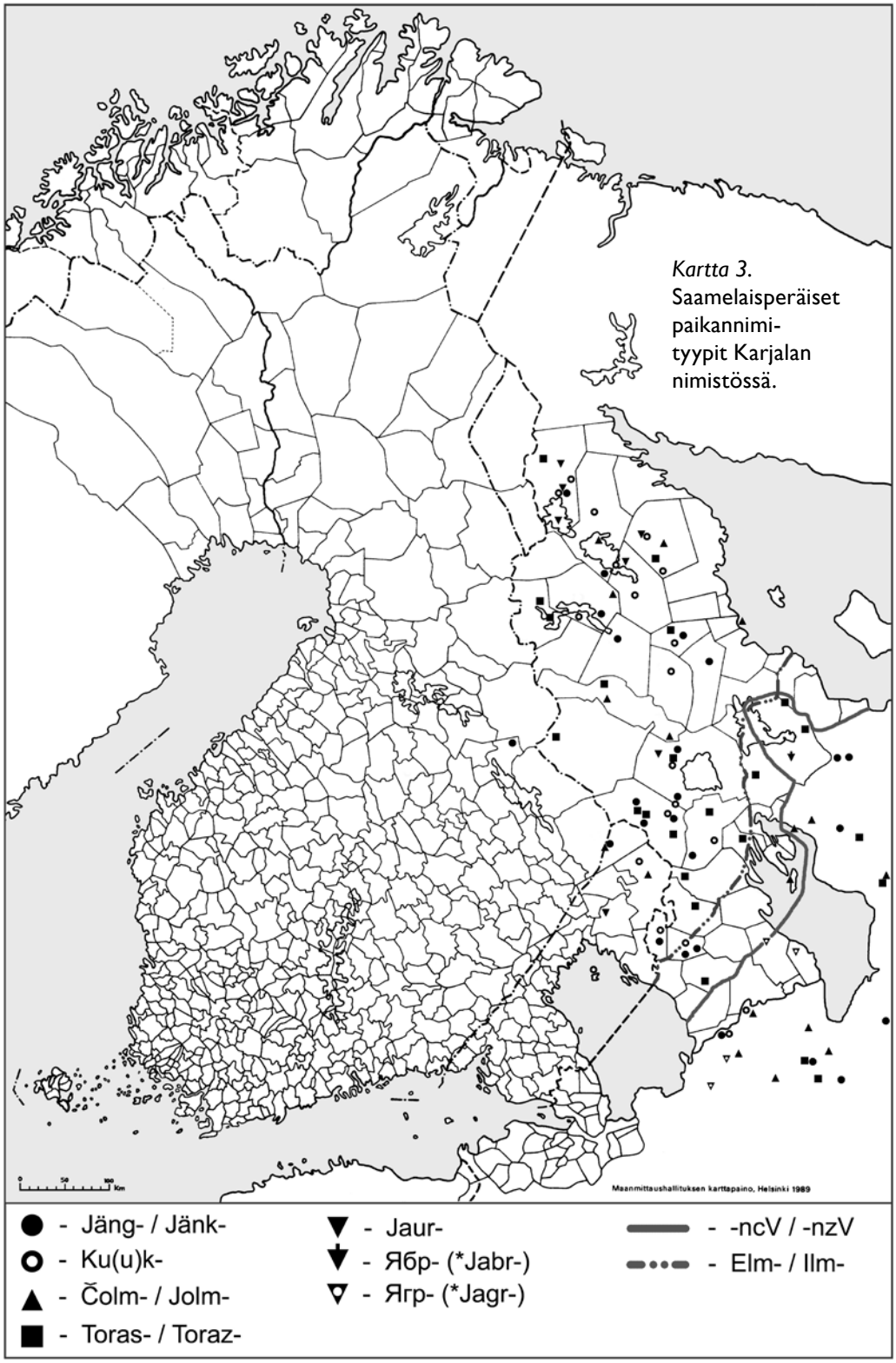
► *Čuolmaniemi* (Lohilakši Kiestinki), *Čolmanki* (järvi; Haikola Uhtua), *Jolmosensuari* (Jolmoni Vitsataipale), ven. *Jolmaniha* (mäki; Suiku Vienanmeren rannikko), *Čolmonsuari* (Čolmojärvi Rukajärvi), *Jolmatjärv ~ D'olmarvi* (Kuuziniemi Rukajärvi), *Čolmazenlambi* (Vegarus Suojärvi), *Čolmala* (tila; Melaselkä Ilomantsi), *Čolmankoski* (Sagila Leningradin alue), *Čolmanjogi* (Koskenala Leningradin alue), ven. *Čolmozero* (järvi; Kodozero Danilovo), ven. *Čolmožskoje* (järvi; Ranina Gora Puutoinen), *Čolmužguba* (lahti; Garnitsi Äänisniemi), ven. *Čolmuži* (kylä; Poventsa).

Nimivartalo esiintyy salmien, järvien, lampien, saarien, jokien sekä ylänköjen nimissä. *Čolma*-vartaloisia paikannimiä tavataan myös Kuolan niemimaalla, nykyisen Leningradin alueen pohjoisosassa, Vologdan alueen länsiosassa eli nykyisellä vepsänkielisellä alueella ja sen itänaapuruudessa (Mullonen 2002: 230) sekä Arkangelin alueen länsi- ja keskiosassa. Viimeksi mainitulla alueella tavataan myös appellatiivi *čolma* merkityksessä 'salmi' (Matvejev 2004: 316, 327). *Čolma*-appellatiivi samassa merkityksessä on tallennettu myös entisen Aunuksen kuvernementin kaakkoisosassa, mm. Kenjärven venäläismurteessa. *Čolma*-nimisten maastokohtien topografinen sijainti todistaa, että useimmiten nimettynä on paikka, jossa on salmi.

Neljässä tapauksessa voidaan nähdä, että nimivartalo esiintyy Karjalan nimistössä muodossa *Jolma-*, mikä saattaa kuvastaa Karjalaan lännestä tuotua ääntämystä: *Jolmosenšuari* (Jolmonen, Vitsataipale), *Jolmosenkoški* (Jyvyälahti Uhtua), vaara **Jolmaniha* (Suiku Vienanmeri), *Jolmatjärvi* (Kuusiniemi Rukajärvi).[40] Tämä *č > j* -lainasubstituutiohan on ominainen Suomen Peräpohjolan murteille, joissa saamen *č*:stä saadaan *j* takavokaalien edessä ja *k* etuvokaalien edessä (vrt. *čoalgi > julku*, *čoalbmi > jolma* ja *čearru > kero*). Mielenkiintoisena esimerkkinä tässä ryhmässä on eräällä Vienanmeren saarella oleva *Елманиха*-niminen vaara (← **Jolmaniha* ← **Jolma-* ← **čoalmē*), joka sijaitsee *Salma*-nimisen salmen rannalla, mikä vuorostaan viittaa väestön mahdolliseen kaksikielisyyteen.

Käsiteltävä nimivartalo muodossa *Jolma-* esiintyy myös Suomen pohjoisosan nimistössä. Eräästä Peräpohjolan alamurteesta tunnetaankin appellatiivi *jolma*

40. Toisaalta Raja-Karjalan varsinaiskarjalaisissa murteissa sekä Vitelen livviläismurteessa tunnetaan sana *jok(k)oh*, *jokkohut* 'poron (peuran, hirvilauman, jäniksen) polku lumessa, maassa; tie, polku; ansapolku'. Niiden lainaoriginaalina on mahdollisesti saamK *čuəgkas* 'talvitie'. Tässäkin tapauksessa on havaittavissa substituutio *č > j*, mutta samalla näyttää epätodennäköiseltä, että sen taustana olisi Perä-Pohjolasta levinnyt vaikutus. Vrt. myös karj. *juovuo* 'seurata vars. porosta', *juovottua* 'kuljettaa perässä, johdattaa' ← saamP *čuovvot* 'seurata'. On mahdollista, että nämä sanat on lainattu itämerensuomeen aikakautena, jolloin kielimuodossa ei vielä esiintynyt *č*-affrikaattaa. Mainittakoon, että Raja-Karjalan livviläismurteessa sekä Aunuksen alangon nimistössä *čiekšo*-sanan vastineena on *sieksu* 'kalasääski' (← saam. **čiekčę*.). Täten kysymys vaatii vielä jatkotutkimusta.

Kartta 3. Saamelaisperäiset paikannimityypit Karjalan nimistössä.

merkityksessä ’salmi’ (SSA). Nimivartalo on kuitenkin harvinainen muualla Suomessa sekä myös Laatokan tienoilla. Syynä saattanee olla saamelaisen nimivartalon kääntäminen karjalaksi tai suomeksi niillä seuduilla, jotka olivat jo varhain itämerensuomalaisen väestön asuttamat. Karjalan tasavallan sydänseuduilla, jotka asutettiin myöhempänä aikana, on saamelainen nimivartalo säilynyt paremmin. Vepsäläisten asuttamilla alueillakin nimimallia tavataan vain harvoin, mikä viittaa mahdollisesti siihen, että vepsäläisten itäinen asuma-alue on asutettu verraten myöhään.

Hyvin laaja on myös *Jäng-*/*Jänk*-vartaloisten paikannimien levikki. Se kattaa koko Karjalan, ja lisäksi nimityyppi tunnetaan Arkangelin ja Vologdan alueella, Leningradin alueen pohjoisosissa sekä Suomen keski- ja pohjoisosassa. Nimivartalo kuuluu yleisimpiin nimistöelementteihin myös Kuolan niemimaalla (Kert 2002: 147).

► *Jängijärvi* (Riihijoki Voijärvi), *Jängärvi* (Jyskyjärvi), *Jänkävuara* (Luusalmi Uhtua), *Jänkäsuari* (Ilomantsi), *Jängärvi* (Himol′a Porajärvi), *Jängässuo* (Jängärvi Porajärvi), *Jänkänkangaz* (Kuudamolakši Porajärvi), *Jängäsuari* (Kl′uššinvuara Porajärvi), *Jängärvi* (Sellinkylä Paatene), *Jängänsuo* (Šalgovuara Paatene), *Jängähänjogi* (Lintujärvi), *Jängihuuhtu* (Vieljärvi), *Jängärenjärvi*, *Jängärvi* (Stekki Vieljärvi), *Jängähänjogi* (Kolatselkä), *Jangozero* (järvi; Jangozero Puutoinen).

Käsiteltävän nimivartalon sisältävät nimet ovat saamelaista alkuperää; niiden pohjana on suota tarkoittava sana **jeaŋkē*. Saamelainen maastotermi muodossa *jänkä* tai *jänkkä* on lainattu varsinaiskarjalan ja suomen pohjoismurteisiin, joissa merkitys on ’suuri suo; aukea tai paikoin matalia puita kasvava suo, neva; suoniitty’ (KKS; SMA). Sana tunnetaan saamelaisena lainana myös pohjoisvenäläisissä entisen Aunuksen kuvernementin sekä Arkangelin alueen murteissa: vrt. *janga*, *jangovina* ’suuri jäkälää ja matalia mäntyjä kasvava suo; upottava kohta suossa, suonsilmä, notkelma, märkä paikka’. Suomen pohjoisosissa *-jänkä* ja *-jänkkä* on hyvin yleinen suonnimien jälkiosa, joka esiintyy nimistössä yli 3000 kertaa. *Jänk-* ja *Jäng-* alkuisia paikannimiä esiintyy myös Keski- ja Etelä-Suomessa, jossa ne ovat nähtävästi suoria lainoja saamesta (SPNK 2007: 117).

Karjalan eri osista on tallennettu noin kaksikymmentä *Ku(u)k*-alkuista paikannimeä. Nimivartalo esiintyy pääasiassa vesistönimissä, joista suurin osa on järvien nimiä. Muut ovat saarien, salmien tai lahtien nimiä. Voidaan olettaa, että nimien pohjana on saamen kielen appellatiivi **kukkē* ’pitkä’ (Lehtiranta 1989: 58). Tätä tukee kyseessä olevien maantieteellisten kohteiden pitkänomainen muoto.

► *Kuukasniemi* (Niska Oulanka), *Kuukasjoki* (Kuukasjärvi Kiestinki), *Kuukanlampi* (Jelettijärvi Kiestinki), *Kuukatsuaret* (Kiisjoki Kiestinki), *Kuukinsalmi* (Prokkol′a Vitsataipale), ? *Kukonjärvi* (Vitsataipale), *Kukut(termä)* (Jyvyälakši Uhtua), *Kuukuajärvi* (Kurki Paanajärvi), *Kukkamajärvi* (Uskila Voijärvi), *Kuukkasuari* (Tunkua), *Kuukkarvi* (Prokkol′a Paatene), *Kuukonjärvi* (Sellinkylä Paatene), *Kuukkauzjärvi* (Jängärvi Paadene), *Kuukkauzjärvi* (Vaaksaus Suojärvi), *Kukkajärvi* (Kukkajärvi Vieljärvi), *Kuukonjogi* (Suona Tulemejärvi),

Kuukasd'ärvi (Konnunkylä Leningr. alue), *Kukkahanoja*, *Ku(u)kas* (niitty; Mägriä Nekkula), *Kuujärvi* (ven. asiakirj. *Kukozero*) (Kuujärvi), ? *Kukkolovo* (pitkä järvi; Virma Vienanmeri), *Kukkozero* (järvi; Ščepina Gora Petrovskij Jam), *Kukumasozero* (järvi; Jangozero Puutoinen).

Karjalan alueella nimivartalo esiintyy foneettisissa asuissa *Kuk-*, *Kukas-*, *Kukat-*, *Kukon-*, *Kukua-*, *Kuukas-*, *Kuukkas-*, *Kuukan-*, *Kukkaus-*, *Kukkoma-* ja *Kukkamo-*. Tämän moninaisuuden takana saattaa olla useampia syitä, mm. nimivartalon etymologian hämäryys, mahdollinen kansanetymologia (sanaan *kukka* yhdistäminen?) sekä nimen siirtyminen kielestä toiseen. Voidaan myös olettaa, että useammassa nimessä on havaittavissa jokin historiallinen johdinaines.

Kartalta voidaan nähdä, että mallia tavataan sekä Karjalan pohjois- että eteläosista. Se esiintyy myös Murmanskin alueella, Leningradin alueen pohjois- ja itäosassa sekä Vologdan ja Arkangelin alueen länsiosassa (Matvejev 2004: 169). Nimityypin levikkialue ulottuu melko kauas etelään, ainakin Valkeajärvelle saakka. Nimivartalo tavataan myös Suomen nimistössä, mm. Suomen etelä- ja kaakkoisosassa (Saarikivi 2006: 202).

Saamelaista alkuperää saattavat olla myös *Toras-*, *Toraz-* (myös *Taras*)-alkuiset vesistönnimet. Nimivartalo on melko yleinen Karjalan keski- ja eteläosissa, mutta se esiintyy jossain määrin Karjalan muillakin alueilla. Nimityyppiä tavataan myös Suomesta, Murmanskin ja Arkangelin alueelta sekä Vologdan alueen länsiosan vepsäläisalueelta.

► *Torasjärvi* (Prokkol′a Vitsataipale; Korpijärvi Vuokkiniemi), *Torassuari* (Mölkkö Vuokkiniemi; Nogeus Rukajärvi), *Torazjärvi* (Roukkul′a Repola; Himol′a Porajärvi; Särgijärvi Paatene; Torazjärvi Mäntyselkä), *Torazmoine* (järvi; Soudujärvi Porajärvi), *Torazjärvet* (Kaitajärvi Suojärvi), *Torazjärvi* (Vennyr Vuohtjärvi; Torasjärvi Kotkatjärvi), *Tora(s)suari* (Ruvankylä Siämärvi).

Nimivartalo esiintyy usein sellaisten järvien nimissä, jotka sijaitsevat joen uomaan nähden poikittain. Vartalo tavataan myös saarten nimissä, joissa se viittaa saaren poikittaiseen sijaintiin muihin saariin verrattuna. Tämän perusteella voidaan olettaa, että nimityypin pohjana on saamelainen sana **toarēs* merkityksessä ’poikki, poikittainen, poikkipuolinen’ (saamP *doares*, saamI *toaris*, saamK *toaras*; Lehtiranta 1989: 138). Karjalassa tavataan myös *Taraz*-alkuisia paikannimiä, joista osa on *Toraz*-alkuisten paikannimien variantteja, esim. järvi *Torazmone* ~ *Tarazmone* (Soudarvi Porajärvi). On mahdollista, että saamelaisissa nimissä esiintynyttä *oa*-diftongia substituoitiin itämerensuomalaisissa kielissä sekä *o*:ksi että *a*:ksi (Mullonen 2002: 270).

Varsinaiskarjalan puhuma-alueen nimistöstä on tallennettu kuusi *Jaur*-vartaloista paikannimeä, joista suurin osa sijoittuu Vienan Karjalaan. Karjalassa nimivartalo esiintyy järvien, lahtien, ojien ja soiden nimissä. Karjalan keskiosassa venäjänkielisessä nimistössä on tallennettu mm. *Jabroboloto*-niminen suo (*Jabr-* ← saam.**jāvrē*), joka sijaitsee *Derevenskoje-* eli *Kylänjärven* rannalla. Samanvartaloisia nimiä esiintyy myös Murmanskin alueella ja Suomessa. Suomessa nimivartalon

levikki ei ole kovin laaja, se keskittyy pääasiassa vain maan pohjoisosiin. Näiden nimien pohjana on saamen sana **jāvrē* 'järvi' (Lehtiranta 1989: 34).

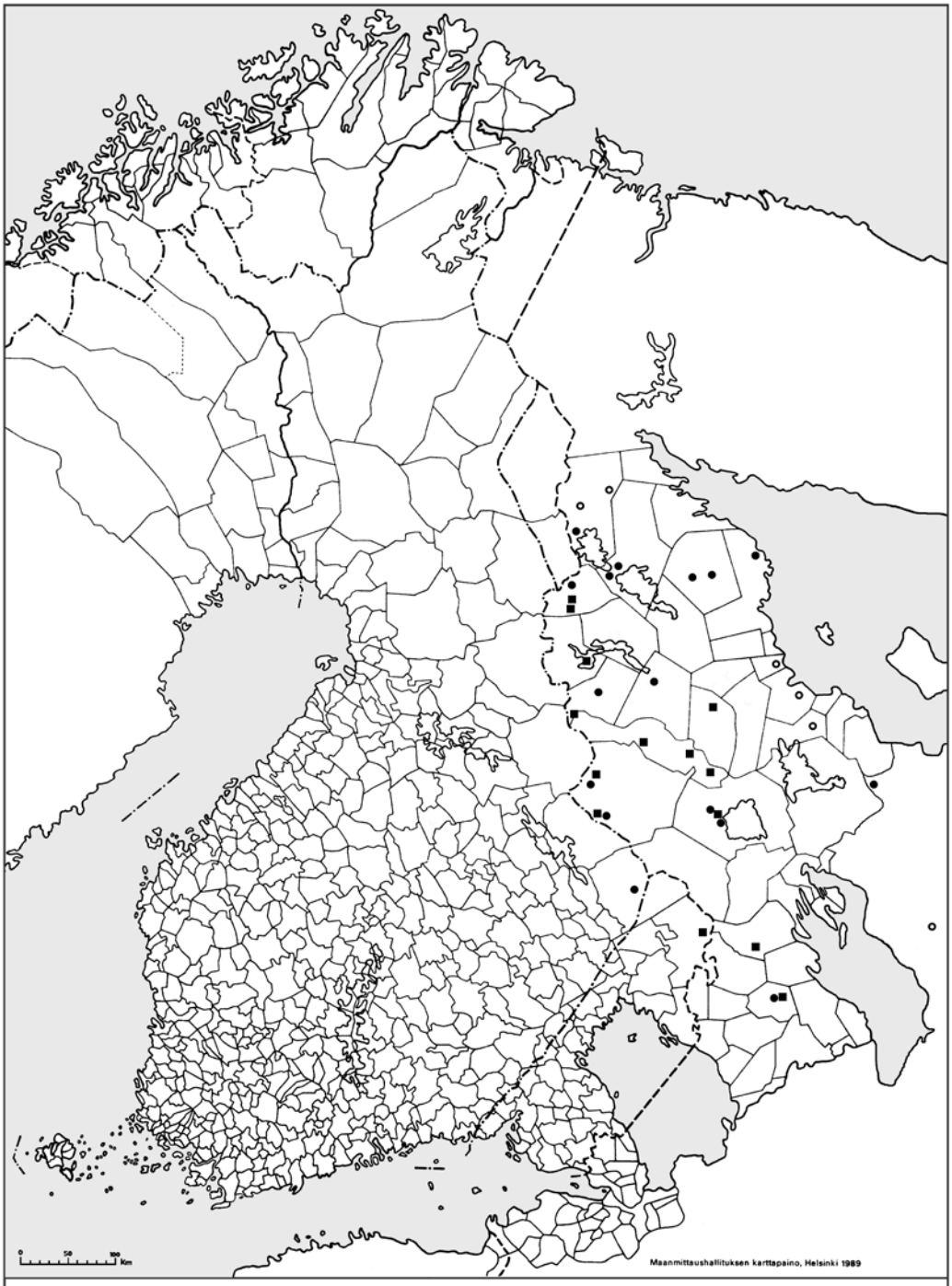
► *Jaurikankaš* (Niska Oulanka), ? *Jaurlanijoki* (Tumča Oulanka), *Jauruškangaš* (Vitsataipale), *Jaurušlakši* (Kuorilakši Paanajärvi), *Jaurumalambi, Jaurunvuara* (Pölkkylä, Paadane), *Jaurunselgä* (Jalovaara, Suistamo), *D'agroja* (Jašeozero Šokša), *Jabrboloto* (suo; Koikinitsi Uikujärvi).

Karjalan eteläosan vepsäläisalueella sekä Arkangelin, Vologdan ja Leningradin alueilla vastaavat nimet esiintyvät pääasiassa *Jagr*-asussa. Nimivartalon äänneasun perusteella on mahdollista olettaa, että Karjalan etelä- ja itärajan ulkopuolella puhuttu "saamelaismurre" oli toisenlainen kuin Karjalan tasavallan alueella. Mahdollisesti kyseessä olisi ollut kielimuoto, joka sijoittui aikoinaan saamen ja volgalaisten kielten väliin. Juuri Valkeajärven tienoot ovat olleet se alue, jossa "saamelainen" nimivartalo vaihtui "volgalaiseksi". Se näkyy mm. nimivartalon äänneasussa: Valkeajärvellä *Jagr-* (? ← saam. **jāvrē*), mutta kaakkoisemmalla Ylä-Volgan alueella *Jahr-*. Viimeiseksi mainitun muodon eräät tutkijat johtavat oletetusta merjalaisesta asusta (Matvejev 2001: 344).

Nimivartalon asun perusteella voidaan olettaa, että suuressa osassa Karjalaa saamelaismurteissa järveä tarkoittava sana esiintyi mahdollisesti *jaur*-muodossa, johon viittaavat sekä *Jaur*-alkuiset paikannimet että Sjögrenin 1800-luvun alussa tallentama saamelaiskielinen järven nimi *Bejauri*, joka tarkoittaa Vienassa Oulangan kunnassa sijaitsevaa Pääjärveä. Voidaan samalla olettaa, että nimivartalon vähäisyys Karjalassa on selitettävissä sillä, että useissa tapauksissa paikannimen mukautuessa karjalaiseen nimistösysteemiin saamelainen perusosa on korvattu itämerensuomalaisella: *jaur- > järv-*. Mainittakoon, että sekä saamelainen että itämerensuomalainen maastotermi palautuvat molemmat samaan suomalais-ugrilaiseen kantamuotoon (SSA).

Karjalan saamelaisperäiseen nimistöön kuuluu mahdollisesti myös *Ketk-/Kätk-* nimivartalo, joka esiintyy pääasiassa vesistönnimissä, mm. järvien ja jokien nimissä (kartta 5). Sitä tavataan myös mäkien ja nienten nimissä. Nimien pohjana saattaa olla saamen sana **kē̄δkē* 'kivi'. Sanalle ei löydy vastineita suomalais-ugrilaisista kielistä, mikä viittaa siihen, että tämä maastoappellatiivi olisi lainattu saameen mahdollisesti kadonneesta paleoeurooppalaisesta substraattikielestä. Arvellaan, että kantasaamelaisten esi-isät pohjoiseen siirtyessään olisivat sulauttaneet itseensä Pohjois-Euroopassa asuneen alkuperäisen väestön, jonka kielestä myös **kēδkē*-sana saattaisi olla peräisin.

► *Kätkäniemi* (Sohjanansuu Oulanka), *Kätkävuara* (Kiimaisjärvi Pistojärvi), *Kätkälambi* (Pilsjärvi Vitsataipale), *Kätkäjogi* (Vitsataipalen volosti), *Kätkäreka* (Kriitinä Vienanmeri), *Kätkälampi* (Kostamus Kontokki), *Kätkäjärvi* (Jyskyjärvi), *Kätkälakši* (Suarenpiä Repola), *Kätkärvi* (Prokkol'a Paatene), *Kätkäyzlammit* (Paatene), *Kätkäjärvi* (Ilomantsi), *Ket'kozero* (Vorenža Petrovskij Jam; Šuikujoki Vienanmeri; Šižnä Vienanmeri).

● - Kätk-
○ - Ketk- / Кетк-
■ - Lusm- / Luzm-

Kartta 4. Saamelaisperäiset paikannimityypit Karjalan nimistössä.

Nimivartalo esiintyy pääasiassa vain Karjalan pohjois- ja keskiosissa; Etelä-Karjalassa se on harvinainen. *Ketk-/Kätk*-alkuisia paikannimiä tavataan myös Murmanskin alueella ja Suomessa. Tyypin levikki on merkillinen siinä mielessä, että *Ketk- ja Kätk-* nimivartalo puuttuu Arkangelin, Vologdan ja Leningradin alueen nimistöstä. Selityksenä voisi olla, että areaali ehkä heijastaa sellaisen saameen sulautuneen muinaisen substraattikielen puhuma-aluetta, josta käsiteltävä maastotermi on lainattu saameen. Myöskään ei voi sulkea pois mahdollisuutta, että osa nimistä perustuu saamen sanaan **kēt̆kē* (saamP *geatki*) 'ahma'.

Vastaavanlainen levikki on myös paikannimityypillä, jonka nimivartalona on *Lusm-/Luzm-* (kartta 5). Nimet perustuvat saamen sanaan **lusmē* (saamK *lu'smm*, saamI *lusme*, saamP *luspi, lusmi*) 'joen alkulähde (erityisesti pitkä lahti järvessä tai lahdessa; vuono, josta joki lähtee)' (Lehtiranta 1989: 70; SSA). *Lusm-/Luzm*-nimisten jokien tarkastelu osoittaa, että niitä yhdistää yksi havainnollinen ominaisuus: niiden lähtökohdassa on lahti, pieni järvi tai laajentuma.

> ► *Lusmankoski* (Pistojärvi), *Lusmanvuara* (Hämeh Pistojärvi), *Tarvilusma* (nurmi; Pirttilakši Vuokkiniemi), *Lusmalakši* (Miinoa Rukajärvi), *Luzmajogi* (Tunkua), *Lužmanniemi* (Omelie Repola; Ännähäine Rukajärvi), *Luzmazenlakši* (Rukajärvi), *Lužmanšuari* (Korbilakši Rukajärvi), *Lužmanjogi* (Lužma Repola), *Lužmanjogi* (Paatene), *Luzmanlahti* (Suojärvi), *Luzmand'ogi* (Nimijärvi Munjärvi), *Luzmanoja* (Peldoine Pyhäjärvi).

Lusm-/Luzm-vartaloisia paikannimiä tavataan Karjalan sekä pohjois-, keski- että eteläosassa. Niitä tunnetaan myös Murmanskin alueelta sekä Suomesta, pääasiassa pohjoisosasta. Sana on lainattu myös suomen kielen pohjoismurteisiin muodoissa *lusma*, *luspa* ja *luusua* (SSA).

Lusm-/Luzm-alkuisia paikannimiä ei löydy Karjalan itä- ja etelärajojen ulkopuolelta. Samoin kuin edellisessä tapauksessa, *lusma*-sanalla ei ole olemassa mitään selvää suomalais-ugrilaista etymologiaa. Täten kyseessä saattaa taas olla muinainen maastoappellatiivi, joka on joskus lainattu saameen seudun paleoeurooppalaiselta alkuperäisväestöltä. Voidaankin olettaa, että nimimallin levikki ehkä viittaa edellä mainitun muinaisen väestön asuma-alueeseen, jonka etelä- ja itäraja kulki joskus Karjalan tasavallan rajoilla.

On ilmeistä, että Karjalassa aikoinaan puhuttu saamen kieli ei ole ollut samanlaista kuin nykyiset saamelaiskielet, vaan erosi näistä monien piirteiden osalta. Tallennetun nimistön pohjalta on mahdollista todeta sekin, ettei Karjalassakaan puhuttu "saamen kieli" ollut yhtenäinen kielimuoto. Nimistössä tavattavien sanojen paralleeleja voi löytää eri saamelaiskielten murteista. Tässä yhteydessä on hyvä muistaa, että osa nykyisessä saamelaisnimistössä laajalevikkisistä leksikaalisista aineksista esiintyy vain Karjalan keski- ja pohjoisosissa. Muilla alueilla nimistö viittaa nykyisistä saamelaiskielistä kenties huomattavastikin poikenneisiin saamelaisiin substraattikieliin.

Kuvaava esimerkki tällaisesta tapauksesta on nimistössä esiintyvä kantasaamelainen *-*ńće*-deminutiivijohdinaines. Karjalassa on tallennettu kaksi geneettisesti läheistä johdinvarianttia: *-nčV* (*-*ńče*) ja *-nža/-nza* (*-*ńdźe*), joista toinen esiintyy sekä karjalaisessa että Karjalan venäjänkielisessa nimistössä, toinen taas vain venäjänkielisissä vesistönnimissä Äänisen seudun eteläosassa sekä Karjalan kaakkoisosassa (mukaan lukien Arkangelin alueen itäosat nykyisen Karjalan rajalla). Vrt.

► *Ilmančisuari* (Jänkäjärvi, Porajärvi), *Korkančivuara* (Kostovaara, Oulanka), *Livončinoja* (Nuozjärvi, Vieljärvi), *Lotenčansuari* (Viččataipale), **Ōlōnčē* (ven. *Olonec*) (joki; Aunus), *Pelončozero* (järvi; Kočkamozero, Vuigajärvi), *Pizančajärvi* (Puadene), *Povenča* (asutus; Povenec), *Rievenči* (lahti; Lohilahti, Kiestinki), *Uomančijärvi* (Rukajärvi);

► *Verenža* (saari; Vodlajärvi), *Vorenža* (joen osa; Vorenža, Sumozero), *Ilemenza* (joki; Pulozero, Sumozero), *Kolonžozero* (järvi; Kalakunda, Puutoinen), *Naglinža* (koski; Vodlajärvi), *Parmanža* (joki, Njuhčozero Arkangelin alue), *Romen'ža* (joki; Vorenža), Uhtinža (puro, lahti; Vodlajärvi), *Šigerenža* (puro; Vožmogora, Vuigajärvi).

Voidaan olettaa, että *-nčV/-nžV*-areaalilla on murteellinen etnis-kielellisesti tulkittavissa oleva tausta. Tässä tapauksessa ainakin Äänisen tienoon itä- ja kaakkoisosassa, mahdollisesti myös lounaisosassa, esiintynyt substraattikielen muoto eroaa johdinaineksen levikin perusteella Karjalan länsiosissa puhutusta substraattimurteesta. Murteiden rajana on mahdollisesti ollut joskus linja Aunuksen kannas–Ääninen–Uikujärvi–Vienanmeri (kartta 4). Tältä rajalta pohjoiseen ja länteen käytettiin vesistönnimissä *-nčV*-ainesta, idässä ja kaakossa *-nžV*-ainesta, vrt. naapurialueilla järvi *Pelončozero* (Kočkamozero, Vuigajärvi) – joen osa *Vorenža* (Vorenža, Sumajärvi), myös samavartaloisia *Ilmančisuari* (Jänkäjärvi, Porajärvi) – *Ilemenza* (joki, Pulozero, Sumajärvi).

Sama suffiksityyppi on attestoitavissa myös Suomen saamelaisperäisessä nimistössä: vrt. *Il'mančinjärvi* (Ilomantsi), *Kuvansi(njoki)*, *Kuvansinkoski* (Joroinen), *Kuvansi* (järvi, Suonenjoki/Leppävirta), *Syvänsi* (järvi, Joroinen/Jäppilä) (NA), mikä voi osoittaa, että sekä Karjalan länsiosissa että Itä-Suomessa puhuttiin aikoinaan yhtenäistä saamelaiskieltä tai keskenään läheisiä murteita.

Edelleen Karjalan nimistössä on edustuneena kaksi saamen kielihistorian näkökulmasta mielenkiintoista paikannimipesyettä: *Ilm-* ja *Elm-*. Kyse on mahdollisesti saman paikannimityypin kahdesta äännevariantista, jotka palautuvat kantasaamen sanaan **ɇlmē-* 'taivas' (hypoteettisesti > *ülä*).[41] Nimikantojen kieliasu antanee mahdollisuuden tulkita niiden levikkiä saamen kielen kehityksen eri vaiheiden valossa.

41. Semanttinen kehitys 'taivas' → 'ylä(osa)' on universaali, mitä osoittavat mm. mäkien ja kallioiden *Taivas-* ja *Ilma*-alkuiset paikannimet. Ne ovat hyvin usein tietyn alueen korkeimpia ylänköjä (Mullonen 2002: 237).

Tyyppien rajana on Karjalan alueella linja Rajakontu–Vieljärvi–Säämäjärvi–Äänisen luoteisosa–Uikujärvi–Vienanmeri (kartta 4). Linjan pohjoispuolella esiintyy *Elm*-nimikannasta muodostettuja ja linjan eteläpuolella *Ilm*-alkuisia paikannimiä. *Ilm*-tyyppiin kuuluvia nimiä tavataan myös nykyisellä Leningradin alueella ja Arkangelin alueen itäosissa, eli Karjalan tasavallan ulkopuolella, sekä yksi esiintymä Karjalassa Porajärven Jänkäjärvellä, linjasta pohjoiseen ulottuvalla alueella. Vrt.

► **Elm-**: *El'midd'ärvi, El'mičoja* (Elmitjärvi, Vuohtjärvi), *Elmyzjärvi* (Juustjärvi, Porajärvi), Elmyzjärvi (Suarenpiä, Repola), *Elmizjärvi* (Pääkönniemi, Jyskyjärvi), *Elmanka* (joki; Šaidoma, Kontupohja), *Ielimäzenoja* (Ahi, Tulemajärvi) jne;

► **Ilm-**: *Ilmahansuo* (Sammatus, Nekkula), *Ilmasuo* (Lumatjärvi, Kotkatjärvi), *Ilmeänluodo* (Rajakondu, Videle), *Ilmananselgy* (Iudankylä, Vieljärvi), *Ilomančinjärvi, Ilmolampi* (Ilomantsi), *Ilmačinvuara* (Jängäjärvi, Porajärvi), *Ilmetjoki* (Ilmee, Hiitola), *Ilöntjärvi* (Sarka, Suistamo), *Ilemozero* (Čebolakša, Kontupohja), *Ilemenza* (puro; Pulozero, Petrovskij Jam).

Näin ollen tyypin alkuvokaalin laadun perusteella voidaan puhua saamen kielen kahdesta murteesta, joista toinen (*Elm-*) oli lähellä myöhäiskantasaamen muotoa ja toinen (*Ilm-*) varhaiskantasaamea (Mullonen 2002: 241).[42] Toisaalta kysymys vaatii kuitenkin jatkotutkimusta, koska *El*-alkuisia paikannimiä on tallennettu myös melko kaukana Karjalasta eli Arkangelin ja Vologdan alueella (Saarikivi 2006: 196–197).

7. Johtopäätökset

Arkeologisen aineiston valossa on mahdollista seurata Karjalan historiaa noin 8000–9000 vuoden taakse. Samalla on kuitenkin melkein mahdotonta sanoa, mitä väestöryhmiä alueen varhaisemmat arkeologiset kulttuurit (ennen ensimmäistä vuosituhatta eaa.) edustivat ja mitä kieltä niiden väestö puhui. Varhaisinta kielellistä kerrostumaa edustavista tuntemattomista paleoeurooppalaisista kielistä on substraattilainoja nykyisissä saamelaismurteissa ja mm. Karjalan nimistössä, jossa esiintyville vesistönimille ei useinkaan löydy vakuuttavaa saamelaista tai itämerensuomalaista etymologiaa. Voidaankin näin ollen olettaa, että aiempien arkeologisten kulttuurien piirissä asuneet tuntemattomien muinaiskielten puhujat assimiloituivat saamelaisten esi-isiin joskus ajanlaskun ensimmäisen vuosituhannen aikana.

Rautakaudella ja varhaiskeskiajalla Karjalassa kehittyi metsäsaamelainen kulttuuri. Kielitieteellisen aineiston valossa saamelaiset näyttävät asuttaneen vielä viikinkiajalla suurinta osaa nykyisen Karjalan tasavallan alueesta sekä ilmeisesti myös naapurialueista. Karjalan saamelaisen vaiheen jäljet ovat parhaiten säilyneet

42. Ante Aikio olettaa vuorostaan, että *Ilm*-alkuiset latvavesien nimet palautuvat saamen superlatiivijohdokseen **ɐlēmus* 'ylimmäinen' ja yhtymä *-lm-* on kehittynyt sisäheiton kautta (Aikio 2004: 170).

karjalan, vepsän ja venäjän murteiden lainasanastossa ja erityisesti paikannimistössä. Saamelaisperäisiä paikannimiä on runsaasti sekä Karjalan keski- ja pohjois- että eteläosissa. Suurin osa niistä on suurehkojen vesistöjen ja maastokohteiden nimiä. Paikannimien pohjalta voidaan myös päätellä, ettei saamelaisväestö ollut Karjalassa yhtenäinen, toisin sanoen Karjalassa puhuttiin aikanaan nykyisistä saamen kielistä poikenneita saamelaisia kielimuotoja. Tästä todistavat sanastossa ja nimistössä esiintyvät kielelliset ainekset, joille löytyy sanastollisia vastineita sekä nykyisten saamelaiskielten eri murteista että Karjalan rajojen ulkopuolelta (mm. Arkangelin, Vologdan ja Leningradin alueilta). On tunnettua esimerkiksi, että Pohjois-Suomessa on ollut olemassa 1800-luvulla kirjallisesti attestoitu Kemin saamelaismurre tai keminsaamen kieli (Itkonen & Äimä 1918).[43] Näyttää hyvin mahdolliselta, että Karjalassakin olisi voitu puhua omanlaisiaan saamen kielen muotoja. Saamelaisten lainasanojen sekä lukuisten saamelaisperäisten paikannimien olemassaolo antaa mahdollisuuden olettaa, että melkoinen osa saamelaisväestöä on vaihtanut kielensä karjalaksi tai venäjäksi luonnollisesti kaksikielisyyden kautta, mikä loi hyvät edellytykset sekä vanhan saamelaisnimistön että yksittäisten kielenainesten säilymiselle. Karjalan nimistössä ei ole havaittavissa kuitenkaan huomattavia eroja tämän alueen substraattinimistön oletetun saamelaiskerrostuman sanaston ja nykysaamelaisten maastoappellatiivien välillä, mikä myös mielestäni viittaa saamelaisväestön assimiloitumiseen lähimenneisyydessä. Tiedetään, että saamelaisia on asunut Vienan Karjalan pohjoisosissa vain muutamia sukupolvia sitten. Vienan karjalaiskylien tienoilla tavataan runsaasti lappalaisiin yhdistettyjä muinaisjäännöksiä (esim. lapinkiukaat, lapinhaudat, lapinpatsaat jne.), ja kansan keskuudessa on säilynyt suullisia perimätietoja, jotka kertovat lappalaisasutuksista. Hyvin usein lappalaisiin liittyvissä perimätiedoissa ja asiakirjoissa mainitaan vieläpä samoja paikkoja. Täten kaikki yllä mainittu osoittaa, että noin 1300–1500-luvuilla itämerensuomalaiset ja venäläiset uudisasukkaat joutuivat Karjalassa vilkkaisiin kosketuksiin saamelaisen alkuperäisväestön kanssa. Saamelaisten vähittäisestä sulautumisesta kertoo sekin, että Vienaa koskevissa 1500- ja 1600-luvun asiakirjoissa mainittujen saamelaisasutuksien paikalle 1700-luvulla ilmestyy samannimisiä karjalaiskyliä.

Lyhenteet

hn.	henkilönnimi	saamI	inarinsaame
ims.	itämerensuomalaiset kielet	saamK	Kuolan niemimaan saamen kielet
karj.	karjalan kieli	saamP	pohjoissaame
ksaam.	kantasaame	saamR	Ruotsin saamen kielet
pn.	paikannimi	ven.	venäjän kieli, venäjän Karjalan alueen murteet
saam.	(jokin) saamen kieli; kantasaame		

43. Kun puhutaan Kemin saamesta, sillä tarkoitetaan Kemijoen vesistön vaikutuspiirissä, esimerkiksi Sodankylässä, puhuttua saamea (ei siis Kemin seutua).

Kirjallisuus

Agapitov & Loginov 1993 = В. А. Агапитов & К. К. Логинов: Из исторического прошлого Заонежья. – *Кижский вестник* 2: 110–123. Петрозаводск.

Aikio, Ante 2004: The Study of Saami Substrate Toponyms in Finland. – *Onomastica Uralica* 4: 159–197.

Aikio, Ante 2009: *The Saami Loanwords in Finnish and Karelian*. <http://cc.oulu.fi/~anaikio/slw.pdf> (viitattu 17.1.2012).

Alenius et al. 2011 = Teija Alenius & Matti Saarnisto & Jussi-Pekka Taavitsainen & Juha-Pekka Lunkka: Records of Land Use and Medieval Settlement History in Vuonninen, Dvina Karelia, Northwest Russia. – *Geoarchaeology* 26: 1: 142–163.

ASM = *Акты социально-экономической истории севера России конца XV–XVI в. Акты Соловецкого монастыря 1479–1571 гг*. Ленинград: Наука, 1988.

ASM I = *Акты социально-экономической истории севера России конца XV–XVI в. Акты Соловецкого монастыря 1572–1584 гг*. Ленинград: Наука, 1990.

Barsov 1868 = Е. В. Барсов: *Палеостров, его судьба и значение в Обонежском крае. С грамотами и другими письменными памятниками*. Москба: Университет. тип.

Berner, A. 1904: A. Bernerin kirjoittama kuvaus edellisessä matkakertomuksessa esitetyltä runonkeruumatkalta Venäjän-Karjalassa v. 1872. – *Runonkerääjiemme matkakertomuksia 1830-luvulta 1880-luvulle*. Julkaissut A. R. Niemi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 109. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 492–497.

Bogoslavskij 1909 = М. М. Богославский: *Земское самоуправление на Русском Севере в XVII веке I*. Приложение I. Москва: Издание Императорского Общества истории и древностей российских при Московском университете.

Borenius = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjallisuusarkisto. Boreniuksen kokoelma II 46.

Bubrih 1947 = Д. В. Бубрих: *Происхождение карельского народа*. Петрозаводск.

Burov 2007 = В. А. Буров: «Памяти Филиппу игумену»: к истории первых каменных храмов Соловецкого монастыря. – *Соловецкое море* 6: 61–78. <http://solovki.info/pics/burov_20071.pdf> (viitattu 15.1.2013).

Carpelan, Christian 2003: Inarilaisten arkeologiset vaiheet. – *Inari – Aanaar. Inarin historia jääkaudesta nykypäivään*. Oulu: Inarin kunta. 28–95.

Castrén 1904 = M. A. Castrénin kertomus runonkeruumatkastansa Venäjän-Karjalassa v. 1839 (suomennos). – *Runonkerääjiemme matkakertomuksia 1830-luvulta 1880-luvulle*. Julkaissut A. R. Niemi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 109. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 3–16.

Černjakova 1998 = И. А. Чернякова: *О чем не рассказал Элиас Леннрот... К истории края, где оказались сохранены и записаны эпические песни древнего народа*. Петрозаводск: Издательство Петрозаводского государственного университета.

Černjakova 2003 = И. А. Чернякова: Панозеро и его обитатели: пять веков карельской истории. – *Панозеро: сердце Беломорской карелии*. Петрозаводск: Издательство Петрозаводского университете. 19–41.

Daa, Ludwig Kristensen 1870: *Skisser fra Lapland, Karelstranden og Finland*. Kristiania.

Elo, Tiina & Sirkka-Liisa Seppälä 2011: *Vesistöjä ja vaaramaisemia. Kemijärven kulttuuriympäristöohjelma*. Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. Suomen ympäristö 22. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Engelberg, Rafael 1912: *Kansantietoja Pohjois- ja Itä-Suomesta ja Venäjän-Karjalasta*. Koonnut ja julkaissut Rafael Engelberg. Helsinki.

Ervasti, Seppo 1978: *Kuusamon historia I*. Kuusamo: Kuusamon kunta.

ESRS = *Этимологический словарь русского языка*. Том I, выпуск 5. Под редакцией Н. М. Шанского. Москва: Издательство Московского университета, 1973.

Fasmer 1986 = М. Фасмер: *Этимологический словарь русского языка*. Москва: Прогресс.

Fellman, Jagob 1906: *Anteckningar under min vistelse I Lappmarken III*. Helsingfors.

Gebel 1905 = Г. Ф. Гебель: Наша Северо-Западная окраина – Лапландия. – *Русское судоходство* 1: 99–119; 10: 103–134.

Halinen, Petri 2011: Arkeologia ja saamentutkimus. – *Saamentutkimus tänään*. Toim. Irja Seurujärvi-Kari & Petri Halinen & Risto Pulkkinen. Tietolipas 234. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 130–176.

Hansen, Lars Ivar 2011: Näkökulmia saamelaisten historiankirjoitukseen. – *Saamentutkimus tänään*. Toim. Irja Seurujärvi-Kari & Petri Halinen & Risto Pulkkinen. Tietolipas 234. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 177–207.

Hartanovič 2005 = В. И. Хартанович: Антропологический состав карельского народа (общность и специфика территориальных групп как результат межэтнического взаимодействия). – *Межкультурные взаимодействия в полиэтничном пространстве пограничного региона*. Петрозаводск: Карельский научный центр. 13–22.

Haruzin 1890 = Н. Харузин: *Русские лопари. Очерки прошлого и современного*. Москва: Высочайше утвержденное товарищество скоропечатни А. А. Левенсонъ.

IK I = *История Карелии XVI – XVII веков в документах I / Asiakirjoja Karjalan historiasta 1500- ja 1600-luvuilta. I*. Петрозаводск–Йоэнсуу / Joensuu–Petroskoi, 1987.

Istorija Karelii = *История Карелии с древнейших времен до наших дней*. Петрозаводск, 2001.

Itkonen, Erkki 1986: *Inarilappisches Wörterbuch I–III*. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XX. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura, 1986–89.

Itkonen, T. I. 1958: *Koltan- ja Kuolanlapin sanakirja I–II*. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XV. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Itkonen, Toivo & Frans Äimä 1918: Jacob Fellmanin muistiinpanot Sompion ja Kuolajärven lapin-murteista. – *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* XXX,30.

Ivanov 2007 = В. И. Иванов: *Монастыри и монастырские крестьяне Поморья в XVI – XVII веках: механизм становления крепостного права*. Санкт-Петербург: Издательство Олега Абышко.

Janin 1986 = В. Л. Янин: Поправки и замечания к чтению берестяных грамот. – В. Л. Янин & А. А. Зализняк: *Новгородские грамоты на бересте из раскопок 1977–1983 годов*. Комментарий и словоуказатель к берестяным грамотам (из равкопок 1951–1983 годов). Москва. 220–251.

Juvelius, J. W. 1888: *Muistoja Pohjoisen Venäjän Karjalan muinaisuudesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kallio, O. A. 1911: *Savolaisia sukuja ja sukunimiä*. Kansanvalistusseuran kotiseutukuvauksia 14. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Karel′skij fol′klor 1949 = *Карельский фольклор*. Петрозаводск.

КВС 1950 = Книга большому чертежу. Москва–Ленинград: Издательство Академии наук СССР.

Kert 2002 = Г. М. Керт: *Применение компьютерных технологий в исследовании топонимии*. Петрозаводск.

Kianto, Ilmari 1923: *Vienan virroilta, Karjalan kankahilta. Matkakuvauksia*. Toinen painos. Helsinki.

Kianto, Ilmari 1989: *Ilmari Kiannon Vienan Karjala. Erään Suur-Suomi-unelman vaiheita*. Toim. Raija-Liisa Kaksi. Keuruu.

Kirkinen, Heikki 1988: *Pohjois-Karjalan kalevalaisen perinteen juuret*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kirkinen et al. 1994 = Heikki Kirkinen & Pekka Nevalainen & Hannes Sihvo: *Karjalan kansan historia*. Porvoo: WSOY.

Kirpičnikov 1984 = А. Н. Кирпичников: Приладожская лопь. – *Новое в археологии СССР и Финляндии*. Ленинград. 137–144.

Kitti, Jouni [ei julkaisuvuotta]: *Saamelaiset eilen ja tänään*. <http://www.elisanet.fi/kitit/jkitti/suomi/misc/set.html> (viitattu 7.1.2012).

Kiviniemi, Eero 1980: Nimistö Suomen esihistorian tutkimuksen aineistona. – *Virittäjä* 84: 319–338.

KKR 1992 = *Karjalan rahvahan runot*. Petrozavodsk.

KKS = *Karjalan kielen sanakirja*. 1–6. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XVI. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 25. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura – Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, 1968–2005.

KNA = Научный топонимический архив ИЯЛИ КарНЦ РАН.

Kokkonen, Jukka 2002: *Rajaseutu liikkeessä. Kainuun ja Pielisen Karjalan asukkaiden kontaktit Venäjän Karjalaan kreivin ajasta sarkasotaan (1650–1712)*. Bibliotheca Historica 79. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Korhonen, Mikko 1981: *Johdatus lapin kielen historiaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kortesalmi, J. Juhani 1975: *Kuusamon talonpoikaiselämä 1670–1970. Kuusamon historia II*. Helsinki.

Kortesalmi, J. Juhani 1996: *Pohjois-Vienan poronhoito*. Kansatieteellinen arkisto 41. Helsinki.

Korteniemi, Markku 2009: Tornionlaakson muinaistutkimuksen ja varhaishistorian kysymyksiä. – Janne Ikäheimo & Sanna Lipponen (toim.): *Ei kiveäkään kääntämättä. Juhlakirja Pentti Koivuselle*. Tornio: Tornion kirjapaino. 227–240.

Košečkin 2003 = Б. И. Кошечкин: Древние религиозные представления и обряды кольских саамов. – *Прибалтийско-финские народы России*. Отв. ред. Е. И. Клементьев, Н. В. Шлыгина. – Москва: Наука. 118–124.

Kriničnaja & Pul'kin 1971 = Н. Криничная & В. Пулькин: Фонограммархив ИЯЛИ КарНЦ РАН 135, № 27; Фонотека, 1628/3.

Kriničnaja 1978 = Н. А. Криничная: *Северные предания: Беломорско-Обонежский регион*. Институт языка, литературы и истории. Академия наук СССР, Карельский филиал. Ленинград: Наука.

Krohn, Julius 1894: *Suomen suvun pakanallinen jumalanpalvelus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 83. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kučinskij 2008 = Кучинский, М. Г.: *Саами Кольского уезда в XVI–XVIII вв. Модель социальной структуры*. Dieđut 2008: 2. Hamar: Sámi allaskuvla. <http://brage.bibsys.no/samall/handle/URN:NBN:no-bibsys_brage_30867>.

Kuusamon käräjät 1710 = <http://oirula.kuvat.fi/TutkittuVaiHutkittu/KitkaJaKuusamoKarajiaAlkaen1705.pdf> (viitattu 12.11.2012).

Kuz′min 2003 = Д. В. Кузьмин: Истоки форманта -šina в карельской топонимии. – *Прибалтийско-финское языкознание: Сб. статей, посвящ. 80-летию Г. М. Керта*. Петрозаводск. 63–68.

Lappalainen et al. 2008 = T. Lappalainen & V. Laitinen & E. Salmela & P. Andersen & K. Huoponen & M.-L. Savontaus & P. Lahermo: Migration waves to the Baltic Sea region. – *Annals of Human Genetics* 72: 337–348.

Lavonen, N. A. 1989: *Kiestingin kansanlauluja – Песенный фольклор кестеньгских карел*. Издательство Карелия. Петрозаводск.

Lehtiranta, Juhani 1989: *Yhteissaamelainen sanasto.* Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 200. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Leontjev 1990 = П. Р. Леонтьев: *Костомукша*. Петрозаводск: Издательство Карелия.

Leppäaho, Jorma 1935: Ns. ”lapinpattahat” (Sk. ”lappstolpar”). – *Kotiseutu* 1: 38–49.

Lobanova, N. & I. Manyukhin 2002: Archaeological monuments of the Kuzova archipelago. – *Natural and Cultural Heritage of the White Sea Islands*. Petrozavodsk. 19–31.

Lukkarinen, J. 1918: *Vienan Karjalassa*. Hämeenlinna.

Lönnrot, Elias 1980 [1902]: *Matkat 1828–1844*. Toim. Väinö Kaukonen. Uusi laitos. Espoo: Weilin+Göös.

Maksimov 1984 = С. В. Максимов: *Год на севере*. Архангельск.

Matvejev 2001 = А. К. Матвеев: *Субстратная топонимия Русского Севера*. Часть I. Екатеринбург: Издательство Уральского университета.

Matvejev 2004 = А. К. Матвеев: *Субстратная топонимия Русского Севера*. Часть II. Екатеринбург: Издательство Уральского университета.

Mihejeva, M. 1987: *Kultasirkka*. Petroskoi.

Minkin 1987 = А. А. Минкин: О саамских этнотопонимах. – *Этническая топонимика*. Москва: МФГО СССР. 92–103.

MPIK = *Материалы по истории Карелии XII–XVI вв.* Петрозаводск: Государственное издательство Карело-Финской ССР, 1941.

Mullonen 2002 = И. И. Муллонен: *Топонимия Присвирья*. Проблемы этноязыкового контактирования. Петрозаводск: Петрозаводский государственный университет.

Mullonen 2007 = И. И. Муллонен: Загадка Выга. – *Комплексные гуманитарные исследования в бассейне Белого моря*. Петрозаводск: Издательство «Острова». 200–203.

Mullonen 2008 = И. И. Муллонен: *Топонимия Заонежья: словарь с историко-культурными комментариями*. Петрозаводск.

Mullonen & Mamontova 2008 = И. И. Муллонен & Н. Н. Мамонтова: Топонимия как отражение этнического прошлого Сямозерья. – *История и культура Сямозерья*. Петрозаводск: Издательство Петрозаводского университета. 25–38.

Myller 1947 = Р. Б. Мюллер: *Очерки истории Карелии XVI – XVII вв.* Петрозаводск: Государственное издательство Карело-финской ССР.

NA = Nimiarkisto. Kotimaisten kielten keskus.

Nevolin 1853 = К. А. Неволин: *О пятинах и погостах Новгородских в XVI веке, с приложением карты*. Записки Императорского Русского Географического Общества. Кн. 8. Санкт-Петербург: Типография Императорской Академии Наук.

NIA 1679 = Научно-исторический архив Санкт-Петербургского института истории РАН. Русская секция. Кольская воеводская канцелярия. Ф. 10, Оп. 3, Ед. хр. 529.

NIA 1710 = Научно-исторический архив Санкт-Петербургского института истории РАН. Русская секция. Кольская воеводская канцелярия. Ф. 10, Оп. 3, Ед. хр. 20.

Nickul, K.: Petsamon saamelaisten paikannimisanastoa. Nimistöarkisto. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.

Nissilä, Viljo 1955: Itä-Karjalan matkanimistöä. – *Kalevalaseuran vuosikirja* 35: 247–261.

NPL 1950 = Новгородская Первая летопись. Москва–Ленинград.

Nuutinen, Liisa 1988: *Lounaisen Ala-Satakunnan pitäjännimien etymologiat*. Suomen kielen pro-gradu tutkielma. Nimiarkisto, Kotimaisten kielten keskus. Helsinki.

Ogorodnikov 1869 = Е. К. Огородников: *Мурманский и Терский берега по книге большого чертежа.* Записки Императорского Русского Географического общества по отделению этнографии, том второй издан под редакцией действ. Члена Л. Н. Майкова, 1869 г. Санкт-Петербург: Типография Майкова.

OIK 1957 = *Очерки истории Карелии I.* Институт языка, литературы и истории. Академия наук СССР, Карельский филиал. Гос. Издательство Карельской АССР.

Olsen, Bjørnar 2002: Labyrinths of the North. – *Natural and Cultural Heritage of the White Sea Islands*. Petrozavodsk. 40–50.

Ozeretskovskij 1804 = Н. Я. Озерецковский: Описание города Колы, что в Российской Лапландии. – Н. Я. Озерецковский: *Описание Колы и Астрахани*. Санкт-Петербург. 1–82.

Paškov 2003 = А. М. Пашков: ”Житие Лазаря Муромского” в истории культуры Карелии XVIII–XX вв. – *Кижский вестник* (сборник статей) 8: 3–13.

Pelkonen, Antero 1902: Entis-ajan muistoja Rantasalmen kihlakunnasta. – *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja* 22.

PIOK = С. И. Кочкуркина & А. М. Спиридонов & Т. Н. Джаксон: *Письменные известия о карелах.* Петрозаводск: Издательство Карелия, 1990.

Pirinen, Kauko 1988: *Savon keskiaika.* Savon historia I. Toinen, kokonaan uudistettu laitos. Kuopio: Kustannuskiila Oy.

Pitkä:Suku = [Pitkä-suvun alkuperä] <https://sites.google.com/site/pitkasuku/suku/alkupera>.

PKOP = *Писцовые книги Обонежской пятины 1496 и 1563 г.г.* Выпуск 1. Материалы по истории Карельской АССР. Ленинград: Издательство Академии наук СССР, 1930.

PKVP = *Писцовая книга Вотской пятины.* Временнике Моск. об-ва истории и древностей российских 11. Москва, 1851.

PRK 1983 = *Приходно-расходные книги московских приказов 1619–1621 гг.* Москва: Наука.

PRP 1953 = *Памятники русского права, выпуск 2: Памятники права Великого Новгорода (XII–XV вв.).*

Pulkkinen, Risto 2011: Saamelaisten etninen uskonto. – *Saamentutkimus tänään*. Toim. Irja Seurujärvi-Kari & Petri Halinen & Risto Pulkkinen. Tietolipas 234. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 208–270.

Pääkkönen, L. W. 1898: Kesämatkoja Venäjän Karjalassa sekä hajanaisia kuvauksia Karjalan kansan nykyisyydestä ja entisyydestä. – *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja* 18.

Pöllä, Matti 1995: *Vienan Karjalan etnisen koostumuksen muutokset 1600–1800-luvulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 635. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Pöllä, Matti 1996: Vienan Kemin suurpitäjän rajat 1590-luvulla. *Faravid* 18–19: 133–156.
Pöllä, Matti 1997: Kiestingin seudun hallinnollinen rakenne ja asutus vv. 1590–1920. – *Karjalan heimo* 9–10: 120–123.
Pöllä, Matti 2001: *Vienankarjalainen perhelaitos 1600–1900-luvulla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Rebolskij kraj = Ю. А. Жуков & Н. А. Кораблев & В. Г. Макуров & М. В. Пулькин: *Ребольский край: Исторический очерк.* Науч. ред. Ю. А. Савватеев. Институт яз., лит. и истории. Петрозаводск: Кар. науч. центр. Рос. акад. наук, 2003.
RGADA 1624 = Российский государственный архив древних актов. Ф. 96. Оп. 1. Д. 1. Л. 208−208 об.
RGADA 1678 = Российский государственный архив древних актов. Ф. 1209. Оп. 1. Д. 8753. Л. 60 об.−71 об.
RGADA 1680 = Российский государственный архив древних актов. Ф. 137 Тотьма, Д. 60, Л. 581–582.
RGADA 1700 = Российский государственный архив древних актов. Боярские и городовые книги. Тотьма. Ф. 137. Д. 60. Л. 578–581 об.
Rosén, R. 1938: Itä-Karjalan asutushistoria. – *Karjalan historia*. Historian aitta 8. Jyväskylä: Historian ystäväin liitto. 46–47.
Räisänen, Alpo 2003: *Nimet mieltä kiehtovat. Etymologista nimistöntutkimusta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Saamelaiset nimet = [Virittäjässä esiintyneiden saamelaisten nimien luettelo] <http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/sanat/saa_ni.pdf> (viitattu 23.12.2012).
Saarikivi 2002 = Саарикиви, Янне: Саамская субстратная топонимия Русского Севера с точки зрения сравнительной финно-угристики. – *Финно-угорское наследие в русском языке. Сборник научных трудов.* Выпуск 2. 94–213.
Saarikivi, Janne 2006: *Substrata Uralica: Studies on Finno-Ugrian Substrate in Northern Russian Dialects*. Tartu: Tartu University Press.
Saarikivi, Janne 2011: Saamelaiskielet – nykypäivää ja historiaa. – *Saamentutkimus tänään*. Toim. Irja Seurujärvi-Kari & Petri Halinen & Risto Pulkkinen. Tietolipas 234. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 77–119.
Sammallahti, Pekka 1989: *Saamelais-suomalainen sanakirja*. Ohcejohka: Jorgaleaddji Oy.
Šaskolskij 2009 = И. П. Шаскольский & В. Е. Возгрин & Т. А. Шрадер: Грамоты великого князя Василия III сборщикам дани в лопской земле. – *Проблемы истории России и стран северной Европы от средних веков до наших дней.* Сост. В. Е. Возгрин. Санкт-Петербург: Издательство «АИК». 45–56.
Schanche, Kjersti 2002: A brief survey of the Sami prehistory in northern Norway, focusing on changes in house morphology. – *Natural and Cultural Heritage of the White Sea Islands*. Petrozavodsk. 64–69.
Severnyj arhiv 1825 = Список с царской грамоты, слово в слово. – *Северный архив* 17: XVIII. Санкт-Петербург, 1825.
SGGD = *Собраніе государственныхъ грамотъ и договоровъ, Часть 1.* Москва, 1813.
SGKE = *Сборник грамот коллегии экономии*. Т. 2. Ленинград, 1929.
Sjögren, J. A. 1861: *Aufzeichnungen über die Gemeinden in Kemi-Lappmarken.* Gesammelte Schriften, Band I. Sankt-Peterburg. 85–232.
SMA = Suomen murteiden sana-arkisto. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.

SMIK = *Сборник материалов по истории Кольского полуострова в XVI–XVII вв.* Материалы комиссии экспедиционных исследований 28. Ленинград, 1930.

Sparre, Louis 1930: *Kalevalan kansaa katsomassa. Muistiinpanoja Kauko-Karjalan retkellä v. 1892*. Porvoo: Werner Söderström osakeyhtiö.

SPNK = Sirkka Paikkala (toim.): *Suomalainen paikannimikirja*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 146. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus – Karttakeskus, 2007.

SSA = *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja*. 1–3. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 556. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura – Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, 1992–2000.

Suorsa, Olavi 1988: Kainuulaisten vaellukset Vienaan ja kalevalaisen kultuurin säilyminen. – *Faravid* 12: 89–114.

Tallgren, A. M. 1938: Kauko-Karjalan muinaismuistot ja esihistoriallinen asutus. – *Karjalan historia*. Historian aitta 8. Jyväskylä: Historian ystäväin liitto. 9–20.

Tegengren, Helmer 1952: *En utdöd lappkultur i Kemi lappmark. Studier i Nordfinlands kolonisationshistoria*. Acta academiae aboensis humaniora XIX. Åbo: Åbo akademi.

Timonen, Vilho 1938: Kiertokäynnillä Uhtuan kylissä. – *Viena-Aunus* 12: 471–475.

Valtionarkisto = Pohjanmaan läänin maaherrojen kirjeitä kuninkaalle. FR 64 (1736).

Venho, Tellervo 1968: Vuonninen. – *Karjalan laulajat*. Toim. Pertti Virtaranta & Väinö Kaukonen & Matti Kuusi & Leea Virtanen. Tampere: Kirjayhtymä. 47–66.

Vilkuna, Kustaa 1971: Mikä oli lapinkylä ja sen funktio. – *Kalevalaseuran vuosikirja* 51: 201–236.

Virtaranta, Pertti 1958: *Vienan kansa muistelee*. Porvoo: WSOY.

Virtaranta, Pertti 1978: *Vienan kyliä kiertämässä*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Virtaranta, Pertti 1981: *Karjalaisia kulttuurikuvia. Ihmisiä ja elämänkohtaloita rajantakaisessa Karjalassa*. Espoo: Weilin+Göös.

Vitov 1962 = Витов, М. В.: *Историкро-географические очерки Заонежья XVI–XVII веков.* Издательство Московского университете.

Vitov & Vlasova 1974 = Витов, М. В. & Власова, И. В.: *География сельского расселения Западного Поморья в XVI–XVIII веках*. Москва.

Zachrisson, Inger 2002: *Sami seite in Scandinavia – The ethnological and archaeological evidence* – Natural and Cultural Heritage of the White Sea Islands. Petrozavodsk. 51–55.

Zaharova & Korovina 2003 = Л. В. Захарова & И. А. Коровина: *Рунопевческие деревни Калевальского района Карелии.* Природное и историко-культурное наследие северной Фенноскандии. Петрозаводск.

Zolotarjov 1930 = Д. А. Золотарев: *Карелы СССР.* Ленинград: Издательство Академии наук.

Žukov 2003 = А. Ю. Жуков: *Управление и самоуправление в Карелии XVII в.* Великий Новгород.

SUSA/JSFOu 94, 2013

Miina Norvik (Tartu)

Future time reference in the Finnic languages: LEE(NE)- verbs[1]

The Finnic languages are often presented as an example of languages that use the present tense for expressing the future. As generalizations about future time reference in the Finnic languages have usually been made on the basis of Finnish and Estonian, this study concentrates on the other Finnic languages/language varieties, mainly on Livonian, Tver Karelian, Veps, and Votic. It examines the verbs that have grammaticalized into future-marking devices at least to some extent. The main focus is on the verbs that are traced back to the Proto-Finnic root **lē-* but that have their origin in Proto-Finno-Ugric. As these verbs have been primarily associated with futurate and modal meanings both in the Finnic as well as in other Finno-Ugric languages, they deserve a closer attention. The aim of this study is to see to what extent these verbs function as future-marking devices and what is their distribution in relation to other verbs that can be regarded as possible future-marking devices. The source material has been obtained from text collections, newspapers, language corpora and fieldwork data.

1. Introduction

Generally, the Finnic languages are considered to be an example of languages in which future time reference (FTR) is not grammaticalized, or is only grammaticalized weakly. Dahl (2000a) subsumes Finnish and Estonian under the "futureless" area of Northern Europe, as sentences that make a prediction about the future state of affairs typically use the present tense (see also Comrie 1993). For instance, Estonian *Homme ta **on** kodus* 'Tomorrow s/he will be at home' literally translates as 'Tomorrow s/he **is** at home'. When the present tense is used, the interpretation of future arises from a broader context; adverbials and perfective markers help place the situation in the future (EKG I; ISK 2004). Although periphrastic devices for the expression of FTR can be found in both languages, Estonian and Finnish are considered somewhat extreme examples of future-marking as there does not seem to be any systematic marking of FTR (Dahl 1985). Indeed, both languages contain verbs that have developed additional uses (e.g. Estonian *saada* 'get, become'; Finnish *tulla* 'come, become') and even function as future auxiliaries, but their use is not obligatory (Metslang 1994; ISK 2004). Furthermore, although Estonian *saada* as well as Finnish *tulla* may have had solid grounds for the development into a FTR device, both are said to exhibit foreign influence (see e.g. Tragel & Habicht 2012: 1401; Saukkonen 1965: 151)

Most studies, when discussing FTR in the Finnic languages, base their results on Finnish and Estonian. This article focuses on the following Finnic languages/

1. This study was supported by institutional research funding IUT2-37 and by target-financed topic number SF0180084s08.

language varieties: Ingrian, Livonian[2], Central Ludic, Northern Karelian, Olonets Karelian, Tver Karelian, Veps, and Votic. Although there are a few studies that view FTR in different Finnic languages quite thoroughly (e.g. Györke 1936; Mägiste 1936; Saukkonen 1965), there is a need to reconsider this topic by using contemporary research methods in linguistics and to also include recently collected linguistic material. It will be shown that the marking of FTR is more systematic in the abovementioned Finnic languages than in Finnish or Estonian. For example, Livonian requires an obligatory future copula[3] that has developed from the Proto-Finnic **lē-* (what is synchronically a present copula goes back to Proto-Finnic **ole-*). The Estonian sentence presented above translates into Livonian as *Mūpõ ta* ***līb*** (< **lē-*) *kuoʾnnõ* not **Mūpõ ta* ***uʾm*** (< **ole-*) *kuoʾnnõ*.

In northern and eastern Finnic languages, the **lē-* root is commonly followed by the suffix -NE-, which is associated with the potential mood. As a result, **lēne-* is regarded as a potential root (Saukkonen 1965: 174). The potential mood is a verbal category that in the case of the Finnic languages is most characteristic to Finnish and Karelian (Laanest 1975: 155). The potentiality interpretation can be subsumed under epistemic modality (see e.g. ISK 2004), or under the epistemic possibility in terms of van der Auwera and Plungian's (1998) *Modality's semantic map* (see more in Section 2.2).

The Finnic potential suffix -NE- is traced back to Proto-Finno-Ugric (PFU). It is associated more or less with the same functions as Hungarian and Mansi suffixes nowadays (they function as conditionals that express hypothetical situations) (Hakulinen 2000: 245; see also Forsberg 1998: 353–354). Hakulinen (2000: 245) regards it as a verbal suffix that originally functioned as a frequentative or a continuative suffix. In the Finnic languages, there is another -NE- suffix which derives verbs from adjectives; usually such verbs express change (Laakso 1990: 12). This suffix is also thought to go back to PFU. Laakso (1990: 131) claims that probably the two -NE- suffixes cannot be connected, or the connection is very deep-rooted.

In different Finnic languages, the verbs that can be associated with the root **lē(ne)-* (hereinafter referred to as LEE(NE)- verbs) occur as simple predicates or

2. In this article, Livonian stands for Courland Livonian. Whenever the two varieties of Livonian – Courland Livonian and Salaca Livonian – are considered separately, it is specified.

3. Usually, the term *copula* is used for linguistic elements that are semantically empty and occur with certain lexemes functioning as a predicate nucleus (e.g. Pustet 2003: 5). The verb 'be' is an example of a copular verb (see Payne 1997: 115). Copulas can be regarded separately from semi-copulas (or quasi-copulas) and auxiliaries, as both add meaning to the predicate phrases in which they occur. In such cases, the label *auxiliary* is used for linguistic items which code grammatical categories, whereas the label *semi-copula* is used for elements which convey meanings of a more lexical nature, e.g. English examples for semi-copulas include *become*, *remain* etc. (Pustet 2003: 5–6). For comparison, Geist and Rothstein (2007: 1) use the term *copula* for German *sein* 'be' as well as for *werden* 'become, will be', *bleiben* 'remain'. In this article, *copula* is used as a cover term for copulas and semi-copulas; occasionally, distinction is made between them. Auxiliaries are considered separately from copulas.

auxiliaries in various auxiliary constructions[4], but they form also complex indefinite pronouns. Again, the Finnic languages other than Estonian and Finnish serve as a better source for studying these verbs as LEE(NE)- appears mainly in one type of auxiliary constructions in standard Finnish, and in standard Estonian, LEE(NE)- does not occur at all (neither as a simple predicate nor as an auxiliary).

The main objectives of this article are as follows: 1) to see to what extent LEE(NE)- verbs have been grammaticalized as FTR devices in different Finnic languages, and 2) to discuss the distribution of LEE(NE)- verbs in relation to other possible FTR devices in the Finnic languages. Finally it will become apparent that if to consider FTR also in other Finnic languages besides Estonian and Finnish, the "futureless" area of Northern Europe is not as "futureless" as often assumed.

This article proceeds as follows. Section 2 introduces the materials and methods used in this study and Section 3 presents an overview of the etymology and previous treatments of LEE(NE)- verbs. Section 4 views the functions and meanings of LEE(NE)- verbs in languages in which LEE(NE)- is used as a main device for expressing FTR and Section 5 discusses LEE(NE)- as a marginal FTR device. Section 6 compares LEE(NE)- with other (FTR) devices.

2. Materials and methods

2.1. Data collection

In order to give a more elaborate account of the expression of FTR in different Finnic languages with the main focus on LEE(NE)- verbs and Finnic languages other than Estonian and Finnish, I collected data from eight languages / language varieties of the Finnic group: Northern Karelian, Olonets Karelian, Central Ludic, Veps, Tver Karelian, Ingrian, Votic, and Livonian (see Table 1). In the data set, Central Ludic and Tver Karelian are represented because I have been doing fieldwork there (2009 on Tver Karelian, 2012 on Central Ludic). Although the data set does not contain either Estonian or Finnish examples, they have been included in the study on the basis of previous research concerning FTR in these languages (e.g. Metslang 1994; Metslang 2006; Saukkonen 1965; ISK 2004).

Collecting the data involved two phases:

1. The **first task** was to determine in which languages LEE(NE)- verbs occur most frequently when compared to other possible FTR devices. For this purpose, I extracted all the sentences containing LEE(NE)- verbs; whenever any other verb seemed to be

4. The term *auxiliary* is applied to items that code grammatical categories, e.g. Heine (1993: 35) associates auxiliaries mainly with tense, aspect and modality. *Auxiliary* is an item on the lexical verb–functional affix continuum, which is at least somewhat semantically bleached (Anderson 2009: 4–5). The label *auxiliary construction* is used for cases when an auxiliary verb is combined with a lexical verb to form a construction with at least some degree of (lexical) semantic bleaching, and appears in some more or less definable grammatical function (cf. Andersen ibid.).

a candidate for a FTR device, the sentences containing the corresponding verb were extracted as well. The idea of including other verbs besides LEE(NE)- verbs was driven by Bybee et al. (1994: 243–244) who claim that it is not uncommon for a language to have more than one FTR device – each device has its own specialized use. On choosing the "other verbs" I relied on the previous accounts, e.g. Metslang (1996) who gives an overview of Finno-Ugric FTR devices. At the same time, I drew on my own data. The verbs that were finally included in the first phase of the study are presented in Table 1. As shown, these "other verbs" are commonly the 'begin' verbs (or an inchoative suffix in the case of Veps). Table 1 also shows areal similarities, cf. Finnish and Northern Karelian; Olonets Karelian and Central Ludic; Estonian and Livonian.

SOURCE LANGUAGE	'come'	'become, get'	'begin'	LEE(NE)-	'be born'	Material	Occ.-s of LEE(NE)-
Std. Finnish	*tulla*		*ruveta*	*lienee*		[6]	[6]
Northern Karelian	*tulla*		*ruveta*	*lie(nöy)*		N, T	37/250
Olonets Karelian			*ruveta*	*lie(nöy)*	*rotie(kseh)*	N, T	15/250
Central Ludic			*rubeta/ zavodʹida*	*ľiettä*	*rodʹizetta*	F, T	19/250
Veps			*-škande*	*lindä*		N, T	120/250
Tver Karelian			*ruveta*	*lie(nöy)*		F, T	152/250
Ingrian			*noissa*	*leenöö*		[7]	[7]
Votic			*nõisa*	*leevvä*		C, T	98/250
Std. Estonian		*saada*	*hakata*	[5]		[6]	[6]
Livonian		*sǭdõ*	*irgõ/ akkõ*	*līdõ*		T	126/250

Table 1. Data set for the first phase of the study.

5. In standard Estonian, *leeda* is not used.
6. Not included in the data set; involved in the study on the basis of previous research findings.
7. Included in the data set on the basis of dictionary and grammar examples.

Compiling the data set was partly manual, partly mechanic. I used text collections (T), fieldwork data (F), online newspapers (N), and language corpora (C) (cf. Table 3 that includes a more thorough overview of sources). My intent was to include 250 example sentences from every language/language variety; as such, I extracted every single sentence until I reached 250. The starting point was chosen randomly.

Text collections were used as a primary source. They contain transcribed oral texts which include narrations about everyday life, fairytales etc. (the corpus material of Votic also represents these kinds of texts). In the case of Northern Karelian, Olonets Karelian, and Veps, half of the data originates from newspapers, half from textbooks. Central Ludic examples mainly come from fieldwork data, as there are not many texts available in this language variety. The Tver Karelian examples primarily involve sentences taken from text collections, although fieldwork data is included for comparison.

2. Considering the occurrences of LEE(NE)- in Table 1, the languages were divided into two groups:

a) LEE(NE)- as a main FTR device (Livonian, Tver Karelian, Veps, and Votic);
b) LEE(NE)- as a marginal FTR device (Estonian, Finnish, Northern Karelian, Olonets Karelian, and Central Ludic).
(As the Ingrian data consists only of dictionary and grammar examples, Ingrian is included in neither of the groups.)

The **second phase** of the study involved collecting additional examples of LEE(NE)- forms from languages in which LEE(NE)- occurs most frequently. When it was possible to decide without a broader context which meaning element arises, the dictionary and grammar examples were included as well. Table 2 represents the final data set for the four languages in which LEE(NE)- occurs as the main FTR device. It distinguishes between LEE(NE)- as a simple predicate, LEE(NE)- as an auxiliary, and LEE(NE)- in complex indefinite pronouns.

OCCURRENCES LANGUAGE	LEE(NE)- as a simple pred.	LEE(NE)- as an auxiliary	LEE(NE)- in compl. indef. pron.-s	Total
Livonian	125	26	–	151
Tver Karelian	143	13	3	159
Veps	106	12	2	120
Votic	79	11	15	105

Table 2. Instances of LEE(NE)- in the final data set.

2.2. Analyzing the data

For the purposes of the present study, I tagged all the examples in the data set (represented in Tables 1 and 2).

- First, I made a distinction between simple predicates, auxiliary constructions, and complex indefinite pronouns.
- In the case of simple predicates, I determined the clause type relying on Payne (1997) and Erelt (2005). A further task was to see in which form (present or past) the verb occurs and which time reference it will get (future, present or past).
- In the case of auxiliary constructions, I determined the underlying constructions and the meaning elements (modal, aspectual or temporal) that can be associated with these constructions; the further task was again to see which time reference (present, past or future) they will get.

The discussion of FTR and future-marking devices in this article primarily proceeds from works by Dahl (1985; 2000a); when considering the grammaticalization of FTR devices, it mainly relies on Bybee et al. (1994) and Heine and Kuteva (2002).

It has been argued that one of the major issues in studies that deal with FTR is the distribution of temporal, modal, and aspectual meaning elements in FTR devices, and whether to consider FTR devices under tense, modality or aspect (Dahl 2000a: 313). Regarding this, the present article attempts to determine the distribution of these meaning elements when the Finnic LEE(NE)- is used as a simple predicate and as an auxiliary. For these purposes, notions such as tense, aspect, modality and mood are considered as ways of characterizing the semantic content of FTR devices, or domains from which their meanings are chosen: tense is associated with temporal, aspect with aspectual, and modality and mood with modal meanings (cf. Dahl 2000a). The main objective is to discuss to what extent LEE(NE)- verbs function as FTR devices conveying temporal meaning.

In connection with future, Dahl (2000a) distinguishes between intention-based and prediction-based sentences. The former have to do with intentions that are under the control of the human subject, see example (1). The latter, on the other hand, remain out of the control of the human subject, at least out of the control of the speaker, see example (2). Instances such as (2) serve as examples of sentences in which the temporal interpretation is the strongest, as, above all, they say something about the future state of affairs, leaving modal meanings (desire, will etc.) and aspectual meanings in the background. According to Dahl (2000a: 310), a language is considered to have a grammaticalized FTR device if the FTR is overtly and obligatorily marked in prediction-based sentences. PREDICTION[8] is usually seen as a subsequent stage for INTENTION, namely the case of attributing intention to a third person can, in a proper context, convey prediction of the speaker (e.g. Bybee et al. 1994: 254).

8. PREDICTION and FUTURE are used interchangeably.

(1) *"I know SOMETHING interesting is sure to happen," she said to herself, "whenever I eat or drink anything; so I **'ll** just **see** what this bottle does."*
(2) *There was nothing else to do, so Alice soon began talking again. "Dinah**'ll miss** me very much to-night, I should think!"*

However, FUTURE is only rarely a purely temporal concept, thus a FTR device is seldom a true tense. For instance, according to Lyons (1977: 677, 816), it is more common to use future tense in non-factive utterances for conveying supposition, inference, wish, intention and desire (i.e. for expressing modal meanings) than for making statements or predictions, posing or asking factual questions about the future (i.e. for conveying temporal meaning). Similarly, Dahl (1985: 103) admits that "a sentence which refers to the future will almost always differ also modally from a sentence with non-future time reference".

The discussion of modal meanings in this article relies on Auwera and Plungian's (1998) *Modality's semantic map.* They "use the term "modality" for those semantic domains that involve possibility and necessity as paradigmatic variants, that is, as constituting a paradigm with two possible choices, possibility and necessity"; on the following level, they make a distinction between non-epistemic possibility/necessity vs. epistemic possibility/necessity (Auwera and Plungian 1998: 80–81).

The English *be going to* construction is sometimes regarded as an example of a FTR device that, first and foremost, gives rise to aspectual meanings. The reason is that it usually expresses a continuity (progression) from present to future rather than a temporal meaning. (Palmer 1990: 169–161.)

Although the present article is mainly concerned with the various meanings of LEE(NE)- as a simple predicate and as an auxiliary, some attention will be given to their possible grammaticalization path(s) as well.

3. Etymology of **lē-* and previous treatments

Synchronically, several Finnic languages contain two copulas; their Proto-Finnic (PF) roots are **ole-* and **lē-*. When used in the present tense, the verbs descending from **ole-* get present time reference and a non-modal meaning, while the verbs going back to the root **lē-* generally express FTR, and often modal meanings arise (e.g. Majtinskaja 1973; Metslang 1996). Modal meanings are frequently associated with the **lēne-* root, which is characteristic to the eastern and northern Finnic languages (Saukkonen 1965; see also Table 3).

The Finnic **lē-* has counterparts in other Finno-Ugric languages as well, e.g. in Hungarian, Komi, Mari, Sami, Udmurt (SSA II; UEW). Although Majtinskaja (1973) regards **lē-* (or **le-*) as a Proto-Finno-Ugric (PFU) form, there is reason to believe that **lē-* does not go back that far, but rather only to PF (see Kettunen 1937; Györke 1936). Morover, Aikio (2012: 231) stresses the fact that Finnic monosyllabic stems of the *CVV- type have "developed secondary long vowels from earlier bisyllabic stems of the type *CVCV- due to loss of intervocalic **w*, **j*, **x* and **ŋ*". He suggests that the long **ee* arose through the sound change **ä* > **ee*, e.g. PF **keeli* 'tongue' < **käli* (Aikio ibid.). Considering this, it is possible that the PFU form for **lē-* was **läxi-*.

Etymological dictionaries associate Finnic LEE(NE)- verbs with various meanings, most commonly with 'be' (in the future), 'become', POSSIBILITY, but also with 'come', 'arrive', 'emerge', 'be enough' etc. (see SSA II). For comparison, Hungarian *le-* can have the meaning 'be', 'become', 'be born'; Komi *lo-* 'be', 'become', 'be born', OBLIGATION; Mari *liä-*, *lia-*, *lija-* 'be', 'become', POSSIBILITY, 'calve' (UEW). Erzya *ľevks* and Moksha *ľävks* 'child; the young of an animal', have also been associated with the same PFU form, but only with some caution (SSA II; UEW)

Table 3 illustrates the distribution of LEE(NE)- forms in the eleven Finnic languages / language varieties studied in this article. First, it shows a dictionary form (the dictionary that serves as a source for this is indicated in boldface in the column *Main sources*). LEE-, LEENE- and typical 3Sg forms are represented on the basis of the main sources that were used for compiling the whole data set (see *Main sources*). The 3Sg forms were included for two reasons: 1) 3Sg forms are more frequent than other forms (e.g. only 3Sg forms occur in certain auxiliary constructions); 2) this way it becomes apparent that also in Finnish, Tver Karelian, and Veps, the 3Sg forms do not necessarily include the -NE- suffix. As can be seen, Livonian is the only language in which no LEENE- forms can be attested.

FORM LANGUAGE	Dictionary form	LEE-	LEENE-	Typical 3Sg forms	Main sources
Finnish	*lienee*		*liene-*	*lienee*, *lie*	ISK; **KS**
Northern Karelian	*lie(nöy)*		*liene-*	*lienöy*	**KKS**; NKK; VK
Olonets Karelian	*lie(nöy)*		*lien(n)e-*	*liennou*, *liännöu*	**KKS**; NKK; OM
Central Ludic	*ľiettä*		*liene-*	*lienou*, *lienöw*	**LmS**; NOR (2012)
Veps	*lindä*		*linne-*	*linneb*, *ľīnob*, *lib*	KM; NVM, OVR; Zaiceva & Mullonen (2007)
Tver Karelian	*lie(nöy)*		*ľiene-*	*ľienöy*, *ľien(n)öu*, *ľi(e)u*, *ľiäy*	**KKS**; NOR (2009); VIR
Ingrian	*lę̄-*		*lēne-*, *ľīne-*	*lēnō̄*, *ľīnō̄*, *ľ^{i}ē*	JUN; **NIR**
Votic	*leevvä*	*lee-*, *lie-*	*leene-*, *liene-*	*leeb*, *lieb*, *leeneb*, *lieneb*	ARI; EMK; **VKS**
Old North Estonian	*lēda*	*lee-*	*leene-*	*leeb*, *leeneb*	HEL; HOR; HUP; **Wiedemann** (1875)
Insular dialect of Estonian	*lēda*	*lee-*, *lii-*	–	*leeb*, *liib*	EMS; **Wiedemann** (1875)
Livonian	*līdõ*	*lī-*	–	*līb*	KET; SET; **LELS**

Table 3. Distribution of LEE(NE)- forms in Finnic languages.

Some researchers associate the source meaning of the PFU form with MOVEMENT, e.g. Budenz (1873: 698) suggests that the verbs of movement such as Finnish *lähte-* 'leave, depart', Mordvin *lise-* 'go out, depart, emerge', Mari *lekt-* 'go out, depart', Komi *lokt-* 'come, go' originate from the same proto-form. The Livonian imperative form *li!* 'go!' seems to retain something from the original interpretation of movement, as *li* is considered to be a form of *līdə̂* (LEE-verb), not of *lā̆ˀdə̂* 'to go' (Kettunen 1937).

Cross-linguistically, constructions of verbs of movement are a common source for FTR devices (see Bybee et al. 1994: 253, 267; Heine 1993: 47). For comparison, Saukkonen (1965: 174) considers verbs with the sense of 'come' to be an early meaning element of LEE(NE)- verbs, see (3); he claims that this meaning has given rise to both FUTURE as well as POTENTIALITY (hereinafter EPISTEMIC POSSIBILITY). Györke, on the other hand, regards 'be' as the possible source meaning. He proposes two alternative paths for the development of subsequent meanings: EPISTEMIC

POSSIBILITY → FUTURE or FUTURE → EPISTEMIC POSSIBILITY (Györke 1936: 27–29). In cross-linguistic studies, epistemic meaning is shown to derive from FUTURE as in the case of the German *werden* (Hilpert 2008: 146; see also Bybee et al. 1994: 240). Similarly, when discussing the semantic development of the Finnic potential mood (suffix -NE-), Forsberg (2003: 152) views predictive future as an early sense, whereas the sense of possibility "seems to underpin the gradual expansion of use of the mood from future contexts to the present" (cf. Section 4.1.2).

(3) Ingrian[9] (NIR 1971: 263)

Hʷono	*kesä*	***lʲēˇ***
bad	summer	LEE.3SG

'A bad summer is coming.'

Sometimes researchers draw parallels between Finnic OLE- vs. LEE(NE)- and Russian *est'* vs. *bud-*. In Russian, *bud-* has developed into a FTR device and is used for forming the imperfective future (KRG 2002: 319; Dahl 2000a: 324). As both LEE(NE)- as well as *bud-* have peripheral, modal and future meanings, BUD-/LEE(NE)- futures have been regarded as a common feature of the Finno-Ugric–Slavic contact area (Metslang 1996: 138). In the case of Livonian, parallels have been drawn with Latvian (e.g. Wälchli 2010: 338).

Saukkonen (1965), in turn, points to possible foreign influence. He presents examples (4) and (5), suggesting that the Olonets Karelian construction *lie(nöy)* + main verb in the M infinitive illative follows the Russian pattern. In addition, Saukkonen claims that the Salaca Livonian construction *lī-* + main verb in the T infinitive follows the Latvian pattern, cf. examples (6) and (7). (Saukkonen 1965: 176–177) Although one cannot exclude contact-induced grammaticalization, there is no good reason to neglect internal development either, especially in light of the fact that LEE(NE)- verbs have their origin in Proto-Finno-Ugric.

(4) Olonets Karelian (Kujola 1906, cited in Saukkonen 1965: 176)

lienen	*mina*	***kuundelemah***	*sinuu*
LEE.POT.1SG	I	listen.MINF.ILL	you.PART

'I am going to listen to you.'

(5) Russian (Saukkonen 1965: 176)

on	***budet***	***čitat'***
he	be.FUT.3SG	read.INF

'He is going to read.'

9. Although one would expect long vowels to occur in Ingrian, Nirvi (1971) presents several examples of LEE(NE)- verbs involving diphthongs.

(6) Salaca Livonian (SjW 314)

Tämä	*äb*	*tieda*	*mis*	*ta*	***līb***	***tied***.
s/he	NEG	know.CNG	what	s/he	LEE.3SG	do.tINF

'S/he does not know what s/he will do.'

(7) Latvian (Endzelin 1923: 665)

es	*tev*	***bušu***	***palīdzet***
I	you.DAT	be.FUT.1SG	help.INF

'I will help you.'

Thus, a wide range of meanings and functions can be associated with LEE(NE)-verbs. Regarding this, the following sections will show in which clause types/constructions the various meanings arise and how does it differ from language to language. It appears that a) some meanings (e.g. 'be', 'become') can be associated with LEE(NE)- as a simple predicate in various clause types; b) some meanings with auxiliary constructions (e.g. expressions of OBLIGATION); and c) overlapping is possible as well (e.g. in the case of expressing POSSIBILITY). Furthermore, although one would like to ascribe modal meanings to the LEENE- root, it will be shown in this article that -NE- does not necessarily add a modal meaning. This has also been argued by Saukkonen (1965: 174–176) and Forsberg (2003).

4. LEE(NE)- as a main FTR device

This section discusses the uses of LEE(NE)- in the four languages (Livonian, Tver Karelian, Veps, and Votic) in which LEE(NE)- occurred most frequently when considering the first phase of the study (see Table 1). By drawing on the results of the second phase of the study (see Table 2), it separately studies LEE(NE)- as a simple predicate and as an auxiliary.

4.1. LEE(NE)- as a simple predicate

4.1.1. Future time reference across different clause types

In Livonian (Liv), Tver Karelian (TvKar), Veps, and Votic (Vot), LEE(NE)- seems to be obligatory when used as a **future copula**. It occurs in the five clause types provided in Table 4. Clause types (1) through (4) are presented relying on Payne (1997), who discusses the usage of copulas in different clause types. Clause type (5) originates from Erelt (2005), retaining the distinction he makes: source-marking (5a) vs. goal-marking (5b) clauses. In addition, the left column of Table 4 shows which constructions can be most commonly associated with the corresponding clause types,

and the right column represents the instances of occurrences of different clause types in the data set. Table 4 includes only the instances that are interpreted as future. For instances that receive present or past time reference, see Section 4.1.3 and Table 5.

Clause types & constructions	Instances of occurrences
(1) Locational clauses	
NP_{Nom} V Loc	Liv (20), TvKar (3), Veps (10), Vot (3)
(2) Existential clauses	
(Loc) V $NP_{Nom/Part}$[10]	Liv (33), TvKar (40), Veps (49), Vot (48)
(3) Predicate nominal clauses	
a. NP_{Nom} V NP_{Nom}/Adv	Liv (37), TvKar (23), Veps (31), Vot (18)
b. NP_{Nom} V NP_{Ess}	Veps (1), Vot (1)
(4) Possessive clauses	
a. NP_{Dat} V $NP_{Nom/Part}$	Liv (27)
b. $NP_{Ade/All}$ V $NP_{Nom/Part}$	TvKar (13), Veps (10), Vot (6)
(5) Resultative clauses	
a. NP_{Ela} V NP_{Nom}	TvKar (4), Vot (3)
b. NP_{Nom} V NP_{Tra}	Liv (5), Veps (4)

Table 4. Future time reference across clause types.

4.1.1.1. Locational clauses

Locational clauses serve to locate something (the subject of the clause) somewhere (Payne 1997: 121), as in (8).

(8) Livonian (SET 146)
jẹˀdləm alā sa andə sie spiegilʹsie freilenən, kuńtš
ta sīnda vịtāb eńtš jūˀrə maˀggəm.
un ta ***līb*** *teˀž sinˀnən sāˀl läbūd pāl vastə*
and s/he LEE.3SG here.INE you.DAT there.ADE window.PL.GEN on.ADE meet
ku sa lāˀd ne sigādəks
'Don't give the mirror to the lady before she lets you sleep in her bed [lit. 'takes you to her bed to sleep']. And she will be here at the window to meet you when you go there with the pigs.'

10. The NP position can also be occupied by a quantity phrase.

In these four languages, the subject position is usually occupied by human referents and the non-subject position by concrete places, as in (8). However, more abstract cases are also possible, e.g. in Veps, *runoeht* 'poetry evening' also appears in the subject position and *meiden südämiš* 'in our hearts' in the non-subject position (the more abstract examples occur only among sentences collected from newspaper texts).

Typically, locational clauses as well as predicate nominal clauses would be subsumed under unmarked basic clauses as both involve the word order SVX (subject – verb – non-subject, see e.g. Erelt and Metslang 2006). For the purposes of the present article, these clause types are kept apart. This helps to pay separate attention to instances that place the subject of the clause somewhere (locational clauses) and that say something about the subject (see predicate nominal clauses in Section 4.1.1.3).

4.1.1.2. Existential clauses

Existential clauses perform a presentative function, i.e. they introduce participants to the discourse; they usually require a locational or a temporal adjunct (Payne 1997: 123), see *sā̆ʾl* 'there' in (9). Drawing on ISK (2004: 855), it is possible under existential clauses also to subsume clauses that leave the theme position empty and start with a verb, see example (10).

(9) Livonian (SET 105)

ārga umʾ kītən:				
"ants,	*sā̆ʾl*	***līb***	*knaššəd*	*umārd,*
Ants	there.ADE	LEE.3SG	beautiful.PL.NOM	apple.PL.NOM

sinā alā vi̯ttə nēďi ..

'The ox said, "Ants, there will be beautiful apples, don't you take them!"'

(10) Veps (KM 7, 2012)

Irdal	*upehtoitab,*	***linneb***	*jumalansä.*
street.ADE	close.3SG	LEE.POT.3SG	thunder

'It is close outside (lit. 'on the street'), there will be thunder.'

The typical word order of existential clauses is XVS. If we compare locational clauses with existential clauses involving a locational adjunct, it appears that their word order is the opposite: SVX vs. XVS correspondingly (cf. also underlying constructions of locational and existential clauses in Table 4).

As becomes clear from Table 4, this clause type is one of the commonest in all four languages. Among existential clauses there are many instances of clauses expressing weather conditions, e.g. (10).

4.1.1.3. Predicate nominal clauses

Predicate nominal clauses commonly express

a) equation – the subject of the clause and the predicate nominal are identical and can be reversed ('X is Y', e.g. *He is my father*);
b) proper inclusion – the subject of a predicate nominal clause indicates a specific referent and the nominal predicate is non-specific ('X is a Y', e.g. *Mary is a teacher*) (Payne 1997: 114).

Predicate adjectives can also be treated under predicate nominals (Payne 1997: 120; EKG II: 55). Considering the Adjective Principle (see Stassen 1997: 30), there is a reason for doing so: predicate adjectives usually side with predicate nominals or with verbs; the former holds true in the Finnic languages. In addition, under predicate nominals, this article also considers instances where an adverb describes a certain property of the subject (cf. Erelt and Metslang 2003).

There are examples of all the aforementioned cases in the data set. Example (11) is an example of proper inclusion. Example (12) is an example of a predicate adjective, and in example (13), a physical property is encoded by an adverb.

(11) Veps (NVM 563)

Ńene aʒ́ itsęrat soudaʹtaлę sanuiba,				
mišto	*sińä*	***ľińńed***	*vanhamban*	*mīľ*
that	you	LEE.POT.2SG	chief.ESS	we.ADE

'These officers said to the soldier
that you'll become our superior.'

(12) Livonian (SET 104)

minā	***līb***	*sin*	*pāl*	*neiˀ*	*kį̄ˀzzi*
I	LEE.1SG	you.GEN	on.ADE	so	mad

siest sinā alā kart
'I will get so mad at you, don't be afraid of it.'

(13) Tver Karelian (VIR 78)

Šie muata laškietše					
huomnekšella	*noužet*	*ńin*	*kaikki*	***ľieu***	*valmiś*
morning.ADE	wake.up.2SG	so	everything	LEE.3SG	ready

'You go to sleep, when you wake up in the morning everything will be ready.'

As can be seen from Table 4, the most frequently occurring construction that can be associated with this clause type is NP_{Nom} V NP_{Nom}, as in (12). Example (11) represents the pattern NP_{Nom} V NP_{Ess} which occurs in Tver Karelian, Veps, and Votic, but not in Livonian (for Tver Karelian, see Table 5).

4.1.1.4. Possessive clauses

Possessive clauses express POSSESSION. They may involve a special verb 'to have' but the more common way to convey POSSESSION is to use a copular verb or a particle (Payne 1997: 126). The Finnic languages serve as an example of languages that use a copular verb; the patterns found in these languages can be described in terms of *locational possessive* (Stassen 2009: 296–297) and *location schema* (Heine 1997: 47). For instance, the possessor NP in Estonian occurs as a topical complement in the adessive case, the possessee is encoded as a subject, and the copular verb is the only verbal element in the clause (Erelt & Metslang 2006: 258). This is true also for Tver Karelian, Veps, and Votic, see example (14). In Livonian, the general pattern is the same; the only difference is that the possessor is marked by the dative case, as in (15).

(14) Tver Karelian (VIR 98)
"Tšem miula akka andua, ńiim mie luttše annan
ľehmän; ľehmiä vieľä ľienöu" šanou
"a akan kuin šyöu
but wife.GEN when eat.3SG
ńiin akkua miula ***ei*** ***ľiene****."*
then wife.PART I.ADE/ALL NEG LEE.POT.CNG
'"Instead of giving the wife, I would rather give you the cow: there will be cows," he says "if it [wolf] eats the wife, I won't have a wife anymore."'

(15) Livonian (SET 76)
ku ta sāb īˀd sūr mʲeˀr pālə, siz tämā ētab tämˀ sīńə siˀzzəl
ja tämˀmən ***äb*** ***lī*** *neiˀ jęnˀnə vęˀzzə*
and s/he.DAT NEG LEE.CNG so much meat.PART
'When s/he gets to the Baltic Sea, then s/he will throw
it into it and s/he won't have that much meat.'

As encoding of experiential relations often follows the same pattern as described above, sentences like (16) can also be treated under possessive clauses.

(16) Tver Karelian (NOR 2009)
On šiel lienou,
i hänel ***liu*** *ülen vilu*
and s/he.ADE LEE.3SG very cold
'He will be there and he will get very cold.'

Although sometimes possessive clauses have been subsumed under existential clauses (e.g. ISK 2004: 852), for the purposes of the present study, it is important to keep them apart. Namely, Section 4.2 will show that there is a link between possessive clauses and expressing OBLIGATION.

4.1.1.5. Resultative clauses

This article considers resultative clauses separately. For instance, Estonian is said to have two types of resultative clauses: goal-marking (GM) and source-marking (SM) clauses. The GM clauses involve a translative predicative (represented as NP_{Nom} V NP_{Tra} in Table 4); in the case of SM clauses, the source is marked by the elative case (NP_{Ela} V NP_{Nom}) (Erelt 2005). Pajusalu and Tragel (2007) refer to them as change-of-state constructions, distinguishing between NOM change-constructions and ELA change-constructions, correspondingly. Counterparts for these clauses can be found in other Finnic languages as well, e.g. example (17) represents a GM clause and example (18) a SM clause.

(17) Veps (KM 9, 2011)

Nece	***linneb***	*hüväks*	*tradicijaks*
this	LEE.POT.3SG	good.TRA	tradition.TRA

i vedovägeks lapsile, kudambad saba vaiše "viž"-arvsanan.
'This will become a good tradition and motivation
for the children who only get A's.'

(18) Votic (ARI 104)

vẹta muna, panẹ kaňnā aĽlā.

i	*kazess*	*munass*	***leeb***	*mato*
and	this.ELA	egg.ELA	LEE.3SG	snake

'Take the egg and put it under the hen. From this egg a snake will be [born].'

As Erelt (2005: 20) explains, whereas the GM clause reveals the presence of the referent of the subject or the object before the beginning of the change, this is not the case for the SM clauses, cf. examples (17) and (18).

Although resultative clauses involving LEE(NE)- are the least frequent clauses in the data set (see Table 4), there are at least some instances in all the languages. Whereas in the case of Veps the data set contains both types of clauses, there are examples only of one type of clause in Livonian, Tver Karelian, and Votic. In Livonian, only GM clauses occur in the data set, and in Tver Karelian and Votic – only SM clauses. It appears that Livonian *līdõ* can be found in SM clauses as well, but only rarely (Viitso 2008: 344).

4.1.2. Meanings arising in the case of FTR

On the one hand, LEE(NE)- in different clause types can be associated with meanings such as 'become' (e.g. 17), 'remain' (e.g. 14), verbs with the sense of 'come' (e.g. 10) (cf. also Section 3), on the other hand, with 'be' (e.g. 8). Thus, a distinction can be made between conveying change of state and being in the state. The two

senses, in fact, seem to form a continuum as often both senses are present, but to a different extent. For instance, the 'become' meaning is the strongest in the case of resultative clauses like (17) and (18). Moreover, the underlying constructions of resultative clauses can be even regarded as change-of-state constructions (cf. Section 4.1.1.5). The meaning 'become' is implicit when no change construction is involved, e.g. patterns NP_{Nom} V NP_{Nom} /Adv and NP_{Nom} V NP_{Ess} which can be associated with predicate nominal clauses (11) through (13) are no change constructions. It is due to our real-world knowledge that examples (11) through (13) seem to involve both the meanings 'become' (*becoming mad*/*chief*/*ready*) as well as 'be' (*being mad*/*chief*/*ready*). As Dahl (2000b: 351) puts it, "it is natural that the distinction between being and becoming should blur with respect to the future, since prototypical situations involve both the state itself and the event that marks its beginning". Considering the fact that LEE(NE)- is not usually semantically empty, it could be best regarded as a semi-copula. For further comments, see Section 6.1.1.

In connection with FTR, **modal meanings** especially are claimed to arise, which does not, however, mean that expressing PREDICTION is impossible (cf. Section 2.2). Examples (8), (9), (12), (13), (15) and (18) primarily seem to make a prediction about future. Moreover, they originate from fairytales and are spoken by creatures that can predict the future. As can be seen, the unmarked LEE- root in these sentences is used (including in Votic and Tver Karelian, in which both the LEE- as well as LEENE- roots are available). Regardless of that, LEENE- is not to be associated only with modal meanings. For example, in (14) (repeated here in 19), *lienöy*, first and foremost, expresses FUTURE rather than EPISTEMIC POSSIBILITY. Forsberg (2003: 148) presents a similar sentence (20), arguing that the future meaning of -NE- typically emerges in such threatening predictions. Although example (19) does not involve that much of a threat, it still conveys a prediction about a future situation: what will follow if the condition is fulfilled. Still, instances such as (20) can easily give rise to the sense of epistemic possibility as the fulfillment of the condition makes the proposition possible (Forsberg 2003: 152). Veps *lindä* can also be free of a primary modal meaning even though the LEENE- root is used, see examples (10), (11), (17) (cf. Zaiceva 1981: 249–250; Saukkonen 1965: 175–176).

(19) Tver Karelian (VIR 98)

"Tšem miula akka andua,
ńiim mie luttše annan ľehmän; ľehmiä vieľä ľienöu" šanou

"a	*akan*	*kuin*	*šyöu*	
but	wife.GEN	when	eat.3SG	
ńiin	*akkua*	*miula*	***ei***	***ľiene**."*
then	wife.PART	I.ADE/ALL	neg	LEE.POT.CNG

'"Instead of giving the wife I would rather give you the cow: there will be cows," he says "if it [wolf] eats the wife I won't have a wife anymore."'

(20) Finnish (Forsberg 2003: 148)

Jos	*sieltä*	*piäs*	*nostat*
if	there.ABL	head.ACC.POSS.2SG	raise.2SG
ukko	*piäs*	*särke**nee.***	
old_man	head.ACC.POSS.2SG	break.POT.3SG	

'If you raise your head, the old man will crush it.'

Considering the nature of future (i.e. the fact that one cannot ever be entirely sure in the future), there always remains the possibility that at least some kind of a modal element is involved in a future construction (cf. Section 2.2) but not necessarily evoked by the -NE- suffix. Still, one can decide which of the two meaning elements is the strongest, the modal or the temporal.

4.1.3. Present and past time reference across different clause types

In addition to the interpretation of future, LEE(NE)- as a simple predicate can also receive an **interpretation of present** or **past**. The present interpretation arises in the case of the present tense form of LEE(NE)- used in the proper context; the interpretation of past is most typically evoked by past inflection. As can be seen from Table 5, whereas there are only a few examples that carry a present meaning (three instances in Livonian, seven in Tver Karelian, and two in Veps), there are several instances of past time reference, but only in one of the four languages – Tver Karelian.

Clause types & constructions	Instances of occur.-s (present time reference)	Instances of occur.-s (past time reference)
(1) Locational clauses NP_{Nom} V Loc		TvKar (1)
(2) Existential clauses (Loc) V $NP_{Nom/Part}$	Liv (1), TvKar (2), Veps (1)	TvKar (26)
(3) Predicate nominal clauses a. NP_{Nom} V NP_{Nom}/Adv b. NP_{Nom} V NP_{Ess}	Liv (2), TvKar (4), Veps (1)	TvKar (6) TvKar (1)
(4) Possessive clauses a. NP_{Dat} V $NP_{Nom/Part}$ b. $NP_{Ade/All}$ V $NP_{Nom/Part}$	TvKar (1)	 TvKar (16)
(5) Resultative clauses a. NP_{Ela} V NP_{Nom} b. NP_{Nom} V NP_{Tra}		TvKar (1)

Table 5. Present and past time reference across clause types.

When LEE(NE)- expresses a **present situation**[11], it tends to give rise to a modal meaning – epistemic possibility, as in Livonian example (21). For comparison, in the case of the present copula (< **ole*-root), no additional modal meaning emerges, see example (22).

(21) Livonian (SET 142)

kis sʲedā umˀ tiend?							
se	***līb***	*se*	*mulˀki*	*velˀ*	*täsā*	*jūs*	*vẹnd*
this	LEE.3SG	this	fool	brother	here.INE	near.INE	be.ACT.PST.PTCP
kis umˀ laskən tämˀ ulz							

'Who did it? – Supposedly it was the fool who was here and let it [a fish] out.'

(22) Livonian (SET 148)

un ta nā̆b, ku tämˀ tidār suormǝks līb sin suormsə ..			
siz se vanā tūlīń mịtlǝb			
ku	*sa*	***uod***	*se*
that	you	be.2SG	this
kis sā̆l suodā pā̆l vẹlˀ			

'And he will see that his daughter's ring is on your finger .. then the old [man] will right away think that you are the one who was in the war.'

The Tver Karelian examples (23) and (24) express uncertainty about a present situation. Here it is possible to draw parallels with Russian as Russian *bud-* can also convey uncertainty about a present situation (KRG 2002: 320), cf. examples (23), (25) and (24), (26), correspondingly.

(23) Tver Karelian (VIR 1990: 240)

Nu	*Kaškipuusalda*	*hiän*	***l'ienöu***	*naverno*
PTCL	Kaškipuusa.ELA	s/he	LEE.POT.3SG	supposedly
virštua	*puolentoista*	*al'i*	*kakši*	
verst.PART	one_and_a_half	or	two	

'Well, it will be about one and a half or two kilometres from Kaškipuusa.'

(24) Tver Karelian (NOR 2009)

t'älä vielä vosemdesjat naverno devjat						
88	*godu*	***liu***	*tjotja*	*Ligada*	*ne*	*znaju.*
88	year.DAT	LEE.3SG	aunt	Ligada	NEG	know.1SG

'She is 89, supposedly, aunty Ligada should be 88, I don't know. '

11. Relying on Comrie (1993: 5), the term *situation* is used as a cover term for events, processes etc.

(25) Russian (KRG 2002: 320)
*”Do menâ verst pât' **budet**,”*
till I.GEN verst five be.FUT.3SG
pribavil on (Turgenev)
‘“It is about five kilometers to my place,” he added.’

(26) Russian (KRG 2002: 320)
*Emu let sorok **budet**.*
he.DAT year forty be.FUT.3SG
‘He should be 40.’

Considering examples (23) and (24), it appears that both roots can be associated with modal meanings, cf. *l'ienöu* in (23) and *liu* in (24). In the corresponding sentences, uncertainty is also expressed by the modal adverb *naverno* (← Russian *naverno*) and example (24) contains *ne znaju* ‘I don’t know’. Regarding this, Tver Karelian *lie(nöy)* can be said to carry a weak epistemic meaning as it needs support by a modal adverb; Russian *bud-*, on the other hand, expresses a strong epistemic meaning as *bud-* is the only indicator of the epistemic meaning (cf. Traugott 1989: 43). Traugott (ibid.) argues for the following development: weak epistemic meaning → strong epistemic meaning. The epistemic meaning is subsequent to the future meaning (cf. Section 3).

In Tver Karelian, among 143 instances of *lie(nöy)* as a simple predicate, there are 51 examples of *lie(nöy)* that appear in the past tense form and get a **past interpretation**. The past tense forms of *lie(nöy)* are formed on the basis of LEENE- root. In the data set, the following forms occur: *l'ieńiin* (1Sg), *l'ieńi* (3Sg), *l'ieńimä* (1Pl); the 3Pl form *l'iet't'ih* uses the LEE- root, but it originates from the impersonal paradigm. The distribution across clause types is shown in Table 5. As can be seen, all the clause types are represented.

When used in the past tense form, *lie(nöy)* typically expresses different meanings that can be subsumed under the concept CHANGE (the meaning ‘become’ is most commonly present); the verbs going back to the root **ole-* convey BEING (cf. Majtinskaja 1973: 88–89), see examples (27) and (28). The same kind of difference in stems appears in Hungarian in the case of past time reference of *le- vs. vol-* (Kenesei et al. 1998: 63; Dahl 2000b: 358).

(27) Tver Karelian (VIR 60)
Hiän šieľä istuu,
*i **l'ieńi** vilu*
and LEE.POT.PST.3SG cold
‘He was sitting there and it got cold.’

(28) Tver Karelian (VIR 104)
Vet šiul ol'i kukkońe!
PTCL you.ADE/ALL be.PST.3SG rooster
‘But you had a rooster!’

The past tense forms do not seem to carry any modal meaning although the LEENE- root is used. This, once more, shows that -NE- does not necessarily add a modal meaning. In addition, the fact that the LEENE- root can be considered as a derivation of LEE- and the past inflection makes use of LEENE- speaks for the later development of past forms. As past forms primarily express 'become', there is reason to think that meanings that can be associated with CHANGE are earlier than the meaning 'be'. The subsequent development has led to 'become' → 'be', but only in the case of future forms.

Whereas occasionally one can draw parallels between Russian *bud-* and Finnic LEE(NE)-, this is not the case here: to express CHANGE in connection with past time reference, Russian uses another verb – *stat'* 'become'.

4.2. LEE(NE)- as an auxiliary

In Livonian, Tver Karelian, Veps, and Votic, LEE(NE)- occurs in auxiliary constructions that express temporal, aspectual, or modal meanings. Table 6 shows in which constructions the corresponding meanings emerge (the distinction is made on the basis of their primary meaning).

MEANING LANGUAGE	Temporal	Aspectual	Modal
Veps	–	*linne-/l'īno-* + PTCP (9)	*linneb/l'innob* + tINF (3)
Tver Karelian	–	*l'iene-* + PTCP (1)	*l'ien(n)öu/l'i(e)u* + tINF (12)
Votic	*lee-* + mINF (2)	*lee-/lie-* + PTCP (5)	*leeb/lieb* + tINF (4)
Livonian	*lī-* + tINF[12]	*lī-* + PTCP (11)	*lī-* + $mINF_{Deb}$ (9) *lī-* + tINF (4) *lī-* + PTCP (2)

Table 6. LEE(NE)- constructions.

As it becomes clear from Table 6, an **aspectual** meaning can be the strongest in all four languages. Typically, LEE(NE)- + PTCP expresses FUTURE-RESULT – a realization of an action with reference to the future, as in (29) and (30).

12. No clear instances in Courland Livonian in the data set; the construction presented here is based on Salaca Livonian (see Norvik 2012).

(29) Livonian (SET 243)

un	*siz*	*ku*	*ta*	***līb***	*sie*	***tiˀend***
and	then	when	s/he	LEE.3SG	this	do.ACT.PST.PTCP
siz	*ne*	*lībəd*	*kį̄ˀzzist*	*tämˀ*	*pālə.*	
then	they	LEE.3PL	mad.PL	s/he.GEN	on.ALL	

'And when s/he has done it, they will be mad at him/her.'

(30) Veps (KM 10, 2009)

Planuitas praznuita jubilejad redukun 20. päiväl, tožnargen.

Praznikeht	***linneb***	***tehtud***	*Petroskoin*
party_evening	LEE.POT.3SG	do.PASS.PST.PTCP	Petroskoi.GEN
rahvahaližes	*teatras.*		
national.INE	theatre.INE		

'The jubilee is planned to be celebrated on Tuesday, October 20th. The party evening will be organized in the national theatre of Petroskoi.'

Whereas all eleven examples of *līdõ* + PTCP in Livonian include *līd* (2Sg) or *līb* (3Sg) + an active past participle and receive an active interpretation, as in (29), the nine Veps examples contain *linneb/lˈīnob* (3Sg) + a passive past participle and get a passive interpretation, see (30). In example (29), the time reference is specified by *ku* 'then', and the situation expressed by *linneb/lˈīnob* + PTCP is finished prior to that reference point. The reference point for example (30) is established by the adverbials (*redukun 20. päiväl, tožnaargen* 'October 20th, on Tuesday') in the previous sentence. For further comments, see Section 6.1.2.

In the data set, Votic *lee-/lie-* occurs in three different persons (1Sg, 3Sg and 3Pl) and is combined with both active as well as passive past participles of the main verb. Whereas in the case of simple predicates, the root *leene-/liene-* also appears; when used in auxiliary constructions, only the root *lee-/lie* is used (see Table 6). Considering the main verbs in the participial constructions, there is an example of every situation type presented by Vendler (1967): *olla* 'be' expresses state, *piinata* 'torture' – activity, *panna* 'put' – achievement, and *prostida* 'forgive' – accomplishment.

Another meaning that emerges as primary is a **modal** meaning. In most cases, LEE(NE)- is combined with a T infinitive and conveys NON-EPISTEMIC NECESSITY; in Livonian, it is usually expressed by *līdõ* + mINF_{Deb} (see Table 6). The necessity rests on the semantic subject that, in Livonian, is encoded by the dative case, as in (31), and in Tver Karelian by the adessive/allative case, as in (32). Among Tver Karelian examples, there are also two instances of expressions of past OBLIGATION, e.g. (33).

(31) Livonian (SET 192)
un neiˀ ni ta sʲedā mi̯tləb
ku minˀnən sie kūž āigast ni līb täsā vę̆lˀməst
that I.DAT this six year.PART now LEE.3SG here.INE being.MINF.DEB
'And so now s/he will think that I now have to be here for six years.'

(32) Tver Karelian (VIR 80)
No nuorim poiga i šanou:
”Miďä vieľä tuatto ***ľiennou*** *miula* ***luaďie*** *štobi...?*
what else dad LEE.POT.3SG I.ADE/ALL do.TINF in_order
'The youngest son says, "Dad, what else do I have to do in order to …?'

(33) Tver Karelian (VIR 70)
i häneľľä ***ľieńi*** ***männa*** *jogeh peźietšömäh*
and s/he.ADE LEE.POT.PST.3SG go.TINF river.ILL wash.MINF.ILL
'And s/he had to go to the river to wash himself/herself.'

In the case of modal meanings, researchers draw parallels with contact languages or stress foreign influence (cf. Section 3). However, it is hard to say to what extent something is contact-induced grammaticalization and to what extent language-internal grammaticalization. For example, the underlying constructions of possessive clauses and necessitive constructions give reasons to support language-internal development, see examples (34a–b) and (35a–b) (the examples have been coined on the basis of examples (14), (32) and (15), (31)). In addition, they also exhibit semantic similarities: (34a) and (35a) contain a possessor of a concrete entity, while examples (34b) and (35b) involve a "possessor" of OBLIGATION. The grammaticalization path POSSESSION → OBLIGATION is included in Heine and Kuteva (2002) as well.

(34) Tver Karelian
a. possessive clause
akkua miula ***ei*** ***ľie-ne***
wife.PART I.ADE/ALL NEG LEE.POT.CNG
'I won't have a wife anymore.'
b. OBLIGATION
Miďä ***ľiennou*** *miula* ***luaďie****?*
what LEE.POT.3SG I.ADE/ALL do.TINF
'What do I have to do?'

(35) Livonian
a. possessive clause
tämˀmən ***äb*** ***lī*** *vę̆ˀzzə*
s/he.DAT NEG LEE.CNG meat.PART
'S/he won't have meat.'
b. OBLIGATION
minˀnən ***līb*** *täsā* ***vę̆lˀməst***
I.DAT LEE.3SG here.INE being.MINF.DEB
'I have to be here.'

In Livonian, a modal meaning can even be associated with *līdõ* + PTCP. In such instances, typically, an epistemic reading emerges: the past participle indicates a completed action and *līdõ* adds an epistemic meaning. As a result, the sentence receives an interpretation of either present or a past; the former tends to emerge in the case of bounded, the latter in the case of unbounded situations (cf. EKG I: 77 for Estonian). Example (36) gets a present interpretation, as the situation is bounded. There are corresponding examples in the other variety of Livonian (Salaca Livonian) as well (see Norvik 2012). The fact that replacing *līdõ* with *võlda* (< **ole*-) results in a non-modal meaning indicates that the function of *līdõ* is indeed to add a modal meaning, cf. examples (36) and (37).

(36) Livonian (KET 1938)

sudùd	***līb∂d***	*miˀn*	*niˀemâ*	***mǭz∂***	***mūrdan∂d***
wolf.PL	LEE.3PL	I.GEN	cow.PART	PFV	slaughter.ACT.PST.PTCP

'Wolves seem to have slaughtered my cow.'

(37) Livonian (Viitso 2008: 323)

Mēg	***ūomõ***	***sīenõd***	*lȭinagiži.*
we	be.1PL	eat.ACT.PST.PTCP	lunch.PART

'We have eaten lunch.'

Thus, in Livonian, *līdõ* + PTCP carries either an aspectual or modal meaning, cf. examples (27) vs. (34). The modal meaning can be associated with the present or past time reference, the aspectual meaning with future time reference. As claimed earlier, the epistemic sense is apparently a later development.

In Livonian and Votic, even a **temporal** meaning can be the strongest, i.e. there are a few examples that say something about the future state of affairs without conveying (at least not primarily) modal or aspectual meanings. For example, (38) and (39) make a prediction about the future, and neither of the situations (neither *creating* nor *carrying the water*) is under the control of the subject. Example (39), however, represents Salaca Livonian (see also Norvik 2012), as there are no corresponding examples of Courland Livonian in the data set.

(38) Votic (ARI 105)

kana avvoв, senēs munaš tulẹb mato.

mitä	*siä*	*tahoD*	*sitä*	*tämä*	***leep***	*sillõõ*	***kantamaa***
what	you	want.2SG	this	s/he	LEE.3SG	you.ALL	carry.MINF

'The hen broods, from this egg, a snake will come.
It will bring you whatever you wish.'

(39) Salaca Livonian (SjW 338)

Mina uskub un ūde lug uskub,

ku	*jumal*	*luob*	*om*	*luon*	*un*
that	God	create.3SG	be.3SG	create.ACT.PST.PTCP	and
līb	***luod.***				
LEE.3SG	create.tINF				

'I believe and will keep believing that God creates, has created and will create.'

For comparison, the Salaca Livonian construction involves a T infinitive, in Votic it contains an M infinitive; both constructions use the LEE- root. Considering the fact that the temporal meaning in Votic can be associated with the M infinitive (*leevvä* + mINF), which is also true in the case of Finnish and Estonian periphrastic future constructions (Fin. *tulla* 'come' + $mINF_{Ill}$, Est. *saada* 'get, become' + mINF; cf. Section 5), it seems possible to maintain that the temporal meaning emerges primarily in M infinitive constructions. The Salaca Livonian infinitival construction is claimed to show Latvian influence (cf. Section 3).

In examples (38) and (39), LEE- functions as a true future auxiliary expressing a temporal meaning. If using a FTR device in such instances were obligatory, it would signal a well-grammaticalized future auxiliary (cf. Section 2). As this is not the case in the Finnic languages, it only leaves us the opportunity to state that temporal meaning is possible and LEE- can appear as a future auxiliary, but not that there is a future tense.

5. LEE(NE)- as a marginal FTR device

There are other devices which function as future copulas and/or as auxiliaries in the languages that do not use LEE(NE)- as the main device of expressing FTR (Finnish, Northern Karelian, Olonets Karelian, Central Ludic) or not use it at all (Estonian). For example, in **Olonets Karelian**, *rotie(kseh)* 'be born'[13] is used as a future copula, see example (40). In addition, it can appear in auxiliary constructions, e.g. in example (41), *rotie(kseh)* + PTCP conveys FUTURE-RESULT; in example (42), *rotie(kseh)* + tINF expresses OBLIGATION. The data set contains 156 instances of *rotie(kseh)* as a copula and nine occurring in auxiliary constructions (of 250). As *lie(nöy)* in Tver Karelian, *rotie(kseh)* can be found in the past form as well; typically, the 'become' meaning arises, as in (43).

13. The verb *rotie(kseh)* is originally a loan from Russian *rodit'sâ* 'be born'.

(40) Olonets Karelian (OM 22, 2010)
sygyzyl *heile* ***roih*** *kuldaine* *svuad'bu*
autumn.ADE month.ALL be_born.3SG golden wedding
'In autumn, they will have a golden anniversary.'

(41) Olonets Karelian (OM 47, 2010)
Festivuali algavuu 4. talvikuudu. Ezmäine filmu "Miesten vuoro" ..
Tämä *fil'mu* ***roih*** ***ozutettu*** *suomen* *kielel*
this film be_born.3SG show.PASS.PST.PTCP Finnish.GEN language.ADE
'The festival starts on December 4th. The first movie will be "Steam of Life" .. This film will be shown in Finnish.'

(42) Olonets Karelian (OM 24, 2010)
Mennä ***rodieu*** *kunne*
go.tINF be_born.3SG where
erinäzien muuzikkoloin pajuo kuundelemah libo teatruezityksih.
'Where should one go: to listen to the songs of different musicians or to see plays.'

(43) Olonets Karelian (OM 45, 2010)
Meis ***roittih*** *hyvät* *dovarišat.*
we.ELA be_born.PASS.PST good.PL friend.PL
'We became good friends.'

On the basis of examples (40) through (43), it can be claimed that *rotie(kseh)* occurs where one would expect LEE(NE)- to occur. For comparison, the dictionary of Karelian (KKS III) presents altogether 16 examples of *lie(nöy)* in Olonets Karelian (including several examples of *lien(n)e-* + $mINF_{Ill}$). The data set, in turn, only contains examples of complex indefinite pronouns (e.g. *ken* ***lienne*** 'somebody')[14]; a few participial constructions are represented as well.

The situation is similar in **Central Ludic** in the case of *rodʹizetta* and *lʹiettä*: in Central Ludic, there are counterparts to examples (40), (41), and (43). In addition, the data set even contains an example of *rodʹizetta* expressing an epistemic meaning, see (44) (cf. Section 4.1.3). The verb *lʹiettä*, in turn, is only used seldomly and typically it forms complex indefinite pronouns (e.g. *midä* ***lienne*** 'something' – Russian *chto-nibud'*, *konz**lienne*** 'sometime' – Russian *kogda-nibud'*). Only 2 speakers of Central Ludic (among 16 informants) use *lʹiettä* in a more varied way[15].

14. Cf. Russian *kto-nibud'* (< *bud-*) 'somebody'.
15. This could be directed to the influence of Northern Ludic, as both speakers live in the areas where the influence of Northern Ludic has been the strongest. Furthermore, in Northern Ludic, *liettä* seems to have been used more extensively in earlier times as well: most of the examples in LmS (1944) represent Northern Ludic.

(44) Central Ludic (NOR 2012)

Kui	***rodī***	*lʹūdʹikse?*	*– „Nadu“!*
how	be_born.3SG	Ludic.TRA	sister_in_law

'How would it be in Ludic? – "Nadu" [sister_in_law]!

The discussion above indicates that a new device (*rotie(kseh)/rodʹizetta*) in Olonets Karelian and in Central Ludic is slowly taking over the usages of an older one (*lie(nöy)/ lʹiettä*) (see also Kehayov et al. 2013). Such competition is regarded as highly probable if two devices follow the same kind of a grammaticalization path (Dahl 2000a: 315). This indeed seems to be the case in Olonets Karelian and in Central Ludic.

In standard literary **Finnish**, *lienee* mainly expresses epistemic possibility, e.g. in (45), it conveys doubt about a past event (Tommola 2010: 522). In addition to usages such as (45), *lienee* can get an epistemic interpretation when used as a simple predicate; it conveys modal meanings in questions as well, as in (46) (ISK 2004: 1515). In Finnish dialects, the situation is much more varied (see Forsberg 1998).

(45) Finnish (Tommola 2010: 523)

Työntekijöiden elinympäristön kannalta

negatiivinen	*sopeutuminen*	***lienee***	***ollut***	*tahatonta*
negative	adaptation	LEE.POT.3SG	be.ACT.PST.PTCP	unintentional.PART

'In regard to the habitat of employees, a negative adaptation (to it) may have been unintentional.'

(46) Finnish (ISK 2004: 1517)

Taruako	***lienee***	*vai*	*totta?*
story.PART.Q	LEE.POT.3SG	or	truth.PART

'Is it just a story or is it the truth?'

A better candidate for a FTR device in standard literary Finnish is *tulla* 'come', which, in combination with a main verb in the M infinitive illative, can even get a temporal interpretation, as in (47) (ISK 2004: 1468). *tulla* + $mINF_{Ill}$ is considered an option if using the present tense would result in a present and not in a future interpretation (KS).

(47) Finnish (ISK 2004: 1468)

Juna	***tulee***	***lähtemään***	*raiteelta*	*19.*
train	come.3SG	depart.MINF.ILL	track.ABL	19

'The train will be departing from track 19.'

In **Northern Karelian**, there are altogether 37 examples of *lie(nöy)* in the data set. Only one example originates from a newspaper text. This particular example involves *lienöy* as a complex indefinite pronoun (*mi* ***lienöy*** 'something' – Russian *chto-nibud'*). The rest of the examples containing *lie(nöy)* come from the text collection samples of Karelian (NKK). They represent either complex indefinite pronouns or participial

constructions that add a modal meaning to the sentence, e.g. example (48) expresses epistemic possibility and gets a past interpretation, (cf. also similar examples in Olonets Karelian, Finnish, and Livonian).

(48) Northern Karelian (NKK 59)
mie en t'iä kui hü- /
kui hüö ***l'ienou*** *i čislat* ***t'ijettü***
how they LEE.POT.3SG also date.PL know.PASS.PST.PTCP
kun ei t'iijettü kirjua
'I don't know how they, how they could have known the dates if they couldn't even write.'

Like in Finnish, the Northern Karelian *tulla* 'come' has become developed for additional uses, but most often it expresses CHANGE (in connection with future or past). While in the data set, there are no examples of auxiliary constructions involving *tulla*, KKS VI presents a few such examples. However, the general impression is that there is no good candidate for an FTR device in Northern Karelian.

Estonian is the sole language in which *leeda* is not used in the present-day language at all. In 1875, Wiedemann wrote that *leeda* can be found in the insular dialect although earlier, its usage was probably more widespread. The old literary sources (see Table 3) contain examples only from Old North Estonian; there are examples of the *leene-* root as well as the *lee-* root, often in combination with a participle or a T infinitive. Insular dialects, on the other hand, use the *lee-* or *lii-* root, which is generally followed by a main verb in the M infinitive inessive[16], as in (49). In old literary sources, *leeda* is even combined with a main verb in the active present participle, as in (50) (see also Wiedemann 1875: 488).

(49) Estonian (Wiedemann 1875: 488)
sa ***lēd*** *kurb* ***olemas***
you LEE.2SG sad be.MINF.INE
'You will be sad.'

(50) Estonian (HOR 1693: 109)
ehk meie ***leneme*** ***sawa***
maybe we LEE.POT.1PL get.ACT.PRS.PTCP
'Maybe we will get.'

Nowadays, *saada* and *hakata* are considered to be more likely candidates for FTR devices. For instance, in combination with the M infinitive, they can also express

16. Parallels can be drawn between Livonian and the insular dialect of Estonia (mainly between subdialects of Saaremaa and Kihnu). Like in Livonian, only the LEE- forms in the Kihnu and Saaremaa subdialects have been attested (see Wiedemann 1875; EMS). Moreover, LEE- + M infinitive inessive forms occur only in insular dialects and Salaca Livonian (cf. Norvik 2012).

temporal meaning, i.e. FUTURE (Metslang 1994, 2006). However, *saada* mainly takes *olla* 'be' as the main verb, as in (51) (Metslang 2006: 719).

(51) Estonian (EKKK)

Ruumi	***saab***	***olema***	*2000*	*inimesele.*
space.PART	get.3SG	be.MINF	2,000	people.ALL

'There will be space for 2,000 people.'

As a more fine-grained analysis would deserve an article on its own, the aim of this section was only to show that in languages where LEE(NE)- is not the main device of expressing FTR, there is usually some other device that is developing into a future copula and/or even occurs in auxiliary constructions.

6. LEE(NE)- versus other (FTR) devices

6.1.1. Use of simple predicates for FTR: the example of Livonian

In Livonian, Tver Karelian, Veps, and Votic, LEE(NE)- synchronically functions as a **future** copula in predicate nominal, locational, possessive, existential, and relative clauses (cf. Section 4.1). As LEE(NE)- tends to be used when a copula is needed for FTR, and it does not seem to be easily interchangeable with the present copula (without change in the time reference), it can be regarded as an obligatory future copula.

The data set contains only a few examples of sentences in which LEE(NE)- expresses an epistemic meaning about a **present** situation. As often this sense is supported by modal adverbs that translate as 'supposedly', 'might be' etc., LEE(NE)- conveys a weak epistemic meaning. For comparison, it is claimed that Finnish *lienee* once started to lose ground as it can easily be replaced by other epistemic expressions (Tommola 2010: 522).

In the data set, LEE(NE)- has **past** forms in Tver Karelian only.

LEE(NE)- can be claimed to express CHANGE and BEING. The two senses form a continuum as often both are present, but to a different extent (cf. Section 4.1.2.). As already claimed, especially when LEE(NE)- conveys various meanings that can be subsumed under the concept CHANGE, *semi-copula* seems to be a more accurate term than *copula*.

When comparing the usage of Livonian *līdõ* with Livonian *sǭdõ* 'get, become' in future contexts, it has to be stated that *līdõ* expresses CHANGE less frequently than *sǭdõ.* Example (54) can be compared with the locational clause in example (10) (presented here again in 55). In addition to conveying MOVEMENT (reaching somewhere), *sǭdõ* in example (54) gives an additional modal meaning – it expresses NON-EPISTEMIC POSSIBILITY. Example (56) can be associated with the possessive clause in example (17) (presented here again in 57). Whereas *sǭdõ* in Example (56) expresses 'getting something into one's possession', *līdõ* in example (57) rather stresses 'having something in one's possession'.

(54) Livonian (SET 76)
ku ta ***sā̆b*** *īʾd sūr mʲeʾr pā̆lə ..*
when s/he get.3SG one.GEN big.GEN sea.GEN on.ALL
'When s/he gets to the Baltic Sea ..'

(55) Livonian (SET 146)
jẹʾdləm alā sa andə sie spiegiľ sie freilenən, kuńťš
ta sīnda vi̯tāb eńťš jūʾrə maʾggəm.
un ta ***līb*** *teʾž sinʾnən sā̆ʾl läbūd pā̆l vastə*
and s/he LEE.3SG here.INE you.DAT there.ADE window.PL.GEN on.ADE meet
ku sa lā̆ʾd ne sigādəks
'Don't give the mirror to the lady before she lets you sleep in her bed [lit. 'takes you to her bed to sleep']. And she will be here at the window to meet you when you go there with the pigs.'

(56) Livonian (SET 284)
un se kēńig um kītən:
"ku sa jẹrā kuoləd kust ma mūdə ***sāb.***"
when you PFV die.2SG where.ELA I other.PART get.1SG
'And this king said, "When you die, where will I get another one?"'

(57) Livonian (SET 76)
ku ta sā̆b īʾd sūr mʲeʾr pā̆lə, siz tämā ētab tämʾ sīńə siʾzzəl
ja tämʾmən ***äb*** ***lī*** *neiʾ jẹnʾnə vẹʾzzə*
and s/he.DAT NEG LEE.CNG so much meat.PART
'When s/he gets to the Baltic Sea, then s/he will throw it into it and s/he won't have that much meat.'

Comparing predicate nominal clauses and relative clauses in the case of Livonian *līdõ* and *sǭdõ*, it appears that *sǭdõ* occurs only in overt change-of-state constructions, see example (58) which is a GM clause.

(58) Livonian (SET 278)
aš ta īʾdəks āigast vi̯ib bäz ri̯kt un bäz naʾgrəmət nuʾopīʾlə
siz tämʾ vēľid sābəd pa rištiŋgəks
then s/he.GEN brother.PL get.3PL PTCL human.TRA
'If s/he can go without talking and laughing for nine years, then his/her brothers will turn into human beings.'

If the time reference of examples (54), (56) and (58) were changed from future to past, the verb *sǭdõ* would still convey CHANGE. Considering this and the discussion above, at least Livonian *līdõ* is more likely to express stative relations.

6.1.2. Use of auxiliary constructions for FTR

Although LEE(NE)- can appear in auxiliary constructions and, as a result, give rise to aspectual, modal, and temporal meanings, it is more often used as a simple predicate than as an auxiliary (see figures in Table 2). This section examines some devices that can be used in place of LEE(NE)- constructions.

Aspectual meanings and FTR. LEE(NE)- + PTCP is present in all four languages (Livonian, Tver Karelian, Veps, and Votic) to express realization of an action with reference to the future. In Livonian, for instance, FUTURE-RESULT can also be expressed by means of *sǭdõ* + PTCP, as in (59). Livonian exhibits the following kind of specialization of uses: *līdõ* + PTCP is mainly used in sentences that receive an active interpretation, *sǭdõ* + PTCP in sentences with a passive interpretation, cf. examples (59) and (31) (presented here again in 60). (In Veps, on the other hand, all the instances of LEE(NE)- + PTCP in the data set get a passive interpretation, cf. Section 4.2.) It seems that in Livonian, the FUTURE-RESULT constructions involve either *līdõ* or *sǭdõ*, and *võlda* (< **ole*-) does not occur.

(59) Livonian (SET 199)
.. un kītiz sie übīzən:
”mūp uońdžəl sa sād mā’ taptəd.”
tomorrow morning you get.2SG PFV kill.PASS.PST.PTCP
‘.. and told the horse, “Tomorrow morning you will be killed.”’

(60) Livonian (SET 243)

un	*siz*	*ku*	*ta*	*līb*	*sie*	*ti’end*
and	then	when	s/he	LEE.3SG	this	do.ACT.PST.PTCP
siz	*ne*	*lībəd*	*kį’zzist*	*täm’*	*pālə*	
then	they	LEE.3PL	mad.PL	s/he.GEN	on.ALL	

‘And when s/he has done it, they will be mad at him/her.’

Modal meanings and FTR. In combination with tINF or $mINF_{Deb,}$ LEE(NE)- primarily expresses NON-EPISTEMIC NECESSITY (cf. Section 3.2). However, it is hard to say whether in such instances, LEE(NE)- adds something to the meaning (e.g. stresses FTR or gives an additional epistemic meaning) or not, cf. similar sentences in (61) and (62). Regardless of this, it is possible to maintain that examples (61) and (62) primarily convey NON-EPISTEMIC NECESSITY (this also applies to examples (33) through (35)).

(61) Livonian (SET 104)
aš sinā mūdə vįtād

siz	*sin’*	***līb***	***kuoləməst***
then	you.DAT	LEE.3SG	die.MINF.DEB

‘If you take something else, then you have to die.’

(62) Livonian (SET 105)
ku sa nēšti vi̯tād
siz *sinˀ* ***um***ˀ *kuoləməst*
then you.DAT be.3SG die.mINF.DEB
'If you take from these, then you have to die.'

In addition to using OLE- or a LEE(NE)- as an auxiliary in a modal construction, it is possible to convey necessity with modal verbs as well, e.g. see *piteä* 'have to' in Tver Karelian (63). Thus, in Tver Karelian both *lie(nöy)* + tINF as well as *piteä* + tINF express NON-EPISTEMIC NECESSITY, cf. examples (63) and (34) (presented here in 64). For comparison, the modal verb *pi̯dīks* 'has to, should' in Livonian has a defective paradigm and it only seldom occurs (Viitso 2008: 344).

(63) Tver Karelian (VIR 176)
Meiľä *piďäu* *jo* *kopituta* *koďih!*
we.ADE/ALL have already rush.tINF home.ILL
'We have to rush home already.'

(64) Tver Karelian (VIR 80)
No nuorim poiga i šanou:
"Miďä *vieľä* *tuatto* *ľiennou* *miula* *luaďie* *štobi…?*
what else dad LEE.POT.3SG I.ADE/ALL do.tINF in_order
'The youngest son says, "Dad, what else do I have to do in order to …?'

There are a few instances of participial constructions (*līdõ* + PTCP) in Livonian, that, first and foremost, express EPISTEMIC POSSIBILITY giving rise to a present or a past interpretation. Apparently the primary epistemic meaning in the case of auxiliary constructions is rare for the same reason as in the case of simple predicates (cf. Section 4.1.3) – there are other means available (e.g. modal adverbs, modal particles) for expressing possibility about a situation with present or past relevance.

Temporal meanings and FTR. Although LEE- in Livonian and Votic can even function as a future auxiliary in prediction-based sentences, it is obligatory in neither of these languages. The more common way to convey intentions and predictions about the future is to use the present tense, as in (65). The Veps suffix *-škande-* seems to be the most grammaticalized device that quite often expresses FUTURE (rather than its original inchoative meaning). For example, (66) states that a situation will hold in the future (i.e. *the village life will persist*) rather than its beginning (**the village life will start to persist*).

(65) Livonian (SET 112)
sinā uod se kis mīnda nā̆ˀvəst ä̆ˀbťist
minā ***kītəb*** *eńtš* *tāťən*
I say.1SG own.GEN dad.DAT
'You are the one who helped me, I'll tell my dad.'

(66) Veps (KM 2, 2011)
I škol neciš azjas om ezmäine abunik.
Veď *kuni* *eläb* *škol* *ka* *elä**škande**b*
namely until live.3SG school also live.INCH.3SG
'And the school is the first resource in these things [maintaining traditions]. Namely, as long as the school lives, the village will live as well.'

Mainly for the reason that LEE(NE)- is not an obligatory future marker either in intention-based or prediction-based sentences in any of these four languages, one cannot regard it as a well-grammaticalized future auxiliary, even though there are a few instances when it appears as one.

As this section has shown, there are other means that can be used for conveying modal, aspectual and temporal meanings in connection with FTR. This could also be the reason why LEE(NE)- does not occur very frequently in these cases.

6.2. The general picture in the four languages

This section illustrates the discussion in the previous sections by providing Figure 1 and, in addition, it makes some concluding remarks concerning the general picture of the use of LEE(NE)- in Livonian, Tver Karelian, Veps, and Votic.

In Figure 1, it appears that the situation is the most diverse in the case of **future time reference**: when FTR is intended, aspectual, modal, as well as temporal meaning elements can emerge as primary. There is a difference between simple predicates and auxiliary constructions:

- In connection with LEE(NE)- as a simple predicate, either a modal or a temporal meaning arises. Although future contains almost always some kind of a modal element, it is still possible to find instances that, first of all, express prediction about the future state of affairs (i.e. convey temporal meaning) (cf. Section 2.2). Moreover, even in the case of the LEENE- root, the temporal meaning can be the strongest (cf. Section 4.1.2).
- In the case of auxiliary constructions, aspectual meanings can be associated mainly with participial constructions; LEE(NE)- + tINF (in Livonian also *lī* - + $mINF_{Deb}$) gives rise to modal meanings; and the temporal meaning emerges in the case of LEE-followed by an M infinitive (in Votic) or by a T infinitive (in Salaca Livonian).

Both LEE(NE)- as a simple predicate as well as LEE(NE)- as an auxiliary can get **present time reference**. But whereas LEE(NE)- as a simple predicate and LEE(NE)- + PTCP generally convey EPISTEMIC POSSIBILITY about a completed situation in the past, LEE(NE)- + tINF, LEE- + $mINF_{Deb}$ usually express NON-EPISTEMIC NECESSITY. In Figure 1, the instances of non-epistemic necessity are also associated with FTR, as the borderline between present and future NECESSITY is often quite fuzzy (cf. Section 6.1.2).

There are instances of **past time reference** in Tver Karelian only. When Tver Karelian *lie(nöy)* occurs in the past tense form and is used as a simple predicate, it usually expresses CHANGE; the instances of the constructions *lienöy* + tINF that occur in the data set convey NON-EPISTEMIC NECESSITY.

On the basis of the discussion in the previous sections and Figure 1 below, it can be said that LEE(NE)- is a good example of a future-marking device in which modal, aspectual, and temporal meaning elements intertwine. Which of the three meaning elements is the strongest depends on the predicate type (whether LEE(NE)- occurs as a simple predicate or occurs in auxiliary constructions) and on the more specific underlying construction. In addition, a broader context is important as well, e.g. *līdõ* + PTCP in Livonian can give rise to FTR and aspectual meaning or present time reference and modal meaning.

Time reference / Predicate type	FUT	PRS	PST
SIMPLE PRED.	Liv	Liv	
	TvKar	TvKar	TvKar
	Veps	Veps	
	Vot		
AUX. CONSTR. *LEE- + PTCP (ACT)*	Liv	Liv	
	Vot		
LEE(NE)- + PTCP (PASS)	TvKar		
	Veps	Veps	
	Vot		
LEE(NE)- + tINF	Liv	Liv	
	TvKar	TvKar	TvKar
	Veps	Veps	
	Vot	Vot	
LEE- + mINF	Vot		
LEE- + mINF$_{Deb}$	Liv	Liv	

Modal meanings; Aspectual meanings; Temporal meanings

Figure 1. Functions and meanings of LEE(NE)- in Livonian, Tver Karelian, Veps, and Votic.

7. Conclusions

This article has discussed the usage of LEE(NE)- verbs mainly in four Finnic languages/language varieties: Livonian, Tver Karelian, Veps, and Votic.

The paper set out to determine the functions and meanings of LEE(NE)- in order to see to what extent LEE(NE)- can be regarded as a future-marking device in the Finnic languages. For a more fine-grained analysis, a distinction was made between LEE(NE)- as a simple predicate and LEE(NE)- as an auxiliary. The analysis was based on a data set that was created by the author for the purposes of the present study.

This study has shown that in the abovementioned languages, LEE(NE)- can be regarded as an obligatory future copula in nominal predicate, locational, possessive, existential, and relative clauses when FTR is intended. However, LEE(NE)- is not always a true future copula (which is semantically empty), as it often expresses both CHANGE as well as BEING. For example, in resultative clauses, it, first and foremost, appears in the meaning of 'become'. Particularly in such instances, LEE(NE)- could be best described as a semi-copula.

It became apparent that LEE(NE)- can also receive a present interpretation (although there are only a few such occurrences), in such cases it usually conveys epistemic possibility. As modal adverbs or particles are often involved, we are dealing with a weak epistemic meaning. Tver Karelian is the only language among these four languages in which LEE(NE)- occurs in the past tense form; typically it occurs in the meaning 'become'.

The second major finding concerns LEE(NE)- in auxiliary constructions. Namely in auxiliary constructions, LEE(NE)- can give rise to aspectual, modal, or temporal meanings. Which of the three meaning elements emerges as primary depends on the constructions, i.e. on their underlying constructions that somewhat vary from language to language. For example, the temporal meaning in Votic can emerge in connection with the M infinitive, in Salaca Livonian with the T infinitive. Sometimes, the time reference appears to be decisive, e.g. in connection with future, Livonian *līdõ* + PTCP gives rise to an aspectual meaning, with reference to the present time, the same construction conveys a modal meaning.

Although even a temporal meaning is possible, and in such cases LEE- functions as a future auxiliary, it cannot be regarded as a well-grammaticalized FTR device. The main reason is that its usage is neither obligatory nor systematic. For instance, there are only two examples in Votic in which *lee-* functions as a future auxiliary, expressing PREDICTION without primarily giving rise to modal or aspectual meanings. Thus, using LEE(NE)- for FTR is systematic and obligatory only when used as a simple predicate.

It was also shown that the distinction between LEE- and LEENE- is not as clear-cut as sometimes suggested. Namely, the -NE- suffix that is usually connected with potentiality (epistemic possibility) does not necessarily add a modal meaning, and vice versa – LEE- can primarily be modal without involving -NE-. The future meaning in Votic and Livonian was associated only with the LEE- root, but there are too

few examples to draw substantial conclusions; moreover, the LEENE- root does not appear at all in Livonian.

This article commented only briefly on the languages in which LEE(NE)- is not the main device of expressing FTR, as this would require a study in its own right. Similarly, the different devices that can be used instead of or parallel to auxiliary constructions containing LEE(NE)- deserve closer attention. One further task is to also propose a more fine-grained analysis of the possible grammaticalization path(s) of forms and functions of LEE(NE)-.

Abbreviations

1,2,3 numbers
ABL ablative
ACC accusative
ACT active
ADE adessive
ALL allative
CNG connegative
DAT dative
DEB debitive
ELA elative
ESS essive
FUT future
GEN genitive
ILL illative
INCH inchoativity
INE inessive
MINF M infinitive
NEG negative
SG singular
PART partitive
PASS passive
PFV perfective
PL plural
POSS possessive
POT potential
PRS present
PST past
PTCL particle
PTCP participle
Q question particle
TINF T infinitive
TRA translative

References

Aikio, Ante 2012: On Finnic long vowels, Samoyed vowel sequences, and Proto-Uralic *x. – Tiina Hyytiäinen, Lotta Jalava, Janne Saarikivi & Erika Sandman (eds), *Per Urales ad Orientem. Iter polyphonicum multilingue. Festskrift tillägnad Juha Janhunen på hans sextioårsdag den 12 februari 2012*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 264. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Anderson, Gregory D. S. 2009: *Auxiliary Verb Constructions.* Oxford & New York: Oxford University Press.

ARI = Ariste, Paul 1977: *Vadja muistendeid.* Tallinn: Valgus.

van der Auwera, Johan & Vladimir A. Plungian 1998: Modality's Semantic Map. – *Linguistic Typology* 2: 125–139.

Budenz, József, & Gyula Décsy 1966: *A Comparative Dictionary of the Finno-Ugric Elements in the Hungarian Vocabulary.* Bloomington: Indiana University.

Bybee, Joan & Revere Perkins & William Paglicua 1994: *The Evolution of Grammar: Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World.* Chicago and London: University of Chicago Press.

Comrie, Bernard 1993: *Tense.* Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.

Dahl, Östen 1985: *Tense and Aspect Systems.* New York: Basil Blackwell.

Dahl, Östen 2000a: The grammar of future time reference in European languages. − Östen Dahl (ed.), *Tense and Aspect in the Languages of Europe.* Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 309−329.

Dahl, Östen 2000b: Verbs of becoming as future copulas. − Östen Dahl (ed.), *Tense and Aspect in the Languages of Europe*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 351−364.

EKG I = Mati Erelt & Reet Kasik & Helle Metslang & Henno Rajandi & Kristiina Ross & Henn Saari & Kaja Tael & Silvi Vare (eds) 1995: *Eesti keele grammatika I. Morfoloogia, sõnamoodustus.* Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.

EKG II = Mati Erelt & Reet Kasik & Helle Metslang & Henno Rajandi & Kristiina Ross & Henn Saari & Kaja Tael & Silvi Vare (eds) 1993: *Eesti keele grammatika II. Süntaks. Lisa: kiri.* Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.

EKKK = Eesti Kirjakeele Korpus 1890–1990. <http://www.cl.ut.ee/korpused/baaskorpus/index.php?lang=et> [13.02.2013].

EMK= Eesti murrete korpus <http://www.murre.ut.ee> [13.02.2012].

EMS = Kalvik, Mari-Liis & Kendla, Mari & Oja, Vilja & Tärk, Tiina & Viikberg, Jüri 2009: *Eesti murrete sõnaraamat* V. kd. L–M. Eesti Teaduste Akadeemia. Eesti Keele Instituut

Endezelin, J. 1923: *Lettische Grammatik*. Heidelberg.

Erelt, Mati 2005: Source-Marking Resultatives in Estonian. – *Linguistica Uralica* (1): 20–29.

Erelt, Mati & Helle Metslang 2003: Case Marking of the Predicative in Estonian. – *Linguistica Uralica* (3): 166–174.

Erelt, Mati & Helle Metslang 2006: Estonian clause patterns – from Finno-Ugric to Standard Average European. – *Linguistica Uralica* 42 (4): 254–266.

Forsberg, Hannele 1998: *Suomen murteiden potentiaali: muoto ja merkitys*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Forsberg, Hannele 2003: Paths of development for modal meanings: Evidence from the Finnic potential mood. – Barry J. Blake & Kate Burridge (eds), *Historical linguistics 2001. Selected papers from the 15th International Conference of Historical Linguistics, Melbourne, 13−17 August.* Amsterdam: John Benjamins. 143–161.

Geist, Ljudmila & Björn Rothstein 2007: Einleitung: Kopulaverben und Kopulasätze. – Ljudmila Geist & Björn Rothstein (eds), *Kopulaverben und Kopulasätze. Intersprachliche und intrasprachliche Aspekte.* Tübingen: Niemeyer. 1−21.

Györke, József 1936: *Das Verbum *lē- im Ostseefinnischen: einige Bemerkungen über das Suppletivwesen des Verbum Substativum*. Tartu: Krüger.

Heine, Bernd 1993: *Auxiliaries: Cognitive Forces and Grammaticalization*. New York & Oxford: Oxford University Press.

Heine, Bernd 1997: *Possession: cognitive sources, forces, and grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.

Heine, Bernd & Tania Kuteva 2002: *World Lexicon of Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hilpert, Martin 2008: *Germanic Future Constructions: A usage-based approach to language change.* Constructional Approaches to Language 7. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Pub. Co.

HOR = Johann Hornung 1693: *Grammatica Esthonica, brevi, Perspicua tamen methodo ad Dialectum Revaliensem*. Riga: Literis Joh. Georg Wilck.

HUP = Hupel, August W. 1870: *Ehstnische Sprachlehre für beide Hauptdialekte, den revalschen und dörptschen, nebst einem vollständigen*. Riga & Leipzig: bey Johann Friedrich Hartknoch.

ISK = Auli Hakulinen & Maria Vilkuna & Riitta Korhonen & Vesa Koivisto & Tarja-Riitta Heinonen & Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

JUN = V. I. Junus 1936: *Ižoran keelen grammatikka: morfologia: opettaijaa vart*. SSSR:n Tiito Akademian Keelen ja Ajattelun Institutta. Leningrad & Moskova: Riikin ucebnopedagogiceskoi izdateljstva.

Kehayov, Petar & Eva Saar & Miina Norvik & Andres Karjus 2013: Hääbuva kesklüüdi murde jälgedel suvel 2012. – *Emakeele Seltsi aastaraamat* 58: [in print].

Kenesei, István & Robert Michael Vágó & Anna Fenyvesi 1998: *Hungarian*. London: Routledge.

KET = Kettunen, Lauri Einari 1938: *Livisches Wörterbuch mit grammatischer Einleitung*. Lexica Societatis Fenno-Ugricae 5. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Kettunen, Lauri, 1937: Liivi *li* 'mine'. – *Õpetatud Eesti Seltsi toimetused* XXX. Tartu: K. Mattiesen. 249–252.

KKS = Pertti Virtaranta & Raija Koponen (eds) 1968–2005: *Karjalan kielen sanakirja 1–6*. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XVI & Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 25. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

KM = Kodima 2009–2012. <http://kodima.rkperiodika.ru> [13.02.2013].

KRG = Н. Ю. Шведова & В. В. Лопатин (eds) 2002: *Краткая русская грамматика*. Москва: Российская Академия Наук.

KS = Grönros, Eija-Riitta (ed.) 2006: *Kielitoimiston sanakirja 1–3*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 140. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

LmS = Kujola, Juho (ed.) 1944: *Lyydiläismurteiden sanakirja*. Lexica Societatis Fenno-Ugricae IX. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Laakso, Johanna 1990: *Translatiivinen verbinjohdin NE itämerensuomalaisissa kielissä*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 204. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Laanest, Arvo 1975: *Sissejuhatus läänemeresoome keeltesse*. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia.

LELS = Viitso, Tiit-Rein & Ernštreits, Valts 2012: *Līvõkīel-ēstikīel-leļkīel sõnārõntõz*. Liivi-eesti-läti sõnaraamat. Lībiešu-igauņu-latviešu vārdnīca. Tartu & Rīga: Tartu Ülikool.

Lyons, John 1977: *Semantics*. 2. Cambridge: Cambridge University Press.

Majtinskaja = Майтинская, Клара Е. 1973: Будущее время в финно-угорских языках. – *Soviet Finno-Ugric Studies* 2: 81–90.

Metslang, Helle 1994: *Temporal relations in the predicate and the grammatical system of Estonian and Finnish*. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitoksen tutkimusraportteja 39. Oulu: Oulun yliopisto.

Metslang, Helle 1996: The Development of the Futures in the Finno-Ugric Languages. – Mati Erelt (ed.), *Estonian: Typological Studies I*. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 4. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. 123−144.

Metslang, Helle 2006: Predikaat ajastut kogemas. – *Keel ja Kirjandus* 9: 714– 727.

Mägiste, Julius 1936. Eesti *saama*-futuuri algupärast ja tarvitamiskõlblikkusest. Lisandeid läänemere-sm. perifrastiliste futuurikujundite ajaloole. – *Eesti Keel. Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri* 15 (3): 65–92.

NIR = Nirvi, R. E. 1971: Inkeroismurteiden sanakirja. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XVIII. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

NKK = Rjagojev, Vladimir & Jeskanen, Matti 1994: *Näytteitä karjalan kielestä. 1, Karjalan Tasavallan ja sisä-venäjän karjalaismurteet.* Joensuu & Petroskoi: Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos, Venäjän tiedeakademia, Karjalan tiedekeskus & Kielen, kirjallisuuden ja historian instituutti.

NOR 2009 = Norvik, Miina 2009: Recordings of Tver Karelian dialect. Personal collection.

NOR 2012 = Norvik, Miina 2012. Recordings of Central Ludic dialect. Personal collection.

Norvik, Miina 2012: Periphrastic Future Devices in Salaca Livonian. – *Linguistica Uralica* 48 (1): 27–40.

NVM = Kettunen, Lauri & Siro, Paavo (eds) 1935: *Näytteitä vepsän murteista.* Mémoires de la Société Finno-Ougrienne LXX. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

OM = Oma Mua 2010–2012. <http://vienan.rkperiodika.ru/index.php?option=com_arhive&filter_on=1&view=listarhive&date_start=12.01.2000&date_end=12.02.2013&option=com_arhive&filter_on=1&view=listarhive> [13.02.2013].

OVR = М. Зайцева & М. Муллонен 1969: *Образцы вепсской речи.* Ленинград: Академия Наук СССР Карельский филиал.

Pajusalu, Renate & Ilona Tragel 2007: Word and construction as units of categorization. The case of change predicates in Estonian. – Andrea C. Schalley & Drew Khlentzos (eds), *Mental States. Evolution, Function, Nature*. Studies in Language Companion Series 93. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. 289–310.

Palmer, Frank R. 1990: *Modality and the English Modals.* London: Longman.

Payne, Thomas E. 1997: *Describing Morphosyntax: A Guide for Field Linguists.* Cambridge: Cambridge University Press.

Pustet, Regina 2003: *Copulas: Universals in the Categorization of the Lexicon: Universals in the Categorization of the Lexicon.* Oxford: Oxford University Press.

Saukkonen, Pauli 1965: *Itämerensuomalaisten kielten tulosijainfinitiivirakenteiden historiaa I.* Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 137. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

SET = Eemil Nestor Setälä 1953: *Näytteitä liivin kielestä.* Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 106. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

SjW = *Sjögren*, *Anders Johan* 1861. Joh. Andreas Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben / im Auftrage der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften bearbeitet und mit einer historisch-ethnographischen Einleitung versehen von Ferdinand Joh. Wiedemann. – Joh. Andreas Sjögren's Gesammelte Schriften. Bd. II. Th. I. St. Petersburg: Kaiserliche Akademie der Wissenschaften.

SSA = Erkki Itkonen & Ulla-Maija Kulonen (eds) 1992–2000: *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 556 & Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

Stassen, Leon 1997: *Intransitive predication.* Oxford & New York: Oxford University Press & Clarendon Press.

Stassen, Leon 2009: *Predicative possession*. USA: Oxford University Press.

Tommola, Hannu 2010: Mood in Finnish. – Björn Rothstein & Rolf Thieroff (ed.), *Mood in the Languages of Europe*. Amsterdam: John Benjamins. 511–527.

Tragel, Ilona & Külli Habicht 2012: Grammaticalization of the Estonian saama 'get'. – *Language* 50 (6): 1371–1412.

Traugott, Elizabeth C. 1989: On the rise of epistemic meanings in English: An example of subjectification in semantic change. – *Language*: 31–55.

Vendler, Zeno 1967: *Linguistics in Philosophy.* Ithaca (NY): Cornell University Press.

Viitso, Tiit-Rein 2008: *Liivi keel ja läänemeresoome keelemaastikud*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

VIR = Virtaranta, Helmi & Pertti Virtaranta 1990: *Karjalan kieltä ja kansankulttuuria. 1, Tverinkarjalaisia kielennäytteitä.* Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 205. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

VK = Vienan Karjala 2010–2012. <http://omamua.ru/index.php?option=com_content&view=category&id=2&Itemid=25&lang=vk> [13.02.2013].

VKS = Adler, Elna & Leppik, Merle (eds) 1996: *Vadja keele sõnaraamat* 3. kd. L–M. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut.

Wiedemann, Ferdinand J. 2011 [1875]: Niit, Ellen (ed.) *Eesti keele grammatika*. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts.

Wälchli, Bernhard 2010: The Circum-Baltic languages. – Bernd Kortmann & Johan van der Auwera (eds), *The Field of Linguistics* 2. Berlin & Boston: Mouton de Gruyter. 325–340.

Zaiceva, Maria = Зайцева, Мариа 1981: *Грамматика вепсского языка: фонетика и морфология*. Ленинград: Наука.

Zaiceva & Mullonen = Зайцева Н. Г. & М. И. Муллонен 2007: Новый русско-вепсский словарь. Петрозаводск: Периодика.

SUSA/JSFOu 94, 2013

Peter S. Piispanen (Stockholm)

The Uralic-Yukaghiric connection revisited: Sound Correspondences of Geminate Clusters

This paper presents and discusses regular correspondences between Uralic geminate items and Yukaghiric with proposed sound change laws and new and some modified older cognate suggestions (twenty-four nouns and eight verbs). Geminate items were found to contain surprisingly stable, relatively unchanging vowels in Yukaghiric in regard to the Proto-Uralic form. The results suggest that degemination – taking place in all cases except in a few forms that can otherwise be explained – was an early process in Yukaghiric and occurred after or while many vowel changes had already taken place in the Yukaghiric vocabulary. The data shows that the relationship between Uralic and Yukaghiric is more extensive than previously believed. Some very early possible sound changes are discussed. Furthermore, a correspondence to Proto-Uralic *-*ü*- has been found in Late Proto-Yukaghiric *-*ö*-. Also, it is shown that the early suffixation in Yukaghir to Uralic-like stems has produced several modern words through grammaticalization.

1. Introduction

1.1. Yukaghir languages

The Yukaghir languages are spoken in the extreme north-east of Siberia in Russia. While the Yukaghir languages were earlier spoken in a very large area (Collinder 1965; see the striped area of Figure 1[1]), there currently – since the 19th century – remain only two spoken forms; these are Kolyma Yukaghir (KY), found around the Kolyma River in the south (southern solid area) and Tundra Yukaghir (TY), found in the far north in the coastal area (northern solid area).

Figure 1. Current and historical geographic areas of the Yukaghir languages.

The two languages, which have traditionally been seen as representatives of two dialects at the extreme ends of a dialect continuum (Nikolaeva 2008), are lexically very different and mutually unintelligible, which is why it may be more proper to regard these as separate languages, the common denotation of Yukaghir notwithstanding.[2]

1. This historical area constituted most of the modern Chukotka Autonomous Okrug, the northeastern parts of the Sakha Republic and the northern Magadan Oblast. This puts the area approximately between mainly the river Lena in the west and the river Anadyr in the east (Dolgikh 1960).
2. For example, Kolyma Yukaghir and Tundra Yukaghir had a cognancy rate of only 44% on the Swadesh 100 word list in one study (Nikolaeva 2008: 327).

1.2. The Historical Yukaghir

Historical records reveal that earlier there were 13 shamanistic tribes of nomadic hunters and gatherers in this geographic area within clan systems which constituted the ethnic Yukaghir group (Dolgikh 1960: 379–442).[3] The Omok and Chuvantsy varieties, for example, survived up to perhaps the 18th century. In 2002 the total number of remaining Yukaghirs was only 1,509 people (Russian 2002 Census), of which only 50 could speak Kolyma Yukaghir and 150 Tundra Yukaghir (Nikolaeva 2006: vii). As of the late 1980s, the majority of ethnic Yukaghirs have been using Russian or Yakut, a Turkic language, as well as other indigenous languages of the areas: Chukchi, Evenki and Even (Odé 2009). According to later Russian observations in 2009, there were only five to ten Kolyma Yukaghir and 60 to 70 Tundra Yukaghir speakers left. As such, the two remaining Yukaghir languages are moribund (Wurm 2001: 27, 51).[4]

2. Yukaghir etymology

2.1. Data collection

The Yukaghir lexicon was first written down in the late 17th century by military personnel in the area, and then these writings were handed over to Russian scholars.[5] Over the years several other collections were made with each source describing only one local idiolect. Thus, several smaller dictionaries of the Yukaghir languages have been presented, as well as two larger ones, all used as sources in Nikolaeva's recent dictionary. The grammars of Tundra Yukaghir and Kolyma Yukaghir were presented in 2003 (Maslova 2003a; 2003b, respectively). While important and voluminous lexicographic work on Tundra Yukaghir was published in Russian in 1990 and 2001 (Kurilov 1990; 2001), the most recent and possibly authoritative lexicographic work on Yukaghir consists of Nikolaeva's *A Historical Dictionary of Yukaghir* (Nikolaeva 2006). It contains 2,623 entries (totaling of about six or seven thousand words), and summarizes data from all of the previously reported idiolects into a comparative format. Additionally, and equally importantly, reconstructed (later) proto-Yukaghir (PY) root stem forms are presented therein for the first time. While etymological notes for some loanwords from either Russian or from (and to) some other local language are given, standard etymologies for the Yukaghir vocabulary is not usually given because the connections of Yukaghir and its earlier history of language contact remains unknown.

---

3. These were: Vadul-Anais, Odul, Chuvan, Anaoul, Lavren, Olyuben, Omok, Penjin, Khodynt, Khoromoy, Shoromboy, Yandin and Yandyr.

4. Merlijn De Smit, Jarmo Lainio and Jenny Larsson are gratefully acknowledged for their valuable input on the manuscript during preparation. I also give thanks to the editor and anonymous reviewers for their valuable input for improvisations.

5. Some of these manuscripts described now extinct Yukaghir languages.

2.2. The *Uralic-Yukaghiric* genetic relationship hypothesis

Yukaghir was originally thought to be a language isolate. In 1907, Paasonen (1907) noted some similarities between Yukaghir and the Uralic languages, as did Pedersen (1931). Contributions by many researchers followed: Winkler (1912: 115–127) argued for a genetic relationship based on similarities in personal pronouns. Lewy (1928: 274–289) found 27 lexical correspondences between the language groups. Bouda (1940: 71–93) presented 100 Yukaghir to Uralic/Finno-Ugric correspondences, while in 1940, Collinder noted several parallels between the two groups and argued for a distant genetic relationship, summarizing a total of 90 possible cognates in the Yukaghir languages in his later dictionary (Collinder 1955). Some of these were derived from the same root morpheme. Up to perhaps five hundred rather poorly founded correspondences were reported by Sauvegeot (1969: 354). Wickman (1969) argued for a genetic relationship between Indo-European, Ural-Altaic and Uralo-Yukaghiric. The possible relationship between the two, as well as the nature of such a relationship, has been extensively discussed, for example, in Collinder (1940; 1957; 1965a; 1965b), Bouda (1940), Angere (1956), Tailleur (1959), Nikolaeva (1988a) and Fortescue (1998). In summary, the main counter-arguments against a genetic relationship are the relatively low number of proposed cognates, the lack of many solid sound laws, different morphological forms between Yukaghir and most Uralic languages and the remote geographical distances between the two language groups of Uralic (Proto-Uralic (PU) is usually considered to have originated somewhere quite near the Ural Mountains at any one of six different locations; Campbell 2004: 405–408) and Yukaghir (presently in North-east Siberia). However, regarding the number of proposed cognates, it must be pointed out that the situation is quite similar even within the Uralic language group with Finno-Ugric and Samoyed sharing only a bit more than 200 cognates (Janhunen 2009: 58); due to the higher time depth far fewer cognates could be expected for genetically related Uralic-Yukaghiric than between the individual Uralic languages. As to the lack of solid sound laws, this is a difficult, although not impossible task to formulate (i.e. sound laws) given the low number of items on the incompletely known list of cognates. Some sound correspondences have quite convincingly been presented in detail even if the nature of the relationship between Uralic and Yukaghiric is unclear. More phonological work is reportedly being carried out at the moment (Häkkinen 2012: 91), and will likely result in very interesting reading in the coming years. Then again, regarding the remote geographic distances between the languages, even the Uralic languages are spread out over very large geographical distances, where related, intervening earlier languages have died out, which is why this argument may hold little merit.

2.3. The *Uralic-Yukaghiric* borrowing hypothesis

In contrast, by another slightly more recent school of thought (see Krejnovič 1958, Rédei 1999 – also includes an overview of Uralic-Yukaghir research – and, recently Häkkinen 2012), the lexical correspondences between various branches of Uralic and Yukaghir are derived from the phenomena of contact and through loanwords only, apparently assuming no genetic relationship between the two groups. Rédei's (1999: 10) conclusions – following the stated edict that a genetic relationship must be supported by sound lexical, phonological and morphological correspondences – were that only typological correspondences can be demonstrated between Uralic and Yukaghir, but not decisive grammatical/morphological correspondences, which is why lexical correspondences must entirely be due to borrowing from four different Uralic sources to Yukaghir. While being a sound principle it does require vigorous research before a final verdict can be made. Presented (in Häkkinen, building on Rédei) were suggested loanwords from (Pre-)Proto-Uralic into Early Proto-Yukaghir (32 words) and from East-Uralic into Middle Proto-Yukaghir (24 words), as well as a list of previously suggested cognates (30 words), which were rejected by distribution or semantic or phonologic considerations. The analysis of the Samoyed cognates (38 words) was postponed for future study.

2.4. A matter of controversy

Today, there is no universal consensus on the matter, possibly because so little of the history of Yukaghir is known. Irina Nikolaeva's (2006) dictionary notes possible Uralic correspondences and gives appropriate suggestions for sound correspondences for several Yukaghir items (see also Nikolaeva 1988b), basing such arguments on her own analysis as well as on those previously presented in scientific literature. Given this state of affairs, some researchers now do accept that the two groups are indeed genetically related (Uralo-Siberian is listed as a language family, for example, in Fortescue 1998). However, this school of thought does not believe Yukaghir to be Uralic, but rather a para-Uralic language group. As such, the Yukaghir languages and the Uralic languages are both believed to originate from an even earlier proto-language, forming a larger Uralo-Yukaghir language family.

As genetically related languages, the original language has been called *Proto-Uralo-Yukaghiric*, which is a geographically neutral term, or *Proto-Sibero-Uralic*, which is the geographic term. *Sibero-Uralic* was proposed, for example, by Fortescue (1998), where he also included Chukotko-Kamchatkan and Eskimo-Aleut. In the case of a common origin, the Uralic and Yukaghir languages can be traced directly back to their common proto-language.

As to borrowed lexicon, recently, Häkkinen (2012) spoke of Pre-Proto-Uralic as the donor language to the Yukaghir lexicon. Given that (Late) Proto-Yukaghir is reconstructed from a relatively small number of quite recently attested languages,

Proto-Uralic is, chronologically speaking, a far older language, which is why many of the suggested Yukaghir cognates can be traced directly back to a Uralic form. This would be the case both with the borrowed lexicon and with genetically related material.

3. Possible problems with the lexical borrowing scenario

3.1. Regarding direct borrowing problems

As noted above, there are two opposing schools of thought regarding the Uralic–Yukaghir relationship. In the first school, the two language groups are believed to be genetically related from an even earlier common language (referred to as *Pre-Proto-Uralic* or *Proto-Uralo-Siberian*) (for example Collinder 1940; 1955; 1957; 1965a; 1965b; Fortescue 1998). In the second school, all cognates of Uralic vocabulary in Yukaghir, as well as morphological features, are believed to originate from extensive language contact situations (for example Rédei 1999 and Häkkinen 2012).

It is certainly true that "one of the most important confounding factors for any type of approach to genealogical classification is lexical borrowing." (Haspelmath 2008), and "unfortunately, the further back in time, the more difficult it becomes to distinguish inheritance from transfer." (Nelson-Sathi et al., 2010). The situation is no doubt difficult to analyze, and more research on the subject is required. While I can personally see good arguments and merits for both schools, I will, however – if I am allowed to play the devil's advocate for a moment – point out certain problems below with the "borrowing only" theory that need to be taken into future account.

While a suggested borrowed lexicon in Yukaghir has been divided into cultural spheres (Rédei 1999: 30–31), the lexicon from three of the claimed sources ((earlier) North Samoyed, Nenets and Selkup) – supposedly constituting different chronological waves of language contacts between Yukaghirs and speakers of different Samoyedic languages – were all grouped into one table with many semantic categories. The categories of proposed borrowings from different cultural spheres of the fourth source, Ugric, in a second table, are the same as in the previous table (all tables are found in Rédei 1999). As such, the lexicon in Yukaghir with Uralic correspondences does not appear to clearly constitute a particular cultural subgroup of borrowed vocabulary of any given chronological period or culture.[6] Rather, Uralic correspondences are found quite extensively in function words and the core vocabulary – which, it is well-known, is more resistant towards borrowing – such as, tentatively, in personal pronouns, numbers, demonstrative pronouns and terms of kinship (many of which

6. In stark contrast to what has been seen in cultural lexicon borrowing with systematic sound correspondences, for example, in some Indo-European studies, see for example Suhonen (1988) and Larsson (2001). In Finnish (Fin.), for example, there are clear borrowing strata from the Germanic and Baltic languages in cultural areas such as ships and seafaring).

bear unclassified similarities), as well as natural phenomena and dozens of common verbs. And yet, it is known, that "everyday low-prestige words, function words and grammatical formatives are usually not borrowed" (Harbert 2007: 23).[7] To expand a bit on this: For example, the Yukaghir 1st pers. sing. and 2nd pers. sing. *mət* 'I' and *tət* 'you, sing.', respectively, certainly appear similar to the corresponding PU **mE*/**mon* 'I' and **tE*/**ton* 'you, sing.' (the literature presents two main proto-forms; UEW 294–295, 539–540, respectively, and Janhunen 1982: 273–274. More on the front vowels of pronoun stems in Honti 1995). Likewise, the Uralic *-i-* infix, signifying plurality, may be found in the Yukaghir 1st pers. pl. *mit* 'we' and 2nd pers. pl. *tit* 'you, pl.'. While third person pronouns are occasionally borrowed (for example, English *they* from Old Norse *þeir* 'they'), it is believed to be much rarer with first and second person pronouns. In general terms, there appears to be a difference between closed and paradigmatically tightly linked pronoun systems (such as in the Uralic languages) where borrowing is unlikely, and more open systems (various honorifics, etc.) where borrowing may occur much more easily. While plural pronouns were not marked in the Proto-Uralic form, there are quite similar plural markings to the Yukaghir forms through secondary development in Saamic (N. Saami *mii* 'we' and *dii* 'you, pl.') and North Finnish (*met* 'we' and *tet* 'you, pl.').

3.2. Regarding numerals and pronouns

In regard to numerals, for example, Yukaghir *irke* 'one' bears a structure showing a possible similar development from PU **ükte*/**ikte* 'one' (UEW 81) as what is seen in Moksha Mordvin (MM) *ifkä* 'one' (suggestion: **ükte* > **ütke* > **itke* > *irke*; perhaps similar to the mutation **t* > *r*/_V displayed in, for example, Nivkh (Gruzdeva 1988), as well as similar word-initial transformations seen in Celtic), while TY *kiji* 'two' resembles dialectal Mansi *kitiγ* 'two' and PS **kite* 'two' from PU **käktä* 'two' (Janhunen 1981: 272; UEW 118). Likewise, PFU **kolme* 'three' (UEW 174), PFP **kolmanti* 'third' (Sammallahti 1988: 552) and KY *jalme* 'three' and *jalməštə(gi)* 'third',[8] as well as PFU **ńeljä* 'four' (UEW 315–316) and KY *jelek* 'four' (this pair also mentioned in Nikolaeva 2006: 188), bear noteworthy similarities. As to groups of demonstrative pronouns, the PU roots **ta-* (ex: dialectal Finnish *taa* 'this one'; UEW 505) and **to-* (ex: Finnish *tuolla* 'there'; UEW 526–528) bear a striking similarity to the PY demonstrative pronoun root **ta-* (ex: Yukaghir *tada:* 'there'). Furthermore, interrogative pronouns bear similarities: PU **ke-*/**ki-* 'who' (UEW 140–141), Fin. *ken* 'who', Yukaghir *kin* 'who' as well as PU **ku-*/**ko-* 'which, what' (UEW 191), Fin. *kun* 'when', *kuka* 'who', *koska* 'when', KY *qadi* 'which', *qajn* 'when' etc. Some of these also bear similarities to the forms of some Altaic languages as well as Indo-European.

7. Although the borrowing of pronouns does occur at times. See Lainio (1995) for a few examples in Swedish.
8. Also cf. Finnish *kolmesti* 'three times'.

3.3. Regarding geography

The Yukaghir vocabulary with Uralic correspondences consists of Paleolithic vocabulary not bound to any specific cultural or semantic field. For the most part such found correspondences are phonologically systematically regular. Tentative exceptions to regularity (personal observations) could be explained as further consecutive changes, changing the vowel qualities among other things, which are explainable by common phonological processes, such as labialization, palatalization etc., found throughout the Uralic languages, for example in going from Proto-Uralic to Komi-Zyrian (Rédei 1988). Could such extensive borrowing have taken place over such long (at least 2,000 km) geographic distances through several chronological waves from several geographically separate, but quite closely related languages, into approximately the same area of speakers in Northeast Siberia where Yukaghir was spoken, and thus infuse local Yukaghir forms with borrowed vocabulary which then spread out to many of the other Yukaghir dialects? Or instead, did a few larger migrating groups of speakers of a genetically related language migrate westwards to produce all of the Uralic languages? The distance does not lend to the rejection either of these possibilities.

3.4. Regarding morphology

Regarding the morphological similarities of Yukaghir and Samoyed (Rédei 1999: 12–13), which are quite confounding, these could result from either extensive language contact situations or a common linguistic genetic relationship. Most noteworthy are the following case-marking similarities (Mikola 1988: 236–237) nom. *-Ø* (PS & KY), gen. **-n* (PS & PU) & *-n*/*-d* (KY), loc. **-kana* (PS) & *-gə* (KY) and abl. **kata* (PS) & *-gət* (KY). Further notes of interest on the subject of possessive markers have been published (Seefloth 2000). Why do these two language groups have morphological similarities if it is a question of borrowed vocabulary? In fact, one could argue for, based on the morphological structures alone, for example, the following possible chain of events:

> Pre-Proto-Uralic → Early East (Pre-)Proto-Uralic (+ West (Pre-)Proto-Uralic → Proto-Finno-Permic → Proto-Finno-Volgaic[9] → Proto-Finnic) → Late East Proto-Uralic (+ Early Proto-Yukaghir → Middle Proto-Yukaghir → Late Proto-Yukaghir) → Proto-Samoyed + Proto-(Finno)-Ugric.

Such a tentative model shows that it is fairly simple to construct a reasonable genetic tree, which explains quite much, while also offering some other advantages. As such,

9. Proto-Finno-Volgaic is included here as a purely lexical layer. I believe that this layer of vocabulary may consist of quite a great deal of borrowings and innovations resulting from extensive language contact situations.

Yukaghir and Samoyed could contain morphological and phonological features, as well as some lexical features, from the oldest, common (North-)East Uralic forms. This way there would also be some lexical traces left identifiable as West Uralic, while most cognates would be found with East Uralic.

It has been suggested, in defense of a borrowing scenario, that languages do not develop from a proto-language into very different morphological directions while retaining most inherited words unchanged (Häkkinen 2012: 94). However, innovation in one linguistic sub-system may co-occur with archaism in another: Saamic lacks the outer local cases and thus has a more "archaic" case system but has undergone very significant changes in its vowel system, which Finnic has not. Thus, in contrast, Finnish has developed several new cases from the far fewer original Uralic ones, while retaining an archaic vocabulary (for example briefly in J. Häkkinen 2011).[10] Likewise, the morphology of the similar negative verbs of Uralic and Yukaghir need to be addressed. For these reasons it would not be too odd if a genetically related Yukaghir language had kept morphology in common only with its possibly closest branch (also in geographic terms), Samoyedic, while retaining quite a few items of the unchanged lexicon.

3.5. Regarding typology

According to Nichols: "Features having fair or better grammatical stability, moderate or better genetic stability, fair to moderate areal consistency, and a scale of patterning continental or larger in size can give a good picture of the long-standing affinities and disparities among large areas." Structural markers of particular interest are: "head/dependent marking, alignment, inclusive/exclusive pronouns, plurality neutralization, and prepositional phrases". (Nichols 1992: 185.) Perhaps not surprisingly, a comparison between some Uralic languages (Komi, Hungarian and Finnish) to Yukaghir reveals a rather strong, although not complete, correlation between such morphological properties, where Finnish is the outlier. It must be pointed out that some of these features seem quite common to the Altaic languages in general. According to Nichols's typological approach this may be taken as a hint of a valid genetic relationship between Uralic and Yukaghir.

10. Here it may be useful to also compare the number and type of cases of Yukaghir and Proto-Uralic. Yukaghir has nominative, rhemative (also called the predicative case), accusative, genitive, dative, instrumental, comitative, locative, ablative and prolative (Nikolaeva 1988a: 140), with some having differences between determinative and indeterminative use, while Proto-Uralic had at least six known cases: nominative, accusative, genitive, locative, ablative and lative (Itkonen 1966: 69). What is noteworthy is that practically all the Proto-Uralic cases can be found in Yukaghir which also has a few more cases.

3.6. Regarding phonology

Furthermore, as regards to phonology, it has been suggested that borrowing may be hampered by the structural incompatibility between the loaning and borrowing languages. For example, French regularly does not borrow verbs due to its own peculiar verbal morphology which is incompatible with that of many other languages (Thomason & Kaufman 1988: 348). For Yukaghir to so extensively borrow lexical items of all word classes from (Pre-)Proto-Uralic, and for such words to stay relatively unchanged into modern times, the two languages must have indeed born many similarities. If they are structurally so similar in phonology and morphology, as well as share a common lexicon, it may instead be suggestive of a valid genetic relationship between the two.

3.7. Regarding borrowing facts

Additionally, scholars usually agree that nouns are more easily borrowed than verbs (Hock and Joseph 2009). For example, a study of a Quechua corpus revealed 42–49% of nouns vs. only 11–27% of verbs loaned (van Hout & Muysken 1994). If all Yukaghiric cognates were borrowed, with (Pre-)Proto-Uralic as the loaning language, why are there so many verbs compared to nouns (37.5% verbs and 62.5% nouns in Häkkinen 2012) among the borrowed corpora? It has indeed been pointed out that the cognates found are amazingly similar. However, naturally, the most similar cognates are also the ones easiest to detect why the cognates known may only be part of the full cognate set. Quite possibly, then, there are more cognates that are less similar to be found, and then in particular within the noun class. This would actually be true for both the borrowing theory, if types of common borrowed loanword strata in other languages bear any merit, and if a genetic relationship is valid, since nouns are a much larger word class than verbs. It should also be pointed out that the Quechua study further concludes that frequently used vocabulary, i.e. a core vocabulary, is more resistant than general lexicon towards being exchanged. Why then would the Yukaghir core vocabulary be so extensively exchanged with loanwords in all word classes and types?

3.8. Summary of problems with the borrowing hypothesis

All of these factors (the lexicon in question, phonology, morphology and structural markers), then, could suggest, instead of a mere lexical borrowing situation, either a direct genetic relationship with Uralic or these factors are the remnants of a language shift situation.[11] However, in a language shift scenario the problem is that typically

11. In such a case, given the prevalence of a basic corresponding vocabulary, the original language would have been (Pre-)Proto-Uralic, which switched over to Yukaghiric.

very little is left of the original vocabulary – while phonologic and syntactic traces can more commonly be found – and when there is vocabulary remaining it often relates to specialized semantic fields (e.g. words for flora and fauna, which are not found in the language shifted to); as mentioned, the Uralic-Yukaghiric cognates are not limited to any specific semantic field, and Yukaghir does not clearly show the aforementioned traces.

In this article I intend to present new cognates (borrowed or inherited) between the language groups, which show apparent Yukaghir cognancy with geminate Uralic lexicon.

4. Lexical comparisons and suggested cognates

Given that the genetic relationship between Uralic and Yukaghir is possibly real, it should be possible to find systematic sound correspondences for most phonemes between the languages and to adequately explain the exceptions. Suggestions regarding some consonants have been presented (Nikolaeva 2006 and others), while the vowels have only partially been researched (Häkkinen 2012). Such general correspondences, of course, need to be separate from mere happenstances of similarity between the two language groups, and the nature and synchronic nature of *wander words* or other borrowed items need to be specified. No doubt, both in finding new cognates and in describing the sound correspondences between two tentatively genetically related languages, a very rigorous and systematic approach is necessary, and permissive semantic and phonological correspondences are to be avoided as far as possible.[12]

In the extended literature, approximately 80 to 90 reasonable cognate suggestions between Uralic and Yukaghir can be found, as well as a bit over 60 suggestive correspondences between later Uralic languages and Yukaghir.[13] While for example Collinder and Nikolaeva tentatively seem to assume, although it is rarely directly stated, that these are cognates, all of these were considered either loanwords or unrelated items in Häkkinen's work. Häkkinen does indeed justly disqualify or cast doubt on several earlier cognate suggestions on phonological or semantic grounds. The division of lexicon into Early (EY) or Middle Proto-Yukaghir (MY) is ambitious, reasonable and an excellent start, although it may suffer from the fact that the phonological form of several of the vowels can be explained from common phonological effects, such as the palatalization and labialization effects found in several Uralic and

12. And arguably, proposed cognates with permissive semantic shifts do not really help prove the genetic relationship. This is, for example, a problem with many of the proposed cognates, one of the arguments of Vajda's interesting Yenisey–Dene connection hypothesis, throughout numerous publications, as has been pointed out by Lyle Campbell in his criticism (Campbell 2011). The Yenisey–Dene connection is a proposed genetic relationship of much higher time depth than the Uralic–Yukaghiric case.
13. This indicates that such correspondences are not to be found in the Samoyed branch. At most 60 such suggestions are for Proto-Finno-Ugric items, as well as one Proto-Finno-Permic and two Proto-Finno-Volgaic items. The suggested correspondences to Samoyed vocabulary (38 words) will likely be treated in the future.

the Yukaghiric languages, as well as nasalization and uvularization effects found in other languages, which is why some of the presented sound correspondences seem less certain at least to this author. Given the small number of items in every vowel correspondence group presented this unfortunately makes the possible margin of error even larger.

For example PU **wanča* 'root' (UEW 548) is given as a loanword into Early Proto-Yukaghir since it is found in Late Proto-Yukaghir as **wonč-* 'root'. However, **(k)wa- > *(k)wo- > *(k)wu-* is a common labialization effect found in, for example, Komi-Zyrian (Rédei 1988), meaning that the regular correspondence in Yukaghir could well be **wanč-* (which according to Häkkinen's scheme would instead make it Middle Proto-Yukaghir) and then later be labialized into PY **wonč-*. Consequently, the developmental stages seem uncertain. It seems more cognates need to be found to safely assess the phonological development. It is perhaps noteworthy that all the corresponding lexicons involve Paleolithic vocabulary. Relatively few detailed sound correspondence or sound change laws have yet been presented. Most proposed cognates are either semantically identical, synonymous, or very closely related in meaning, while others have seemingly permissive semantic shifts, which is why the research presented here was done.

5. Research methodology

In this study, focus has been – while making no assumptions about either borrowing or a genetic relationship – on establishing tentative sound correspondences between previously proposed cognates, to say something about the chronology of such sound changes, and to use these to more firmly establish both the existence and possibly, in the best case scenario, details regarding the nature of the relationship of the languages. A sub-goal has been comparing the Kolyma and Tundra Yukaghir lexicon to modern Finnish – a Uralic language – because the Finnish lexicon is well studied among scholars of the Uralic languages and constitutes a good etymological basis of comparison. After methodologically summarizing all of the apparent sound correspondences for the suggested, related items in tabular form, both vowel and consonant correspondences could be found. A critical examination has been necessary during every step of the analysis. It seems to this author that both vowels and consonants of such apparent sound correspondences have changed according to common phonological principles, including those that have been conditioned by their immediate phonological environment. As such, the changes are explainable by common phonological principles found in various languages around the world, but most specifically within the Uralic languages. Finally, a few earlier cognate propositions could be rejected,[14]

14. Such as PU **lēme*, cf. Fin. *liemi* 'broth' being a cognate of Kolyma-Yukaghir *leppul* 'blood'. Instead, the PU **leppä* 'alder' (UEW 689), which is a red tree, seems a more likely and phonologically acceptable cognate, as was also suggested by Nikolaeva. Such a semantic development appears similar to the development of Fin. *punainen* 'red' from PU **puna* 'hair' (UEW 402).

while, interestingly, quite a few new ones, including cognate terms of kinship and other nouns, could be found by back-tracking the lexicon from the sound change correspondences found using dictionaries.[15]

Two examples of new cognate suggestions are: 1. PFP ***äje*** 'father, big' (UEW 609), cf. Fin. *äijä* 'guy, old man', cf. Est. *äi* 'grandfather', cf. Udm. *aj* 'father, grandfather', KZ *aj* 'father, grandfather', N. Saami *ag'gja* 'grandfather, old man, fellow' and cf. Kar. *äijä* 'many' has a likely correspondence in PY ***o:jə***, cf. KY *oye* 'father'. Another likely correspondence is between 2. PFP ***jure*** 'root (end)' (UEW 639), cf. Fin. *juuri* 'root, foot, origin', cf. Est. *juur* 'root', Erzya Mordvin (EM) & MM *jur* 'end of stem', Udmurt (Udm.) *jįr* 'head', KZ *jur* 'head', to PY ***jo:-*** 'head' and KY *jo:* 'head'; this has undergone the exact same semantic shift as in Komi-Zyrian and Udmurt and was discussed in UEW 639. While there are more items, due to the large resulting dataset and the space limit of this paper, the Yukaghir vocabulary corresponding to the Uralic vocabulary limited to consonant geminates is only presented and discussed here. Up to sixteen new nouns (including the two above) and seven new verbs as cognates between Uralic and Yukaghir were uncovered and are presented below.

It will be shown that a few modern Yukaghir items have arisen through the grammaticalization of suffixes attached to earlier proto-forms apparently similar to Proto-Uralic word stems. It has been shown that Late Proto-Yukaghir had a very rich system of up to 183 inflectional and derivational affixes (Nikoleava 2006: 79–83), differing in productivity, and traceable in the modern KY and TY lexicon. As a comparison, there are 139 reconstructable Indo-European and/or Proto-Germanic noun- and adjective-forming suffixes (attached to root stems). However, only 42 reasonably productive forms were left, for example, in Old English (Lass 1994: 199), the rest having disappeared, been exchanged by a far fewer number of newer suffixes, or simply been grammaticalized into the lexicon into productively unrecognizable forms. In Yukaghir, as is not uncommon for older languages, many of the older suffixes also seem to have become unproductive and can only be traced in the phonological forms of the lexicon. This trend, the loss of suffixes through lexical grammaticalization, may be representative in the development into a newer language.

All suggested cognates naturally must be adequately described in lexical, phonological and semantic terms. In certain cases, throughout the analyses, there are etymological or phonological uncertainties and difficulties that are discussed further. New cognate suggestions, to the best of my knowledge, are marked as such. All cognate suggestions are numbered and underlined for easy reference. Some older suggestions are expanded upon and given references. A number given after a suggested correspondence refers to the entry number in Nikolaeva's (2006) *A historical dictionary of Yukaghir* (format: noted in entry number, example: "noted in 2150" means that the correspondence was noted in Nikolaeva's Dictionary entry number 2150), where this correspondence was also discussed, while other references, such as the monumental

15. Also, see the section on correspondences to PU **ü* for more examples.

Uralische Etymologische Wörterbuch (UEW 1988–1991) and, on rare occasions, the *Uralic Etymological Database* (UED online) are normally given together with the page(s) (format: UEW page number(s)) and entry number (format: UED entry number), respectively, for the proto-items. The following basic etymological dictionaries have also been consulted for a further tracing of Finnish and Yukaghir: Collinder (1955), K. Häkkinen (2011), SSA 1992–2000 and SKES 1955–1981. Many other earlier dictionaries and etymological works have been consulted, to produce the above work, some of which are found in the Etymological References section of the bibliography.

6. Correspondences of geminate clusters

6.1. Basic correspondences

Proto-Uralic geminate items have a correspondence in degeminated or rhotacized forms in Yukaghir. All the other sound changes involved are non-controversial and can be found in literature dealing with Yukaghir phonology (for example Rédei 1999: 25–28; Nikolaeva 2006: 29–78). There are factors explaining the sometimes varied correspondences. Curiously, it was found that the vowels of geminate Proto-Uralic or Proto-Finno-Ugric (PFU) items are often unchanged in the assumed Late Proto-Yukaghiric correspondence or they have been subject only to minor, chronologically late, and phonologically quite expected vowel changes. Thus, as a general matter, the vowels of Proto-Uralic items containing the geminate consonant clusters **-pp-*, **-kk-* and **-tt-*[16] were found to be relatively stable in their Yukaghir correspondence, although the analysis is complicated and made more difficult by the presence of incompletely understood proto-items. The end result was always a degeminated item in Yukaghir. Some correspondences in the modern languages of Finnish, Moksha Mordvin, Udmurt, Kolyma Yukaghir, Tundra Yukaghir and others, as given in the abbreviations, are also presented. In some cases, all the vowels of the Proto-Uralic item are not known, but given that Proto-Uralic does show signs of vowel harmony, and that the forms in the daughter languages are known, educated assumptions on what such vowels can or must have been in Proto-Uralic can be made.

6.2. Non-trivial correspondences

As it has been stated, cases of regular correspondences between geminate Uralic items and degeminated Yukaghiric items can be found. However, there is a phonological, non-trivial curiosity in the dataset where a few apparent Yukaghir cognates have, instead of having degeminated forms, heterorganic consonant clusters at the position

16. The study is limited to these three plosive types since these are actually the only type of geminate consonant clusters possible in Uralic.

where the Uralic item has the geminate. These anomalous items can be explained by one of two possible hypotheses. In the first hypothesis – if one assumes that the PU forms represent genetically related precursors to the chronologically later PY forms – a few apparent transformations of a plosive into a rhotic or other consonant in a condesedly constrained phonological environment have seemingly occurred. The lexical form would suggest that it is indeed a transformation and not a deletion followed by an insertion. The transformations *-*kk*- > *-*rk*- and *-*pp*- > *-*rp*-, respectively, apparently occur when the geminate, to undergo degemination, is surrounded by high back vowel *-*u*- on both sides; such PU proto-forms are perhaps more common than believed, as they follow vowel harmony which seems to have been a Uralic feature. In all other cases, including where only one surrounding *-*u*- is found, a simple degemination occurs. This take would suggest the following limited, phonological transformations:

k > *r* / [*u*]_*k*[*u*] and *p* > *r* / [*u*]_*p*[*u*]

As such, PU cluster *[*u*]*kk*[*u*] will find a correspondence in OY or MY *[*u*]*rk*[*u*] (sometimes followed by > **urqu* or > **uɣu*), while the PU cluster *[*u*]*pp*[*u*] will find a correspondence in OY or MY *[*u*]*rp*[*u*]. If the transformation constitutes a solid, regular sound law, it may suggest clearer proto-forms for a few PU-items where the *r*-transformation has occurred in the Yukaghir correspondence with regard to its vowels.

However, this hypothesis (the so-called *r* transformation) would not explain the presence of PY items containing *-*mp*-, *-*pt*- and *-*pk*- whose regular PU correspondences are *-*pp*-, *-*pp*- and *-*pp*-, respectively. In fact, formulating a full phonological rule to describe all these correspondences as transformations of geminates becoming the heterorganic clusters found in PY might be a very difficult or even impossible task, and would be difficult to motivate.

In defense of the *r* transformation hypothesis it must be mentioned that transformations of the aforementioned type are not entirely without parallel in other languages. In Liverpool English, for example, a singular intervocalic plosive /t/ is rhotacized into an alveolar tap or an alveolar lateral flap in certain phonological environments. As such, the transformation /t/ > [ɹ or ɾ] often occurs with a phonologic environment of higher back vowels, as seen in the examples: ‘get off’ [gɛɹɒf] and ‘lot of’ [lɒɹəv] (Watson 2007: 353).

There are certain loanwords in Finnic where the plosives /p/, /k/ and /t/, often before /r/ or /l/ were transformed into /u/ in western Finnish dialects (and now part of standard Finnish[17]) but were retained in certain eastern and southeastern Finnish dialects (Kettunen 1940). Examples include: Proto-Finnic **kopra* > western Finnish *koura* ‘hollow of the hand’, Proto-Finnic **nakra*- > western Finnish *nauraa* ‘to

17. The standard Finnish of today is a complex mixture of vocabulary taken from both Western and Eastern dialect sources.

laugh', Proto-Scandinavic **arþra*/**arđra* → Proto-Finnic **atra* > western Finnish *aura* 'plow', Proto-Finnic **hapras* > western Finnish *hauras* 'frail', Proto-Germanic **næþlō-* → Proto-Finnic **neekla* > western Finnish *neula* 'needle', Proto-Finnic **kakra* > western Finnish *kaura* 'oat', Proto-Finnic **putro* > western Finnish *puuro* 'porridge', Proto-Germanic **naglan* → Proto-Finnic **nakla-* > western Finnish *naulata* 'to nail' (Itkonen 1992; Kulonen 1995; 2000).

In phonological terms this is:

p, *t*, *k* > [*u*] / V_*r* or *l*.

The Finnish and English examples do indicate some kind of transformative phonological process involving /u/ and /r/ and the plosives /p/, /t/ and /k/ in various languages. The great difficulty in formulating a full phonological description for such a transformative process in Yukaghiric – in order to explain early Uralic–Yukaghiric correspondences – may mean that it is not a valid hypothesis at all. However, it will still be employed as a working hypothesis throughout the analyses.

6.3. Further hypotheses

There is another completely different but obvious second hypothesis on the aforementioned matter. In many cases, the assumption that Proto-Uralic is older language than Proto-Yukaghir allows one to posit a chain of phonological developments for the Yukaghiric items as if they had originated directly from Proto-Uralic. However, as this does not always work, one also inevitably finds that the need to explain that the complex phonological processes of the previous section would be completely eliminated if one assumes that heterorganic clusters such as **-rk-*, **-rp-*, **-mp-*, **-pt-* and **-pk-* (that is, plosive and likely any sonorant or two different plosives) were already part of proto-items before becoming the Proto-Uralic and Proto-Yukaghir forms. In other words, they would have remained unchanged into Proto-Yukaghir but become changed into geminates in Proto-Uralic. The simplification of a heterorganic cluster to a homorganic geminate following some simple rules could easily have occurred in Proto-Uralic with, for example, **-pk-* > PU **-pp-* and **-rp-*/**-mp-* > PU **-pp-*, while leaving the forms intact only into Proto-Yukaghir, which would then represent a more archaic form in regard to such clusters. Naturally, such an assumption would fall in line with the school of thought that Yukaghir is a para-Uralic language entity (with both originating from common Pre-Proto-Uralic). This second hypothesis of a genetic relationship will be discussed in footnotes throughout the lexical analyses. It is noteworthy that neither of the two hypotheses (borrowing versus genetic relationship) invalidates actual cognancy.

Also, correspondences to PU **-ü-* in PY have been found in this study, and are also presented in the next section.

7. The PU *-*pp*- cluster correspondence

7.1. Known PU *-*pp*- to PY correspondences

Six PU items containing the *-*pp*- cluster with previously suggested PY correspondences (Nikolaeva 2006) were found. The phonological form of these correspondences further suggests the presence of other similar cognates, as presented directly after these items.

3. N. Saami *čuop'pâ- -pp-* 'to chop, to cut, to amputate', MM *ćapa-* 'to hit', EM *ćapa-* 'to clap the hands', KZ *ćapkį-* 'to throw with not outstretched hand, Udm. *ćapkį-* 'to beat, to strike, to clap the hands, Hung. *csap-* 'to hit, to slap, to throw' – PFU ***ćappa*** 'to chop, to beat with popping sound' (UEW 29) – PY ***sapa*** 'to strike, to hit' – KY *šapayədaj-* 'to strike, to hit' (noted in 2150), New: TY *sawyə-* 'to crack, to knock'.

These verbs have the same semantic meanings in both branches. No palatalization from the preceding affricate *ć* or labialization from the preceding labial *p* on the vowels is noted. The following is suggested: **ćappa* > **čappa* > **sappa* > **sapa*. While the normal correspondence is between PU **ć-* and PY **č-* the slightly aberrant development in this case parallels others found within Yukaghiric itself; for example there are irregular correspondences of KY *š-* and TY *č-*, as in KY *šömör* 'top' and TY *čumur* 'back, hill' (noted in 314) , which both likely go back to an earlier **ć-*.[18] These old suggestions seem valid. The TY item is a new addition to this cognancy set by me as it seems to belong here from both a phonological (through the common root **sapayə-* > **sawayə-* > given proto-item in 2176: **sawyə-*;[19] with the common KY *š-* <–> TY *s-* correspondence intact) and a semantic (quite closely paralleling the meanings in, for example, PFU, Udmurt and Erzya) viewpoint.

4. Fin. *suippu* 'wedge, tip', N. Saami *čuppa* 'cacumen pilei v. caliptrae', KZ *čup* 'woman's breast', Udm. *čup* 'nipple', Hung. *csúp* 'tip, (mountain)top, hill' – New: PFU ***ćuppV*** 'wedge, tip, point' (UEW 44) – PY ***čupo*** 'sharp' – TY *čupone* 'sharp' (noted in 362).

These items are only slightly semantically shifted in PY from 'tip/point' to 'sharp'. As in the previous item, no palatalization or labialization effects are noted. Previously, PFU ***ćuppa*** 'narrow' (UEW 44) has been suggested as the cognate in this pair, but this is neither phonologically nor semantically exact. Another old suggestion is a correspondence with the closely related PFU ***ćuppV*** 'wedge, tip, point', which can be assumed to be **ćuppo* or **ćuppu*, as indicated by the Finnish item, which is

18. There are also the previously suggested correspondences between PU **śaŋkV* '(to) taste, smell', Hung. *szag-* 'taste, smell', *szagol-* 'to smell', Selkup *sanga-*, *haaku-* 'to taste' and PY **čoŋ-*, KY *čoŋu:-* 'tasty, sweet', *čoŋčə* 'fat, lard' (noted in UED 946) and PU **ćäćä* 'trap for birds, hare or fox' (UEW 30–31), Ter Saami *šiešše* 'frame made from tree branches for bird snare', Mari *ćüćaš* 'bird noose at the end of a bent tree branch', Khanty *sesəγ* 'trap for grouse or fox' and PY **sas-*, KY *šašil* 'triangular trap for hares and willow grouse' (noted in 2169) to take into account.

19. Compare to the phonological development in Tungusic **papa-*/**paba-* 'to work' > Northern Tungusic **hawa-* (noted in 1993).

why I have given a corrected suggestion above. Due to the lack of an *r* transformation realized in the phonological environment of the second proposition, **ćuppo* is the most likely origin of PY **ćupo* from both phonological and semantic standpoints. The suggestion is: **ćuppo* > **čuppo* > **čupo*.

5. N. Saami *lappad* 'long tree trunks used on the sides to stop a camp fire from spreading', Mari *lə̑pə̑*, *ə̑lə̑p* 'driftwood, hay, straw', KZ *lęp* 'driftwood pile', Mansi *lōpē* 'fallen tree, flooded tree trunk', Hung. *láp* 'moor, swamp', PFU ****lappa*** 'floating log' (UEW 257) – PY ****law-*** – KY *labut* 'floating log or snag', TY *lawur* 'heaps of tree trunks on the bank of a river' (noted in 1015).

The KY meaning parallels particularly well with those found in Mari and KZ, while the TY meaning parallels well with that found in Mansi. The PFU item, referenced as ****lVppV*** (UEW 257), may have been **lappa* 'floating log', as here suggested by me, which could coincide with PU ****lappa*** 'buckle' (UEW 236–237), cf. Fin. *lappa* 'buckle' (no Yukaghir correspondence found), another almost flat object.[20] Perhaps PU **lappa* had the meaning of 'uneven flat object'. In this case the following is suggested: **lappa* > **lapa* > **lawa* > **law-*, i.e. only a late *vowelization* of the intervocalic plosive.[21]

6. Fin. *repi-*, *reväise-* 'to tear', *reve-* 'to be ripped apart', Est. *räbi-*/*rebi-* 'to tug, to tear, to crack', N. Saami *râppâ-* 'to open, to take a cover off', Mansi *ript-* 'to decrease, to be destroyed, to crush, to wound', Hung. *reped-* 'to burst, to crack, to gape' – New: PFU ****reppe*** 'to burst, to split' – PY ****lepe*** 'to break off, to chip off' (noted in 1038).

These items are semantically shifted in PY to achieve an end result of loosened materials by applying force as in PU. Since PY has no initial **r-*, like some other East Asiatic languages, the correspondence to PU **r-* seems quite natural. Word-initial PU **r-* is quite rare and marginal as well. No labialization effect by the preceding labial *p* is noted. The reference is usually ****rVppV-***/****reppV-*** (UEW 427), and I have given the suggested full proto-form above. The following is suggested: **reppe* > **leppe* > **lepe*.

7. Fin. *leppä* 'alder', Est. *lepp* 'alder', N. Saami *læi'be* 'alder', EM *ľepe* 'alder', MM *ľepä* 'alder' – PU ****leppä*** 'alder' (UEW 689) – PY ****lep(k)-*** 'blood' – KY *leppul* 'blood' (noted in 1040).

This is an interesting and possible item. Alternatively, it has been proposed that Yukaghir *leppul* 'blood' is a cognate of PU ****leme***/***lēme*** 'broth' (UEW 245), cf. Finnish *liemi* 'broth', although this is phonologically problematic. The comparison to **leppä* 'alder', which is a reddish tree, seems more fitting (as suggested by Nikolaeva), particularly since the PY **-k-* appears to have been an affix.[22] The suggestion is thus:

---

20. This is contrasted with PFU **koppa* 'something concave or convex' (UEW 181).
21. This intervocalic process can be compared, for example with Japanese which underwent such a transformation in the 10th century. The following transformation occurred there: *p* > *w* / V_[*i*, *e*, *a*, *o*], but *p* > Ø / V_[*u*] (Frellesvig 2010: 202).
22. If it were not an infix, as suggested, an earlier proto-item would be **lepkä* from which PU **leppä* (assimilation) and PY **lepk-* would be derived, although given the rich Yukaghir suffix system this seems unnecessary and unlikely. KY *leppul* is, no doubt, also suffixed.

leppä* > **leppa* > **lepa* > **lepaka* > **lepkV* > **leppV* > *leppul* ‘blood’. The last step could result from labialization of the form **-pa* > **-po* > *-pu*, except that in this case, the *u* is epenthetic with the added suffix. The semantic development would well parallel Fin. *punainen* ‘red’ from PFU ****puna* ‘hair’ (UEW 402) in stating that something is red by talking about a reddish item.

8. Fin. *lippi* ‘trowel, small flat plate’, Est. *lipp* ‘thin board, washer’, *lipits* ‘spatula, stir stick, trowel’, EM *ľipiš*, *ľipuža* ‘one of the boards between the charge threads of a loom’ – PFV ****lippV*** ‘shovel, board used as a spade’ (UEW 690–691) – PY ****li:pə*** – KY *li:pə* ‘spade made of poplar for shoveling snow while putting up traps’ (noted in 1059).

While a bit controversial because the compared item is Proto-Finno-Volgaic the semantic and phonological connection between PFV and KY holds well, and cognancy seems valid. The suggestion is: **lippa* > (**lipa* >) **li:pa* > **li:pə* > *li:pə*.

7.2. New PU **-pp-* to PY correspondences

The above correspondences suggest that further similar cognates may be present. Indeed, the following five new cognate forms suggested by me can be found:

9. New: Fin. *lappea* ‘flat’, *lappio* ‘flat surface’, Est. *lapp* ‘flat’, N. Saami *lap’pâd* ‘past, without hitting, a miss’, EM *lapuža* ‘flat, area’, MM *lapš* ‘flat, area’, Mari *lap* ‘low’, *lapka* ‘flat, low’, KZ *peliṣ-lop* ‘rudder blade’, *lap* ‘flat, area’, Hung. lap ‘flatland, lowland, valley, level’, Nenets *lapcā-* ‘simply, to deforest’ – PU ****lappe*** ‘flat’ (UEW 237) – PY ****lewe:*** ‘land, earth’ – KY *lebe*: ‘land, earth’, TY *lewejn-burebe* ‘nature, homeland, lit. cover of the earth’.

The KY and TY meanings parallel well those found in Hungarian, KZ, Moksha and other languages in relating flat surfaces to areas. As such, PU **lappa* appears to be associated with being somewhat flat, while PU **lappe* is completely flat. In this case the following is suggested: **lappe* > **lape* > **lawe* > **lewe* > **lewe*:, i.e. indicating only a late regressive long-distance vowel assimilation and vowel lengthening due to prosodic reasons.[23] Previously, the PY item has been suggested to be a loanword from Tungusic **lebe:(n)* ‘swamp, marsh’ (noted in 1047), which may be invalid given this suggestion.

Here, an analysis of terms of kinship offers its own insights and problems. **10.** New: PU ****appe*** ‘father-in-law’ (UEW 14), Fin. *appi(-ukko)* ‘father-in-law’, N. Saami *vuop’pâ -pp-* ‘father-in-law’, Mari *owə̑* ‘father-in-law’, Hung. *ipa* ‘father-in-law’ and PU ****apV*** ‘elder female relative, aunt, older sister’ (UEW 139), KZ *ob* ‘father’s sister’, Nenets *ńāba* ‘foster mother, second wife of the father, wife of older brother’ should be mentioned – in analog with the above, a cognate in PY would be found as either

23. Interesting to note is also that there is a Proto-Uralic **lapta* ‘flat’ (UED 466), e.g. Nenets *lapta* ‘flatland’. Could this **lapta* have been progressively assimilated into the form **lappa* before becoming the form found in most other Uralic languages?

******ewe(:)* or ******epe(:)*. There is PY ****awa*** ‘elder’, from which we may have KY *aboo* ‘elder’ and KY *abuďa* ‘older sister, female cousin’, but probably also TY *abučie* ‘mother-in-law’ and TY *abuo* ‘older sister’. Some of these forms could have early gender suffixes or be semantically shifted cognates. Furthermore, there is PY ****epe:***, producing KY *epe:* ‘grandmother, father’s older sister’, which is a possible cognate with PU ****apV***, unless PU ****appe*** and PY ****epe:*** are the cognates which would indeed stem from phonological development analogous to the above. The presence of PU ****anV(-ppV)*** ‘mother-in-law’ (UEW 9–10, and discussed as a compound in Janhunen 1981: 267) complicates the analysis further.

Furthermore, it would seem as if TY *apanalaa* ‘wife, older woman’ (from PY ****apanəla***: as per 109) also belongs in this cognancy set; this compound may consist of ******apa* + ******-n-* ‘genitive marker’ + either ******a*/*əla*: ‘a theoretically possible female counterpart to TY *aka:* ‘older brother’ (in 29)[24] and root for TD *alayo* ‘mother’ (in 38), or, ******nal* ‘i.e. KY *ńe:l* ‘daughter-in-law, sister-in-law’, which is palatalized, likely from PU-like ****naje*** ‘woman’ (noted in 1337) through epenthesis, vowel lengthening and palatalization’ + ******a*: ‘a suffix’. In any case, most of these terms of kinship are likely related through one or two original roots, but the cognancies are unclear.[25]

11. New: Khanty *kopək* ‘lung’, Nenets *kopui*, *kapui*, *kapy* ‘lung’, PU ****koppV***/ ****kuppV*** ‘lung’ (UEW 182–183) – PY ****körp-*** – KY *kurpul* ‘lung’.

These items are semantically identical in all aspects. The suggestion is: ******kuppV* > ******kurpV* > (******kurp-*) > *kurpul* (suffixation with a second syllable consonant of epenthetic form).[26] The transformation of *r* before a *p* in this phonological environment mirrors the case of the transformation of *r* before the other plosive *k* in the same phonological environment, as seen realized in the other lexicon. No labialization effects are noted.

12. New: L. Saami *tab’tē* ‘spleen’, Mari *lepə* ‘spleen’, KZ *lop* ‘spleen’, Udm. *lup*, *lub* ‘spleen’, Khanty *lepətne* ‘spleen’, Hung. *lép* ‘spleen’, Nenets *rapśā* ‘spleen’, PU ****läppV***/****leppV*** **(~ ****δäppV*, *-e-*) ‘spleen‘ (UEW 242) – PY ****ľa:jə*** – KY *ja:jə*, *ľa:jə*, *ńa:jə* ‘spleen’.[27]

---

24. This is suggested to be a possible borrowing from Even *aka:* ‘older brother’ (noted in 29), although the synharmonism is noted to be irregular.

25. If this is not the case, another possibility exists. The presence of an earlier proto-item ******apke* could produce PU ******appe* through simple progressive assimilation, as well as KY *aboo* and *abuďa* through: ******apke* > (******appe* >) ******ape* (a reduction often seen in Yukaghir) > ******abe* (voicing) > *aboo* and ******apke* > ******apoke* (vowel insertion) > ******apuke* (labialization) > ******abode* > *abuďa*.

26. This must assume that the PY ******körp-* is incorrect in its vowel. I would expect such a form from PU ******kü(r)p-*, which would correspond to an observed correspondence of internal PU ******-ü-* to PY ******-ö-* in other lexical data, and which is not the case here. However, as the Yukaghir form has ******k*, which, like ******g*, is through Yukaghir synharmonism associated with front vowels (as ******q* and ******γ* show up with back vowels), the PY form, not the PU form, may actually have been ******kürp-*. An alternative take to explain this cognancy would be to assume an earlier proto-item ******kurpV* from which PU ******kuppV* would have arisen by regressive assimilation but which was left unchanged with regard to the consonant cluster into Proto-Yukaghir. Alternatively, while requiring more parallel changes, the earlier proto-item could have been ******kuprV* which would have been progressively assimilated into PU ******kuppV* and been metathesized into PY ******kurp-*. The structure of *kurpul* suggests that it was a monosyllabic root which was suffixed and received an epenthetic *u*.

27. And not the elsewhere suggested Saami-linked item ******δäδwä* ‘lung’ (Nikolaeva 1988a: 223).

These items are semantically identical in all aspects but require more phonological work than the above examples. The suggestion is: **läppe* > **läpe* > **lä:wə* > **la:jə* > **ľa:jə* > *ja:jə*, *ľa:jə*, *ńa:jə*.[28]

13. New: Fin. *leppeä* 'mild, smooth, friendly', Est. *lebe* 'mild, silent, quiet', L. Saami *lāhpōkis* 'behaved, polite, friendly, good-natured', MM *ľäpä* 'soft', KZ *liwə* 'lukewarm, soft', Khanty *lewət* 'weak, soft', PFU ****leppV*** 'soft' (UEW 242) – PY ****limpə*** 'soft' – TY *libene* 'tender, soft'.

These PY and PFU sub-items are semantically practically identical in both the physical aspect and in mannerism. However, the suggested PY form is problematic with regard to **-mp-*. While this is indeed regularly found in TY as *-b-* it is possible that, in this case, the PY form should be just **-p-* as there are no traces of the *m* in any of the other words originating from the PY item. This would suggest: **leppe* > **lepe* > **ľepe* > **lipə*.[29]

14. New: Fin. *tappaa* 'to kill', Est. *tapa-* 'to kill', EM & MM *tapa-* 'to beat, to smash, to trample', Udm. *tap-* 'to be firmly trodden', *tapi̯rti̯-* 'to stomp', KZ *tap-tap kar-* 'to knock, to beat', Hung. *topp* 'step', *top-* 'dial. to trample', *tapod-* 'to step, to crush', Nenets *tapar-* 'to step with the foot, to push, to provide a leg' – PU ****tappa*** 'to stamp with one's feet, to hit, knock' (UEW 509) – PY ****tibe*** – KY *tibege* 'to stomp one's feet, to produce hollow sounds'.

This semantic meaning seems to be almost identical between KY and those found in the older Uralic languages, including *stomping* like in Nenets, Hungarian, Udmurt and Mordvinic and *producing sound*s like in KZ while in Balto-Finnic the meaning has changed quite radically. The suggestion is: **tappa* > **tapa* > **taba* > **ťaba* > **tibe* > *tibege-*.[30]

Two more new suggestions could be **15.** New: ?Fin. *suppilo* 'funnel', Mari *šuwə̑š* 'bellows, leather bag, hose', Udm. *śepi̯s* 'leather bag', KZ *śepi̯s* 'bag', ?Khanty *sous* 'basket' – PFP ****śoppV-sV*** 'sack' (UEW 776) – PY ****söγ-*** – KY *šögi*: 'sack'. Semantically a sack and a bag are both movable containers. I suggest that the Finnish item belongs here both from phonological (with *-lo* being a suffix) and semantic perspectives (a funnel is at least structurally similar to a bellows and a hose). However, as to Yukaghiric, this is phonologically very difficult to support and may be only a chance similarity between PFP and PY.[31]

Another similar curiosity could be **16.** New: KZ *ćipi̯š* 'salt box made of birch, basket carried on the back', Hung. *csupor* 'pot, pitcher', PU ****ćuppV*** 'vessel, pot made of birch' (UEW 45) – PY ****čoqo-*** 'pot made of birch'. Semantically, all these

28. The last of these likely results from the hypercorrection of *ja:jə* by the speaker. The transformation PY **j-* > KY *ń-* is often observed.

29. However, another suggestion is the possibility of an earlier proto-item **lempV* which could have been regressively assimilated into becoming PU **leppV* but labialized in PY into **limpə*. This would instead suggest the path: **lempV* > PU **leppV* and PY **limpə*.

30. However, it must also be noted that there is an Even verb *tibelde-*, *tibele:n-* 'to stomp one's feet, to trample down'. The directions of borrowing or the nature of cognancy is therefore unclear.

31. Also speaking towards a chance similarity is the fact the PY root **seγ-*/**söγ-* is connected to concepts such as 'to enter, to get inside, to be inside'. As such, the KY noun *šögi*: 'sack' may have just arisen from the verbal forms and be non-connected to the Uralic items.

items concern vessels or pots made of birch (although the meaning has been lost in Hungarian where other materials are also possible), but this too is difficult to support phonologically.[32]

Fittingly, the phonological changes are supported by the fact that the PY lexicon containing *q* often has undergone the following transformations: PY **qi* & **qo* > KY **qa* and PY **qü* > KY **qe*.[33] That is, unless PY **čoqo* is formed specifically to differentiate it from the homonym ****čupo*** 'sharp' (as mentioned above), in which case the common proto-item ****ćuppV*** could still be viable. An alternative explanation can be given, similar to other *r* transformations in the study, if the proto-form is assumed to have been like PU ****ćuppu***, giving the chain: **ćuppu* > **ćurpu* > **ćurku* > **ćurqu* > **ćuqu* > **čuqu* > PY **čoqo-*.[34]

In summary, while the most common correspondence of PU **-pp-* in PY is **-p-* (degemination), **-b-* (degem. → voicing) and in isolated cases **-w-* and **-j-*. Forms in Yukaghir containing rhotic sounds in the geminate position of a corresponding Uralic item suggest either a) an unusual *r* transformation under specific phonological conditions in Yukaghir or b) that a rhotic, heterorganic consonant cluster in an earlier, common proto-item was simplified in becoming the Uralic item, but retained in Yukaghir.

8. The PU **-kk-* cluster correspondence

8.1. Known PU **-kk-* to PY correspondences

In the data, only one older cognate suggestion including the PU **-kk-* cluster could be found:

17. Fin. *kokka* 'protruding tip, upstanding, front ship', Kar. *kokka* 'stempost, hook', Est. *kokka* 'dial. (fishing) hook', N. Saami *goakke* 'pickaxe', Khanty *kaγəw* 'wooden hook' – PU ****kokka*** 'hook, protruding edge' (UEW 171–172) – PY ****kö:kə*** – KY *kö:kə* 'fish or animal head' (noted in 860) or, alternatively, new: PY ****kökö-***, KY *koknə* 'hook used to hang the kettle on a tripod over the fire'.

The semantic narrowing both in Finnish and both suggested KY items seems clear enough. Degemination works out phonologically, but the vowel differences are difficult to explain since no change is required as the forms CVCV and CV:Cə are both regularly synharmonic, and thus prosodically allowed, forms. The suggestion is

32. These last two items could, however, be explained if the proto-item had been: 1) **śopkV* or even **śüpkV* (even if this second suggestion seems problematic in becoming the PU first vowel), giving PU **śoppV(-sV)* through assimilation and **śokV* before PY **söγ-*, and 2) **ćupkV*, directly giving PU **ćuppV* and in Yukaghir **ćupkV* > **ćukV* > **ćuqV* > PY **čoqo-* through a final regressive long-distance assimilation or by the uvular, lowering influence of the *q*, respectively.

33. And uvular *q* is, in fact, known to lower following vowels, for example, in Kabardian, a Caucasian language (Choi 1991).

34. If the rhotic sound was already present in an earlier common proto-item like **ćurpV*, we would arrive, with fewer complex phonological explanations, to homorganicity through regressive assimilation at PU **ćuppV* and with the Yukaghiric item left unchanged until it became **ćurkV* (>> PY **čoqo-*).

thus: **kokka* > (**koka* >) **ko:ka* > **kö:kə*.[35] KY *kö:kə* 'fish or animal head' would have been semantically narrowed down similarly to how the roots for 'end', 'root' or 'base' have often come to be regarded as a *head* in both the Uralic and Yukaghiric languages (as exemplified earlier in this paper). Interestingly, there is also PY ****kökö***-, KY *köknə*, which semantically fits well with the Karelian and Khanty items, which, suggested by me, might thus well instead or also constitute the cognate of the PU root **kokka* unless the Yukaghir form is actually borrowed from Tungusic **goko* (i.e. Yakut *köxö* 'hook') (as noted in 861). In such a case, the suggestion would be: **kokka* > **koka* > **koko* > PY **kökö*.

8.2. New PU **-kk-* to PY correspondences

This section suggests up to eight other less obvious new cognates:

18. New: Mari *cə̑γə̑rγe*- 'to curve, to throw oneself', Udm. *ćukges* 'bent', Khanty *ťõkanə* 'bent (of a tree)', Hung. *csukorod*- 'to contract, to crouch, to squat' – PFU ****ćukkV***/****ćokkV*** 'to curve, bend' (UEW 42) – PY ****čarqə***- – TY *čarqaľuu* 'bent'.

These semantic meanings are very similar throughout the languages. For the *u* to be lowered to such a degree, either the following, uvular *q* must have lowered the vowel severely and/or then it is another case of regressive long-distance vowel assimilation. The suggestion is the case of *r* transformation: **ćukku* > **čurku* > **čurqu* > **čurqə* > PY **čarqə*.[36]

19. New: Fin. *johta*- 'to lead', ?EM *jaka*- 'to go', Hung. *iktat*- 'to turn on, to use, to install' or Fin. *rakas* 'darling, beloved', Khanty *răχ*- 'to approach', *răχi* 'beloved', Mansi *raw*-, *row*- 'to let sneak up closely (from the wild)', Hung. *rokon* 'relative, close' – PFU ****jakka*** 'to reach, to go' (UEW 88) or PFU ****rakka*** 'to be near, to approach' (UEW 418–419) – PY ****ľaqa***- – KY *jaqa*- 'to reach, come, arrive'.

The semantics are clear between KY and the older Uralic languages, while Finnish has experienced the largest shift. These work slightly better phonologically than the previously proposed correspondence with PFU ****läkte*** 'to leave, to go out' (UEW 239–240) (noted in 1004). From a purely semantic viewpoint ****jakka*** seems to be a somewhat closer fit of the two PFU alternatives. From a phonological viewpoint, however, ****rakka*** is a better fit than ****jakka*** since the transformation PY **j*- > KY *ľ*- required for ****jakka*** is only somewhat prevalent.[37] ****rakka***, on the other hand,

35. There is also Yakut *ko:ko* 'fish head', which may be a Yukaghir borrowing.

36. An alternative take is to assume an earlier proto-item **ćurkV* which was regressively assimilated into PU **ćukkV*, but which was left unchanged with the regard to the heterorganic cluster into Proto-Yukaghir (i.e **ćurkV* > **čurkV* > **čurqV* > **čurqə* > PY **čarqə*).

37. The most common transformation is PY **ľ*- > KY *j*-, while the transformation **j*- > KY *ń*- is also commonly observed. Isolated examples of the rarer PY **j*- > KY *ľ*- are: PY **jolo*- > KY *ľolože* 'to leave' & PY **ju:lə* > KY *ľuuliďe* 'cunning' (both from Krejnovič's materials), PY **jompə* > KY *ľo:ledelie* 'wound' & KY *ľoler*- 'to wound oneself' (both from Jochelsen's materials), PY **jowlə* > KY *loullu*- 'to ask (TR)' & KY *lolo*- 'to pray, to beseech' (the second from Jochelsen's materials) and PY **jöwlə* > KY *loulaγi:*- 'to feel sorry for, to treat smb well, to feel affection for (TR)'. Nikolaeva notes for the PY **j*-initial lexicon that the initial KY *l*- in some forms may be due to the assimilative influence of the consonant in the second syllable (Nikolaeva 2006: 194).

corresponds well with PY ***ľaqa*** since PY, completely lacking word-initial **r-*, has a natural correspondence of **l-* for Uralic items with **r-*. There are thus two suggestions to entertain: **jakka* > **jaka* > **jaqa* > **ľaqa-* or **rakka* > **lakka* > **laka* > **ľaka* > **ľaqa-*. In both suggestions the uvular *q* would possibly further lower the vowels, but these are all already low.

Some less obvious cognate possibilities of similar PU **-kk-* types, since they involve more complex phonological changes, could be found. Interestingly the vowels seem relatively stable even in these correspondences.

20. New: ?Fin. *suukko* 'kiss',[38] Kar. *čokkoa-* 'to sting', Mansi *śoχəl-* 'to kiss', Hung. *csókol-* 'to kiss', *csók* 'kiss' – ?PFU ****ćukkV(-lV)*** 'to kiss' (UED 1757), POU ****ćukkV(-lV)*** (UEW 838–839) – PY ****juγ-*** – KY *jugi:-* 'to kiss'.

The suggestion would be: **ćukku* > **ćurku* > **ćuγu* > **juγ(u)* > *jugi:-* . The corresponding PY **-γ-* form suggests that the PFU vowel must have been **-u-*, unless unspecific vowels also triggers the *r* transformation, and hence the above suggestion. The different initial consonants in the PFU and PY forms are difficult to explain if the Uralic form is used as the default.[39] Semantically the meanings are all the same between the languages except for in Karelian where it has undergone a radical shift. The suggestion may be valid unless the PY item is a borrowing from Tungusic **ńuka:n-* 'to kiss' (as noted in 731).

21. New: Fin. *pelkkä* 'only, naked, pure', Mari *pelkə* 'coaxingly, benign, conservative', ?KZ *peľk* 'clean, pure, pretty', PFV ****peĺkkä*** 'clean' (UEW 728) – PY ****pel-*** – KY *pele:-* 'to wipe dry', and TY *pilie-* 'to clean'.

The suggestion would be: (**peľkkä* >) **peľkä* > **peľkə* > **peľə* > **pel-* > *pele:-*, *pilie-*. Semantically the meanings in PFV and KY are identical, while it has been verbalized in Yukaghiric.

22. New: Khanty *pěγtə* 'black', Mansi *piti* 'black', Hung. *fekete* 'black', POU ****pEkkV-ttV*** 'black' (UEW 882) – PY ****puγuče:*** – KY *pugučie* 'black fly'.

The PY item is probably suffixed. The suggestion, with my suggested vowel forms, would be: **pukku(-ttV)* > **purku-* > **puγu(-čV)* > **puγuče:* > *pugučie.* That is unless one or both of the surrounding vowels were another vowel which also triggered the *r* transformation as seen with POU **ćukkV(-lV)* above;[40] in such a case the PY form, with **-u-*, would have originated through labialization by **p-*. The PY **-če* in this case may originate from an affricated **-tV*. While it seems quite implausible from a semantic viewpoint that the literal word for black could be found in the same insect in English and in Yukaghir the phonology does hold up reasonably well. The final syllable in both the PFU and PY items are probably suffixes, possibly even the same suffix at different chronological stages.

38. Although this more likely originates in the base lexical item *suu* 'mouth' with the added diminutive suffix *-kko*, i.e. 'small mouth'.

39. A simpler phonological explanation, however, would be provided by the assumption of an earlier, common, onomatopoetic, proto-item **ťurku(-lV)* which would have become PU **ćukku(-lV)* through affricativization and regressive assimilation as well as **ťuγu(-lV)* > PY **juγ(u)* > KY *jugi:-*.

40. Again, an alternative explanation would be to assume an earlier, common proto-item **pErkV(-ttV)*, which would have become PU **pEkkV-(ttV)* through regressive assimilation as well as **pEγV(-čV)* > PY **puγuče:* > KY *pugučie* through labialization by **p-*.

23. New: ?Fin. *sukku* ‘crushed condition’, Khanty *jöŋ-săk* ‘frazil ice’, *săk* ‘finely crumbled’, *săkaɣəl-* ‘to suffer damage, to become broken’, Hung. *szak* ‘little piece, part, rubble’, *szakad-* ‘to tear, to break’, POU ***sakkV**/***sukkV** ‘piece, part’ (UEW 891), PFU ***śakkV**/***śukkV** ‘piece, part’ (UEW 457–458) – PY ***suk(sə)-** > KY *šukšə* ‘piece of painted willow bark used for cleaning a gun’.

The later Uralic items are related to ‘tearing crumbles’, perhaps through a verbalization process, with the original meaning having been related to the nouns referring to ‘part’ or ‘smaller piece’. I suspect that the *-*šə* in KY is a causative suffix, i.e. ‘thing’ + suffix → ‘thing used to get clean’ ← ‘rubble-remover’ ← ‘the thing that cleans by tearing away dirt’.[41] This assumes that the KY word has been semantically specified and limited in modern times to guns. The suggestion is: **śukkV* > **śukV* → **suk(sə)-* > *šukšə*.

Two less convincing cases of possible cognates are presented below without much discussion:

24. New: Fin. *sukki* ‘clever, captious’, N. Saami *čǫk’kâ -kk-* ‘summit, mountain top’, Udm. *ćuk* ‘hill, top’, KZ *ćuk* ‘small hill, mound, hillock’, Khanty *ťăk* ‘top, projecting end’, Mansi *ćakə.l* ‘heap, hill’, Nenets *soχo* ‘high, round mound’, PU ***ćukkV** ‘hill, top’ (UEW 42) – PY ***čo:jə** – TY *čuoje* ‘hill’;

A possibility: **ćukkV* > **ćukV* > *ću:jV* > PY **čo:jə*. Semantically, the PU and TY meanings are identical.

25. New: Fin. *kalkku* ‘testicle’, Kar. *kalkku* ‘testicle’, KZ *koľk* ‘testicle’, PFP ***kaľkkV** ‘testicle’ (UEW 644) – PY ***kuɣe** – KY *kuge* ‘testicle’;

A possibility: (**kaľkku* >) **kaľku* > **karku* > **kaɣu* > **kuɣu* > **kuɣe* > *kuge*. Semantically, the meaning is identical throughout all the languages.

In summary, the most common correspondence of PU *-*kk*- in PY are *-*k*- (degemination), *-*q*- (degem. → backing of plosive), *-*g*- (degem. → voicing) and possibly *-*j*- in isolated cases. Forms in Yukaghir containing rhotic sounds in the geminate position of a corresponding Uralic item suggest either a) an unusual *r* transformation under specific phonological conditions in Yukaghir or b) that a rhotic, heterorganic consonant cluster in an earlier, common proto-item was simplified in becoming the Uralic item, but was retained in Yukaghir (for example: the earliest proto-item *-*rk*- > PU *-*kk*-, but was retained as PY *-*rk*- (and occasionally followed by > *-*ɣ*-).

9. The PU *-*tt*- cluster correspondence

9.1. Known and new PU *-*tt*- to PY correspondences

Only one new cognate suggestion containing PU *-*tt*- could be found in the data set:

26. New: Udm. *jitį* ‘to bind, to connect’, KZ *jit-* ‘to connect, to enforce, to sew’, Nenets *jūťe-* ‘to attach with stitches’ – PU ***jutta** ‘to bind, to attach’ (UEW 106) – PY ***joδo-** – KY *jodo-* ‘to bind’.

41. And, indeed, *-*šə* has been presented as a transitive causative suffix in Late Proto-Yukaghir (Nikolaeva 2006: 83).

Semantically and phonologically these are more fitting between all the languages than the previously suggested (noted in 697) cognancy to PFU ***jorkV***- ‘to turn, to wind’ or PFU ***jorV*** ‘to roll’ (UEW 102). Here, a lowering effect on the vowel(s) can be noted. Beyond this, no new cognate suggestions related to any of thirty found P(F)U items containing the *-*tt*- cluster could be found.

The correspondence of PU *-*tt*- would seem to be *-*t*- (degemination) or *-*δ*- (degem. → aspiration) in PY.

10. The Late Proto-Yukaghiric *-ö- correspondence to PU *-ü-

10.1. New PU *-ü- to PY correspondences

So far, the literature has not reported any correspondences in Yukaghir to the Proto-Uralic vowel *ü (examples are missing in the summary of Häkkinen 2012). In this study, some adequate correspondences have been found and are therefore presented here in greater detail. The following new, suggested cognates treating this correspondence, namely PU *-ü- <–> PY *-ö-, are given here:

27. New: Fin. *sylki* ‘spit’, *sylkeä* ‘to spit’, Est. *sülg* ‘spit’, N. Saami *čǫlʹgâ -lg-* ‘saliva’, EM *śeľge* ‘spit’, MM *śeľgä* ‘spit’, Mari *šüwala* ‘to spit’ → PFV ***śulke*** ‘to spit’ (UEW 778), Udm. *śal* ‘spit’, KZ *śęlal-* ‘spit’, Khanty *sŏjəγ-* ‘to spit’, Mansi *süľk-* ‘to spit’ < PFU ***śüĺke***/***śiĺke*** ‘(to) spit’ (UEW 479) <–> PY ***söγe:***/***söŋke:*** > KY *sögie* ‘saliva’. The suggestion is: *śüĺke > *śöĺke > *söγe(:). Semantically, the meanings are identically related to the noun referring to *saliva*/*spit* and the verbal action of the *spitting of saliva* in all the languages.

28. New: Fin. *kynsi* ‘nail, claw’, Est. *küüs* ‘nail’, N. Saami *gâʒʹʒa -ʒʒ-* ‘nail, claw’ EM *kenže* ‘claw, nail, hoof’, Mari *kəč* ‘nail’, Udm. *gįžį* ‘nail, claw’, KZ *gįž* ‘nail, claw’, Khanty *kŏ nÚč* ‘nail, claw’, Mansi *künš* ‘nail, claw’, Nenets *χada* ‘nail, claw’ < PU ***künče*** ‘nail’ (UEW 157) <–> PY ***önć-*** > KY *uďiľ* ‘nail’ & PY ***kö:nćikiľ*** > KY *kuoďikiľ* ‘two small nails on the rear of the front legs of a reindeer, i.e. the dewclaws of a reindeer’. Semantically, the items throughout all the PU and PY languages are closely related to ‘claws’ and ‘nails’. Phonologically the loss of the initial consonant into PY may seem odd, but this can also be seen in other old suggested and structurally very similar cognancy correspondences, such as for example: Fin. *kusi* ‘urine’, N. Saami *gož’ža-* ‘urine’, KZ *kuź* ‘urine’, Hung. *húgy* ‘urine’, Kamas. *kənze* ‘urine’, PU ***kuńće*** ‘urine’ – PY ***ončə***-, KY *o:ži:* ‘water’.[42]

29. New: Fin. *kynsiä* ‘to claw’, and multiple verbal forms of the previous item < PU ***künče-*** ‘to claw’ (UEW 157) <–> PY ***könčə-*** > KY *köže-* ‘to scrape, to scratch, by a bear’. The suggestion is: *künče > *könče > *könčə. Semantically, the meanings are all identical and have become somewhat semantically limited in KY.

These further suggest two new, less clear possibilities:

42. Semantic parallels can be made with, for example, Swedish *att kasta vatten* ‘to urinate, lit. to throw water’.

30. New: Mari *nörgä* ‘sprout, young shoot‘, Udm. *ńęr* ‘rod, branch, whip’, KZ *ńęr* ‘sprout, young shoot’, Khanty *ńĕr* ‘a grove in a burned place’, *ńăr* ‘hardwood grove’, Mansi *ńär* ‘pipe, rod, branch’, Hung. *nyír* ‘birch’, Nenets *ńerū* ‘willow’, PU ***ńürkä*** (assumed from **ńVrkV* (UEW 331)) ‘rod; young shoot’ > PY ***ńörkə*** > KY *nörgəmtu*: ‘small dry twigs of larch used for kindling fire; brushwood’. The suggestion is: **ńürkä* > **ńörke* > **ńörkə*. Semantically, this item has become specialized in most Uralic branches, as it has in KY. This may clarify this previously given cognancy (noted in 1520).[43]

31. New: Fin. *kyynär(-pää)* ‘elbow’, Est. *küünar* ‘forearm, ulna’, *küünarpää* ‘elbow’, N. Saami *gâr’dnjel*, *gâi’gŋer* ‘elbow’, EM & MM *keńeŕ* ‘forearm, elbow’, Mari *kəńer* ‘ulna’, *kə̑ńer-wuj* ‘elbow’, Udm. *gįr-pum* ‘elbow, ulna’, KZ *gįr* ‘half a yard’, *gįrʒa* ‘elbow’, Khanty *kŏ̈nÚŋi* ‘elbow’, Mansi *koänγel*’ ‘elbow’, Hung. *könyök* ‘elbow’, PFU ***küńä*** ‘elbow’ (UEW 158–159) > PY ***qač-*** > TY *qačil* ‘elbow, riverbend’

This case requires further step-wise clarification. The following is suggested: PU ***küńä*** > **köńə* > **köńə-če* (suffixation[44]) > **köńče* > **köćə* > **qöćə* > **qaćə* (uvularization effect on the first vowel: **qö-* > **qa-* (front)) > **qaći* (patalazation effect on the second vowel) > PY ***qač-*** > TY *qačil* (suffixation). Semantically the TY item is identical in meaning to that found in the various Uralic languages with further extended meanings as a descriptive term.

As for word-initial PU **ü-* we may have a case of cognancy with Fin. *yksi* ‘one’, N. Saami *okta* ‘one’, MM *ifkä* ‘one’, Udm. *odįg* ‘one’, KZ *ęťik* ‘one’, Mansi *ük* ‘one’, PFU ***ükte*/*ikte** ‘one’ (UEW 81). A regular correspondence in PY may be **i-* as found in KY *irke* ‘one’, where the form would quite closely mirror that found in Moksha, if this is even a cognate and not highly anomalous, although it may alternatively be a question of a direct correspondence between two **i-* items.

11. Regarding the chronology of sound changes

11.1. Basic chronology of change

Recently, The Yukaghiric proto-language has been divided into Early Proto-Yukaghir (EY), Middle Proto-Yukaghir (MY) and Late Proto-Yukaghir (PY). Clearly, (Late) Proto-Yukaghir had no geminate plosive clusters. It may also have had the vowel *ü*, although this is lacking in both Kolyma and Tundra Yukaghir.

There are no traces of the geminate cluster even in Late Proto-Yukaghir (except for a few cases where the PY item has a heterorganic cluster consisting of a sonorant and a plosive, and where the PU item has a homorganic, geminate structure) which suggests that degemination was quite early, most likely in either Early or Middle

43. However, there is also Even *ńirguqi* ‘brushwood’. As such, this may be an Even loanword.
44. Cf. PY **molqə* ‘joint’ > KY *molγiče* ‘lit. end of joint, i.e. joint’. Cf. PU **küńä*/**kińä* (UEW 158–159) > Finnish *kyynärpää* ‘lit. head of the elbow, i.e. elbow’. The suffix *-če* here would turn the original **küńä* ‘elbow’ into ‘end of the elbow’, a semantic transformation very similar to what is seen in Finnish.

Proto-Yukaghir, and thus occurred simultaneously as some vowel changes were going on. A possibility is that the geminated, stressed word was quite resistant to vowel changes, which explains why a later changed degeminated form would have relatively unchanged vowels in comparison to the Uralic form. As is seen in the presented dataset, there have sometimes been quite varied vowel changes from Late Proto-Yukaghir, long after the plosive degemination had occurred.

11.2. Further hypotheses of change

The hypothesis of Yukaghir as a para-Uralic entity would considerably simplify the phonology involved in explaining apparent cognancy. In this hypothesis, all proto-items studied would originally have had either geminate plosive clusters or heterorganic consonant clusters consisting of a sonorant and a plosive or two different plosives. While the geminate clusters would have been retained in Uralic, they would have been degeminated in Yukaghir. The heterorganic clusters, however, were retained in Yukaghir – thus exemplifying archaic lexical forms – but were sometimes assimilated into homorganic, geminate consonant clusters in Uralic.[45] It is thus possible that certain heterorganic clusters were regularly simplified into geminate items in Proto-Uralic as influenced by surrounding vowels, which would constitute a regular sound law for certain combinations. This simplification into PU by geminization, however, would have been a limited event since there were items containing either two different plosives or a sonorant and a plosive in Proto-Uralic.[46] The phonological simplification of such clusters in Uralic would have occurred at a very early stage going from Pre-Proto-Uralic to Proto-Uralic.

Schematically in going from a tentative pre-Proto-Uralic into Proto-Uralic and Early Proto-Yukaghir (C = consonant, V = vowel, S = sonorant, P_1 = plosive, P_2 = another plosive) in this hypothesis is the following:

*(C)VP_1P_1V > PU unchanged and EY *(C)VP_1V
*(C)VP_1SV / *(C)VSP_1V > PU unchanged or PU *(C)VP_1P_1V and EY unchanged
*(C)VP_1P_2V > PU unchanged or PU *(C)VP_1P_1V and EY unchanged

45. Assimilation would have occurred in either a progressive or regressive fashion. The governing factor in this would seem to have been the retaining of the dominant plosive of the cluster (with *p* having priority over *t* and *k*, and with the sonorant always being assimilated into becoming a plosive) in the cases when it happened.
46. Examples: PU **kupsa* 'to extinguish' (UEW 214–215) cf. Estonian *kustu-* 'to extinguish', KZ *kus* 'to extinguish' & Nganasan *kabtu-* 'to extinguish'. PU **kakta*/**käktä* 'two' (UEW 118–119), cf. Finnish *kaksi* 'two', KZ *kịk* 'two' & Nganasan *siti* 'two'.

11.3. Some notes regarding vowel changes

A noteworthy observation is PU *-*ü*-, which has a chronologically early correspondence, possibly in MY *-*ö*- (examples in the previous section) and PU *-*ä*-, which has the correspondence -*e*- in EY and -*a*- (front) in MY, as well as PU *-*ä*, which has the correspondence of (MY?) Proto-Yukaghir *-e or *-*ə* depending on prosody (personal observations). All of these seem to either predate or be contemporaneous with the plosive degemination in EY or MY. Degeminated items did, of course, sometimes have further quite expected sound changes in becoming the KY and TY forms. Furthermore, in several cases, it seems as if the loss of one of the original consonants is compensated by lengthening one of the vowels in Late Proto-Yukaghir, although this is likely controlled by prosody. Correspondences do suggest that Yukaghir is a language group with relatively archaic features.

12. Summary and conclusions

12.1. Regarding the development from early geminate plosive clusters

As is clear, most data is available regarding the *-*pp*- clusters, with only a few examples of the *-*kk*- and *-*tt*- clusters. In almost all cases, the Yukaghir items were found to be degeminated. The following correspondences apply:

> PU *-*pp*- – PY *-*p*- (degemination), *-*b*- (degem. → voicing) and isolated cases of *-*w*- and *-*j*- (but also spurious *-*rp*-, *-*pt*-, *-*pk*- and *-*mp*- in a few cases, unless these are part of earlier, common proto-items that got assimilated into *-*pp*- in Proto-Uralic only).

> PU *-*tt*- – PY *-*t*- or *-*δ*- (degem. → aspiration).

> PU *-*kk*- – PY *-*k*- (degemination), *-*q*- (degem. → backing of plosive), *-*γ*- (degem. → aspiration) and possibly *-*j*-, depending on several factors (but also *-*rk*- , unless this is part of earlier proto-items that got assimilated into *-*kk*- only in Proto-Uralic).

The factors governing the exact phonological outcome and features in PY – for items with PU cognancy – requires further investigation in order to provide a full and satisfactory description.

A phonological curiosity is found in what appears to be unusual *r* transformations: *p* > *r* / [*u*]_*p*[*u*] and *k* > *r* / [*u*]_*k*[*u*]. While no such examples are found in the data, it seems conceivable that this *r*-transformation, if correct, would also have occurred with *-*tt*- clusters surrounded by back high vowels. This transformation,

however, does not adequately explain the apparent cognancy between homorganic Uralic items and Yukaghir items with non-rhotic, heterorganic consonant clusters, which is why an alternative hypothesis must be considered.

12.2. Regarding found cognates

Using the principles found in the comparison, several new likely cognates – all within semantically acceptable limits – some more obvious, some less obvious, were found. If the tentative second hypothesis of earlier, common proto-items presented throughout the text is correct, then it appears as if at least some of the Proto-Uralic geminate clusters could be the result of early assimilations which did not occur in the Yukaghir branch. The advantage of this hypothesis is that the aforementioned phonological curiosity, the so-called *r* transformation given above, could be completely eliminated in favor of a simplified phonological explanation.

In this hypothesis, the assumption of earlier common proto-items existing with heterorganic consonant clusters – thus assuming a genetic relationship between Uralic and Yukaghir at high time depth – directly gives the homorganic geminate clusters in Proto-Uralic through simple assimilation governed by very basic rules, while such complex clusters would have been archaically retained partly or completely in the modern Yukaghir languages.

Furthermore, the regular sound correspondence PU *-*ü*- to PY *-*ö*- is found and suggested with some quite convincing cases. A few items bear traces of early suffixation which have been grammaticalized into the modern lexical items.

Despite a general lack of historical, archeological, genetic data etc. using the outlined methodology it has been possible to find new cognates between the language groups and, furthermore, very tentatively a small number of weakly established even earlier proto-items, which, if valid, would suggest a genetic relationship. The results do indicate that correspondences between Uralic and Yukaghir are more widespread than previously thought, and that further cognates can be systematically found. Triple the amount (24) of possible noun cognates in relation to verb cognates (8) are presented and discussed in this paper, totaling many new cognate suggestions of which seven are non-geminate. Naturally, any such new cognates will give valuable insights in future research on the sound changes and nature of the Uralic–Yukaghiric relationship.

In summary, the lexical forms of consonants of some apparent cognate correspondences seem to imply – unless complex and previously non-described transformations or epenthetic modifications can be subscribed to – that certain phonological changes have occurred in the Uralic branch while not in the Yukaghir branch and vice versa. This would eventually lead to the conclusion that the two groups stand in the relationship of genetic para-languages.

Abbreviations

EM	=	Erzya Mordvin	MY	=	Middle Proto-Yukaghir
Est.	=	Estonian	N. Saami	=	Northern Saami
EY	=	Early Proto-Yukaghir	PFP	=	Proto-Finno-Permic
Fin.	=	Finnish	PFU	=	Proto-Finno-Ugric
Hung.	=	Hungarian	PFV	=	Proto-Finno-Volgaic
Kamas.	=	Kamassian	PS	=	Proto-Samoyed
Kar.	=	Karelian	PU	=	Proto-Uralic
KY	=	Kolyma Yukaghir	PY	=	Late Proto-Yukaghir
KZ	=	Komi-Zyrian	TY	=	Tundra Yukaghir
MM	=	Moksha Mordvin	Udm.	=	Udmurt

References

Angere, Johannes 1956: *Die uralo-jukagirische Frage. Ein Beitrag zum Problem der sprachlichen Urverwandschaft*. Stockholm: Almqvist & Viksell.

Bouda, Karl 1940: Die finnisch-ugrisch-samojedische Schicht des Jukagirischen. – *Ungarische Jahrbücher* 20: 80–101.

Campbell, Lyle 2004: *Historical linguistics: An introduction*. 2nd Ed. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Campbell, Lyle 2011: Review of the Dene-Yeniseian connection (Kari and Potter). – *International Journal of American Linguistics* 77: 445–451.

Choi, John D. 1991: An acoustic study of Kabardian vowels. – *Journal of International Phonetic Association* 21: 1–12.

Collinder, Björn 1940: *Jukagirisch und Uralisch*. – Uppsala Universitets Årsskrift, 8. Uppsala: Almqvist & Wiksell.

Collinder, Björn 1957: *Uralo-jukagirische Nachlese*. – Uppsala Universitets Årsskrift 12: 105–130.

Collinder, Björn 1965a: *An introduction to the Uralic languages*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press.

Collinder, Björn 1965b: *Hat das Uralische Verwandte? Eine Sprachvergleichende Untersuchung*. – Uppsala Universitets Årsskrift 1: 109–180.

Dolgikh, Boris O. 1960: *Rodovoj i plemennoj sostav narodov Sibiri v XVII v.* Moskva: Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR.

Frellesvig, Bjarne 2010: *A History of the Japanese Language*. Cambridge University Press.

Fortescue, Michael 1998: *Language Relations across Bering Strait: Reappraising the Archaeological and Linguistic Evidence*. London & New York: Cassell.

Gruzdeva, Ekaterina 1998: *Nivkh*. München: Lincom Europa.

Harbert, Wayne 2007: *The Germanic Languages*. Cambridge University Press.

Haspelmath, Martin 2008: Loanword typology: Steps toward a systematic cross-linguistic study of lexical borrowability. – Thomas Stolz, Dik Bakker & Rosa Salas Palomo (eds), *Aspects of language contact: New theoretical, methodological and empirical findings with special focus on Romancisation processes*. Berlin: Mouton de Gruyter. 43–62.

Hock, Hans H. & Joseph, Brian D. 2009: *Language history, language change and language relationship. An introduction to historical and comparative linguistics*. 2nd ed. Berlin: Mouton de Gruyter.

Honti, László 1995: Zur Morphotaktik und Morphosyntax der uralischen/finnish-ugrischen Grundsprache. – *Congressus Internationalis Fenno-Ugristarum* 8(1): 53–82.

Häkkinen, Jaakko 2011: *Is Finnish an archaic language?* <http://www.mv.helsinki.fi/home/jphakkin/Archaic_Finnish.pdf> (14.09.2012).

Häkkinen, Jaakko 2012: Early contacts between Uralic and Yukaghir. – Tiina Hyytiäinen & Lotta Jalava & Janne Saarikivi & Erika Sandman (eds), *Per Urales ad Orientem. Iter polyphonicum multilingue. Festskrift tillägnad Juha Janhunen på hans sextioårsdag den 12 februari 2012*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 264. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. 91–101.

Itkonen, Erkki 1966: *Suomalais-ugrilaisen kielen- ja historiantutkimuksen alalta*. Tietolipas 20. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Janhunen, Juha 1981: Uralilaisen kantakielen sanastosta. – *Journal de la Société Finno-Ougrienne* 77: 219–274.

Janhunen, Juha 2009: Proto-Uralic – what, where, and when? – Jussi Ylikoski (ed.), *The Quasquicentennial of the Finno-Ugrian Society*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 258. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. 57–78.

Kettunen, Lauri 1940: *Suomen murteet III A: murrekartasto*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Krejnovič, Eruhim Abrahamovič 1958: *Ûkagiriski jâzyk*. Moskva & Leningrad.

Lainio, Jarmo 1995: Sweden Finnish at the cross-roads of code-switches, incorporations and integrations. – Inger Moen & Hanne Simonsen & Helge Lødrup (eds), *Papers from The XVth Scandinavian Conference of Linguistics, Oslo, January 13–15 1995*. Department of Linguistics, University of Oslo. 277–294.

Larsson, Lars-Gunnar 2001: Baltic influence on Finnic languages. – Östen Dahl & Maria Koptjevskaja-Tamm (eds), *The Circum-Baltic Languages: Typology and Contacts. Volume 1: Past and Present*. Amsterdam & Philadelphia. 237–253.

Lass, Roger 1994: *Old English: A historical linguistic companion*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lewy, Ernst 1928: Possessivisch und Passivisch. Bemerkungen zum Verbalausdruck in der sprachlichen Typenlehre. – *Ungarische Jahrbücher* 8: 274–289.

Maslova, Elena 2003a: *Tundra Yukaghir*. Languages of the World, Materials 372. München: Lincom Europa.

Maslova, Elena 2003b: *A grammar of Kolyma Yukaghir*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.

Mikola, Tibor 1988: Geschichte der Samojedischen Sprachen. – Denis Sinor (ed.), *The Uralic Languages. Description, history and foreign influences*. Leiden. 219–263.

Nelson-Sathi, Shijulal & Johann-Mattis List & Hans Geisler & Heiner Fangerau & Russel D. Gray & William Martin & Tal Dagan 2011: Network uncover hidden lexical borrowing in Indo-European language evolution. – *Proceedings of the Royal Society B*. 278: 1794–1803.

Nichols, Johanna 1992: *Linguistic Diversity in Space and Time*. Chicago–London: The University of Chicago Press. (Reprinted in 1999.)

Nikolaeva, Irina 1988a: *The Problem of Uralo-Yukaghir Genetic Relationship (in Russian)*. PhD thesis. Moscow: Institute of Linguistics.

Nikolaeva, Irina 1988b: On the correspondence of Uralic sibilants and affricates in Yukaghir (in Russian). – *Sovetskoe Finnougrovedenie* 2: 81–89.

Nikoleava, Irina 2008: Chuvan and Omok languages? – Alexander Lubotsky, Jos Schaeken & Jeroen Wiederhof (eds), *Evidence and Counter-Evidence. Essays in honour of Frederik Kortlandt. Volume 2: General Linguistics*. Amsterdam: Studies in Slavic and General Linguistics. 313–336.

Odé, Cecilia 2009: *Description of the Tundra Yukaghir project, March 2009–March 2012*. <http://home.medewerker.uva.nl/c.ode/bestanden/Tundra%20yukagir%20project%20abstract%20sept%202009.pdf> (11.09.2012).

Paasonen, Heikki 1907: Zur Frage von der Urverwandschaft der finnisch-ugrischen und indoeuropäischen Sprachen. – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 17: 13–31.

Pedersen, Holger 1931: *Linguistic Science in the Nineteenth Century: Methods and Results*. Translated from the Danish by John Webster Spargo. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Rédei, Károly 1988: Geschichte der Permischen Sprachen. – Denis Sinor (ed.), *The Uralic Languages. Description, history and foreign influences.* Leiden. 351–394.

Rédei, Károly 1999: Zu den uralisch-jukagirischen Sprachkontakten. – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 55: 1–58.

Sammallahti, Pekka 1988: Historical Phonology of the Uralic Languages. – Denis Sinor (ed.), *The Uralic Languages. Description, history and foreign influences*. Leiden. 478–554.

Sauvegeot, Aurélien 1969: La position du youkaguir. – *Ural-Altaische Jahrbücher* 41: 344–359.

Seefloth, Uwe 2000: Die Entstehung polypersonaler Paradigmen im Uralo-Siberischen. *Zentralasiatische Studien* 30: 163–191.

Suhonen, Seppo 1988: Die Baltischen Lehnwörter der Finnish-ugrischen Sprachen. – Denis Sinor (ed.), *The Uralic Languages. Description, History and Foreign Influences*. Leiden. 596–615.

Tailleur, Oliver Guy 1959: Plaidoyer pour le youkaghir, branche orientale de la famille ouralienne. – *Lingua* 6: 403–423.

Thomason, Sarah Grey & Kaufman, Terrence 1988: *Language contact, creolization, and genetic linguistics*. Berkeley: University of California Press.

van Hout, Roeland & Muysken, Pieter 1994: Modeling lexical borrowability. – *Language Variation and Change* 6: 39–62.

Watson, Kevin 2007: Liverpool English. – *Journal of the International Phonetic Association* 37: 3: 351–360.

Wickman, Bo 1969: Die Verwandtschaft des Finno-Ugrischen mit anderen Sprachen. – *Ural-altaische Jahrbücher* 41: 310–316.

Winkler, Heinrich 1912: Samojedisch und Finnisch. – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 12: 115–127.

Wurm, Stephen Adolphe 2001: *Atlas of the World's Languages in Danger of Disappearing*. Unesco Publishing.

Etymological References

Finnish and Yukaghiric Etymological dictionaries

Collinder, Björn 1955: *Finno-Ugric Vocabulary. An Etymological Dictionary of the Uralic Languages*. Uppsala. (Includes many Yukaghir correspondences.)

Häkkinen, Kaisa 2011: *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. Helsinki: Sanoma Pro.

Itkonen, Erkki 1992: *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja. 1. A–K.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 556 & Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

Kulonen, Ulla-Maija 1995: *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja. 2. L–P.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

Kulonen, Ulla-Maija 2000: *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja. 3. R–Ö.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

Kurilov, Gavril Nikolaevich 1990: *Yukaghir-Russian dictionary*. Jakutsk: JaGu.

Kurilov, Gavril Nikolaevich 2001: *Yukaghir-Russian dictionary*. Novosibirsk: Nauka.

Nikolaeva, Irina 2006: *A Historical Dictionary of Yukaghir*. Trends in Linguistics Documentation 25. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.

SSA = Itkonen, Erkki & Ulla-Maija Kulonen (eds) 1992–2000: *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 556 & Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus & Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

SKES = Yrjö Henrik Toivonen, Erkki Itkonen *et al*. (eds) 1955–1981: *Suomen kielen etymologinen sanakirja*. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XII. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

UEW = Károly Rédei (ed.) 1988–1991: *Uralisches Etymologisches Wörterbuch*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

UED: The Uralic Etymology Database online – <http://starling.rinet.ru> (includes some Uralic and Yukaghiric correspondences – the database is mostly based on UEW materials).

Yukaghir-related Etymological dictionaries and glossaries

The etymological reference works consulted in Nikolaeva (2006), the source of Yukaghir used for this research, were given with common short-hand: CED (Fortescue, M. et al. 1994), DEWOS (Steinitz, W. 1966–1993), EDAL (Starostin, S. A. et al. 2003), ESRD (Anikin, A. E. 2000), ESRZ (Anikin, A. E. 2003), JRS (Slepcov, P. A. 1972), JU (Collinder, B. 1940 – notes Yukaghir parallels and arguments), HUV (Collinder, B. 1965), LR (Fortescue, M. 1998) and UJN (Collinder, B. 1957). Further, the following glossaries were consulted and collected therein: Angere, J. (1957, based on Kurilov, G. N. 1900), Kurilov, G. N. (2001), Veenker, W. (1989), Endo, F. (1997; 2001), Nyikolajeva, I. (2000), Nikolaeva, I. & Shalugin, V. (2003) and Maslova, E. (2001; 2003).

SUSA/JSFOu 94, 2013

Ilona Rauhala (Helsinki)

Attribuutin kongruenssi: adjektiivit, demonstratiivit ja **para*

1. Johdanto

1.1. Tutkimusaihe ja tavoitteet

Tämä artikkeli käsittelee suomalais-permiläistä adjektiivia **para* (→ sm. *parempi*, *paras*, *parantua*); sen etymologiaa ja kongruenssia attribuuttiasemassa eri kielissä, joissa se esiintyy. Tutkimuksissa on toistuvasti kiinnitetty huomiota siihen, että saamessa, mordvassa ja komin Udoran murteessa adjektiivin **para* vastineet käyttäytyvät toisin kuin muut adjektiivit (Itkonen 1966: 319; Bartens 1999: 108; 2000: 130). Näissä kielissä adjektiivit eivät yleensä pääsanansa edellä taivu, mutta **para*-sanan vastineet ovat poikkeus: ne kongruoivat pääsanansa kanssa joko sijassa, luvussa tai molemmissa. Vertaan kyseistä adjektiivia muihin attribuuttiasemassa esiintyviin sanaluokkiin, siis pronomineihin ja numeraaleihin, ja tarkastelen näiden eroja ja yhtäläisyyksiä eri kielissä.

Tutkimukseni tavoitteena on osoittaa, että niissä kielissä, joissa sanan **para* vastine poikkeaa attribuuttiasemassa muista adjektiiveista, se käyttäytyy samalla tavoin kuin demonstratiivipronominit. Huomionarvoista on myös se, että **para*-sanan vastine poikkeaa muista adjektiiveista vain niissä kielissä, joissa demonstratiivipronominien attribuuttiaseman kongruenssi poikkeaa adjektiivien kongruenssista attribuuttiasemassa. Pohdin myös sitä, mitkä voisivat olla syitä tähän muista adjektiiveista poikkeavaan kongruenssiin.

Paitsi adjektiivia **para* itsessään, tutkin myös erityisesti itämerensuomessa ja muutamissa saamelaiskielissä esiintyviä sekaparadigmoja, joihin **para* liittyy. Bobaljik (2012) on typologiselta kannalta tutkinut vertailumuotojen sekaparadigmoja, ja hänen taulukoistaan (mts. 106–107) käy ilmi, että suurin osa hänen aineistossaan olevista sekaparadigmoista on ’hyvää’ tarkoittavien adjektiivien vertailumuotoja (32 kpl). Toisena tulevat ’pahaa’ tarkoittavien sanojen vertailumuodot (22 kpl). Typologisesti katsottuna itämerensuomen ja saamelaiskielten sekaparadigmat ovat siis suorastaan odotuksenmukaisia.

1.2. Etymologia ja levikki

Sana **para* ’hyvä’ esiintyy nykykielistä suomessa sanan *hyvä* vertailumuodoissa (*parempi*, *parhain*, *paras*) sekä joidenkin johdettujen sanojen kantana (esim. *parata*, *parantua*), saamelaiskielissä, esimerkiksi pohjoissaamessa *buorre* ’hyvä’ (< ksaa **pōrē*, Lehtiranta 2001: 110), ersässä *paro* ’hyvä’ mokšassa *para* ’hyvä’, marissa *poro*,

puro ’hyvä, terve’, komissa *bur* ’hyvä; oikea (käsi, puoli); onni, menestys, rikkaus’ ja udmurtissa *bur* ’id.’ (< kper. **bur*, Csúcs 2005: 322) (UEW 1988: 724; SSA 2 313–314).

Koivulehdon (1999: 229) mukaan kyseessä on arjalainen laina (< k-arj. **para(s)* ’hyvä; terve; vuosi’). Kantaindoeurooppalainen merkitys on varsin superlatiivinen *’normaalin ylittävä, pidemmällä, kauempana oleva’, joten todennäköisesti suomen superlatiivi *paras* on lainattu suoraan muodosta **paras*.[1]

Samasta kanta-arjan sanasta **para(s)* on lainattu myös saamen (P) *boaris* (attr. *boares*) ’vanha’ (Koivulehto 1999: 229). Varhaiskantasuomen muoto lainasta olisi ollut **poras*, mistä ei voi odottaa tulevan itämerensuomeen muotoa *para-*. Saamen *boaris* onkin ns. *o*-laina ja suomen *paras a*-laina. Tämä tarkoittaa sitä, että kanta-arjalainen **a* on korvattu labiaalivokaalilla **o*, kun taas hieman nuoremmissa lainoissa k-arj. (tai kantairanilainen) **a* on substituoitu **a*:lla. Esimerkkejä on suomessakin molemmista: *orja* ← k.-arj. **arja* ja *sammas* ← (k.-)arj. **stamb*^{h}*as* (> mint. *stambhaḥ* ’patsas, pylväs’). Koivulehdon mukaan saamen *boares* ja mahdollisesti myös marin *poro* ’hyvä’ sekä komin ja udmurtin *bur* ’hyvä’ ovat vanhempaa perua kuin (itämeren)suomen *paras*. (Koivulehto 1999: 216, 229). Semanttisesti molemmat linkittyvät yhteen, sillä myös ims. sanalla on aikaan viittaavia merkityksiä, kuten *parhaillaan*, *parastaikaa*. Saamen sanalla *boares* ei ole vastineita muissa sukukielissä, ellei tähän yhdistetä sanaan **paras* liitettyjä marin ja permin vastineita.

2. Sanaluokat ja kongruenssi

Kongruenssia tarkasteltaessa sanaluokkien määritteleminen on olennaista, sillä kongruenssi on erilaista eri sanaluokissa. Tosin, kuten edempänä todetaan, kongruenssi voi vaihdella myös sanaluokan sisällä. Sanaluokkia voidaan määritellä eri kriteerein: fonologisin, morfologisin, syntaktisin ja semanttisin (Pajunen 1998: 60). Samaan yhteyteen liittyy kysymys sanaluokkien kielikohtaisuudesta tai universaaliudesta. Typologiseen vertailuun sopivan, riittävän väljän, vertailukelpoisen ja kattavan terminologian kehittäminen kielen ilmiöille on haastava tehtävä, etenkin kun käytetyt termit ovat usein sekä kielikohtaisesti että typologisessa vertailussa samoja (ks. Haspelmath 2010).

Kognitiivisen lingvistiikan edustaja William Croft (1991: 94–95) on lähestynyt sanaluokkajakoa prototyyppisyyden kautta. Hän jakaa sanaluokat semanttisin ja pragmaattisin kriteerein ja toteaa, että jokaisella kielenpuhujalla on käsitys semanttisen luokan ja pragmaattisen funktion suhteesta, riippumatta siitä, miten ne kussakin kielessä ilmenevät.

Nominien ja verbien on oletettu kuuluneen kantauralin aikana eri kategorioihin (esim. Itkonen 1966: 228; Hakulinen 1979: 70), mutta esiuralilaisessa vaiheessa sanaluokkien rajan oletetaan olleen häilyvämpi. Tämä johtuu siitä, että uralilaisissa

1. Näin näyttää Koivulehtokin artikkelinsa hakusanan perusteella olettavan, vaikka ei asiaa miten-kään kommentoikaan.

kielissä on sanaluokkia eroteltu lähinnä morfologisin perustein. Lisäksi sanajuuria, joista voi muodostaa sekä verbejä että nomineja (esim. *tuule-*), on käytetty perusteena sanaluokkien eriytymättömyydestä (esim. Hakulinen 1979: 70). Nämä piirteet on nähty jäänteinä aiemmasta, analyyttisesta kielivaiheesta. Tähän on kuitenkin parikin vasta-argumenttia. Ensinnäkin myös analyyttiset kielet erottavat pääsanaluokat toisistaan (Itkonen 2001: 17). Toisekseen maailman kielten joukosta ei tunneta yhtään sellaista kieltä, joka ei jollakin kriteerillä erottelisi sanaluokkia toisistaan (Pajunen 1998: 99). Uralilaisissa kielissä nominit ja verbit voidaan erottaa semanttisin ja muodollisin kriteerein, ja Pajusen (ibid.) mukaan samoilla kriteereillä voidaan uralilaisissa kielissä myös substantiivit ja adjektiivit erottaa toisistaan. Samojedissa, toisin kuin muissa uralilaisissa kielissä, osa adjektiivisista sanoista on verbejä, osa nomineja. Jalava (2013) kuitenkin osoittaa, että nominimuotoiset adjektiivit ovat vanhempaa perua kuin verbimuotoiset, jotka ovat kielikontaktien tulosta.

Typologisessa tutkimuksessa kongruenssin käsite hieman vaihtelee koulukunnittain. Esim. Corbett (2006: 21, 133–135) ei pidä sijakongruenssia kanonisena kongruenssina, vaan olettaa, että nominaalilausekkeen kongruenssin laukaisee ulkoinen määrääjä (*governee*), siis rektio (ks. esimerkki 1).

(1) *v* *nov-om* *avtomobil-e* (Corbett 2006: 133)
PREP uusi-M.SG.LOC auto(M)-SG.LOC
'uudessa autossa'

Corbettin mukaan attribuutin ja pääsanan välillä täytyy vallita symmetrinen kongruenssi, ts. attribuutin ja pääsanan sijojen täytyy olla samankaltaisia. Venäjässä kuitenkaan adjektiivi ei voi saada samanmuotoisia sijoja kuin substantiivi, kun taas esim. suomessa attribuutin ja pääsanan sijat ovat muodollisesti yhtenevät ja kongruenssi on symmetrinen. Uskottavampi ja esim. suomen kannalta toimivampi on dependenttiteoria (Mel'čuk 1993: 329, 337; Rießler 2011: 50–52), jossa adjektiivi-attribuutin sijan määrää pääsana (substantiivi), ei siis mikään nominilausekkeen ulkopuolinen jäsen.

Kongruenssin vaihtelu saman sanaluokan sisällä ei ole tavatonta. Esimerkiksi swahilissa (Baker 2008: 39) osa adjektiiveista kongruoi suvussa pääsanansa kanssa attribuuttiasemassa, osa ei. Samoin ranskassa adjektiivit jakautuvat sen mukaan, mihin ne attribuuttina sijoittuvat: pääsanan eteen vai taakse. Yleisimmin käytetyt adjektiivit sijoittuvat pääsanansa eteen, muut taakse. Nämä adjektiivit viittaavat kokoon (*petit* 'pieni'), ikään (*nouveau* 'uusi') ja arvoon (*bon* 'hyvä') (Moilanen & Natri 1995: 41–42). Tällaisissa tapauksissa kyse voi olla jonkinlaisesta semanttisesta jaosta adjektiivien kesken. Dixon (2004: 3–4) jakaa adjektiivit semanttisiin ryhmiin, joita on kaikkiaan kaksitoista. Hänen mukaansa kaikissa kielissä on adjektiiveja, jotka viittaavat vähintään seuraaviin ominaisuuksiin: 1. laajuus ('suuri', 'pieni'), 2. ikä ('nuori', 'vanha'), 3. arvo ('hyvä', 'huono'), 4. väri ('musta', 'punainen'). Onkin mahdollista, että adjektiivikategorian muuttuessa näihin neljään kategoriaan viittaavat sanatyypit ovat niitä vanhimpia ja, mikäli poikkeavat muista adjektiiveista,

edustavat vanhempaa kantaa. Näin näyttäisi olevan esimerkiksi tundranenetsissä (Jalava 2013), jossa vanhimmat adjektiivit viittaavat näihin neljään kategoriaan ja ovat nominimuotoisia, eivät verbejä, kuten monet muut adjektiivit. Näihin ryhmiin voi tulla kuitenkin myös uusia sanoja. Tundranenetsissäkin osa näiden kategorioiden sanoista on verbimuotoisia (esim. *pəŕiďe-* ’(olla) musta’). Kuitenkin etymologisesti vanhimmat adjektiivit kuuluvat yleensä näihin neljään kategoriaan ja nenetsissä ne ovat nomininkaltaisia (Jalava 2013: 20).

Areaalilingvistiikan näkökulmasta Pohjois-Euraasian kielissä yleisimmät adjektiiviattribuuttirakenteet ovat kongruoimaton attribuutti (*juxtaposition*), jota edustavat monet uralilaiset ja turkkilaiset kielet, ja pääsanan mukainen kongruenssi (*head-driven agreement*), jota esimerkiksi itämerensuomi ja slaavilaiskielet edustavat (Rießler 2011: 178).

Kuten monissa uralilaisissa kielissä nykyään, myös kantauralissa adjektiivit (mikäli ne ovat olleet oma sanaluokkansa) eivät ole attribuuttiasemassa kongruoineet pääsanansa kanssa (Ravila1960: 28). Yleensäkin kongruenssi on tuntematon SOV-kielille (Honti 1997: 135), jota kantaurali on edustanut.

Pronominien ja numeraalien suhde pääsanaan on kuitenkin ollut monisyisempi kuin adjektiivien. Ravila (1960: 31–35) olettaa, että pronominien ja numeraalien kongruenssi on vanha ilmiö ja siten siemen myös adjektiiviattribuutin kongruenssin syntyyn itämerensuomalaisissa kielissä. Ravilan mukaan tyyppi **tänä kotana* olisi alkuaan sellainen, että pronomini on pääsana ja substantiivi sen määrite, appositio. Näin siis on määrite kongruoinut pääsanansa kanssa. Tästä olisi syntynyt myös itämerensuomen adjektiivien kongruenssi. Osoituksena tämänkaltaisesta kehityksestä Ravila pitää sitä, että itämerensuomessa attribuutin kongruenssi ei koske persoonapäätteitä, esim. sm. *suuressa talossani*, ei **suuressani talossani*, pronomineihin kun ei ole yleensä possessiivisuffikseja liittynyt. Toisekseen, pronominiattribuutin ja pääsanan kongruenssia esiintyy monessakin uralilaisessa kielessä joitakin samojedikieliä myöten (ks. Honti 1997). Onkin oletettavaa, että demonstratiivipronomini + substantiivi -appositiorakenteesta on kongruenssi levinnyt myös adjekiiviattribuuttirakenteeseen eri kielissä. Siksi kongruenssi-ilmiöön ei esim. Hontin (1997: 14) mukaan tarvitse kielikontaktien vaikutusta olettaa. Ympäröivät kielet voivat kuitenkin edesauttaa kongruenssin laajenemista.

Sanan **para* kongruenssi tuo attribuuttimuotojen kongruenssiin lisäkysymyksiä. Sen kongruenssi vaikuttaa suunnilleen yhtä arkaaiselta kuin pronominien, mutta kaikissa nykykielissä se on adjektiivi, joiden puolestaan oletetaan alkuaan olleen taipumattomia attribuuttiasemassa. Seuraavassa esittelen aineistoa niistä kielistä, joissa **para* esiintyy, ja pohdin, miten se rinnastuu muihin suomalais-ugrilaisissa kielissä esiintyviin kongruenssi-ilmiöihin.

3. Attribuuttiasemassa esiintyvät elementit: adjektiivit, numeraalit, demonstratiivipronominit ja *para

3.1. Itämerensuomi

Itämerensuomen attribuuttikongruenssista on kirjoitettu jo paljon, viimeisimpänä Michael Rießler (2011: 146–147), jonka mukaan itämerensuomen adjektiiviattribuutin kongruenssi on tyyppiä *head-driven agreement*. Itämerensuomessa sekä adjektiivit, numeraalit että demonstratiivipronominit kongruoivat pääsanansa luvun ja sijan mukaisesti. Eri aikoina on korostettu kielikontaktien, erityisesti germaanisten kontaktien, merkitystä itämerensuomen attribuuttikongruenssin synnyssä. Kuitenkin esim. Hontin (1997: 141–142) mukaan kyse on eri uralilaisissa kielissä kehittyneen demonstratiivipronomini + substantiivi -kongruenssin laajeneminen numeraali- ja adjektiiviattribuutteihin. Tähän ovat saattaneet ympäröivien kielten systeemit myötävaikuttaa, mutta lähtökohta on ollut kielessä jo ennestään.

Itse sana **para* on itämerensuomessa osittain syrjäytetty paradigmastaan. Se esiintyy ’hyvää’ tarkoittavana vain paradigmansa komparatiivi- ja superlatiivimuodoissa (*parempi*, *paras*/*parhain*). Positiivina esiintyy *hyvä*, joka on myös vanha sana (= saaP *savvit* ’parantaa’, mdE *tšiv* ’hyvä, kelvollinen’ mdM *tšiva* ’vieraanvarainen’). SSA:ssa (I 201) esitetään epävarmoja rinnastuksia kauempaakin. Sana *hyvä* on lainattu samasta suunnasta kuin **para*. Se on iranilainen lainasana, jonka levikki ulottuu mordvaan (← vkiran. **tsiva*-, vrt. mint. *śivá*- ’suopea, hyväntahtoinen, ystävällinen, rakas’, Koivulehto 2009: 85–87). Kyse ei siis näytä olevan siitä, että vanha **para* olisi positiivissa korvattu nuoremmalla sanalla, vaan kielessä toisessa merkityksessä ollut sana on syystä tai toisesta ottanut paradigmasta positiivin paikan.

3.2. Saamelaiskielet

3.2.1. Adjektiivit

Saamelaiskielissä adjektiivit eivät attribuuttiasemassa taivu pääsanansa mukaisesti. Lisäksi adjektiivit saavat oman, erillisen attribuuttimuodon, esim. saaP *ruoksat* (pred.), *rukses* (attr.) ’punainen’. Nykyisten saamelaiskielten attribuuttijärjestelmä on sikäli yhteneväinen, että se voidaan palauttaa kantasaameen saakka (Korhonen 1981: 345; Rießler 2011: 213–226).

Pohjoissaamessa vallitsee attribuuttimuodoissa inkongruenssi tietyin poikkeuksin. Poikkeuksia ovat adjektiivit *buorre* (< **para*) ja *bahá*, peruslukusanat, järjestyslukusana *nubbi* ’toinen’ (joka myös on alkuaan pronomini, ks. Korhonen 1981: 92; SSA 2: 185) sekä useimmat pronominit (Korhonen 1981: 344). Nämä kongruoivat pääsanansa kanssa osittain, mikä tarkoittaa sitä, että joissakin sijoissa attribuutti on eri sijassa kuin pääsana (2a), mutta joissakin sijoissa attribuutti seuraa pääsanansa sijamuotoa (2b). Yleensä tällaista ilmiötä on nimitetty puolikongruenssiksi

(Korhonen 1981: 344), joissain tapauksissa heikoksi taivutukseksi (Bartens 1972: 155–160; Moshnikoff & Koponen 2009: 51). Tässä artikkelissa kutsun ilmiötä puolikongruenssiksi.

(2) a. *Mu buorre niibbi-s lea ráigi.*
1SG.GEN hyvä.ATTR veitsi-LOC olla.PRS.3SG reikä.NOM
'Minun hyvässä veitsessäni on reikä.'

b. *Mun bohten buri-in niibbi-in.*
1SG.NOM tulla.PRET.1SG hyvä-COM veitsi-COM
'Minä tulin hyvän veitsen kanssa.'

Eteläsaamessa adjektiivien syntaktinen käyttäytyminen eroaa varsin paljon pohjoissaamesta. Vanha, kantasaamesta periytyvä attribuuttimuoto voi monessa tapauksessa esiintyä myös predikatiivina, esim. *guhkies* (attr./pred.), *guhkie* (vain pred.), mikä saattaa viitata attribuuttijärjestelmän murenemiseen (ks. Rießler 2011: 189).

Eteläsaamessa ja koltassa komparatiivimuodot voivat kongruoida pääsanansa kanssa. Koltassa kongruenssi on osittaista demonstratiivipronominien tapaan (Moshnikoff & Koponen 2009: 51). Eteläsaamessa adjektiivin komparatiivi kongruoi pääsanansa kanssa luvussa, mutta ei sijassa (Bergsland 1994: 52). Vertailuasteiden kongruenssia ei esimerkiksi pohjoissaamessa esiinny.

Esimerkistä (3 a–c) käy ilmi, miten komparatiivimuoto kongruoi pääsanansa kanssa eteläsaamessa. Huomattavaa on myös, että predikatiivilauseessa ei ole kopulaa, toisin kuin pohjoissaamessa (ibid.):

(3) a. *Pïere nuere-be*
Per.SG.NOM nuori-CMPR.SG.NOM
'Per on nuorempi'.

b. *Dah nuere-b-h*
DEM.PRON.PL.NOM nuori-CMPR-PL.NOM
'He ovat nuorempia'.

c. *Nuere-b-h dah*
nuori-CMPR-PL.NOM DEM.PRON.PL.NOM
'He ovat nuorempia'

Komparatiivi- ja superlatiivimuotojen kongruenssia esiintyy myös itäisissä saamelaiskielissä (Itkonen 1966: 319), joten mitenkään uusi ilmiö vertailumuotojen kongruenssi ei saamelaiskielissä ole. Eteläsaamen kongruenssi poikkeaa koltan kongruenssisysteemistä siinä määrin, että nämä eivät palautune yhteiseen kongruenssiin, vaan eteläsaamen kongruenssi lienee myöhäisemmän kehityksen tulos.

3.2.2. Demonstratiivipronominit

Saamelaiskielissä demonstratiivipronominit ovat puolikongruenssissa pääsanansa kanssa. Ravilan (1960: 34) mukaan kyse tällaisessa kongruenssissa on siitä, että demonstratiivipronomini on pääsana ja substantiivi määrittää sitä.[2]

Demonstratiivipronominien kongruenssi vaihtelee hieman kielittäin ja murteittain. Pohjoissaamessa demonstratiivit kongruoivat yleisissä sijoissa (nominatiivi, genetiivi-akkusatiivi, essiivi, komitatiivi). Yksikön illatiivista ja lokatiivista kongruenssi puuttuu ja pronomini on genetiivi-akkusatiivissa. Monikossa kongruenssi on laajempi ulottuen myös illatiiviin ja lokatiiviin (kaavio 1.).

'tuo talo'		
	yksikkö	monikko
NOM	*dat dállu*	*dat dálut*
GEN/ACC	*dan dálu*	*daid dáluid*
ILL	*dan dállui*	*daidda dáluide*
LOC	*dan dálus*	*dain dáluin*
COM	*dainna dáluin*	*daid dáluiguin, daiguin dáluiguin*
ESS	*danin dállun*	

Taulukko 1. Demonstratiivipronominin attribuuttitaivutus pohjoissaamessa (Nickel 1994: 116).

Itäsaamessa akkusatiivi ja genetiivi ovat säilyneet erillään. Abessiivista on tullut sijapääte, jonka edessä attribuutti on genetiivissä. Partitiivissa tätä konstruktiota ei esiinny lainkaan. Esimerkki inarinsaamen demonstratiivipronominien kongruenssista (taulukko 2):

'tuo kala'		
	yks.	mon.
NOM	*taat kyẹ̣li*	*taah kye'leh*
GEN	*taan kye'le*	*tai kuo(')lij*
ACC	*taam kye'le*	*täid kuolijd*
ILL	*taan kuáḷan*	*taaid ~ tääid kuolijd*
LOC	*taan kye'leest*	*täin kuolijn*
COM	*tain kuolijn*	*tai kuo'lijgijn*
ABESS	*taan kye'lettää*	*tai kuo'lijttää*
ESS	*tanen kyellin*	
PART		

Taulukko 2. Demonstratiivipronominin attribuuttitaivutus inarinsaamessa (Olthuis 2000: 180).

2 Laajemmin inarinsaamen, merisaamen ja luulajansaamen sijakongruenssista ks. Bartens 1972: 155–164.

Toisin kuin pohjois- ja inarinsaamessa, eteläsaamessa inessiivi ja elatiivi ovat erillisiä sijamuotoja. (Taulukko 3.) Eteläsaamen kongruenssi on siinä mielessä monisyisempi, että demonstratiivipronominit eivät valitse täysin samoja sijoja kuin pääsanalla on. Demonstratiivipronomini on illatiivin edellä genetiivissä (Korhosen mukaan latiivi), inessiivin edellä essiivissä ja elatiivin edellä partitiivissa (Korhonen 1981: 345).

’tämä talo’		
	yks.	mon.
NOM	*daate gåetie*	*daah gåetieh*
ACC	*daam gåetiem*	*daejtie gåetide*
GEN	*daan gåetien*	*daaj gåetiej*
ILL	*daan gåatan*	*daejtie gåetide*
INESS	*daennie gåetesne*	*daejnie gåetine*
EL	*daehtie gåeteste*	*daejstie gåetijste*
COM	*daejne gåetine*	*daaj gåetiejgujmie*

Taulukko 3. Demonstratiivipronominien attribuuttitaivutus eteläsaamessa (Bergsland 1994: 125).

Korhosen (1981: 345) mukaan eteläsaamen edustama puolikongruenssi (taulukko 3) on alkuperäisin. Varhaisemmassa järjestelmässä pääsana on ollut sisäisessä ja attribuutti yleisessä paikallissijassa. Luultavasti juuri eteläsaamen edustuksen perusteella Korhonen pitää tätä kongruenssityyppiä varsin arkaaisena.

3.2.3. Numeraalit

Saamelaiskielissä myös perusluvut kongruoivat pääsanansa kanssa. Numeraalien kongruenssi saattaa kielittäin ja murteittain vaihdella verrattuna pronominien kongruenssiin. Alla esimerkki inarinsaamesta (taulukko 4):

	’yksi kala’	’kolme kalaa’
NOM	*ohtâ kyeļi*	*kulmâ kye’le*
GEN	*oovtâ kye’le*	*kuulmâ kye’le*
ACC	*oovtâ kye’le*	*kulmâ kye’le*
ILL	*oovtâ kuáļán ~ kuáļân*	*kuulmâ kuáļán ~ kuáļân*
LOC	*oovtâ kye’leest*	*kuulmâ kyeleest*
COM	*ovttáin kuolijn*	*kulmáin kuoljin*
ABESS	*oovtâ kye’lettáá*	*kuulmâ kye’lettáá*
ESS	*ohtân kyellin*	*kulmân kyellin*
PART	–	–

Taulukko 4. Lukusanojen *ohtâ* ’yksi’ ja *kulmâ* ’kolme’ attribuuttikongruenssi inarinsaamessa (Olthuis 2000: 187).

Inarinsaamessa lukusanalla *ohtâ* ei ole erillistä akkusatiivimuotoa, mutta lukusanoilla *kyehti–vihtta* (2–5) on erillinen akkusatiivimuoto (vahva aste), mikä siis seuraa demonstratiivipronominien kongruenssia. Myös pohjoissaamessa lukusana *okta* 'yksi' on samassa muodossa sekä genetiivissä että akkusatiivissa (kuten demonstratiivipronomini), mutta *guokte* 'kaksi' ja sitä suuremmat ovat eri sijoissa, siten että akkusatiivimuoto on vahvassa asteessa, aivan kuten inarinsaamessa (Nickel 1994: 89, ks. taulukko 5). Demonstratiivien ja numeraalien kongruenssi eroavat toisistaan genetiivin ja akkusatiivin osalta. Akkusatiivi ja genetiivi ovat pohjoissaamessa numeraaleja lukuun ottamatta langenneet yhteen. Syy akkusatiivin säilymiseen numeraaleissa näyttää olevan astevaihtelu, joka on säilyttänyt erillisen akkusatiivimuodon. Muualla pohjoissaamen taivutuksessa genetiivi-akkusatiivi on heikossa asteessa.

	'yksi kala'	'kaksi kalaa'
NOM	*okta guolli*	*guokte guoli*
GEN	***ovtta** guoli*	***guovtti** guoli*
ACC	***ovtta** guoli*	***guokte** guoli*
ILL	*ovtta guollái*	*guovtti guollái*
LOC	*ovtta guolis*	*guovtti guolis*
COM	*ovttain guliin*	*guvtiin guliin*
ESS	*oktan guollin*	*guoktin guollin*

Taulukko 5. Numeraalien *okta* 'yksi' ja *guokte* 'kaksi' attribuuttitaivutus pohjoissaamessa (Nickel 1994: 89).

Myös eteläsaamessa numeraalien (taulukko 6) taivutus eroaa jonkin verran pronominien taivutuksesta. Suurin eroavuus on siinä, että elatiivissa attribuuttimuoto on *aktede*, kun demonstratiivilla attribuutissa on muoto *-htie* (ks. taulukko 3). Myös monikossa on eroja: demonstratiiveilla nominatiivi, akkusatiivi ja genetiivi ovat kaikki erimuotoisia, mutta numeraaleilla monikon nominatiivi ja akkusatiivi ovat samannäköiset.

	'yksi talo'	'yhdet kengät'	'kaksi taloa'	'kahdet kengät'
NOM	*akte gåetie*	*akth gaamegh*	*göökte gåetieh*	*göökth gaamegh*
AKK	*aktem gåetim*	*akth gaamegh*	*göökte gåetieh*	*göökth gaamegh*
GEN	*akten gåetien*	*akti gaamegi*	*guektien gåatien*	*göökti gaamegi*
ILL	*akten gåatan*	*aktide gaamegidie*	*guektien gåatan*	*gööktide gaamegidie*
INESS	*aktene gåetesne*	*aktine gaameginie*	*gööktene gåetesne*	*gööktine gaameginie*
ELAT	***aktede** gåeteste*	*aktijste gaamegisjstie*	***gööktede** gåeteste*	*gööktijste gaamegijstie*
KOMIT	*aktine gåetine*	*akti gaamegigujmie*	*gööktine gåetine*	*göökti gaamegigujmie*

Taulukko 6. Lukusanojen attribuuttikongruenssi eteläsaamessa (Bergsland 1994: 132).

Järjestysluvuista pohjoissaamessa ainoastaan *nubbi* ’toinen’ kongruoi pääsanansa kanssa ja sen kongruenssi seuraa demonstratiivipronominien kongruenssia (Nickel 1994: 92). Kyseessä on alkuaan pronomini, mikä voi selittää kongruenssin esiintymisen juuri tällä muodolla. Toinen, ei välttämättä edellistä sulkeva vaihtoehto on, että kyse on jäänteestä. Etelä-, inarin- ja koltansaamessa komparatiivi- ja superlatiivimuodot kongruoivat pääsanansa kanssa, ja sanan *nubbi* toinen tavu palautuu komparatiiviin, < vksm. **muu-mpa* (Korhonen 1981: 247). Tukea tähän antaa se, että inarinsaamessa myös järjestysluku *vuos(s)muš* ’ensimmäinen’ kongruoi pääsanansa kanssa samalla tavoin kuin kaaviossa 4. esitetty *ohtâ* (Olthuis 2000: 187). Syynä tähän kongruenssiin on se, että sana on johdettu superlatiivijohtimella *-muš*, joka on kongruenssin piirissä (Olthuis 2000: 171).

Eteläsaamessa järjestysluvun *mubpie* ’toinen’ lisäksi myös suuremmat järjestysluvut voivat kongruoida pääsanansa mukaisesti (Bergsland 1994: 133). Tässä paradigmassa voi olla kyse kongruenssin analogisesta laajenemisesta yhdestä järjestysluvusta suurempiin.

3.2.4. *Buorre*

Pohjoissaamen *buorre* ’hyvä’ kongruoi samalla tavalla kuin demonstratiivipronominit (taulukko 7):

’hyvä veitsi’		
	Yksikkö	Monikko
NOM	*buorre niibi*	*buorit niibbit*
GEN/ACC	*buori niibbi*	*buriid niibbiid*
ILL	*buori niibái*	*buriid niibbiide*, *buriide niibbiide*
LOC	*buori niibbis*	*buriid niibbiin*
COM	*buriin niibbiin*	*buriid niibbiiguin* *buriiguin niibbiiguin*

Taulukko 7. Sanan *buorre* attribuuttikongruenssi pohjoissaamessa (Nickel 1994: 82).

Inarinsaamen sana *pyeri* ’hyvä’ kongruoi yksikössä ennemmin lukusanan *ohtâ* kuin demonstratiivin mukaisesti (taulukko 8). Ero koskee ainoastaan akkusatiivin ja genetiivin eron merkintää, joka sanalta *pyeri* puuttuu, aivan kuten pohjoissaamesta.

’hyvä matka’		
	yks.	mon.
NOM	*pyeŗi mätki*	*pye’reh määđhid*
GEN	*pye’re määđhi*	*puo(’)rij ma(a)đhij*
ACC	*pye’re määđhi*	*puorijd maađhijd*
ILL	*pye’re máátkán*	*puori(i)jd mađhi(i)jd*
LOC	*pye’re määđhist*	*puorijn maađhijn*
COM	*puorjin mađhi(i)jn*	*puo(’)rij mađhijgijn ~ -gui’m*
ABESS	*pye’re mädđhittáá*	*puo(’)rij mađhijttáá*
ESS	*pyerrin mätkin*	
PART	*pyerrid mätkid*	

Taulukko 8. Inarinsaamen *pyeri*-attribuuttimuodon kongruenssi (Olthuis 2000: 172).

Luulajansaamen *buorre* kongruoi pääsanansa kanssa vain pohjoismurteissa. Etelämpänä se on taipumaton, eikä siis eroa muista adjektiiveista (LuLpW 1953: 1843.) Myöskään arjeploginsaamessa sanan *puorrie* kongruenssi ei vaikuta pakolliselta (Lehtiranta 1992: 122). Eteläsaamessa **para*-sanan vastine *buorie* esiintyy vain komparatiivi- ja superlatiivimuodoissa, aivan kuten suomessa. Lisäksi se esiintyy yksittäisissä ilmauksissa: *buorie biejjie* ’hyvää päivää’. Yksikön nominatiivi on *hijven* ’hyvä’, eikä se kongruoi pääsanansa kanssa attribuuttiasemassa. Eteläsaamen täydennysparadigma näyttää olevan suora laina (metsä)suomen systeemistä *hyvä*, *parempi*, *paras* (saaE *hijven* ← sm. *hyvin*)[3]. Näyttää siis siltä, että luulajansaamen pohjoismurteista etelään päin **para*-sanan kongruenssi on katoamassa.

Pohjoissaamessa myös *bahá* ’paha, huono’, kongruoi yksittäistapauksissa samaan tapaan kuin *buorre*. Äännerakenteensa perusteella se on nuori tai nuorehko laina itämerensuomesta (SSA 2: 286), minkä vuoksi mitään arkaaista kongruenssin jäännettä ei voi tähän olettaa. Ennemmin kongruenssiin on syynä se, että sanat *bahá* ja *buorre* ovat vastakohtaisia ja esiintyvät usein rinnakkain (esim. *buriin ja baháin beivviin* ’hyvinä ja pahoina päivinä’). Tällainen rinnakkaisuus voi vetää mukaansa joko runollisesta syystä tai analogian vuoksi.

Inarinsaamessa on myös muita pääsanansa mukaan kongruoivia adjektiiveja kuin *pyeri*. Monikossa niiden supistumavartaloisten adjektiivien, joilla ei ole erillistä attribuuttimuotoa, attribuutti usein kongruoi pääsanansa kanssa sekä sijassa että luvussa. Attribuutin kongruenssia esiintyy seuraavilla päätteillä: *-lâs* (esim. *anolâs* ’käyttökelpoinen’), *-lâš* (*sämmilâš* ’saamelainen’), *-muš* (*majemuš* ’viimeinen’[4]), *-sâš* (*ahasâš* ’ikäinen’) ja *-vaš* (*oppâvâš* ’oppivainen’). Olthuisin (2000: 171–172) mukaan attribuutin kongruenssi ei ole pakollista, kun taas Bartensin (1972: 156)

3. Florian Sieglin ja Ante Aikion välinen keskustelu, jota ensin mainittu on minulle referoinut.
4. Huomaa, että kyseessä on superlatiivin johdin.

mukaan *-dž*-aineksisten adjektiivien (kuten edellä olevat) kongruenssi on pakollista. Tällaisessa vapaaehtoisessa kongruenssissa lienee kysymys tähdentämisestä, psykologisesta painotuksesta (Erkki Itkoseen viitaten Bartens 1972: 158).

Lisäksi kongruenssia esiintyy muutamilla kolmitavuisilla adjektiiveilla, joista suurimmalla osalla on erillinen attribuuttimuoto (*hiđes*, attr. *hittáás* 'hidas', *kirkes*, attr. *kirkká(s)* 'kirkas', *kuá'rus* 'tyhjä', *puáris*, attr. *puár'rás* 'vanha', *putes*, attr. *puttá(s)* 'puhdas') sekä sanoilla *julme* 'julma; (liian) suuri' ja *šiev* 'hyvä'(Olthuis 2000: 171–172). InLpW:n (s. 214) mukaan *šiev* on attribuuttiasemassa taipumaton adjektiivi, kun taas Olthuis (2000: 172) laskee sen kongruenssin piirissä olevien adjektiivien joukkoon. On mahdollista, että kongruenssin synty on varsin myöhäistä ja se on vielä kehittymässä. Sanan *šiev* osalta on mahdollista, että se on semantiikkansa vuoksi alkanut kongruoida samaan tapaan kuin *pyeri*.

Adjektiivi *pyeri* kongruoi pääsanansa kanssa eri tavalla kuin muut kieliopissa esitellyt kongruenssin omaavat adjektiivit (Olthuis 2000: 172). Muilla adjektiiveilla on kongruenssi vain monikossa, mutta *pyeri* kongruoi myös yksikössä samaan tapaan kuin pohjoissaamessakin (ks. taulukko 6). Näyttää siis siltä, kuten eteläsaamessakin, että sanan *pyeri* kongruenssi on vanhaa, mutta muiden adjektiivien uutta.

Myös koltassa esiintyy kaksi erilähtöistä sanaa merkityksessä 'hyvä'. Niiden funktiosta ja mahdollisesta suomen kaltaisesta sekaparadigmasta on ristiriitaista tietoa. *Koltansaamen opas* (Korhonen et al. 1974: 57) antaa ymmärtää, että kielessä on kaksi perusmuotoista sanaa merkityksessä 'hyvä': *pue'rr* ja *šiõgg* (= saaIn *šiev*, saaP *šiega*), jotka esiintyvät sekä attribuuttina että predikatiivina. Uudemman kieliopin (Moshnikoff & Koponen 2009: 47) mukaan adjektiivi *pue'rr* esiintyy vain predikatiivina. Attribuuttina käytetään adjektiivia *šiõgg* (Moshnikoff & Koponen 2009: 67). Tämä voi johtua siitä, että uudempi kielioppi on tarkoitettu koulukieliopiksi ja on siksi siis myös normatiivisempi kuin aiempi *Koltansaamen opas*.

Inarin *šiev* (InLpW 214: *šieu*) ja koltan *šiõgg* ovat sekä etymologisesti että kongruenssin muutoksen takia kiinnostavia. Ne eivät ole suomen *hyvä*-sanan vastineita, ja niiden lainasuhdekin on epäselvempi kuin eteläsaamen adjektiivilla *hijven*. Näiden etymologia ulottuu lännessä pohjoissaameen (*šiega* 'kiltti, hyvä; reilu') ja idässä turjansaameen (*šīgn̥* 'hyvä'), kattaen kaikki itäsaamelaiset kielet (Álgu). Suomen *hyvä*-sanan vastine lienee pohjoissaamen *savvit* 'parantua, parantaa' (SSA 1: 201).[5] Olisi houkuttelevaa esittää inarinsaamen *šiev* ym. (< ksaa **šiekę*) itämerensuomalaisiksi lainoiksi. Äännerakenne ei kuitenkaan anna tällaiselle esitykselle tukea. Pohjoissaamen *šiega*, inarin *šiev*, koltan *šiõgg* ja kildininsaamen *šīg* vastaavat toisiaan, ja ne voidaan palauttaa kantasaameen muotoon **šiekę*. Itämerensuomen **y*-äännettä ei ole saamessa substituoitu *ie*:llä, joten lainaetymologia jää huteralle pohjalle.

Kantasaamen **šiekę* 'hyvä' muistuttaa sekä semanttisesti että muodollisesti (lainautumismielessä, ei äännelaillinen vastine) suomen sanaa *sievä*, mutta näitä ei ole liitetty toisiinsa. Suomen adjektiivia *sievä* on pidetty sanojen *siivo* ja *siveä* jonkinlaisena kontaminaationa (SSA 3: 174), mutta sanan rajoittuminen vain suomeen voisi viitata myös lainaperäisyyteen (saame → suomi, oma arvio).

5. Ellei sitten varhainen laina itämerensuomesta, ks. Koivulehto 2009: 86.

Saamelaiskielissä tapahtuneesta hajaannuksesta huolimatta on nähtävissä, että ksaa **pōrē* 'hyvä' on todennäköisesti taipunut attribuuttiasemassa demonstratiivipronominien tavoin. Erot demonstratiivien ja numeraalien välillä inarinsaamessa koskevat lähinnä akkusatiivin ja genetiivin merkintää. Muutenkaan ei ole kovin selvää, miten paljon pronominit ja numeraalit ovat kongruenssin suhteen eronneet toisistaan. Muiden adjektiivien inkongruenssi ja erilliset attribuuttimuodot ovat nekin palautettavissa kantasaameen saakka, joten jo kantasaamessa on **pōrē* kongruoinut pääsanansa kanssa.

Rießler (2011: 189) esittää, että nykyisissä saamelaiskielissä on tendenssi siirtyä adjektiiviattribuutin merkinnässä tunnusmerkittömään muotoon, kuten esimerkiksi pohjoissaamessa tätä nykyä yleisimmällä johtimella *-laš* (*sápmelaš* 'saamelainen', *girjalaš* 'kirjallinen') muodostetuissa adjektiiveissa, joilla ei ole erillistä attribuuttitunnusta. Inarinsaame näyttäisi kuitenkin olevan eri kannalla, koska siellä adjektiiviattribuutin kongruenssi näyttää laajenevan koskemaan kokonaisia adjektiivityyppejä aiempien yksittäisten adjektiivien (lähinnä *pyeri*) sijaan. Joissakin saamelaiskielissä, kuten koltassa ja eteläsaamessa, adjektiivien komparatiivimuodot kongruoivat pääsanansa kanssa. Se saattaa myös viitata kongruenssin laajenemiseen, ellei sitten kyse ole jäänteestä, esiintyyhän vertailuasteiden kongruenssia sekä lännessä että idässä. Toisaalta, komparatiivin kongruenssi on eteläsaamessa ja koltassa erilaista. Eteläsaamessa se on lukukongruenssia, kun taas koltansaamessa komparatiiveilla on samanlainen "heikon taivutuksen" sijakongruenssi kuin pronomineillakin (Moshnikoff & Koponen 2009: 51, ks. myös ylempänä, 3.2.1). Inarinsaamessa kongruenssin piirissä ovat superlatiivimuodot, mutta eivät komparatiivimuodot.

3.3. Mordva

3.3.1. Adjektiivit

Mordvassa adjektiivi on attribuuttiasemassa yleensä taipumaton. Predikatiiviasemassa adjektiivi kongruoi subjektin kanssa sekä numeruksen että persoonan suhteen: adjektiivilla on ns. predikatiivitaivutus, nominikonjugaatio. 3. persoonassa kongruenssi ilmenee numeruskongruenssina, 1. ja 2. persoonassa persoonakongruenssina. 1. ja 2. persoonassa adjektiivilla on verbin konjugaation persoonapäätteet. (Bartens 1999: 108; Turunen 2010: 167.)

3.3.2. Demonstratiivipronominit ja numeraalit

Demonstratiivit kongruoivat pääsanansa kanssa numeruksen suhteen sekä ersässä että mokšassa, (Bartens 1999: 114–115). Ersämordvan oppikirjan (Mosin & Bajuškin 1983: 117) mukaan ersässä demonstratiivipronominit eivät kongruoi attribuuttina lainkaan sen enempää kuin adjektiivitkaan. Kyse voi olla joko murteellisesta ilmiöstä tai kielessä tapahtuvasta muutoksesta, jossa pronominien kongruenssi katoaa. Alla esimerkki (Bartens 1999: 114):

Ersä:
(4) *ńeť* *val-tne-ń*
nämä sana-PL.DET-GEN/ACC
'näiden sanojen'

Mokša:
(5) *ńä* *ši-ťńə-ń*
nämä päivä-PL.DET-GEN/ACC
'näiden päivien'

Sen sijaan numeraalit eivät pääsanansa edellä taivu. (Bartens 1999: 119.)

3.3.3. *Paro*, *para* ja kongruenssi

Mordvalaiskielissä E *paro*, M *para* 'hyvä' voi kongruoida pääsanansa kanssa luvussa. Se siis käyttäytyy samoin kuin demonstratiivit, ei kuten numeraalit. Ersän murteissa on joitakin muitakin adjektiiveja, jotka kongruoivat luvussa pääsanansa kanssa (Bartens 1999: 108). Itkosen (1966: 320) mukaan lukukongruenssia esiintyy erityisesti monikon nominatiivissa. Alla muutama esimerkki:

Ersä:
(6) *par-t* *ťejťeŕ-ť* (Bartens 1999: 108)
hyvä-PL tyttö-PL
'hyvät tytöt'

(7) *ašo-t* *końov-t* (Bartens 1999: 108)
valkoinen-PL paperi-PL
'valkeita papereita'

(8) *śijeďe-ť* *śorma-t* (Bartens 1999: 108)
tiheä-PL kirjoitus-PL
'tiheitä kirjoituksia (kirjoitat)'

(9) *beŕa-ť* *loma-ť* (Itkonen 1966: 320)
paha-PL ihminen-PL
'pahat ihmiset'

Mokša:
(10) *paʀ-t* *śťiŕ-t* (Bartens 1999: 108)
hyvä-PL.NOM tyttö-PL.NOM
'hyvät tytöt'

Bartensin (1999: 108) esimerkit ovat vanhoja adjektiiveja; *ašo* 'valkoinen' ja *śijeď* 'tiheä'. Molemmille adjektiiveille on esitetty suomesta mahdollinen vastine: *ašo* = sm. *ha(a)hkea* (SSA 1: 124), *śijeď* = sm. *sikeä* (SSA 3: 179). Kumpikin esitetään jokseenkin epävarmoina vastineina. Riippumatta suomen vastineen oikeellisuudesta, nämä sanat ovat joka tapauksessa vanhoja, myös mordvan ulkopuolella esiintyviä sanoja (SSA 3: 179), mikä osaltaan herättää uteliaisuuden sitä kohtaan, mistä murteissa esiintyvä kongruenssi on peräisin. Edellä esitetyt, pääsanansa kanssa mordvassa kongruoivat adjektiivit viittaavat arvoon ('hyvä'), väriin ('valkoinen') ja laajuuteen ('tiheä'). Nämä semanttiset ryhmät ovat niitä, joihin eri kielten adjektiivit viittaavat ensimmäisenä, siis myös kielissä, joissa adjektiivit ovat suljettu luokka (ks. Dixonin jako kohdassa 2).

Satunnaista kaasuskongruenssiakin Bartens (1999: 108) ersästä esittelee, mutta ainakin tarjotut esimerkit ovat varsin runollisia, missä puolestaan voi olla kyse tyylilajista tai kongruenssin käytöstä painotuksen ja tähdentämisen tehokeinona:

(11) *ašo-n* *utka-ń* *ľeď-e-me,* *maźi-ń* *utka-ń* *mašto-mo*
valkea-GEN sorsa-GEN ampua-INF kaunis-GEN sorsa-GEN tappaa-INF
'(meni) valkeaa sorsaa ampumaan, kaunista sorsaa tappamaan'[6]

Bartensin (ibid.) perusteella on oletettavaa, että tällainen esiintymä muiden adjektiivien osalta on murteellista, mutta sanan *paro* osalta koko kieltä (sekä mokšaa) kattava.

3.4. Mari

Marissa sekä adjektiivit että demonstratiivit ovat attribuuttiasemassa taipumattomia (Alhoniemi 1985: 43). Marissa **para*-sanan vastine on *poro* 'hyvä, terve'. Se on attribuuttina esiintyessään taipumaton, kuten muutkin adjektiivit (esimerkit itämarista).

(12) *Marij-βlak* *tuδə̑-m* ***poro*** *tos-eš* *užə̑t* (Alhoniemi 1985: 55)
marilainen-PL.NOM hän-ACC hyvä.NOM ystävä-LAT pitää.PRS.3PL
'Marit pitävät häntä hyvänä ystävänä.'

(13) ***Tide*** *keŋeži-m* *toľo* (Alhoniemi 1985: 51)
DEM.PRON.NOM kesä-ACC tulla.PRET.3SG
'Hän tuli tänä kesänä.'

6. Tästä Bartens (1999: 108) esittää myös esimerkin *siŕeste aťasto....siŕeste babasto* 'vanhasta ukosta … vanhasta akasta', jossa sana *siŕ* 'vanha' on lainattu samalta suunnalta kuin *para*, nimittäin varhaiskantairanista (Koivulehto 1999: 221).

Marissakin on joitakin adjektiiveja, joilla on kaksi muotoa: lyhyempi muoto, jota käytetään attribuuttiasemassa, ja pidempi muoto, jota käytetään muissa asemissa, esimerkiksi (Alhoniemi 1985: 43):

(14) a. *Tə-štə* ***oš*** *lə̂m* *ulə̂.*
DEM.PRON-INESS valkea.LYHYT lumi.NOM olla.PRS.EXIST.3SG
'Tuolla on valkeaa lunta.'

b. *Lə̂m* ***ošə̂***
lumi.NOM valkea.NOM
'Lumi on valkeaa.'

Tästä pienestä ryhmästä suuren osan muodostavat erilaiset väriä osoittavat adjektiivit, kuten edellisen esimerkin *ošə̂ # oš* 'valkea, vaalea' ja *joškarge # joškar* 'punainen'. Osa näistä sanoista on vanhoja. Ainakin edellisessä esimerkissä esiintyvä *ošə̂* 'valkea; vaalea; puhdas' on yhdistetty mordvan sanaan E *ašo* M *akša* 'valkoinen' sekä suomen sanaan *(h)ah(k)ea* 'vaalea' (SSA 1: 124). Sinänsä kiinnostavaa on, että myös ersän murteissa *ašo* on yksi niistä sanoista, joilla tavataan attribuuttiasemassa kongruenssia pääsanansa kanssa. Adjektiivilla *poro* ei ole erillistä lyhyttä muotoa, vaikka sellaista voisi vanhalta adjektiivilta odottaa.

Adjektiivien lisäksi myös demonstratiiveilla ja numeraaleilla 1–9 on lyhyt muoto, jota käytetään vain attribuuttina. Demonstratiivipronominit voivat kongruoida pääsanansa kanssa luvussa, mutta eivät aina; myös yksiköllisillä pronomineilla voidaan viitata monikkoon.

3.5. Permiläiset kielet

3.5.1. Komi

Permiläiskielissä pääasiallisesti eivät adjektiivit, demonstratiivipronominit eivätkä numeraalit kongruoi pääsanansa kanssa attribuuttiasemassa. Komin Udoran murteessa adjektiiviattribuutti voi joskus taipua pääsanansa sijan mukaisesti. Ilmiö lienee harvinainen, mutta tästä esimerkkinä on sana *bur* 'hyvä'. Bartensin mielestä kaasuskongruenssin alueellisuus on osoitus siitä, että se on ilmeisen myöhäistä. (Bartens 2000: 130, 142, 163, 342.)

Komi, Udoran murre:

(15) *Bur-ö* *mort-ö* *vo-i-s* (Bartens 2000: 130)
hyvä-ILL ihminen-ILL tulla-PRET-3SG
'Hän tuli hyväksi ihmiseksi'

Udoran (ja Vymin) murteessa tavataan myös demonstratiiveilla samanlaista kaasuskongruenssia kuin sanalla *bur* (esimerkki 15, Bartens 2000: 163). Bartensin mukaan tämä on murteellinen ilmiö. Udoran murre on saanut runsaasti vaikutteita itämerensuomesta tiiviiden yhteyksien myötä. Udoran murteessa kuitenkin vain demonstratiivipronominit ja adjektiivi *bur* kongruoivat attribuuttiasemassa. Koska itämerensuomalaisissa kielissä demonstratiivien ja adjektiivien kongruenssi on attribuuttiasemassa identtistä, on kyseenalaistettava Bartensin oletus siitä, että kongruenssi olisi itämerensuomalaista perua. Olisi odotettavaa, että kyse olisi ennemmin murteessa säilyneestä jäänteestä kuin lainavaikutuksesta. Mikäli kyse on jäänteestä, joka on kadonnut muista komin murteista, voisi ajatella, että itämerensuomen kontaktivaikutus olisi tässä tapauksessa ollut vanhaa säilyttävä.

3.5.2. Udmurtti

Udmurtissa adjektiivien ja demonstratiivien suhde on hieman toisenlainen kuin muissa uralilaisissa kielissä. Demonstratiivit eivät kongruoi pääsanansa kanssa sen enempää luvussa kuin sijassa, mutta adjektiivit sen sijaan voivat kongruoida pääsanansa kanssa luvussa. Tällainen kongruenssi ei ole kirjakielen mukaan pakollista, mutta puhekielessä sen verran yleistä, että Hännikäisen ja Kel'makovin kieliopissa (1999: 63) tämä mainitaan.

Tällaisen ”vapaaehtoisen” lukukongruenssin lisäksi udmurtissa on determinatiivinen taivutus. Determinatiivinen suffiksi (tai adjektiivin substantiivistaja, Bartens 2000: 131–132) *-ėz* on mahdollista lisätä mihin tahansa attributiiviseen sanaan (pronominit, adjektiivit, numeraalit, partisiipit, substantiivit) ja tällöin attribuutti kongruoi pääsanansa kanssa sekä sijassa että luvussa (Hännikäinen & Kel'makov 1999: 59–60; Rießler 2011: 192). Johdin *-ėz* on Bartensin (200: 341–342) mukaan possessiivisuffiksi, joka on kongruenssipääte. Tätä käytetään, kun tarkoitetta halutaan erityisesti tähdentää (Rießler 2011: 192):

(13) a. *vyl′-ez* *kńiga* (Bartens 2000: 132)
uusi-ATTR *kirja*.NOM.SG
’se uusi kirjoista’

b. *vyl′-ez-ly* *kńiga-ly* (Bartens 2000: 132)
uusi-ATTR-DAT kirja-SG.DAT
’sille uudelle kirjalle’

c. *ćeber-jos-yz* *l′enta-os* (Bartens 2000: 132)
kaunis-PL-ATTR nauha-PL
’ne kauniit nauhoista’

Komissakin possessiivisuffiksia käytetään adjektiivin substantiivistajana, mutta se ei kongruoi pääsanansa kanssa (Bartens 2000: 131). Samoin mordvassa adjektiivi substantiivistetaan determinatiivisen taivutuksen keinoin (Bartens 1999: 111). Erona udmurtin järjestelmään on kuitenkin se, että mordvassa se ei esiinny attribuuttiasemassa, vaan itsekseen.

Udmurtin kongruenssi on (esim. suomeen verrattuna) sikäli erikoinen, että attribuuttia merkitsevä *-ez* ei aina ole samassa paikassa suhteessa taivutuspääteeseen. Possessiivisessa taivutuksessa *-ez* on ylensä ennen sijapäätettä, mutta illatiivissa, inessiivissä, elatiivissa, egressiivissä, prolatiivissa ja instrumentaalissa se on sijapäätteen jälkeen. Sama taivutus esiintyy myös determinatiivisessa taivutuksessa sen vuoksi, että yksikön 3. persoonan possessiivisuffiksi *-ez* on siirtynyt ilmaisemaan determinatiivisuutta. Rießler (2011: 144) pitää tätä attribuutin merkintänä, ei determinatiivisena taivutuksena.

Rießler (ibid.) näkee udmurtissa esiintyvän kongruenssin kehityksen paralleelina itämerensuomen ja erityisesti saamen attribuutin merkinnän kehitykselle. Myös inarinsaamessa ja jossain määrin ersässäkin kongruenssia käytetään, kun tarkoitetta halutaan erityisesti tähdentää. Tämä selkeästi on tie kohti systemaattisempaa kongruenssimerkintää.

Udmurtissa adjektiivi *bur* ’hyvä; oikea’ on leksikaalistunut siinä määrin, ettei se esiinny muissa kuin vakiintuneissa ilmauksissa (esim. *bur palan* ’oikealla puolella’, *ʒeć bur* ’hyvää päivää’), joten sen kongruenssia pääsanan kanssa on vaikeampi seurata. Yleisesti ’hyvää’ merkitsevä sana on *umoj*, joka ei kongruoi pääsanansa kanssa (esim. *umoj korkan* ’hyvässä talossa’, *umoj korkaosɨn* ’hyvissä taloissa’).

3.6. Yhteenveto

Tässä artikkelissa olen tarkastellut suomalais-permiläisen adjektiivin **para* attributiivista kongruenssia kielissä, joissa se esiintyy. Olen verrannut sitä siihen, miten adjektiivit kyseisissä kielissä yleensä käyttäytyvät attribuutteina. Adjektiivien lisäksi olen tarkastellut attribuuttiasemassa toimivien muiden sanaluokkien, erityisesti demonstratiivien, kongruenssia pääsanansa kanssa. Tulokset esitetään kokoavasti taulukon 9 muodossa.

kieli	adj. kongr.	dem. kongr.	numer. kongr.	*para kongr.
itämerensuomi	sija ja luku	sija ja luku	sija ja luku	vain komp. ja sup.
eteläsaame	ei (komp. lukukongr.)	puolikongr.	puolikongr.	vain komp.
luulajansaame	ei	puolikongr	puolikongr	ei (murt. on)
pohjoissaame	ei	puolikongr.	puolikongr.	puolikongr.
inarinsaame	yleensä ei	puolikongr.	puolikongr.	puolikongr.
koltansaame	ei (komp. puolikongr.)	puolikongr.	puolikongr.	vain komp.
moksa	ei	luku	ei	luku
ersä	ei	luku	ei	luku
mari	ei	ei	ei	ei
komi	ei	ei	ei	ei
Udora	ei	sija	ei	sija
udmurtti	luku (ei pakollinen)	ei	ei	ei

Taulukko 9. Adjektiivien, demonstratiivien, numeraalien ja **para*-sanan kongruenssi.

Taulukosta 9 näkyy, että niissä kielissä, joissa demonstratiivipronominit eroavat adjektiiveista, myös **para* eroaa adjektiiveista. Saamelaiskielissä tilanne on ollut alkuaan samankaltainen. Saamesta on kongruenssi paikoin hävinnyt tai häviämässä joko sekaparadigman (eteläsaame) tai jonkinlaisen analogian (luulajansaame, arjeploginsaame) myötä. Komin Udoran murre näyttää **para*-sanan kongruenssin ja demonstratiivipronominien kongruenssin osalta samalta kuin muut taulukossa esitetyt kielet. Siksi on vaikea uskoa, että kyse olisi kovin tuoreesta ilmiöstä. On toki mahdollista, että pronominien kongruenssi olisi suomalais-mordvalainen innovaatio, mutta Ravila (1960: 31) tyrmää sen vedoten Irén N.-Sebestyénin samojedista ottamiin esimerkkeihin attribuuttikongruenssista. Myös marissa demonstratiiveilla, numeraaleilla ja muutamilla adjektiiveilla on attribuuttiasemassa erillinen lyhyt muoto (ks. kohta 3.4). Kyse siis voi olla myös vanhasta jäänteestä, vaikkakin noin suppea levikki asettaa oletuksen kyseenalaiseksi. Toisaalta itämerensuomalainen vaikutus on voinut säilyttää Udorassa kongruenssin, vaikka se on muista komin murteista kadonnut.

Tämä tutkimus osoittaa, että saamessa, mordvassa ja komin Udoran murteessa **para* eroaa adjektiiveista samalla tavalla kuin demonstratiivit. Tämän vuoksi on oletettavaa, että **para* on kongruoinut demonstratiivien tapaan jo alun alkaenkin. Erikoisena pidetty adjektiivi **para* on siis samalla tavoin erikoinen eri puolilla kielikuntaa. Se on semanttisesti adjektiivi; merkitys ’hyvä; oikea’ on säilynyt varsin stabiilina. Sana **para* on semanttisesti adjektiivi, mutta morfosyntaktisilta ominaisuuksiltaan se muistuttaa pronominia. Yksi tulkintavaihtoehto on, että sekä pronominit (attribuuttina käytetyt, tyyppiä *tässä talossa*) että adjektiivit ovat aiemmin

kongruoineet pääsanansa kanssa, mikä sittemmin olisi kadonnut. Tämä vaihtoehto ei kuitenkaan vaikuta kovin todennäköiseltä, sillä tässä tapauksessa pitäisi olla säilynyt muitakin vanhoja adjektiiveja, joilla olisi demonstratiivien (tai muiden pronominien) mukainen kongruenssi attribuuttiasemassa (esim. PFU **wud'i*, Sammallahti 1988: 551). Näin ei kuitenkaan ole ja tässäkin esitelty adjektiivi **para* on laina eikä omaperäinen. Vaikka olen mordvan osalta esitellyt sanoja, jotka voivat kongruoida pääsanansa kanssa, ei saamelaiskielten puolella ole kantasaameen palautettavia adjektiiveja, joilla olisi samanlainen kongruenssi kuin adjektiivin **para* vastineilla.

Toinen kiinnostava havainto koskee adjektiiviattribuutin kongruenssin laajenemista osassa saamelaiskieliä. Inarin- ja eteläsaamessa näyttäisi attribuutin sijakongruenssi olevan jopa laajenemassa. Inarinsaamessa kongruenssi koskee tällä hetkellä lähinnä monikon taivutusta, joten aika näyttää, kuinka käy. Tosin Bartens (1972: 159) esittää myös yksiköstä kongruenssiesimerkkejä. Hänen mukaansa (Itkoseen viitaten) kongruenssia käytetään, kun tarkoitetta halutaan tähdentää, samaan tapaan kuin udmurtin ja komin determinatiivisessa taivutuksessa. Todennäköisesti myös ersässä esiintyvässä kongruenssissa on kyse tähdentämisestä.

Saamelaiskielet osoittavat tendenssiä siirtyä suomen kaltaiseen suppletiiviseen paradigmaan 'hyvää' tarkoittavien sanojen osalta. Eteläsaamen systeemi lienee suora laina suomesta, kun taas inarin ja koltansaamen järjestelmät painottuvat predikatiiviattribuuttimuodon vaihteluun.

Eteläsaamen ja koltan komparatiivin kongruenssi voi olla joko uusi ilmiö tai sitten vanha jäänne. Inarinsaamessa kongruoi vertailuasteista ainakin superlatiivi. Vertailumuotojen ja tähdennyksen kongruenssi voikin olla avain siihen, miksi **para* kongruoi attribuuttiasemassa. Syy voi löytyä lainasanan semantiikasta. Indoeurooppalaisessa kantakielessä se on ollut merkitykseltään superlatiivinen ja todennäköisesti suomen superlatiivi *paras* on tällaisen merkityksen säilyttänyt. Siksi **para* ei ehkä ole ollut perusadjektiivi, vaan jotain muuta; tähdentävä, painottava, kuten pronominit. Semantiikassa, 'hyvän' superlatiiviudessa voi olla myös avain siihen, miksi positiivisen konnotaation omaava sana leksikaalistuu ja muuttuu niin, että syntyy suppletiivisia paradigmoja.

Lyhenteet

k.-arj.	arjalainen kantakieli	saaP	pohjoissaame
mdE	ersämordva	sm.	suomi
mdM	mokšamordva	vkiran.	varhaiskantairani
mint.	muinaisintia	vksm.	varhaiskantasuomi
PFU	suomalais-ugrilainen kantakieli		

Glossaukset

1	ensimmäinen persoona	ILL	illatiivi
3	kolmas persoona	INESS	inessiivi
ACC	akkusatiivi	INF	infinitiivi
ABESS	abessiivi	LAT	latiivi
CMPR	komparatiivi	LOC	lokatiivi
COM	komitatiivi	M	maskuliini
DEM.PRON	demonstratiivipronomini	PART	partitiivi
DET	determinatiivi	PL	monikko
EL	elatiivi	PREP	prepositio
ESS	essiivi	PRET	preteriti
EXIST	eksistentiaali	PRS	preesens
GEN	genetiivi	SG	yksikkö

Lähteet

Alhoniemi, Alho 1985: *Marin kielioppi*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Álgu = *Álgu*-tietokanta. Helsinki, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2006. Päivitetään jatkuvasti. <http://kaino.kotus.fi/algu> 14.7.2013.

Bartens, Raija 1972: *Inarinlapin, merilapin ja luulajanlapin kaasussyntaksi*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 148. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Bartens, Raija 1999: *Mordvalaiskielten rakenne ja kehitys*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 232. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Bartens, Raija 2000: *Permiläisten kielten rakenne ja kehitys*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 238. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Bergsland, Knut 1994: *Sørsamisk grammatikk*. Karasjok: Davvi Girji.

Bobaljik, Jonathan David 2012: *Universals in Comparative Morphology: Suppletion, Superlatives and the Structure of Words*. Current Studies in Linguistics. Cambridge, Massachussets & London: The MIT Press.

Corbett, Greville G. 2006: *Agreement*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge Unversity Press.

Csúcs, Sándor 2005: *Die Rekonstruktion der permischen Grundsprache*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Hakulinen, Lauri 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. 4. korjattu painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Haspelmath, Martin 2010: Comparative concepts and descriptive categories in cross-linguistic studies. – *Language* 86: 663–687.

Honti, László 1997: Fremdes oder Eigenständiges? Zum historischen Hintergrund der Attributivkongruenz in uralischen Sprachen. – Sirkka-Liisa Hahmo & Tette Hofstra & László Honti & Paul van Linde & Osmo Nikkilä (toim.), *Finnisch-ugrische Sprachen in Kontakt*. Vorträge des Symposiums aus Anlaß des 30-jährigen Bestehens der Finnougristik an der Rijksuniversiteit Groningen 21.–23. November 1996. Maastricht: Shaker Publishing. 135–144.

Hännikäinen, Sara & Kel'makov, Valentin 1999: *Udmurtin kielioppia ja harjoituksia*. Apuneuvoja suomalais-ugrilaisten kielten opintoja varten XIV. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

InLpW = Itkonen, Erkki 1986–1989: *Inarilappisches Wörterbuch* I–IV. Unter mitarbeit von Raija Bartens und Lea Laitinen. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XX. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Itkonen, Erkki 1966: *Kieli ja sen tutkimus*. Helsinki: WSOY.

Itkonen, Esa 2001: *Maailman kielten erilaisuus ja samuus*. 2., uudistettu ja laajennettu painos. Yleisen kielitieteen julkaisuja 4. Turku: Turun yliopisto.

Jalava, Lotta 2013: "Adjectives" in Tundra Nenets: Properties of Property Words. – *Journal de la Société Finno-Ougrienne* 94. 37–67.

Koivulehto, Jorma 1999: Varhaiset indoeurooppalaiskontaktit: aika ja paikka lainasanojen valossa. – Paul Fogelberg (toim.): *Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan*. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 153. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica. 207–236

Koivulehto, Jorma 2009: Etymologisesti hämäriä *-(is)TA*-johdosverbejä, lainoja ja omaperäisiä. – *Journal de la Société Finno-Ougrienne* 92. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. 79–102.

Korhonen et al. = Mikko Korhonen & Jouni Mosnikoff & Pekka Sammallahti 1974: *Koltansaamen opas*. Castrenianumin toimitteita 4. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Korhonen, Mikko 1981: *Johdatus lapin kielen historiaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lehtiranta, Juhani 1992: *Arjeploginsaamen äänne- ja taivutusopin pääpiirteet*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 212. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Lehtiranta, Juhani 2001: *Yhteissaamelainen sanasto*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 200. 2. painos. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

LuLpW = Grundström, Harald 1946–1954: *Lulelapsk ordbok*. Skrifter utgivna genom Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala. 1. Uppsala: A.-B. Lundequitiska bokhandeln.

Mel'čuk, Igor 1993: Agreement, government, congruence. – *Lingvisticae Investigationes* 17: 307–372.

Mosin, M. V. & Bajuškin, N. S. 1983: *Ersämordvan oppikirja*. Apuneuvoja suomalais-ugrilaisten kielten opintoja varten VIII. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Moshnikoff, Satu & Moshnikoff, Jouni & Koponen, Eino 2009: *Koltansaamen koulukielioppi*. Inari: Saamelaiskäräjät.

Nickel, Klaus Peter 1994: *Samisk grammatikk*. Karasjok: Davvi Girji.

Olthuis, Marja-Liisa 2000: *Kielâoppâ. Inarinsaamen kielioppi*. Inari: Sämitigge.

Pajunen, Anneli 1998: Pääsanaluokkien eriytymättömyydestä uralilaisissa kielissä. – Anneli Pajunen (toim.): *Analogiasta, typologiasta ja kieliopillistumisesta*. Suomi 185. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 59–109.

Ravila, Paavo 1953: Sanaluokat, erityisesti uralilaisia kieliä silmällä pitäen. – *Virittäjä* 57: 41–50.

Ravila, Paavo 1960: Adjektiiviattribuutin kongruenssin synty suomen kielessä. – *Sananjalka* 2: 28–34.

Rießler, Michail 2011: *Typology and evolution of adjective attribution marking in the languages of northern Eurasia*. Revised version of June 7th, 2012. <http://omnibus.uni-freiburg.de/~mr5496/downl/RIESSLER2011.pdf>

Sammallahti, Pekka 1998: *The Saami Languages – An Introduction*. Karasjok: Davvi Girji.

SSA 1–3 = Itkonen, Erkki & Ulla-Maija Kulonen (toim.) 1992–2000: *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 556 & Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus & Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Turunen, Rigina 2010: *Nonverbal Predication in Erzya. Studies on morphosyntactic variation and part of speech distictions*. Tohtorinväitöskirja. Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen laitos.

UEW = Rédei, Karoly 1988–1991: *Uralisches etymologisches Wörterbuch* I–III. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

SUSA/JSFOu 94, 2013

Merja Salo (Helsinki)

Deverbal reflexive and passive in Chuvash[1]

1. Introduction

The question about reflexives and passives in Chuvash is complicated. Usually, the grammatical elements of the Turkic languages are quite similar in many ways; for example, reflexive and passive verbs are kept separate, each having its own suffixes. Some sources, however, claim that the passive category in Chuvash is formed differently than it is in the other Turkic languages, or even that it does not exist in the first place (Ašmarin 1898: 258–259, Ramstedt 1952: 165, 1957: 149, Serebrennikov 1976: 29, Serebrennikov-Gadžieva 1986: 200). The latest Chuvash grammar does not even mention the word *passive* when describing the verbal system (V. Sergeev 2002). Yet, the reflexive forms are quite uniform throughout the Turkic languages. This study tries to prove that both of these old Turkic categories do exist in Chuvash, although the line between them can be blurred and their meanings might overlap. The material in this study has been taken from grammars, dictionaries, folklore and translated fiction. Furthermore, the results have been compared to some extent with some of the languages surrounding it (Tatar, Bashkir, Mordvin and Mari) and also with the most studied language, Turkish. The analysis presented here is based on sentences, which has seldom been done in the reference literature used.

Few of the native reseachers of Turkic languages explain the passive. However, their concept of it can be assumed to be similar to the construction in Russian, German or English, where the active sentence, e.g. a) *Mary slapped John* can have two passive variants: b) *John was slapped* or c) *John was slapped by Mary* (Keenan 1985: 243). In b), the primary actant is demoted from the subject position and replaced by the secondary actant. The primary actant can be present as an agent, as it is in c). The foregrounding feature of passive exists in Chuvash, but the backgrounding does not, which has confused Turkologists for a long time. In Chuvash, even agentless passive sentences are rare and the passive and reflexive are expressed by two suffixes, which can be synonymous.

1. I am indebted to the reviewers and editors of this volume for many helpful comments on the form and content of the paper, and to Kimberli Mäkäräinen for revising it.

1.1. Historical background

The grammatical tradition in Russia and in adjacent areas deviates from the Western tradition in that many verbal suffixes are dealt with as voice formatting elements, instead of being dealt with as parts exclusive to the greater derivational system. It has been supposed that all of the Turkic languages have five voices – basic, passive, reciprocal, reflexive and causative (Serebrennikov & Gadžieva 1986: 200, Levitskaja 1988: 269). According to Róna-Tas (1998: 75) Proto-Turkic had four voices: a cooperative (or reciprocal) e.g. *kör-üš-* 'see another', a middle (or reflexive), e.g. *kör-ün-* 'become visible', a passive e.g. *kör-ül-* 'be seen', and a causative, e.g. *kör-t-kür-* 'show' (which might consist of two separate causative suffixes).

1.2. Common Turkic passive suffix *-l-*

According to Serebrennikov and Gadžieva (1986: 200–201) the passive suffix *-l*/*-ıl*/*-il* already existed in the ancient Turkic languages known to us and these forms can be found on various literary monuments. The passive suffix can be added to transitive stems. Levitskaja (1988: 303) points out, however, that an exception does exist: Yakut. The lateral suffix is very productive in Chuvash, yet it is hardly ever used as a passive.

The original meaning of the suffix *-l-* is to form denominal (probably intransitive) positional verbs characteristically so that the derived verb expresses the acquisition of the property or state indicated by the root noun (Levitskaja 1976: 178–179, 1988: 303–304). It is not difficult to notice that the subject is rather passive with these verbs. Some examples of denominal verbs usually derived from adjectives include *čĕrĕl* 'revive, recover' ← *čĕrĕ* 'living; lively; fresh, new', and *śĕnel* 'be renewed' ← *śĕne*, *śĕn* 'new; fresh' (cf. Appendix for more examples).

There are a remarkable number of works dedicated to finding the prototype of the suffix *-l*/*-il*/*-ul*. For instance, Serebrennikov (1976: 29–32) places this marker for the passive voice into a group of verbs with similar denominal derivational suffixes. According to Fedotov, the voice suffix *-ăl*/*-ĕl* in Chuvash also serves as a derivational suffix for forming verbs from nouns (Fedotov 1986: 47). Interestingly enough, *-l-* can also take on a frequentative[2] meaning in the Turkic languages, although this is not very productive (Serebrennikov-Gadžieva 1986: 200). Some other turkologists have presumed that the suffix originates from the copula verb *bol* or *ol* 'to be'; this etymology being first proposed by Kazem-Bek in 1846 (cf. also Ščerbak 1981: 107–108, 150, Fedotov 1986: 48). On the other hand, it has been proposed that the passive is a rather late phenomenon, particularly because Chuvash does not have this feature (Ramstedt 1952: 165, 1957: 149). Serebrennikov (1976: 30, 33) points out that many Turkic languages have a lateral frequentative suffix, and that in the Permic languages,

2. The *-l-* is now considered to be a derivational suffix (*slovoobrazovatel'nyj suffiks*).

frequentative suffixes (Komi *-ś-*, Udmurt *-śk-*) have later developed into reflexive suffixes. The line between the passive and reflexive is to a certain extent blurred, due to the fact that stems ending with *-l* currently take a passive suffix *-n*, which can be the result of dissimilation. Older texts show that even lateral stems were followed by passives with *-l* (Ščerbak 1981: 108[3]).

1.3. Common Turkic reflexive suffix *-n-*

The reflexive suffix *-n*/*-ın*/*-in* can be found in all the Turkic languages existing today and even in the already extinct Turkic languages too, which can be seen on the aforementioned monuments. This suffix probably already existed in Proto-Turkic (Serebrennikov & Gadžieva 1986: 200). The reflexive voice expresses that the action is directed towards its performer itself as a direct object. The reflexive suffix is mostly added to transitive verbal stems. It is assumed that, at first, it had been both a deverbal and a denominal suffix at the same time (Ramstedt 1952: 169, 1957: 152).

In some cases, the reflexive verbs can be derived directly from adjectives, e.g. *pušan* 'be freed, released from' ← *pušă* 'empty, free', *ăšăn* 'warm oneself, warm up, heat up' ← *ăšă* 'warm, hot; heat; warmly', *sivĕn* 'get cold[er], get cool[er]' ← *sivĕ*, *siv* 'cold, frost' (cf. Appendix). Surprisingly, this development has not been accepted by all scholars. Levitskaja (1976: 166–167) has even invented transitional verb forms similar to the adjectives above: (**puša-*, **ăšă-*, **sivĕ-*) based on findings in other Turkic languages, as has been pointed out by Fedotov (1986: 48).

The origin of this suffix has been traced back to an incorporated 3rd person pronoun that was then connected to the possessive form *an* of the pronoun *ol*. It is generally known that the Turkic languages have preserved traces of the 3rd person pronoun in the form *in* ~ *ın*, which had not only the pointing function of *ol*, but also the distincting. The situation is quite the same as it is in the Slavic languages and other languages, too. In Russian, the reflexive suffix has two phonologically conditioned allomorphs *-sja* and *-s′* that originate with the accusative form of the reflexive pronoun *sebja* (Lehmann 1995: 44–49). It is only quite recently that this pronoun has been firmly attached to the verbal stem. The various Slavic languages are in different stages of development on this matter and in Russian, it occurs exclusively as a verbal suffix. It cannot be ruled out that the examples from the Turkic languages are a result of contact with their foreign neighbours (Ščerbak 1981: 111–112, with references).

3. Referring to *Osttürkische Grammatik* … by C. Brockelmann, which is not used in this study.

1.4. Previous work on the Chuvash reflexive and passive

1.4.1. 19th century grammars

The first scientific Chuvash grammar (and third one ever printed) *De lingua tschuwaschorum* was written in the beginning of the 1840s by Wilhelm Schott (1802–1889), a German orientalist, sinologist and professor at the University of Berlin. The booklet was tiny, only 32 pages long, but it gave a short description of Chuvash phonetics and morphology and compared this to the other Turkic languages based on regular sound correspondences. As text material, he used the four Gospels translated under the leadership of the bishop of Kazan in 1820 (Benzing 1959: 699). An example of verbal derivation as given by Schott is as follows:

(1) *onda* ***oz-il-tschi-s*** *wul-sam-yn koz-sam* (Schott 1841: 31)
then open-REF-PRET-PL3 (s)he-PL-GEN eye-PL
'tunc aperti sunt eorum oculi'
'then their eyes were opened' (Luke 24:31)

In this context, he revealed that the medium (= reflexive) and passive are equal in form in Chuvash and mentioned that the deverbal suffix *-tar* was used to express transitivity. Schott did not need to write his grammar from scratch; he actually had two predecessors[4]. His main source was the second printed Chuvash grammar *Načertanïe pravil" čuvašskago jazyka i slovar', sostavlennye dlja duhovnyh" učiliščˇ Kazanskoj eparhii 1836 goda*, published anonymously, although this is commonly attributed to Viktor Petrovič Višnevskij (1804–1885), dean and teacher of the Religious Academy in Kazan. Despite its many mistakes and shortcomings, Višnevskij's book served as a textbook for students and scholars for decades afterwards (Alekseev 1970: 207–220, Alekseev & Sergeev 1988).

Another of the earliest mentions of the passive in Chuvash is found in one of the classics of general linguistics *Über das Passivum. Eine sprachvergleichende Abhandlung*, written in 1861 by Hans Conon von der Gabelentz (1807–1874). The author was able to create a typological classification of the passive construction by

4. The first Chuvash grammar *Sočinenïja, prinadležaščïja k" grammatikě čuvašskago jazyka* was printed at the printing house of the St Petersburg's Academy of Sciences in 1769. This has been reliably attested with many quite recently found documents by Dimitriev (1967). In the literature, it is often mentioned erroneously as having been published in 1775 and Egorov (1951: 86) incorrectly assumes that *Sočinenïja* was reprinted at that time. In all likelihood, it was created by a group of missionaries under the command of Veniamin (1706–1782) (born Vasilij Grigor′evič Puček-Grigorovič, Ukrainian of noble birth), the bishop of Kazan and Svijaž, who had in 1769 spent 27 years near the Chuvashes (Dmitriev 1967: 159). Supposedly, this booklet of 68 pages served as the model for the grammars of Mari and Udmurt printed in 1775. (Šamraj 1955, Benzing 1964: 842, Alekseev 1970: 203–207, Fedotov 1987: 10–12). It was reviewed in Germany in 1770. Although the grammar was based on grammars of classical languages, it still had a great impact on the field by convincing many scholars of Chuvash's relationship to the Turkic languages. It is especially valuable due to its rich vocabulary, some of which ended up disappearing later. Višnevskij's grammar is mainly based on the first one (Egorov 1949: 117–118, 1951: 90–92).

successfully using materials from different languages. It is generally known that this polyglot was able to read texts in more than 80 different languages. In his linguistic studies, he dealt with more than 200 languages from many corners of the world. His masterpiece *Über das Passivum* deals with 200 languages that have a passive, its usage and its synchronic connections to other categories. He discussed the Chuvash passive in the chapter entitled "*Passivum durch eine Reflexivform*", where he notes that, unlike the other Turkic languages, Chuvash has two suffixes for the passive: *l* and *n*. He writes:

> "In den türkisch-tatarischen Sprachen scheinen ebenfalls die Formen für Reflexivum und Passivum ursprünglich identisch zu sein, wenigstens ist die Bildung durch *n* beiden gemeinschaftlich, während die Bildung durch *l* meistens nur dem Passivum zukommt. Eine Ausnahme macht hier vielleicht nur das Tschuwassische, das beide Formen für das Passivum hat, dabei aber, wie Schott (*De Lingua Tschuwaschorum* p. 31) ausdrücklich bemerkt, Media und Passiva der Form nach nicht unterscheidet, also beide Formen ebenso gut für das Medium oder Reflexivum wie für das Passivum gebraucht" (von der Gabelentz 1861: 523; he had no examples of the voices in Chuvash).

Soon after that, József Budenz (1836–1892) published a grammatical study of Chuvash based on his own fieldtrips in 1845–1848, Antal Reguly's (1819–1858) notes from 1843, and various grammars and dictionaries (Fedotov 1987: 23–25). He uses four pages to discuss the derivation of words, only one of which he dedicates to a brief mention about the derivation of verbs and that the derivational suffixes *n*, *en*, *in* are used to form passive verbs, such as *oldala-**n**-as* 'be dissappointed, be deceived' ← *oldala-s* 'deceive, cheat, lie' [probably a dialectal form, according to the modern orthography of the literary language: *ultalanas* ← *ultalas*] (Budenz 1863: 66–67).

One of the leading turkologists and a specialist in Chuvash at the turn of the century, Nikolaj Ivanovič Ašmarin (1870–1933), wrote in his grammar from 1898 that Chuvash has no passive voice, only a reflexive voice. All the same, he found some traces of the passive in special expressions, such as:

(2) *Ут окç-и* ***мат-ăл-ман-ха***[5] (Ašmarin 1898: 259)
horse money-PX3SG break-REFL-NEG.PTC-EMPH.PART
'Den′gi za lošad' ešče ne zaplačeny (= ne otorvany).'
'The money for the horse has not yet been paid.'

He states that some reflexive verbs are not derivations as they do not have a root word, such as *tapra**n*** 'move (itr. from its place); begin, rise', which has the parallel form *tapra**t*** 'move (tr. from its place); start up, begin'; *pătra**n*** 'become muddy', with the

5. The numbered examples have been kept as much as possible near the original form, but in the running text they have been unified and written in the Latin alphabet, the derived and stem verbs presented under the examples are presented in the same way.

parallel form of *pătrat* ‘make muddy, surge; stir; dig, root, turn over, muddle’; and *pălxan* ‘get worried; be worried; rebel; become muddy or misty; move (itr.), sway’, which does not have a parallel form. In Ašmarin’s grammar, the nature of deverbal verbs with the suffix *-n* can be best seen when the root verbs are transitive, e.g. *parăn* ‘submit, surrender’ ← *par* ‘give, present; grant’, *tıtăn* ‘begin (itr.), start; stay, stand; stammer’ ← *tıt-* ‘hold; take; catch; reach; have, own; use, control’, and *perĕn* ‘hit oneself; touch’ ← *per* ‘hit; throw, shoot’ (Ašmarin 1898: 258–259, cf. Appendix for more examples).

The author reveals that the reflexive nature of the suffix *-l* can be seen in some verbs that have roots ending in the consonants *r*, *s*, *ś* or *t*, e.g. *xuśăl* ‘break (itr.), get broken, be cut off, fold up’ ← *xuś* ‘break, cut, fold’ and *tatăl* ‘break (itr.), tear; end’ ← *tat* ‘break (tr.), tear (to pieces), cut, saw; pick, collect’ (Ašmarin 1898: 260–261).

1.4.2. 20th century grammars

The next remarkable postwar grammar was printed in 1957 in Cheboksary. In the foreword, the book is said to be the result of collective work, but in fact, only three men participated in writing it, each one having written from two to six chapters. The most troublesome part in describing Chuvash, as with so many other languages as well, fell to Vasilij Georgievič Egorov (1880–1974). He had studied in the Chuvash Pedagogical College and Religious Seminary in Simbirsk, at the Religious Academy in Kazan, and finally, at the University of St Petersburg under the tutelage of many famous scholars (Fedotov 1987: 66–67). Unlike his fellow researchers, Egorov surprisingly sees in the reflexive suffix *-n* relics of the former 2nd person pronoun and divides the suffix into several groups based on its meanings (similar to the way this has been done in Russian grammars, too):

Proper reflexives, where the subject is also the object of action:
śapăn ‘take a sauna bath, slap o.s. with a sauna whisk’ ← *śap* ‘hit’,
parăn ‘surrender, give up’ ← *par* ‘give’,
muxtan ‘boast’ ← *muxta* ‘praise’,
saltăn ‘undress’ ← *salt* ‘open, take off, let go’.

Reflexives expressing changes in subject’s physical or mental state:
savăn ‘be happy, be pleased’ ← *sav* ‘love, like’,
śĕklen ‘rise, get up’ ← *śĕkle* ‘raise, lift up’,
puśtarăn ‘gather (itr.)’ ← *puśtar* ‘collect, gather’,
tavrăn ‘return (itr.), go back, turn back’ ← *tavăr* ‘return (tr.), bring back’.

Reflexives, where the subject experiences something it has no effect over:
avăn ‘bend (itr.)’ ← *av* ‘bend (tr.)’,
kurăn ‘be seen’ ← *kur* ‘see’,
üsen ‘breed, increase (itr.)’ ← *üs* ‘grow (itr.)’ (Egorov 1957: 167–168).

The passive verbs have been divided into two groups based on their meaning:

Reflexive-passive, which is said to be weakly developed:
tıtăn 'get arrested' ← *tıt* 'hold; take; have',
vitĕn 'get covered' ← *vit* 'cover',
šumlan 'get counted' ← *šumla* 'count'.

Reflexive-medial verbs including all *-l* cases, stems ending with *-r*, *-s*, *-ś* or *-t*:
xuśăl 'be broken' ← *xuś* 'break',
sarăl 'broaden, widen (itr.)' ← *sar* 'broaden, widen (tr.)',
vĕrĕl 'catch [a] cold after being ill' ← *vĕr* 'blow' (Egorov 1957: 169–170).

In the next decade, Ivan Andreevič Andreev (1928–), a pupil of Egorov, presents four voices: 1) basic *kăškăr-* 'shout', *xăvala-* 'follow, chase', *pulăš-* 'help'; 2) reflexive-passive, e.g. *xuśăl-* 'break (itr.)', *păsăl-* 'go bad, be spolt', *ĕślen-* 'go well'; 3) reciprocal *śapaś-* 'fight (each other)', *pallaš-* 'get acquainted with (a person/thing)', *tĕkĕš-* 'butt, gore, toss', *perkeleš-* 'shoot at each other'; and 4) causative (Russ. *ponuditel'nyj*) *kultar-* 'make laugh, entertain', *čakar-* 'back, push away', *tart-* 'make run'. The last one can be added to the other voices, as can be seen in *vit-ĕn-ter-* 'make cover oneself', which has both a reflexive-passive and a causative suffix. Slightly confusing is the fact that the author adds that all of the voice-formatting suffixes can act as word-formatting suffixes: *tap-ăn-* 'attack' ← *tap-* 'kick, push, hit', *ut-tar-* 'walk' ← *ut-* 'walk' (*-tar* seems to be semantically empty with this stem) (Andreev 1966: 54–55).

In 1975, Gennadij Emel′janovič Kornilov's (1936–) expansive article on the reflexive and passive voices in Chuvash was published. He writes that the passive constructions can have two or three participants and that they do not correspond to passive structures in other languages such as Russian. The closest are reflexive structures, which have two participants: *śurt tăvănat′* cf. *dom stroitsja* 'the house is being build', *pulă tıtănat′* cf. *ryba lovitsja* 'the fish is being caught'. These now exist in the literary language and have been taken from the lower dialects; they seldom occur in the upper dialects. Reflexive verbs can be formed from transitive or intransitive stems: *üs-* 'grow' → *üsĕn-* 'go off, pass off', *śit-* 'come, reach' → *śitĕn-* 'grow up, ripen' (Kornilov 1975: 46–47). He provides extremely detailed information on how reflexive and passive suffixes, with their numerous allomorphs, are used to form verbs from denominal and deverbal stems. According to him, the Turkish type of constructions with three participants has developed under Arab influence; this can be seen in (3) in Tatar:

(3) *komanda* *oficer* *tarafınnan*[6] *bir-**el**-de* (Kornilov 1975: 72)
order[s] officer POP'from the side of' give-PASS-PAST.3SG
'komanda otdannaja oficerom'
'order[s] was given by the officer'

6. Even the word itself is a loanword from the Arabic *taraf* 'side' (Kornilov 1975: 72).

There is also a way in Chuvash to express passive structures with three participants: the comitative or instrumental suffix *-pa/-pe ~ -pala/-pele ~ -palan/-pelen*, which corresponds to the Ancient Turkic postposition *bilä*, *bilän* 'with', as seen in Chuvash (4), and Tatar (5):

(4) *śil-pe(len)* *uś-**ăl**-na* (Kornilov 1975: 72)
wind-INSTR(POP'with') open-PASS-PERF.PTC

(5) *žil* *belän* *ač-**ıl**-gan* *išek* (Kornilov 1975: 72)
wind POP'with' open-PASS-IIPAST door
'the door was opened by the wind'

He has noted that sometimes the reflexive suffix can have a passive meaning, which can be seen from the following example:

(6) *ală* *supăń-pe* *lajăx* *śăv-**ăn**-aťˊ* (Kornilov 1975: 73)
hand soap-INSTR well wash-PASS-PRES.3SG
'the hand(s) can be cleaned well with soap'[7]

Sometimes the passive and reflexive suffixes in Chuvash are identical in meaning: *pĕkĕr-ĕl-* or *pĕkĕr-ĕn-* 'bend, crook (itr.)', which has also been borrowed by Mari as *pügirn-aš* (Kornilov 1975: 73–74).

In a concise account of Chuvash in a relatively new reference book, the reflexive voice is said to be formed with *-(Ă)n*, e.g. *śăvăn-* 'wash oneself' ← *śu-* 'wash (tr.)', although transitive verbs ending in *-t*, *-s*, *-ś*, *-r* form the reflexive with *-(Ă)l*, e.g. *uśăl-* 'open (itr.)' ← *uś-* 'open (tr.)'. Verbs with *-(Ă)n* sometimes function as passives, e.g. *śırăn-* 'be written' ← *śır-* 'write'. The active voice lacks the suffix, cooperative-reciprocals are formed with *-(Ă)ś*, and causatives with *-(t)tAr* (Clark 1998: 443). The same distribution can be found in many Chuvash textbooks and minor works on grammar (V. Sergeev 2000, L. Sergeev 2004).

1.4.3. 21th century grammar

In spite of its modest layout, Vitalij Ivanovič Sergeev's (1942–) grammar from 2002 is quite comprehensive, almost 300 pages in all. The contents are detailed, the verb section consisting of approximately 65 pages. The book is clearly meant for native speakers of Chuvash, since most of the examples have not been translated into Russian. Not all of the voices can be formed with all of the verbal stems; there are remarkable lexical restrictions. Morphologically, the voice in the Turkic languages comes between the concepts *slovoizmenitel'nyj* and *slovo-* or *glagoloobrazovatel'nyj*, and a new

7. According to others this is not proper Chuvash. Nonetheless, even though it might not be the best example, the two main meanings for *śăvăn-* in dictionaries are passive and reflexive.

term *osnovoobrazovatel'nyj* has even been created for it (Grunina 1987: 14). In some textbooks of higher education, the term *reljacionnyj* has been used. Traditionally, Chuvash lexicography has treated voice forms as word forming and included them in dictionaries (V. Sergeev 2002: 234).

Nowadays, the passives described in some earlier grammars are no longer accepted. Structures such as the ones in (7) have developed under Russian influence and they are not considered to be proper Chuvash (V. Sergeev 2002: 236–237):

(7) *Kěneke xitre vula-n-at'* (V. Sergeev 2002: 236–237)
book nicely read-PASS-PRES.3SG
'Kniga xorošo čitaetsja.'
'The book is nice to read.'

1.4.4. Compound derivatives connected to reflexives

According to Andreev, the denominal verbal suffix *-lAn* is a compound derivative suffix from *-lA* and *-ăn*, *-ĕn*, *-n*, (the latter forming mainly intransitive verbs, e.g. *jĕpe-n-* 'to get wet, damp'). The suffix *-lAn* forms reflexive verbs, such as *av-lan-* 'get married (of a man)' (← **av* 'house') (Levitskaja 1976: 166), cf. Turkish *ev-len* 'id.' (← *ev* 'home, house'), *ikkĕ-len* 'hesitate' (← *ikkĕ* 'two, twice') (Andreev 1966: 54, Fedotov 1986: 57). The suffix *-lAn* is traceable back to all of the Turkic languages. At least one minor study has been dedicated to these verbs in Chuvash (Orlova 1976). The verbs formed with the suffix *-lAn* are quite common and are one and a half times more common than verbs with the suffix *-lA*. The *-lAn* derivatives have been divided into six groups, all having nouns as their stem word, mainly substantives and adjectives expressing the emergence of a property or the changeover to a new state. However, in most cases, the *-lA* derivatives are formed from words denoting instruments and objects (Orlova 1976: 157–158).

The suffix *-lAn* has been borrowed into Mari[8] from Chuvash or Tatar in many denominal verbs, e.g. *sĕmsĕr-len-* → *sümsır-lan-aš* or *xajar-lan-* → *ajar-lan-aš* 'get provoked/angry/worried'. Hesselbäck (2005: 113) writes that it is certain that this has been copied from the Turkic languages, since it mainly occurs with adjective and substantive stems of Turkic origin (Alhoniemi 1985: 162, 1993: 151, without mentioning the suffix's etymology; Fedotov 1986: 57–58). As the analyzed part of this study concentraites on deverbal verbs, *-lA* and *-lAn* verbs have more or less been left out.

8. In Hill Mari, the suffix *-lAn* is (more) productive.

2. Materials and methods

2.1. The data

The first textual sources used was *Gebräuche und Volksdichtung der Tschuwassen* (= Gebr), collected in 1900 by Heikki Paasonen (1865–1919), but published only 1949 by other peoples[9]. This material comes mainly from Novoye Yakushkino in the Buguruslan district, Samara government. The second source used was John R. Krueger's *Chuvash Manual* from the year 1961 (= ChM). These have been very convenient due to the German or English translations. A comprehensive Chuvash–Russian dictionary *Čuvašsko-russkij slovar'* (= ČRS), a smaller Chuvash–Finnish dictionary Moisio–Fomin–Luutonen: *Tšuvassilais-suomalainen sanakirja* (2007) (= TšSS), and a small reference book by Ašmarin: *Sbornik" čuvašskih" pěsen"*[10] (1900) (= Sbor), with material from 11 villages in 3 governments, have also been used. On the referee's recommendation, the electronic corpus *Pavlik Morozov* (= PaMo) has been studied. This originally Russian story by Vitali Georgievič Gubarev of a young pioneer and his hard fate in the 1930s has been translated into many Finno-Ugrian languages and Chuvash, too. The electronic corpus consists of 1,608 sentences on 50 pages. These parallel corpora are made by and kept in the Research Unit for Volgaic Languages at the University of Turku.

2.2. Methodology

For the sentences in this study, I have applied valence roles from case grammar and examined the relations between deverbal verbs having *-n* or *-l* suffix in order to illustrate the syntactic changes caused by the suffix. For the analysis, I have used the same roles as distinguished in Geniušienė (1987: 39–41). In the passive sentences, I have distinguished between three roles for the semantic subjects or first actants: AGENTIVE, EXPERIENCER, and CAUSER (or FORCE).

At the top of the subject hierarchy is the AGENTIVE – an animate, who is consciously controlling his/her actions. The EXPERIENCER is an animate, who participates in an action, but does not influence it, the action influencing its consciousness instead. The CAUSER is a moving meteorological force, not materia. The fourth role, NEUTRAL, occurs only in automative expressions, it is a participant in a space or process, but the action does not affect it considerably (applied to the Ob-Ugrian languages, see Kulonen 1989: 11). The term NEUTRAL is approximately the same as Anderson's (1971: 37) NOMINATIVE. The fifth role, ACTOR, occurs only in reflexive utterances, when the subject and object conflate.

9. Some parts of the collection have been sent some years later to Finland by Paasonen's (only?) informant, more details in (Salo 2010b: 70, 88–89). Paasonen's influence on other turkologists is discussed by Fedotov (1987: 44–46).

10. In the examples, the original orthography has been slightly altered.

For semantic objects or second actants, I have two roles: GOAL/PATIENT and CONTENT. One role is sufficient for the semantic dative: BENEFACTIVE, a living being, who benefits from the action. Sometimes other roles are necessary, too: LOCATIVE, which expresses motion into/towards, or the location of the referent or time, SOURCE, which expresses the starting point of a motion or an indicator of origin that can express time, too. Finally, the role INSTRUMENT, the inanimate participant of action, has also been included. These roles have been used in describing basic sentences in Finnish (Hakulinen & Karlsson 1979: 102–104). I have already used these roles to analyze verbs in Mordvin (Salo 2006b, 2010a) and Mari (Salo 2006a).

In order to better analyze the Chuvash verbs that have an *-l* or *-n* suffix, I have applied the tripartite division of derivational suffixes created by Kangasmaa-Minn (1982: 43–44). She has started to use the terms CHANGER (Finn. *muuttaja)*, TRANSFORMER (*muuntaja)* and MODIFIER (*modifioija)*. CHANGER moves words from one main category to the other: nouns into verbs, and vice versa. It might be the same as the Russian term *slovoizmenitel'nyj*. TRANSFORMER operates in a single category causing changes to the argument structure, e.g. changing intransitive verbal stems into transitives and transitives into intransitives. The number of (obligatory) arguments or actants decreases or increases. It appears to be the same as the Russian term *slovoobrazovatel'nyj*. The third group, MODIFIERS do not usually cause any great changes in the behaviour of verbs; they just add some nuances. This is the same division I have used in my Master's Thesis on Erzya Mordvin derivatives (Salo 1988).

3. Data analysis

3.1. Passives

All Chuvash grammars agree that passives occur very infrequently. The passive is only used if an agent is not present (Benzing 1943: 87). Often the passive meaning is combined together with the reflexive in describing derivational suffixes. Benzing has searched through all 17 volumes of Ašmarin's dictionary for passive examples and based on his findings, he went on to state that the passive is rare: *kas-ăn-* 'rubit' sam soboju; cut oneself', cf. *kas-ăl-* 'byt' razrezyvaemym; be cut'. Furthermore, he states that the latter often has more of a reflexive meaning than a passive meaning (Benzing 1959: 720). In an active sentence, the first or primary actant appears in the subject position. When the primary actant is demoted from the subject position, its place is occupied by a secondary actant. In Chuvash, the AGENTIVE is always hidden in passive sentences, although it can be inferred that the actant is animate. In Mari, the situation is similar to this. In Mordvin, however, the agent in the dative is possible, yet not very common (Salo 2006a: 333, 2006b: 172–176). The surface subject has the semantic role of GOAL/PATIENT, as in (8) to (11). With the passives, the derivative suffix is a TRANSFORMER.

(8) *Sămax-sem ujrăm sasă-sem śine* ***pajlan-aććĕ.*** (ChM 200, 249)
word-PL separate sound-PL POP(into, on) be.divided-PRES.3PL
'Words are divided into separate sounds.'

pajlan 'divide (itr.), be distributed'
← *pajla* 'divide (tr.), share, distribute'
← *paj* 'part, share; branch, section; detail'

(9) *tărn-i* ***külĕn-nĕ,*** *te-t, śerźi* (Gebr 185)
crane-PX3SG get.harness-PERF.PTC say-PRES.3SG sparrow
akapuź-ĕ tıt-nă, te-t.
plough-PX3SG take-PERF.PTC say-PRES.3SG
'Der Kranich war vorgespannt, der
Sperling faßte an der Pflugsterze.'
'The crane was harnessed, says, the sparrow took
ahold of the plough handles, says.'

külĕn 'get harnessed, go (enter) into'
← *kül* 'harness (verb)'

Sometimes the dictionary says that the *-an* verb has a passive meaning, as in (10):

(10) *çăka ŭывăç лайăх* ***чавăн-ать*** (ČRS 576)
lime.tree wood good be.hollowed-PRES.3SG
'the wood of a lime tree is good for hollowing out'

čavăn 'be dug out, be hollowed'
← *čav* 'dig, scratch, paw, hollow; claw, scrape'

(11) *šămi-zem pir śir-e* ***puśtar-ăn-nă.*** (Gebr 192)
bone-PL one place-DAT/ACC collect.-PASS-PERF.PTC
'Die Knochen waren an einer Stelle zusammengekommen.'
'The bones were collected into one place.'

puśtarăn 'collect, gather (itr.), be collected, be gathered'
← *puśtar* 'collect, gather (tr.)'

For the verb in (11), only the reflexive reading is indicated (TšSS: 141): *pĕr śĕre puśtarăn* 'gather (itr.) together in one place' and *śula tuxma puśtarăn* 'get ready for a journey'. Another source gives more readings including several passives: *tırpul xăvărt puśtarănat'* 'the corn shall be reaped quickly' and *vĕtĕ śırla čas puśtarănmast'* 'small berries are not picked quickly' (ČRS: 319).

3.2. Automatives

In automative sentences, the AGENTIVE is never present. The occurrences arise spontaneously. The majority of Chuvash verbs with an *-n* or *-l* suffix represent a specific type of agentless passive. For this group, Kulonen (1985: 290) has started to use the term *automative* for the active-passive axis alongside the reflexive, as reflexive and passive are often loosely used to refer to several different semantic categories. In automative events, the AGENTIVE is absent from both the deep and surface structure. The only actant of this type of verb, the subject, does not control the event or state. Many automative verbs can be derived from adjectives, e.g. *măkal-* 'become blunt, dull; become stupid' ← *măka* 'blunt, dull; stupid', *śutal* 'twinkle, shine; lighten; dawn, brighten up' ← *śută*, *śut* 'light; bright, enlightenment, education', *tasal* 'become clean, be purified; dissappear, be lost' ← *tasa* 'clean, tidy' (Levitskaja 1988: 303–304). (Depending on the arguments, the reading can also be passive.) With nominal stems the derivative suffix is a CHANGER, with verbal stems being TRANSFORMERS. There are two kinds of subjects for the types of verbs: EXPERIENCERS (12, etc.) or NEUTRALS, as in *śĕśĕ* ***măkalnă*** 'the knife became blunt' (TšSS 97).

(12) *Хĕр-не* *хора* *ан* *кал-ăр,* (Sbor 42)
girl-DAT/ACC black NEG.IMP.PART say-IMP.2PL
Ар-па *вырт-сан* ***сарал-ать.***
husband-INSTR lie-CRD.GER2 turn.yellow-PRES.3SG
'Don't say that the girl is black, when she sleeps
with (her) husband, she turns yellow.'

saral, sarăx 'turn yellow'
~ *sarat* 'make yellow'
← *sară*, *sar* 'yellow'

Cognitive and mental verbs form an important group of automatives. Although the first actants are EXPERIENCERS, they are not visible in the surface structure and are hidden somewhere in the background. In these cases, the second actant is the CONTENT, which does not participate in any way in the situation expressed by the verb. Often an argument in a local case is also present and the SOURCE in the ablative case (13) or LOCATIVE (14).

(13) *Кăта-ран* *çутă* ***корăн-ăть.*** (Sbor 41)
far-ABL light be.seen-PRES.3SG
'Far away, a light is visible.'

korăn, kurăn 'be seen, become visible'
← *kor*, *kur* 'see, look; experience, endure, hold, bear'

(14) *Śül-te, pĕlĕt aj-ĕnče //* (ChM 212, 262)
high-LOC cloud under-LOC.PX3SG
tărri jur-ri ***iltĕn-et****,*
lark song-PX3SG be.heard-PRES.3SG
'In the sky under the clouds // the song of the lark can be heard;'

iltĕn 'be heard'
← *ilt* 'hear', metathetic *itle* 'listen; obey'

The following examples have an external participant in the instrumental case *-pa*/*-pe*, which can only be considered a reason, not an agent. In some examples from Mari in an earlier study, I considered the *wind* to be the only representative of the FORCE agent (Salo 2006a: 335–336). This could also be the case in Chuvash, too, as can be seen in examples (15) and (16). Nonetheless, they are borderline cases. More examples of INSTRUMENTS: *ujsem jur**pa** vitĕnčĕś* 'the fields were covered with snow' (ČRS 82), *xĕvel**pe** xĕrtĕn* 'tan in the sun' (ČRS 555). In example (17), the eyes in the instrumental case, are an INSTRUMENT.

(15) *epĕ sasă-pa* ***văran-t-ăm*** (Gebr 120)
I voice-INSTR waken-PRET-1SG
'Ich erwachte, als sie rief.'
'I woke up, when she shouted.'

văran 'wake up (itr.)'
~ *vărat* 'wake up, revive; stay awake'

(16) *Çил-не пĕрле çĕмĕрт* ***çыхлан-ать*** (Sbor 5)
wind-INSTR together bird.cherry get.tangled-PRES.3SG
'The leaves of the bird cherry are tangling up in the wind.'

śıxlan 'get mixed, get tangled'
? ← *śıx* 'knit, twist; tie, knot'

(17) *Kuś-ĕ-sem-pe păx-nă čux //* (ChM 214, 263)
eye-PX3SG-PL-INSTR look-PERF.PTC POP(when)
kaččă-n čĕr-i ***śĕklen-et****.*
young.man-GEN heart-PX3SG surge-PRES.3SG
'When she looked with her eyes // men's hearts surged.'

śĕklen 'rise, ascend; grow; start, begin, become inspired'
← *śĕkle* 'raise; carry, bear; stimulate, encourage'

In (18), the *-n* and *-l* suffixes, here used with the same verbal stem, are even mutually exchangeable in the given context.

(18) *йывăç-çем* *çил-пе* ***майăл-аççĕ*** / ***майăн-аççĕ*** (ČRS 437–438)
tree-PL wind-INSTR bend-PRES.3PL / bend-PRES.3PL
'The trees are bending in the wind'

tajăl, tajăn 'bend, lean (itr.), sway, sink down'
← *taj* 'weigh; bend, lean (tr.), press down'

In the following two examples, the door opens and closes, probably by itself. Actually, the involvement of a hidden AGENT cannot be excluded. But in (21), the tree fell down all by itself.

(19) *śapla* *kala-san-ax* *alăk-ĕ* *te* ***uśăl-nă***... (Gebr 108)
so speak-CRD.GER2-EMPH.PART door-PX3SG and open-PERF.PTC
'Kaum hatte er diese Worte gesprochen, so öffnete sich das Tor, …'
'No sooner had he spoken these words than the door opened, …'

uśăl 'open (itr.); start, be established; be cleaned, air; freshen up'
← *uś* 'open; start (to do something), establish'

(20) *Прийомăн* *алăк-ĕ* – *йĕс* *алăк,* ... (Sbor 11)
consulting door-PX3SG brass door
Енĕр *кĕр-се* *кай-сассăн* ***хопăн-ать***.
we enter-CRD.GER go-CRD.GER2 close-PRES.3SG
'The consulting door – the brass door, … when we enter, it closes.'

xopăn'close (itr.)'
← *xop* 'close (tr.)'

(21) *juman-ĕ* *хăйĕссĕнex* ***kasăl-sa*** (Gebr 109)
oak-PX3SG by.itself be.cut-CRD.GER1
vaklan-sa *vırt-nă.*
break-CRD.GER1 lay-PERF.PTC
'Die Eiche fiel von selbst um und lag in Stücken auf der Erde.'
'The oak fell down by itself and lay chopped up into pieces on the ground.'

kasăl 'be cut, be chopped; be spoilt'
← *kas* 'cut, chop, tear'
vaklan 'get smaller, get chopped, crumble (itr.)'
← *vakla* 'make smaller, chop, crumble'
← *vak*, *vakă* 'small, little, minor'

In (22), the subject is inanimate, but with an animate subject, the verb would be reflexive:

(22) *Шерте карта-на пыр-са* ***çапăн-чĕ*** (PaMo 958)
pole fence-DAT/ACC go-CRD.GER1 bump-PAST.3SG
'A pole bumped into the fence.'

śapăn 'bump [into], crash into'
← *śap* 'hit, slam, slap'

In (23), the reason is expressed with the ablative case. In (24), the tree as a subject is situated between EXPERIENCERS and NEUTRALS; it lives and dies and reacts to climate and seasons. In (25), the SOURCE is in the ablative case; in (26), the LOCATIVE is in the dative/accusative case.

(23) *kurăk-sem jĕpe-ren piĕĕe* (Gebr 116)
grass-PL moisture-ABL elder.brother
jĕpen-se *śit-r-ĕ.*
become.wet-CRD.GER1 perf.vb-PRET-3SG
'Der Bruder wurde von dem feuchten Gras ganz naß.'
'The brother was quite wet from the damp grass.'

jĕpen 'get damp, get wet, grow moist'
~ *jĕpet* 'water, wet, moisten'
← *jĕpe* 'wet, moist, damp; dampness, humidity'

(24) *хăва йăвăç* ***авăн-ать***; (Sbor 50–51)
willow tree bend-PRES.3SG
'The willow tree bends;'

avăn 'bend, break, crook (itr.)'
← *av* 'bend, break, crook, twist (tr.)'

(25) *Аттe-пе анне-рен* ***уйăрăл-т-ăм;*** (Sbor 48–49)
father-INSTR mother-ABL leave-PRET-1SG
'I said farewell to my father and to my mother;'

ujărăl, ujrăl 'be separated, fall apart; come loose/off/out'
← *ujăr* 'divide, separate; determine, nominate; identify, recognize'

(26) *Шыв-а йар-сан кĕмĕл* ***ирĕл-мĕ***. (Sbor 22)
water-DAT/ACC put-CRD.GER2 silver melt-NEG
'Silver doesn't melt if you put it in the water.'

irĕl 'melt, dissolve (itr.)'
?← *ir* 'mix, crush, knead'

3.3. Reflexives

In the reflexive utterances, the subject (AGENTIVE) and object (PATIENT) have been conflated, and the only obligatory actant is ACTOR, which fills both roles. Benzing's (1959: 720) reflexive examples are e.g. *śăv**ăn-*** 'wash oneself' ← *śu-* 'wash', *vit**ĕn-*** 'cover oneself' ← *vit-* 'cover'. The reflexive derivational suffixes are TRANSFORMERS. A typical example is *tumlan-* 'dress' (27). Often, when the subject changes its location, a LOCATIVE in the dative(/accusative) is present, as in (28).

(27) *xaj kaxal **tumlan-sa** tux-nă ta…* (Gebr 108)
that lazybones dress-CRD.GER1 go.out-PERF.PTC and
'Der Faulenzer zog sich an, ging hinaus, …'
'The lazybones got dressed, went out,…'

tumlan 'get dressed in (festival dress, uniform)'
←← *tum* 'dress, clothing' (obviously the form **tumla* has disappeared)

(28) *Irxi zarjadka tu-r-ĕś te šıv-a* (ChM 198, 247)
morning exercise do-PRET-3PL and water-DAT/ACC
*kĕr-se **čüxen-čĕ-ś**.*
go.in-CRD.GER wash-PAST-3PL
'They did morning exercises and bathed (washed themselves) by going in the water.'

čüxen '[s]plash, dabble; wash o.s.; pour over o.s., have bath; swing, sway'
← *čüxe* 'rinse, wash out; disinfect (the seeds)'

In my earlier studies on Mordvin (Salo 2006b: 181–182, 2010a: 80), I have separated a small group of reflexives that have the special meaning of moving in some direction and named them *intentionals*. The second role is very frequently lative or locative LOCATIVE. This kind of meaning is also quite common among the Chuvash verbs presented in (29) to (31). In this function, even a verbal structure *kur-ma* 'to see' is possible (30).

(29) *"tură man-a xa-m-a **pıtan-ma** xuš-at,* (Gebr 181)
God I-DAT/ACC self-PX1SG-DAT/ACC hide-INF order-PRES.3SG
*ăś-ta **pıtan-as**?" te-ně.*
where-LOC/LAT hide-FUT.PTC say-PERF.PTC
'"Gott befiehlt mir, mich zu verstecken, wo habe ich mich zu verstecken?"'
'"God told me to hide myself, where shall I hide myself?"'
[he] said. [The boy is talking to his horse.]

pıtan 'hide oneself, go into hiding; be hidden'
~ *pıtar* 'hide [away], conceal, mask; bury, cover'

(30) *pětěm śın tuj kur-ma* ***puxăn-nă.*** (Gebr 231)
all people wedding see-INF gather-PERF.PTC
'alle Leute versammelten sich, um die Hochzeit zu sehen.'
'all the people gathered to see the wedding.'

← ***puxăn*** 'assemble, gather (together) (itr.)'
← *pux* 'gather, collect'

(31) *kil-ne* ***tavrăn-san*** *man-a xa-măr* (Gebr 121)
home-PX3SG.DAT return-CRD.GER2 I-DAT/ACC self-PX1PL
kil-e jeś-r-ĕ.
home-DAT/ACC drive-PRET-3SG
'Nachdem wir heimgekehrt waren, führte er mich in unser Haus.'
'After we came home, he drove me to our own house.'

tavrăn 'come back, return, arrive'
← *tavăr* 'turn around, wrap; return, give back'

A SOURCE in the ablative is present in (32). Obviously, the temporal meaning can also be in the second role, as in (33).

(32) *Băl amăšĕ-нчен çămăллăн-ах* ***вĕçерĕн-чĕ*** (PaMo 713)
(s)he mother-PX3SG.ABLAT easily-EMPH.PART withdraw-PAST.3SG
'He drew apart easily from his mother.'

vĕšerĕn 'withdraw [from], free'
← *vĕšer* 'loosen, release'

(33) *çулла кашкăр* ***тапăн-ма-ст*** *me-ççĕ, …* (PaMo 5)
in.summer wolf attack-NEG-AOR.3SG say-PAST.3SG
'it was said that wolves do not attack in the summer,…'

tapăn 'attack'
← *tap* 'kick, push, hit'

Sometimes the local element can be included in the meaning of the verb:

(34) *Чăххи-сем шавлăн вĕç-се* ***салан-чĕç,*** (PaMo 1240)
hen-PL loudly fly-CRD.GER1 scatter-PAST.3PL
'Hens flew off loudly in different directions,…'

salan 'undress; scatter; loosen'
~ *salat* ' spread (tr.); take to pieces'

The next verb *tipĕn-* ‘dry up’ is marked as a reflexive verb in the dictionary, meaning that it is impossible for it to have an object.

(35) ***типĕн-ме*** *пӳрт-е* *кĕр* (ČRS 483)
dry-INF house-DAT/ACC enter
‘come inside to dry (one’s clothes)’

tipĕn ‘dry up (one’s clothes, but itr.)’
← *tip* ‘dry (itr.), become dry’ ~ *tip*, *tipĕ* ‘dry; dry place, dryness, hot weather season’

In my material, (36) is especially interesting due to the fact that it proves that the suffix *-l-* in Chuvash can also be read as a reflexive. Examples (37) and (38) present another case where the suffixes *-l-* and *-n-* can be used equally. With a NEUTRAL subject, the reading would be automative, e.g. *păr* ***xuskančĕ*** ‘the ice moved’ (ČRS 567).

(36) *Алăк-ран* *тух-р-ăм,* ***майăл-т-ăм*** – (Sbor 48–49)
door-ABL go.out-PRET-1SG bend-PRET-1SG
‘I went out the door and bent (down) –’

tajăl ‘bend, lean (itr), sink down’
← *taj* ‘weigh; bend, lean (tr), press down’

(37) *хресчен-сем* *кĕрешĕв-е* ***хускал-нă*** (ČRS 567)
peasant-PL battle-DAT/ACC move-PERF.PTC
‘the peasants started to move to the battle’

(38) *ан* ***хускан!*** (ČRS 567)
NEG.IMP.PART move.IMP
‘don’t move!’

xuskal, xuskan ‘move, start to move (itr.)’
~ *xuskat* ‘move, start to move (tr.)’

3.4. Zero meaning

Since Ašmarin, it has been recognized that some Chuvash verbs can take the reflexive suffix *-n* without this changing the original meaning of the verbs, e.g. *xĕpĕrte* or *xĕpĕrten* ‘be happy, rejoice’ (Ašmarin 1898: 260). In this case, the derivative suffix can be considered to be semantically empty and is then classified as a MODIFIER; therefore the term *zero meaning* is suitable. Such pairs are easiest to find in dictionaries, e.g. *xĕr* and *xĕrĕn* ‘become hot’ (ČRS 553–554), or *šıś* and *šıśăn* ‘swell, puffy, distended; get greasy, get thick[er]’ (ČRS 627, TšSS 272). The first argument can be (43)

EXPERIENCER, (40) quasi-EXPERIENCER, or (39), (41)[11], (42), (44), NEUTRAL. Often a reason or INSTRUMENT in the instrumental case can be present, as can be seen in (42), (43), and (44). In the following three pairs of sentences, the suffix has zero meaning:

(39) *ура-на* *пылчăк* ***çыпăç-нă*** (TšSS 186)
foot-DAT/ACC mud stick-PERF.PTC
'the mud stuck to [his/her] feet'

(40) *хуçăл-нă* *шăмă* ***çыпçăн-нă*** (ČRS 433)
be.broken-PERF.PTC bone stick-PERF.PTC
'the broken bone(s) grew back together'

śıpăs, śıpśăn 'stick, fasten (itr.), adhere'

(41) *улмуççи* ***хăр-нă*** (ČRS 547)
apple.tree dry-PERF.PTC
'the apple tree dried up'

(42) *уяр-па* *уй-хир* ***хăрăн-ать*** (ČRS 548)
dry.weather-INSTR field-meadow dry-PRES.3SG
'the dry weather is parching the agricultural land'

хăр, хăрăн 'dry, get dry, get parched' ~ ***хăр*** 'dry (adj.)'

(43) *сивĕ-пе* ***чĕтре*** (TšSS 257–258)
cold-INSTR shake
'shake with cold'

(44) *йывăр* *машинă-сем* *пыни-пе* *кĕпер* ***чĕтрен-ет*** (ČRS 593)
heavy car-PL going-INSTR bridge vibrate-PRES.3SG
'the bridge vibrates when heavy cars go across [it]'

чĕтре, чĕтрен 'shake, tremble, shiver, rattle, vibrate'
~ ***чĕтре*** 'shaking, tremble, (substantive or adjective)'

3.5. One more potential meaning

The next example shows that texts are sometimes incompatible with the meaning derived from dictionaries. Here, in this context, I would like to propose a *modal* nuance for the suffix: 'be able to find'. The argument structure does not change, so the derivative suffix type is MODIFIER. This case is very similar to Mordvin *v*-derivatives,

11. Cf. previous ex. (18)

where *dynamic modality* 'be able to do something, can' is one of the many meanings of this ambiguous suffix (Salo 2006b: 182–183). In Mordvin, this meaning is so important that the word *vozmožnyj* or *vozmožnost'* 'possible/possibility' is always mentioned in the relatively new comprehensive Erzya and Moksha dictionaries beside the term reflexive (*vozvratnyj*), including the passive and automative.

(45) *ku pět-ně kĕrü jeple* ***tup-ăn-čĕ****?* (Gebr 255)
this die-PERF.PTC son-in-law how find-MOD-PAST.3SG
'Wie hat dieser verstorbene Schwiegersohn hergefunden?'
'How has the dead son-in-law been able to find [his way] here?'

tupăn 'be found, be able to find'
← *tup* 'find'

4. Other Turkic languages

4.1. Reflexive and passive in Tatar and Bashkir

The closely related Tatar and Bashkir languages have quite similar derivational systems and there is no clear boundary between the passive and reflexive. Verb stems ending with *-l* or *-lA* take the passive suffix *-n*: Tatar and Bashkir *al-* 'take' → *alın-* 'be taken', *bašla-* 'begin' → *bašlan-* 'be started', *alda-* 'deceive' → *aldan-* 'be deceived', Tatar *sukala-* 'plough' → *sukalan-* 'be ploughed', *ešlä-* 'make' → *ešlän-* be made'. Other verb stems take the passive suffix *-l*: Tatar *ju-* 'wash' → *juıl-* 'be washed' *sat-* 'sell' → *satıl-* 'be sold', Bashkir *bor-* 'turn' → *borol-* 'be turned', Tatar *yasa-* ~ Bashkir *yaha-* 'make' → *yasal-* ~ *yahal-* 'be made' (Poppe 1964: 69, 1968: 97–98, Berta 1998: 291).

Reflexive verbs are formed with *-n* and may thus coincide with the passive: Tatar *tot-* 'hold' → *totın-* 'hold on', *ju-* 'wash' → *juın-* 'wash oneself', Tatar *ki-* ~ Bashkir *kĕj-* 'dress' → *kijăn-* ~ *kĕjen-* 'dress oneself', Tatar *bize-* ~ Bashkir *biδe-* 'adorn' → *bizen-* ~ *biδen-* 'adorn oneself' (Poppe 1964: 69, 1968: 97–98, Berta 1998: 291).

It has been reported that (cooperative-)reciprocals with *-š* have displaced reflexives in Bashkir dialects in particular. This has been attested in some eastern and southern dialects. In one eastern subdialect (*govor*), Aysk, this is even more widespread, as the reflexive forms have displaced some basic forms: *ašа**n*** 'eat' cf. *aša* 'id.' in the literary language, respectively *tege**n*** 'sew' cf. *tek* 'id.' (Maksjutova 1976: 59, 58, 198). In the southern subdialect of Ik-Sakmarsk, reciprocals fill basic, reflexive and passive functions (Miržanova 1979: 66, 211–212).

It is rare to be able to study the conditions under which passives and reflexives can be used. A study on 1,950 verbs in Tatar revealed that more than half of the verbs studied (1,013) could not take an *-l* or *-n* suffix; most of them were intransitives (Zinnatullina 1965: 189). Another study says that the suffix *-n* with intransitive stems expresses intensiveness and frequency (Tumaševa 1969: 211–212).

In the Turkic languages, unambiguously reflexive verbs are mostly expressed by reflexive pronouns: e.g. Turkish *kendini öldür* 'kill oneself' is a causative of *öl-* 'die'. Sometimes reflexive verbs have special lexical meanings, e.g. the Turkish *sev-* 'love' → *sevin-* 'rejoice' has a parallel counterpart in Chuvash: *sav-* 'love' → *savăn-* 'rejoice' (Johanson 1998: 55). In Turkish, the passives can be derived from intransitive verbs (46) and the first actant of the corresponding active sentence is not necessarily expressed, which makes them close to Finnish impersonals. Obviously, this structure does not occur in Chuvash.

(46) *Burada güzel yasa-**n**-ıyor.* (Johanson 1998: 55)
here nice live-PASS-AOR.3SG
'One lives well here / Life is fine here.'

4.2. Some remarks about modality in Turkic languages

In Chuvash there are also forms of possibility and impossibility. In the literary language possibility is formed with the suffix *-aj/-ej* following the stem: *kur-**aj**-r-ăm* 'I could see', sometimes with the final suffix vowel dropped. It is rarely found and the Viryal "upper" dialect does not have this feature at all. The corresponding negative form in the literary language is *kur-**aj**-**ma**-r-ăm* 'I could not see', which can be found in the Viryal dialect as *kur-**i**-**ma**-r-ăm* 'id.'. In some Anatri 'lower' subdialects, the suffix is *-ajr/-ejr*: *śit-**ejr**-ĕn* 'I can go' (Andreev 1966: 55). According to Clark (1998: 443), the suffix order is: voice + ability + negation. Ramstedt (1952: 190–191, 1957: 170) sees the origin of this modality in the incorporated verb **u-* 'können; can'.

In Tatar and Bashkir, possibility and impossibility can be expressed by various converb constructions (Berta 1998: 291). Dmitriev has proposed that Bashkir and other Turkic languages have four parallel conjugation or aspect paradigms: positive, negative, possible and impossible. The possible aspect is formed using the gerund *-a* and the auxiliary verb *al-* 'take', e.g. *jaẓa aldı* '(s)he could write' (Dmitriev 1948: 135–137).

4.3. Different suffix combinations

Recently, a substantial amount of time has been devoted to investigating combinations of verbal suffixes with each other in Turkic linguistics. The passive morpheme has two phonetically conditioned allomorphs: *-(I)n-* after vowel-final stems and laterals, and *-Il-*[12] elsewhere. The *n*-variant is identical with the medium voice, and

12. The capital "I" indicates that the vowel is subject to a four-way alteration, rendered orthographically by <u, ü, ı, i>, and determined by the rules of vowel harmony (Haig 2000: 219).

in some cases, it is difficult to distinguish the medium from a passive (Haig 2000: 219). In Yakut, there can even be suffixes of three voices incorporated into a single verb (Ščerbak 1981: 101). It has become apparent from large text corpora that in contemporary Turkish materials monoclausal double passives do occur:

(47) *Bu şato-da boğ-**ul-un**-ur.* (Özkaragöz 1986: 77)
This chateau-LOC strangle-PASS-PASS-AOR.3SG
'One is strangled (by one) in this chateau.'

A human agent in Turkish passives can be expressed in the clause via the quasi-postposition *tarafından* 'from the side of', and a non-human agent with the ablative case, e.g. *rüzgar-dan* 'by the wind' (Haig 2000: 225). Even one word sentences are possible: *Öl-**ün**-ür* or *Öl-**ün-ül**-ür* 'It is [has] died.' There are also complex causative-passive, causative-causative, and double causative-passive forms, such as *öl-dür-ül-* 'be killed', *öl-dür-t-* 'cause to kill', *öl-dür-t-ül-* 'be caused to kill', all derived from the stem *öl-* 'die' (Johanson 1998: 56). Sometimes a sentence is ambiguous as to whether or not it is reflexive or passive:

(48) *Mehmet yıka-**n**-dı.* (Özkaragöz 1986: 78)
Mehmet wash-REFL/PASS-PAST.3SG
'Mehmet washed himself. / Mehmet was washed.'

Once a second passive morpheme has been added, the sentence can only be read as passive: *Mehmet yıka-**n-ıl**-dı.* This type of double passive is called a passive intensifier by Özkaragöz, who separates also a second type of double passive connected to modality, one with the abilitative modal auxiliary suffix *-Ebil*:

(49) *Burada çalış-**ıl-abil-in**-ir.* (Özkaragöz 1986: 79)
here work-PASS-MOD-PASS-AOR.3SG
'Here it can be worked.'

A diligent search has exposed cases where the suffixes are in a different order:

(50) *Bu durum-a tabii ki üz-**ül-ün-ebil**-ir.* (Heß 2011: 263)
such situation-DAT of.course CONJ hurt-PASS-PASS-MOD-AOR.3SG
'One can be hurt by such words.'

Andreev has examples of Chuvash causative markers that can be added twice: *śi-**ter-ter*** 'make to feed' or can be added to other voices, as *kala-**ś-tar*** 'make to speak/discuss' or *vit-**ĕn-ter*** 'make to cover oneself' (Andreev 1966: 54–55). The last one can also have another meaning:

(51) *vărlăx-a* *tăpra-na* *lajăx* *vit**ĕ**nter-nĕ* (ČRS 82)
seeds-DAT/ACC earth-DAT/ACC well earth.over-PERF.PTC
'the seeds are well embedded in the soil'

Even cases with three causative suffixes have been reported: *xăp-**ar-t***[13]*-**tar***[14] 'make to get up' ←←← *xăp* 'come loose'. These suffixes can be regarded as allomorphs for the sake of convenience (V. Sergeev 2002: 234). A reflexive suffix can be added after a frequentative suffix *-kala*/*-kele*: *śap-**kala-n*** 'push, poke several times; rush; gesticulate; ramble' ←← *śap* 'hit' or *vĕt-**kele-n*** 'hurry; try' ←← *vĕt* 'scorch, burn' (V. Sergeev 2002: 235–236).

Sometimes verbs having a reciprocal *-š* or other suffixes can be synonymous with *-l* or *-n* verbs as in (52) and (53), e.g. *kutănla**n*** and *kutănla**š*** and 'be stubborn, recalcitrate, be capricious' (TšSS 85), *ača kutănla**š**at'* 'the child is capricious', *laša kutănla**š**at'* 'the horse is agitated' (ČRS: 198). It is also possible to say *tumtir tipše**r**nĕ* or *tipše**n**čĕ* 'the cloths got dry', even though the stem *tip* has the meaning 'get dry' (ČRS: 483)

(52) *санталăк* *кашт* ***майлан-чĕ*** (ČRS 223)
weather a.little get.better-PAST.3SG
'the weather cleared up a little'

(53) *санталăк* ***майлаш-са*** *кай-рĕ* (ČRS 223)
weather get.better-CRD.GER1 go-PAST.3SG
'the weather cleared up'

majlan, majlaš 'turn out well, to be fixed, calm down'
← *majla* 'fix, repair'

The sentence in (54) shows a combined suffix with a more specified meaning than its semantically related verbs from the same adjectival stem.

13. Almost no attention has been paid to causative suffix *-at*/*-et*/*-t* due to its rarity (V. Sergeev 2002: 234).
14. It sometimes has the allomorph *-ttar*/*-tter*, but not in this case.

(54) *Sivĕ, xajar xĕl irt-er //* (ChM 212, 261)
cold bad winter pass-PRET.3SG
kaj-at jĕr-se, ***xurlan-sa;***
go-PRES.3SG weep-CRD.GER1 grieve-CRD.GER1
'[The cold unpleasant winter passes //
goes a-weeping, grieving[15];'

xurlan 'mourn, grieve'
← *xurla* 'defame, abuse, tell tales'
cf. *xural* 'turn black, blacken; darken; get dirty'
xuran 'be seen as black, dark'
← *xura* 'black; dark, gloomy: dirty, dirt; bitter, acrid'

5. Conclusions

Whereas the Chuvash passive and reflexive suffixes are systematically used for forming lexemes, in many other languages passivization and reflexivization are purely syntactic processes. The Chuvash state of affairs is not relevant to the grammar – lexicon dichotomy, because the causative and passive morphemes are both used within the grammar and within the lexicon. They can make nouns into verbs, especially the reflexive suffix, which has a wider range of use, but verbs with the passive suffix can also have a reflexive reading. The picture is not clear, however, because some stems accept only *-n* suffixes and do not take *-l* suffixes at all. In addition, reflexive suffixes are the same as the suffixes deriving nouns into verbs. Rezjukov (1959: 136) tries to avoid the problem by combining both suffixes under the passive-reflexive voice. Dictionaries have provided simple solutions throughout the decades: Egorov (1954: 317–318) lists derivational suffixes, the *-l* and *-n* suffixes are divided into two categories, deverbal and denominal, and the *-n* is also considered to have a passive meaning (ČRS 662). The newest grammar does not say anything about the passive, but states that the suffixes of the reflexive and reciprocal voices are derivational, while suffixes of the causative voice are multifunctional and can be added very widely to verbal stems (V. Sergeev 2002: 237).

In Turkish, the difference between voices is sometimes clear: *ög-il* 'be praised' cf. *ög-in* 'boast' (Gusev 1986: 6–7). Serebrennikov suggests, that in the Turkic languages, there are two passive suffixes *-l-* and *-n-*, which have developed independently, although in some languages these have conflated. He thinks that the passive meaning has evolved from the reflexive meaning (Serebrennikov 1976: 33).

15. The original translation by Krueger is 'growing black', but this might be incorrect, as the dictionaries do not include the meaning 'grow black, blacken', the usual word for 'grow black' is *xural* (ČRS 565).

It seems to me that in the turkological work published in the Soviet Union or Russia the term *reflexive* is often used loosely and sometimes might even be close to the term intransitive. Usually, the term *passive* is defined in relation to the active. It has been most disadvantageous to Soviet turkology that there tends to only be a superficial knowledge of the Finno-Ugrian languages, which are also agglutinative in nature. Anyone who has studied Finnish grammar in depth can clearly see that the passive voice formed with the *-t-* affix in Finnish is obviously something other than a derivational suffix. Both the reflexive and passive categories are clearly derivational in the Turkic languages, as many of the examples have shown. At least from the morphological point of view there is no reason to maintain a separate voice category. Ultimately, the language decides what category to place its verbs in: in Russian *vernut'sja* is a reflexive verb, but the English *return* (itr.) and the Finnish *palata* are not. In Russia, not much in-depth research on the derivation of verbs has been carried out, due to the fact that lists of verbs cannot reveal much at all; context is what greatly influences results. Some researches consider this situation unpleasant and propose more studies on verbal categories in their native languages, such as Zinnatullina (1965: 185), who considered the five voices of Tatar dating back to 1895 to be insufficient.

So far, the Chuvash meanings presented are very similar to the meanings of *-Alt* verbs in Mari. Verbs in Mari using the *am*-forms have a passive, automative, reflexive or zero-meaning, too. The Mari *Alt*-verbs seem to be indisputedly deverbal (as are the Mordvin *v*-verbs), so their derivational suffixes are TRANSFORMERS and MODIFIERS, while in Chuvash, derivational suffixes from all three categories are used. There are, however, other meanings[16] for these *Alt*-suffix verbs, especially if they take *em*-forms (cf. Salo 2006a: 337). Although the Pavlik Morozov corpus has not turned up any new meanings, the result might be different if more extensive corpora of modern languages were to be examined. The Mordvin *v*-verbs have more meanings and occur in texts more frequently than the corresponding Chuvash and Mari verbs do.

Except for in the case of zero meaning, *-l* and *-n* suffixes are used to reduce the verbs' valences. This is particularly valid with deverbal derivatives. In very old cases of nomen-verbum, the few stem verbs are intransitive and seem to be more common than their derivatives, which have more restricted uses. As is often the case with nominal stems, the derived intransitives and transitives seem to be equal. On the following pages in Appendix, the term *intransitive* refers to the reflexive, automative and passive, with context often being the determining factor. For the sake of completeness, the causatives are also represented, as they are needed to describe the alternation between the transitive and intransitive meanings.

16. The frequentative meaning of *am*-verbs could also be referred to the *l*-frequentative on the Turkic side.

Appendix

Chuvash derivational patterns for verbs are mainly based on materials gathered from ČRS and TšSS. The case inventory of Chuvash makes finding an object rather difficult due to the fact that the object is marked with the dative/accusative case, which is also used to mark local utterances. So it is more than likely that not every intransitive or transitive meaning of the treated verbs has been included.

Deverbal patterns

Transitive stems

tr.		**itr.**		**tr.**
taj bend	→	*tajăl* bend	→	*tajăltar* make to bend
	→	*tajăn* bend	→	*tajăntar* make to bend
kas cut	→	*kasăl* be cut, cut oneself	→	*kasăltar* make to be cut, cut oneself
	→	*kasăn* be cut, cut oneself		
vit cover	→	*vitĕn* be covered	→	*vitĕnter* make to cover, make to cover oneself
iš break	→	*išel* be broken	→	*išelter* make to break
	→			*išter* make to break
śıx tie, bind	→	*śıxăn* be bound up	→	*śıxăntar* connect
	→	*śıxlan* get involved	→	*śıxlantar* join
śır write	→	*śırăn* be written	→	*śırăntar* make to be written
kur see	→	*kurăn* be seen		
ilt hear	→	*iltĕn* be heard	→	*iltĕnter* make to be heard
	→			*iltter* make to hear
salt open, take off	→	*saltăn* undress	→	*saltăntar* make to undress
	→			*salttar* make to open, take off
tavăr return	→	*tav[ă]răn* return		
	→			*tavărttar* make to return
muxta praise	→	*muxtan* boast	→	*muxtantar* make to boast
	→			*muxtattar* make to praise
śĕkle raise, lift up	→	*śĕklen* rise, get up	→	*śĕklenter* make to rise, get up
	→			*śĕkletter* make to raise, lift up

Intransitive stem

xĕr warm up → *xĕrel* redden
→ *xĕrĕn* warm up
→ *xĕret* paint red (tr.) → *xĕretter* make to paint red
→ *xĕrt* warm (tr.) → *xĕrtĕn* warm to up (itr.) → *xĕrtĕnter* make to warm up

No clear precedence

tapran move (itr.) ↔ *taprat* move (tr.)
↓ ↓
taprantar make to move (itr.) *taprattar* make to move (tr.)

pıtan hide (itr.) ↔ *pıtar* hide (tr.) → *pıtaran* hide (itr.)
↓ ↓
pıtantar make to hide *pıtarttar* make to hide

Nomen-verbum patterns

itr. + noun		**itr.**		**tr.**
tip dry	→	*tipĕn* get dry	→	*tipĕnter* make to dry
	→	*tipĕt* dry (tr.)	→	*tipĕtter* make to dry
	→ →	*tipšer* get dry		
	→ →	*tipšen* get dry		
xăr dry	→	*xărăn* dry up	→	*xărăntar* make to dry up

Denominal patterns

noun		**itr.**		**tr.**
tum dress → **tumla*?	→	*tumlan* dress	→	*tumlantar* dress
śilĕ anger	→	*śillen* get angry	→	*śillenter* make angry
üsĕr drunken	→	*üsĕrĕl* get drunken	→	*üsĕrĕlter* make to get drunken
jĕpe wet	→	*jĕpen* get wet		
	→	*jĕpet* wet (tr.)	→	*jĕpetter* make wet

noun		**tr.**		**itr.**
paj part	→	*pajla* divide into parts *pajlattar* make divide into parts	→	*pajlan* be divided into parts
vak little	→	*vakla* make smaller	→	*vaklan* get smaller
			→	*vaklattar* make to make smaller (tr.)

noun		**tr.**		**tr.**
tăxa? buckle	→	*tăxan* dress	→	*tăxantar* dress somebody → *tăxantart* make dress comebody

noun		**several derivatives**		
pĕkĕ harness bow	→	*pĕkĕn* bend (itr.)		
	→ →	*pĕkĕrĕl* bend (itr.)	→	*pĕkĕrĕlter* bend (tr.)
	→ →	*pĕkĕren* bend (itr.)		
	→ →	*pĕkĕrt* bend (tr.)		
tasa clean	→	*tasal* become clean (itr.)		
	→	*tasalan* become clean[er] (itr.)		
	→	*tasat* clean (tr.)	→	*tasattar* make clean (tr.)
puś head	→	*puśăn* begin (itr.)	→	*puśăntar* make to begin (itr)
	→	*puśar* start		
	→	*puśla* begin (tr.)	→	*puślattar* make to begin (tr.)
		↓		
		puślan begin (tr.)		

Glosses and abbreviations

ABL	ablative	MOD	modal(ity)
adj.	adjective	NEG	negation
AOR	aorist	NEG.IMP.PART	negative imperative particle
CARIT	caritive		
CONJ	conjunction	NEG.PTC	negative participle
CRD.GER1	first coordinative gerund *-sa*, *-se*	p.	person
		PART	particle
CRD.GER2	second coordinative gerund *-san*, *-sen*, *-sassăn*, *-sesšĕn*	PAST	past
		PERF.PTC	perfect participle
		PL	plural
DAT/ACC	dative/accusative	POP	postposition
EMPH.PART	emphatic particle	PRES	present
Finn.	Finnish	PRES.GER	present gerund
GEN	genitive	PRET	preterite
id.	idem	PURP	purposive
IMP	imperative	PX	possessive suffix
INF	infinitive	REF	reflexive
INSTR	instrumental	Russ.	Russian
itr.	intransitive	SG	singular
LAT	lative	tr.	transitive
LOC	locative		

References

Data sources

ChM = J. R. Krueger 1961: *Chuvash Manual. Introduction, Grammar, Reader, and Vocabulary.* Indiana University Publications, Uralic and Altaic Series, 7. The Hague, Netherlands: Mouton & Co.

ČRS = М. И. Скворцов (ed.) 1985: *Чувашско–русский словарь./Чăвашла вырăсла словарь.* Москва: «Русский язык».

Gebr = Heikki Paasonen 1949: *Gebräuche und Volksdichtung der Tschuwassen*. Gesammelt von Heikki Paasonen, heraugegeben von Eino Karahka und Martti Räsänen. Mémoires de la Sociéte Finno-Ougrienne 94. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

PaMo = Pavlik Morozov in Chuvash. One of parallel corpuses made by and kept in the Research Unit for Volgaic Languages, University of Turku. The Chuvash translation made by Eduard Fomin in 2007 is based on the Russian version published on pages 63–111 in the Mansi translation: В. Губарев 1953: *Павлик Морозов.* На мансийский перевёл Н. М. Садомин. Москва & Ленинград: Гос. уч.-пед. изд. Мин. просв.

Sbor = Н. И. Ашмаринъ 1900: *Сборникъ чувашскихъ пѣсенъ, записанныхъ въ губерніяхъ Казанской, Симбиркой и Уфимской.* Казань: Типо-литография Императорскаго Университета.

TšSS = Arto Moisio & Eduard Fomin & Jorma Luutonen 2007: *Tšuvassilais-suomalainen sanakirja.* Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen julkaisuja 76. Turku: Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.

Other sources

Alekseev = А. А. Алексеев 1970: Заметки о первых грамматических трудах по чувашскому языку. – *Учёные Записки НИИ при Совете Мин. Чув. АССР* 49: 203–220.

Alekseev & Sergeev = А. А. Алексеев & Л. П. Сергеев 1988: Памятник чувашского языка 1836 года. – Н. И. Егоров, И. П. Павлов & М. Ф. Чернов (eds), *Исследования по этимологии и грамматике чувашского языка*. Чебоксары: НИИЯЛИЭ при Совете Мин. Чув. АССР. 78–103.

Alhoniemi, Alho 1985: *Marin kielioppi*. – Hilfsmittel für das Studium der finnisch-ugrischen Sprachen X. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Alhoniemi, Alho 1993: *Grammatik des Tscheremissischen (Mari).* Hamburg: Helmut Buske Verlag.

Anderson, J. M. 1971: *The Grammar of case. Towards a localistic theory.* Cambridge Studies in linguistics 4. Cambridge: Cambridge University Press.

Andreev = И. А. Андреев 1966: Чувашский язык. – В. В. Виноградов (ed-in-chief), *Языки народов СССР* 2. Москва: Наука. 43–65.

Ašmarin = Н. И. Ашмаринъ 1898: *Матеріалы для исслѣдованія чувашскаго языка.* Казань: Типо-литография Императорскаго Университета.

Benzing, Johannes 1943: *Kleine Einführung in die Tschuwaschische Sprache.* Berlin: Otto Stollberg.

Benzing, Johannes 1959: Das Tschuwaschische. – Jean Deny & al. (eds), *Philologiae Turcicae Fundamenta* I. Wiesbaden: Franz Steiner. 695–751.

Benzing, Johannes 1964: Die tschuwaschische Literatur. – Louis Bazin & al. (eds), *Philologiae Turcicae Fundamenta* II. Wiesbaden: Franz Steiner. 841–861.

Berta, Árpád 1998: Tatar and Bashkir. – Lars Johanson & Éva Á. Csató (eds), *The Turkic Languages*. London & New York: Routledge. 283–300.

Budenz, József 1863: Csuvas közlések és tanulmányok III. *Nyelvtudományi közlemények* II. Pesten: A Magyar Tudományos Akadémia. 14–68.

Clark, Larry 1998: Chuvash. – Lars Johanson & Éva Á. Csató (eds), *The Turkic Languages*. London and New York: Routledge. 434–452.

Dimitriev = В. Д. Димитриев 1967: Документы об издании книги «Сочинения, принадлежащие к грамматике чувашского языка». – *Учёные Записки НИИ при Совете Мин. Чув. АССР* XXXIV: 153–162.

Dmitriev = Н. К. Дмитриев 1948: *Грамматика башкирского языка.* Москва & Ленинград: Изд. АНСССР.

Egorov = В. Г. Егоров 1949: Чувашские словари XVII века. – *Записки НИИЯЛИ при Совете Мин. Чув. АССР* II: 111–142.

Egorov = В. Г. Егоров 1951: Первая печатная грамматика чувашского языка 1769 г. (К 180-летию со дня вычода в свет.) – *Тюркологический сборник* I. Москва & Ленинград: Изд. АН СССР. 85–92.

Egorov = В. Г. Егоров 1954: Краткий очерк грамматики чувашского языка. – В. Г. Егоров, *Чăвашла–вырăсла словарь.* 2-мĕш изд. Шупашкар: Чăваш АССР Государство издателъстви. 299–320.

Egorov = В. Г. Егоров 1957: Глагол. – *Материалы по грамматике современного чувашского языка. Часть первая. Морфология.* Чебоксары: Чув. кн. изд. 151–239.

Fedotov = М. Р. Федотов 1986: *Чувашский язык в семье алтайских языков III.* Под редакцией Н. А. Баскакова. Чебоксары: Чув. кн. изд.

Fedotov = М. Р. Федотов 1987: *Исследователи чувашского языка.* Чебоксары: Чув. кн. изд.

Gabelentz, H. C., von der. 1861: "Über das Passivum. Eine sprachvergleichende Abhandlung". – *Abhandlungen der Philologisch-historischen Classe der Königlich sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften* 3 (= *Abhandlungen der Königlich sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften* 8): 449–546.

Geniušienė, Emma 1987: *The typology of reflexives.* Empirical approaches to language typology 2. Berlin: Mouton der Gruyter.

Grunina = Грунина, Э. А. 1987: К теории тюркского залога. – *Советская тюркология* 1987 (2): 3–15.

Gusev = В. Г. Гусев 1986 Значения форм страдателъного и возвратного залогов. Состав категории залога. (На материале староанатолийско-тюркского языка.) – *Советская тюркология* 1986 (4): 5–12.

Haig, Geoffrey 2000: Towards a unified account of passive in Turkish. – *Turkic Languages* 4. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag. 215–234.

Hakulinen, Auli & Fred Karlsson 1979: *Nykysuomen lauseoppia.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 350. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Heß, Michael Reinhard 2011: Towards explaining double passive marking in Turkish possibility verbs. – *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungarica* 64 (3): 257–286.

Hesselbäck, André 2005: *Tatar and Chuvash Code-copies in Mari.* Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Uralica Upsaliensia 35. Uppsala: AUU.

Johanson, Lars 1998: The Structure of Turkic. – Lars Johanson & Éva Á. Csató (eds), *The Turkic Languages*. London & New York: Routledge. 30–66.

Kangasmaa-Minn, Eeva 1982: Derivaatiokielioppia I: verbijohdokset. – *Sananjalka* 24: 43–63.

Keenan, Edward I. 1985: Passive in the world's languages. – Timothy Shopen (ed.), *Language typology and syntactic description 1. Clause structure.* Cambridge: Cambridge University Press. 243–281.

Kornilov = Г. Е. Корнилов 1975: К вопросу о залогах в чувашском языке. Пассив и рефлексив. – *Труды НИИ при Совете Министров Чувашской АССР* 53: 44–61.

Kulonen, Ulla-Maija 1989: *The passive in Ob-Ugrian.* Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 203. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Lehmann, Christian 1995: *Thoughts on Grammaticalization.* LINCOM Studies in Theoretical Linguistics 01. München–Newcastle: LINCOM EUROPA.

Levitskaja = Л. С. Левитская 1976: *Историческая морфология чувашского языка.* Москва: Наука.

Levitskaja = Л. С. Левитская 1988: Категория залога. – Э. Р. Тенишев (ed-in-chief), *Сравнительно-историческая грамматика тюркских языков. Морфология.* Москва: Наука. 269–324.

Maksjutova = Н. Х. Максютова 1976: *Восточный диалект башкирского языка в сравнительно-историческом освещении.* Москва: Наука.

Miržanova = С. Ф. Миржанова 1979: *Южный диалект башкирского языка.* Москва: Наука.

Orlova = А. П. Орлова 1976: Глаголы с аффиксом в чувашском языке. – *Труды НИИ при Совете Министров Чувашской АССР* 66: 149–158.

Özkaragöz, İnci 1986: Monoclausal double passives in Turkish. – Dan Isaac Slobin & Karl Zimmer (eds), *Studies in Turkish Linguistics*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. 77–91.

Poppe, Nicholas 1964: *Bashkir manual*. Indiana University Publications, Uralic and Altaic Series 36. Bloomington: Indiana University.

Poppe, Nicholas 1968: *Tatar manual*. Indiana University Publications, Uralic and Altaic Series 25. 2nd, revised ed-n. Bloomington: Indiana University.

Ramstedt, G. J. 1952: *Einführung in die altaische Sprachwissenschaft* II. *Formenlehre*. Bearb. und hrsg. von Pentti Aalto. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 104:2. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Ramstedt = Г. И. Рамстедт 1957: *Введение в алтайское языкознание. Морфология.* Москва: Изд. иностранной литературы.

Rezjukov = Н. А. Резюков 1959: *Сопоставительная грамматика русского и чувашского языков.* Чебоксары: Гос. изд. Чув. АССР.

Róna-Tas, András 1998: The Reconstruction of Proto-Turkic and the Genetic Question. – Lars Johanson & Éva Á. Csató (eds), *The Turkic Languages*. London & New York: Routledge. 67–80.

Salo, Merja 1988: *Ersämordvan v-johtimiset verbit.* (Manuscript, kept in the Kaisa-library in Helsinki.)

Salo, Merja 2006a: The Derivational Passive and Reflexive in Mari Grammars. – Juhani Nuorluoto (ed.), *The Slavicization of the Russian North.* Slavica Helsingiensia 27: 328–340.

Salo, Merja 2006b: The passive in Erzya-Mordvin folklore. – Werner Abraham & Larisa Leisiö (eds), *Passivization and typology: Form and function*. Typological Studies in Language 68. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 165–190.

Salo, Merja 2010a: Mordvin *t* derivatives – semantic equivalent for impersonal. – *Ural-Altaic Studies* / *Uralo-altajskie issledovanija* 2010, 2 (3): 72–87.

Salo, Merja 2010b: Heikki Paasonen – mittavan aineiston kerääjä ja keräyttäjä sekä jälkipolvien työllistäjä. – Paula Kokkonen & Anna Kurvinen (eds), *Kenttäretkistä tutkimustiedoksi.* Uralica Helsingiensia 4. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. 57–106.

Schott, Guilelmus 1841 (or 1840 or 1842?): *De lingua tschuwaschorum*. Dissertatio. Berolini: Veitii et socii sumptibus.

Serebrennikov = Б. А. Серебренников 1976: К проблеме происхождения аффиксов страдательного залога *-l-*, *-yl-*, *-il-*, *-n-*, *-yn-*, *-in-* в тюркских языках. – *Советская Тюркология* 1976 (2): 29–34.

Serebrennikov & Gadžieva = Б. А. Серебренников & Н. З. Гаджиева 1986: *Сравнительно-историческая грамматика тюркских языков.* Изд. 2-е, испр. и доп. Москва: Наука.

Sergeev = В. И. Сергеев 2000: В. Г. Егоров профессор залог категорийĕ пирки каланă шухăшсем. – *Чăваш чĕлхи: Аваллăхран малашлăха. (Василий Георгиевич Егоров çуралнăранпа 120 çул çитнĕ май.) Конференци материалĕсем.* Шупашкар. 35–36.

Sergeev = В. И. Сергеев 2002: *Морфологические категориальные и некатегориальные формы в современном чувашском языке.* Чебоксары: Изд-во Чуваш. Ун-та.

Sergeev = Л. П. Сергеев 2004: Залог. – *Чăваш чĕлхи. Энциклопеди словарĕ.* Шупашкар: Чăваш кĕнеке издательстви. 44.

Šamraj = Д. Д. Шамрай 1955: К истории появления первой грамматики чувашского языка. – *Учёные Записки НИИЯЛИ при Совете Мин. Чув. АССР* XII: 226–230.

Ščerbak = А. М. Щербак 1981: *Очерки по сравнительной морфологии тюркских языков. (Глагол).* Ленинград: Наука.

Šluinskij = А. Б. Шлуинский 2006: Акциональмость и аспектуальный показатель: конструкция со вспомогательным глаголом *il-* в чувашском языке. – *Вестник Московского Университета*. *Сер.* 9. *Филология* 2006 (1): 32–47.

Tumaševa = Д. Г. Тумашева 1969: Глагол. – Х. Р. Курбатов & al. (eds), *Современный татарский литературный язык. Лексикология, фонетика, морфология.* Москва: Наука. 210–295.

Zinnatullina = К. З. Зиннатуллина 1965: О возвратном и страдательном залогах в татарском языке. – М. З. Закиев (ed-in-chief), *Вопросы татарского языкознания* II. Казан: Изд. Каз. Ун-та. 185–211.

SUSA/JSFOu 94, 2013

Sergey Say (St. Petersburg)

Kalmyk causative constructions: case marking, syntactic relations and the speaker's perspective[1]

This study is primarily concerned with the syntactic organisation of Kalmyk clauses headed by verbs that contain a morphological causative marker. The data reported here have been compiled during the summers between 2006 and 2008 in the Republic of Kalmykia. The fieldwork was organised by St. Petersburg State University and the Institute for Linguistic Studies, Russian Academy of Sciences.

This fieldwork has been conducted in several villages in the North-Western part of the Republic of Kalmykia. This region is supposed to be the area where the Dörböt dialect of the Kalmyk language is spoken; however, there is no clear indication that the data discussed below are different from the facts found in standard Kalmyk in any relevant respect.

The main objective of the study reported here is two-fold. First, there is a descriptive goal. Available descriptions of Kalmyk causatives are mostly concerned with morphological issues and case assignment in canonical causative constructions, whereas a deeper analysis of syntactic properties of causative constructions, especially of their non-canonical uses, is generally lacking. The present study is intended to partially fill this gap.

Second, there is a more theoretical goal. It will be shown that there are essential properties of Kalmyk causatives that can be hardly captured by the usual derivational approaches to causatives. Rather, causative verbs in Kalmyk will be viewed as a device for establishing a more or less direct correspondence between an event's participants and syntactic slots. Although the scope of this paper is limited to one individual language, its findings can have broader typological relevance. In particular, I believe that taking the speaker's perspective into account can deepen our understanding of causative constructions in other languages as well.

The paper is organised as follows: In Section 1, the notion of the canonical causative construction is established for Kalmyk; this section contains an overview of morphological causative markers and a brief comparison of morphological causative constructions with other structures that are used for expressing the features of causative semantics. Section 2 discusses case-marking of arguments in canonical causative constructions. Section 3 discusses the problem of the mono- or biclausal nature of

1. The analysis reported here is conceived as part of the research project "Verb argument structure variation and verb classification in languages of various structural types" supported by a grant from the Russian foundation of humanities (11-04-00179a). I want to express my gratitude to my fellow participants of the Kalmyk seminar in St. Petersburg for sharing their inspiration and insights with me. I am also indebted to E. K. Skribnik and the two anonymous referees for their useful comments on an earlier version of this paper. I would like to wholeheartedly thank Leonard Pearl for checking my English. The usual disclaimers apply.

causative constructions; the analysis in this section is based on word order patterns and subjecthood properties. In Section 4, some non-canonical uses of causative morphology are discussed; it is argued that such uses reflect the speaker's perspective on the event. Conclusions are summarised in Section 5.

1. Causative morphology in Kalmyk and other means of expression of causative semantics

The properties of causative verbs in Kalmyk are most clearly seen if constructions with such derived verbs (2) are compared to the clauses headed by corresponding non-causative verbs (1):

(1) *ködəlməščə* *xö* *alə-v*[2]
labourer sheep slaughter-PST
'The labourer slaughtered the sheep.'

(2) *ezə-n* *ködəlməšč-är* *xö* *al-ulə-v*
master-EXT labourer-INS sheep slaughter-CAUS-PST
'The master made the labourer slaughter the sheep.'
(or 'the labourer slaughtered the sheep by order of the master')

The structure in (2) is a **canonical causative construction**. This construction differs from its non-causative counterpart in at least three aspects: **event structure**, **role structure** and **syntactic structure**. These aspects can be briefly analysed one by one.

(i) The sentence in (2) conveys a bi-eventive semantics: the causing event (e.g. verbal order) and the caused event (the labourer's slaughtering of the sheep); the caused event roughly corresponds to the meaning of the non-causative construction in (1). The caused event is, by definition, dependent upon the causing event: the occurrence of the latter somehow triggers or facilitates the occurrence of the former. However, the relation between the two subevents in a canonical causative construction is not always similar to the one observed in (2); its exact nature is often established based on the semantic and pragmatic content of the sentence. In (2), the action in question (the slaughtering of a sheep) is volitional and the social relationships between "the master" and "the labourer" are such that "the master" has the authority to give orders to the "the labourer". Hence, the most natural interpretation for (2) is that there was verbal order. However, this is not obligatorily so (see examples below), and what is expressed grammatically here is merely the fact that there is some sort of causal relation between the two subevents.

2. The Kalmyk examples cited in this article are transcribed and glossed according to the system that has been established collectively during our project on the Kalmyk language. The technical details are discussed at length in the published volume based on this project (see Say et al. 2009). Some information about the project can also be found at <http://pole.iphil.ru/kalmyk> (retrieved on July 31, 2013).

(ii) The number of semantic arguments (or numerical valency) in (2) is by one higher than that in (1): the difference is the introduction of "the master" that is viewed as the bearer of the "causer" role in (2) and that is absent from the role structure in (1).

(iii) Finally, in terms of syntactic structure, the causer occupies the subject position in (2), while the erstwhile subject – the "executor" – occupies a non-subject position (it is marked by the instrumental case in this example).

In the case of canonical causative constructions, the changes in the event structure, in the role structure and in the syntactic structure are in a straightforward relation to each other. There is extensive discussion in the typological literature as to whether any of these facets must be seen as basic to the other viewpoints under debate (see e.g. Nedjlakov, Sil'nickij 1969a; Shibatani 1976; Pylkkänen 2002; Dixon 2000).

The degree to which the two subevents expressed by a causative construction are intermingled is the crucial criterion that allows one to distinguish between the two major semantic types of causation, viz. **direct** and **indirect** causation (see Nedjalkov, Sil'nickij 1969a; Shibatani 1976; Kulikov 2001). In both cases, there is some rearrangement of the agentive properties between the causer and the subject of the non-causative construction, but the exact scenarios are different. Thus, in (1), the event involves a full-fledged agent itself; causative constructions related to such clauses typically express the meaning of **indirect** (also labelled distant, mediated, causee-controlled) causation, as in (2); here, the causer is the bearer of the volition, while the executor displays all other properties of actual control. In such cases, the two subevents may be separated from each other both spatially and temporally: in (2), the verbal order 'to slaughter a sheep' could have taken place some time prior to the caused event of actual slaughtering and in a different location.

However, in causatives derived from non-agentive verbs (e.g. change-of-state verbs), the two subevents are typically more closely integrated in space and time. In such uses, the causer is often the only bearer of agentive properties in the causative construction. Such constructions are used to convey the meaning of the **direct** (also labelled manipulative, contact, immediate, causer-controlled) causation, as in (4), which can be compared to the intransitive structure in (3):

(3) *xora-də* *kerosi-n-ä* *lamp* *šat-ča-na*
room-DAT kerosene-EXT-GEN lamp burn-PROG-PRS
'A kerosene lamp is burning in the room.'

(4) *bi* *kerosi-n-ä* *lamp* *šat-a-la-v*
I.NOM kerosene-EXT-GEN lamp burn-CAUS-REM-1SG
'I lit the kerosene lamp.'

In this example, there is only one agent (the speaker) who is likely to be physically involved in the instigation of the caused event: the most natural interpretation is that the agent used a burning match in order to light the lamp; thus, the two subevents are both temporally and spatially inseparable.

The nature of causation (direct vs. indirect) is not always fully predictable based on the meaning of the causativised verb. Moreover, some causative verbs can have various interpretations depending on the context of use, as in the following two examples:

(5) *ekə* *xotə* *id-ül-xär* *ür-än* *suu-lʁ-əv*
mother food eat-CAUS-CV.PURP child-P.REFL sit-CAUS-PST
'The mother sat her child down in order to feed him/her.'

(6) *bagšə* *surʁulʲč-nər-igə* *suu-lʁ-əv*
teacher pupil-PL-ACC sit-CAUS-PST
'The teacher made the pupils sit down.'

Both (5) and (6) contain the causative verb *suulq-* derived from *suu-* 'to be seated, to sit down'. However, its most natural interpretations in these two sentences are different. In (5), the likeliest interpretation is that of direct causation: the mother is physically involved in the event of seating her child down. In (6), it is most likely that the teacher only commanded the pupils to sit down without direct physical involvement in the caused event (there could also be a temporal gap between the command and its fulfillment). Not surprisingly, the nature of causation is related to the degree of the causee's control over the event. In (5), the child has a very low degree of control; it can well be the case that volition and energy flow are entirely the mother's. By contrast, in (6), it is only a social convention that forces the pupils to obey their teacher, and ultimately the caused event depends upon their physical effort.

For many issues, it can be also relevant to differentiate between several subtypes of indirect causation. The subtype which is often regarded as central is the so-called **factitive** (cf. English constructions with *make*, *force*, *get*, *have*). Here, the causer is the sole volitional agent, the initial point in the causal chain of events. Examples (2) and (6) both belong to this type. Indeed, in (6) for example, the pupils might have lacked any intention to sit down before the intervention of the teacher.

However, there are also other types of indirect causation, most notably **permissive** causation (cf. constructions with *let* and *allow* in English). In permissive causative constructions, the role of the causer is weaker than in factitive constructions and can be defined in rather negative terms: the causer does not prevent or impede the event which is actually brought about by the causee (or by some natural forces). Permissive causative constructions are not frequent in Kalmyk discourse, but sometimes causative verbs do have such an interpretation as in the following example:

(7) *axlačə* *ǯolach-an* *Elst-ür* *jov-ulə-v*
director driver-P.REFL Elista-DIR go-CAUS-PST
(Situational context: The driver$_i$ told his employer that his$_i$ daughter is getting married in Elista). 'The director allowed his driver to go to Elista.'

In this example, the caused event (going to Elista) is primarily instigated by the "driver", that is, the volitional causee. The role of the causer is limited to non-impediment, most likely, verbal permission to implement what the driver was intending to do. To the best of my knowledge, there is no causative verb in Kalmyk that can only have a permissive interpretation without being able to be used as a factitive causative in other contexts (the reverse is not true). In particular, the context coerces the permissive interpretation of 'allow to go, let go' to the verb *jovul-* in (7), but in other contexts, this verb can have the factitive meaning 'to send'.

Semantic types of causation (and causatives) are widely discussed in the literature (see Nedjalkov, Sil'nickij 1969a,b; Shibatani 1976; Shibatani & Pardeshi 2002). It is now a widely held view that the opposition between direct and indirect causatives is gradual[3]. However, there is no doubt that this distinction plays a crucial role in the syntax of causative constructions in various languages. In particular, there is a well-known hierarchy of possible means of expressing the causative meaning:

lexical causatives → morphological causatives →
periphrastic causative constructions

Whenever available in a particular language, the structures closer to the left pole in this hierarchy tend to code more direct causation than those closer to its right pole (Comrie 1981: 165; Comrie 1985: 333; DeLancey 1984). This typological prediction is supported by the Kalmyk data. Thus, e.g., if one compares a lexical causative (that is, a morphologically simplex verb with a causative meaning) such as *al-* 'kill' and a derived morphological causative such as *ük-ül-* (die-CAUS) 'kill', it may be observed that the former option is the only one available in many direct situations (such as killing by way of stabbing with a knife); in some less direct situations (such as unintentionally cooking a poisonous meal that causes someone's death), there is an optional choice between a lexical and morphological causative; and finally, in some least direct situations, the morphological causative is preferred to the lexical non-derived verb (e.g. in some non-curative situations, when the causer simply does not prevent the manslaughter for some reason).

Kalmyk also provides some evidence corroborating the rightmost part of the hierarchy: morphological → analytic causatives. In fact, in Kalmyk, there are no generalised causative verbs such as English *make* or French *faire*. Their closest analogues are causative matrix verbs that take sentential complements, such as *zövə ögə-* 'permit', literally 'give the right (to do something)' or *zakə-* 'order' as in the following example:

3. "[T]he categories of direct vs. indirect causation are examples of construct categories, i.e. they have no immediate semantic interpretations but represent clusters of features that may, in principle, vary from language to language" (Daniel, Maisak, Merdanova 2012: 98).

(8) *bagšə* *küükt-än* *škol-in* *dvor-tə*
teacher children-P.REFL school-GEN yard-DAT
güü-x-igə *zakə-v*
run-PC.FUT-ACC order-PST
'The teacher ordered the children to run in the schoolyard.'

All the matrix verbs of this type are semantically specialised, that is, they convey not only the meaning of causation itself, but also the mode of causation (verbal order in this case) and syntactically, they head clearly biclausal sentences. Thus, the structures of this kind cannot be considered periphrastic causative constructions *sensu stricto*. However, these structures, too, conform to the essence of the aforementioned typological correlation: Kalmyk matrix verbs that include the semantics of causation all code rather indirect kinds of causation, that of primarily interpersonal verbal communication.

As follows from the discussion above, morphological causatives have some distributional overlaps with both lexical causatives and biclausal constructions with matrix verbs related to causation. Morphological causatives are undoubtedly the most frequent means to express the meaning of causation in Kalmyk. Causative morphology in Kalmyk is characterised by almost unrestricted productivity: a causative verb can be derived from almost any verbal lexeme, including sometimes verbs that are causative derivatives themselves, hence double causatives. A count from a minor corpus of spontaneous texts showed that roughly 4.5% of verbal tokens (127 out of 2,820) contain a causative morpheme.

In the rest of this paper, we will be only concerned with morphological causatives. For operational purposes, I will employ the following language-specific two-step definition of the "causative construction in Kalmyk". First, I delimit the set of **causative morphemes** in Kalmyk: these are those morphemes that can derive verbs that head a **canonical** causative construction, that is, a construction that displays all those properties that were discussed above with respect to example (2). In this sense, the following morphemes are causative morphemes in Kalmyk: *-ul*, *-a*, *-lʁə*, *-ʁə*, *-xə* (all of these morphemes have allomorphs whose use is conditioned by vowel harmony)[4]. Second, I conventionally define a causative construction in Kalmyk as a clause that is headed by a verb containing a causative morpheme, that is, by a causative verb. It should be stressed that thusly understood causative verbs may often be used in constructions that are **not** canonically causative in some respect, that is, do not display some of the properties discussed in i) to iii) with respect to example (2) (see Section 4 for details).

The distribution of the five causative morphemes is a complex matter (see Xarchevnikova 2002; Nedjalkov 1976 for extensive discussion). It is partially

4. Several not quite regular derivatives will also be viewed as causatives, such as *avxul-* 'to make someone bring or take something', which functions as the causative derivative from *av-* 'to take', but is not easily segmentable into regular morphemes, see (30).

conditioned by morphonological and partially by semantic factors.[5] In some cases, two different causative derivatives can be derived from a single non-causative verb. The latter fact could be an argument against treating causativisation as a unitary phenomenon in Kalmyk; nevertheless, in the remainder of this paper, no differentiation between the various causative morphemes will be drawn and all these morphemes will be uniformly glossed as CAUS throughout.

2. Case marking in canonical causative constructions

As discussed above, there is a causer in canonical causative constructions that is introduced in the semantic and syntactic structure of the clause if compared to the basic, non-causative construction. Thus, canonical causativisation leads to the increase of the verb's numerical valency by one. The causer is invariably placed in the subject position and, accordingly, gets a nominative case marking unless there are external factors that trigger different case marking[6]. Under canonical causativisation in Kalmyk, the non-subject arguments of the non-causative clause generally retain their syntactic positions, cf. the following two examples:

(9) *eckə* *nan-də* *utə* *bičəg* *bičə-v*
father I-DAT long letter write-PST
'(My) father wrote me a long letter.'

(10) *ekə-m* *eck-är* *nan-də* *utə* *bičəg* *bič-ülə-v*
mother-P.1SG father-INS I-DAT long letter write-CAUS-PST
'My mother made my father write me a long letter.'

In both (9) and (10), there is a created object ("the letter") and the addressee ("I"), and their syntactic positions and morphological coding remain unaffected by causativisation.

Thus, the most problematic issue is the syntactic position of the causee (which corresponds to the subject of the basic non-causative construction). Its syntactic position and morphological marking crucially depend on the transitivity of the non-causative verb. A widespread typological pattern for the coding of the causee is to place

5. These semantic factors do not yield a straightforward pattern, though. In most cases, they can be formulated in terms of constraints upon an affixation process that block some possibilities but cannot unequivocally predict the choice of the affix. For example, causatives with affixes *-a*, *-ʁə* and *-xə* are mostly used to derive causatives with direct meaning from intransitive verbs. Thus, causatives from transitives can be generally derived with the help of suffixes *-ul*, and *-lʁə* only (the choice between these two is straightforwardly conditioned by morphonology). However, this constraint is not without exception; moreover, it does not regulate the choice of affixes for intransitive verbs.

6. For example, Kalmyk subjects take a genitive case-marking in relative clauses (Krapivina 2009) and accusative case-marking in some types of complement clauses (Knjazev 2009, Serdobol'skaja 2009).

it in the direct object position for causatives derived from intransitive verbs, and to put it in a more peripheral position for causatives derived from transitives (in this latter case, the direct object position is occupied by the direct object of the causativised verb). This pattern is usually claimed to be motivated by a tendency to avoid two competing direct objects in one clause and, more generally, to reflect the hierarchy of syntactic relations (see e.g. Comrie 1976; Comrie 1981: 169; Comrie 1985: 337–340 for some typological discussion).[7]

Although in general this pattern is corroborated by Kalmyk data, at least in its higher part – as can be seen from examples (2) and (4) – there is some variation that needs discussion.

Causativisation of intransitives is a simpler matter. The causee is almost always placed in the position of the direct object of such causative verbs, a fact which conforms to an almost universal tendency. We must bear in mind that, similarly to most other Mongolic (as well as Turkic and many Uralic) languages, Kalmyk is characterised by the so-called "differential object marking" (DOM). It means that direct objects in Kalmyk can be either marked by an accusative marker or left unmarked.[8] As in many other languages with DOM, objects that rank high in the hierarchies of animacy and individuation – e.g. proper names, as in (11), or personal pronouns – tend to be marked, whereas objects that are low in these hierarchies often go unmarked, as in (2) above.

(11) *či* *juŋgad* *Badma-gə* *inä-lʁ-ǯä-nä-č*
you.NOM why Badma-ACC laugh-CAUS-PROG-PRS-2SG
'Why are you making Badma laugh?'

The interplay between factors affecting the (non-)marking of direct objects is a complex matter (see Konoshenko 2009 for a detailed discussion), but these factors seem to be the same for causatives of intransitives and for non-derived transitive verbs and need not concern us here.

However, there is one class of intransitive verbs whose causatives are not always transitive: these are verbs of non-controlled sound emission. The causatives of such verbs can either put the causee in the direct object position or code it by the instrumental case (see also a brief discussion in Nedjalkov 1976: 53):

7. In a nutshell, Comrie's hypothesis predicts that the causer occupies the subject position, so that the erstwhile subject, the causee, is demoted to the highest vacant position in the following hierarchy of grammatical relations: subject → direct object → indirect object → oblique.

8. In Kalmyk, the unmarked form does not always coincide with the nominative: the latter can have a special "extension" to the stem, cf. *asxə-n* 'evening-EXT' functioning as the nominative form and *asxə* as the unmarked object (at the same time "extension" cannot be viewed as the nominative affix, because it is also found in many other nominal forms). There is controversy as to whether unmarked objects should be treated as nouns without any case feature or as special accusative forms with zero case affixes (cf. "unmarked accusative" and similar terms). This analytical problem is generally beyond the scope of this paper. However, in my glosses, only overt morphemes are taken into account, so that direct objects without overt case morpheme are glossed as bare stems.

(12) *bi* *xoŋx-ar* / *xoŋxə* *ǯiŋn-ül-ü-v*
I.NOM bell-INS / bell ring-CAUS-PST-1SG
'I made the bell ring.' (literally 'I rang with the bell' in the first option)

The choice between the two alternatives is not unmotivated. Thus, for example, if the causer is non-human (and lacks volition), this object in the causative construction is placed in the direct object position, e.g. in 'the cow made its bell ring (by way of moving)'. By contrast, objects such as telephones, which are used by humans not just for producing sounds but rather as instruments in other types of activities, are invariably coded with the instrumental case. It is thus clear that the choice of position of the causee in such cases reflects the semantics of the whole causative event rather than purely structural properties of the "underlying" verb. In other words, the instrumental coding of a sound-emitting object in such a construction is only possible if it can be construed as an instrument rather than as an affected entity.

It is worth mentioning that causatives of intransitives are known to display a similar variation in case-marking in some other languages. It is often claimed that the instrumental-like coding of causees reflects a higher degree of control on its part (Comrie 1981: 175). In Kalmyk, this is clearly not true: sound-emitting devices lack any control, in any case. It is noticeable, however, that the choice of the instrumental in Kalmyk reflects a higher degree of control in the situation **as a whole**. This theme will be reverberated below.

While variation in the coding of causees for causatives of intransitive is a marginal phenomenon available only to a minor group of verbs, the situation with the coding of causees for causatives of transitives is notoriously more complex. As already discussed in some previous studies, there are three major options here: the instrumental (13), the dative (14) and the accusative (15) (Sanzheev 1983: 198–199; Xarchevnikova 2002: 83).

(13) *Badma* *Bajərta-qar* *bij-än* *üms-ülə-v*
Badma Bajrta-INS body-P.REFL kiss-CAUS-PST
'Badma$_i$ forced Bajrta to kiss him$_i$.'

(14) *ekə-ny* *küükə-n-d-än* *monda* *bär-ülə-v*
mother-P.3 girl-EXT-DAT-P.REFL ball hold-CAUS-PST
'The mother handed the ball to her child (sic!).'

(15) *bagšə* *madn-igə* *škol-də* *kögǯmə* *soŋs-ul-na*
teacher we-ACC school-DAT music listen-CAUS-PRS
'The teacher made us listen to the music.'

It is sometimes claimed that the basic option for Kalmyk is the dative with the other two options only marginally possible.[9] This view is not corroborated by our field data, in which it is the instrumental that is used as a basic option with the other two options being definitely less frequent. Evidently, there is an on-going shift in this domain of the grammar of Kalmyk.[10]

In any event, for the Kalmyk idiom that is analysed here, it is appropriate to consider instrumental coding as the default option and to briefly discuss those conditions when the causer can be coded with the dative or accusative.

In the relevant literature, it is sometimes claimed that the choice of the dative correlates with the permissive interpretation of the construction (Sanzheev 1983: 198). However, as already observed, the dative in the idiom under discussion is a relatively rare option. It appears that this is not due to the functional widening of the applicability of the instrumental pattern, but rather to the fact the permissive interpretation itself became only marginally possible in this idiom. Indeed, in the process of elicitation, our consultants were willing to use morphological causatives when translating sentences with such verbs as 'force', 'make', 'order' etc. However, when translating sentences with the meaning of permissive causation ('allow', 'not to prevent from' etc.), they preferred using complex constructions with matrix verbs, most notably *zövə ögə-* 'allow', literally 'give the right (to do something)'. In such constructions, the permittee is coded with the dative, but it is the indirect object of the matrix verb. When presented with a ready-made construction containing a morphological causative verb and the causee coded by the dative, our consultants did interpret it as semantically permissive but found these structures somewhat awkward:

(16) *ʔbi* *kövü-n-d-än* *en* *kenčər-är* *širä* *bürk-ül-ü-v*
I.NOM boy-EXT-DAT-P.REFL this tissue-INS table cover-CAUS-PST-1SG
'I allowed my son to cover the table with this tablecloth.'

However, there are contexts where dative coding of the causee is fully acceptable and is clearly preferred to instrumental coding. This is the case of those causative constructions where the causee is not only viewed as the executor of the caused subevent, but is simultaneously bearing the role of recipient (17), addressee (18) or experiencer (19) in the **whole causative event**:

9. Cf. also discussion of a similar distribution for other Mongolic languages in Sanzheev (1963: 38).
10. The mechanisms and reasons for this shift are not quite clear. An explanation that suggests itself is the influence of Russian contact, where demoted arguments are often coded by an instrumental case. However, this explanation is to be taken with caution for two reasons. First, there is no causative construction in Russian that could have directly influenced the structure in Kalmyk. Second, similar fluctuations are observed in the Mongolic languages not in contact with Russian; e.g. a discussion of the facts from Khalkha Mongol can be found in Kuz'menkov (1984). Thus, I favour an alternative explanation, related to the decline of permissive uses (see below in the main text).

(17) *ekə* *ürə-n-d-än* *xašə* *id-ül-ǯä-nä*
mother child-EXT-DAT-P.REFL porridge eat-CAUS-PROG-PRS
'The mother is feeding the child porridge.'

(18) *nan-də* *Badmə* *evr-änn^{j}* *toolvr-an* *med-ülə-v*
I-DAT Badma self-GEN.P.3 thought-P.REFL know-CAUS-PST
'Badma let me know what he thought '

(19) *Badma* *gerg-n-änn^{j}* *zurəg* *nan-də* *üz-ülə-v*
Badma wife-EXT-GEN.P.3 picture I-DAT see-CAUS-PST
'Badma showed me (lit.: made me see) a picture of his wife.'

Thus, the choice between the dative and the default instrumental coding of the causee is not determined by the structural properties of the underlying transitive verb, nor by the type of semantics of causation itself (permissive vs. factitive) but rather by the overall semantic construal of the whole causative event: the dative is chosen in those cases when the causee bears the semantic role of recipient, adressee or experiencer, that is, one of the roles that are associated with the dative case in other, non-causative, constructions. This pattern is in accordance with the understanding of the semantics and syntax of causation expressed in Kemmer and Verhagen (1994). A possible generalisation is that in all those situations that trigger the dative coding of the causee it is construed as either a real recipient of a physical object or as a metaphoric recipient of some abstract entity (e.g. some knowledge or sensation). Bonch-Osmolovskaja (2007: 152) discusses a similar generalization proposed for the Mishar dialect of Tatar. This is further related to the semantics of the intention on the part of the causer; in cases such as (17) through (19), the aim of the causer is to somehow affect the causee rather than the underlying direct object. For example, the mother's goal in (17) is to make her child satisfied rather than to get rid of the porridge; in this latter (less natural but possible) situation ('The mother is feeding the porridge to the child'), the causee would be coded by the instrumental.

Let us now briefly discuss the third option for the coding of the causee in causatives derived from transitives, namely, its accusative coding. This option is generally infrequent. The natural explanation of its marginal character is probably the tendency to avoid two accusative objects in one clause (also reported for many other languages). If this tendency is indeed at work, it must be understood as a tendency to avoid two accusative syntactic **positions** rather than two accusative noun phrases as such. Indeed, discourse subjects and objects in Kalmyk can easily be omitted for various reasons; however, even when the genuine direct object of the "underlying" transitive verb is omitted, the causee in the causative construction is usually coded by the instrumental (or the dative, as discussed above):

(20) *axlačə* *širä* *xuld-ad* *av-čk-ad,* *stenk* *tal*
director table sell-CV.ANT take-COMPL-CV.ANT wall towards
bagš-mud-ar / **bagš-mud-igə* *täv-ülə-v*
teacher-PL-INS / teacher-PL-ACC put-CAUS-PST
'The headmaster bought a table and made the teachers place (it) near the wall.'

Although there is no overt direct object in the second clause, which is headed by the causative verb, this zero syntactic expression is textually understood as referring to "the table" from the previous clause; hence, the causee is coded by the instrumental as typical of causatives of transitives.

However, there is one class of situations in which the accusative coding of the causee is allowed although the causativised verb is itself transitive, as in the following examples:

(21) *ekə-nʲ* *Badma-gə* *giič-nər-tə* *duduul-ulə-v*
mother-P.3 Badma-ACC guest-PL-DAT song sing-CAUS-PST
'The mother made Badma sing a song to the guests.'

(22) *egčə-m* *čamagə* *ärkə* *čaʁər-asə* *cer* *bär-ül-nä*
elder.sister-P.1SG you.ACC vodka wine-ABL ban hold-CAUS-PRS
'My older sister prohibits you to drink alcohol.'
(lit.: 'makes you hold a ban from vodka and wine')

The structures of this kind are noticeable, because unlike all other constructions discussed in this paper, causativisation of this type yields argument structures that are not attested for non-derived verbs. Indeed, while causatives of intransitives are similar to plain transitives, and the usual causatives of transitives are similar to extended transitives with dative or instrumental arguments, here we see constructions that look like double transitives (that is, there are two arguments that seem to be direct objects): this is a pattern that is otherwise not attested in Kalmyk.

There are some specific properties of the two putative direct objects in this pattern: i) the direct object that is inherited from the underlying transitive verb is usually linearly found immediately to the left of the verb; ii) this object is inanimate and never has an accusative marker;[11] iii) most importantly, this inherited object is usually in a very special relationship to the verb: it is either a pleonastic (often cognate) object as in (21), or forms an idiomatic expression as in (22), or is otherwise defective in terms of its status in the information structure of the clause. It might be prematurely argued that such objects form a close semantic and syntactic unit with the underlying verb so that the whole combination behaves as a complex intransitive predicate rather than a

11. In examples (21) and (22), the inherited direct object is thus morphologically distinct from the causee: the former is unmarked, whereas the latter is marked with the accusative case. Whether it is theoretically possible to use a construction with both objects unmarked unfortunately has not been explored, but such structures are not attested in our materials, and this option seems to be very unlikely.

full-fledged verb phrase consisting of a verb and a genuine direct object. A diachronic pattern of the development of intransitive predicates from combinations of transitive verbs and their semantically impoverished, stripped objects is well documented for many languages (see Lazard 2001: 876). If such a pattern of development can indeed be posited for Kalmyk, then the behaviour of such complex predicates under causativisation is readily explainable: they behave as ordinary intransitives and hence trigger the accusative marking of the causee when causativised.

3. Mono- vs. biclausality and subjecthood properties in canonical causatives

Although the morphological causative is a single word form, in some languages, constructions headed by such verbs are reported to display syntactic properties hinting at their biclausal nature, which reflects their bi-eventive semantics (see Alpatov et al. 2008: 143–150 for Japanese and Ljutikova et al. 2006: 131–136 for Karachay-Balkar). In such cases, a part of the syntactic structure that corresponds to the caused subevent may have some properties of a separate clause and the causee may retain some subjecthood properties. In this section, we will discuss whether and to what extent such phenomena are attested in Kalmyk. Quite naturally, bi-clausality is more typical of indirect causatives, where the two subevents are less integrated into a single whole. Hence, we will mostly be concerned with indirect causatives: most direct causatives syntactically and semantically behave as ordinary (monoclausal) plain transitives.

The first problem to be discussed is **word order**. In general, Kalmyk has a strong preference for having the verb in the final position of the clause. The basic linear pattern for the arguments of non-derived verbs is to place the subject at the beginning of the clause and the direct object in the position immediately before the verb, while other arguments and adjuncts are located somewhere in between (although deviations that are due to the communicative organisation are possible). Thus, the basic word order pattern may be schematically represented as S(Obl)OV.[12]

(23) *küükə-n* *karandaš-ar* *bichəg* *bič-žä-nä* (Ochirov 1964: 158)
girl-EXT pencil-INS letter write-PROG-PRS
'The girl is writing a letter with a pencil.'

Causative constructions often deviate from this pattern; the causee is almost invariably found in the clause-second position (that is, after the causer-subject, but before all other arguments of the verb) in causative constructions. This is most clearly seen

12. One of the two anonymous referees has mentioned a study by G. Pjurbeev (2005, non vidi), where it is claimed, contrarily to a common assumption, that the deviations from the SOV order in Kalmyk originate from Middle Mongolian and are not innovations attributable to contacts with Russian only.

when the causee is realised as the direct object and coded by the accusative. We have already discussed this peculiar pattern for double-object constructions, as in (21) and (22), but it is also frequently attested for the causatives derived from extended intransitives:

(24) *či* *evr-ännʲ* *xöö-gə* *mana*
you.NOM self-GEN.P.3 sheep-ACC we.GEN
xöö-d-t-än *xaša-də* *or-ul-čkə-Ø*
sheep-PL-DAT-P.REFL yard-DAT enter-CAUS-COMPL-IMP
'Drive your sheep into the yard, where our sheep are!'

The tendency to place the causee to the left of all other arguments inherited from the non-causative verb is also maintained by obliquely marked causees of transitive verbs. The fact that these causees precede genuine direct object conforms to the general S(Obl)OV pattern of the language, but the causee typically precedes all other oblique arguments as well (although in other cases, the relative order of oblique arguments is rather free):

(25) *milicioner* *xulxač-ar* *karandaš-ar* *bičəg* *bič-ülə-v*
policeman thief-INS pencil-INS letter write-CAUS-PST
'The policeman made the thief write the letter with a pencil.'[13]

Word order phenomena per se do not indicate that there is a clause boundary in the indirect causative constructions at hand, but it is still remarkable that the causee is linearly located in the same position that is typical of **subjects of embedded clauses**: to the right of the matrix subject, but to the left of all arguments of the dependent clause; this pattern is maintained irrespective of the case marking of the causee.

Provided that the causee is linearly different from the arguments of plain verbs that are marked with the same case marker, one might expect that we will also find some manifestations of the clausal nature of the syntactic structure corresponding to the caused event. One area where such manifestations could be found is the behaviour of various semantic operators whose usual scope is a clause. One such operator is **tense**, such as the present progressive marker *-ǯa-na* (PROG-PRES), which, when used in the episodic meaning, marks simultaneity of the action to the moment of speech. Importantly, this marker might have variable scope with causative constructions. Thus, we saw in (11) an example where its scope necessarily encompasses the causing event (the addressee of this sentence is performing some actions that might

13. It was mentioned above that the fact that the verb undergoing causativisation is a verb with a cognate object correlates with accusative coding of the causee, cf. discussion concerning (21). Although this tendency is not a strict rule (so that instrumental coding of the causee, as in (25), is usually also possible by default), it is probably worth noting that *bičəg* 'letter' is indeed a cognate object (it is etymologically related to *bič-* 'to write'), but it is not pleonastic (as many other cognate objects): letters are not the only kinds of objects that can be written.

cause Badma's laughter) and only potentially the caused event as well (whether Badma is actually laughing is irrelevant). However, the present progressive marker affixed to the causative verb can also have the caused event alone in its scope; see the second interpretation of the following sentence:

(26) *bagšə küükt-är kelvər umš-ul-ǯa-na*
teacher children-INS story read-CAUS-PROG-PRS
a. 'The teacher is (at this moment) making the children read the story.' (e.g. declares instruction)
b. 'The children are (at this moment) reading the story (as instructed by the teacher)'

Thus, the caused subevent is available for the clause-level operator despite the fact that the causative clause is headed by a single causative verb. I examined similar scope possibilities for a number of various causative verbs and various clause-level operators, such as temporal adverbials (e.g. *ʁurvən minutdan* 'for three minutes'), repetitive adverbials (e.g. *xojər däkǯə* 'two times'), and negation. These adverbials do not behave uniformly. Negation, for instance, is almost always associated with the causing event, or the two events together, while the caused event alone can only marginally fall within its scope; thus, the scope of negative markers does not point at the biclausal nature of causative constructions. The other operators tested display scope ambiguities more frequently.

Due to space limitations, the details of the analysis cannot be described here (see Say 2009 for this discussion). Suffice it to say, that it appears that the causative constructions do not fall straightforwardly into two mutually exclusive types, viz. monoclausal vs. biclausal. However, if we assume that operators usually take **constituents** as their scope, then we have to conclude that there are some traces of biclausality in at least some causative constructions in Kalmyk.

Provided that causative constructions in Kalmyk both in terms of word order and in the behaviour of scope-taking operators do not necessarily behave as simplex transitive constructions, one might expect that the **causee** can retain some properties associated with **subjects:** this is reported for many languages with morphological causatives (see e.g. the discussion in Alpatov et al. 2008: 143–150 for Japanese). However, this prediction does not hold true for Kalmyk: all semantic and syntactic subject-oriented phenomena in Kalmyk, when tested for causative constructions, are **uniformly** associated with the **causer** argument; this is true for the use of reflexive pronouns, subject-oriented converbs, subject-oriented adverbials (such as 'with joy', 'silently'), etc. Thus, for instance, in the following example, the goal participant ('grandfather') contains a possessive-reflexive marker; the only interpretation available for this sentence is that in which the possessor of that argument is understood as co-referential with the causer (not causee):

(27) *bi* *čamagə* *aav-urn* *jov-ul-ǯa-na-v*
I.NOM you.ACC grandfather-DIR.P.REFL go-CAUS-PROG-PRS-1SG
'I have sent you to my / *your grandfather.'

It should be added that subject-oriented phenomena are not directly linked to nominative marking: in terms of control and binding, the non-nominative subjects of many types of embedded clauses behave in the same way as canonical nominative subjects in independent clauses. However, the causees never have any properties associated with subjects: in all causative constructions these properties are exclusively associated with causers.

We are now in a position to provide an interim summary. There are some cases when case-marking and word-order patterns attested in Kalmyk causative constructions are different from patterns found in other types of structures. These deviations can be explained if one assumes that morphological causative constructions have some syntactic properties associated with bi-clausality which is also reflected in the behaviour of some scope-taking operators. However, whatever the clausal organisation of causative constructions, their subjects are clearly the causers while the causees have no structural properties associated with the subjects. This finding calls for a hypothesis that causers have a prominent discourse status in all causative constructions and that, moreover, the very essence of causativisation in Kalmyk is the assignment of this high status to a new argument. This premature hypothesis is further elaborated in the following section based on the analysis of non-canonical causative constructions.

4. Non-canonical uses of causative morphology and the speaker's perspective

The two crucial properties of the canonical causative construction are i) that the causer is a newly introduced argument that is not present in the basic non-causative construction and ii) that the semantic relations between the arguments of the basic construction are not changed under causativisation. However, in many constructions with morphological causatives, these assumptions are not met; in such cases, we are dealing with non-canonical causatives.

In order to understand these phenomena, we have to introduce the notion of the **speaker's perspective** (Fillmore 1977). The essence of this notion is the fact that syntactic structures often reflect not the properties of external reality as such but rather the speaker's way of thinking about a particular situation. With respect to argument structure, perspective-taking is manifested in both argument **selection** (which participants are thought by the speaker to be worth mentioning in a particular clause) and argument **ranking** (or argument linking) that is responsible for the assignment of hierarchised syntactic positions to those arguments that are taken into perspective.

The fact that the first aspect is relevant for the use of causative morphology in Kalmyk is easily demonstrated by the fact that it is theoretically possible to use contextual (unmarked) causatives in Kalmyk, as in the following example:

(28) *aavə neg ǯil-in turšartə šinə gerə* ***bär-və***
grandfather one year-GEN during new house build-PST
'The grandfather built a new house in one year.'

This sentence can be used both if the grandfather implemented the building himself or if there were some labourers involved so that "the grandfather" is merely the building owner. However, when using the sentence in (28) in this latter meaning, the speaker does not perceive the executors in the expression. The speaker could otherwise choose to use a morphologically causative verb so that it is explicitly stated that there was some labour power employed.

In the following discussion, we will be mostly concerned with another facet of perspective-taking, namely, with the **ranking** of participants. In order to see the machinery of this mechanism, we have to briefly discuss the decomposition of the role semantics of arguments in causativization.

It was noted in the beginning of this paper that causativisation usually signals some rearrangement of agentive properties. The most usual scenario is such that the causee retains all its semantic properties that are found in the basic non-causative construction, while the causer is understood as an external instigator or bearer of the volitional component. However, this scenario is not the only one available for Kalmyk causative constructions (cf. Shibatani and Pardeshi 2002 for the typological discussion of other possible scenarios). For example, with causativization of such verbs as *ögə-* 'give' and *av-* 'take', there is a split of semantic properties associated with their subjects. In both cases, the subject of the non-causative verb is not only understood to be the agent, it is also the holder / possessor of a certain object (initial for 'give' and final for 'take'). When these verbs are causativized, the causee remains the actual performer of the action (as in non-causative constructions). However, the property of being the possessor is taken over by the causer:

(29) *bi* (*Baatr-ar*) *Badma-də* / *Badma-ʁur möŋg ög-ülə-v*
I.NOM Batyr-INS Badma-DAT Badma-DIR money give-CAUS-PST.1SG
'I passed (my) money on to / for Badma through Batyr.'
*'I made Batyr give (his) money to Badma.'

Regardless of whether or not the causee (the transmitter) is overtly stated, this sentence can only be understood in such a way that it is the speaker's money that is intended to be given to Badma. The interpretation that would be expected in a strictly canonical derivation (the speaker being an external causer of the non-causative event in which Batyr is giving his own money to Badma) is banned. Thus, we see that the

semantics of the causative event is construed in such a way as if the causer were already present in the basic non-causative structure. The semantic construal of the whole event on the part of the speaker is also responsible for the fact that the goal participant can be coded here with the directive and not only the dative case: the causative construction does not necessarily convey the meaning of actual successful transfer, since the actual transfer is out of the causer-subject's control. In this respect, the causative construction is different from the basic non-causative construction with the verb *ögə-* 'give' where the actual transfer **is** implied, and the goal participant can only be coded by the dative case.

A mirror image of this situation is observed for the verb *av-* 'take': under causativisation, the causer is construed not only as such, but also takes over the role of the intended holder ("final possessor") of the object, thus depriving the causee of this semantic component:

(30) *mini* *eckə-m* *eeǯ-är* *aaʁə* *avxul-dəg* *bilä*
I.GEN father-P.1SG grandmother-INS cup take.CAUS-PC.HAB be.REM
'My father used to ask granny to bring **him** the cup.'

The phenomena exemplified in (29) and (30) seem to be marginal at first glance, but they hint at a significant potential feature of Kalmyk causative constructions: the causer in the causative construction is not always a "new" participant which is superimposed upon the caused event. Rather, if we decompose participants' roles in the event into semantic components, the "causer" can take over some of those semantic components that are associated with the "underlying subject", that is, with a participant that is already present in the basic non-derived construction. For example, the causer in (30) inherits the component 'being the intended holder' from the causee. Such a split of the role of the original agent (some components predictably remain associated with the causee, whereas other are taken over by the causer) has a noticeable consequence: the caused event in (30) ('granny brings the cup to father') **cannot** be described by the basic non-derived verb *av-* 'to take'.

A similar but more fully pronounced pattern of this kind is a situation in which the causer is fully **identified** with one of the participants of the basic non-causative structure. Let us discuss this pattern for the verb *ää-* 'fear, be frightened'. With this verb, the experiencer is coded in the subject position, while the stimulus is coded by the ablative case:

(31) *mini* *dü* *küükə-n* *noxa-ʁasə* *ää-nä*
I.GEN younger.sibling girl-EXT dog-ABL fear-PRS
'My younger sister is afraid of (the) dog(s).'

A possible effect of causativisation of this verb is that all the original participants retain their roles and that there additionally is an external causer that is introduced in the subject position:

(32) *bi* *xulxač-igə* *noxa-ʁar* *ää-lʁ-ü-v*
I.NOM thief-ACC dog-INS fear-CAUS-PST-1SG
'I frightened the thief with the dog.'

As a side note, it can be noted that that the oblique argument of the underlying verb in Kalmyk (as in English) is construed as an instrument rather than a stimulus *sensu stricto* (note its instrumental coding). This syntactic pattern reflects the fact the causer has some control over the behaviour of the dog, whereas direct control over the emotional state of the experiencer is impossible.

What is more relevant for the current discussion is that when there is no oblique argument, the causer is understood as also being the stimulus:

(33) *enə* *noxa* *mini* *dü* *küük-igə* *ää-lʁə-v*
this dog I.GEN younger.sibling girl-ACC fear-CAUS-PST
'This dog frightened my younger sister.'

The subject argument of this construction is interpreted as the stimulus by default (see Kuz'menkov 1984: 41–42 for the same pattern in Khalkha Mongol). Moreover, in this type of structure, unlike that in (32), the subject argument of the construction must not necessarily be active and volitional (the dog might have frightened the girl without behaving in any specifically frightening fashion). Thus, if this structure is compared to the non-causative construction in (31), there appears to be no increase in the numerical valency, nor any necessary rearrangement in the role structure of the event as such. In fact, the crucial difference between (31) and (33) is a difference in the **speaker's perspective**: while the actual event in the external world might be the same, the speaker chooses to put the experiencer into the prominent subject position in (31), but it is the stimulus that is found in this position in (33).

A similar pattern is also typical of some other emotional predicates in Kalmyk: *inä-* 'laugh (about something)' → *inä-lʁə-* 'make laugh', *bajərl-* 'rejoice (at something)' → *bajərl-ul-* 'gladden someone' etc. Verbs of emotion have been reported to show similarly non-canonical patterns of causativization in some other languages (see Ljutikova et al. 2006: 58; Bonch-Osmolovskaja 2007: 153–154).

However, in Kalmyk, this rearranging pattern of causativisation is by no means limited to emotional predicates. For example, it is also typical of some verbs related to motion, such as *čiv-* 'to sink'. In (34), which is a noncausative construction, the trajector is put into the subject position, while in the causative construction (35), this prominent position is occupied by the landmark:

(34) *čolu-n* *usə-n-də* *čiv-nä*
stone-EXT water-EXT-DAT sink-PRS
'The stone sinks in the water.'

(35) *usə-n* *čolu* *čiv-ä-nä*
water-EXT stone sink-CAUS-PRS
'The stone sinks in the water.' (literally: 'Water makes the stone sink')

Clearly, there could be no difference between (34) and (35) in terms of volition, control, etc. The only difference is the way in which the speaker prefers to think about the situation (cf. also *düür-* 'be filled with something' → *düür-gə-* 'fill something').

The rearranging pattern of causativisation can even be seen in at least one transitive verb: *daxə-* 'follow (someone)' → *dax-ul-* 'lead someone'. Here again, the trajector is put into the subject position in the non-causative construction, while causativisation allows the speaker to assign this syntactic status to the landmark as can be seen in the following examples:

(36) *noxa* *namagə* *dax-na*
dog I.ACC follow-PRS
'The dog is following me.'

(37) *či* *Badma-gə* *dax-ul-u-č*
you.NOM Badma-ACC follow-CAUS-PST-2SG
'You led Badma.' (≈ 'You made Badma follow (you)', ≈ 'You were followed by Badma')

It can be observed that the causee occupies the position of the direct object of the causative verb *daxul* 'be followed', lit. 'make someone follow'. It was discussed in Section 2 that this is not the usual pattern with causatives of transitives: normally, direct objects are inherited from non-causative transitives. Thus, it might be argued that there is no other argument position in (37) except for those occupied by overt noun phrases (the causer can occupy the direct object position because it is otherwise vacant). This is a manifestation of the semantic merger of the two semantic entities: the causer and the landmark ('the one being followed') of the underlying non-causative verb.

Semantic and syntactic patterns exemplified in (33) through (37) are an appropriate background for the discussion of the most noticeable non-canonical use of causative morphology in Kalmyk, namely, of its passive functions:

(38) *tuula* *čon-də* *id-ülə-v*
hare wolf-DAT eat-CAUS-PST
'The hare was eaten by the wolf.'

Vydrina (2009) describes this pattern at length and it has numerous and widely discussed typological parallels (Nedjalkov, Sil'nickij 1969b; Kazenin 1994; Nedyalkov 1991; Galjamina 2001). In particular, Vydrina describes semantic properties of such constructions, the various constraints on the applicability of this kind of

derivation and its competition with passives marked by the specialised passive morpheme *-gdə*. It may, however, be observed as a side note that the "true" passive and causative are mutually related in a number of respects.[14]

An important question to ask is how can passive uses of causatives emerge diachronically. A hypothesis that is well-established typologically (Haspelmath 1990) and also maintained for Kalmyk (Vydrina 2009) holds that an important diachronic role is played by causative-reflexive uses, as in (39), and that they constitute an intermediate stage in their development:

(39) *aavə* *bij-än* *Sibir-tə* *orša-lʁə-v* (Vydrina 2009)
grandfather self-P.REFL Siberia-DAT bury-CAUS-PST
'Grandfather was buried in Siberia.' (literally:
'grandfathered made (others) bury himself in Siberia')

Upon encountering a structure like (39), the speaker faces a causative derived from a transitive (hence, bivalent) verb. The expected patient-like argument of non-causative verbs is not expressed (the direct object of *orša-* 'bury' in (39)). In order to interpret this sentence, the hearer has to identify the causer with this syntactically unexpressed[15] argument. Thus, a crucial step in the development of passive uses of causative morphology is the mechanism that allows the hearer to infer this type of identity. Although passive use is often treated as an extremely specialised pattern that is deviant from all other uses of the causative morphology, it is now clear that in Kalmyk, at least, it is a part of a larger family of patterns. The feature that all these patterns have in common is that causative morphology does not necessarily signal the introduction of a separate causing subevent as such, but rather is used to shift the prominent status of subject to a participant that is already present in the basic construction (which is, of course one of the basic functions of the passive as well). It is then clear that the omnipresent function of causative morphology is the manipulation of the subject status in the clause that is closely related to the perspective-taking on the part of the speaker. In this respect, the semantically-driven uses of causative morphology and its pragmatically-driven uses appear to ultimately be two facets of a wider discourse phenomenon.

14. For instance, the subject in both causative and passive constructions is demoted and the options for coding the demotee in the two types of structures are the same. Moreover, descriptions available mention the dative as the preferred option for the demoted subject in both passive constructions and in causative constructions derived from transitives, whereas there is a clear prevalence of instrumental coding for both processes in our data.

15. Constructions in which one and the same referent would be expressed twice, first in the position of the causer and then in the position of the direct object of the causative verb, are not attested.

5. Conclusions

Morphological causatives in Kalmyk cover a wide range of meanings stretching from direct causation to various situations where the meaning of causation as such is weakened. While morphologically causative verbs are always derivatives of some "basic" non-causative counterparts, the syntactic organisation of causative clauses cannot always be directly deduced from the structural properties of the underlying construction. In particular, the choice of case-marking of the causee (accusative, instrumental or dative) is, in many cases, triggered by the event schema of the whole causative event rather then derived from its component parts.

In some respects, the syntax of morphological causative constructions can reflect their complex semantic structure, and many causative constructions have manifestations of their bi-clausal nature. However, these complications do not concern the syntactic status of the causer: however weak it can be in terms of volitionality and control, the causer has a full range of syntactic properties associated with subjects in Kalmyk.

Moreover, the assignment of the prominent status of subject to a different semantic argument seems to be a uniting factor behind the various uses of causative morphology. While in the canonical causative structures it is a new argument that is introduced in the event schema, there are several types of non-canonical causative structures that signal the rearrangement of syntactic positions of those arguments that are already present in the non-causative "basic" construction (hence, causativisation does not increase the numerical valency of the verb).

The basic function of the assignment of the prominent discourse-syntactic status of subject to a different semantic argument has been discussed in this paper with respect to isolated clauses where it reflects the process of perspective-taking on the part of the speaker. There is no surprise that causativisation is also a vigorous tool for the organisation of complex constructions, and, ultimately, both canonical and non-canonical causative constructions are used for reference-tracking and maintenance of coherence in natural discourse (roughly similar to voice phenomena). However, these facets of causativisation in Kalmyk fall beyond the scope of the present article and are discussed elsewhere (see Say 2009).

Abbreviations

1, 2, 3	person markers	DIR	directive	PC.FUT	future participle
ABL	ablative	EXT	extension	PC.HAB	habitual participle
ACC	accusative	GEN	genitive	PL	plural
CAUS	causative	IMP	imperative	PROG	progressive
COMPL	completive	INS	instrumental	PRS	present
CV.ANT	anterior converb	NOM	nominative	PST	past
CV.PURP	purpose converb	P	possessive	REM	remote past
DAT	dative	REFL	reflexive	SG	singular

References

Alpatov V. M. & Arkadjev P. M. & Podlesskaja V. I. 2008: *Teoreticheskaja grammatika japonskogo jazyka*. Tom 2. Moskva: Natalis.

Bonch-Osmolovskaja A. A. 2007: Semantika aktantnyx derivacij. – E. A. Ljutikova & K. I. Kazenin & V. D. Solovjov & S. G. Tatevosov (eds), *Misharskij dialekt tatarskogo jazyka*. Kazan': Magarif. 143–191.

Comrie, Bernard 1981: *Language universals and linguistic typology*. Chicago: Chicago University Press.

Comrie, Bernard 1985: Causative verb formation and other verb-deriving morphology. – Timothy Shopen (ed.). *Language typology and syntactic description, III. Grammatical categories and the lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press. 309–348.

Daniel, Michael A. & Maisak, Timur A. & Merdanova, Solmaz R. 2012. Causatives in Agul. – Pirkko Suihkonen & Bernard Comrie & Valery Solovyev (eds), *Argument Structure and Grammatical Relations. A crosslinguistic typology*. Studies in language companion series 126. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins. 55–114.

DeLancey, Scott 1984: Notes on agentivity and causation. – *Studies in language* 8, 2: 181–213.

Dixon, R. M. W. 2000: A typology of causatives: form, syntax and meaning. – R. M. W. Dixon & A. Yu. Aikhenvald (eds), *Changing valency: case studies in transitivity*. Cambridge: Cambridge University Press. 30–83.

Fillmore, Charles 1977: The case for case reopened. – Peter Cole & Jerrold M. Sadock (eds), *Syntax and semantics, Vol. 8. Grammatical relations*. New York, San Francisco & London: Academic Press. 59–81.

Galjamina, Ju. E. 2001: Akcessivno-recessivnaja polisemija pokazatelej zaloga i aktantnoj derivcii. – V. A. Plungjan (ed.), *Issledovanija po teorii grammatiki. Vol. 1. Glagol'nye kategorii*. Moskva: Russkie slovari. 178–197.

Haspelmath, Martin 1990: The grammaticization of passive morphology. – *Studies in language* 14, 1: 25–72.

Kazenin, K. I. 1994: On the lexical distribution of agent-preserving and object-preserving transitivity alternations. – *Nordic Journal of Linguistics* 17, 2: 141–154.

Kemmer, Suzanne & Verhagen, Arie 1994: The grammar of causatives and the conceptual structure of events. *Cognitive linguistics* 5, 2: 115–156.

Knjazev, M. Ju. 2009: Sentencial'nye dopolnenija v kalmyckom jazyke. – Say et al. (eds). 525–580.

Konoshenko, M. B. 2009: Differencirovannoe markirovanie objekta v kalmyckom jazyke. – Say et al. (eds). 42–75.

Krapivina, K. A. 2009: Prichastie v roli skazuemogo otnositel'nogo oborota v kalmyckom jazyke. – Say et al. (eds). 497–524.

Kulikov, Leonid 2001: Causatives. – Martin Haspelmath & Ekkerhard König & Wulf Oesterreicher & Woldgang Raible (eds), *Language typology and language universals. An international handbook. Vol. 2*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 886–989.

Kuz'menkov, E. A. 1984: *Glagol v mongol'skom jazyke*. Leningrad: LGU.

Lazard, Gilbert 2001: Le marquage différentiel de l'objet. – Martin Haspelmath & Ekkehard König & Wulf Oesterreicher & Wolfgang Raible (eds), *Language typology and language universals. An international handbook. Vol. 1*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 873–885.

Ljutikova, E. A. & S. G. Tatevosov & M. Yu. Ivanov & A. G. Pazel'skaja & A. B. Shluinskij 2006: *Struktura sobytija i semantika glagola v karachaevo-balkarskom jazyke*. Moskva: IMLI RAN.

Nedjalkov, I. V. 1967: Intranzitivy i tranzitivy v kalmyckom jazyke (morfologija, sintaksis, semantika). – *Uchënye zapiski Samarkandskogo gosudarstvennogo universiteta. Novaja serija* 314: 37–54.

Nedyalkov, I. V. 1991: Recessive-accessive polysemy of verbal suffixes. – *Languages of the world* 1: 4–31.

Nedjalkov, V. P. & Sil'nickij, G. G. 1969a: Tipologija kauzativnyx konstrukcij. – A. A. Xolodovich (ed.), *Tipologija kauzativnyx konstrukcij. Morfologicheskij kauzativ*. Leningrad: Nauka. 5–19.

Nedjalkov, V. P. & Sil'nickij, G. G. 1969b: Tipologija morfologicheskogo i leksicheskogo kauzativov. – A. A. Xolodovich (ed.), *Tipologija kauzativnyx konstrukcij. Morfologicheskij kauzativ*. Leningrad: Nauka. 20–50.

Ochirov, U. U. 1964. *Grammatika kalmyckogo jazyka. Sintaksis*. Elista: Kalmgosizdat.

Pjurbeev, G. C. 2005: O sintaksicheskix osobennostjax "Mongol'skogo slovarja Mukaddimatal-Adab". – *K 100-letiju so dnja rozhdenija T. A. Bertagaeva. Sbornik statej*. Elista: KIGI RAN. 165–169.

Pylkkänen, Liina 2002: *Introducing arguments*. PhD dissertation. Massachusetts Institute of Technology.

Sanzheev, G. D. (ed.) 1963: *Sravnitel'naja grammatika mongol'skix jazykov. Glagol*. Moskva: Izdatel'stvo vostochnoj literatury.

Sanzheev, G. D. (ed.) 1983: *Grammatika kalmyckogo jazyka. Fonetika i morfologija*. Elista: Kalmyckoe knizhnoe izdatel'stvo.

Say, S. S. 2009: Argumentnaja struktura kalmyckix kauzativnyx konstrukcij. – Say et al. (eds), 387–464.

Say, S. S. & V. V. Baranova & N. V. Serdobol'skaja (eds). 2009: *Issledovanija po grammatike kalmyckogo jazyka*. Acta linguistica Petropolitana. Trudy instituta lingvisticheskix issledovanij RAN, Vol. V, Part 2. Sankt-Peterburg: Nauka. Also available online at <http://iling.spb.ru/pdf/alp/alp_V_2.pdf>. (Retrieved on July 31, 2013.)

Serdobol'skaja, N. V. 2009. Akkuzativ subjekta v zavisimoj predikacii: za i protiv pod"ëma argumenta v kalmyckom jazyke. – Say et al. (eds). 581–621.

Shibatani, Masayoshi 1976: The grammar of causative constructons: a conspectus. – Masayoshi Shibatani (ed.), *The grammar of causative constructions*. New York: Academic Press. 1–40.

Shibatani, Masayoshi & Prashant Pardeshi 2002: The causative continuum. – Masayoshi Shibatani (ed.). *The grammar of causation and interpersonal manipulation*. Amsterdam: John Benjamins. 85–126.

Vydrina, A. V. 2009: Upotreblenie pokazatelja passiva v kalmyckom jazyke. – Say et al. (eds). 347–386.

Xarchevnikova, R. P. 2002: Kategorija zaloga: struktura zalogovyx konstrukcij v sovremennom kalmyckom jazyke. – E. R. Tenishev (ed.), *Voprosy teoreticheskoj grammatiki kalmyckogo jazyka*. Elista: KGU. 70–89.

SUSA/JSFOu 94, 2013

Olga Seesing (München)

Subjektposition und Informationsstrukturierung in kalmückischen Adverbialnebensätzen

1. Einführung

Lineare Strukturierung komplexer Satzkonstruktionen ist seit einiger Zeit häufig die zentrale Frage einzelsprachlicher sowie sprachtypologischer Studien. Unter den in Betracht gezogenen (hypothetischen) Motivationen für bestimmte Wortstellungsprinzipien komplexer Satzkonstruktionen wird vor allem die Informationsstrukturierung besonders berücksichtigt (vgl. Lenerz 1977, Givón 1983, 1988, Reis 1993, Birner & Ward 1998, Verstraete 2004, Kaltenböck 2004, Gibson et al. 2005, Diessel 2005, 2008). Aufgrund der informationsstrukturellen und pragmatischen Aspekte wurde versucht, die Positionsvarianz der Nebensätze in einzelnen Sprachen zu erklären und sprachübergreifende Tendenzen festzuhalten. Eine Reihe von Studien zur Position von Adverbialnebensätzen im Englischen zeigt, dass vorangestellte Adverbialsätze als thematischer Hintergrund für die Interpretation der darauffolgenden neuen Information dienen (vgl. Ford 1993, Thompson & Longacre 1985, Fox & Thompson 1986, Kortmann 1991, 1996, Diessel 2005, 2008).

Zur linearen Strukturierung komplexer Satzkonstruktionen des Kalmückischen gibt es bisher keine Studien. Das Kalmückische weist genauso wie die anderen mongolischen Sprachen eine feste SOV-Wortstellung auf; in solch einer linksverzweigenden Sprache geht der Nebensatz dem Hauptsatz immer voran, womit eine Positionsvarianz des Nebensatzes ausgeschlossen ist. Das einzig mögliche bewegliche Element ist dabei das explizit ausgedrückte Subjekt des Hauptsatzes, welches zwei Positionen einnehmen kann[1]: vor dem Nebensatz am Satzanfang oder nach dem Nebensatz. Zusätzlich wird das gemeinsame Subjekt häufig auch weggelassen. Die folgenden Belege illustrieren die Stellungsvariation in den subjektdifferenten (1a, 1b, 1c) und subjektidentischen (2a, 2b, 2c) Sätzen:

(1a) [*Nama-g* *Sivr-t* *ködl-x-d*] ***Baatr*** *ger* *av-č*
ich-ACC Sibirien-DAT arbeiten-PTCP.FUT-DAT B. Haus nehmen-IND.EVD
'Als ich in Sibirien arbeitete, heiratete Baatr';

(1b) ***Baatr*** [*nama-g* *Sivr-t* *ködl-x-d*] *ger* *av-č*
B. ich-ACC Sibirien-DAT arbeiten-PTCP.FUT-DAT Haus nehmen-IND.EVD
'Als ich in Sibirien arbeitete, heiratete Baatr';

1. Mit Ausnahme der Relativsätze, deren Bezugsnomen gleichzeitig das Subjekt des Hauptsatzes ist.

(1c) [*Nama-g* *Sivr-t* *ködl-x-d*] *ger* *av-č*
ich-ACC Sibirien-DAT arbeiten-PTCP.FUT-DAT Haus nehmen-IND.EVD
'Als ich in Sibirien arbeitete, heiratete Baatr';

(2a) [*Sivr-t* *ködl-x-d-än*] ***Baatr*** *ger* *av-č*
Sibirien-DAT arbeiten-PTCP.FUT-DAT-**REFL** B. Haus nehmen-IND.EVD
'Als (er) in Sibirien arbeitete, heiratete Baatr';

(2b) ***Baatr*** [*Sivr-t* *ködl-x-d-än*] *ger* *av-č*
B. Sibirien-DAT arbeiten-PTCP.FUT-DAT-**REFL** Haus nehmen-IND.EVD
'Als Baatr in Sibirien arbeitete, heiratete er (Baatr)';

(2c) [*Sivr-t* *ködl-x-d-än*] *ger* *av-č*
Sibirien-DAT arbeiten-PTCP.FUT-DAT-**REFL** Haus nehmen-IND.EVD
'Als (er) in Sibirien arbeitete, heiratete (er)'.

Mit meiner ersten repräsentativen Stichprobe (1000 Belege) habe ich versucht, bestimmte Prinzipien der linearen Strukturierung für Adverbial-, Komplement- und Relativsatzkonstruktionen zu ermitteln. Im Fokus dieses Artikels stehen jedoch nur subjektidentische Adverbialnebensätze. Die subjektdifferenten Adverbialkonstruktionen werden in die Analyse nicht einbezogen, weil aufgrund der differenzierten Subjektmarkierung im Nebensatz die Positionsvarianz des Hauptsatzsubjektes eigene Besonderheiten aufweist. Die Analyse von ca. 500 Belegen von subjektidentischen Adverbialkonstruktionen lieferte folgende Ergebnisse: 57 % der Belege haben ein satzinitiales Subjekt, bei 26 % der Belege folgt das gemeinsame Subjekt unmittelbar einem Nebensatz und 17 % der Belege haben ein Nullsubjekt. Die ausführliche Korpusanalyse nach dem Informationsstatus des Subjektreferenten und dem Informationsgewicht von Neben- und Hauptsatz zeigte, dass die Positionsvarianz des Hauptsatzsubjekts sowie Nullsubjekt tatsächlich mit der pragmatischen Strukturierung des Textes zusammenhängen.

Im Folgenden werden die Prinzipien der Informationsstrukturierung der subjektidentischen Adverbialkonstruktionen und das damit verbundene variierende Stellungsverhalten des Hauptsatzsubjekts erörtert. Zunächst wird die subjektidentische Konstruktion definiert und der Subjektidentitätsmarker analysiert, anschließend werden die möglichen Positionen des gemeinsamen Subjekts ausführlich besprochen und die Faktoren erörtert, die mit einer bestimmten Subjektposition korrelieren.

2. Subjektidentitätsmarker in komplexen Infinitkonstruktionen

Hier werden komplexe subjektidentische Konstruktionen mit infiniten Verbalformen als Prädikat im Nebensatz betrachtet; bifinite Konstruktionen mit finiten Prädikaten in adverbialen Nebensätzen gibt es im Kalmückischen kaum. Das Augenmerk wird dabei ausschließlich auf die Adverbialkonstruktionen gelegt, die einen zentralen Teil der Syntax des komplexen Satzes bilden.

Zu den infiniten Verbalformen des Kalmückischen gehören sieben Partizipial- und 12 Konverbialformen (die Zahl von infiniten Verbalformen variiert in den existierenden Arbeiten, vgl. Bobrovnikov 1849, Kotvicz 1929, Sanžeev 1983: 234–258). Konverbien fungieren als subordinierte Prädikate adverbialer Konstruktionen, wobei die Signalisierung der Einbettung in einen übergeordneten Hauptsatz durch das konverbiale Suffix erfolgt. Die syntaktisch polyfunktionalen Partizipien, die selbst nur ein temporales Verhältnis zum Ausdruck bringen, benötigen dagegen zusätzliche Verknüpfungsmittel wie Kasusaffixe[2], Postpositionen, Partikel und Hilfsverben. In den Adverbialnebensätzen des Kalmückischen sind alle diese strukturellen Typen vertreten.

Die Mehrheit der infiniten Prädikate kann sowohl subjektdifferente als auch subjektidentische Konstruktionen bilden[3]. Beispiel (3) etwa ist eine Kombination zweier sich durch Subjektkoreferenz unterscheidender Konstruktionen mit dem Futurpartizip im Dativ:

(3) *Čama-g* *buulh-x-d-**an*** *neg* *zad-la-v,* (BB-99)
du-ACC heiraten-PTCP.FUT-DAT-**REFL** einmal s.satt_essen-DIR.EVD-1SG
eež-än *ük-x-d* *neg* *zad-la-v*
Mutter-REFL sterben-PTCP.FUT-DAT einmal s.satt_essen-DIR.EVD-1SG
'Einmal aß ich mich satt, als ich dich heiratete, (noch)
einmal aß ich mich satt, als meine Mutter starb.'

In subjektdifferenten Konstruktionen kann die Subjektdifferenz auch durch die possessiven Affixe an den infiniten Prädikaten signalisiert werden:

(4) *Ir-xlä-**m**,* *kün* *uga* *bilä*
kommen-CVB.COND-**POSS.1SG** Mensch NEG sein:DIR.EVD
'Als ich kam, war kein Mensch da';

2. Einige Konverbien, die in den existierenden Grammatiken des Kalmückischen traditionell als solche bezeichnet werden, sind in der Tat partizipiale Formen mit bestimmten Kasusaffixen, die sich auf unterschiedlichen Stufen des Grammatikalisierungsprozesses befinden, z.B. das finale Konverb auf *-xAr* ist das Futurpartizip auf *-x* im Instrumental (*-Ar*), das konditionale Konverb auf *-xlA* ist das Futurpartizip auf *-x* im Komitativ (*-lA*), s. Beleg (7).

3. Vgl. die analoge Präsentation und Analyse der subjektidentischen und subjektdifferenten Infinitkonstruktionen des Burjatischen (Skribnik 1988: 20–27).

1.Sg	*Ir-xlä-**m***,		‘Als ich kam,
2.Sg	*Ir-xlä-**čn***,		‘Als du kamst,
1.Pl	*Ir-xlä-**mdn***,	*kün uga bilä.*	‘Als wir kamen, war kein Mensch da’.
2.Pl	*Ir-xlä-**tn***,		‘Als ihr kamt,
3.Sg/Pl	*Ir-xlä-**n′***,		‘Als er/sie kam/en,

In subjektidentischen Konstruktionen kodiert das reflexiv-possessive Affix *-An*[4] Subjektidentität (SI) ungeachtet der Personenkongruenz. Vergleichen wir das ganze Paradigma einer konverbialen Konstruktion mit dem Terminalkonverb auf *-tl*:

(5) *Naaran* *ir-tl-**än*** *tiigž* *san-ža-la-v* (DA2-30)
Hierher kommen-CVB.TERM-REFL so denken-PROG-DIR.EVD-1SG
‘Bis ich hierher kam, dachte ich so’

1.Sg		*san-ža-la-**v***	‘Bis ich hierher kam, dachte ich’;
2.Sg		*san-ža-la-**č***	‘Bis du hierher kamst, dachtest du’;
1.Pl	*Naaran ir-tl-**än***	*san-ža-la-**vidn***	‘Bis wir hierher kamen, dachten wir’;
2.Pl		*san-ža-la-**t***	‘Bis ihr hierher kamt, dachtet ihr’;
3.Sg/Pl		*san-ža-la-**Ø***	‘Bis sie hierher kamen, dachten sie’.

In allen diesen Sätzen bleibt das infinite Prädikat *ir-tl-än* bei der Veränderung der grammatischen Person des Hauptsatzprädikats unverändert, weil es nur die Subjektidentität unabhängig von der konkreten Person und Zahl des Subjekts im Hauptsatz kennzeichnet.

Neben dem zentralen Allomorph *-An* werden als weitere Allomorphe *-n* nach Ablativ (6), Instrumental und Direktiv, *-rn* nach Kopulativ (7) und *-n′* nach Genitiv (8) verwendet:

(6) *Čirä-hi-n′* *üz-x-**äs-n*** *urd* *terü-g* *tan′-v* (IL-213)
Gesicht-ACC-POSS.3 sehen-PTCP.FUT-**ABL-REFL** bevor er-ACC erkennen-PST
‘Sie erkannte ihn, (noch) bevor sie sein Gesicht sah’;

(7) *Xärü* *ög-x-**lä-rn*** *survr-tn* *mart-čk-u-v*
Antwort geben-PTCP.FUT-**COP-REFL** Frage-POSS.2PL vergessen-COMPL-PST-1SG
‘Während ich antwortete, habe ich die Frage vergessen’;

(8) *Ta* *nüü-x-in-**n′*** *ömn* *ald′* *bää-lä-t?* (DA-185)
sie umziehen-PTCP.FUT-**GEN-REFL** bevor wo sein-DIR.EVD-2PL
‘Wo haben Sie gewohnt, bevor Sie umgezogen sind?’

4. Großbuchstaben in den Affixen signalisieren Vokalharmonie.

In den traditionellen Grammatiken wird (ohne weitere Begründung) gesagt, dass Nomina im Genitiv bei der reflexiven Deklination das possessive Affix der 3. Person *-n′* statt des reflexiv-possessiven *-An* bekommen. Eine interessante Hypothese stellt Say (2009: 646–652) auf: Die Genitivform mit dem reflexiv-possessiven Marker fehlt im Kalmückischen, was durch bestimmte syntaktische Faktoren bedingt ist. Da diese Hypothese jedoch weiterer Untersuchung bedarf, wird hier das Affix *-n′* traditionell als Allomorph des reflexiven Affixes *-An* betrachtet.

In partizipialen Konstruktionen wird das reflexiv-possessive Affix *-An* als SI-Marker direkt an das Partizip (nach dem Kasusmarker) (3), in postpositionalen Konstruktionen entweder an die Postposition (9) oder an das kasusmarkierte Partizip (6, 8) angefügt. Dabei dient es gleichzeitig auch als Grenzmarker des Nebensatzes in der Konstruktion.

(9) *Bi oda end bää-sn deer-**än** en* (EK-205)
ich jetzt hier sein-PTCP.PRF solange-**REFL** dieser
bahčud-la küünd-äd üz-nä-v
Jugendliche-COP sprechen-CVB.PRF sehen-PRS-1SG
'Solange ich nun hier bin, rede ich mit diesen Jugendlichen.'

In konverbialen Konstruktionen wird der Subjektidentitätsmarker *-An* nur an das Terminalkonverb auf *-tl* und an das grammatikalisierte Konditionalkonverb auf *-xlA* angegliedert (5); die grammatikalisierten Konverbien partizipialer Herkunft auf *-sArA* und *-xArA* haben dieses Affix als „einmontiertes" Strukturelement (vgl. Ramstedt 1903:117). Die weiteren konverbialen Formen – vier „begleitende" Konverbien auf *-ž/-č*, *-Ad*, *-n*, *-n uga* (*-lgo*) und vier „adverbiale" Konverbien auf *-xAr*, *-vAs*, *-xn′*, *-včn* – sind in meinem Korpus mit dem reflexiven Affix *-An* nicht belegt.

3. Positionsvarianz des Hauptsatzsubjekts

Wie schon erwähnt, weist das gemeinsame explizit ausgedrückte Nominativsubjekt in subjektidentischen Adverbialkonstruktionen ein variierendes Stellungsverhalten auf: Es kann eine satzinitiale Stellung einnehmen oder dem Nebensatz folgen, etwas seltener kommt aber auch ein Nullsubjekt vor. Im Folgenden werden diese Präferenzen anhand einiger Beispiele illustriert, wobei mit der am häufigsten belegten begonnen wird.

3.1. Initiale Position: Das gemeinsame Subjekt eröffnet den komplexen Satz

(10) ***Šindä*** *har-č* *nüü-x-d-**än*** (DA-189)
Š. ausgehen-CVB.IMPF umziehen-PTCP.FUT-DAT-**REFL**
arvn *zurha-ta* *bää-s-mn*
zehn sechs-COM sein-PTCP.PRF-AFF
'Šindä war sechzehn, als sie umzog.'

In Beleg (10), der innerhalb des Textes einen neuen thematischen Block eröffnet, wird das Topik *Šindä*, das für kurze Zeit von der „Diskursbühne" verschwunden ist, vom Sprecher wieder aufgenommen und ins Zentrum des weiteren Diskurses gestellt. Der Nebensatz, der dem gemeinsamen Subjekt folgt, liefert eine bekannte Information über den Subjektreferenten, der Hauptsatz dagegen eine neue. Es ist zu vermuten, dass der Sprecher durch die satzinitiale Position des Subjekts *Šindä* dem Hörer signalisiert, dass es im Weiteren um das neu aktivierte Topik gehen wird.

Das nächste Beispiel zeigt, dass neben der Topikreaktivierung auch Kontrast als Faktor für die initiale Subjektpostition auftritt:

(11) *Bi* *ös-äd* *ik* *bol-xla-rn* (DA-205)
ich wachsen-CVB.PRF groß werden-CVB.COND-REFL
kü *zok-š-go-v*
Mensch schlagen-PTCP.FUT-NEG-1SG
'Wenn ich erwachsen bin, werde ich keinen Menschen schlagen.'

Der Inhalt des Nebensatzes ist gegeben, der des Hauptsatzes ist dagegen neu. Das Subjekt *bi*, das sich auf den Sprecher bezieht, ist per se diskursprominent. In einer subjektidentischen Konstruktion mit diskursprominenten Subjektreferenten ist eine Nullanapher zu erwarten. Da der Sprecher in diesem Satz jedoch auf einen Kontrast zwischen sich selber und dem Hörer (*bi* 'ich' und *ik kövüd* 'große, ältere Jungen (die Kleinere schlagen)') abzielt, wird statt einer Nullanapher das Subjekt *bi* am Satzanfang platziert.

Dieselbe Situation ist auch in (12) zu beobachten, wo das gemeinsame Subjekt *Tövkä* im Kontrast zu dem indirekten Objekt *nanas* (der Sprecher) steht und als ein kontrastiver Topikfokus die satzinitiale Position besetzt:

(12) ***Tövkä*** *škol-d-an* *sur-ča-x-d-**an*** (BA-180)
T. Schule-DAT-REFL lernen-PROG-PTCP.FUT-DAT-REFL
nan-as *nevčk* *dorar* *sur-dg* *bilä*
ich-ABL wenig schlecht lernen-PTCP.HAB sein:DIR.EVD
'Tövkä, als sie in die Schule ging, lernte ein wenig schlechter als ich.'

3.2. Das gemeinsame Subjekt folgt dem Nebensatz und eröffnet den Hauptsatz

Wie das kalmückische Material zeigt, kann nicht nur der Hauptsatz, sondern auch der Nebensatz (thematisch) neue Informationen über das topikale Subjekt liefern. In diesem Fall wird das gemeinsame topikale Subjekt in einer Zwischenposition platziert. (13) ist dem folgenden Kontext entnommen: Der Sprecher führt eine neue Person *Čon* in den Diskurs ein und liefert deren ausführliche Charakterisierung. Einer der thematischen Mikroblocks beginnt mit dem folgenden Satz:

(13) *Xurg-t* *bos-ž* *üg kel-x-d-**än*** (DB-171)
Versammlung-DAT aufstehen-CVB.IMPF Wort sagen-PTCP.FUT-DAT-**REFL**
Čon *ulŋtŋhu* *bol-d-mn*
Čon lebhaft werden-PTCP.HAB-AFF
'Wenn (er) bei Versammlungen aufsteht und eine Rede hält, wird Čon lebhaft.'

Der vorausgehende Nebensatz führt ein neues Thema ein und bestimmt die thematischen Grenzen des neuen Textabschnittes − „Situation bei Versammlungen". Das Diskurstopik *Čon* nimmt als gemeinsames Subjekt die Position zwischen Neben- und Hauptsatz ein. Das diskursprominente Subjekt wird nicht durch eine Nullanapher ersetzt, weil es eine zusätzliche Funktion hat: Es signalisiert die neue Information des Nebensatzes − eine Erklärung der früher unbekannten Umstände (in temporalem Bezug zur Hauptinformation).

Das nächste Beispiel ist folgendem Kontext entnommen: Die Protagonistin erzählt über das unmögliche Benehmen ihres ständig launischen Mannes, der kürzlich schwere Brandverletzungen erlitten hat. Der Textabschnitt endet mit dem folgenden Satz:

(14) *Šat-sn-an-n'* *xöön* *Ordaš* *jir* *jar* (Bl.A-267)
s.verbrennen-PTCP.PRF-GEN-REFL nach O. sehr bissig
bol-ž *od-v*
werden-CVB.IMPF AUX-PST
'(Gerade) Nachdem er sich verbrannt hatte, wurde Ordaš sehr bissig.'

Der Nebensatz stellt den Fokus dar: Die bekannte Information „Brandverletzungen" wird im Nebensatz vom Sprecher hervorgehoben. Der Nebensatz, der den Informationsstatus „neu" hat, wird vor dem topikalen Subjekt *Ordaš* platziert, das in seiner Zwischenposition auf das (fokale) Informationsgewicht des Nebensatzes hinweist.

3.3. Nullsubjekt

Ein Nullsubjekt kommt vor, wenn der Subjektreferent als Diskurstopik aktiv ist (und im weiteren Diskurs das prominente Topik bleibt):

(15a) *Egč* *Tosta* *xoir* *däkž* *ir-lä*
Tante T. zwei Mal kommen-DIR.EVD
'Tante Tosta kam zweimal'.

(15b) *Türün* *ir-x-d-än* *neg* *bank* *tos* (Bl.A-23)
erster kommen-PTCP.FUT-DAT-**REFL** ein Dose Butter
av-č *ir-v*
nehmen-CVB.IMPF kommen-PST
'Als (sie) zum ersten Mal kam, brachte (sie) eine Dose Butter mit.'

Die beiden Sätze sind der Anfang eines Textausschnittes mit der Hauptfigur Tante Tosta. In (15a) wird *egč Tosta*, das Topik dieses Ausschnittes wieder eingeführt und eine neue Information darüber geliefert. Diese neue Information wird im darauffolgenden Nebensatz aufgenommen und wiederholt[5], um eine daran anknüpfende, neue Information über das Diskurstopik hinzuzufügen. Der Nebensatz bildet damit einen thematischen Hintergrund für die neue Information des Hauptsatzes und die Nullanapher signalisiert den aktiven Informationsstatus des eingeführten Subjektreferenten.

(16a) *Danara* *xoir,* *ghurvn* *ir-äd* *od-v*
D. zwei drei kommen-CVB.PRF kommen-PST
'Danara kam ungefähr zwei-, dreimal'.

(16b) *Egč-m* *süüld* *ir-x-d-än* *son'n* (Bl.A-77)
Schwester-POSS.1SG zuletzt kommen-PTCP.FUT-DAT-**REFL** interessant
zäŋg *kel-v*
Nachricht sagen-PST
'Als meine ältere Schwester letztes Mal kam,
erzählte sie eine interessante Nachricht.'

Die Belege (16a, 16b) illustrieren dieselbe Strategie wie das oben besprochene Beispiel: Der Nebensatz wiederholt die gerade eingeführte Information und etabliert einen Bezugsrahmen für die Information des nachfolgenden Hauptsatzes. Aber das in (16a) eingeführte Topik *Danara* wird im darauffolgenden komplexen Satz (16b) umbenannt: *egčm* 'meine ältere Schwester'. Das Subjektpaar *Danara* und *egčm* bildet

5. Die sofortige Wiederholung von Information im Nebensatz, die im vorausgehenden finiten Satz zum ersten Mal präsentiert wurde, ist eine charakteristische Technik, die in narrativen Texten des Kalmückischen verwendet wird.

eine progressive Anapher: Der Informationsstatus des Subjekts *egčm* ist gleichzeitig gegeben und neu, weil die neue Information (= 'Danara ist die älteste Schwester des Sprechers') über das gerade eingeführte Topik hinzugefügt bzw. betont wird. Das quasi-„neue" Referentendenotat *egčm* wird, auch wenn es sich auf das aktive Topik bezieht, an den Satzanfang gestellt.

4. Zusammenfassung

Zusammenfassend ist Folgendes festzuhalten: In komplexen Infinitkonstruktionen, bei denen die Erststellung des infiniten Prädikats gegenüber dem finiten Prädikat fixiert ist, kann das gemeinsame, explizit ausgedrückte Subjekt als einziges bewegliches Element zwei Positionen – die satzinitale oder die Zwischenposition direkt nach dem Nebensatz – besetzen (in subjektidentischen Adverbialkonstruktionen ist es das gemeinsame Subjekt); seine Position wird durch pragmatische und informationsstrukturelle Faktoren beeinflusst, d.h. durch das Zusammenwirken von Informationsstatus des gemeinsamen Subjekts und Informationsgewicht des Nebensatzes. Im Fall der subjektidentischen Adverbialkonstruktionen ergeben sich folgende Möglichkeiten:

a. S NS_{alt} HS_{neu}

Wenn das gemeinsame Subjekt ein **reaktiviertes** Diskurstopik oder **einen kontrastiven Topikfokus** bezeichnet, wird der Subjektreferent genannt (Nullanapher unzulässig); das gemeinsame Subjekt besetzt dabei die satzinitiale Position.

b. $NS_{fok/neu}$ S_{top} HS_{neu}

Wenn der Nebensatz **fokale** bzw. **(thematisch) neue** Informationen über das topikale Subjekt liefert, folgt das gemeinsame Subjekt unmittelbar dem Nebensatz.

c. Nullsubjekt: NS_{alt} HS_{neu}

Bei einer vorhersehbaren Entwicklung der zu beschreibenden Ereignisse werden im Nebensatz bekannte bzw. als bekannt vorausgesetzte Informationen und im Hauptsatz neue Informationen über den gemeinsamen diskursprominenten Subjektreferenten genannt. Dabei wird der saliente Informationsstatus des Subjektreferenten durch eine Nullanapher signalisiert, und nur das prädikative Affix am finiten Prädikat verweist auf die Person des gemeinsamen Subjekts. Der Nebensatz mit der bekannten Information bildet einen thematischen Hintergrund für den neuen Inhalt des Hauptsatzes.

Der vierte potenziell zu erwartende Fall, wenn das Subjekt ein neues Topik bezeichnet und der Nebensatz neue Information liefert, ist in meinem Korpus nicht belegt. Vermutlich ist die Korrelation 'neues Topik – neue Information im Nebensatz' in den subjektidentischen Konstruktionen unmöglich.

Abkürzungen

ABL	Ablativ
ACC	Akkusativ
AFF	Affirmativ
AUX	Auxiliar
COM	Komitativ
COMPL	Kompletiv
COND	Konditional
COP	Kopulativ
CVV	Konverb
DAT	Dativ
DIR.EVD	Direkte Evidentialität
FUT	Futur
GEN	Genitiv
HAB	Habitual
HS	Hauptsatz
IMP	Imperativ
IMPF	Imperfektiv
IND.EVD	Indirekte Evidentialität
NEG	Negation
NS	Nebensatz
PL	Plural
POSS	Possessiv
PRF	Perfekt
PROG	Progressiv
PRS	Präsens
PST	Past
PTCP	Partizip
REFL	Reflexiv
S	Subjekt
SG	Singular
TERM	Terminal

Textkorpus

BA	Badmin Alexej, *Arnzlyn güüdl*, Xal'mg degtr harhač, Elst 1989.
BB	Basŋga Baatr, *Bumbin orn*, Xal'mg degtr harhač, Elst 1981.
Bl.A	Balakan Alexej, *Zarhim evrän ketn*, Xal'mg degtr harhač, Elst 1975.
DA	Džimbin Andrej, *Šindä*, Xal'mg degtr harhač, Elst 1991.
DA2	Džimbin Andrej, *Temän üüln*, Xal'mg degtr harhač, Elst 1973.
DB	Doržin Basŋ, *Ezn*, Xal'mg degtr harhač, Elst 1981.
EK	Ernžänä Konstantin, *Halan xadhl*, Xal'mg degtr harhač, Elst 1972.
IL	Inžin Lidži, *Ol'dan küükn*, Xal'mg degtr harhač, Elst 1972.

Literatur

Birner, Betty J. & Gregory Ward 1998: *Information Status and Noncanonical Word Order in English*. Amsterdam: John Benjamins.

Bobrovnikov = А. Бобровников 1849: *Грамматика монгольско-калмыцкого языка.* Казань: Университетская типография.

Diessel, Holger 2001: The ordering distribution of main and adverbial clauses: A typological study. – *Language* 77: 343–365.

Diessel, Holger 2005: Competing motivations for the ordering of main and adverbial clauses. – *Linguistics* 43: 449–470.

Diessel, Holger 2008: Iconicity of sequence. A corpus-based analysis of the positioning of temporal adverbial clauses in English. – *Cognitive Linguistics* 19, 457–482.

Ford, Cecilia E. 1993: *Grammar in Interaction. Adverbial clauses in American English conversations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Fox, B. A. & S. A. Thompson 1986: Conditionals in discourse: a text-based study from English. – E. C. Traugott, A. ter Meulen, J. S. Reilly, C. A. Ferguson (eds), *On Conditionals*. Cambridge: Cambridge University Press. 353–372.

Gibson, E. & T. Desmet & D. Grodner & D. Watson, Kara Ko 2005: Reading relative clauses in English. – *Cognitive Linguistics* 16: 313–353.

Givón, Talmy (ed.) 1983: *Topic Continuity in Discourse: A quantitative cross-language study*. Amsterdam: John Benjamins.

Givón, Talmy 1988: The pragmatics of word order: Predictability, importance and attention. – M. Hammond & E. A. Moravcsik & J. Wirth (eds), *Studies in Syntactic Typology*, 243–284.

Kaltenböck, Gunther 2004: *It-extraposition and non-extraposition in English. A study of syntax in spoken and written texts*. Wien: Braunmüller.

Kortmann, Bernd 1991: *Free Adjuncts and Absolutes in English. Problems of control and interpretation*. London: Routledge.

Kortmann, Bernd 1996: *Adverbial subordination. A typology and history of adverbial subordinators based on European languages*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Kotvicz = В. Л. Котвич 1929: *Опыт грамматики калмыцкого разговорного языка*. Ржевнице у Праги: Издание Калмыцкой комиссии культурных работников.

Krifka, Manfred 2007: Basic notions of information structure. – C. Féry, G. Fanselow, M. Krifka (eds), *Working Papers of the SFB632, Interdisciplinary Studies on Information Structure (ISIS)* 6. Potsdam: Universitätsverlag. 13–56.

Krifka, Manfred 2006: Association with focus phrases. – Valéria Molnár & Susanne Winkler (eds), *The architecture of focus*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 105–136.

Lenerz, Jürgen 1977: *Zur Abfolge nominaler Satzglieder im Deutschen*. Tübingen: Narr.

Očirov = У. У. Очиров 1964: *Грамматика калмыцкого языка. Синтаксис*. Элиста: Калмгосиздат.

Pjurbeev = Г. Ц. Пюрбеев 1979: *Грамматика калмыцкого языка. Синтаксис сложного предложения*. Элиста: Калмгосиздат.

Ramstedt, G. J. 1903: *Über die Konjugation des Khalkha-Mongolischen*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne XIX. Helsingfors: Société Finno-Ougrienne.

Reis, Marga (ed.) 1993: *Wortstellung und Informationsstruktur*. Tübingen: Niemeyer.

Sanžeev = Санжеев Г. Д. 1963: *Сравнительная грамматика монгольских языков. Глагол*. Москва: Издательство научной литературы.

Sanžeev = Санжеев Г. Д. (ed.) 1982: *Грамматика калмыцкого языка. Фонетика и морфология*. Элиста: Калмгосиздат.

Say = С. С. Сай 2009: Грамматический очерк калмыцкого языка. – С. С. Сай & В.В. Баранова & Н. В. Сердобольская (eds), *Исследования по грамматике калмыцкого языка*. Санкт-Петербург: Наука. 622–709.

Skribnik = Скрибник, Е. К. 1988: *Полипредикативные синтетические предложения в бурятском языке*. Новосибирск: Наука.

Thompson, Sandra A. & Robert E. Longacre 1985: Adverbial clauses. – Timothy Shopen (ed.) *Language Typology and Syntactic Description*,Vol. II. Cambridge: Cambridge University Press. 171–234.

Verstraete, Jean-Christophe 2004: Initial and final position of adverbial clauses in English: the constructional basis of the discourse and syntactic differences. – *Linguistics* 42: 819–853.

SUSA/JSFOu 94, 2013

Susanna Virtanen (Debrecen/Helsinki)

Informaatiorakenteen vaikutus suoran objektin merkintään mansin itämurteissa

1. Johdanto

Artikkelini päämääränä on luoda kattava kuvaus semanttista transitiivisuutta ilmaisevista rakenteista mansin kielen itämurteissa, keskittyen erityisesti suoran objektin merkinnässä tapahtuvaan vaihteluun. Vaikka aihetta tai sen osa-alueita onkin aiemmin sivuttu useissa kielitieteellisissä julkaisuissa, kattavaa tutkimusta nimenomaan itämansin transitiivisuuden ilmaisemisesta kokonaisuutena ei ole toistaiseksi julkaistu. Tähän saakka aihetta koskeva tieteellinen tieto on ollut ennen kaikkea pirstaleista yksittäisten morfologisten elementtien ja niiden käytön esittelyä kielioppikirjoissa ja krestomatioissa. Tutkimukseni on tarkoitus täyttää tämä eksaktin tiedon puute mansin kielen itämurteiden rakenteen tuntemuksessa ja luoda aiheesta kattava esitys modernin kielitieteen menetelmin.

Mansin kieltä puhutaan Hanti-Mansian autonomisessa piirikunnassa Länsi-Siperiassa. Kieli jakaantuu neljään päämurteeseen: pohjoiseen, läntiseen, eteläiseen ja itäiseen, joista enää pohjoiset murteet ovat käytännössä elossa. Itämurteet ovat hiipuneet jo joitain vuosia tai vuosikymmeniä sitten. Jatkossa puhun itämansista yhtenä käsitteenä, mutta käytännössä mansin itämurteita on neljä: Ylä-Konda, Keski-Konda ja Ala-Konda sekä Jukonda. Näistä kolmea ensimmäistä on puhuttu Konda-joen ylä-, keski- ja alajuoksulla, Jukondan murretta taas Jukonda-joen suistossa. Oma aineistoni edustaa Keski-Kondaa, ellei toisin mainita. Mansin itämurteita ja niiden rakennetta on yleensäkin käsitelty alan kirjallisuudessa verrattain vähän: mansin kieltä koskeva tutkimus on keskittynyt pohjoismurteisiin, joille on luotu kirjakieli ja joilla lähes kaikki mansin kirjallinen kulttuuri on toteutettu. Itämurteille ei ehditty laatia virallista kirjakieltä ennen murteiden täydellistä katoamista.

Mansin kielessä semanttista transitiivisuutta ilmaisevia morfologisia elementtejä on runsaasti, eikä niiden kaikkien käyttöä ole vielä tutkittu tyhjentävästi. Semanttista transitiivisuutta ilmaistaan sekä verbintaivutuksella että sijataivutuksella. Verbien osalta ilmiöön osallistuvat kaikissa murteissa sekä aktiivin subjekti- ja objektikonjugaatio että passiivi, sijataivutuksen osalta osassa murteita akkusatiivi. Subjektikonjugaatio on verbien tunnusmerkitön taivutuskategoria, jonka päätteillä ilmaistaan subjektin lukua ja persoonaa: subjektikonjugaatio esiintyy yksipaikkaisten verbien yhteydessä sekä kaksi- ja kolmipaikkaisten verbien yhteydessä ennen kaikkea (mutta ei ainoastaan) silloin kun suora objekti on morfologisesti merkitsemätön. Myös nominien omistusliitteillä on oma roolinsa transitiivisuuden ilmaisemisessa.

Pyrin luomaan selkeän kuvan mainittujen muotokategorioiden vaihtelusta keskittyen aktiivirakenteissa tapahtuvaan suoran objektin merkinnän vaihteluun: suora

objekti voi olla morfologisesti merkitsemätön, siihen voidaan viitata verbin objektikonjugaation päätteellä tai se voidaan verbintaivutuksen ohella merkitä akkusatiivin päätteellä tai omistusliitteellä. Mainittuja morfologisia elementtejä on kuvattu mm. Kulosen (nyk. Forsberg) teoksessa *Itämansin kielioppi ja tekstejä* (2007), joka on ensimmäinen itämurteille luotu kattava kielioppi. Kulonen on jo aiemmin väitöskirjassaan (1989) käsitellyt niin ikään transitiivisuuden ilmaisemiselle tärkeää passiivirakennetta koko obinugrilaisten kielten piirissä ja korostaa, että mansin passiivi on aktiiville käänteinen kategoria, jolla on hyvin aktiivinen luonne (Kulonen 1989: 70–73, 286–287). Passiivin ja aktiivin välinen vaihtelu on pragmaattisesti motivoitunutta, eikä siihen liity muutoksia toiminnan semanttisessa luonteessa. Tästä syystä passiivi liittyy kiinteästi omaan tutkimukseeni, joskin passiivin osalta esittelen vain sen, milloin passiivin käyttö on tarpeellista, puuttumatta passiivirakenteiden käyttöön detaljitasolla.

Tutkimukseni pääpaino on eri rakenteiden vaihtelussa ja vaihtelun syissä, joita on aiemmin tutkittu jonkin verran itämansille läheisten kielivarianttien osalta. Skribnik (2001) on tarkastellut verbien objektikonjugaation, datiivinsiirron ja passiivin käyttäytymistä mansin pohjoismurteissa ja todennut kaikkien mainitun kolmen morfologisen kategorian käytön määräytyvän informaatiorakenteen mukaan. Myös Nikolaevan (2001) näkökulma on informaatiorakenteellinen: hän esittelee suoran objektin paikalla esiintyvän sekundaaritopiikin mansin lähimmässä sukukielessä hantissa. Havas (2008) puolestaan on tehnyt suoran objektin merkinnästä yleissuomalais-ugrilaisen vertailun.

Vaikka yhtäläisyyksiä murteiden ja lähisukukielten välillä onkin paljon, mansin itä- ja pohjoismurteet myös eroavat toisistaan monella tavoin, eikä pohjoismurteiden perusteella voi tehdä suoria päätelmiä itämurteiden rakenteesta. Yksi huomattava ero on akkusatiivin puuttuminen pohjoismurteista, mikä on objektimerkinnän kannalta hyvin oleellinen eroavaisuus. Näin ollen itämansin tilanne on kartoitettava yksityiskohtaisesti itämansista kerätyn aineiston turvin. Pohjoismurteiden tai lähimmän sukukielen tutkimuksessa saatu tieto antaa suuntaa siitä, millainen itämurteiden rakenne voi olla, mutta tarkempi kartoitus on tehtävä itämurteista itsestään käsin. Tähän haasteeseen tutkimukseni pyrkii vastaamaan: tarkoitukseni on paitsi tehdä selkeä kartoitus itämansin transitiivisuuden ilmaisimista myös verrata obinugrilaisten kielten eri variantteja keskenään ja nostaa nimenomaan itämansi niiden joukosta omaksi kokonaisuudekseen.

Luvussa 2 esittelen tutkimusaineiston, sen keruumenetelmät sekä tiettyjä aineistoon liittyviä ongelmakysymyksiä. Luvussa 3 käsittelen tutkimukseni teoreettisia lähtökohtia ja luvussa 4 transitiivisuuden käsitettä erityisesti mansin kielen näkökulmasta. Aineistoanalyysin ja tutkimustulokset olen koonnut lukuun 5, ja luvussa 6 on yhteenveto tärkeimmistä tutkimustuloksista ja mahdollisesta lisätutkimusten tarpeesta.

2. Tutkimusaineisto

Mansit ovat edustaneet ja edustavat edelleen luonnonläheistä ja kirjasivistykseen sitomatonta kulttuurimuotoa. Mansien sivistyskieli on tarpeen vaatiessa ollut venäjä, eikä suurta tarvetta mansinkieliselle dokumentaatiolle ole syntynyt, tai se on poliittisista syistä estetty. Itämansin viimeisetkin puhujat ovat kuolleet joitain vuosia tai vuosikymmeniä sitten, joten elävää aineistoa ei ole saatavilla, eikä tallennettua kirjallista tai äänimateriaalia ole kovinkaan runsaasti. Kyseisille murteille ei ehditty luoda kirjakieltä standardeineen niiden eläessä. Kieltä on tallennettu ja analysoitu kirjallisessa muodossa lähinnä tieteen käyttöön. Kulonen (2007) julkaisi itämansin kieliopin tässä luvussa esiteltyjen aineistojen perusteella vasta itämurteiden hiivuttua.

Tästä syystä tutkimukseni pääasiallisena lähteenä toimii Kanniston vuosina 1901–1905 keräämä kansanrunouskokoelma Wogulische Volksdichtung[1], joka koostuu kuudesta tekstiosasta (I–VI) ja sanasto-osasta (VII): I *Texte Mütischen Inhalts* (Mytologisia tekstejä); II *Kriegs- und Heldensage* (Sota- ja sankaritarinoita); III *Märchen* (Satuja); IV *Bärenlieder* (Karhulauluja); V *Aufführungen beim Bärenfest* (Johdatus karhunpeijaisiin); VI *Schicksalslieder* (Kohtalolauluja); VII *Wörterverzeichnis zu den Bänden I–VI* (Niteiden I–VI sanasto). Folkloristiselta kannalta otos on varsin kattava ja tekstilajien variaatio laaja, mutta kielitieteellisesti aineisto asettaa tiettyjä rajoituksia.

Myös Munkácsi keräsi mansien kansanrunouskokoelman 1800-luvun kenttämatkoillaan (Munkácsi 1892a, 1892b, 1893, 1896). Kyseisessä kokoelmassa kuitenkin itämurteiden osuus on verrattain suppea, enkä ole katsonut sen tuovan merkittävää lisää aineistooni.

Kanniston kokoelmasta löytyy yhteensä 74 mansin itämurteilla kirjoitettua tekstiä, joiden laajuus on yhteensä noin 720 sivua. Näistä olen käynyt läpi sivumäärältään noin 50 % eli niteet I, III ja IV kokonaan sekä niteen II osittain: yhteensä noin 50 erillistä tekstiä. Näin ollen aineistossani on edustettuna sekä monentyyppistä proosaa että lyriikkaa. Olen lukenut mainitut tekstit läpi alusta loppuun ja poiminut niistä kaikki transitiivisuutta semanttisessa mielessä (transitiivisuuden käsitteestä tarkemmin luvussa 4) ilmaisevat lausekkeet: koko aineistoni kattaa n. 1200 lauseesimerkkiä. 85 % aineistosta on aktiivi- ja 15 % passiivilauseita. Koko aineistosta (aktiivi- ja passiivilauseet yhteensä) 83 % on kaksipaikkaisia ja 17 % kolmipaikkaisia rakenteita. Tässä yhteydessä siis määrittelen transitiivisuuden nimenomaan semanttisin kriteerein, jolloin transitiivilauseita edustavat muutkin kuin suoran objektin sisältävät aktiivilauseet.

Tutkimuksen eri analyysivaiheita varten olen jaotellut aineistoesimerkit paitsi em. lausetyyppien mukaan myös sen mukaan, mitä morfologisia elementtejä aktiivilauseen suoran objektin merkitsemiseen on käytetty. Oman ryhmänsä muodostavat merkitsemättömät suorat objektit, ts. lauseet, joissa verbi taipuu subjektikonjugaatiossa

1. Esimerkkilauseiden yhteydessä kokoelman osiin tullaan viittaamaan lyhenteellä WV: WV I, WV II jne.

ja nominiobjekti on nominatiivimuotoinen. Objektikonjugaation sisältämät lauseet olen edelleen jaotellut kolmeen alaryhmään: 1) nolla-anaforan sisältäviin, 2) objektikonjugaation lisäksi akkusatiivin sisältäviin sekä 3) objektikonjugaation lisäksi omistusliitteen sisältäviin. Näiden suurifrekvenssisten ryhmien lisäksi on pienempiä marginaalisia ryhmiä kuten subjektikonjugaation ja omistusliitteen sisältävät lauseet sekä objektikonjugaation yhteydessä esiintyvät nominatiivimuotoiset objektit.

Koska olen toteuttanut tutkimuksen ensi sijassa sata vuotta sitten kerättyjen kansanrunousaineistojen turvin, aineisto tuo toisinaan eteen kysymyksiä, jotka vaatisivat tiedon vahvistamista tai selventämistä muista lähteistä. Tuolloin vaihtoehdoiksi on jäänyt pyrkiä hyödyntämään muita vastaavia tekstilähteitä tai etsiä vertailuaineistoa niistä murteista, joista elävää materiaalia vielä saa. Tällainen työskentelymuoto luonnollisesti luo tietyt rajat päätelmien luotettavuudelle, mutta tutkimus on toteutettu niin monipuolisen aineiston turvin kuin mahdollista. Haasteita asettaa myös tekstien myyttinen luonne. Vaikka myyttisetkin tarinat kuvaavat arkipäivän asioita, selkeää arkipäivän keskustelukieltä on aika vähän. Lisäksi jatkuva yliluonnollisten tai mytologisten hahmojen kuvaaminen tekee myös tekstin ymmärtämisen paikoin hankalaksi. Tarinoiden kertojat ovat eläneet sekä elämän konkreettisten puitteiden että henkisen ja uskonnollisen kulttuurin kannalta vahvasti erilaisessa maailmassa kuin tulkitsijansa sata vuotta myöhemmin. Näin ollen lauseen konkreettisen sisällönkin ymmärtäminen on välillä vaatinut kulttuuriseikkoihin tutustumista.

Seuraavissa luvuissa esitetyt aineistoesimerkit on alkuperäisissä Kanniston teoksissa kirjoitettu suomalais-ugrilaisella tarkekirjoituksella (FUT). Sittemmin aineisto on muunnettu Kulosen kehittämälle itämansin kieleen soveltuvalla ortografialle (ks. Kulonen 2007: 9–10).

3. Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat

Tutkimukseni perustuu informaatiorakenteelliseen analyysiin ja sen osalta ennen kaikkea Lambrechtin (1994) näkemyksiin ja terminologiaan. Lisäksi olen soveltanut *Differential Object Marking* -ilmiötä (DOM) (ks. Aissen 2003, Bossong 1985), joka on sovellettavissa yhteen informaatiorakenteen tarkastelun kanssa. Nämä kaksi lähestymistapaa täydentävät toisiaan muodostaen yhdessä koherentin kuvauksen koko aiheesta. Mansin itämurteet edustavat DOM-kieltä, jossa viitetekijänä toimii informaatiorakenne. DOM-ilmiötä käsitellään luvussa 3.1 ja Lambrechtin näkemyksiä informaatiorakenteesta luvussa 3.2.

3.1. Differential Object Marking (DOM)

Differential Object Marking (sittemmin: DOM) koskee kieliä, joissa vain osa suorista objekteista on eksplisiittisesti merkitty ja merkintätapoja voi samassa kielessä olla useita (ks. esim. Bossong 1985). Suora objekti voi eri kielissä olla merkitty tai merkitsemätön erilaisten viitetekijöiden mukaan, jotka vaihtelevat kielikohtaisesti. Tyypillisiä tekijöitä ovat mm. elollisuus, määräisyys, topikaalisuus ja affektiivisuus.

Aissen (2003) on erityisesti nostanut esiin kaksi tekijää: elollisuuden ja määräisyyden. Aissenin mukaan yksi objektinmerkinnän perusfunktio on erottaa objekti subjektista: tyypillinen subjekti on määräinen ja elollinen, jolloin määräiset ja elolliset objektit on merkittävä eksplisiittisesti. Mitä elollisempi ja määräisempi objekti on, sitä todennäköisemmin se on merkitty. Kaikissa kielissä subjekti ei kuitenkaan ole selvästi määriteltävä käsite, joten teoriaa ei voida soveltaa mihin hyvänsä kieleen. Aissenin näkemysten mukaan elollisuus ja määräisyys muodostavat kumpikin oman universaalin jatkumonsa (ks. taulukko 1).

Elollisuus:	ihminen → muu elollinen → eloton
Määräisyys:	pronomini → erisnimi → määräinen → epämääräinen spesifi → epäspesifi

Taulukko 1. Elollisuus- ja määräisyyshierarkiat (Aissen 2003: 7).

On täysin kielikohtaista, mistä kohtaa jatkumoa kaikki objektit ovat merkittyjä, mutta kaikissa kielissä, jotka noudattavat näitä viitehierarkioita, jostain kohtaa jatkumoa löytyy piste, jonka edellä kaikki suorat objektit ovat merkittyjä ja jälkeen kaikki merkitsemättömiä. Jossain kielessä voi elollisuus korostua merkittyjen joukossa, jossain taas määräisyys. Nämä kaksi jatkumoa siis kohtaavat toisensa yksittäisessä objektimuodossa niin, että molemmat viitetekijät osaltaan vaikuttavat siihen, onko tietty yksittäinen objekti merkitty vai ei.

Elollisuus- ja määräisyyshierarkioiden lisäksi objektin merkitseminen tai merkitsemättä jättäminen voi DOM-kielissä perustua myös muihin viitetekijöihin kuten esim. topikaalisuuteen (ks. luku 3.2). Mm. Nikolaeva (2001), Dalrymple ja Nikolaeva (2011) ja Escandell-Vidal (2009) ovat kuvaneet topikaalisuuteen perustuvaa DOM-järjestelmää yksittäisissä kielissä. Topikaalisuuden merkitystä universaalilla tasolla on korostanut myös Iemmolo, joka johdattelee myös semanttiset ominaisuudet kuten elollisuuden topikaalisuudesta johtuviksi (Iemmolo 2010/2011: 271). Samalla hän esittää elollisuuteen ja määräisyyteen perustuvien järjestelmien olevan itse asiassa topikaalisuuten perustuvien järjestelmien kieliopillistumia (mts. 130–133, 269–270) eikä hyväksy lähtökohtaa, jossa objektin merkinnän perusfunktio olisi erottaa subjekti ja suora objekti toisistaan (mts. 3).

Uralilaisten kielten piirissä DOM on tyypillinen piirre, vaikkei kyseistä termiä ja teoriaa niiden yhteydessä yleensä ole mainittukaan. Esim. suomen kielessä suoran objektin merkintään käytetään sekä akkusatiivia että partitiivia ja vaille eksplisiittistä

merkintää jäävät ne objektit, joiden kanssa samassa lauseessa ei ole erillistä subjektia (imperatiivi, passiivi, tietyt infinitiivirakenteet). Useimmissa uralilaisissa kielissä vain osa suorista objekteista merkitään: edellä mainitun lisäksi esim. virossa, mordvassa, komissa, saamessa ja kaikissa samojedikielissä. Yhteinen akkusatiivin pääte palautuu kantauraliin, mutta siitä huolimatta osa objekteista on ollut morfologisesti merkitsemättömiä (Havas 2008: 2). Noin puolet kielikunnan kielistä edustaa tyyppiä, jossa myös merkitsemätön objekti voi esiintyä finiittiverbin yhteydessä (mts. 3). Kielikunnan sisällä siis systeemi ei ole yhtenäinen, vaan DOM ilmenee eri kielissä eri tavoin.

Komissa elollisuus- ja määräisyyshierarkia vaikuttavat suoran objektin sijamerkintään, mutta viimeistään datiiviobjektien olemassaolo todistaa, etteivät nämä viitetekijät yksin riitä selittämään tilannetta (Klumpp 2008: 218). Näin ollen Klumpp onkin päätynyt ratkaisuun, jossa järjestelmä perustuu topikaalisuuteen, ja suoran objektin roolissa reaalistuu toiseksi topikaalisin argumentti (mts. 218). Tundranenetsissä taas suora objekti merkitään aina akkusatiivilla, mutta verbi taipuu toisissa tilanteissa subjekti- ja toisissa objektikonjugaatiossa: verbintaivutuskategoria määräytyy informaatiorakenteen roolien mukaan (Dalrymple & Nikolaeva 2011: 131).

Kuten useimmissa uralilaisissa kielissä, myöskään mansissa elollisuus- ja määräisyyshierarkioilla ei aineistoni valossa ole vaikutusta suoran objektin merkintään, kuten johdantoluvussa kuvailin. Perinteisesti määräisyyttä on pidetty mansin kielessä objektinmerkintään vaikuttavana tekijänä (ks. esim. Kálmán 1989, Kulonen 2007).[2] Kuten mm. Lambrecht (1994: 79–87) kuitenkin toteaa, määräisyys on muotoon perustuva ominaisuus, joka ei aina vastaa kognitiivista ennakoitavuutta tai tunnistettavuutta. Nikolaeva (1999, 2001) kuvaa topikaalisuuteen perustuvaa suoran objektin merkintää mansin lähimmässä sukukielessä hantissa ja lähtee liikkeelle usean topiikin problematiikasta.

Mansi on kieli, jossa selkeää määräisyyden kategoriaa kuten määräisiä artikkeleita ei edes ole. Sekä tämän tiedon että luvussa 5 esittelemäni aineiston perusteella voidaan todeta, objektinmerkintä perustuu nimenomaan topikaalisuuteen, jonka teoreettinen tausta on esitelty tarkemmin luvussa 3.2. Ryhmiteltyäni omat aineistoesimerkkini elollisen ja elottoman suoran objektin omaaviin lauseisiin saatoin todeta, että molemmissa ryhmissä n. 60 % objekteista oli morfologisesti merkitsemättömiä ja n. 40 % merkittyjä. Aineistoni ei osoita minkäänlaisia todisteita elollisuuden vaikutuksesta suoran objektin merkintään, mikä on myös luvun 5 aineistoesimerkeillä todennettu.

2. Mansin kielestä puuttuu morfologinen määräisyyden kategoria, joten puhtaasti formaali määrittely ei ole mahdollinen. Määräisyys koskee käsitteitä, jotka puhuja arvioi vastaanottajalle ennestään tutuiksi. Määräisyyden ja topikaalisuuden käsitteet kohtaavat tietyiltä osin, mutta kyse on kahdesta eri lähtökohdasta. Määräisyys on tunnistettavuutta yleensä, topikaalisuus taas koskee käsitteen tunnistettavuutta ja aktivoitua roolia kyseisessä diskurssikontekstissa sekä käsitteen asemaa lauseen kognitiivisena alkupisteenä.

3.2. Informaatiorakenne

Informaatiorakenteella tarkoitetaan tuotetun puheen leksikaalis-kieliopillista rakentumista sen perusteella, kuinka puhuja olettaa kuulijan suhtautuvan välitettyyn informaatioon (Lambrecht 1994: 6). Puhujalla on tietty ennakko-oletus siitä, mikä on kuulijan kannalta vanhaa ja mikä uutta informaatiota, ja puhuja rakentaa viestinsä sen mukaan. Se, kuinka paljon informaatiorakenne viime kädessä vaikuttaa pintarakenteeseen, vaihtelee kielikohtaisesti. Typologisesti katsottuna informaatiorakenne eli eri tunnistettavuusasteiden (ks. taulukko 2) merkintä voi ilmetä eri kielissä eri tavoin, esim. pääluokan vaihtumisena kuten englannissa (1) tai sanajärjestyksenä kuten suomessa (2):

(1) a. *John repaired the car.*
b. *The car was repaired by John.*

(2) a. *Ville korjasi auton.*
b. *Auton korjasi Ville.*

Englannin kielen esimerkissä (1) pääluokka vaihtuu aktiivista (a) passiiviin (b), kun uutena informaationa ei toimikaan auto (a) vaan John (b). Suomessa (2) taas lauserakenne säilyy aktiivisena, mutta muutos tapahtuu sanajärjestyksessä, niin että molemmissa tapauksissa uusi informaatio mainitaan viimeisenä.

Tarkoitteen uutuutta tekstuaalisella ja tilannetasolla on mitattu **tunnistettavuus**-käsitteen avulla (engl. *identifiability*). Lambrechtin mukaan tunnistettavuus eroaa esim. definiittisyyden käsitteestä siinä, että definiittisyys eli määräisyys on määritelty morfologisin perustein, kun tunnistettavuudessa taas on kyse kognitiivisista ominaisuuksista. Esim. kaikki määräisellä artikkelilla merkityt elementit eivät sovi samaan tunnistettavuuden kategoriaan. (Lambrecht 1994: 79–87.)

Lambrecht liittää tunnistettavuuteen tiedon aktiivisuuden eri tasot: tututkin käsitteet ovat ihmisen tietoisuudessa enemmän tai vähemmän aktiivisena tietona riippuen siitä, kuinka äskettäin ne ovat olleet esillä keskustelussa (Lambrecht 1994: 93–94). Esim. pronominilla *hän* voi viitata vain henkilöön, joka on juuri ollut keskustelun keskiössä: jos keskustelun kohteeksi nostetaan uusi henkilö, edelliseen ei enää voi suoraan viitata persoonapronominilla (mts. 94–96). Pronomini on universaalisti tyypillinen tapa **aktivoida** äskettäin keskustelunaiheena ollut käsite. Myöhemmissä luvuissa tulen moneen kertaan havainnollistamaan, kuinka myös verbintaivutus toimii mansin kielessä aktivoivana konstituenttina.

Lambrecht esittelee tunnistettavuuden seitsenportaisena asteikkona (taulukko 2):

1. tunnistamaton, kokonaan uusi (*unidentifiable*, *brand-new*)[3]
2. tunnistamaton ankkuroitu (*unidentifiable anchored*, *brand-new anchored*)
3. ei aktiivinen, ei käytössä (*inactive*, *unused*)
4. tekstuaalisesti saavutettava (*textually accessible*)
5. tilannetasolla saavutettava (*situationally accessible*)
6. pääteltävä (*inferentially accessible*)
7. aktiivinen, annettu (*active*, *given*)

Taulukko 2. Tunnistettavuusasteikko (Lambrecht 1994: 109).

Tunnistamaton tarkoite voi siis olla kokonaan tunnistamaton tai johonkin tunnettuun kohteeseen ”ankkuroitu” eli sen kautta pääteltävissä. Lisäksi tunnistettavakin tarkoite voi olla sillä hetkellä aktivoimaton, poissa käytöstä. Tekstuaalisesti tai tilannetasolla saavutettavat tarkoitteet ovat juuri olleet läsnä keskustelussa, mutta niitä ei voi palauttaa keskusteluun pelkällä pronominaalisella viittauksella. Aktiivisia tarkoitteita ovat mm. ne, joihin viitataan persoonapronominilla: ne ovat keskeisellä sijalla myös kielenulkoisessa maailmassa. (Lambrecht 1994: 109–111.)

Informaatiorakennetta on perinteisesti tarkasteltu kaksijakoisen **topiikki**–**fokus**-opposition pohjalta: lauseessa on kuulijalle tuttua informaatiota (topiikki), josta annetaan lisää tietoa (fokus). Tyypillistä on, että vanha ja tunnettu informaatio on morfologisesti merkittyä, kun taas uusi, ennalta tuntematon informaatio ei saa eksplisiittistä merkintää. Tähän kahtiajakoon nojaa myös oma tutkimukseni. Seuraavassa alaluvussa 3.2.1 esittelen topiikin ja fokuksen käsitteet lyhyesti.

Informaatiorakenteen analyysiä usein käytetään ennemmin keskusteluaineiston kuin kansanrunoustekstien tulkintaan, mikä asettaa tiettyjä haasteita oman aineistoni tulkinnalle. Petrova ja Solf (2009) ovat pohtineet informaatiorakenteen tutkimusta historiallisissa teksteissä ja luoneet omaan aineistoonsa sopivan järjestelmän kuvata informaatiorakennetta pelkän kirjallisen materiaalin perusteella: tässä mallissa topiikki–fokus-kahtiajako on hylätty, ja sen sijaan konstituentteja kuvataan jatkumoksi asettuvien ominaisuuksien avulla (Petrova & Solf 2009: 144–153). Itse olen kuitenkin päätynyt käyttämään perinteisiä perustermejä **topiikki** ja **fokus**, minkä rinnalla käytän myös Petrovan ja Solfin tapaan tarkempia määritteitä koskien tarkoitteen saavutettavuutta. Tämän tutkimuksen päämääränä on luoda kuva yhdestä kielen ilmiöstä eli vaihtelusta transitiivisuuden ilmaisemisessa, jonka jäsentämiseen topiikki–fokus-oppositio sopii hyvin. Olen tutkimuksessani tehnyt eron myös **primaari-** ja **sekundaaritopiikin** välille, mikä on kohdekielen rakenteen huomioon ottaen välttämätöntä.

3. Suomeksi aihetta käsittelevä terminologia on osin vakiintumatonta, minkä vuoksi olen itse kääntänyt termit suomeksi; alkuperäiset englanninkieliset termit ovat sulkumerkeissä. Mm. Shore on esittänyt suomen kielellä vastaavan asteikon, jolla hän pyrkii etenkin Hallidayn (1967) teoriasta poikkeavaan lähestymistapaan, joka sopisi tekstien tarkasteluun (Shore 2008: 27). Shoren jaottelu perustuu **annettavuuden** ja **uutuuden** käsitteisiin. Olen itse päätynyt soveltamaan aineistooni nimenomaan Lambrechtin luomaa asteikkoa, minkä lisäksi olen käyttänyt Shoren luokitusta ja terminologiaa apuna Lambrechtin asteikon suomentamisessa.

3.2.1. Topiikki

Topiikki (engl. *topic*) edustaa kuulijan kannalta vanhaa, tunnettua tietoa: topiikilla viitataan siihen, mitä lause käsittelee (Lambrecht 1994: 118): englannin kielessä käytetään topiikin yhteydessä termiä *aboutness*. Topiikki on se argumentti, jonka ympärille muu lause rakentuu ja josta annetaan uutta lisäinformaatiota. Kuten Lambrecht (mts. 118) toteaa, topiikin määritelmä on pitkälti sama kuin syntaktisen subjektin määritelmä (joskin tämä päätelmä nojaa ennen kaikkea englannin kieleen), mutta näitä kahta käsitettä ei saa automaattisesti liittää toisiinsa: topiikki ilmaisee pragmaattisia suhteita, subjekti taas syntaktista funktiota. Lambrecht myös korostaa oman näkemyksensä poikkeavan mm. Hallidayn edustamasta Prahan koulukunnasta (ks. esim. Halliday 1967), jossa topiikki nähdään lauseenalkuisena argumenttina (Lambrecht 1994: 117). Myöhemmissä luvuissa tulen toteamaan, että mansin kielessä topiikin ja subjektin funktiot kuitenkin korreloivat keskenään tietyin edellytyksin, mutta niiden määritelmiä ei silti tule sotkea keskenään. Ensin mainittu on kognitiivisin ja jälkimmäinen syntaktisin perustein määräytyvä käsite.

Lambrecht korostaa määritelmänsä koskevan ensi sijassa **lausetopiikkia** (Lambrecht 1994: 117) laajempaan kontekstiin liittyvien **tekstuaalisen** tai **diskurssitopiikin** jäädessä vähemmälle huomiolle. Lausetopiikilla viittamme siihen, mikä tai mitkä yksittäisen lauseen argumenteista ovat tulkittavissa topiikiksi juuri kyseisen lauseen osalta lähikontekstissa. Tekstuaalinen topiikki taas käsittää yksittäisen tekstin kannalta keskeiset elementit, jotka ovat tarinan tai muun sisällön keskiössä alusta loppuun. Diskurssitopiikki on yksittäisen keskustelun tai dialogin keskeinen teema, jota keskustelu käsittelee. Yksittäinen lausetopiikki ei siis välttämättä ole koko tekstin tai diskurssin topiikki, eikä tekstuaalinen topiikki toimi jokaisen tekstin lauseen topiikkina.

Kuten Nikolaeva (2001: 2) on todennut, topiikki–fokus-kahtiajako ei aina riitä: tällöin on tarkennettava jakoa ja tehtävä ero esim. primaari- ja sekundaaritopiikin välille. Nikolaeva (2001: 10) toteaa, ettei mitään estettä kahden topiikin olemassaololle ole. Viitaten Givóniin (1990: 901–908) Nikolaeva toteaa, että primaarisella ja sekundaarisella topiikilla on periaatteessa samat ominaisuudet, mutta primaarinen topiikki on merkittävämpi, jatkuvakestoisempi ja luonteeltaan toistuvampi kuin sekundaarinen topiikki (Nikolaeva 2001: 11). Myös Lambrecht (1994: 148) toteaa, että kahden topiikin lauseet kuvaavat sitä, mikä on näiden topiikkien välinen suhde. Nikolaeva myös yhdistää sekundaarista topiikkia edustavaan objektiin tiettyjä semanttisia rooleja, ennen kaikkea vastaanottajan (Nikolaeva 2001: 33).

Sekä Nikolaeva että Skribnik (2001) ovat soveltaneet tällaista jaottelua obinugrilaisiin kieliin. Itse olen kyseisen jaottelun rinnalla edelleen pyrkinyt hienojakoisempaan jaotteluun, jossa topikaalisuus esiintyy enemmän kasvavana jatkumona kuin kahden polaarin oppositiona. Lambrecht liittää topikaalisuuteen eri saavutettavuuden tasoja esittäen asteikon topiikkien **saavutettavuudesta** (taulukko 3).

1. aktivoitu (*active*)[4]
2. saavutettava (*accessible*)
3. ei käytössä (*unused*)
4. uusi ankkuroitu (*brand-new anchored*)
5. uusi ankkuroimaton (*brand-new unanchored*)

Taulukko 3. Saavutettavuusasteikko (Lambrecht 1994: 165).

Huomaamme, että kyseinen asteikko on hieman karsittu ja käänteinen muoto edellä esitellystä tunnistettavuusasteikosta. Tästä asteikosta puuttuvat vain edellisessä ensimmäisenä olleet tunnistamattomat käsitteet, jotka eivät voi olla topiikkeja. Lambrecht kuvaa aktivoituja referenttejä kaikkein helpoimmin prosessoituviksi ja toteaa, että tyypillinen aktivoitu topiikki on painoton pronominaalinen ilmaus. Kuten sittemmin tulen todentamaan, mansin kielessä käytetään tässä yhteydessä suoran objektin kohdalla yleensä verbimerkintää ja nolla-anaforaa (ks. luku 5.2.1.2). Tunnistettavia mutta vaikeammin tulkittavia ovat saavutettavat referentit: niiden aktivoimiseksi pitää kyetä yhtäaikaisesti kahteen mentaaliseen prosessiin, muistamiseen ja tulkitsemiseen. Jonkinlaisena rajatapauksena voidaan pitää kategoriaan 'ei käytössä' kuuluvia referenttejä, jotka ovat tunnistettavissa mutta eivät aktivoituja. (Lambrecht 1994: 165–167.)

Täysin saavuttamattomia ja kuulijalle tunnistamattomia ovat kokonaan uudet tarkoitteet, jotka voivat edelleen olla kontekstiin ankkuroituja tai ankkuroimattomia: ankkuroitu tarkoite on semanttisesti tai funktionaalisesti sidoksissa johonkin aiemmin mainittuun tarkoitteeseen, ankkuroimaton taas ei ole sidottu mihinkään aiempaan tarkoitteeseen (Lambrecht 1994: 167). Uusi ankkuroitu ja tietyissä tilanteissa ankkuroimatonkin tarkoite voi kuitenkin toimia lauseen topiikkina, mikäli se topikalisoidaan samalla, ts. topiikki–fokus-oppositiossakin topiikki voi viitata verrattain uuteen informaatioon: topiikki on se, mistä kerrotaan uutta informaatiota (fokus), vaikka topiikkikin on voitu vasta tuoda keskusteluun.

Tutkimuksessani siis käytetään toisaalta **primaari-** ja **sekundaaritopiikin** käsitteitä, joilla viitataan tunnistettavuuseroihin lauseen sisällä ja erojen myötä muodostuneeseen hierarkiaan, mutta toisaalta myös eri saavutettavuustasoja, joilla pyrin analysoimaan yksittäisen argumentin tilaa hienojakoisemmin. Lisäksi nousee marginaalisessa asemassa esiin myös **kontrastiivisen topiikin** käsite, jolla viitataan usean mahdollisuuden joukosta poimittuun tarjoitteeseen (ks. esim. Lee 2006).

Esimerkissä (3) on vain yksi topiikki: henkilöt, joihin viitataan monikon kolmannen persoonan ilmauksella, ovat tekstuaalisella tasolla ennestään tunnettuja, ja heidät on mainittu paria virkettä aiemmin. Ruoka ja juoma taas tulevat tilanteeseen uusina, saavutettavina tai ankkuroituina mutta eivät aktivoituina argumentteina. Tällöin primaaritopiikkina toimii monikon kolmannen persoonan ilmaus, johon viitataan pelkällä verbinpäätteellä, ja fokuksena on kaksi verbin aktiomuotoa.[5]

4. Olen kääntänyt termit suomeksi; alkuperäiset englanninkieliset termit ovat sulkumerkeissä.
5. Aktio on yksi mansissa esiintyvistä verbin nominaalimuodoista. Aktion päätteellä muodostetaan ennen kaikkea yhdysnominien alkuosia verbeistä. Ks. esim. Kulonen 2007: 189–190.

(3) *äj-nø-tee-nø* *wöär-s-øt.* (WV II: 6B)
juoda-AKT-syödä-AKT tehdä-PST-3PL
'He tekivät syötävää ja juotavaa.'

Esimerkissä (4) taas monikon ensimmäisen persoonan persoonapronomini edustaa primaaritopiikkia ja yksikön kolmannen persoonan persoonapronomini sekundaaritopiikkia.

(4) *möän-k* *tääw-ø* *jål=ääl-øx°* *k°åtøm wöär-øx°* (WV II: 7B)
1PL-STRESS 3SG-ACC PREF=tappaa-INF kuinka tehdä-INF
k°åtøm *ööt* *syäpt-ii?*
kuinka NEG sopia-3SG
'Eikö meille sopisi tappaa hänet jotenkin?'

Tässä tilanteessa ensimmäisen persoonan pronomini on sekä tekstuaalisella tasolla että lauseen itsensä kannalta topikaalisempi. Päinvastaisessa tapauksessa patientti eli kolmannen persoonan pronomini ottaisi subjektin paikan ja lauserakenne kääntyisi passiiviseksi (ks. luku 4.3.3). Omien havaintojeni mukaan persoonien kesken ei ole suoraa topikaalisuushierarkiaa: lauseen sisäinen hierarkia määräytyy kontekstin mukaan. Jälkimmäisessä akkusatiivimuoto on muodostettu saman persoonan omistusliitteellä, kuten persoonapronominien kohdalla aina.

3.2.2. Fokus

Fokus (engl. *focus*) puolestaan edustaa tilanteesta annettua uutta informaatiota. Perinteisesti fokus on määritelty mm. topiikkia täydentäväksi elementiksi, mitä vastaan Lambrecht kuitenkin argumentoi jyrkästi mm. siksi, ettei kaikissa lauseissa edes ole topiikkia. Lambrecht määrittelee fokuksen lauseen "ennakoimattomaksi ja pragmaattisesti palautumattomaksi" elementiksi (Lambrecht 1994: 207). Hän korostaa fokuksen olevan se osa lausetta, joka on tavalla tai toisella ennalta tuntematon.

Lambrecht erottaa toisistaan kolme fokusrakennetyyppiä: **predikaattifokus**, **argumenttifokus** ja **lausefokus** (Lambrecht 1994: 226–235). Predikaattifokus edustaa tapausta, jossa predikaatti määritteineen antaa uutta informaatiota topiikista (mts. 226). Argumenttifokus taas viittaa tilanteeseen, jossa fokus valikoituu suljetusta tai rajattomasta tarkoitejoukosta: yleensä argumenttifokuksella vastataan kysymykseen *kuka/ketkä?* tai *mikä/mitkä/mitä?* toiminnan itsensä sisältyessä ennakko-oletuksiin. Lausefokuksen tapauksessa koko lause on tavalla tai toisella uutta informaatiota: vaikka lause voikin koskea kuulijalle tuttuja tarkoitteita, hänellä ei ole ennakko-oletuksia lauseen sisällöstä.

Esimerkkilauseessa (5) on suorana objektina tyypillinen predikaattifokus:

(5) *kom* *jowt-nyõõl* *wø-s.* (WV II: 28)
mies jousi-nuoli ottaa-PST
'Mies otti jousen ja nuolen.'

Mies on jo aiemmin ollut tarinan keskipisteessä, ja hänen tekemisiään on seurattu tekstin edetessä. Jousi ja nuoli toimivat uusina tarkoitteina, joilla annetaan lisäinformaatiota topiikkina olevasta miehestä.

Lauseessa (6) taas predikaattifokuksena toimii subjekti. Tarina kertoo tanssivista ihmisistä, jotka lähestyvät pöytää. Lopulta yksi tulee ihan lähelle pöytää, jolloin pöydän alla havaitaan kirves. Pöytä siis on jo aktivoitu käsite, mutta kirves uusi ja ennakoimaton:

(6) *pääsøn* *ål=pööl-t* *sågrøp* *koj-i.* (WV V: 35)
pöytä ala=puoli-LOC kirves maata-3SG
'Pöydän alla makaa kirves.'

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan ensi sijassa lauseargumenttien välisiä topikaalisuussuhteita, jolloin predikaattifokusten osuus aineistossa korostuu. Etenkin lausefokuksen rooli on tällaisessa aineiston tarkastelussa aika vähäinen.

4. Transitiivisuuden ilmaiseminen itämansissa

Tässä luvussa käsittelen transitiivisuuden käsitettä teoreettiselta kannalta sekä listaan eri morfologiset keinot, joilla transitiivisuutta itämansissa ilmaistaan. Alaluvussa 4.1 tuon esiin joitain aiemmin esitettyjä transitiivisuuden määritelmiä sekä määrittelen oman käsitykseni asiasta. Alaluvussa 4.2 esittelen morfologiset elementit esimerkein ja morfologisin taulukoin.

4.1. Transitiivisuuden määritelmä

Suppeassa mielessä transitiivisuuden usein mielletään rajoittuvan verbin ominaisuuteen saada komplementikseen suora objekti. Näin asia on ilmaistu mm. monissa perinteisissä kieliopeissa: verbit jaetaan transitiivisten ja intransitiivisten luokkiin. Semanttis-funktionaaliselta kannalta kyse on kuitenkin huomattavan laajasta ilmiöstä, joka ei ole sidottu tiettyihin morfologisiin tai syntaktisiin ominaisuuksiin. Mm. Hopper ja Thompson (1980) lähtevät siitä, että transitiivisuus on monimuotoinen ilmiö, jossa verbiin kiinnittyvä objekti on vain yksi osatekijä: transitiivisuus semanttisena ilmiönä viittaa kielelliseen ilmaukseen, jossa toiminta siirtyy agentilta patientille (Hopper & Thompson 1980: 251), ts. agentti kohdistaa toiminnan patienttiin. Rice (1987: 8) määrittelee prototyyppisen transitiivisen lauseen kuvaavan tapahtumaa, jossa toimintaan on sidottu kaksi osallistujaa ja jossa toiminta on

yksisuuntaista: kahden osallistujan välillä on kontakti, joka vaikuttaa toiseen osallistujaan. Myös *Næss* (2007) ja Kittilä (2002) perustavat näkemyksensä pitkälti samoihin ominaisuuksiin: molemmat korostavat sitä, kuinka vahvan vaikutuksen alaisena (engl. *affected*) tekemisen kohde on.

Tässä tutkimuksessa määrittelen transitiivisuuden ennen kaikkea semanttis-funktionaaliselta kannalta: kyse on kahden toimijan välisestä yhdensuuntaisesta toiminnasta, jossa toinen toimija kohdistaa toiminnan toiseen. Määritelmäni kattaa sekä aktiivi- että passiivirakenteet, koska myös passiivin rooli transitiivisuuden ilmaisemisessa on mansin kielessä huomattava (ks. esim. Kulonen 1989: 286–288). Myös Rice (1987) on tarkastellut transitiivisten aktiivirakenteiden ja passiivin suhdetta englannin kielessä. Lauseen ”passivoimista” on pitkään pidetty englannin kielessä transitiivisuuden kriteerinä (Rice 1987: xi–xii), ja kuten Rice sanoo, tämä kriteeri toimii usein mutta ei ole aukoton (mts. 7). Passiivin suora kytkös transitiivisuuteen ei siis ole poikkeuksellista tai uutta, mutta aiemmista tutkimuksista poiketen itse lähden siitä, että myös passiivilla ilmaistu toiminta voidaan katsoa transitiiviseksi, koska ero aktiivin ja passiivin välillä ei ole semanttinen vaan ainoastaan pragmaattinen.

Kulonen (1989) ja Nikolaeva (1999) ovat jopa kyseenalaistaneet koko transitiivisuuden käsitteen obinugrilaisten kielten osalta, koska obinugrilaisissa kielissä syntaktisen subjektin tai objektin asemaan voivat kohota agentin ja patientin lisäksi myös R-argumentit (vastaanottaja, hyötyjä) tai jopa paikanilmaukset (Kulonen 1989: 152–158). Oman näkemykseni mukaan kyse ei kuitenkaan ole niinkään transitiivisuuden häilyvyydestä mansin kielessä vaan ennemmin transitiivisuuden määritelmästä ja sen tulkinnasta. Tarkastelen transitiivisuutta semanttisesta lähtökohdasta enkä puhtaana muotokategoriana, ja eri rakenteiden välinen vaihtelu on ennen kaikkea pragmaattinen ilmiö. Edellä mainituista syistä tulen seuraavissa luvuissa välttämään perinteisiä käsitteitä **intransitiivinen**, **transitiivinen** ja **ditransitiivinen** puhuessani verbien aktiivitaivutuksesta ja yksittäisten verbien semanttisista ominaisuuksista. Transitiivisuus ilmiönä ei perustu yksinomaan verbin argumentteihin tai niiden määrään. Sen sijaan viittaan kyseiseen ilmiöön puhumalla **yksi-**, **kaksi-** tai **kolmipaikkaisista** rakenteista.

4.2. Morfologinen katsaus transitiivisuuden ilmaisemiseen itämansissa

Edellisessä alaluvussa määritellyn transitiivisuuden ilmaisemiseen osallistuvat itämansissa verbintaivutuksen osalta sekä aktiivi- että passiivitaivutus sekä lisäksi nominintaivutus. Seuraavissa alaluvuissa ainoastaan esitellään lyhyesti em. muotojen morfologiaa. Tutkimuksen ydin eli morfologisten välineiden käyttökontekstit on koottu lukuun 5.

4.2.1. Verbintaivutus: aktiivi

Kaikissa mansin murteissa verbintaivutuskategorioita on kaksi: subjektikonjugaatio ja objektikonjugaatio. Nimensä mukaisesti objektikonjugaatio viittaa suoran objektin läsnäoloon (palaan suoran objektin määritelmään luvussa 4.3), mutta kuten myöhemmin käy ilmi, vain osa suorista objekteista merkitään objektikonjugaatiolla. Subjektikonjugaation pääte sisältää nimensä mukaisesti viittauksen vain subjektiin: päätteellä ilmaistaan subjektin persoonaa (1./2./3.) ja lukua (Sg/Du/Pl). Mikä hyvänsä verbi voi taipua subjektikonjugaatiossa. Yksipaikkaiset verbit taipuvat luonnollisesti vain subjektikonjugaatiossa:

(7) *towøl=wojt tø nyowømt-øs tø møn-øs.* (WV III: 7B)
sitten=TEMP PARTIC nousta-PST PARTIC mennä-PST
'Niinpä hän sitten nousi ja meni.'

(8) *kit-wor-ootør tok i k°åliil-øs.* (WV II: 5)
kaksi-harju-ruhtinas PARTIC PARTIC poistua-PST
'Niin kahden harjun ruhtinas menehtyi.'

Myös kaksi- ja kolmipaikkaisten aktiivilauseiden suorista objekteista osa on nominatiivimuotoisia (morfologisesti merkitsemättömiä) ja esiintyy subjektikonjugaatiossa taivutetun verbin yhteydessä. Kuten myöhemmissä luvuissa tullaan esittämään, nominatiivimuotoinen objekti esiintyy lähes aina subjektikonjugaation yhteydessä:

(9) *juw=tee-nø pum-säw ööt kont-ii.* (WV IV: 6)
PREF=syödä-AKT ruoho-silmu NEG löytää-3SG
'Syötävää ruohonsilmua ei löydä.'

(10) *kom kooj-øs.* (WV III: 7B)
mies tavata-PST
'Hän tapasi miehen.'

Tyypillistä on myös verbinjohtimen lisääminen tekemisen kohdetta ilmaisevaan nominiin: denominaalinen verbinjohdin *-t-* on tässä funktiossa produktiivinen. Verbi toimii yksipaikkaisen verbin tavoin, ts. se ei voi taipua objektikonjugaatiossa tai saada enää erillistä objektia, mutta semanttisessa mielessä kyse on transitiivisesta toiminnasta. Lauseessa (11) substantiivi *säw* 'silmu', joka on lauseen semanttinen patientti, on saanut osakseen denominaalisen verbinjohtimen ja noussut näin predikaatin asemaan. Tällaista johdannaisuutta mansin kielessä kuten myös lähimmässä sukukielessä unkarissa esiintyy paljon: tekemisen kohteesta voi johtimella tehdä yksipaikkaisen verbin, joka kuitenkin ilmaisee semanttisesti transitiivista toimintaa.

(11) *poolyt joo tookøx tø säw-t-öä.* (WV I: 11B)
teeri ja kukko PARTIC silmu-VERB-3DU
'Teeri ja kukko syövät silmuja.'

Tyypillinen subjektikonjugaation käyttökonteksti on tilanne, jossa tekeminen on yleisellä tasolla ja aspekti kontinuatiivinen. Esimerkissä (12) katsominen ei kohdistu tiettyyn objektiin, vaan kyse on katselusta yleisellä tasolla:

(12) *sonsii-l-i sonsii-l-i; wity-ø lonkäly* (WV II: 30B)
katsoa-DER-3SG katsoa-DER-3SG vesi-POSS.SG.3SG alajuoksu
nee-t tø tåt-w-øs-t.
nainen-PL PARTIC viedä-PASS-PST-PL
'Hän katselee ja katselee, naiset on viety virran alajuoksulle.'

Objektikonjugaation pääte taas sisältää viittauksen paitsi subjektin persoonaan (1./2./3.) ja lukuun (Sg/Du/Pl), myös suoran objektin lukuun (Sg/Du/Pl). Objektin persoonaa pääte ei kerro. Alla olevassa taulukossa 4 esitellään verbien objektikonjugaation preesensin päätteet persoonittain:

	Sg obj	*sonsi* 'nähdä'	Du obj		Pl obj	
1Sg	*-iiløm, -løm*	*sonsiiløm*	*-gååm*	*sosgååm*	*-gäänøm*	*sosgäänøm*
2Sg	*-iiløn, -løn*	*sonsiiløn*	*-gään*	*sosgään*	*-gään*	*sosgään*
3Sg	*-iitø, -tø*	*sonsiitø*	*-öä, -göä*	*sosgöä*	*-gään*	*sosgään*
1Du	*-iiläämøn* *-äämøn*	*sonsiiläämøn*	*-goåmøn*	*sosgoåmøn*	*-gønäämøn*	*sosgäämøn*
2Du	*-iilään*	*sonsiilään*	*-gään*	*sosgään*	*-gään*	*sosgään*
3Du	*-iitøn*	*sonsiitøn*	*-gään*	*sosgään*	*-gään*	*sosgään*
1Pl	*-iiløw* *-liiwø*	*sonsiiløw* *sosliiwø*	*-oåw* *-gønøw*	*sonsoåw* *sosgønøw*	*-løgnøw* *-øgnøw* *-gønøw*	*sosløgnøw* *sonsøgnøw* *sosgønøw*
2Pl	*-iilään*	*sonsiilään*	*-gään* *-gønään*	*sosgään* *sosgønään*	*-gønään*	*sosgønään*
3Pl	*-äänøl* *-gäänøl*	*sonsäänøl* *sosgäänøl*	*-gäänøl*	*sosgäänøl*	*-gään* *-gäänøl*	*sosgään* *sosgäänøl*

Taulukko 4. Objektikonjugaation preesensin päätteet Keski-Kondan murteessa (Päätteet: Kulonen 2007: 112).

Objektikonjugaatiota taas käytetään perinteisten kielioppien sanoin määräisten objektien yhteydessä (tässä tutkimuksessa puhun määräisyyden sijaan topikaalisuudesta). Aspekti on usein perfektiivinen:

(13) *ööän-øm* *øl=äärt-øs-tø,* *øl=jårøg-p-øs-tø.* (WV I: 14B)
1SG-ACC PREF=jättää-PST-SG<3SG PREF=unohtaa-DER-PST-SG<3SG
'Hän on jättänyt minut, unohtanut minut.'

Subjektikonjugaation ja objektikonjugaation käyttökonteksteja ja niiden funktioita transitiivisuuden ilmaisemisessa käsitellään yksityiskohtaisemmin luvussa 5.

4.2.2. Nominintaivutus: sijapäätteet ja omistusliitteet

Kaikki nominiobjektit eivät saa morfologista merkintää lainkaan: noin 50 % suorista objekteista esiintyy nominatiivissa. Nominiobjektiin voidaan kuitenkin liittää joko akkusatiivin pääte tai omistusliite. Akkusatiivi voi olla joko absoluuttinen tai possessiivinen: viimeksi mainittu pääte ilmaisee paitsi toiminnan kohteena olemista myös kohteen omistajan persoonaa ja lukua: kyse on siis sijapäätteen ja omistusliitteen kombinaatiosta.

Keski-Kondan murteen absoluuttisen akkusatiivin päätteet on esitelty taulukossa 5:

Sg	Du	Pl
-mø /-m / -øm	*-iimø /-ägmø*	*-tmø*

Taulukko 5. Absoluuttisen akkusatiivin päätteet Keski-Kondan murteessa (Kulonen 2007: 45).

Possessiivisen akkusatiivin suhteen on kyetty todentamaan seuraavat yksikön kolmannen persoonan päätteet, jotka esitetään taulukossa 6:

	Sg obj	Du obj
3Sg	*-ääm*, *-øtääm*	*-iimø*
3Du	–	–
3Pl	–	–

Taulukko 6. Possessiivisen akkusatiivin päätteet Keski-Kondan murteessa (Kulonen 2007: 52).

Possessiivinen akkusatiivi esiintyy vain mainittujen kolmannen persoonan muotojen yhteydessä. Aineistoni perusteella muiden persoonien yhteydessä käytetään vastaavissa tilanteissa pelkkää omistusliitettä, johon ei enää liity erillistä akkusatiivin päätettä. Itämansissa tunnetaan vastaavanlaisia possessiivisia muotoja muidenkin sijojen yhteydessä: Kulonen (2007) mainitsee possessiivisen latiivin, lokatiivin, ablatiivin ja instrumentaalin.

Seuraavissa esimerkkilauseissa nominiobjekti on merkitty ensin akkusatiivin päätteellä (14), sitten pelkällä omistusliitteellä (15) ja lopuksi possessiivisella akkusatiivilla (16):

(14) *luj-ootr-äg-mø* *wot-öän.* (WV I: 15)
ala-ruhtinas-DU-ACC kutsua-IMP.DU<2SG
'Kutsu manalan ruhtinaat!'

(15) *ääk-øn* *komøly* *woåxtl-øs-løn!* (WV I: 14B)
setä-POSS.SG.2SG kuinka jättää-PST-SG<2SG
'Kuinka saatoit jättää setäsi!'

(16) *ööäsy-tääm* *wot-äx°* *pümt-øs-tø.* (WV I: 14B)
isoisä-ACC.SG.3SG kutsua-INF alkaa-PST-SG<3SG
'Hän alkoi kutsua isoisäänsä.'

Akkusatiivilla merkittyyn objektiin (14) ei liity omistussuhdetta, joten se on merkitty pelkällä sijapäätteellä. Pelkällä omistusliitteellä merkityn objektin (15) tapauksessa omistusliite on ekonomisuuden periaatteen nimissä sivuuttanut akkusatiivin päätteen. Possessiivinen akkusatiivi (16) ilmaisee aivan samaa asiaa kuin edellinen pelkän omistusliitteen sisältävä objekti. Kyseisestä muodosta on kuitenkin tapana käyttää possessiivista akkusatiivia, jonka pääte sisältää myös sijaelementin.

Persoonapronominien akkusatiivimuodot joko muodostuvat pronominivartalosta ja saman persoonan omistusliitteestä tai ovat identtisiä nominatiivimuotojen kanssa. Alla olevassa taulukossa 7 näemme persoonapronominien painottomat nominatiivi- ja akkusatiivimuodot:

	1. nom	1. acc	2. nom	2. acc	3. nom	3. acc
Sg	*am*	*öänøm*	*meen*	*meenaam*	*möän*	*möänøw*
Du	*näg*	*nään*	*neen*	*neen*	*nöän*	*nöän*
Pl	*täw*	*tääwø, tääwøtääm*	*teen*	*teen*	*töän*	*töän*

Taulukko 7. Persoonapronominien painottomat nominatiivi- ja akkusatiivimuodot Keski-Kondan murteessa (Kulonen 2007: 87).

Taulukossa 8 ovat persoonapronominien painolliset nominatiivi- ja akkusatiivimuodot:

	1. nom	1. acc	2. nom	2. acc	3. nom	3. acc
Sg	*amk*	*amkøm*	*meeŋk*	*meenköämøn*	*möäŋk*	*möäŋkøw*
Du	*nääŋk˚*	*näänkøn*	*neeŋk*	*neenköän*	*nöäŋk*	*nöäŋkøn*
Pl	*tääk˚*	*tääk˚tø*	*teeŋk*	*teenkøn*	*töäŋk*	*töäŋkøn*

Taulukko 8. Persoonapronominien painolliset nominatiivi- ja akkusatiivimuodot Keski-Kondan murteessa (Liimola 1944: 42–45).

4.2.3. Passiivi

Mansin kielessä myös passiivi on tiukasti sidottu transitiivisuuden ilmaisemiseen: aiheesta ei voi luoda ehjää kuvaa käsittelemättä passiivia (ks. Johdanto). Mansin kielen passiivia on yleensä luonnehdittu persoonalliseksi passiiviksi, mikä viittaa verbin taipumiseen passiivilauseen subjektin (yleensä patientti tai R-argumentti) persoonan ja luvun mukaan. Hyvin usein passiivilause myös sisältää latiivimuotoisen agentin, jolloin rakenteella voidaan ilmaista sama asia kuin transitiivisella aktiivilauseella. Omassa aineistossani 75 % passiivilauseista sisältää latiivimuotoisen agentin ja näin ollen kaikki samat argumentit kuin transitiivinen aktiivilause (ks. esim. 18).

Esimerkissä (17) käytetään suoraa objektia aktiivirakenteessa, jolloin predikaatti taipuu subjektin eli agentin mukaan sekä ilmaisee yksiköllisen objektin läsnäolon.

(17) *öän-øm* *jål=ääl-ääløn*. (WV I: 12B: 1)
minä-ACC PREF=tappaa-IMP.SG<2SG
'Tapa minut!'

Lauseessa (16) taas patientti on passiivirakenteen subjektin paikalla, ja predikaatti taipuu patientin persoonasssa ja luvussa:

(18) *pås-øng-kom-nø* *keet-w-øs-øm*. (WV I: 15)
valo-ADJ-mies-LAT lähettää-PASS-PST-1SG
'Valoisa mies[6] lähetti minut.'

Lauseessa (19) subjektin paikalla onkin R-argumentti ja patientti ilmaistaan instrumentaalilla aivan kuten aktiivin PO/SO-rakenteessa[7] (ks. luku 4.3).

6. Ilmaisulla 'valoisa isä' tai 'valoisa mies' viitataan mansien pakanajumalaan. Vastaava ilmaus esintyy myös lauseissa (21) ja (51).
7. PO/SO on lyhenne sanoista *Primary Object* / *Secondary Object* (Dryer 1986): kyse on rakenteesta, jossa semanttinen R-argumentti ottaa suoran objektin (*Primary Object*) paikan, ja mansin kielen kohdalla patientti ilmaistaan instrumentaalilla (*Secondary Object*).

(19) *k°åtøm pøl wås eel-oolii meen-k* (WV I: 15)
varmasti PARTIC SUPERL edellä-olla 2DU-STRESS
mõõ-l låw-w-äämøn.
maa-INSTR käskeä-PASS-1DU
'Varmasti meille ensin määrätään maata.'

Aktiivinen ja passiivin välistä vaihtelua ohjaavat pragmaattiset syyt. Kuten luvussa 4.4 tulen todentamaan, topikaalisin elementti ottaa lauseessa aina subjektin paikan. Subjektin ollessa agentti käytetään aktiivirakennetta, muissa tapauksissa passiivia.

4.3. Suoran objektin formaali määritelmä itämansissa

Tämän tutkimuksen tarkoitus on kartoittaa mansin transitiivisuuden ilmauksista yksi osa-alue eli suoran objektin merkintä. Aihe on siis rajattu verbin aktiivitaivutukseen ja sen yhteydessä esiintyvään toiminnan kohteeseen. Suoraa objektia on pyritty aikojen kuluessa määrittelemään monella tavoin. Iemmolo mainitsee tyypillisistä objektin määritelmästä mm. mahdollisuuden kääntää rakenne passiiviin, sijamerkinnän, argumentin aseman verbiin nähden sekä eksplisiittisen ilmaisutavan transitiivilauseessa, mutta pitää niitä kaikkia riittämättöminä kriteereinä (Iemmolo 2010/2011: 18–20). Tästä syystä hän pyrkiikin muodostamaan semanttisiin ja pragmaattisiin tekijöihin nojaavan määritelmän (mts. 20). Näissä taas nojataan jo transitiivisuuden käsitteen yhteydessä mainittuihin tekijöihin kuten siihen, että objekti on ulkopuolisen vaikutuksen alaisena (*affected*) tai toiminnan päätepiste (mts. 21–22).

Itse pyrin pitämään erillään semanttisen **patientin** käsitteen ja formaalin **suoran objektin**. Vain tällä tavoin pystyn myös kuvaamaan tutkimaani aihetta riittävällä tarkkuudella. Edellä mainitut Iemmolon antamat kriteerit sopivat kuvaamaan hyvin patienttia, ja seuraavissa luvuissa patientista puhuessani tarkoitukseni onkin viitata nimenomaan tekemisen semanttiseen ja pragmaattiseen kohteeseen, siihen osallistujaan, joka on ulkopuolisen vaikutuksen alaisena. Itämansissa tällainen osallistuja voi kuitenkin esiintyä lauseopillisessa mielessä subjektina, objektina tai obliikvina. Näin ollen määrittelen suoran objektin erikseen lauseopillisen kriteerein, ja suorasta objektista puhuessani tarkoitan nimenomaan alempana määriteltyä lauseopillista funktiota.

Kálmán määrittelee pohjoismansin syntaktisen objektin seuraavasti: "Objekti on morfologisesti merkitsemätön substantiivi tai verbin nominaalimuoto, joka edeltää predikaattiverbiä. Jos objekti on määräinen, sen yhteydessä käytetään verbin objektikonjugaatiota" (Kálmán 1989: 65). Kálmánin määritelmä on kuitenkin oman aineistoni perusteella puutteellinen, eikä se ole suoraan sovellettavissa itämansiin, koska – toisin kuin pohjoismurteissa – itämansissa suora objekti voi olla myös sijamerkitty. Myöskään sanajärjestys ei oman aineistoni perusteella ole niin aukoton kuin Kálmán antaa ymmärtää. Aiempien määritelmien ja oman aineistoni perusteella olen päätynyt seuraavaan formaaliin määritelmään (jossa semanttiset ja funktionaaliset perustelut on jätetty huomiotta):

Itämansissa suora objekti on kaksi- tai kolmipaikkaiseen predikaattiverbiin aktiivitaivutuksen yhteydessä liittyvä nominatiivi- tai akkusatiivimuotoinen substantiivi, pronomini tai verbin nominaalimuoto, jonka persoonan mukaan predikaattiverbi ei taivu. Verbin taipuessa objektikonjugaatiossa verbi taipuu myös suoran objektin luvun mukaan. Suoran objektin paikalla voi esiintyä patientti tai R-argumentti.

Luvuissa 4.2.3 ja 4.3 esiintyvät primaarisen ja sekundaarisen objektin käsitteet liittyvät vain yhteen kolmipaikkaisten rakenteiden kuvausmalliin ja ovat ennen kaikkea funktionaalisia käsitteitä. Niitä ei ole sisällytetty edellä olevaan suoran objektin määritelmään, vaan ne määritellään mainituissa luvuissa.

4.4. Suoran objektin paikalla esiintyvät semanttiset funktiot ja kolmipaikkaisten rakenteiden vaihtelu

Aineistoni mukaan itämansin koko syntaktinen rakenne on riippuvainen informaatiorakenteesta (informaatiorakenteen käsitettä käsittelin tarkemmin luvussa 3): mitä topikaalisempi argumentti on, sitä korkeammalle se asettuu syntaktisessa hierarkiassa (ks. Virtanen 2012: 128). Aktiivilauseessa agentti on aina topikaalisin elementti (primaaritopiikki) ja ottaa subjektin paikan. Kolmipaikkaisissa rakenteissa toiseksi topikaalisin argumentti asettuu suoran objektin paikalle: suora objekti voi siis olla patientti tai R-argumentti riippuen siitä, kumpi mainituista argumenteista on topikaalisempi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että suora objekti edustaisi aina sekundaaritopiikkia: kaksipaikkaisissa rakenteissa suoran objektin paikan voi ottaa myös fokus. Tästä syystä etenkin kolmipaikkaisten rakenteiden kesken esiintyy pragmaattisesti motivoitunutta vaihtelua (ks. Virtanen 2012). Alla olevassa taulukossa 9 on esitetty, kuinka eri lauseopilliset funktiot korreloivat eri rakenteissa semanttisten ja informaatiorakenteellisten funktioiden kanssa: näin syntyvä rakenteellinen vaihtelu on pragmaattisesti motivoitunutta. Ensimmäisellä vaakarivillä esitellyt lyhenteet viittaavat seuraaviin rakenteisiin (ks. Dryer 1986):

PO/SO-rakenne *Primary Object* / *Secondary Object*[8]

DO/IO-rakenne *Direct Object* / *Indirect Object*[9]

8. Rakenne, jossa R-argumentti ottaa suoran objektin paikan (*Primary Object*) ja merkitään siis samoin kuin patientti kaksipaikkaisessa rakenteessa. Patientti taas merkitään eri tavoin kuin R-argumentti, tässä tapauksessa obliikvisijalla (*Secondary Object*). Vastaavaa rakennetta kutsutaan myös mm. nimellä SOC (*Secondary Object Construction*) (Heine & König 2010: 88).

9. Rakenne, jossa patientti merkitään samoin kuin kaksipaikkaisen rakenteen patientti (*Direct Object*). R-argumentti merkitään toisin, tässä tapauksessa obliikvisijalla (*Indirect Object*). Rakenne tunnetaan myös nimellä IOC (*Indirect Object Construction*) (Heine & König 2010: 88).

Suluissa olevat prosenttiluvut viittaavat kyseisen rakenteen frekvenssiin kolmipaikkaisten rakenteiden otannassa.

	PO/SO (45 %)	DO/IO (19 %)	Passiivi (36 %)
Agentti	Primaaritopiikki	Primaaritopiikki	Sekundaaritopiikki
	Subjekti	Subjekti	Obliikvi
Patientti	Fokus	Sekundaaritopiikki	Fokus
	Obliikvi	Objekti	Obliikvi
R-argumentti	Sekundaaritopiikki	Fokus	Primaaritopiikki
	Objekti	Obliikvi	Subjekti

Taulukko 9. Kolmipaikkaisten rakenteiden esiintymisfrekvenssit.

Seuraavissa alaluvuissa esittelen suoran objektin paikalla esiintyvät eri semanttiset funktiot sekä tätä kautta syntyvät eri rakennetyypit. Aloitan typologisesti tyypillisimmästä eli patientista.

4.4.1. Patientti

Kaksipaikkaisissa eli monotransitiivisissa aktiivirakenteissa suoran objektin paikalla on aktiivilauseessa patientti. Patientti voi ottaa suoran objektin paikan myös kolmipaikkaisessa eli ditransitiivisessa aktiivirakenteesa, mutta kuten taulukko 9 osoittaa, esiintymät ovat verrattain harvinaisia. Mainitunlaista rakennetta käytetään agentin edustaessa primaari- ja patientin sekundaaritopiikkia. Taulukossa 10 tilanne on havainnollistettu semantiikan, pragmatiikan ja syntaksin kannalta yhtäaikaisesti:

Semanttinen funktio	Pragmaattinen funktio	Synktaktinen funktio	Sijamerkintä
Agentti	Primaaritopiikki	Subjekti	Nominatiivi
Patientti	Sekundaaritopiikki	Suora objekti	Akkusatiivi / Nominatiivi
R-argumentti	Fokus	Obliikvi	Latiivi

Taulukko 10. Suora objekti patienttina – funktioiden vastaavuus.

Seuraavissa esimerkeissä (20) ja (21) predikaattiverbiin kiinnittyy kaksi argumenttia, joista topikaalisempi ottaa syntaktisen subjektin paikan. Molemmissa tapauksissa topikaalisin argumentti on agentti, kun taas toiseksi topikaalisin argumentti (sekundaaritopiikki), joka edustaa molemmissa semanttisesti patienttia, asettuu suoran objektin paikalle.

(20) *wisy-kom* *ton* *neepøx-k°år-øng-mø* *sons-p-øs-tø.* (WV I: 14B)
nuori-mies PRON kirje-juttu-ADJ-ACC katsoa-DER-PST-SG<3SG
'Nuori mies vilkaisi kirjoitusta.'

(21) *pås-ønk-jäg* *søglø-påly-mø* *tøgøly* *towøly* (WV I: 14B)
valo-ADJ-isä lastu-ACC sinne tänne
pøsøwøl-øs-ään.
puhaltaa-PST-SG<3SG
'Valoisa isä puhalsi lastuihin sinne tänne.'

Patientti voi ottaa suoran objektin paikan myös kolmipaikkaisissa rakenteissa, mutta vain silloin, kun R-argumentti ei ole patienttia topikaalisempi. Tämä on kuitenkin verrattain harvinaista: vain 19 % aineistoni kolmipaikkaisista rakenteista edustaa tällaista ns. DO/IO-rakennetta, jota edustavat esimerkit (22) ja (23). Lauseessa (22) toisen persoonan pronomini on fokuksen asemassa: lauseella ilmaistaan, kenelle viestiä ollaan tuomassa:

(22) *om* *kurøm* *lyõx* *äk°* *näg-nöän* *tåt-s-øm.* (WV II: 28B)
1SG kolme viesti vain 2SG-LAT tuoda-PST-1SG
'Toin kolme viestiä nimenomaan sinulle.'

Lauseessa (23) taas kyse on ennemminkin lausefokuksesta tai kahden fokuksen lauseesta: R-argumentti ei kuitenkaan ole patienttia topikaalisempi eikä siksi nouse suoran objektin paikalle. Myyttisessä tarinassa jumala tuskailee, miksei kansa enää uhraa hänelle. Hän mainitsee, mitä ihmiset tekevät, mutta toteaa sitten, että hänelle he taas eivät anna mitään:

(23) *om-nöän* *pøl* *eep-øng* *öänø,* *eep-øng* (WV I: 14B)
1SG-LAT PARTIC höyry-ADJ kulho höyry-ADJ
tööäs *ööät* *wott-aat.*
astia NEG panna-3PL
'Minullekaan he eivät aseta höyryävää
kulhoa, höyryävää maljaa (uhriksi).'

Mm. Heine ja König (2010) ovat tarkastelleet kolmipaikkaisten rakenteiden typologiaa ja erityisesti argumenttien keskinäistä hierarkiaa rakenteissa. Heidän tutkimustulostensa valossa DO/IO-rakenteen pienempi frekvenssi on mitä luonnollisin: R-argumentin katsotaan asettuvan hierarkiassa patienttia ylemmäs monestakin syystä. Yhtenä perusteluna toimii, että R-argumentti on patienttia useammin elollinen (Heine & König 2010: 95). Mansin kielessä ei kuitenkaan vaikuta olevan kyse pelkästä elollisuushierarkiasta vaan enemmän siitä, että elollisuushierarkia vaikuttaa välillisesti elollisten tarkoitteiden ollessa usein elottomia topikaalisempia. Toisena

tekijänä Heine ja König mainitsevat anaforisuuden: R-argumentti on ennemmin persoonapronomini kuin substantiivi, jolloin pronominaalinen R-argumentti menee hierarkiassa substantiivi-patientin edelle (mts. 96). Tämä on jo suoremmin linkitettävissä myös topikaalisuuden lainalaisuuksiin: persoonapronomini itsessään on topikaalisuuden ilmaisin, ja jos R-argumentti on useammin persoonapronomini, se myös ottaa topikaalisemman paikan lauserakenteessa.

4.4.2. R-argumentti

Useimmiten kolmipaikkaisissa aktiivirakenteissa suoran objektin paikan saa R-argumentti eli vastaanottaja tai hyötyjä: ilmiö tunnetaan myös nimellä *secundative construction* (ks. Heine & König 2010: 88). Tällaista rakennetta käytetään silloin, kun agentti edustaa primaaritopiikkia, R-argumentti sekundaaritopiikkia ja patientti on fokuksen asemassa (ks. Virtanen 2012: 125). Näin ollen agentti topikaalisimpana elementtinä ottaa subjektin paikan ja R-argumentti asettuu suoraksi objektiksi patientin ollessa instrumentaalimuotoisena obliikvina.

(24) *luujøl*[10] *kont-øng* *sunt-nøl* *måntøl* *luj-ootrij-äg-mø* (WV I: 15)
alhaalla Konda-ADJ suu-ABL PARTIC ala-prinssi-DU-ACC
lo-l *tåt-äänøl,* *såwr-øl* *tåt-äänøl.*
hevonen-INSTR tuoda-DU<3PL lehmä-INSTR tuoda-DU<3PL
'Alhaalta Kondan suulta he tuovat Manalan ruhtinaille hevosia, tuovat heille lehmiä.'

Esimerkissä (25) sekundaaritopiikkina eli suorana objektina toimii yksikön toisen persoonan persoonapronomini, joka on semanttiselta funktioltaan R-argumentti.[11] Mies tulee kaverilleen kylään ja tuo tälle mukanaan naisen vaimoksi. Nainen on lauseen predikaattifokus, joka merkitään obliikvisijalla.

(25) *om* *nää-n* *tåt-øs-løm* *nee-l.* (WV II: 29B)
1SG 2SG-ACC tuoda-PST-SG<1SG nainen-INSTR
'Toin sinulle vaimon.'

Samanlainen tilanne on myös esimerkissä (26), jossa syötävä ja juotava toimivat predikaattifokuksina yksikön toisen persoonan ollessa sekundaaritopiikki:

10. Tarkemmin määriteltynä *luujøl* tarkoittaa 'joen alajuoksu'.
11. Persoonapronomimien akkusatiivimuodot muodostetaan vastaavan persoonan omistusliitteellä (ks. esim. Kulonen 2007: 86–88). Tässä ko. muodot on kuitenkin glossattu niin, että omistusliitteet on merkitty akkusatiivin tunnuksiksi.

(26) *nää-n* *tee-n-øl* *wöär-øx°* *nää-n* (WV IV: 6)
2SG-ACC syödä-AKT-INSTR tehdä-INF 2SG-ACC
äj-n-øl *wöär-øx°?!*
juoda-AKT-INSTR tehdä-INF
'Sinulleko pitäisi tehdä syötävää, sinulleko pitäisi tehdä juotavaa?!'

4.5. Aktiivin ja passiivin välinen vaihtelu: suora objekti vai passiivilauseen subjekti?

Sisällytän omaan analyysiini myös passiivin, jonka liittäminen transitiivisuuden ilmaisemiseen on monin tavoin perusteltua. Obinugrilaisissa kielissä passiivi on aktiivin käänteinen muotokategoria, joka voi sisältää kaikki samat argumentit kuin transitiivinen aktiivilausekin (Kulonen 2007: 165): passiivin tehtävä ei ole ilmaista persoonatonta tekemistä vaan ilmentää tekstin informaatiorakennetta. Kulonen (1989: 10) mainitsee väitöskirjansa johdantoluvussa, että obinugrilaisissa kielissä aktiivin ja passiivin välinen vaihtelu on ennen kaikkea pragmaattinen kysymys. Mm. Rice (1987) on tarkastellut samankaltaista vaihtelua englannin kielessä (ks. luku 4.1).

Sekä Kulosen havaintojen mukaan että oman aineistoni perusteella passiivia käytetään silloin, kun patientti tai R-argumentti esiintyy primaaritopiikkina ja agentti fokuksena. Kaksi- tai kolmipaikkaista aktiivirakennetta taas käytetään silloin, kun primaaritopiikkia edustaa agentti. Passiivin ja aktiivin välinen pragmaattinen vaihtelu on siis osa transitiivisuuden ilmaisuissa tapahtuvaa vaihtelua: ero näiden pääluokkien välillä ei koske tapahtumia itseään tai tekijän luonnetta vaan sitä, kuinka lukija ja kuulija suhtautuvat annettuun informaatioon: aktiivilla ilmaistu lause kertoo jotain agentista – jolloin primaaritopiikkina toimii agentti – passiivilla ilmaistu taas patientista tai R-argumentista, jolloin kyseinen argumentti toimii primaaritopiikkina. Passiivilauseessa aktiivilauseen objekti (patientti) tai obliikvi (R-argumentti) ottaa subjektin paikan, ja aktiivilauseen subjekti siirtyy obliikvin paikalle (agentti).

Esimerkkien (27) ja (28) välillä suora objekti muuttuu passiivilauseen subjektiksi:

(27) *ääpgø* *õõw* *pööli-wöär-øs.* (WV II: 36B)
veljenpoika ovi auki-tehdä-PST
'Veljenpoika avasi oven.'

(28) *uus-õõw* *pööli-wöär-w-øs.* (WV II: 28)
kaupunki-portti auki-tehdä-PASS-PST
'Kaupungin portti avattiin.'

Lauseessa (27) veljenpoika on topikaalisin elementti ja ottaa subjektin paikan. Ovi ja sen avaaminen tulevat tilanteeseen uusina elementteinä. Lauseessa (28) taas kaupungin portti on jo mainittu, topikaalinen elementti, ja muu lause rakentuu sen ympärille.

5. Suoran objektin merkintä aineistoni valossa

Tässä luvussa esittelen aineistosta löytämäni suoran objektin merkintätavat sekä perustelen eri merkintätapojen välistä vaihtelua. Kuten syntaktisten paikkojen määräytymisessä myös suoran objektin merkinnässä tapahtuva vaihtelu voidaan aineistoni perusteella selittää informaatiorakenteeseen liittyvillä syillä. Esittelen, kuinka luvussa 4 määriteltyjen suorien objektien morfologinen merkitseminen määräytyy ja millaisia funktioita yksittäisillä morfologisilla elementeillä on.

Alaluvussa 5.1 esittelen aineistosta löytyneet merkintätavat ja muotokombinaatiot sekä niiden funktionaaliset kontekstit. Alaluvussa 5.2 käsittelen topikaalisten ja alaluvussa 5.3 fokaalisten suorien objektien merkintää muotokategorioittain. Lähestyn merkintätapoja verbintaivutuksesta käsin: esittelen peräkkäin kahden eri verbintaivutuskategorian, objekti- ja subjektikonjugaation, funktiot sekä kummankin taivutuskategorian yhteydessä esiintyvät mahdolliset nominintaivutuskategoriat.

5.1. Suoran objektin merkintään liittyvä informaatiorakenteellinen vaihtelu

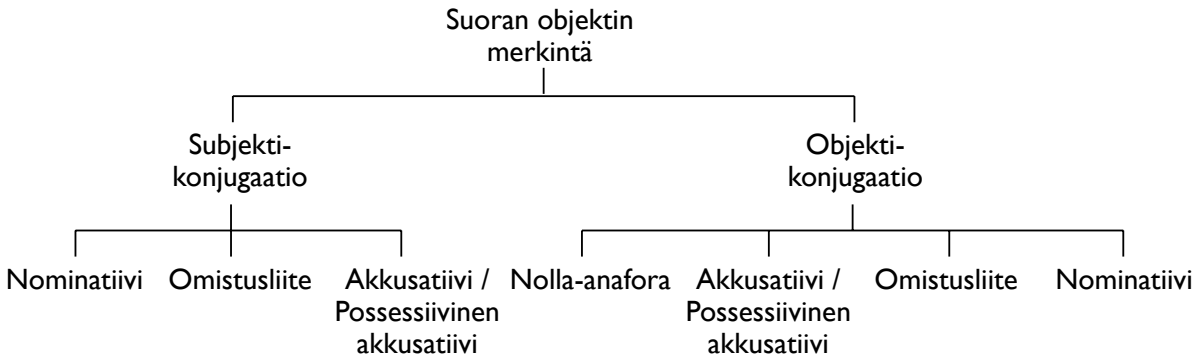
Perushavaintoni on, että fokaaliset objektit ilmaistaan nominatiivimuotoisella nomini-objektilla verbin taipuessa subjektikonjugaatiossa, kun taas topikaaliset objektit merkitään verbin objektikonjugaatiolla, nomininpäätteillä tai molemmilla näistä. Tämä perusolettamus on sovellettavissa n. 90 %:iin aineistoani, kuten esimerkeissä (29) ja (30).

(29) *når* *jäxtl-i.* (WV III: 7B)
hirsi veistää-3SG
'Veistää hirsiä.'

Esimerkin (29) suora objekti on fokaalinen eli lauseen tuoma uusi tarkoite, joka yhdessä predikaattiverbin kanssa kertoo jotain subjektin paikan ottavasta topiikista. Esimerkissä (30) taas suorana objektina toimiva hiirenlihapata on entuudestaan tuttu tarkoite, joka edustaa sekundaaritopiikkia:

(30) *tänkør-nyowøly-puut-mø* *øl=rowtl-ølään!* (WV I: 28)
hiiri-liha-pata-ACC PREF=heittää-IMP.PL<2SG
'Heittäkää hiirenlihapata pois!'

Aineistostani löytyy kuitenkin myös tilanteita, joihin tämä perusoletus ei päde tai joihin se pätee vain verbin- tai nominintaivutuksen osalta mutta ei molempien. Aineistostani löytyneet merkintäkategoriat ja kombinaatiot on havainnollistettu kuviossa 1.

Kuvio 1. Suoran objektin merkintätavat aineistossa.

Kuviossa nominintaivutuskategoriat on järjestetty kummankin verbintaivutuskategorian kohdalla laskevan frekvenssin mukaan vasemmalta oikealle: subjektikonjugaation kohdalla laajin frekvenssi on odotuksenmukaisesti nominatiivilla, mutta subjektikonjugaatio esiintyy aineistossani ajoittain myös akkusatiivilla (31) tai omistusliitteellä (32) merkityn nominiobjektin yhteydessä:

(31) *näär* *sons-i* *sågrøp-mø* *sons-i.* (WV III: 7B)
mikä katsoa-3SG kirves-ACC katsoa-3SG
'Minne katsookin, katsoo kirvestä.'

(32) *låjl-öä* *täär-ømäät-øs.* (WV I: 14B)
jalka-POSS.DU.3SG ojentaa-DER-PST
'Laski jalkansa alas.'

Objektikonjugaatio taas esiintyy aineistossa myös nominatiivin kanssa:

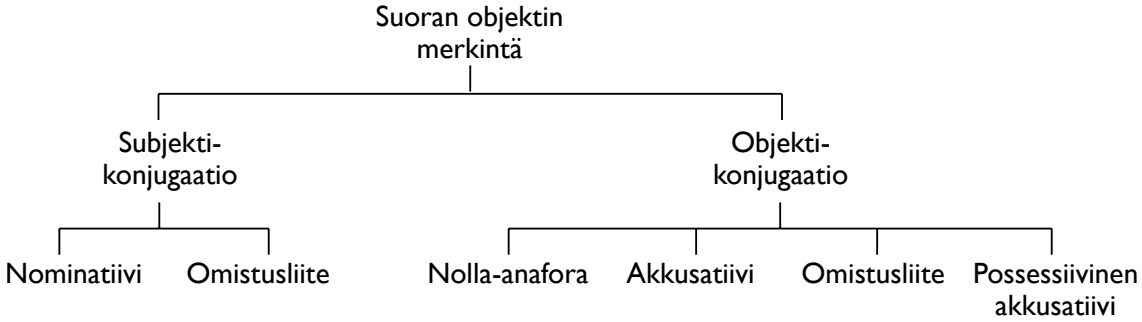
(33) *muuj-øng* *lyonk* *koont-øng* *lyonk* *tokäly* (WV III: 7B)
vieras-ADJ tie sotajoukko-ADJ tie niin
tø *öärtøg-äänøm.*
PARTIC tukahduttaa-PL<1SG
'Vieraskulkueen, sotakulkueen minä näin tukahdutan.'

Mainituista muotokombinaatioista ensimmäisen eli subjektikonjugaation ja akkusatiivin ja kolmannen eli objektikonjugaation ja nominatiivin esiintymät ovat kuitenkin niin harvalukuisia, että niiden oikeakielisyys on kyseenalaista: molemmista on koko tuhannen lausekkeen aineistossa vain muutama yksittäinen esimerkki. Kyseiset esiintymät saattavat olla informanttien tai aineistoa keränneen tai käsitelleen tutkijan tekemiä virheitä, jotka eivät vastaa todellista kielenkäyttötilannetta. Mainituista rakenteista vain toisen eli subjektikonjugaation yhteydessä käytetyn omistusliitteen autenttisuudesta ja käytön loogisuudesta on riittävästi todisteita (ks. 5.3.2.2). Myös akkusatiivi subjektikonjugaation yhteydessä on käsitelty luvussa 5.3.2.3, mutta siitä kerätty aineisto on niukka ja perusteluksi esitetty hypoteesi avaa lisäkysymyksiä.

Aineistosta löytyy myös joitain irrallisia tapauksia, joissa subjektikonjugaatio esiintyy ns. nolla-anaforassa, ts. transitiivinen verbi on taivutettu subjektikonjugaatiossa ilman spesifioivaa nominiobjektia, vaikka tekemisen kohde olisi kontekstin perusteella identifioitavissa. On kuitenkin tulkinnanvaraista, onko kyseessä varsinainen nolla-anafora vai verbin käyttö yksipaikkaisen verbin tapaan, joten en käsittele niitäkään seuraavissa luvuissa.

Aiemmissa tutkimuksissa (ks. Kulonen 2007: 111, 137; Kálmán 1989: 60) on esitetty omistusliitteen laukaisevan objektikonjugaation automaattisesti: omistusliitteitä on pidetty määräisyyttä merkitsevinä elementteinä. Oma aineistoni ei kuitenkin tue sellaisia väittämiä. Aineistoni mukaan omistusliite voi esiintyä sekä subjektikonjugaation että objektikojugaation kanssa: verbikategorian valintaan vaikuttaa suoran objektin topikaalisuus. Omistusliitteiden esiintymistä käsitellään luvussa 5.3.2.2.

Näin ollen kuviosta 1 voidaan esittää riisuttu versio (kuvio 2), johon sisältyvät vain esiintyvyytensä ja yleisten säännönmukaisuuksien valossa luotettavat tapaukset:

Kuvio 2. Karsittu kuvio suoran objektin merkintätavoista.

Seuraavissa alaluvuissa esittelen eri morfologisten merkintätapojen käyttökontekstit aloittaen vahvimmin topikaalisista suorista objekteista ja edeten fokaalisempiin.

5.2. Topikaalisten objektien merkintä

Kuten jo edellä todettiin, aineistoni perusteella suoran objektin merkintä määräytyy objektin topikaalisuuden mukaan eikä ole suoraan riippuvainen esim. objektin semanttisesta funktiosta. Suoran objektin merkinnässä tapahtuvan vaihtelun perusteet voidaan esittää topiikki–fokus-kahtiajakoon nojaten (ks. luku 3.2). Topikaalisia objekteja merkitään verbin objektikonjugaation päätteellä sekä mahdollisesti nominin sijapäätteellä tai omistusliitteellä. Seuraavissa alaluvuissa esittelen topikaalisen suoran objektin merkitsemiseen käytetyt muotokategoriat sekä niiden funktiot ja tehtävät objektinmerkintäprosessisssa kokonaisuutena. Aloitan objektikonjugaatiosta (luku 5.2.1) ja esittelen sen jälkeen objektikonjugaation yhteydessä esiintyvät nominintaivutuskategoriat sekä niiden tarkemmat funktiot.

5.2.1. Objektikonjugaatio

5.2.1.1. Objektikonjugaation käyttökontekstit

Aineistoni valossa mansin itämurteiden ensisijainen tapa merkitä objektia – silloin kun objekti on eksplisiittisesti merkitty – on verbintaivutus eli objektikonjugaatio (ks. luku 3.2). Objektikonjugaation päätteellä ilmaistaan subjektin lukua ja persoonaa sekä objektin lukua, ja sillä merkitään lähtökohtaisesti kaikki topikaaliset suorat objektit, ts. suorat objektit, jotka ovat puhujan oletuksen mukaan kuulijalle keskusteluyhteydestä tuttuja tai aiemmin mainittuja. Objektikonjugaatio siis toimii ensi sijassa transitiivisen lauseen sekundaarisen topiikin merkitsijänä. Kuten edellä jo havainnollistin (ks. luku 4.4), mansin kielessä käytetään kaksi- tai kolmipaikkaista aktiivirakennetta silloin, kun agentti edustaa primaaritopiikkia ja patientti sekundaaritopiikkia tai fokusta (ks. määritelmät luvusta 4.4). Jonkin muun elementin kuin agentin edustaessa primaaritopiikkia käytetään passiivirakennetta (ks. Kulonen 1989: 288; 2007: 165).

Luvussa 3.2 mainittua saavutettavuusasteikkoa soveltaen objektikonjugaatiota käytetään aktivoitujen ja saavutettavien suorien objektien yhteydessä. Lisäksi myös ”ei käytössä” -kategoriaan kuuluvat suorat objektit voivat tulla merkityiksi objektikonjugaatiolla. Tällainen suora objekti on vähintään tekstuaalisesti tunnistettavissa (ks. luku 5.1). Aineistostani löytyi yhteensä 417 objektikonjugaation päätteen sisältävää lausetta, ja niistä taas 230:ssä (55 %) on mukana nominiargumentti tai sivulause. Eri muotokombinaatioiden tarkempi jakauma on esitelty alla olevassa taulukossa 11. Eri muotokombinaatiot konteksteineen käsitellään seuraavissa alaluvuissa.

	Lukumäärä	%
Nolla-anafora	187	44,8 %
Akkusatiivi	113	27,1 %
Omistusliite	44	10,6 %
Possessiivinen akkusatiivi	47	11,3 %
Sivulause	10	2,4 %
Nominatiivi	11	2,6 %
Partisiippi	5	1,2 %
Yhteensä	417	100 %

Taulukko 11. Objektikonjugaation esiintymät eri nominintaivutuskategorioiden kanssa.

5.2.1.2. Nolla-anafora

Silloin kun suora objekti on ilmaistu pelkällä objektikonjugaation päätteellä ilman lauseeseen liittyvää nominiobjektiargumenttia, puhumme nolla-anaforasta. Mansin kielelle on ominaista, että vahvasti topikaalisia elementtejä ei ilmaista eksplisiittisesti lainkaan (Skribnik 2001: 3, 235), vaan niihin viitataan pelkällä verbinpäätteellä. Aineistoni perusteella nolla-anaforalla ilmaistaan topikaalisia suoria objekteja, jotka ovat tunnistettavissa kontekstin perusteella: kyseeseen tulee saavutettavuusasteikon taso ”aktivoitu”. Tällöin suora objekti on ollut vahvasti kerronnan tai tekstin keskipisteessä ja kenties mainittu edellisessä repliikissä tai virkkeessä, niin että kuulija osaa identifioida objektin ilman erillistä tarkoitteeseen viittaavaa nominimuotoa. Omassa aineistossani tällaisia ovat toisaalta tarinassa tai laulussa narratiivisena topiikkina toimivat elementit, toisaalta yksittäiset tilannekohtaiset lausetopiikit. Lauseessa (34) esiintyvä metso on koko ajan ollut toinen tarinan keskeisistä elementeistä: koko tarinan juoni kietoutuu sen ympärille, kuinka mies metsästää metsoa, saa sen ammuttua, vie kotiin, keittää ja syö. Metso on lausekontekstissa aktivoitu argumentti, koska se on mainittu edellisessä virkkeessä.

(34) *kom juw=tee-s-tø.* (WV I: 12B)
mies PREF=syödä-PST-SG<3SG
’Mies söi sen (metson).’

Myös lauseessa (35) esiintyvä pihkanpalatuli on tarinan kannalta keskeinen elementti, josta on puhuttu edeltävissä lauseissa. Koko tarina kertoo ”pihkanpalatulta polttavastaa miehestä”, joka kantaa mukanaan maagista pihkanpalatulta. Kyse on siis myös tekstuaalisesta topiikista, mutta tässä tapauksessa ennen kaikkea lausetopiikista, joka on toiminut sekundaaritopiikkina jo edellisesssä lauseessa. Tästä syystä pihkanpalatuli on aktivoitu viittaamalla siihen pelkällä verbin objektikonjugaation päätteellä.

(35) *towøl-wojøl jål=pøsøwl-øs-tø.* (WV III: 7B)
sitten-TEMP PREF=puhaltaa-PST-SG<3SG
’Sitten hän puhalsi sen (tulen) sammuksiin.’

Myös lauseen (36) kehotuksessa viitataan henkilöön, joka on mainittu edellisessä repliikissä: isä kuulee poikansa tulleen tapaamaan häntä ja pyytää sanansaattajia tuomaan pojan sisään. Tarkoite aktivoidaan viittaamalla siihen objektikonjugaation päätteellä.

(36) *juw=tåt-ølään!* (WV I: 14B)
PREF=tuoda-IMP.SG<2PL
’Tuokaa hänet sisään!’

Pihkanpalatuli on myös lauseessa (37) yksi koko tarinan keskeisimpiä elementtejä: pihkanpalatuli on kertomuksessa läsnä alusta lähtien, se on tarinan kulun kannalta keskeinen elementti ja se myös mainitaan keskustelun edellisessä repliikissä.

(37) *päri* *pøl* *tåt-øs-lään?* (WV III: 7B)
takaisin PARTIC bring-PST-SG<2PL
'Oletteko tuoneet sen (tulen) takaisin?'

Kaikista edellä olevista esimerkeistä käy ilmi, että elolliset ja elottomat suorat objektit merkitään samalla tavoin: eri merkintätavat korreloivat pragmaattisten eivätkä semanttisten ominaisuuksien kanssa. Luvussa 3.1 mainitulla elollisuushierarkialla ei siis itämansissa ole vaikutusta suoran objektin merkintään. Mansi on ominaisuuksiltaan DOM-kieli, mutta edustaa DOM-kielten joukossa tyyppiä, jossa merkintätapa määräytyy topikaalisuuden mukaan. Myöskään määräisyydellä tai verbisemantiikalla ei havaintojeni mukaan ole vaikutusta merkintätavan vaihteluun. Aineistossani esiintyy määräisiä suoria objekteja, jotka eivät kuitenkaan ole topikaalisia eivätkä siksi tule eksplisiittisesti merkityiksi. Myöskään verbien semanttinen luokittelu ei korreloi merkittävyyskategorioitten kanssa. Vaikka elollisuuden ja määräisyyden onkin todettu olevan viitetekijöitä monessa DOM-kielessä, niiden vaikutus ei ole universaali piirre eikä elollisuushierarkiaa noteerata kaikissa kielissä lainkaan.

5.2.2. Objektikonjugaation täydentäminen nominiobjektilla

5.2.2.1. Nominiobjektin funktiot

Alaluvussa 5.2.1 havainnollistin, kuinka verbin objektikonjugaatio on ensisijainen tapa merkitä suoran objektin topikaalisuutta, ts. se on ainoa pakollisesti läsnä oleva merkintämuoto silloin, kun objekti vain on merkitty, ja annoin esimerkkejä tilanteista, joissa objektiin viitataan eksplisiittisesti pelkällä objektikonjugaation päätteellä eli nolla-anaforalla. Verbintaivutusta kuitenkin täydennetään ajoittain erillisellä nominiobjektilla, joka joko taipuu akkusatiivissa tai sisältää omistusliitteen. Oman aineistoni perusteella on eroteltavissa kaksi eri tilannetta, joissa nominiobjektia käytetään. Olen nimennyt nämä tilanteet **spesifioivaksi** ja **korostavaksi** funktioksi. Luonnollisesti etenkin korostamista voidaan ilmaista myös esim. äänenpainolla, mutta se ei kuulu tämän tutkimuksen alueeseen. Tässä yhteydessä keskityn erittelemään suorien objektien eri käyttötilanteita.

Spesifioivalla funktiolla viittaan tilanteisiin, joissa suora objekti on topikaalinen, mutta puhuja joutuu viittaamaan siihen erillisellä lekseemillä välttääkseen väärinkäsityksiä. Spesifioivan funktion kohdalla siis suorat objektit voivat edustaa saavutettavuusasteikon tasoa "saavutettava". Vaikka suoran objektin topikaalisuus ja komponentin luku onkin jo ilmaistu verbinpäätteellä, puhuja vielä erikseen spesifioi

objektin viitaten siihen nominikomponentilla. Näin ollen nominikomponentilla on myös eksplisiittistä tietoa välittävä funktio. Luvussa 5.2.1.2 esitellyissä tapauksissa suorat objektit ovat saavutettavuustasoltaan aktivoituja eivätkä tarvitse tällaista identifiointia. Aineistossani objektikonjugaation sisältävistä lauseista 45 % edustaa nollaanaforaa ja 52 % sisältää erillisen nominaaliobjektin. 3 %:ssa lauseista objektikonjugaatiolla ilmaistu suora objekti on sivulauseen tai partisiipin muodossa (ks. taulukko 11).

Korostavasta funktiosta on kyse silloin, kun suora objekti on voimakkaasti topikaalinen ja kontekstin perusteella tunnistettavissa mutta puhuja haluaa syystä tai toisesta korostaa tai painottaa sitä. Saavutettavuusasteikolla liikutaan tasolla ”aktivoitu”: referentti on hierarkiassa yhtä korkealla kuin referentit, joihin viitataan nollaanaforalla, mutta merkintätapa on sama kuin edellä mainitussa astetta alemmassa kategoriassa. Tässä yhteydessä nominikomponentin funktio onkin ensi sijassa pragmaattinen eikä komponentti tuo uutta eksplisiittistä tietoa tapahtuneesta. Spesifioivan ja korostavan funktion frekvenssit poikkeavat eri persoonien osalta. Ensimmäisen ja toisen persoonan persoonapronominien kohdalla korostavan funktion frekvenssi on huomattavasti korkeampi kuin kolmannen persoonan persoonapronominien tai substantiiviobjektien, mikä on hyvin luonnollista, koska ensimmäinen ja toinen persoona lähes poikkeuksetta ovat saavutettavuusasteeltaan aktivoituja. Esittelen nämä kaksi funktiota alaluvuissa 5.2.2.2–5.2.2.5 eri morfologisten merkintäkategorioiden yhteydessä.

5.2.2.2. Akkusatiivilla merkitty substantiiviobjekti

Yleisin ja odotuksenmukainen nominiobjektien merkintätapa on akkusatiivin pääte. Aiemmin totesin verbintaivutuksen olevan ensisijainen suoran objektin merkintätapa. Edelleen voidaan katsoa akkusatiivin olevan ensisijainen nominiobjektin merkintätapa. Mikäli topikaalinen nominiobjekti ei ole merkitty akkusatiivin päätteellä, sijapääte on ekonomisuuden periaatteen nimissä jätetty pois, koska ilmaisu sisältää toisenkin morfologisen merkinnän. Tällaisia merkintöjä ovat lähinnä omistusliitteet.

Lauseessa (38) suoralla objektilla on spesifioiva funktio. Tarinassa kuvaillaan fiktiivistä tilannetta, jossa käärme tai sisilisko katselee lautalla olevia ihmisiä ja suunnittelee jonkun heistä tappamista. Vaikka tappamisen kohteena oleva henkilö ei ehkä olekaan tarinassa vielä päässyt keskipisteeseen, se on puhujan kannalta jo tunnettu käsite ja näin ollen topikaalinen. Kuulijan kannalta viestin ymmärtäminen kuitenkin vaatii tarkoitteen spesifioimista nominiobjektilla. Kyseessä on siis tilannetasolla saavutettava käsite.

(38) *tøtø-kar-mø* *tø* *äl-n-iiløm.* (WV I: 5B)
DEM-tyyppi-ACC PARTIC tappaa-DER-SG<1SG
’Tapanpa tuon.’

Myös lauseessa (39) nominikomponentilla on spesifioiva funktio. Pojan pitäisi päästä taloon sisälle, mutta hän ei löydä ovea. Tässä tapauksessa ovea voidaan pitää **pääteltävänä** elementtinä (ks. Shore 2008: 32), koska talossa aina oletettavasti on ovi. Lisäksi diskurssi käydään tilanteessa, jossa kyseinen ovi on kaikille tarinan läsnäolijoille tuttu. Poikaan liittyvä repliikki on kuitenkin suunnattu pojan isoisälle, joka ei vielä tiedä, miksei poika tule sisään. Vaikka siis ovi näin onkin tilanteen kannalta tunnettu käsite, puhujan on spesifioitava se, koska diskurssissa sitä ei ole äskettäin mainittu. Kyse on siis tilannetasolla tunnistettavasta tai pääteltävästä tarkoitteesta.

(39) *õõw-øm öät kont-iitø.* (WV I: 14B)
ovi-ACC NEG löytää-SG<3SG
'Hän ei löydä ovea.'

Lauseessa (40) karhu on jo mainittu tarinassa hetkeä aiemmin eli se on tilannetasolla saavutettava. Kertoja ei käytä nolla-anaforaa, koska karhu ei ole saavutettavuustasoltaan aktiivinen eli ei kontekstin perusteella helposti tunnistettavissa: tarinassa on läsnä muitakin mahdollisia ampumisen kohteita.

(40) *öänsyøx°-mø päätt-øs-tø.* (WV IV: 26)
karhu-ACC osua-PST-SG<3SG
'Hän ampui karhua.'

Lauseessa (41) mies on poiminut yhteensä kolme marjaa. Nyt hän syö niistä kaksi ja vie kolmannen kotiin.

(41) *kit pol-säm-mø juw=tööäjøpø-s-öä, äk°* (WV I: 1B)
kaksi marja-silmä[12]-ACC PREF= syödä-PST-DU<3SG yksi
pol-säm-mø juw=tåt-iitø.
marja-silmä-ACC PREF=tuoda-SG<3SG
'Hän söi marjoista kaksi ja toi kolmannen kotiin.'

Pitäisikö nominikomponentin funktio tulkita spesifioivaksi vai korostavaksi? Marjat itsessään ovat topikaalisia, ja niihin voisi viitata pelkällä nolla-anaforallakin. Nominikomponentteja määrittävät lukusanat kuitenkin jakavat käsitteen uudelleen ja antavat tarpeen spesifioinnille. Isompi kokonaisuus itsessään on vahvasti topikaalinen, mutta sen pienemmät osat eivät. Tällä perusteella tulkitsen tämäntyyppisen nominiargumentin funktion spesifioivaksi.

Sijamerkityn substantiiviobjektin läsnäololle on siis kaksi syytä: määrittele-minen/spesifioiminen ja korostaminen. Spesifioivan funktion kohdalla sijamerkitty nominiargumentti määrittelee heikommin topikaalisen suoran objektin, jonka läsnäoloon on jo viitattu verbin objektikonjugaatiolla. Korostavan funktion kohdalla taas nolla-anafora riittäisi tarvittavan informaation välittämiseen, mutta puhuja haluaa painottaa suoran objektin tarkoitetta.

12. Ilmaus viittaa marjakasvin "silmäosaan" eli marjaan, varvun hedelmään.

5.2.2.3. Akkusatiivilla merkitty pronominaalinen objekti

Suorana objektina esiintyvät persoonapronominit taipuvat aina akkusatiivissa. Tämä on hyvin linjassa topikaalisuuden periaatteiden kanssa: ensimmäisen ja toisen persoonan persoonapronominit kuuluvat semanttisesta luonteestaan johtuen **pysyvästi ilmeisiin** elementteihin (ks. Shore 2008: 31, Firbas 1992: 24) ja voivat siksi olla fokuksen asemassa lähinnä, mikäli kyseessä on argumentti-fokus (ks. luku 3.2.2). Sen lisäksi, että pronominaaliset suorat objektit taipuvat aina akkusatiivissa, pronominaalisen objektin käyttö objektikonjugaation rinnalla on ensimmäisen ja toisen persoonan osalta suorastaan säännönmukaista: aineistoni perusteella nolla-anafora esiintyy ensimmäisen ja toisen persoonan yhteydessä vain 3 %:ssa tapauksista. Toisin kuin unkarin kielessä, myös ensimmäisen ja toisen persoonan objektit laukaisevat objektikonjugaation:

(42) *ään-øm jål=ääl-ääløn.* (WV I: 12B)
1SG-ACC PREF=tappaa-IMP.SG<2SG
'Tapa minut!'

Lauseen (42) suora objekti on funktioltaan spesifioiva: tekstikonteksti on sellainen, ettei käskyn kohteena olevan henkilö voi pelkän verbinpäätteeseeen sisältyvän perusteella tietää, kenet pitäisi tappaa. Sen sijaan lauseessa (43) toisen persoonan pronomini voidaan katsoa korostavaksi. Lause (43) on ote karhulaulusta, jonka konteksti on mytologinen: karhu kuvataan jumalan poikana, jonka jumala laskee alas maan pinnalle. Karhu, johon laulussa toistuvasti viitataan toisen persoonan pronominilla, on yksi laulun tekstuaalisia topiikkeja ja kyseisessä säkeessä myös aktivoitu tarkoite. Kielelliseen muotoon tosin voivat vaikuttaa myös karhulaulujen tyyli- ja rytmiseikat.

(43) *om nää-n seemøl mõõ kårøng*[13] (WV IV: 6)
1SG 2SG-ACC musta maa ?
täw-nø jål=täärøt-øs-løm.
pinta-LAT PREF=päästää-PST-SG<1SG
'Minä laskin sinut alas mustan maan kamaralle.'

Ensimmäisestä ja toisesta persoonasta poiketen kolmannen persoonan objektit usein ilmaistaan nolla-anaforalla: kolmannen persoonan persoonapronomini siis esiintyy suorana objektina verrattain harvoin. Aineistossani esiintyvistä kolmannen persoonan henkilöön viittaavista topikaalisista suorista objekteista nolla-anaforalla ilmaistuja oli 13-kertainen määrä persoonapronominin akkusatiivimuodolla ilmaistuihin nähden. Näiltä osin siis ensimmäisen ja toisen persoonan pronominaaliset objektit poikkeavat huomattavasti kolmannen persoonan pronominaalisista objekteista. Kolmannen persoonan osalta on tietysti huomioitava myös eris- tai yleisnimellä

13. Sanan *kårøng* tarkka merkitys on jäänyt epäselväksi myös alkuperäisteoksessa. WV IV:n selitysosiossa todetaan, että kahden sanan ilmaus *kårøng täw* tarkoittaa ilmeisesti maankamaraa ja *täw* yksin tarkoittaa pintaa.

ilmaistut henkilötarkoitteiset objektit, jotka 90 %:ssa tapauksia edustavat spesifioivaa funktiota. Tämä selittää osaltaan tilannetta kolmannen persoonan suhteen mutta ei sitä, miksi nolla-anaforaa käytetään ensimmäisen ja toisen persoonan osalta niin vähän.

5.2.2.4. Omistusliitteellä merkitty substantiiviobjekti

Omistetun asemassa oleva suora objekti merkitään joko omistusliitteellä ilman akkusatiivin tunnusta tai possessiivisen akkusatiivin tunnuksella. Possessiivinen akkusatiivi koskee vain tiettyjä kolmannen persoonan omistajia: käsittelen niitä luvussa 5.2.2.3. Kaikki ensimmäisen tai toisen persoonan omistusliitteen sisältävät sekä osa kolmannen persoonan omistusliitteen sisältävistä objekteista merkitään pelkällä omistusliitteellä, eikä omistusliitteellinen muoto koskaan saa erillistä akkusatiivin tunnusta (ks. esim. 44–45). Tässä yhteydessä siis määrittelen possessiivisen akkusatiivin omaksi kategoriakseen.

Omistusliite ei kuitenkaan ole suoraan osallisena transitiivisuuden ilmaisemisessa: sillä ilmaistaan omistussuhdetta, mutta suorana objektina esiintyvä omistusliitteellinen muoto saa erillisen akkusatiivimerkinnän vain em. kolmannen persoonan muodoissa. Omistusliite voi liittyä myös fokaaliseen suoraan objektiin, jolloin verbi on subjektikonjugaatiossa. Aineistossani esiintyvistä omistusliitteen sisältävistä suorista objekteista 44 esiintyi objektikonjugaation yhteydessä ja 20 subjektikonjugaation yhteydessä. Lisäksi kolme omistusliitteellistä suoraa objektia esiintyi partisiipin tai infinitiivin yhteydessä. Subjektikonjugaation yhteydessä esiintyvien omistusliitteellisten muotojen määrä on siis 30 % koko aineistosta, eikä ilmiötä voi näin ollen pitää mitenkään marginaalisena. Käsittelen fokaalisia omistusliitteellisiä objekteja luvussa 5.3.2.2.

Lauseessa (44) toisen persoonan omistaja on merkitty omistusliitteellä, eikä suora objekti saa enää sijamerkintää:

(44) *wø-nø* *mät* *onk-syømør-toåwt-øn* *wäj-ääløn!* (WV III: 7B)
ottaa-AKT jokin pihka-pala-tuli-SG2SG ottaa-IMP.SG<2SG
'Ota pihkanpalatulesi, jos haluat!'

Lauseessa (45) taas yksikön kolmannen persoonan omistaja on merkitty pelkällä omistusliitteellä omistettavan ollessa monikollinen. Kyseisestä muodosta ei ole aineistosta löytynyt possessiivisen akkusatiivin muotoa, minkä perusteella voidaan todeta, ettei possessiivinen akkusatiivi kata yksikön kolmannen persoonan omistajan ja monikollisen omistettavan kombinaatiota. Aineiston vähyys ja elävien informanttien puute kuitenkin asettaa tulkinnalle tiettyjä rajoja.

(45) *ton-tø-kar-ään* *söärøsy-nø* *noåløw* *tø* *rås-s-ään.* (WV III: 7B)
DEM-PARTIC-esine-PL.3SG meri-LAT kohti niin heittää-PST-PL<3SG
'Niin hän heitti kaikki tavaransa mereen.'

5.2.2.5. Possessiivinen akkusatiivi

Possessiivinen akkusatiivi on akkusatiivin sijapäätteen ja omistusliitteen kombinaatio. Muoto on perinteisesti mielletty salkkumorfeemiksi, josta ei erotella akkusatiivin ja omistusliitteen päätteitä, mutta asiasta ei olla yksimielisiä. Itse tässä tutkimuksessa käsittelen ilmiötä salkkumorfeemina, koska kyseessä kuitenkin on tiettyihin persooniin systemaattisesti rajattu muotokategoria, jonka morfeeminrajat ovat hämärtyneet.

Possessiivista akkusatiivia käytetään samalla tavoin objektikonjugaation yhteydessä kuin absoluuttista akkusatiiviakin: possessiivisen akkusatiivin päätteellä täydennetään verbintaivutusta tarvittaessa. Niissä persoonissa, joissa tunnetaan possessiivinen akkusatiivi, sitä käytetään omistetun suoran objektin kanssa, muissa persoonissa käytetään pelkkää omistusliitettä. Lauseissa (46) ja (47) esiintyy possessiivisella akkusatiivilla merkitty suora objekti. Molemmissa possessiivisen akkusatiivin pääte viittaa yksikön kolmannen persoonan omistajaan ja yksikölliseen omistettavaan. Ensimmäisessä on päätteestä vokaalialkuinen variantti, jälkimmäisessä konsonanttialkuinen.

(46) *jäg-ø* *k°äl-õõw-øtääm* *pöälii-pon-øs-tø* (WV I: 14B)
isä-POSS.SG.3SG ulos-ovi-ACC.SG.3SG auki-laittaa-PST-SG<3SG
to *pås* *täw-nöän* *i* *keelej-øs.*
DEM hetki 3SG-LAT PARTIC näkyä-PST
'Hänen isänsä avasi ulko-ovensa ja ilmestyi samassa näkyviin.'

(47) *öäsy-tääm* *wot-äx°* *pümt-øs-tø.* (WV I: 14B)
isoisä-ACC.SG.3SG kutsua-INF alkaa-PST-SG<3SG
'Hän alkoi kutsua isoisäänsä.'

5.3. Fokaalisten objektien merkintä

Edellä esittelin topikaaliset suorat objektit ja niiden merkintätavat. Seuraavissa alaluvuissa esittelen fokaaliset objektit, jotka pääasiallisesti eivät ole morfologisesti merkittyjä lainkaan. Myös tässä luvussa aloitan verbintaivutuskategoriasta ja esittelen sen jälkeen kyseisen verbintaivutuskategorian yhteydessä esiintyvät nominiobjektikomponentit. Samalla pohdin eri funktioiden ilmaisutapoja silloin, kun niitä ei ole morfologisesti merkitty.

5.3.1. Subjektikonjugaatio

Suoran objektin ollessa fokaalinen eli edustaessa tilanteen kannalta uutta informaatiota verbi on subjektikonjugaatiossa, aivan kuten yksipaikkaistenkin verbien yhteydessä. Tällöin verbiin ei liity objektiin viittaavaa aineista: subjektikonjugaation päätteellä ilmaistaan subjektin lukua ja persoonaa. Lähes poikkeuksetta suora objekti on tällöin ilmaistu nominatiivimuotoisella nominiobjektilla, johon voi tarvittaessa liittyä myös omistusliite.

(48) *nee(g)* *ööt* *uusyøntööl-i.* (WV III: 7B)
nainen NEG nähdä-3SG
'Hän ei näe (ketään) naista.'

Esimerkissä (48) suora objekti viittaa naisiin yleensä ja tulee tilanteeseen uutena käsitteenä. Tarinan miehen kerrotaan elelevän ja makaavan, minkä jälkeen todetaan, ettei hän ole nähnyt ketään naista tai miestä pitkään aikaan. Tarkoite on tunnistettavuudeltaan tunnistamaton ja ankkuroimaton, koska se ei välittömästi sitoudu mihinkään jo mainittuun asiaan (ks. Lambrecht 1994: 109). Samalla tarkoite antaa uutta informaatiota koskien topiikkia eli puheen kohteena olevaa miestä. Kyse ei ole kenestäkään tietystä tai jo tunnetusta naisesta vaan naisista yleensäkin ja erityisesti siitä, ettei sellaisia näy. Näin ollen suora objekti on morfologisesti merkitsemätön.

5.3.2. Nominiobjektin merkintä subjektikonjugaation yhteydessä

5.3.2.1. Nominatiivi

Valtaosassa tapauksia fokaalinen objekti ilmaistaan nominatiivimuotoisella nominiobjektilla. Mikä siis erottaa subjektin objektista molempien ollessa merkitsemättömässä sijassa? Voisiko vastausta hakea sanajärjestyksestä? Kálmánin (1989: 65) ja Kulosen (1989: 44) mukaan mansin kaikissa murteissa perussanajärjestys on SOV eli subjekti tulee ennen suoraa objektia. Hyvin usein näin onkin:

(49) *kom* *sågrøp* *öälm-ønt-i.* (WV III 7B)
mies kirves kantaa-DER-3SG
'Mies kantaa kirvestä.'

Oman aineistoni perusteella tämä ei kuitenkaan ole ehdoton järjestys: aineistostani löytyy myös lauseita, joissa sanajärjestys noudattaa esim. kaavaa OSV:

(50) *jiiw-oosymøs* *kom* *öälm-ønt-i.* (WV III: 7B)
puu-avain mies kantaa-DER-3SG
'Mies kantaa puuavainta.'

Esimerkit (49) ja (50) ovat samasta tarinasta, jossa yhdelle ja samalle miehelle tapahtuu erilaisia asioita: hän mm. tapaa kirvestä kantavan miehen ja myöhemmin puuavainta kantavan miehen. Tilanteet ovat siis semanttisesti hyvin paralleelisia: kummassakin topiikkina toimii mies, joka on hetkeä aiemmin havaittu. Kummassakin kohdassa miehestä kerrotaan heti alkuhavaintojen jälkeen, että tämä kantaa jotakin. Sekä puuavain että kirves toimivat samalla tavoin merkitsemättömänä fokuksena: ne molemmat antavat lisäinformaatiota topiikista ja ovat tilanteen kannalta uusia tarkoitteita. Silti sanajärjestys vaihtelee.

Sanajärjestys voi aineistoni perusteella olla myös SVO:

(51) *pås-øng-kåm* *jäg* *jålt-øs* *tøtø* (WV I: 1B)
valo-ADJ-mies isä luoda-PST DEM
syöär, *tøtø* *syiipør.*
maailma DEM Siperia
'Valoisa mies-isä loi tämän maailman, tämän Siperian.'

Sanajärjestys SOV ei siis ole absoluuttinen. Subjektin ja suoran objektin erottavat toisistaan myös konteksti ja elollisuushierarkia: esim. edellä mainitussa esimerkissä mahdollisuus, että puuavain kantaisi miestä, on aika epätodennäköinen. Jää kuulijan tulkittavaksi, kuka kantaa mitäkin. Tekstin edellisessä virkkeessä on todettu, että päähenkilöt tapaavat miehen, ja sen jälkeen kerrotaan miehen kantavan puuavainta. Aina fokaalisen suoran objektin sisältävässä lauseessa ei kuitenkaan esiinny kahta nominatiivimuotoista argumenttia. Hyvin usein lauseen topikaalisin argumentti eli subjekti on ilmaistu nolla-anaforalla eli pelkällä verbin persoonapäätteellä:

(52) *äk°-määsyt* *kit* *eek°-öänsyøx°* *kont-øs.* (WV III: 9B)
yksi-PARTIC kaksi eukko-ukko tavata-PST
'Yhtäkkiä hän kohtasi eukon ja ukon.'

5.3.2.2. Omistusliite

Kuten luvussa 5.1 mainitsin, mm. Kulonen (2007: 111, 137) ja Kálmán (1989: 60) ovat esittäneet omistusliitteen laukaisevan objektikonjugaation poikkeuksetta: omistusliitettä on pidetty paitsi omistussuhdetta myös määräisyyttä ilmaisevana elementtinä. Oma aineistoni kuitenkin osoittaa, että omistusliite ei automaattisesti laukaise objektikonjugaatiota: luvussa 5.2.2.4 esittämieni lukujen perusteella 30 % omistusliitteellisistä suorista objekteista esiintyy subjektikonjugaation yhteydessä. Omistusliitteellinen muoto voi olla joko topikaalinen tai fokaalinen, ja verbintaivutuskategoria vaihtelee sen mukaan. Myös informaatiorakenteen kannalta tämä vaikuttaa hyvin loogiselta ratkaisulta. Miksi olettaisimme omistusliitteen automaattisesti laukaisevan objektikonjugaation, vaikka omistusliite ei korreloi objektikonjugaatiota vaativien ominaisuuksien kanssa? Vaikka kaksi kolmasosaa omistusliitteellisistä

suorista objekteista esiintyykin objektikonjugaation yhteydessä, myös subjektikonjugaatio on mahdollinen.

Omistusliitteellinen suora objekti esiintyy subjektikonjugaation yhteydessä silloin, kun sen tarkoite tuodaan uutena informaationa keskusteluun, eli kun tarkoite on fokaalinen. Lauseessa (53) mies pukee päälleen yhden puvuistaan. Omistusliitteellä viitataan siihen, että puku on hänen, mutta käsite ei ole aiemmasta yhteydestä tuttu, eikä sitä siksi ole merkitty objektikonjugaatiolla.

(53) *ton k°än-pööl-nø seemøl-nyoxøs, såjrøng-nyoxøs* (WV I: 14B)
DEM ylä-puoli-LAT musta-soopeli valkea-soopeli
jälp-øng toågl-äät nok=posyg-øs.
pyhä-ADJ vaate-POSS.SG.3SG PREF=vetää-PST
'Sen ylle hän puki erään pyhän pukunsa mustasta soopelista, valkeasta soopelista.'

Samoin esimerkissä (54) kärpännahkaviitta on identifioimaton. Suomennoksessa olen käyttänyt muotoa "itselleen kärpännahkaviittaa", koska se kuvaa tilannetta paremmin kuin vaikka ilmaus "kärpännahkaviittaansa": suomessa omistusliitteellinen muoto herättää mielikuvan topikaalisesta tai definiittisestä tarkoitteesta.

(54) *soolyøsy–toågl-äät k°ås køs-m-øs…* (WV I: 14B)
kärppä-vaate-POSS.SG.3SG vaikka etsiä-DER-PST
'Vaikka hän alkaa etsiä itselleen kärpännahkaviittaa…'

5.3.2.3. Kontrastiivinen topiikki: akkusatiivi

Aineistostani löytyy myös joitain esimerkkejä, joissa subjektikonjugaatio esiintyy akkusatiivimuotoisen nominiobjektin kanssa. Tällaiset tapaukset ovat harvinaisia ja liittyvät yhteen suhteellisen marginaaliseen ilmiöön:

(55) *näär sons-i, sågrøp-mø sons-i.* (WV III: 7B)
mikä katsoa-3SG kirves-ACC katsoa-3SG
'Mihin hyvänsä hän katsoo, hän näkee kirveen.'

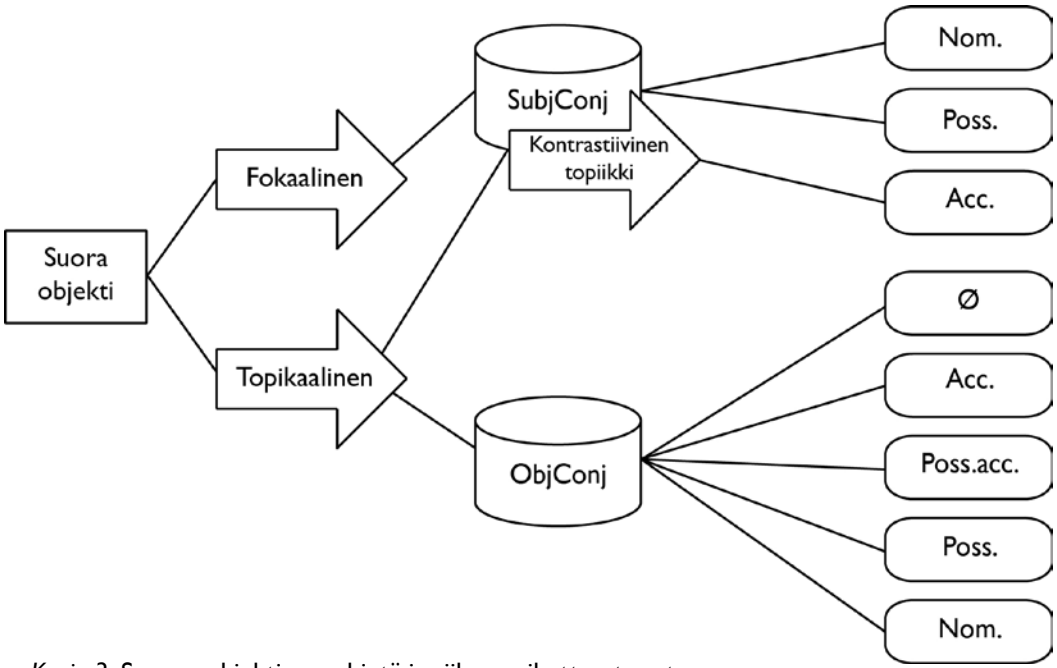
Lauseessa (55) suorana objektina toimii usean mahdollisuuden joukosta poimittu tarkoite: ilmiötä kutsutaan kontrastiiviseksi topiikiksi (ks. esim. Lee 2006). Vaikka suora objekti kiistämättä toimiikin lauseen fokuksena, se vastaa kysymykseen *mitä?* tilanteessa, jossa valinnan mahdollisuus on rajattu tiettyyn vähintään ankkuroitujen tarkoitteiden joukkoon. Kyseisessä tapauksessa katsomisen kohde on virkkeen ensimmäisessä lauseessa vielä identifioimaton, toisessa lauseessa se kohdistuu useista mahdollisuuksia juuri kirveeseen, joka on topikaalinen elementti.

5.4. Yhteenveto: topikaalisten ja fokaalisten objektien merkintä

Seuraavassa kuviossa 3 esitellään suoran objektin merkintätapojen määräytyminen objektin topikaalisuuden perusteella. Mukana on myös objektikonjugaation yhteydessä esiintyvä nominatiivi, jota en kuitenkaan tässä yhteydessä käsittele, koska esiintymiä on vähän eikä niistä voi tehdä johtopäätöksiä.

Järjestelmän perussääntönä voidaan pitää sitä, että topikaaliset suorat objektit merkitään, fokaalisia ei. Fokaalisiin suoriin objekteihin viitataan subjektikonjugaatiolla ja nominatiivimuotoisella, mahdollisesti omistusliitteellisellä nominiobjektilla. Topikaaliset objektit merkitään pakollisesti verbin objektikonjugaatiolla, jota voidaan täydentää nominintaivutuksella suoran objektin topikaalisuudesta ja muista pragmaattisista syistä riippuen. Merkintätavan yksityiskohdat määräytyvät tunnistettavuuskategorioiden mukaan: paradigman alkupäätä edustavat kaikkein topikaalisimmat suorat objektit merkitään nolla-anaforalla eli ilman erillistä nominikomponenttia. Lisäksi voidaan käyttää myös akkusatiivimuotoista nominiobjektia, mikäli suoraa objektia halutaan erityisesti korostaa: tällaiset tilanteet olen nimennyt nominintaivutuksen korostavaksi funktioksi, joka on hyvin puhtaasti pragmaattinen.

Mikäli suora objekti on topikaalinen eli puhujan silmissä kuulijalle tuttu, mutta tarvitsee silti spesifiointia, verbintaivutusta täydennetään nominintaivutuksella riittävän informaation välittämiseksi. Tällaiset tilanteen olen nimennyt spesifioivaksi funktioksi, jossa nominikomponentin käyttö ei johdu ainoastaan pragmaattisista syistä vaan sillä välitetään myös eksplisiittistä tietoa.

Kuvio 3. Suoran objektin merkintä ja siihen vaikuttavat syyt.

6. Lopuksi

Edellisissä luvuissa olen esitellyt, kuinka sekä transitiivisuutta ilmaisevien rakenteiden vaihtelu laajemmin että suoran objektin merkintä määräytyy itämansissa informaatiorakenteen mukaan. Tulos on samassa linjassa esim. Dalrymplen ja Nikolaevan (2011) sekä Iemmolon (2010/2011) näkemysten kuten myös Klumppin (2008) komia koskevien tulosten kanssa. Uralilaisista kielistä monet ovat DOM-kieliä, joissa Bossongin (1985) ja Aissenin (2003) esittämät elollisuus ja määräisyys eivät kuitenkaan toimi pääasiallisina viitetekijöinä. Omaa aineistoani tarkastellessani olen useista yrityksistä huolimatta päätynyt toteamaan, että elollisuushierarkia ei ole sovellettavissa mansin itämurteisiin. Myös määräisyys käsitteenä osoittautui liian suppeaksi kuvaamaan koko tilannetta.

Itämansissa kaikkien kaksi- ja kolmipaikkaisten aktiivi- ja passiivirakenteiden välisestä vaihtelusta rakentuu kuvio, jonka perustana on informaatiorakenteellinen vaihtelu: syntaktisten ja pragmaattisten funktioiden suhde sekä eri argumenttien morfologinen merkintä määräytyvät pragmaattisen hierarkian mukaan. Fokaalisia suoria objekteja ei merkitä morfologisesti lainkaan. Topikaaliset objektit merkitään ensi sijassa verbinpäätteellä ja tarvittaessa myös sijapäätteellä tai pelkällä omistusliitteellä. Typologisesti merkittävää on verbintaivutuksen keskeinen rooli: ne objektit, jotka merkitään, merkitään ensi sijassa verbinpäätteellä. Nominintaivutuksen funktio on verbintaivutusta täydentävä. Voimmeko siis sanoa, että nominintaivutuksella ei ole täysin itsenäistä tehtävää objektinmerkintäsysteemissä? Tilanteita, joissa suora objekti on sijamerkitty mutta ei verbimerkitty, löytyy aineistosta joitain, mutta niiden frekvenssi on hyvin alhainen ja käyttökonteksti marginaalinen. Näiden muotojen esiintyminen kuitenkin asettaa tarvetta jatkotutkimukselle.

Omistusliitteet eivät varsinaisesti osallistu transitiivisuuden ilmaisemiseen, mutta tiettyjen persoonamuotojen kohdalla ne sivuuttavat akkusatiivin päätteen. Aiemmista tutkimuksista poiketen oma aineistoni osoittaa, että omistusliitteet eivät automaattisesti laukaise objektikonjugaatiota. Omistusliite ei suoraan merkitse definiittisyyttä, kuten aiemmin on esitetty (joskin omistusliitteellä merkitty argumentti on tavalla tai toisella definiittinen), eikä edes topikaalisuutta. Omistusliite ilmaisee omistussuhdetta, ja omistetun ollessa suorana objektina verbintaivutuskategoria määräytyy omistetun topikaalisuuden mukaan. Kognitiivisesti on täysin loogista, että myös omistettu argumentti voi olla myös fokaalinen.

Tämän kuvion jälkeen jää vielä kysymyksiä avoimeksi. Mielenkiintoinen kysymys on, mihin itämansissa tarvitaan akkusatiivia. Pohjoismansissa sitä ei ole, eikä sen tilalla esiinny mitään muuta morfologista elementtiä. Itämansissa akkusatiivilla on oma selkeä roolinsa suoran objektin merkinnässä, mutta se ei ole niinkään uutta sisältöä vaan pragmaattista tietoa välittävä. Onko akkusatiivin funktio siis puhtaasti pragmaattinen? Sitä on vaikea pelkkien kirjallisten materiaalien perusteella tarkastella. Mielenkiintoinen on niin ikään kontrastiivisen topiikin merkintä. Omassa aineistossani esiintymiä oli niin niukasti, ettei niiden perusteella voi tehdä varmoja johtopäätöksiä. Aihe olisi kuitenkin tutkimisen arvoinen myös typologiselta kannalta.

Kysymyksiä herättää myös sanajärjestyksen rooli ja informaatiorakenteen vaikutus siihen. Sherwood (1996) on tarkastellut sanajärjestystä Tavdan murteen osalta ja huomannut eroavaisuuksia Munkácsin 1880-luvulla ja Kanniston 1900-luvun alussa keräämien aineistojen välillä: Sherwood katsoo tuossa parinkymmenen vuoden jaksossa tapahtuneen voimakasta muutosta suuntaan SOV → SVO, minkä hän perustelee ulkopuolisella vaikutuksella ja kuolevan kielen tendessistä muuttua viimeisinä hetkinään (Sherwood 1996: 246–257). Tämä ei kuitenkaan ole suoraan sovellettavissa itämurteisiin, koska nämä kaksi murreryhmää eivät välttämättä altistuneet samoille vaikutuksille.

Oman aineistoni perusteella sanajärjestys voi SOV-järjestyksen lisäksi olla myös OSV tai SVO. Mitä sanajärjestyksen vaihtelulla viestitetään, ja missä tilanteissa sanajärjestys on ulkoa määrätty? Näitä kysymyksiä en tämän tutkimuksen puitteissa ole käsitellyt, mutta korpukseni avulla niitä pystyisi tarkastelemaan. Jatkossa tarpeellista olisikin selvittää, voiko edellisissä luvuissa esittämääni kuviota vielä täydentää sanajärjestykseen liittyvällä vaihtelulla, tai kuinka suuri merkitys sanajärjestyksellä yleensäkään on.

Lyhenteet

ABL	ablatiivi	PARTIC	partikkeli
ACC	akkusatiivi	PASS	passiivi
ADJ	adjektiivinjohdin	PL	monikko
AKT	aktio	POSS	omistusliite
DEM	demonstratiivipronomini	PREF	prefiksi, prevebi
DER	deverbaalinen verbinjohdin	PRON	pronomini
DU	duaali	PST	preteriti, mennyt aika
IMP	imperatiivi	SG	yksikkö
INF	infinitiivi	STRESS	painollinen
INSTR	instrumentaali	SUPERL	superlatiivi
LAT	latiivi	TEMP	temporaalinen partikkeli
NEG	kieltopartikkeli	VERB	denominaalinen verbinjohdin

Omistusliitteet on glossattu muodossa

[omistetun luku].[omistajan persoona][omistajan luku]

– esim.: **POSS.SG.3SG**.

Objektikonjugaation päätteet on glossattu muodossa

[objektin luku]<[subjektin persoona][subjektin luku]

– esim.: **DU<1SG**.

Lähteet

Aissen, Judith 2003: Differential object marking: Iconicity vs. economy. – *Natural Languages & Linguistic Theory* 21: 435–483.

Bossong, Georg 1985: *Differentielle Objektmarkierung in den neuiranischen Sprachen*. Empirische Universalienforschung. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

Dalrymple, Mary & Irina Nikolaeva 2011: *Objects and information structure*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dryer, Matthew S. 1986: Primary objects, secondary objects, and antidative. – *Language* 62: 808–845.

Escandell-Vidal, Victoria 2009: Differential object marking and topicality. The case of Balearic Catalan. – *Studies in Language* 33: 4: 832–885.

Firbas, Jan 1992: *Functional sentence perspective in written and spoken communication*. Cambridge: Cambridge University.

Givón, Talmy 1990: *Syntax: a functional-typological introduction*. Volume II. Amsterdam: John Benjamins.

Halliday, M. A. K. 1967: Notes on transitivity and theme in English. Part 2. – *Journal of Linguistics*, Volume 3, Number 2: 199–233.

Havas, Ferenc 2008: Unmarked object in the Uralic languages. A diachronic typological approach. – *Linguistica Uralica* XLIV 2008: 1.

Heine, Bernd & Christa König 2010: On the linear order of ditransitive objects. – *Language Sciences*, Volume 32, Issue 1: 87–131.

Hopper, Paul J. & Sandra A. Thompson 1980: Transitivity in grammar and discourse. – *Language*. Volume 56, Number 2: 251–299.

Iemmolo, Giorgio 2010/2011: *Towards a typologial study of Differential Object Marking and Differential Object Indexation*. Dissertation. University of Pavia.

Kálmán, Béla 1989: *Chrestomathia Vogulica*. Harmadik kiadás. Budapest: Tankönyvkiadó.

Klumpp, Gerson 2008: *Differentielle Objektmarkierung & Informationsstruktur in den Dialekten des Komi*. Habilitationsschrift. Fakultät für Sprach- und Literaturwissenschaften der Ludwig-Maximilians-Universität München.

Kulonen, Ulla-Maija 1989: *The passive in Ob-Ugrian*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 203. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Kulonen, Ulla-Maija 2007: *Itämansin kielioppi ja tekstejä*. Hilfsmittel für das Studium der finnisch-ugrischen Sprachen XV. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Lambrecht, Knut 1994: *Information structure and sentence form. Topic, focus, and the mental representations of discourse referents*. Cambridge Studies in Linguistics 71. Cambridge: Cambridge University Press.

Lee, Chungmin 2006: Contrastive (predicate) topic, intonation and scalar meaning. – Chungmin Lee, Matt Gordon & Daniel Buring (toim.), *Topic and focus. Crosslinguistic perspectives on meaning and intonation*. Studies in Linguistics and Philosophy. Dorchtrech: Springer.

Munkácsi, Bernát 1892a: *Vogul népköltési gyűjtemény I.* Budapest: Reguly Társaság.

Munkácsi, Bernát 1892b: *Vogul népköltési gyűjtemény II.* Budapest: Reguly Társaság.

Munkácsi, Bernát 1893: *Vogul népköltési gyűjtemény III.* Budapest: Reguly Társaság.

Munkácsi, Bernát 1896: *Vogul népköltési gyűjtemény IV.* Budapest: Reguly Társaság.

Næss, Åshield 2007: Defining transitivity. Markedness vs. prototypicality. – Matti Miestamo & Bernhard Wälchli (toim.), *New challenges in typology. Broadening the horizons and redefining the foundations.* Trends in Linguistics, Studies and Monographs 189. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.

Nikolaeva, Irina 1999: Object agreement, grammatical relations, and information structure. – *Studies in Language* 23: 341–386.

Nikolaeva, Irina 2001: Secondary topic as a relation in information structure. – *Linguistics* 39: 1: 1–49.

Petrova, Svetlana & Solf, Michael 2009: On the methods of information-structural analysis in historical texts: a case study on Old German. – *Information structure and language change: new approaches to word order variation in Germanic*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.

Rice, Sally 1987: *Towards a cognitive model of transitivity.* PhD Thesis. San Diego: University of California.

Sherwood, Péter 1996: Megjegyzések a tavdai vogul végnapjairól. – *Congressus octavus internationalis fenno-ugristarum, Jyväskylä 10.–15.8.1995. Pars 4, Sessiones sectionum, syntaxis et semantica & contactus linguistici et status hodiernus linguarum & cetera linguistica.* Pars IV. Jyväskylä: Gummerus. 244–248.

Shore, Susanna 2008: Lauseiden tekstuaalisesta jäsennyksestä. – *Virittäjä* 112: 24–65.

Skribnik, Elena 2001: Pragmatic structuring in Northern Mansi. – Tõnu Seilenthal (toim.), *Congressus nonus internationalis fenno-ugristarum. 2. Pars VI. Dissertationes sectionum: Linguistica III.* Tartu. 222–239.

Virtanen, Susanna 2011: Ditransitiivin vaihtelua mansin itämurteissa. – *Folia Uralica Debrenceniensia* 18: 165–176.

Virtanen, Susanna 2012: Variation in three-participant constructions in Eastern Mansi. – *Linguistica Uralica* 2012: 2: 120–130.

WV I = Artturi Kannisto 1951: *Wogulische Volksdichtung I. Texte Mütischen Inhalts.* Toim. Matti Liimola. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 101. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

WV II = Artturi Kannisto 1955: *Wogulische Volksdichtung II. Kriegs- und Heldensage.* Toim. Matti Liimola. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 109. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

WV III = Artturi Kannisto 1956: *Wogulische Volksdichtung III. Märchen.* Toim. Matti Liimola. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 111. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

WV IV = Artturi Kannisto 1958: *Wogulische Volksdichtung IV. Bärenlieder.* Toim. Matti Liimola. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 114. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

WV V = Artturi Kannisto 1959: *Wogulische Volksdichtung V. Aufführungen beim Bärenfest.* Toim. Matti Liimola. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 116. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

WV VI = Artturi Kannisto 1963: *Wogulische Volksdichtung VI. Schicksalslieder.* Toim. Matti Liimola. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 134. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

SUSA/JSFOu 94, 2013

Konstantin Zamyatin (Helsinki)

Finno-Ugric Republics and Their State Languages: Balancing Powers in Constitutional Order in the Early 1990s

Most of Russia's national republics established titular and Russian as co-official state languages in their constitutions of the early 1990s. There is no consensus on the reasons and consequences of this act, whether it should be seen as a mere symbolic gesture, a measure to ensure a language revival, an instrument in political debate or an ethnic institution. From an institutional and comparative perspective, this study explores the constitutional systems of the Finno-Ugric republics and demonstrates that across the republics, the official status of the state languages was among the few references to ethnicity built into their constitutions. However, only in the case of language requirements for the top officials, its inclusion could be interpreted as an attempt at instrumentally using ethnicity for political ends. Otherwise, constitutional recognition of the state languages should be rather understood as an element of institutionalized ethnicity that remains a potential resource for political mobilization. This latter circumstance might clarify why federal authorities could see an obstacle for their Russian nation-building agenda in the official status of languages.

1. Introduction

The period of social transformations of the late 1980s and early 1990s in Eastern Europe was characterized by countries' transition from the communist administrative−command systems towards the representative democracy and market economy. One important driving force of change in the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) was the rise of popular movements out of national resentment and dissatisfaction with the state-of-the-art in the sphere of inter-ethnic relations. Ethnic mobilization led to the formation of national movements in its Union and Autonomous Republics that accumulated popular appeal concerning the problem of a language shift to the Russian language and ethnic assimilation of non-Russians and sought a higher political status for their *titular peoples* and *titular republics* (each republic was *titled* after "its own" ethnic group that was referred to as *titular people* and its language as a *titular language*). Activities of national movements contributed to dissolution of the USSR and resulted in the emergence of new independent states on the basis of the Union Republics (SSRs). The centrifugal processes extended to the further layers of the Soviet *matrëška*-like federal system and took the form of regional separatism in the Autonomous Republics (ASSRs) of the Russian Soviet Federative Socialist Republic (RSFSR).

The leadership of national movements both in SSRs and ASSRs envisaged a *national revival* as a solution for national problems. On the peak of the popular involvement in public affairs in the late 1980s, one after another the SSRs started to

adopt the declarations of state sovereignty, proclaiming supremacy of their laws over the Union ones, and finished with the declarations of independence. An important step in the dissolution of the USSR was the adoption of the RSFSR's Declaration of State Sovereignty by the First Russian Deputies Congress (12 June 1990). The ASSRs joined the process that was later named the *parade of sovereignties* and adopted their sovereignty declarations somewhat later – since August 1990, after Russian President Boris Yeltsin inspired them to do so in hope to gain their support in the face of Union authorities. Researchers have explained the *sovereignization* in most ASSRs not as an actual attempt of breaking away but as a way to ensure more regional powers vis-à-vis the central authorities. In December 1990 the term *autonomous* before *republics* was also dropped from the RSFSR constitution, recognizing their new political status. The Russian authorities agreed with the federalization as a mechanism of balancing the political regime and recognized wide proxies of republican authorities, i.e., in linguistic and cultural issues (see Zamyatin 2013a: 126–129).

Status planning as a device of language policy implies designation of a certain language or languages with an official status and ensures exclusive use of that language(s) in the public sphere. In the Soviet Union, due to the proclaimed equality of languages, a formal status planning of languages was practically absent. Under the pressure of national movements and after the adoption of language laws by some Union Republics, the "advisability" of the designation of state languages was recognized by the Communist Party of the Soviet Union (CPSU) at its 19th party conference in September 1989 and was shaped into the Union law (USSR Language Law of 24 April 1990). By spring 1990, most SSRs already designated state languages in their language laws. Moreover, since August 1990, some ASSRs also designated the state languages in their sovereignty declarations. Status planning was ideologically proclaimed both in the SSRs and ASSRs as a measure for achieving the *language revival*. In the striving to preserve the integrity of the country, the RSFSR authorities initially abstained from addressing the language issue and designated Russian as the state language much later (RSFSR Language Law of 25 October 1991).

The legitimation of the former ASSRs that were re-established as the *constituent republics of Russia* was carried out in the Federation Treaty (31 March 1992) that was appended to the RSFSR constitution (12 April 1978), which was still in force and even became the basic law of the country after the disintegration of the USSR in December 1991. The new Russian constitution (12 December 1993) reproduced the recent designation of Russian as a state language and the Soviet legacy of ethnic federalism as the principle design of center–periphery relations, when some regions were titled after their autochthonous national groups. Among the ethnically defined regions, only the constituent republics were recognized as a form of national statehood. The constitution recognized the right of the republics to have their constitutions and establish their state languages (see Zamyatin 2013a: 129–133). What determined such a visible role given in the new political system to state languages?

While many scholars agree on the importance of regional separatism as a force that contributed to the collapse of the USSR, there is no consensus to what extent

the latter was a consequence of activities of mass popular movements and to what extent elites' activities were crucial for it. Some scholars emphasize the central role of the fragmentation and division of the elites for dissolution of the USSR (Lane & Ross 1999: 6). Among both Russian and international scholars studying elites, an *instrumentalist* perspective is widespread and it explains the activities of regional elites by their use of ethnicity as a resource for political mobilization of the masses in their endeavor for acquiring political power or other benefits for themselves (see, e.g., Kovalëv 2011). Typically, instrumentalists do not accept *revivalist* appeals expressed by the national activists as a sincere motivation for establishing the state languages which they label as based on *primordialist* views of pre-existing nations. Instead, the instrumentalists argued the elites use national revival and language revival as a cover to ensure the privileged position for titular peoples and, thus, for themselves.

Among Russian scholars, Michail Guboglo (1993, 1998) was the first to apply the instrumentalist theory in explaining the dissemination of the state language phenomenon in the Soviet Union and Russia (see also Aklaev 1994). Perhaps, unsurprisingly, scholars find more evidence for the instrumentalist explanation from developments in SSRs with the sole titular state languages and less evidence from Russia's ASSRs with the co-official titular and Russian languages, because the instrumental use should be contradictory to and preclude bilingualism. Among the ASSRs, the evidence would be typically sought in the republics with a high level of regional separatism such as Tatarstan and Bashkortostan. The instrumentalist approach was also occasionally applied in studies on the republics with low public support for nationalism (see, e.g., Čarina 2012 for the Finno-Ugric republics), where the designation of the state languages was also explained as pursuing instrumentalist ends. It seems that this approach underestimates the recurrent character of ethnicity in politics, when the salience of national identities varies over time, as they may go to the background of politics and may again come to the forefront (Roeder 2012: 172–173). As a consequence, this approach tends to downgrade the intensity of involvement of popular masses and their influence on elites, while overemphasizing the role of the latter (Zamyatin 2013a: 123–124). Furthermore, it does not elaborate what benefits the elites could have from the act of the officialization of languages in the latter category of republics.

Alternatively, an institutionalist approach for studying political mobilization of ethnicity was also applied in the Russian context. Remaining within the constructivist paradigm of understanding ethnicity, this approach emphasizes the importance of state institutions that structure interactions of the state with ethnic groups living on its territory or, using the Dmitry Gorenburg's (2003: 3–5) term, *ethnic institutions*. Scholars such as Rogers Brubaker (1996) argued that institutionalization of ethnicity by Soviet authorities opened the way for its later political mobilization and, thus, played a crucial role in the dissolution of the Soviet Union. A merit of the institutionalist approach is that it allows the understanding of the establishment of ethnic institutions also in the republics with low regional separatism. From the institutionalist perspective, the official language could be seen as yet another institution that structures

the social space by conjoining the state and ethnicity. How was the institutional solution for establishing the state languages reached in the latter republics?

The purpose of this article is to explore the dynamics of constitutional building in the republics titled after the Finno-Ugric peoples in the early 1990s in order to understand the place and importance of state languages for their political systems. The approach of this study is to test the alternative theories that explain the designation of the official languages with the help of comparative analysis. The article is not restricted to the comparison of the constitutions of the Republics of Karelia (RK), Komi (KR), Mari El (RME), Mordovia (RM) and Udmurtia (UR) themselves, but it addresses a wide range of policy-defining documents, legal acts and expert evaluations. Following these materials, the study traces what demands the national movements presented in the process of drafting the constitutions and which among them entered the final texts adopted by regional parliaments between 1993 and 1995. These demands for establishing the institutions with implication for ethnicity included: the name (title) of the republic, the act of sovereignization and the proposed source of sovereignty, republican citizenship, principle of political representation in parliament and some language-specified demands. Eduardo Ruíz Vieytez (2004), using the method of comparative legal analysis, distinguishes groups of constitutional language provisions, such as linguistic declaration, non-discrimination clauses, knowledge requirements, recognition of linguistic rights and other groups of provisions. The constitutions of the Finno-Ugric republics contain some linguistic declarations, few linguistic rights and non-discrimination clauses, all formulated after the analogical provisions of the Russian constitution. The only contradictory language issues in the republics were: 1) the designation of state languages and 2) the introduction of language requirements for the first officials. The article is organized around these two language demands that are in focus, accordingly, in its second and third sections. The findings of the study are summarized and discussed in the fourth section.

2. State languages in the republics' constitutions

2.1. State languages from sovereignty declarations to constitutions

If in the late 1980s the popular movements defined the dynamics in the process of transition to democracy and democratic consolidation, then from 1990 on, the elites became a major actor of social changes (Gel′man 2002, Gel′man & Tarusina 2003). This is the reason why this study primarily follows, while concentrating on the dynamics of a constitutional building, the activities of the elites that are understood as *power elites* according to a classic definition by Charles Wright Mills (1956). In the Soviet political system up to 1990, the elites consisted de facto of political (CPSU functionaries) and administrative (Soviet *nomenklatura*) layers, and representativeness in the CPSU was the key factor in political decision-making in favor of a group. The quasi-parliaments – Supreme Councils of the SSRs and ASSRs – were rather

symbolic bodies, while the real power in regions was in hands of the CPSU regional committees or *Obkoms* (more precisely – *Oblastnoj Komitet Kommunističeskoj Partii Sovetskogo Sojuza*). The process of a gradual power shift from Obkoms to the ASSR Supreme Councils started in spring 1990, when the Supreme Councils for the first time were freely elected in many ASSRs, and ended in August 1991, when after the coup d'état attempt, the CPSU was prohibited and the *power dualism* of Obkoms and Supreme Councils ended. Despite this shift, the newcomers still constituted only a minor fraction of the post-Soviet regional elites, while in most regions, the members of the former nomenklatura elites retained power positions. According to the model of *nomenklatura conversion*, they first converted their Soviet privileged political status into privileged economic positions during perestroika times, and then again to political power in the early 1990s (Gel′man & Tarusina 2003: 196–197).

In the conditions of the disintegration of the USSR and unclear future perspectives on the continued existence of a centralized state, regional elites in the republics sought to maximize their political power and were careful to ensure their new political status by legitimizing the new emerging polities. The declarations of state sovereignty were the documents that contained the demand for sovereignty. By inclusion of the statements concerning ethnicity in this document, the elites claimed to satisfy the popular demand for national and language revival. As the declaration had importance primarily in the context of center-periphery relations, regional elites had a joint interest in agreeing on the state languages and other references to ethnicity of the titular group as the attributes of the national statehood needed to justify the emerging polities in the face of the central authorities (see Zamyatin 2013a: 151–153). The designation of the state languages in the declarations was a symbolic act of the politics of recognition that was taken by "a cascade effect" between the republics. Most ASSRs established in the declarations titular *and* Russian as their state languages. Sovereignty declarations were, first of all, the policy documents, and their legal nature was disputed. Although their adoption did not have immediate legal consequences, their legal significance was that their ideas had to be taken as the basis for drafting the constitutions. Now, the declaratory statements had to be followed by the constitutional designation in order to receive juridical meaning (see Zamyatin 2013a: 128).

In the process of polity formation, the regional elites were competing over the redistribution of powers within the polity, and intra-elite conflicts emerged. In these circumstances, ethnicity was part of the grounds that divided the regional elites. The democratic consolidation of political regimes was envisaged as the main way to overcome these conflicts of interests at the regional level. From a constitutional perspective, a democratic regime is considered consolidated when there are mechanisms allowing conflict resolution, i.e. through institutional solutions (Linz & Stepan 1996: 5–6). In the republics, the constitutions had to become the basic laws that established the fundamental principles of the state governance. These foundational documents had to give legitimation for the existing political regime which resembled a balance of powers in society. Adjusting John Rawls's concept of the political constitution as a

social contract (1971, Section 2) to non-liberal post-Soviet realities, the constitutions in the republics were not just a liberal contract of individuals but also a communitarian contract of ethno-linguistic communities. The political system needed legitimation in an ethnic dimension as well. The elites bargained in order to ensure a better position for themselves, but also for the group they claimed to represent. In addition to defining multinational people as the bearer of republican sovereignty, the bicameral parliament elected both on the individual and collective principle was proposed to solve the problem of representation. In most of the republican constitutions, the establishment of both titular and Russian as their state languages became a part of the package of social institutions established as a result of a compromise.

The "thickness" of this package was predetermined by a number of variables, time being the most important among them. Russia was the only SSR which did not establish the state language(s) in its sovereignty declaration in order to not further provoke the centrifugal processes in the country. However, when after the coup d'état attempt in August 1991, the coming dissolution of the USSR became evident, Russia designated Russian as its state language in the Declaration on the Languages of the Peoples of Russia and the Language Law (25 October 1991). Furthermore, language law recognized the right of Russia's ASSRs to designate their state languages, even if Chuvashia, Tuva and Kalmykia have already taken this step. Somewhat later, Russia's Citizenship Law, that sanctioned the introduction of the citizenship of republics as well (28 November 1991), was adopted. In December 1991, the USSR ceased to exist and the Russian Federation (named so since 25 December 1991) became de jure an independent state. By that time, the Russian authorities had already sanctioned the language planning in its former ASSRs despite the weakened position of the constituent republics within the new polity. At that moment, the non-Russians found themselves to be in a state where the share of ethnic Russians in the population was about 80%. This was a significant change in comparison to the ethnic composition of the Soviet Union, where the share of Russians was slightly more than a half, that also had its impact on the emerging political system (Alpatov 2005: 210–211). Now the pendulum moved backwards and the central authorities started to be rather concerned with the raise of resentment in other regions on the special status of the republics.

The early adoption of the constitution in a republic of Russia on the wave of centrifugal processes made it easier to advocate for the insertion of the provisions on ethnicity and languages and to formulate them as collective rights or preferences in favor of the titular people. For example, the constitution in the Republic of Tatarstan (RT) was adopted even before the Russian constitution. Despite the earlier attempts of the Tatar movement to persuade the ruling elite to establish Tatarstan as the state of the ethnic Tatar nation, it was established by the republican constitution in the wording of the sovereignty declaration as a civic state based on the will of the Republics' multinational people (article 1, Constitution RT, 30 November 1992) (Gorenburg 2003: 207–209). The Constitution designated the "equal-in-rights Tatar and Russian state languages", which had to "function on an equal footing" (article 8). Furthermore, in addition to non-discrimination provisions, it fixed requirements of knowledge of

both state languages for the President (article 91), guaranteed education in the state languages (article 56) and established that legal acts are to be published in both languages (article 80). The other republics followed the torn route but many of them were far less successful on it, i.e., because their constitutions were usually adopted between 1993 and 1995, that is, *after* the Russian constitution. Now, the main argument against proposed references to ethnicity was their supposed contradiction with the Russian constitution.

A constitutional crisis and the state coup in October 1993 led to Yeltsin's victory over the Supreme Council and imposition of presidential rule by a decree (see Decrees of the Russian President, 9 and 11 October 1993). The Russian constitution was passed within two months after the constitutional crisis and created a strong presidency. The constitution did not include the Federation Treaty as an integral part of its text, as it was hoped in republics. After the dissolution of the Supreme Council, regional support was not crucial for sustaining Yeltsin's hold on power anymore. In effect, the adoption of the constitution resulted in annulment of previous political agreements between Yeltsin and regional elites regarding the sharing of powers. Instead, regional representation, including ethnic representation, had to be ensured at the federal level through the Federation Council, the second chamber of the Russian parliament. According to the constitution (article 68, 72), the republics enjoyed significantly less power than what was allotted in the Federation Treaty. The republics now differed from the other federative units only by their right to have their own constitutions and state languages. In this context, it becomes evident why the issue of the constitutional recognition of the state languages is so important. The constitution not only established asymmetrical federalism between the different types of federal units (republics, regions and other types), but also allowed asymmetry between the federal units of the same type, for example, between republics. As a result, the status of titular groups, including the official status of the titular languages as state languages, differs depending on the level of institutionalization of its elements in the republican legislations. What variables influenced the institutionalization of ethnicity and languages in the republics?

The answer to this question should consist of two parts: some variables are linked to ethnic mobilization in the late 1980s, while other variables are conditioned by the intra-elite bargaining in the early 1990s. Among the key factors for the stage of mass politics of the late 1980s, in addition to such variables as the size of the national group, the degree of its assimilation and its religious sameness or otherness from the majority group, was the ethnic composition of a region. Although some scholars deny the strong correlation between the degree of separatism and the proportion of titular nationalities (Söderlund 2006: 72–75), it is argued in what follows that the framing of the constitutional systems of the republics in regard to ethnic institutions indirectly depended on the sociological fact of whether the autochthonous groups are in the majority or minority. The national movements in republics with a relative titular majority, such as in Tatarstan, could afford themselves to propose ideas of civic nationalism and look for a broader societal consensus. On the contrary, the specifics

of the national movements operating in a minority situation included the tendency of their ideology to be, by default, that of ethnic nationalism, which precluded their support by the Russian majority. Even if political mobilization of ethnicity among the titular groups also took place in the Finno-Ugric republics, the national movements there never reached the stage of mass movement (which Miroslav Hroch marked as Phase C in his study of the development of national movements 1985: 66–67) and, thus, had only a limited impact on the political processes (Zamyatin 2013a: 134–139).

Nonewithstanding the ethnic composition, a more important variable for the formation of institutions in the constitutional process was the circumstance that the latter remained predominantly a matter of the elite settlement. In line with the developments in Moscow, most of the Russian republics adopted a presidential or a semi-presidential form of government soon after October 1993. The problem of the separation of powers and confrontation between legislative and executive branches was also typical for the forming political system in Russian regions (see, e.g., Buskunov 2010). Among Finno-Ugric republics, first Presidential elections took place in Mari-El and Mordovia in 1991, in Karelia and Komi in 1994, and in Udmurtia in 2000 (Söderlund 2006: 44). In Mordovia, exceptionally, parliamentary regime was introduced for the short period between 1993 and 1995. Karelia and Udmurtia had also set up parliamentary regimes first. They also had created presidencies by 2000 in line with a new power recentralization agenda (embodied, i.e., in the Federal Law, 6 October 1999). Therefore, the chairs of the Supreme Councils continued for some time since 1990 to be the leaders in some republics, while in others, these were already presidents. In either case, the role of the first figure was central in the political landscapes and, thus, in processes around drafting the constitutions. Finally, all these republics ended up as strong presidential republics, where presidents are central actors in the republican politics (the process called *presidentization*; see, e.g., Petrov 2001: 112).

Regional political regimes were often studied in the context of democratization (see, e.g., Alexander 1999, Kowalev 2000, Alexander & Grävingholt 2002). The establishment of some collective rights in the constitutions, such as language rights, does not in itself infringe on democracy, although, as some theorists of democracy argue, they should never prevail over individual rights (Linz & Stepan 1996: 388–389). By establishing the *power vertical* since 2000, President Putin and federal authorities regained the control over the regions that marked the retreat from the democratization agenda. Since 2005, the heads of the republics and the governors of the regions lastly lost their weight as independent players after the change of the procedure that now established their actual appointment from the Kremlin. Researchers point out that in many republics, the elite settlement resulted not in democracy but in the creation of regional authoritarian regimes, and often consider ethnicity to be a factor that contributed to such an outcome (see *Regiony Rossii* 2000, 2003).

Exploring the reasons for these developments and drawing on the study of the Republic of Bashkortostan, Rušan Galljamov highlights the processes of *ethnization* of republican elites and *etatization* of titular ethnicity in the republics. In his view, the establishment of the state languages and the language requirements as well

as the over-representation of titular elites (sometimes called, with a degree of value judgment, *ethnocratic elites*, see Novičenko 2009) both in representative and executive bodies led to their absolute domination and the creation of *ethnocratic regimes*. Giving evidence for etatization of ethnicity, Galljamov describes the regional political regimes as ones that ignored the principle of the separation of powers between state authorities and a local self-government. In Bashkortostan, titular elites dominated republican authorities that established control over municipalities by directly appointing their heads who typically became individuals of titular nationality. In effect, the second chamber of the regional parliaments was itself de facto appointed, because it consisted of the heads of municipalities (1998: 165–169).

Yet, Galljamov's instrumentalist conclusions are not relevant for many other republics where a titular group and, accordingly, its elite, is in the minority, because the abolishment of the Soviet national quota practices led not to ethnization but to the political under-representation of the titular peoples there. With more or less success, ethnic elites participated in the ruling elites, but this never reached the stage at which one could speak about ethnization. How was it still possible for regional elites to agree on the establishment of state languages in the constitutions of the Finno-Ugric republics?

2.2. Karelia

Among Russia's republics, Karelia is one which has the lowest share of a titular group in its population – according to the 1989 census, the share of ethnic Karelians was only 10%. Despite this low demographic resource, the Karelian national movement had a significant historical resource the others did not have at their disposal: Karelia was among the first territorial autonomies inside the RSFSR, and for a short period was even a Union Republic, which gave the ground to claim for a higher status in the new era. In perestroika times, and especially in spring 1990, the idea concerning Karelia regaining its status as a Union Republic got popularity. When the Declaration of the State Sovereignty of the Karelian ASSR was adopted on 9 August 1990, it recognized supremacy of Union and federal laws. Yet, it did not contain any provision with reference to ethnicity or languages. This was another peculiarity, because most other Autonomous Republics in their sovereignty declarations, which were passed within some weeks or months after the Karelian declaration, had references to their titular peoples as a source for the republican statehood and designated their state languages. For one thing, Karelian was underdeveloped in respect to public vocabulary because of the absence of its written form until 1988. In addition, another obstacle for the official designation of Karelian was the inability of the national movement to ensure a privileged status for the titular group. There was a public debate on whom to count as "the indigenous peoples of Karelia", and the outcome was that not only the Karelians and Veps peoples but also the Russians qualified (Butvilo 1998). As a result, the Republic was not instituted as a form of national statehood of the Karelians.

The national movement officially demanded the state status for Karelian at the First Republican Congress of the Representatives of Karelians, which was a body of ethnic representation, held from 28 to 30 June 1991 in Olonets (Aunus). Nobody at the Congress questioned the perspective of Russian becoming the state language, and the debate was exclusively about which of the other languages should become the state language, Finnish or Karelian: and if Karelian, which dialect. Some writers from Viena Karelia advocated in favor of Finnish, but as the Finns were not considered "the indigenous people", their language did not qualify to be an attribute of the statehood. Finnish as a language for all Karelians was also envisaged by Anatolij Grigor′ev, head of the *Karelian movement*. The language question triggered a split in the national movement and Grigor′ev was hence leading its radical part (Klemen′ev & Kožanov 2012: 175). At the same time, proposals to let Russian remain the only state language found little support at the Congress (Õispuu 2000: 150–155). The outcome of the debate was that the Congress demanded the introduction of Karelian instead of Finnish as the second state language: it passed a declaration that demanded to designate Karelian and Russian as the state languages of the republic. According to this document, conditions had to be created for the functioning of Karelian in public institutions and its teaching at educational institutions (*Karel'skoe nacional'noe dviženie* 2005).

A moderate stance of authorities in comparison to the demands of national movements was typical for the other republics as well (*Nacional'nye dviženija Marij El* 1996: 7). The State Committee on Nationalities Policy Affairs insisted that both Karelian and Finnish were officially proposed as the state languages (Birin 1999). Yet, the authorities reacted to the demand of the national movement expressed at the First Congress. On 23 November 1991, the Republic's Supreme Council approved the *Republic of Karelia* as the new name of the Republic, raising its status. The same session approved, with minimal majority, the level of local self-government as the only channel for exercising national self-determination of the Karelians (Law RK, 22 November 1991). Other ethnic demands went unsatisfied. There was no new republican constitution adopted in the early 1990s. Instead, the Constitution of the Soviet times (Karelian ASSR Constitution, 30 May 1978) was amended (Article 1, Law RK, 24 December 1993) right after the Russian constitution entered into force.

The amended Constitution made neither Karelian nor other languages official (Laričev 2009). Instead, it recognized the right of the Republic to designate its state languages by the republican law. This also means that the amended version of the Constitution no longer contained the elements of the official status for the Finnish language, which it had since 1978. According to the revised Constitution, the Head of Government became the elected chief executive: the post was taken by Viktor Stepanov, an ethnic Karelian. The parliament received two chambers: the Chamber of Representatives, elected directly by the population, and the Chamber of the Republic, its members elected from the administrative districts. One of the reasons for such a construction was also the need to ensure ethnic representation of the Karelians and Veps who predominantly live in rural areas (Kinner 2000: 32). The bicameral

parliament in Karelia is an exception among the Finno-Ugric republics. However, the second chamber did not become a body of ethnic representation as the national organizations demanded. The idea of its structure probably originated in the analogy with the Soviet Supreme Council, which included the Chamber of the Union and the Chamber of Nationalities. Later, the national movements in the other Finno-Ugric republics also attempted at establishing bicameral parliaments where the second chamber had to represent the interests of their titular nationalities, but they too did not succeed in this.

The ethnic representation of Karelians, Veps and Finns remained low. In the Supreme Council, until 1985, their share was 30 to 40%, in 1990, it was 13%, in the Legislative Assembly in 1994, it was 13% and in 1998 it was 6% (Hämäläinen & Kožanov 1992, Strogal′ščikova 2000: 165). Thus, a critically low percentage of the titular group and its subsequent political under-representation have to be listed among the reasons for the failure to achieve the status of Karelian as the Republic's state language in the sovereignty declaration. Nevertheless, experts present some indirect evidence on the fact that the republican establishment saw its interest "in presence of separatist ideas", because it could be used in bargaining with the federal authorities (Hämäläinen & Kožanov 1992).

The Second Congress the Representatives of Karelians in Prjaža (Prääsä) took place in autumn 1994, and the Third Congress in Kondopoga (Karhumäki) in April 1998. The final documents of both congresses continued to demand the recognition of Karelian as a state language. The issue of the official status for Karelian was, therefore, raised by the adoption of a new Constitution. The amendments in favor of Karelian as a state language were unexpectedly proposed in the name of the new Head of Government Sergej Katanandov, who was before that moment reluctant to the idea of granting any status to Karelian. At the third reading in the parliament in December 2000, the amendment passed and it seemed that it would pass in the final text too. But after heated debates, the deputies decided that the Karelians do not constitute a nation and there are not enough reasons to designate Karelian as the state language. Neither passed the proposal of the radical national organization *Karjalaine Kongressu* ('Karelian congress') that was created in 1993 out of the Karelian movement to ensure ethnic representation by quota of seats in parliament (*Karely* 2005: 199–215; Butvilo 2001; *Karel'skoe nacional'noe dviženie* 2012; Klement′ev, Kožanov 2012).

Therefore, the new Constitution of Karelia designated Russian as the sole state language of the Republic (Article 10 (later 11), Constitution RK, 21 February 2001). Simultaneously, according to the proposal of the regional department of the Liberal Democratic Party of Russia, the Legislative Assembly had defined the right of the Republic to designate the state languages more narrowly than before by adding the qualification that "the other state languages" can be designated only by republican referendum. Accordingly, the next demand of the national movement, which was again supported by Katanandov, was the exclusion of that qualification from the constitution. Instead, the national movement demanded the possibility to designate

the state languages for parliament (*Karely* 2005: 223–227). However, a new obstacle emerged. The amendment to Russia's language law (11 December 2002) set Cyrillic as the only script for the state languages in Russia. After this amendment, status of a state language can be given in an ordinary procedure only to a language with its written form based on Cyrillic script. Official status can be given to those languages with their written form based on another script only in an exceptional procedure defined by federal law. This condition complicates designating a language based on Latin script with an official status (see, e.g., Khairov 2002). Nowadays, as a prerequisite for the Karelian language to become a state language in ordinary procedure, its current Latin script must be changed to Cyrillic (*Karely* 2005: 216–223).

Even though scholars sometimes write about *official-language rights* (see, e.g., Patten 2006), there is no human right to an official language; neither is the state obliged "to use a particular script in any of its official activities" for a minority language, Fernand De Varennes argues (1996: 106–107). He further argues that "[a] minority's language may include a script (Arabic, Cyrillic, etc.) which differs from that sanctioned by the state. Whilst a state would not be obligated under the UN Declaration [of the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, 1992] to use a particular script in any of its official activities, Article 2 does prevent a state from banning the use of a minority script (as an aspect of language) in the private sphere. Whether involving script use in private correspondence, the printing of a book by private entities, or on outdoor signs by a private entrepreneur, all these activities represent situations where persons have the right, in private or in public, to use their own minority language" (de Varennes 1997, Section 4.2.1).

The Russian authorities argue that designating a language with official status is an issue of internal government policy, and, following this logic, it is impossible to file a lawsuit in international court. It is not politically realistic for proponents of the official status for the Karelian language to lobby for exclusion from the federal rule because the federal authorities are cautious not to make a precedent which could be used in Tatarstan. Neither does the initiative of Tatar activists to designate the Tatar language as another state language of the Russian Federation fit Russia's current constitutional settings.

2.3. Komi

In Komi, the titular group was in the minority and comprised less than a fourth in the republican population (23.3% in the 1989 census). In this situation, even if all ethnic Komi voters would elect as many ethnic Komi representatives as possible, it would still not be enough to pass laws in favor of a national revival through legislative procedure, which demanded at least 50% of the votes (Il′in 1994). In reality, there were 37% ethnic Komi elected in the Supreme Council in 1985 and 31.6% in 1990 (Popov & Nesterova 2000: 148, Table 8).

The observers point out that the creation of the first national organization *Komi Kotyr* ('Komi union') was initiated and supported in the Obkom. It was politically neutral and managed to cooperate with the authorities. Its activities were directed at the creation of the body of ethno-national representation of the Komi people. The First Congress of the Komi people was organized by the organizational and financial support of the authorities in January 1991. It was the first such forum of titular people in Russia and it united different political and social groups on the basis of the nationalist ideology (Il′in 1993–2, Section 2.1). The question of political representation was one of its central topics. In order to solve this problem, the Congress, in one of its resolutions, demanded the creation of a two-chamber parliament where one chamber would represent the Komi people, whereas both chambers would have a right of veto (Resolutions, 12 January 1991). Among the other demands, one resolution demanded the establishment of a state committee on nationalities affairs and the adoption of a law on the official status of the Komi and Russian languages (Cypanov 1994: 133; *Pervyj s"ezd* 1991; Kotov & Rogačev 1991; Markov 2011).

The executive body of the Congress, the *Committee for the Revival of the Komi People* (hereinafter – *Revival Committee*), chose the strategy of cooperation with the authorities and participated quite successfully in negotiations with the authorities. Valerij Markov was elected as its chair as a figure of compromise with modest views. He was a scholar, who became a member of the CPSU in 1985 and entered politics in the late 1980s on the democratic platform, but lost the 1990 Russian election and, as a consequence, joined the national movement (Il′in 1993–2, Section 2.1). Markov and other members of the Revival Committee used the rhetoric of international law and the right to national self-determination. Many of them themselves were a part of the Soviet nomenklatura elite and they skillfully oriented in the political situation of that time. There were different civil and political actions arranged to push through the demands. One of the important ones took place after the Republic signed the Federation Treaty (31 March 1992). The Revival Committee criticized the republican authorities for this action and made an appeal on 13 April 1992 with the proposal to take initiative on state-building in the Republic. The Republican "round-table" was called together with a wide representation of social and ethnic groups. Following this action, the Revival Committee reassured its stance, intensified cooperation with the authorities and managed to persuade the top officials to adopt some crucial laws (Popov & Nesterova 2000: 70–71).

As a result of this cooperation, the Supreme Council recognized a privileged status of the Komi people by passing a law on the legal status of its Congress (26 May 1992). The law treated the Congress as a political representative body of the Komi people and even granted it the right of legislative initiative (Popov & Nesterova 2000: 46–47). The language law (28 May 1992) reaffirmed Komi and Russian as the state languages of the republic; Komi was proclaimed to be the concern of the state and had to enjoy its protection, whereas Russian was proclaimed to be the main medium of "internationality communication" in the Komi Republic. In April 1993, the State Committee for Nationalities Affairs was created with the task to implement

the language law and program for its implementation. The State Committee prepared the list of posts of public servants with language requirements (Il′in 1993–8, Sections 2.2, 3.1; 1993–12). The Third Congress in December 1993 reconfirmed the idea to establish a chamber of the Komi people, but this demand did not pass in the Supreme Council. Foreseeing this, an alternative idea was also expressed at the Third Congress when the second chamber should be composed of the representatives of the Republic's administrative districts irrespective of the number of their inhabitants. The consideration was that this way, the Komi movement could gain extra seats from rural districts, which usually had smaller populations than town districts, and where the ethnic Komis were in majority. Furthermore, it was suggested that the candidates fulfill a residence qualification of ten years. Now, the Revival Committee included this alternative idea in its draft constitution.

The cooperation of the national movement with the authorities also extended to the process of drafting the Constitution. The Revival Committee chair Valerij Markov participated in the work of the parliament's constitutional commission (Popov & Nesterova 2000: 174). Nevertheless, the revised proposal on the two-chamber parliament was rejected in this commission. Simultaneously, the constitutional commission rejected both the proposal of the culture commission that "the Komi language be used by the authorities along with Russian" and the proposal of the commission on science, headed by a person from the industrial Russian miner populated town of Vörkuta, to list Russian before Komi as the state languages. This symbolic issue demonstrated the intention of the Russian-speaking deputies to prevent the expansion of the official use of Komi and to restrict it only to the areas with a dense Komi population (Il′in 1994).

Some radical members of the Revival Committee criticized the strategy of its leadership directed at cooperation with authorities. In their view, the authorities started to interfere more and more in the activities of the Revival Committee (see, e.g., Štrichi 1994: 224–226). Non-Komi public officials started to be elected as delegates to the Komi Congresses. The Second and further Congresses were arranged by the Ministry of Nationalities Affairs. The ideological disagreements led to an inevitable split in the national movement. A radical segment of the movement departed from the Revival Committee in 1993 and established the national political party *Dorjam As'nymös* ('we defend ourselves'), headed by Nadežda Mitjušëva, a cultural activist (Il′in 1993–2, 1993–3). This party continued to propose ideas which have already been at that time considered radical in mainstream society, such as the idea of transferring of Komi language to Latin script (Tsypanov 2001: 118).

The new republican constitution was adopted a year after the Russian constitution, which created the constitutional framework to escape the key issues. The Komi Constitution (Constitution KR, 17 February 1994) established a single chamber parliament in the presidential republic. However, as a compromise, the Election Law (12 March 1994) fixed the election system where one half of the deputies had to be elected directly by citizens, whereas the other half represented the administrative areas. The election districts were also cut to ensure higher ethnic Komi representation (Kiselëv 2001). The law ensured almost a third of the seats of the deputies for ethnic Komis in the State Council, a new parliament, elected in 1995. Nevertheless,

it did not solve the problem of the threshold in ethno-national representation needed for vetoes on decisions and to pass laws (Il′in 1994; Popov & Nesterova 2000: 148, Table 8). The Constitution designated Komi and Russian as the state languages of the Republic (article 67). The Komi people were symbolically recognized as a source of statehood of the Republic; the state policy had to be directed toward the maintenance and development of the Komi language, culture and the traditional lifestyle according to international principles and norms concerning indigenous peoples (article 3). The Congress of the Komi People retained the right of legislative initiative (article 76). Komi had acquired the status of the state language in the Republics on par with Russian, the latter being the state language of the Russian Federation and hence in all its units. Unlike the Constitution of Tatarstan, where major linguistic issues were resolved, the Komi Constitution only stipulated the designation of the state languages and non-discrimination language provisions (Tsypanov 2001: 116).

With the political turn of 2000, the Komi Republican Office of the Public Prosecutor protested against the abovementioned provisions of the republican constitution. The Supreme Court of the Komi Republic did not find any contradictions of the Constitution with federal legislation (Decision, 21 February 2001). However, the Supreme Court of the Russian Federation found the constitutional provisions on the Komi people as the source of sovereignty to be in contradiction with the principle of equality. The Court also ruled against the provision on republican citizenship (Determination, 13 April 2001). In accordance with the court decision, the amendments to the republican constitution were passed (Law KR, 12 October 2001). The provision on the Komi people as an indigenous people was excluded. The law on the status of the Komi people was abrogated (Law KR, 12 May 2003). The amendments to the language law were passed in the direction of its deterioration as well (Law KR, 16 July 2002).

2.4. Udmurtia

The percentage of the titular group in Udmurtia was 30.9% in 1989. The First All-Union Udmurt Congress (the fourth congress since 1918), held in December 1991, adopted the declaration on the realization of the sovereign rights of the Udmurt people (*Udmurtskoe nacional'noe dviženie* 2003: 13–14). The term *official language* was not used in the Resolution of the Congress, but there was the language requirement for the post of the president. The Resolution contained the demands for Udmurt to become the language of instruction in primary school and, later, in secondary school, for Udmurt to be taught in higher, high professional educational institutions (Resolution, 23 November 1991). The all-Udmurt association *Udmurt Keneš* ('Udmurt council') was created as the body, which operates between congresses and, among other things, aims at increasing the status of the Udmurt language. Headed by Michail Šiškin, the former second secretary of the Obkom (1978–82), the Udmurt Keneš dared to present rather modest demands (Kasimov 1992–7, Section 3.2.2). In 1993, Šiškin was accused of financial machinations by his colleagues and had to leave this post. A

more radical leader of the Udmurt Keneš, Roza Jašina, was elected, but lost her post in some months due to the speech on the genocide of the Udmurt people at the session of the Unrepresented Nations and Peoples Organization (UNPO) (Egorov 1995–3; Egorov & Matsuzato 2000: 281–282).

Since that time, for several years, the leaders of the Udmurt Keneš were loyal to the ruling elite. Ivan Griškin, a lecturer of the medical academy, was elected the next leader of the Udmurt Keneš at the Second All-Udmurt Congress in November 1994 (Egorov 1994–8, Section 5; it was decided to count it as the Fifth Congress by including in the numeration three congresses held in 1917 and 1918). It was this congress (Resolution, 4 November 1994) that demanded the rapid adoption of the constitution and the inclusion in its text of the provision on the official status of a state language of the Republic for the Udmurt language along with Russian. The congress adopted another declaration on the realization of the sovereign rights of the Udmurt people, where it stated that many demands of the First Congress, including the adoption of the law on the congress's status and the language law, were still not implemented. The Congress demanded the creation of a two-chamber parliament with the right of veto and the designation of Udmurt as the state language (Egorov 1994–11, Section 4).

After the adoption of the Russian constitution, regional authorities started to reconfigure the power structure at the regional level. There were steps taken in Udmurtia aiming at the creation of a presidential post (Law UR, 13 November 1993) and a republican parliament (Law UR, 21 December 1993), which had to have upper and lower chambers (Egorov & Matsuzato 2000: 306). However, these plans were not accomplished before the adoption of the republican constitution. The constitutional commission of the Supreme Council drafted the new constitution in consultations with federal authorities. The text of that draft copied a great deal of text from the Russian constitution. Consequently, there were no heated debates on the nationalities issues as in Komi, and the demands of language requirement for officials and civil servants, the national chamber or national quota in parliament, official bilingualism of public management, proposed earlier by the Udmurt Keneš in the alternative draft, were excluded in the early stages.

The statement on sovereignty of the Udmurt people was also excluded during the work on the draft constitution. Only the issue of presidency remained unresolved until the session of the Supreme Council where the constitution was adopted (Egorov 1995–1). In the final text of the Constitution, both "the Udmurt nation *and* the multinational people of Udmurtia" were stated as the bearers of sovereignty (Article 1, Constitution UR, 7 December 1994). The fact that "the Republic exercises the state power sovereignly on its territory" and the institute of republican citizenship were noted in the text, but they were excluded by the amendments to the constitutions in 2000. The constitution did not create the presidential post. The one-chamber parliament was named the State Council. The Constitution established Russian and Udmurt as the state languages of the Republics (Article 9 (later 10)). There was no mention of Russian as the "language of internationality communication".

2.5. Mari El

The proportion of the main ethnic groups was more balanced in Mari El than in the other Finno-Ugric republics: Maris constituted 43.3%. The first president supported the activities of the Mari national movement. After his election as president, Vladislav Zotin proposed to change the name of the Republic. But it was only in July 1992 when the Republic dropped its attributes as *soviet* and *socialist* and received its current name Mari El. In October 1992, the Third Congress of the Mari People (actually, the first congress since 1918) was organized with the help of authorities and personally Nikolaj Rybakov, former chair of the Supreme Council and the state secretary of the Republic. In its resolutions, the Congress demanded the Supreme Council to adopt the constitution and the language law, where "the Mari language (Hill and Meadow Mari)" would be recognized as a state language of the Republic along with Russian; the document, thus, proposed a single Mari language, although there were proponents who wanted to include both main varieties: Hill and Meadow Mari. The language law had to also define language requirements. The Congress passed the appeals on the need of the official status for Mari in the places of dense living areas of the Mari population in the Republic of Bashkortostan and the Kirov region to the heads of these regions (K[asimov] 1992–10). Among the recommendations was the appeal for the adoption of the education law, which would introduce Mari as a compulsory subject in all educational institutions and prepare a gradual transition for national schools to have a native language used in instruction. The creation of a two-chamber parliament was required. Members of a chamber elected from the administrative units were required to know the state languages (Resolutions, 31 October 1992).

In the manner of *Interfront* ('internationalist movement') in the Union Republics, departments of the Russian national organization *Rus′* were created in Russia's republics to oppose the activities of the national fronts and national movements of the titular peoples (see Taagepera 1999). In 1991, the regional organization Rus′ was created in Mari El. The Rus′ and some deputies of the Supreme Council criticized the documents of the Third Congress for its position as a political organization and blamed the participation of government officials in the Congress. The conservative Supreme Council also continuously criticized the activities of its former chair and the current President Vladislav Zotin and his government, whose members were predominantly of ethnic Mari origin. The president's decisions on the nationalities issues and the draft language law were among the main targets of criticism. Furthermore, the parliament wanted to restrict the powers of the president. In this situation, fearing to lose his positions, Zotin decided to postpone the adoption of the constitution (Belokurova & Denisova 2003: 30, 49–50).

After the October 1993 power shift in Moscow, Mari El was among the few regions that choose to reform their authorities with no delay. In line with the Decree of the Russian President (9 October 1993) and President Zotin's proposal, the republican Supreme Council elected in 1991 agreed to terminate its proxies before its legitimate

time was over in 1994 and to have midterm elections in order to be replaced by a new parliament – the State Assembly. The latter body was elected in December 1993, simultaneously with the referendum on the Russian constitution. However, in the conditions of the weakening of the regional legislative authorities throughout the country after the events of October 1993, President Zotin did not have enough time to strengthen his own powers in the Constitution, as did the leaders of the other regions. The reason for this was precisely the lack of a period with no functioning parliament (Belokurova & Denisova 2003: 51–53).

The constitutional commission, headed by President Zotin, drafted the constitution. The constitution had to be adopted by the Constitutional Assembly, composed of the deputies of all authoritive levels: republican deputies to the two chambers of the federal parliament, deputies of the State Assembly and deputies of urban and rural councils. Deputies from rural areas, where the Mari population was traditionally predominant, in this way gained more influence than they had in the State Assembly. Out of 30 deputies elected to the State Assembly in December 1993, 13 were of ethnic Mari origin; out of 267 deputies elected to the urban and rural district assemblies, 137 were of ethnic Mari origin (Belokurova & Denisova 2003: 57). The Rus′ was against the procedure, according to which the Constitution had to be adopted by the Constitutional Assembly, and insisted on a direct popular vote (Smirnov 1995–3, Section 1.5). Among the amendments to the draft, the State Assembly proposed the recognition of a single Mari language and Russian as the state languages. Among the proposals to the draft constitution, there was an open letter of scholars, writers, cultural activists with the demand to designate Hill Mari with the status of the state language, but the latter was rejected by the State Assembly (Smirnov 1995–5, Sections 1.1.1–1.1.2). Therefore, one of the complicated issues was the presence of two varieties of the Mari language. Both varieties had literary forms. The Meadow Mari representatives were predominant in the *Mari Ušem* ('Mari union'), whereas the Hill Maris were well represented amongst the top officials, including the president (K[asimov] 1992a–6, Sections 2.2, 2.3). This problem caused some delay in the languages' official recognition. It was a question of whether only (Meadow) Mari and Russian or if Hill Mari too should be declared as the state languages of the Republic (Vasikova 1994, Kazancev 2000). President Zotin insisted on the designation of both varieties of Mari as the state languages (Matsuzato 2003: 17; Belokurova & Denisova 2003: 58–59).

The Constitution of the Republic of Mari El was adopted by the Constitutional Assembly in 1995. The Constitution did not have any statement on sovereignty, and instead it established the Republic as "the democratic, law-bound state within the Russian Federation" (Article 1, Constitution RME, 24 June 1995). 50 deputies of its parliament had to be elected individually and 17 deputies represented the administrative-territorial units (Smirnov 1995–7). The Constitution designated Mari (Hill and Meadow Mari) and Russian as the state languages of the Republic (Article 15), and included the requirement of the president's knowledge of both state languages. The Constitution left the question of language varieties open and adopted a compromise

designating the Mari (Hill, Meadow) language in singular, but adding the names of both varieties in parentheses. With the policy turn in 2000 (RF Constitutional Court Resolution, 7 June 2000), the Declaration of State Sovereignty was under protest and was discontinued (RME State Assembly Decree, 10 November 2000). In December 2000, the Constitutional Assembly excluded the provisions on the democratic state and republican citizenship from the Constitution (Belokurova & Denisova 2003: 86–87).

2.6. Mordovia

The percentage of Erzya and Moksha in the Republic of Mordovia's population was reported to be 32.5% in the 1989 census. The First All-Russia Congress of the Mordvin (Erzyan and Mokshan) People was arranged somewhat later than what had occurred in the other republics, in March 1992, and also demanded, among other things, the constitutional recognition of the status of the state languages for Moksha and Erzya Mordvin. A further demand was the restoration of the Mordvin languages as a medium of instruction, first, through their expansion in primary school and, later, in basic secondary school. The Congress advocated the necessity of all students learning the state languages and repeated the demand of parietal Russian-national bilingualism (Resolution, 15 March 1992). Newly presented in comparison with the 1990 program of the society of national revival *Mastorava* was the demand of language requirements for officials. As the first head of the Mastorava and university professor Dmitrij Nad′kin untimely passed away, Michail Mosin and Grigorij Pinjasov were elected as co-chairs of the Congress (Kasimov 1992b–6; Latypov 1994–2, Section 4). The Congress elected the *Council for the Revival of the Mordvin People* (hereinafter – *Revival Council*) as its executive body.

In its activities, the Revival Council presented more modest demands than the Mastorava or the Congress itself, and started to advocate for the unification of Erzya and Moksha into the Mordvin people. The disagreement regarding the need of unification created the grounds for the split in the national movement in 1992 out of the contradictions, which existed prior to this move. The split in the Revival Council itself was triggered by a strong conflict between some ethnic Mokshan leaders who were better represented in Soviet nomenklatura and preserved their position in the new government (Utešev & Ščerbakova 2004: 146–148). Michail Mosin criticized his colleague Grigorij Pinjasov for supporting Nikolaj Birjukov, chair of the Supreme Council (see Section 3.6 below), and Pinjasov had to leave his post of co-chair (Latypov 1994–2, Section 4).

The Mokshan leaders were in favor of a united Mordvin people, while most Erzyan activists claimed to represent a separate people. Moreover, some Mokshan leaders advocated the policy directed at the creation of a unified Mordvin language out of the two existing languages (Butylov 2000). The presented justification can be summed up in their emphasis on the need to consolidate a single nation and, thus, to

escape the trap of co-existing language varieties, as in Mari El and, particularly, in Karelia. Proponents of a unified Mordvin language argue that such a measure would enhance both-sided Russian-national bilingualism, whereas in the existing situation triple translations are viewed as an insurmountable obstacle, which, in practice, leads to use of the titular languages as symbols but not as vehicles of communication. Language unification is an ambiguous undertaking and its reasonableness is not discussed here. Despite the sociolinguistic difficulties associated with this project, political considerations came to the forefront since the early 2000s and were expressed in the endeavor to copy a new federal policy of the building of a unified Russian nation.

It is no wonder that the intention for unification was opposed by the more radical Erzyan activists who saw it as an attempt of Moksha leaders at strengthening their position in opposition to the Erzya stand. These activists created the organization *Erzjan′ mastor* ('Erzyan land') in December 1992 (Utešev & Ščerbakova 2004: 148). Following the logic of confrontation, Erzjan′ mastor even proposed to split the Republic and advocated for the creation of an Erzyan autonomy (see Resolution, 20 June 2009). According to their vision, Erzya should be the state language of this autonomy. Moreover, it should be the only official language in the administrative districts with the Erzya majority population (*Obščestvennye dviženija v Mordovii* 1993: 253; Iurchenkov 2001: 91–92). All in all, because of the contradictions between the Erzya and the Moksha, the national movement was weaker than in the other republics. In this context, neither ethnic nor language issues had any remarkable role in state-building in Mordovia (Mares′ev 1995: 181–182). This situation led to a significant delay in language planning.

A further reason for the weakness of national organizations was its alienation from the democratic movement because of the issue of sovereignty. The confrontation between President Vasilij Gusljannikov, who was in office from 1991 to 1993, and Nikolaj Birjukov, chair of the Supreme Council, ended with the victory of the later and the temporary abolition of the institute of presidency. The Supreme Council initiated the drafting of the new constitution. The central issue of debate around the constitution was the re-establishment of the presidency and the order of his or her elections. As in Mari El, Birjukov wanted the constitution to be adopted by the Constitutional Convent and hoped to ensure, in this way, his own position by support of deputies from rural areas. However, in January 1995, he unexpectedly did not become the chair of the newly established State Assembly (Latypov 1995–3).

The Second Congress of the Mordvin (Mokshan and Erzyan) People in March 1995 demanded the designation of the Mordvin languages as the state languages and the adoption of a law on the state languages (Resolution, 24 March 1995). Nikolaj Merkuškin, the new parliament chair, supported the inclusion of the idea of the Constitutional Convent in the draft constitution with the majority of rural voters for the appointment of the Head of the Republic. The constitution itself had to be adopted by the Constitutional Convent (Latypov 1995–7, Section 3.1, 1995–9). According to the Constitution (Constitution RM, 21 September 1995), Russian and Mordvin (Mokshan and Erzyan) became the state languages (article 13). In other words, the

document established a single Mordvin language. The Congress of the Mordvin (Mokshan and Erzyan) People received the right of legal initiative. As the republic did not pass the sovereignty declaration, there was no provision on sovereignty in the constitution. Consequently, unlike the other republics, the revision of the constitution in 2001 touched upon only some minor issues (Utešev & Ščerbakova 2004: 155). It states that the source of power in Mordovia is "the multinational people of the Russian Federation" (Article 2).

3. Language requirements in the republics' constitutions

3.1. Language requirements for the post of the President of the Republic

If there is an official language in a country, it typically has to be compulsorily used by parliament, administration, judiciary and other authorities. The head of the country as the top official has to know the language. Obligatory knowledge of the official language by (a candidate to the post of) the head of a state or territory is an important element of language status. This requirement can have dual justification within the language status: as a part of its function the working language of the state authorities and as a language preference. Both in Soviet and post-Soviet times, the role of *first figures* used to be crucial for the functioning of the political system. Since the Soviet times, there was an unwritten practice that the main representative public figure in the SSRs and ASSRs, chair of the Supreme Council, would be a person of titular nationality who would presumably know the titular language. At the same time, an ethnic Russian would typically have been the Head of the Obkom.

In the late 1980s and early 1990s, the central political issues were 1) if the head of state or a territory has to be a representative of titular nationality and 2) if he or she has to know the titular language. The former Union Republics usually did not require their heads to be of titular ethnic origin, but often introduced the obligatory knowledge of their state languages by the first figures and the deputies of their parliaments (see, e.g., Ajrapetjan 2012). In the former Autonomous Republics, ethnic preferences were not in the agenda because they were established in the form of multinational statehood, not ethnic statehood. Yet, language preferences and the requirement to know both state languages were justified in the new political systems exactly by the multinational character of statehood. The inclusion of language requirements did not mean an automatic advantage for the candidates of titular nationality, because an ethnic Russian with the knowledge of the titular language were also sometimes elected as, for example, in Buryatia (see Arutjunjan et al. 1998). In all former Autonomous Republics, with the exception of Karelia, the titular languages have the official status of state languages, but language preference for the post of head of republic had been introduced in only eight republics. The language requirements for the Republican President had been included in the constitutions of Tatarstan, Bashkortostan, Chuvashia, and a few other republics.

Since the late 1990s, in an attempt to break up with this Soviet practice, the core of Russia's nationalities policy held the exclusion of ethnic categories from legal and political space. In 1998, Russia's Constitutional Court had a ruling concerning the compliance of the provisions on language requirement in the Constitution of Bashkortostan, the law on the President of Bashkortostan and the President's elections (at that time, there was no language law in Bashkortostan). The Court declared them to be in contradiction with the Russian constitution. The ruling was of a restricted procedural character, as the language requirements themselves were not challenged by the Court but the impossibility of their implementation was emphasized because of a lack of a legislative mechanism. However, the position of the Constitutional Court in this issue was reaffirmed in the new political situation, when in 2001, the Court issued a decision concerning the similar case of the language legislation of Adygea (Determination, 13 November 2001).

In effect, the legal norms that establish language requirements for chief officials have not been in use since the late 1990s. According to the policy to foster anti-discrimination clauses in legislation (Osipov & Sapožnikov 2004: 189–190), there was a clear tendency to abolish ethnic and linguistic preferences, although in some republics there is still an unwritten practice that persons of titular ethnic origin were and are first figures. At the same time, in several republics, requirements of the knowledge of both state languages continue to be enforced for some professions such as teachers, secretaries and other civil servants who in some cases receive a bonus (see, e.g., Arutjunjan et al. 1998). This fact supports the notion of the importance of language requirements as a practical arrangement and not just as a political instrument.

3.2. Karelia

Viktor Stepanov, an ethnic Karelian with a knowledge of Karelian (*Karely* 2005: 186), the head of the department of the Obkom, became the chair of the Presidium of the Supreme Council in 1989. He managed, himself being a former member of the nomenklatura, to ensure a gradual transition to a more democratic regime and, thus, encountered virtually no counter-elite activities to his early political moves (Tsygankov 2002: 266). After this first success, he was the first figure in the Republic for many years: he was the chair of the Supreme Council from 1990 to 1994, and simultaneously the President of the Republic from 1991 to 1993. Despite his support of the Russian parliament in October 1993, he was elected chair of the government in 1994 (the post of the Head of the Republic) without the necessity to use such additional instruments as language requirements (Law RK, 18 January 1994).

Since 1991, the conflict emerged between the Supreme Council and the local authorities of Petrozavodsk, the capital of the Republic, ruled by its mayor Sergej Katanandov, an ethnic Russian and ex-manager of a local construction firm (Hämäläinen & Kožanov 1992). In the election campaign of 1998, Stepanov did not

initiate the introduction of language requirements, although his activities in advocating the draft language laws were interpreted by his opponents as evidence for his intention to use linguistic preferences as an ethno-political resource (*Karely* 2005: 154–155, 173–174). The Third Congress of Karelians supported his candidacy for the Head of the Government. Surprisingly, Stepanov was unable to compete with his rival Katanandov. Katanandov won the 1998 elections and became the Head of the Government. According to expert evaluations, the fact that elites and political parties (and not popular movements and national organizations) were at the center of political life by that time is among the reasons for this outcome (Butvilo 2001).

As it was previously noted, in two years after his election, Katanandov supported the designation of Karelian as a state language, arguably doing so for the reasons of its symbolic significance for the Republic's statehood (*Karely* 2005: 209). The new Constitution (Constitution RK, 21 February 2001) brought the legislation into concordance with the Federal Law (6 October 1999) and changed the structure of the state authorities by excluding the bicameral parliament and introducing the post of the Head of the Republic. According to the new election law (Law RK, 19 July 2001), Katanandov was re-elected as the first Head of the Republic in 2002 and managed to maintain his post until 2010, even if since 2005 regional chief executives in Russia were no longer elected in regions, but appointed by regional legislatures according to suggestion of the Russian president (see Section 2.1 above).

3.3. Komi

Jurij Spiridonov, an ethnic Russian (as stipulated in his passport), was the second secretary of the Obkom since 1985 and its first secretary from 1989 to 1990. In March 1990, he was elected the chair of the Supreme Council, the first figure in the Komi Republic at that time. This was when the power shifted from the Obkom to the Supreme Council. Spiridonov was able to preserve this post until the elections of the head of the Republic in 1994.

The Supreme Council of the Komi Republic initiated the republican referendum on the issue of the presidency in 1993. The Third Congress of the Komi People, held in December 1993, was against the presidency and against the draft president law, because, among other things, the president would receive too wide proxies and it would unlikely be a Komi representative. Instead, as an alternative, the Congress required the Chair of the Supreme Council, the then first figure, to have knowledge of both state languages. In the case the decision of the arranged referendum would still be in favor of the post of president, the Congress demanded to include an amendment that the president would have to know both state languages (Il′in 1993–12, Section 2). The referendum was not accomplished due to abstentions of citizens, but a majority of those who came voted against the presidential office (Il′in 1994). This result was interpreted as delegation of power for the decision concerning presidency to the Supreme Council (Il′in 1994–4).

Later, in the draft constitution, the Revival Committee again proposed the requirement of knowledge of both state languages as a condition for candidacy for the first figure's office. However, Jurij Spiridonov, supported by the Russian majority of deputies, could effectively prevent the inclusion of language requirements in the constitution because it could have excluded his candidacy. As a compromise, he suggested that the knowledge of both state languages should be a requirement only for civil servants such as interpreters, editors and secretaries. As a result, the requirement for the knowledge of the state languages by the Head of the Komi Republic was not included in the Komi Constitution in 1994. The only provision on the issue that entered the final text was that the Head of the Republic will take an oath in the state languages (Article 82).

Spiridonov won the elections of the Head of the Republic in May 1994 with 50.9% of the votes (Alexander & Grävingholt 2002: 84, 87–88). His rival, Vjačeslav Chudjaev, an ethnic Komi and the head of the Government, took 33.1% of the votes, while the Revival Committee chair Valerij Markov only had 3.7% of the votes (Kovalëv 1995; Il′in 1994, 1994–4). It is notable that Spiridonov was elected mostly by ethnic Russian voters, while the ethnic Komi population voted mostly for Chudjaev (Tsypanov 2001: 117–118). In January 1995, Chudjaev and Markov were elected as the deputies of the State Council, a body newly established by the Constitution. Valerij Markov became its vice-chair. Vladimir Torlopov, a Russophone who has an ethnic Komi father, was elected in 2000 and remained the Head of the Republic until 2010.

3.4. Mari El

After the election of the Russian President in June 1991 and the coup d'état attempt in August 1991, the presidency was established in many republics. Vladislav Zotin, the chair of the Supreme Council, initiated the establishment of the presidency in the Mari Republic. On the day of voting on the issue, representatives of the Mari Ušem gathered in front of the parliament building with demands for the president to know both state languages. The Supreme Council agreed with the proposal of the Mari Ušem on the knowledge of both state languages and adopted the decree on the presidential elections on 14 December 1991 (Decree, 16 October 1991; Smirnov 1995–3, Section 1.8.5). All three candidates for the presidency were of ethnic Mari origin, whereas all the vice-presidental candidates were ethnic Russians. Besides Zotin, the other candidates were Aleksandr Kazimov, the leader of the republican department of the public movement Democratic Russia, and Evgenij Petrov, the head of government (Belokurova & Denisova 2003: 47). Vladislav Zotin, an ethnic Hill Mari and the chair of the Supreme Council, was elected president (*Kto jest′ kto* 2002: 208). Grigorij Posibeev, former first secretary of the Obkom tried to fill the vacant seat of the chair of the parliament but lost to Jurij Minakov, an ethnic Russian.

The Third Congress of the Mari People in 1992 appealed to the Supreme Council to comprehend the necessity of the knowledge of the Mari language by the republican

officials and proposed to settle the order of approval of language requirements for officials (Resolution 'On language', 31 October 1992). There was no direct demand on the knowledge of the state languages by the president, because the language requirement had already been established. The Constitution of the Republic of Mari El of 1995 established the requirement for the President of Mari El to have knowledge of the state languages (article 76).

In summer 1996, when the next presidential campaign started, the Republic was deep in economic crisis. This presidential campaign was marked by the conflict around the president's language requirements. The law on the presidential elections was adopted in late summer and contained the requirement on the knowledge of both languages (Law RME, 20 August 1996; Smirnov 1996–7, Section 1.3.1, 1996–9). Leonid Markelov, deputy of Russia's State Duma from the Liberal Democratic Party of Russia and a potential candidate for presidency built his campaign on the criticism of economic developments and pretended to "protect the national interests of the Russians", arguing against the language requirement that it was discriminatory and promising a revision of the language law (Smirnov 1996–3, Section 1.6.1). He initiated an appeal of the State Duma to Russia's Constitutional Court concerning the inconformity of the Constitution of the Republic of Mari El to the federal legislation (Decree SD FA RF, 18 October 1996; Smirnov 1996–9, Section 1.2.5). The public prosecutor of Mari El, Nikolaj Piksaev, first sent his protest against the language requirement to the Republic's Central Election Commission (CEC) and, when this was rejected, turned to the Republic's Supreme Court. In this situation, President Zotin needed the support of the national movement. He attended the Fourth Congress of the Mari People held in October 1996 and made his speech in both Russian and Hill Mari. The Congress expressed its support for Zotin as a candidate and emphasized the obligatory character of the knowledge of the state languages by the president (Resolution, 19 October 1996; Belokurova & Denisova 2003: 66).

The CEC created a working group to check candidates' knowledge of the state languages. Vjačeslav Kislicyn was invited to the CEC on 29 October 1996 as the first candidate to prove his knowledge of the state languages. He greeted the CEC in Mari, argued that he has enough knowledge of the Mari language and culture to be president and refused to take an exam. Later, he explained why he refused to take the exam: he did not want to humiliate the Mari people with his broken Mari language (Belokurova & Denisova 2003: 67). The CEC overturned the language requirement on 1 November 1996 as unconstitutional, and registered on the same day Kislicyn and in two weeks Markelov as candidates (Smirnov 1996–12, Section 1.1.1). After this the public prosecutor recalled his application from the Supreme Court (Smirnov 1996–10, Section 1.3.1). Russia's Constitutional Court dismissed the case later (Determination, 11 March 1998).

In November 1996, President Zotin unsuccessfully contested the CEC decision on the registration of Kislicyn and Markelov as the candidates for breaking the provisions according to the the Mari Constitution and the law on the presidential elections on the compulsory knowledge of both state languages. However, Russia's

Constitutional Court admitted, in its decision 14 December 1996, the validity of registration and recommended freezing the constitutional provision on the knowledge of the state languages (part 2, Article 76) (Krajnov 1997: 67–68; Isanbaev 1997: 34; Lallukka 2003: 305; Belokurova & Denisova 2003: 67). In December, two days before the elections, President Zotin attempted to delay them, by the decree, with a controversial reference to the decision of Russia's Constitutional Court and the decree of the State Duma. However, the Republic's Supreme Court annulled the president's decree the next day. The first round of elections still took place as planned on 22 December 1996. None of the candidates received the majority vote, and Kislicyn and Markelov went on to the second round (Smirnov 1996–12, Sections 1.3–1.4). In the second round on 4 January 1997, Vjačeslav Kislicyn, an ethnic Russian and a previous Kolkhoz chief, was elected the new president (Smirnov 1996–12, Section 1.5, *Kto jest' kto* 2002: 258; Belokurova & Denisova 2003: 68). After the elections, criminal proceedings were instituted against Zotin (Petrov 2001: 114).

In 1995, Kislicyn joined the Communist Party of Russia, but distanced himself after becoming the president. Unlike the previous president Zotin, Kislicyn managed to consolidate his powers and take control over republican political and economic resources in his hands (Belokurova & Denisova 2003: 69–70). Among the initiatives directed at strengthening his powers, the constitutional amendment was initiated in May 1997 in order to prolong the president's time in office up to seven years and to exclude the language requirement for presidency (Smirnov 1997–4, Section 1.2). The former amendment did not pass, but the language requirement was excluded in October 1997 (Law RME, 22 October 1997). The provision that the president takes an oath in both Mari and Russian was amended as well. It states now that the president takes an oath in Mari and/or Russian (Article 78).

Consolidating his regime in conflict with the local self-government in March 2000, Kislicyn lost support of the federal authorities. When after the election of Vladimir Putin as President of Russia, the building up of the power vertical had started in June 2000, Kislicyn wanted to demonstrate his loyalty and he fully supported the policy of bringing regional legislation into concordance with federal legislation. However, as a part of this policy, numerous federal inspections took place which assessed the economic situation in the Republic as critical. These processes were in the background for the presidential election campaign. In order to compensate for his lost support in Moscow, Kislicyn tried to win proponents among the regional elites. One of his plans was to propose the post of vice-president to an ethnic Mari. Among the other moves, Kislicyn unsuccessfully tried to be manipulative with the elections, i.e. by changing their time for autumn 2000. Ivan Teterin, the only ethnic Mari candidate for president and a military man, was supported by the Moscow authorities. In December 2000, Markelov and Kislicyn went on to the second round, where Markelov won (Belokurova & Denisova 2003: 71–86).

In January 2001, Leonid Markelov, an ethnic Russian born in Moscow and worked in the Yoshkar-Ola Military Procuracy since 1986, became the president (*Kto jest' kto* 2002: 344). In the December 2004 elections, Markelov won against Vladimir

Kozlov, a journalist and head of the Mari Ušem. It must be noted here that as a consequence of presidentization, and especially since the early 2000s, the authoritarian regimes in many Russian regions used administrative resources and even electoral fraud to reach the needed election outcomes. If, during the times of Zotin's and Kislicyn's presidencies, the national leaders had their share of the political power, then during the time of Markelov, they were mostly in opposition. As a result of the 2004 election campaign, ethnic division was actualized in the republican political Olympus. Markelov expelled many officials of titular ethnic origin from the leading offices (Sokolov 2002: 218–219). Within a few months, the only minister of ethnic Mari origin in Markelov's government remained, and still is, Michail Vasjutin, the Minister of Culture and Deputy Head of Government.

The conflict between the national leaders and the Markelov administration became internationally known, when Vladimir Kozlov was severely beaten in February 2005. Although the authorities argued that this was a domestic crime, those who did it were never found, and there were widespread suspicions that the crime was politically motivated. Kozlov was beaten for his political activities, among others, for arranging rallies during the time of the president's inauguration in January. A petition, that demanded an investigation of the crime, was made public on the Internet and, in a few days, received signatures from many prominent public figures in Estonia, Finland, Hungary and other countries, including some former and acting top politicians. The petition was followed in spring 2005 by a great number of publications in a cascade effect, both in international and Russian mass media, statements of politicians etc. that culminated in a resolution of the European Parliament criticizing Russia for violating the cultural and political rights of the Mari people (Resolution, 12 May 2005). Ethnic elites, who became marginalized, hoped that the federal center would replace the President of the Republic, which occurred in the center of international scandal. However, the federal center, i.e., the Russian Foreign Ministry, considered the acts, like the European Parliament resolution, as an intrusion into internal affairs and backed the position of the regional authorities against the opposition forces. Markelov was reappointed to office in 2009.

3.5. Udmurtia

Since August 1991, the highest position in the Udmurt Republic shifted from the first secretary of the Obkom to the parliament elected chair of the Supreme Council. From 1990 to 1995, this post was held by Valentin Tubylov, an ethnic Udmurt and a former CPSU functionary. In October 1991, the Supreme Council passed the decision to establish presidency (Law UR, 10 October 1991). The language requirement for the president also became a heated issue (Ponomarëv 1992: 18–19; Osipov 2002: 280–282). The establishing conference of the *Udmurt Kalyk Partija* ('party of the Udmurt people') in October 1991 demanded that the president should be an ethnic Udmurt. The First and Second All-Udmurt Congresses in November 1991 and

November 1994 demanded the president's knowledge of the Udmurt and Russian languages (Resolution, 23 November 1991; Resolution, 4 November 1994). Also, the Udmurt Keneš approved a resolution on this issue (11 November 1992). According to unofficial data, the democrat and ethnic elites informally agreed on the requirement of the president's knowledge of Udmurt, but it was the influential local Tatar elite that insisted on the president representing the titular nationality (Kasimov 1992–7, Section 3.3).

The President Law in Udmurtia was passed after the victory of Boris Yeltsin over Russia's Supreme Council in October 1993. It contained the requirement for the president's knowledge of Udmurt and Russian, with the exception of the first presidential election. The latter qualification provides evidence that the law was enacted for the election of a certain person, namely, Aleksandr Volkov, the head of the government at the time (Article 4, Law UR, 14 November 1993; Law UR, 18 January 1994). Because there was neither a republican constitution nor a republican language law in 1993 which would regulate the status of the state languages, language preference was not formulated as requirement for the knowledge of the state languages of the republic. One might note the sequence of listing the languages with Udmurt in the first position (Ponomarëv 2009: 31; *S''ezd sovetov* 2005: 55; Vojtovič 2006: 327). However, this presidential law was never in force, because the constitution was approved in 1994.

The clause on the president's language requirement was included in the draft constitution and stayed there longer than the other demands of the national movement. Nevertheless, it was left out of discussions concerning the issue on the session of the Supreme Council. Moreover, the political system, framed by the republican constitution, did not contain the post of the President of the Republic. Yet, the questioning had to be arranged on the issue of presidency, so that the coming State Council would decide on it later (Egorov 1995–1, 1995–3). The questioning arranged in March 1995 rejected the idea of presidency (Egorov & Matsuzato 2000: 311).

A person of titular ethnic origin has always been chair of the Supreme Council of Udmurtia since its establishment in 1938 until 1995, when the post was abolished. In 1995, Aleksandr Volkov, the Head of Government and an ethnic Russian with no knowledge of Udmurt, won against Valentin Tubylov, an ethnic Udmurt and the last head of the Supreme Council. Volkov took over the first position in the Republic as the chair of the State Council, the body newly established by the constitution. There were no language requirements for this post (Vojtovič 2006: 344–345). In 1997, Tubylov became the head of the Udmurt Keneš. In 1999, Tubylov supported Pavel Veršinin, another ethnic Udmurt and head of government, against Volkov in the next election for State Council chair. The argument was presented that traditionally one of the first figures of the Republic should be an ethnic Udmurt. However, Volkov won again. Volkov was the chair of the State Council of the Republic from 1995 to 2000 (Egorov & Matsuzato 2000: 282, 362).

In 1999, the Federal Law (19 October 1999) defined the principles of the division of powers at the regional level and put restriction on the regional authorities. In 2000, the presidential post was established again by the amendment to the constitution, but

without any language requirements (Law UR, 8 June 2000). There was the provision stating that the president takes an oath in the state languages of the Republic (Article 46), which was implemented as well. Igor′ Semënov, an ethnic Udmurt, was the State Council chair from 2000 to 2007, but at that time, he was already a third figure in the Republic, after Aleksandr Volkov was elected president in 2000 and Jurij Pitkevič, a Belarusian, became the head of the government since 2000, thus, neither of them were an ethnic Udmurt or had a knowledge of Udmurt (*S″ezd sovetov* 2005: 89). Vitalij Solov′ëv, a Russophone with an ethnic Udmurt father, has been the chair of the State Council from 2008 to 2013 and Vladimir Nevostrujev, an ethnic Udmurt, since 2013.

3.6. Mordovia

In September 1991, the Supreme Council took a decision on the establishment of presidency. This decision was supported by the nomenklatura elite and the national movement, whereas the democrats opposed it. There were no language requirements for the presidential post, which was criticized by the Mastorava. Nikolaj Birjukov, an ethnic Mordvin and former CPSU party functionary, the Supreme Council chair, was supported by the nomenklatura and titular population (Polutin 2000: 167–171). His opponent Vasilij Gusljannikov was a chief of the regional department of Democratic Russia, an engineer and an ethnic Russian without any knowledge of the Mordvin languages. Gusljannikov won the popular election and became the president in December 1991. Arguably, the most important basis for his victory was the support of Russophones, who feared that the Republic would follow the way of sovereignization and studying the titular languages would become compulsory in school (Matsuzato 2003: 13–14). Mordovia became an exception among the Finno-Ugric republics in that the Soviet nomenklatura temporarily lost its dominant position in the Republic. It is no wonder that the conflict emerged with the still agrarian- and communist-dominated Supreme Council and its chair Nikolaj Birjukov.

Gusljannikov was a democrat and a pro-reform liberal in economic policy but strongly opposed the national movement. Birjukov started to support some national leaders who were also members of the *agrarian elites*, that is, chiefs of the kolkhozes and the CPSU rural departments (Kasimov 1992b–6, Sections 1.2, 1.4). Due to his course for unpopular market economy reforms and administrative incompetence in the conditions of the continuing economic crisis, Gusljannikov lost support of the Russian population as well. The presidency was created by the decision of the Supreme Council and, in the same way, it was liquidated in April 1993.

However, the old first line nomenklatura again lost its power in the Republic in 1995 with the election of the State Assembly to the second line. Nikolaj Merkuškin, an ethnic Moksha, who was until 1991 the second secretary of the Obkom, won the election against Nikolaj Birjukov and became the first chair of the new parliament (Utešev & Ščerbakova 2004: 140–144; Latypov 1995–1). Vladimir Volkov, an ethnic Russian and the CPSU functionary, became the head of government. The First

Congress of the Mokshan and Erzyan People in March 1992 required the Republican President and the Ministers of Culture, Education and Mass Media to have knowledge of either Moksha or Erzya (Resolution, 15 March 1992). However, this requirement was later withdrawn (Iurchenkov 2001: 90). The Second Congress of the Mordvin (Mokshan and Erzyan) People, held in March 1995, was opened by Merkuškin's greetings in two languages (Latypov 1995–3). Here, the issue of language requirements was not raised because the national movement was satisfied with the election results.

Later the same year, Merkuškin became the Head of the Republic, elected by the Constitutional Convent. According to the newly adopted constitution, approved one day earlier by the Constitutional Convent, the Head of the Republic had to be elected directly by the population. That is why the election was arranged in 1998. Merkuškin won and was re-elected as Head of the Republic. From 2000 to 2001, by the amendments to the constitution, the Head of the Republic received additional competencies and the presidential republic was finally formed (Kozin & Šilov 2001). In 2012, Merkuškin handed over this top position to his longstanding companion Volkov.

4. Discussion

The titular groups in the Finno-Ugric republics typically are in a minority situation. The political process inspires competition in which minority groups are doomed to lose. In a situation where a group represents only a small non-dominant segment of the population, the inclusion of any institution ensuring its interests in the political regime would be an unexpected outcome because the majority would be against it. How was it still possible to include any reference to ethnicity in the constitutions?

After their peak in the late 1980s, the popular movements did not have much influence on the constitutional processes in the early 1990s that were elites-centered. The constitutions themselves were adopted by regional parliaments or constitutional assemblies, but not by popular vote. Thus, to answer the aforementioned question, one should turn to the study of elites. As the Finno-Ugric titular groups mostly reside in rural areas, the ethnic elites in the early 1990s mostly originated from the agrarian sector in the Soviet nomenklatura elites, while the Russian elites were predominant in the industrial and technocrat sector. Different segments of the political elites, most notably still regionally weak democrats and the still strong old nomenklatura, advocated in national and language debates in favor of interests of the Russophone or titular nationalities. The ethnic elites had to struggle for new rules of the political game where the issue of political participation was the key to advancing their demands. The representative democracy and its majority rule became an insurmountable threshold for the elites of those nationalities that were in the numerical minority also in their titular territories, because they would be outvoted. There were votes cast for the constitutions in the republican parliaments with the majority rule and, from the instrumentalist perspective, the claims that would not be supported by majority, for example, to establish ethnic institutions, were deemed to fail.

Yet, even if there were no ethnocratic elites that controlled the regional power, as in some Turkic republics, some references to ethnicity were also included in the constitutions of the Finno-Ugric republics and it was done so for several reasons. The shift of power from the legislatures to the presidents and the executive branch after the October coup in 1993, both at the federal and regional level, marked the end of the confrontation and the beginning of the consolidation of elites, which in some republics continued up to the late 1990s. As ethnic elites in the Finno-Ugric republics were not strong enough to form a single political force, only rarely did the ethnic divisions and ethnic institutions coincide with the conflicts around the separation of powers. In the latter case, these tensions have had an inter-ethnic dimension. In most cases, despite the tensions, the elite settlement appeared to be possible.

The findings of this study demonstrate that, as in other regions, the etatization of the elites in the Finno-Ugric republics took place in the early 1990s as a part of the elite settlement. Udmurtia became internationally famous for the conflict between the regional authorities and the local self-government, when the former included the level of rural districts and towns as another layer of the state authorities, restricting local self-government only to the level of localities. In this way, the regional authorities not could only expand their control over the municipal level of rural districts and towns, but also could control the regional legislature, because the appointed heads of municipalities used the administrative resources to get elected to the regional legislature. The case against such a mechanism was brought to Russia's Constitutional Court and found its solution in 1997. In the case of the Komi Republic, there was a similar conflict, and a similar solution was taken by the Constitutional Court, being among the first sign of change towards recentralization in federal policy (Alexander 1999: 376–378; Petrov 2001: 120). Among the considered republics, the bicameral parliament was established as a clear mark of etatization only in Karelia, but there was also only representation of municipalities in this Republic and no principle of ethnic representation enshrined in the constitution. In other words, the etatization of the elites did not lead to their ethnization in the Finno-Ugric republics.

As a result, references to ethnicity bore the function of symbolic affirmation but could not be used instrumentally in the political process. In addition to the names of the republics, the preamble of the constitution of those republics, that declared their state sovereignty, had the reference to a titular people (nation) as historical grounds for the creation of the republic. Yet, the constitutions of all Russia's republics, established them as civic states with the multinational people of the republic as the source of their sovereignty and not the titular nations (except Mordovia; see also Gorenburg 2003: 207–209). Accordingly, where established, republican citizenship was assigned to all inhabitants irrespective of ethnicity. Moreover, the constitutions of all the republics reproduced the designation of the co-official state languages made in their sovereignty declarations, with the exception of Karelia. Therefore, the findings of the study demonstrate that across the republics, the official status of the state languages was virtually the only institutionalized reference to ethnicity built in the constitutional systems that was more than just a symbol (see findings summarized in Table 1).

Demands	Constitutional provisions of the Republics in the 1990s				
	Karelia	Komi	Mari El	Mordovia	Udmurtia
Sovereignty source	Reference to titular people	Reference to titular people	Reference to titular people	No	Reference to titular people
Republican citizenship	No	All inhabitants	All inhabitants	No	All inhabitants
Bicameral parliament	Proportional and territorial	No	No	No	No
Co-official languages	No	Two state languages	Two (three?) state languages	Three (two?) state languages	Two state languages
Language requirements	No	No	Two state languages	No	No
Oath	No	Two state languages	Two state languages	No	No

Table 1. Demands in respects to ethnicity and the constitutional provisions in the 1990s.

It is argued that these outcomes could be best understood from the institutionalist perspective, because the constitutions fixed the political balance and were substantially an agreement of the republican elites on the main institutions of the political system (Uvarov 2003, Laričev 2009). Authorities rejected most demands of the ethnic elites for the establishment of ethnic institutions with the exception of the designation of state languages. Ethnic demands were rejected because they could be potentially used as political instruments. The demand for state languages was accepted in order to ensure a compromise among different segments of elites. The official status of the titular languages and some other ethnic institutions were achieved through interplay within the system of power relations, whose composition was unique for every republic. In Karelia, despite relatively well organized ethnic elites, the very low percentage of the titular group in the population significantly restricted their influence in political landscapes. Yet, Karelia also has used its right to designate its state language(s), even if it is Russian only. In Mari El, the percentage of titular and Russian groups in the population is comparable, aligning political forces for a serious conflict that might be understood in instrumentalist terms. In Komi, Mordovia and Udmurtia, the percentage of titular groups in total populations is about one third, which leads to the need for the elites to cooperate with other segments of elites. Ethnic elites in Komi were co-optated and participated in the ruling elites, being more successful in the promotion of their demands than elites in other republics. In general, the developments in the Komi Republic present an example where the events took the most interesting turn, but were also topical for the other republics.

In the conditions of representative democracy and continued rule of the old nomenklatura, the strategy of national movements directed at cooperation with the ruling elites showed itself more fruitful than conflict. It is especially evident in the case of the Komi national movement, despite the fact that all its major demands went unheeded in the constitution. This was the only republic were the status of the body of ethnic representation, the Congress of the Komi People with the right of legislative initiative, was recognized by law, although after 2000, its status was equated to that of an NGO (on the problem of their legitimacy see Osipov 2011, 2012). The other People's Congresses and other national organizations could only call attention to problems and could not be directly in charge of national survival. Nevertheless, the national organizations still had possibilities to play an active role in politics and to influence authorities, e.g., through the mechanisms of consultative bodies. Moreover, members of the ethnic elites were co-optated and received power positions. However, in a midterm perspective, there was a tendency for the cooperating leadership of the national movement to start alienating itself from the people who they claimed to represent, because cooperation influenced both ways. Authorities intensified their interference with activities of national organizations, which gradually became more and more dependent on administrative support. In these circumstances, one might argue that the split in the national movements to collaborationist and radical wings was inevitable. If previously, the coalition of the two major ethnic elite groups, *national cadres* of Soviet nomenklatura and the national intellectuals, resulted in the creation of the movements, then its split occurred largely along the same line.

Radical organizations emerged in every republic in the early 1990s that started opposing the authorities, including the national party *Dorjam As'nym*ös (1993) and the organization *Komi Stav* (1992) in Komi, the organization *Kugeze Mlande* (1991) and the national revival party *Ušem* ('union') (1994) in Mari El, the organization *Erzjan' Mastor* (1992) in Mordovia, *Udmurt Kalyk Partija* (1991) in Udmurtia, and *Karjalaine Kongressu* in Karelia (1993). Unsurprisingly, these organizations soon started to blame the collaborating ethnic elites in power for "betrayal" and "ethnic entrepreneurship". National organizations representing the radical segments of national movements continued to propose the range of unrealistic ideas by the time of recentralization: from the idea of transferring to Latin script up to full independence. Yet, some experts note that their activities might have been of crucial importance for the advancement of the more modest national organizations, because authorities saw the need to cooperate with the latter ones in order to escape the radicalization of the national movements (Il′in 1993–3, Section 2.1). With an overall decline of national movements after 1993, the radical segments became more and more marginalized and finally disappeared from the political scene, returning to cultural activities. At the same time, the position of Russophone populations and the Russian elites on ethnic issues had been getting tighter throughout the country, among other reasons, as a reaction to pro-titular policies introduced in most former Union Republics.

From a comparative perspective, it could be observed that the instrumentalist explanation was not very useful in understanding the designation of the state languages in the Finno-Ugric republics. Only in Mari El, with its comparable distribution

of ethnic groups and their proportionate representation at some point in the republican parliament, were the titular languages employed in an attempt to use them as a resource in strife for power on the basis of the constitutional provision on the language knowledge requirement. However, such an attempt provoked a conflict, and language requirements were never actually enforced even in Mari El. As it was previously pointed out, the top officials were key figures in regional political landscapes, and especially so after the power shift from parliaments to presidents since late 1993. Even if undemocratically, this shift removed the problem of minority political underrepresentation of the period between 1990 and 1993, but raised the problem of support on the side of the first figure for national aspirations and, in particular, the projects of language revival (see Zamyatin 2013b).

Even though the top officials could not yet dictate the rules of the political game, their position had already mattered at the time of drafting the constitutions. If the formal designation of two state languages changed virtually nothing in the political landscapes, then the demand of a public official's language knowledge could be used as a political resource and touched upon the interest of chief executives. Like Tatarstan and six other republics of Russia, among the Finno-Ugric republics, only Mari El has included the language requirements for first figures in the constitution. However, the conflict arose when the elites sought to enact the legal provision in practice. This attempt provoked a harsh reaction on the side of Russophone populations and authorities, both on the federal and regional level, but the regional Russian elites were among the most involved. A typical argument against the language requirements was that this is a discriminatory provision used by the national leaders to exclude their opponents from the first posts (Smirnov 1995–5, Section 1.1.1).

In the other republics, keeping the coming elections in mind, the top officials of titular nationality calculated that the preservation of the status quo is better than the confrontation around language requirements. Leaders of titular nationality were elected in Mari El (from 1991 to 1996), Mordovia (from 1993 to 2012), Komi (from 2000 to 2008) and Karelia (until 1998). Election of a republican leader of the titular nationality did not automatically mean it was better off in creating the constitutional framework and increasing support of language revival projects, and, in contrast, the election of a leader of ethnic Russian origin did not automatically mean the decrease in support for language revival. On the contrary, the latter often provided more support as a concession in return for their strict position on the issue of language requirements. Language requirements were in no case in the interests of predominantly Russian ruling elites.

In the Komi Republic, an ethnic Russian leader to some extent supported national revival but only up to the point when he rejected language requirements unfavorable for him. In Mari El, support on the side of the first president, an ethnic Hill Mari, made it possible to push through the adoption of the rather strong language provisions, including language requirements. The republican leadership in both aforementioned republics, up to a certain moment, saw their interest in certain degrees of regional separatism. After 2000, when an ethnic Komi became the

new head of the Komi Republic, much less started to be done for language revival. After 2001, support for language revival has rapidly decreased in Mari El with a new, ethnically Russian president. In Udmurtia, Mordovia and Karelia, language revival projects neither received any particular systemic support on the level of top officials, nor were they directly opposed. Ethnic elites in these republics were not as strong and, consequently, the language issue was not as heated as in the other republics. Typically, the ethnic elites did not place all stakes on a single candidate for presidency (with some exceptions, as in Mari El in 2000), but had to align themselves with several candidates. As a result, they have typically not been in opposition, and the first figure ensured that the interests of their national segment are also concerned in the elite settlement.

Therefore, if in the case of sovereignty declarations the republican elites had a common interest in the face of federal authorities to promote the statehood, i.e. officially designating the state languages, then interests of republican elites diverged in the case of the constitutions. In political bargaining around the constitutions, the ethnic elites, in their striving for power, attempted to instrumentally use the issues connected to ethnicity for advancement of their own interests. Due to diverging interests, they failed to build ethnic institutions as political resources into the constitutional system. The constitutional order did not include either the reference to sovereignty of the titular nation or the mechanisms of ethnic representation in parliaments as its elements. Nor was it possible to have an influence on the ethnicity of the head of the republic through the language knowledge requirements.

Conclusion

The official status of the languages was virtually the only ethnic institution built in the constitutional systems, because, after all, it was a formal recognition with no effect on real politics. The incentive on the side of the Russian elites was the need to make concessions to ethnic elites without the fear that these could be used against them. On the side of ethnic elites, which had to refuse the instrumental use of the official language as a political resource, it was primarily viewed as a means of language revival. Instrumental use is not precluded for the future: the official status remains a potential resource that could be employed for political mobilization of ethnicity. The republican constitutions and the state languages are the last bastions of statehood, institutionally retained in the existing political regime. It seems that if there would not be large social cataclysms, the Russian ruling elites would tolerate these institutions in the foreseeable future as well, as they currently cannot be used instrumentally in power relations. If the situation changes and Russian nationalist forces still gain more weight in Russia's political landscape, the settings could be changed in the direction of even more centralization, including the attempts at the dismantling of the republics. One possible scenario in development of Russia's language policy, in that case, could be that the Russian authorities would also attempt to abolish the institute of the state

languages of the republics. In the latter case, the notion of the impossibility of "state languages" in the republics could be advanced on the pretext that the republics are not the "states". Furthermore, this institute could be represented as a threat to the Russian nation-building that challenges the position of "Great Russian" as a world language.

References

Ajrapetjan, Armen 2012: K voprosu o pravovoj prirode objazannosti prezidentov i deputatov stran SNG znat′ gosudarstvennyj jazyk. – *Vlast′* 8: 162–164.

Aklaev, Airat 1994: Zakonodatel′stvo o jazykach i mežetničeskie konflikty v respublikach Rossijskoj Federacii. – L. Drobiževa et al. (eds), *Konfliktnaja ėtničnost′ i ėtničeskie konflikty*. Moscow: Institute of Ethnology and Anthropology of the Russian Academy of Sciences (IEA RAS).

Alexander, James 1999: Pluralism in the Komi Republic? Overcoming Executive Resistance. – *Demokratizatsiya* 7 (3): 370–382.

Alexander, James & Jörn Grävingholt 2002: Evaluating Democratic Progress Inside Russia: the Komi Republic and the Republic of Bashkortostan. – *Democratization* 9 (4): 77–105.

Alpatov, Vladimir 2005: Jazykovaja situacija v regionach sovremennoj Rossii. – *Otečestvennye zapiski* 2: 210–219.

Arutjunjan, Jurij et al. 1998: *Ėtnosociologija*. Učebnik dlja VUZov. Moscow: Aspekt-Press.

Belokurova, Elena & Ol′ga Denisova 2003: Respublika Marij Ėl: Chronika političeskoj žizni Respubliki Marij Ėl (1989–2000). – *Regiony Rossii*: 39–92.

Birin, Viktor 1999: O roli finskogo jazyka v sovremennoj obščestvenno-političeskoj žizni Karelii. – *Zemlja karel'skaja*. Special issue of the State Committee for the Nationalities Policy of the Republic of Karelia, 17.

Brubaker, Rogers 1996: *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. New York: NY Cambridge University Press.

Buskunov, Achtar 2010: Idejno-teoretičeskaja i političeskaja bor′ba v chode obsuždenija i prinjatija Konstitucii Respubliki Baškortostan 1993 g. – *Vestnik Baškirskogo universiteta* 15 (1): 177–182.

Butvilo, Andrej 1998: *Obščestvenno-političeskaja žizn' Karel'skoj ASSR v gody perestrojki: 1985–1991 gg*. Avtoreferat dissertacii na soiskanie učënoj stepeni kandidata istoričeskich nauk. Petrozavodsk: Petrozavodsk State University.

Butvilo, Andrej 2001: Na puti k novomu obščestvu. – Korablëv et al. (eds), *Istorija Karelii s drevnejših vremën do našich dnej*. Karelian Scientific Center of the Russian Academy of Sciences (KSC RAS). Petrozavodsk: Periodika.

Butylov, Nikolaj 2000: Jazyk kak faktor konsolidacii nacii (K probleme sozdanija jedinogo mordovskogo gosudarstvennogo jazyka). – *Finno-Ugorskii Biulleten′* 17: 46–49.

Cypanov, Evgenij 1994: Neravenstvo jazykov sochranjaetsja. – *Finno-ugorskie narody i Rossija*. Conference Proceedings. Tallinn: Institute of Jaan Tõnisson. 130–136.

Čarina, Anna 2012: *Ėtničeskij faktor v razvitii regional'nych političeskich elit (na primere 'finno-ugorskich regionov' Rossijskoj Federacii).* Avtoreferat dissertacii na soiskanie učënoj stepeni kandidata političeskich nauk. Saratov: Saratov State Academy of Law.

De Varennes, Fernand 1996: *Language, Minorities and Human Rights*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers.

De Varennes, Fernand 1997: *To Speak or Not to Speak. The Rights of Persons Belonging to Linguistic Minorities*. Working Paper. New York: UN Sub-Committee on the Rights of Minorities. <http://www.unesco.org/most/ln2pol3.htm>

Egorov, Igor′ 1994–8: Udmurtskaja Respublika. – *Političeskij monitoring* 8.

Egorov, Igor′ 1994–11: Udmurtskaja Respublika. – *Političeskij monitoring* 11.

Egorov, Igor′ 1995–1: Udmurtskaja Respublika. – *Političeskij monitoring* 1.

Egorov, Igor′ 1995–3: Udmurtskaja Respublika. – *Političeskij monitoring* 3.

Egorov, Igor′ & Matsuzato Kimitaka 2000: Udmurtskaja Respublika: Chronika političeskogo processa (1989–1999). – *Regiony Rossii*: 273–373.

Galljamov, Rušan 1998: Političeskie elity rossijskich respublik: osobennosti transformacii v postsovetskij period. – *Polis (Političeskie issledovanija)* 2: 108–115.

Gelman, Vladimir 2002: Russia's Elites in Search of Consensus: What Kind of Consolidation? – *Demokratizatsiya* 10 (3): 343–361.

Gel′man, Vladimir & Irina Tarusina 2003: Studies of Political Elites in Russia: An Overview. – A. Steen & V. Gel′man (eds), *Elites and Democratic Development in Russia*. London: Routledge. 187–205.

Gorenburg, Dmitry 2003: *Minority Ethnic Mobilization in the Russian Federation*. New York: NY Cambridge University Press.

Guboglo, Michail 1993: *Perelomnye gody*. Vol. 1. *Mobilizovannyj lingvicizm*. Moscow: IEA RAS.

Guboglo, Michail 1998: *Jazyki etničeskoj mobilizacii*. Moscow: IEA RAS.

Hroch, Miroslav 1985: *Social Preconditions of National Revival in Europe: a Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups Among the Smaller European Nations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hämäläinen, Eduard & Aleksandr Kožanov 1992: Petrozavodsk i Karelija v aprele 1992 goda. – *Političeskij monitoring* 4.

Il′in, Vladimir 1993–2: Respublika Komi. – *Političeskij monitoring* 2.

Il′in, Vladimir 1993–3: Respublika Komi. – *Političeskij monitoring* 3.

Il′in, Vladimir 1993–8: Respublika Komi. – *Političeskij monitoring* 8.

Il′in, Vladimir 1993–12: Respublika Komi. – *Političeskij monitoring* 12.

Il′in, Vladimir 1994–4: Respublika Komi. – *Političeskij monitoring* 4.

Il′in, Vladimir 1994: Respublika Komi: nacional′nye problemy i konstitucionnaja reforma. – *Političeskij monitoring* 1–2.

Isanbaev, Sergej 1997: Koncepcija gosudarstvennoj nacional′noj politiki i jazykovaja situacija v Respubike Marij Ėl (po dannym sociologičeskich issledovanij). – *Nacional'nye otnošenija i gosudarstvennaja nacional'naja politika v Respubike Marij Ėl*. Conference Proceeding 25.–26.04.1997. Joškar-Ola: Government of the Republic of Mari El.

Iurchenkov, Valerii 2001. The Mordvins: Dilemmas of Mobilization in a Biethnic Community. – *Nationalities Papers* 29 (1): 85–95.

Karely 2005 = V. Birin & E. Klement′ev & A. Kožanov (eds), *Karely: modeli jazykovoj mobilizacii*. Sbornik materialov i dokumentov. Petrozavodsk: KSC RAS.

Karel'skoe nacional'noe dviženie 2009 = E. Klement′ev & A. Kožanov (eds), *Karel'skoe nacional'noe dviženie* Part 1. *Ot s''ezda k s''ezdu*. Petrozavodsk: KSC RAS.

Karel'skoe nacional'noe dviženie 2012 = E. Klement′ev & A. Kožanov (eds), *Karel'skoe nacional'noe dviženie* Part 2. *Umerennoe krylo*. Petrozavodsk: KSC RAS.

K[asimov], A[leksandr] 1992a–6: Marijskaja Sovetskaja Socialističeskaja Respublika. Respublika Marij Ėl. – *Političeskij monitoring* 6.

Kasimov, Aleksandr 1992b–6: Mordovskaja Sovetskaja Socialističeskaja Respublika. – *Političeskij monitoring* 6.

Kasimov, Aleksandr 1992–7: Udmurtskaja Respublika. – *Političeskij monitoring* 7.

K[asimov], A[leksandr] 1992–10: S″ezd marijskogo naroda v kontekste obščej situacii v Respublike Marij Ėl. Usilenie nacionalističeskich tendencij v rukovodstve. – *Političeskij monitoring* 10.

Kazancev, Dmitrij 2000: O Edinom marijskom jazyke. – *Problemy razvitija marijskogo jazyka kak gosudarstvennogo.* Joškar-Ola: MarNII. 23–29.

Khairov, Shamil 2002: Which Official Language – Karelian or Finnish? Debates on the Draft of the Language Law in the Republic of Karelia. – Toivo Flink & Katja Hirvasaho (eds), *Boundaries of Earth and Consciousness: Proceedings of the Sixth ICCEES World Congress, Tampere*. Helsinki: Studia Slavica Finlandiensia, Tomus XIX. 238–256.

Kinner, Aleksandr 2000: Reforma gosudarstvennoj vlasti Respubliki Karelija (1993–1994). – *Respublika Karelija: 80 let v sostave Rossijskoj Federacii (stanovlenie i razvitie gosudarstvennosti).* Conference proceedings 06.06.2000. Petrozavodsk: Periodika. 30–36.

Kiselëv, Vasilij 2001: Nacional′noe razvitie komi naroda: sostojanie i perspektivy. – *Finno-Ugorskij Bjulleten′* 20.

Klement′ev, Evgenij & Aleksandr Kožanov 2012: Kul′turno-jazykovye problem ideologii umerennogo kryla karel′skogo dviženija. – *Kazanskij Federalist* 31–32: 173–188.

Kotov, Oleg & Michail Rogačev 1991: Pervyj s″ezd komi naroda: Sociologičeskij aspect. – *Rubež* 1: 152–166.

Kovalëv, Viktor 1995: Respublika Komi. – *Političeskij monitoring* 1.

Kovalëv, Viktor 2011: Rossija: Federalizm «do vostrebovanija». Part 1. Centr i regiony v sisteme otečestvennoj gosudarstvennoj vlasti i upravlenija. – *Politeks* 7 (1): 62–81.

Kowalev, Viktor 2000: Power and Ethnicity in the Finno-Ugric Republics of the Russian Federation. – *International Journal of Political Economy* 30 (3): 81–100.

Kozin Vladimir & Nikolaj Šilov 2001: *Respublika Mordovija. Model′ etnologičeskogo monitoringa*. Moscow: IEA RAS, EAWARN.

Krajnov, Grigorij 1997: Razvitie etnopolitičeskogo processa v Respublike Marij Ėl na sovremennom ėtape. – *Nacional′nye otnošenija i gosudarstvennaja nacional′naja politika v Respubike Marij Ėl*. Conference proceeding 25.–26.04.1997. Joškar-Ola: Government of the Republic of Mari El.

Kto jest′ kto 2002 = Valerij Močaev (ed.), *Kto jest′ kto v Marij Ėl*. Bibliografičeskij spravočnik. Joškar-Ola: Resursy Marij Ėl.

Lallukka, Seppo 2003: *From Fugitive Peasants to Diaspora: The Eastern Mari in Tsarist and Federal Russia*. Helsinki: Annales Academiæ Scientiarum Fennicæ, Humaniora. Vol. 328.

Lane, David & Cameron Ross 1999: *The Transition from Communism to Capitalism: Ruling Elites from Gorbachev to Yeltsin*. New York: St. Martin's Press.

Laričev, Aleksandr 2009: Gosudarstvennyj jazyk kak institucional′nyj ėlement konstitucionno-pravovogo statusa Respubliki Karelija. – *Učënye zapiski Petrozavodskogo gosudarstvennogo universiteta. Obščestvennye i gumanitarnye nauki* 6 (100): 7–10.

Latypov, Fëdor 1994–2: Respublika Mordovija. – *Političeskij monitoring* 2.

Latypov, Fëdor 1995–1: Respublika Mordovija. – *Političeskij monitoring* 1.

Latypov, Fëdor 1995–3: Respublika Mordovija. – *Političeskij monitoring* 3.

Latypov, Fëdor 1995–7: Respublika Mordovija. – *Političeskij monitoring* 7.

Latypov, Fëdor 1995–9: Respublika Mordovija. – *Političeskij monitoring* 9.

Linz, Juan J. & Alfred Stepan 1996: *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. London: The Johns Hopkins University Press.

Mares′ev, Valerii 1995: Budut li v Mordovii gosudarstvennye jazyki? – *Etnopolis* 5: 175–182.

Markov, Valerij 2011: *Vozroždenie v ėpochu peremen. S′′ezdy komi naroda: dokumenty i kommentarii*. Syktyvkar: Komi Republic's Publishing House.

Matsuzato, Kimitaka 2003: Vvedenie. – *Regiony Rossii*: 7–22.

Mills, Charles Wright 1956: *The Power Elite*. New York: Oxford University Press.

Nacional'nye Dviženija Marij El 1995, 1996 = *Probuždenie finno-ugorskogo Severa. Nacional'nye dviženija Marij El*. Vol. 1 & 2. S. Červonnaja (ed.). Moscow: IEA RAS.

Novičenko, Aleksandr 2009: Avtonomizacija regional′nych ėlit v Rossii: pričiny i sledstvija. – *Vlast′* 9: 50–52.

Obščestvennye dviženija v Mordovii 1993: = *Obščestvennye dviženija v Mordovii. Dokumenty. Materialy*. Moscow: IEA RAS.

Osipov, Vasilij 2002: Dopuskat′ li jazyk k prezidentstvu. – S. Smirnova, M. Guboglo et al. (eds), *Fenomen Udmurtii*. Vol. 2. *Postiženie suverennosti: stanovlenie gosudarstvennosti Udmurtskoj Respubliki*. Book 1. *Sfera zakonodatel'noj vlasti*. Moscow-Iževsk: Udmurtia Publishing House. 280–282.

Osipov, Aleksandr & Roman Sapožnikov (2004). Zakonodatel′stvo Rossijskoj Federacii, imejuščee otnošenie k ėtnočnosti. Konceptual′nye osnovy, soderžanie, problemy realizacii. Spravočnyj material. – *Problemy pravovogo regulirovanija mežetničeskich otnošenij i antidiskriminacionnogo zakonodatel'stva v Rossijskoj Federacii*. Moscow: Nemecko–russkij obmen. 162−208.

Osipov, Alexander 2011: *The "Peoples' Congresses" in Russia: Failure or Success? Authenticity and Efficiency of Minority Representation*. Working Paper 48. Flensburg: European Centre for Minority Issues.

Osipov, Aleksandr 2012: Avtonomija, predstavitel′stvo i učastie: fenomen "s′′ezdov narodov" v Rossii. – *Mir Rossii* 4: 111–131.

Õispuu, Jaan 2000: Karjalased, karjala keel ja Karjala keeleseadus. – *Emakeele Seltsi Aastaraamat*. Issue 44–45, 1998–1999: 136–167.

Patten, Alan 2006: Who Should Have Official Language Rights? – *Supreme Court Law Review* 31: 101–115.

Pervyj s′′ezd 1991: = *Pervyj s′′ezd komi naroda: Dokumenty i rezoljucii*. Syktyvkar: Komi Book Publishing House.

Petrov, Nikolai 2001: Shared Sovereignty Russian Style: Relations between Moscow and the Regions. – Bruno Coppieters & David Darchiashvili & Natella Akaba (eds), *Federal Practice: exploring alternatives for Georgia and Abkhazia*. Brussels: Vub University Press. 111–147.

Polutin, Sergej 2000: Respublika Mordovija: Chronika političeskogo processa (1989–1998). – *Regiony Rossii*: 155–187.

Ponomarëv, Karl 1992: Udmurtskij narod: istoričeskaja sud′ba, problemy i perspektivy. – *Materialy I Vsesojuznogo s′′ezda udmurtov 22.–23.11.1991*. Iževsk.

Ponomarëv, Karl 2009: Ėtapy razrabotki Konstitucii Udmurtskoj Respubliki. – V. Vojtovič (ed.), *Konstitucionnoe stroitel'stvo v Udmurtii: ėtapy razvitija*. Materialy Vserossijskoj naučno-praktičeskoj konferencii 23.04.2009, posvjaščënnoj 15-letiju Konstitucii Udmurtskoj Respubliki. Iževsk: KnigoGrad. 29–35.

Popov, Aleksandr & Nina Nesterova 2000: *Nacional'nyj vopros v Respublike Komi v konce XX veka (istoričeskoe issledovanie)*. Syktyvkar: Komi Scientific Center of the Ural Branch of the Russian Academy of Sciences (KSC UB RAS).

Rawls, John 1971: *A Theory of Justice*. Cambridge, Massachusetts: Belknap Press.

Regiony Rossii 2000 = K. Matsuzato (ed.), *Regiony Rossii. Chronika i rukovoditeli*. Vol. 7. *Respublika Tatarstan, Respublika Mordovija, Udmurtskaja Respublika*. SRC occasional papers: special issue on the Elite of the Mid-Volga Ethnic Republics. № 3. Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, Japan. Ekaterinburg: Ural University Press.

Regiony Rossii 2003 = K. Matsuzato (ed.), *Regiony Rossii. Chronika i rukovoditeli*. Vol. 8. *Respublika Marij Ėl, Čuvašskaja Respublika, Respublika Baškortostan*. SRC occasional papers: special issue on the Elite of the Mid-Volga Ethnic Republics. № 4. Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, Japan. Ekaterinburg: Ural University Press.

Roeder, Philip 2012: Lessons and Many More Questions About Nationalism and Self-Determination. – *Demokratizatsiya* 20 (2): 167–173.

Ruíz Vieytez, Eduardo J. 2004: Official Languages and Minority Languages: Issues about Their Legal Status through Comparative Law. – *II Mercator International Symposium: Europe 2004: A new framework for all languages?* 27.–28.02.2004. <http://www.ciemen.org/mercator/pdf/simp-vieytez-ang.pdf>

Štrichi 1994, 1997: = *Štrichi ėtnopolitičeskogo razvitija Komi Respubliki*. Očerki, dokumenty, materialy. Vol. 1 & 2. Ju. Šabaev (ed.). Moscow: IEA RAS.

S"ezd Sovetov 2005: = *S"ezd Sovetov. Verchovnyj Sovet Udmurtskoj ASSR. Gosudarstvennyj Sovet Udmurtskoj Respubliki. Iz istorii predstavitel'nych organov vlasti Udmurtii*. Iževsk: Udmurtia Publishing House.

Smirnov, Sergej 1995–3: Respublika Marij Ėl. – *Političeskij monitoring* 3.

Smirnov, Sergej 1995–5: Respublika Marij Ėl. – *Političeskij monitoring* 5.

Smirnov, Sergej 1995–7: Respublika Marij Ėl. – *Političeskij monitoring* 7.

Smirnov, Sergej 1996–3: Respublika Marij Ėl. – *Političeskij monitoring* 3.

Smirnov, Sergej 1996–7: Respublika Marij Ėl. – *Političeskij monitoring* 7.

Smirnov, Sergej 1996–9: Respublika Marij Ėl. – *Političeskij monitoring* 9.

Smirnov, Sergej 1996–10: Respublika Marij Ėl. – *Političeskij monitoring* 10.

Smirnov, Sergej 1996–12: Respublika Marij Ėl. – *Političeskij monitoring* 12.

Smirnov, Sergej 1997–4: Respublika Marij Ėl. – *Političeskij monitoring* 4.

Sokolov, Aleksandr 2002: The Situation of Ethnic Minorities. – *On the Human Rights Situation in the Russian Federation*. The Collection of Reports. Moscow: Moscow Helsinki Group.

Strogal′ščikova, Zinaida 2000: Voprosy jazykovoj politiki v Konstitucijach Respubliki Karelija. – *Respublika Karelija: 80 let v sostave Rossijskoj Federacii (stanovlenie i razvitie gosudarstvennosti).* Conference Proceedings 06.06.2000. Petrozavodsk: Periodika. 161–167.

Söderlund, Peter 2006: *The Dynamics of Federalism in Russia. A Study of Formal and Informal Power Resources of the Regional Chief Executives in Russian Center–Region Relations*. Åbo: Åbo Akademi University Press.

Taagepera, Rein 1999: *The Finno-Ugric Republics and the Russian State*. London: Hurst and Company.

Tsygankov, Anatolii 2002: Evolution of Political Systems in Karelia during 1989–1998. – A. Laine & M. Ylikangas (eds), *Rise and Fall of Soviet Karelia.* Helsinki: Kikimora Publications. 252–282.

Tsypanov, Evgenii 2001: Language and Ethnic Mobilization among the Komi in the Post-Soviet Period. – *Nationalities Papers* 29 (1): 109–128.

Udmurtskoe nacional'noe dviženie 2003: = *Udmurtskoe nacional'noe dviženie: svjaz' vremën. K 85-letiju I Vserossijskogo s''ezda udmurtov*. Iževsk: All-Udmurt Association Udmurt Keneš.

Utešev, Anatolij & Tat′jana Ščerbakova 2004: Nacional′naja politika v Respublike Mordovija v konce XX – načale XXI veka. – N. Makarkin & A. Luzgin & N. Mokšin et al. (eds), *Mordva. Očerki po istorii, etnografii i kul'ture mordovskogo naroda*. Saransk: Mordovian Book Publishing House. 137–155.

Uvarov, Sergej 2003: *Istoričeskij opyt političeskogo reformirovanija v Udmurtii v 90-e gody XX veka*. Avtoreferat dissertacii na soiskanie učënoj stepeni kandidata istoričeskich nauk. Iževsk: Udmurt State University.

Vasikova, Lidija 1994: Jazykovye konflikty v Respublike Marij Ėl. – *Finno-ugorskie narody i Rossija*. Conference Proceedings. Tallinn: Institute of Jaan Tõnisson. 86–90.

Vojtovič, Valerij 2006: *Gosudarstvennoe stroitel'stvo v Udmurtii*: *osnovnye vechi*. Iževsk: Udmurtia Publishing House.

Zamyatin, Konstantin 2013a: Sovereignisation and State Languages: Early Formation of Language Policy of Russia's Finno-Ugric Republics in the Conditions of the USSR Disintegration. – *Finnisch-Ugrische Mitteilungen* 36: 123–165.

Zamyatin, Konstantin 2013b: Official Status As a Tool of Language Revival? A Study of the Languages Laws in Russia's Finno-Ugric Republics. – *Journal of Ethnology and Folkloristics* 7 (1): 127–155, forthcoming.

Documents

Resolution of the European Parliament 'Violations of Human Rights and Democracy in the Republic of Mari El in the Russian Federation', 12 May 2005.

Law of the USSR 'On the Languages of the Peoples of the USSR' (Zakon SSSR 'O Jazykach Narodov SSSR'), 24 April 1990.

Constitution of the RSFSR (Konstitucija RSFSR), 12 April 1978 (amended, i.e., on 15 December 1990).

Declaration of State Sovereignty of the RSFSR (Deklaracija o Gosudarstvennom Suverenitete RSFSR), 12 June 1990.

Declaration 'On the Languages of the Peoples of Russia' (Deklaracija 'O Jazykach Narodov Rossii'), 25 October 1991.

Law of the RSFSR 'On the Languages of the Peoples of the RSFSR' (Zakon RSFSR 'O Jazykach Narodov RSFSR'), 25 October 1991.

Law of the RSFSR 'On Citizenship of the RSFSR' (Zakon RSFSR 'O Graždanstve RSFSR'), 28 November 1991.

Federation Treaty (Federativnyj Dogovor), 31 March 1992.

Decree of the President of the Russian Federation 'On the Reform of the Representative State Authorities and Local Self-Government Authorities in the Russian Federation' (Ukaz Prezidenta Rossijskoj Federacii 'O Reforme Predstavitel′nych Organov Vlasti i Organov Mestnogo Samoupravlenija v Rossijskoj Federacii'), 9 October 1993.

Decree of the President of the Russian Federation 'On Legal Regulation During the Period of Gradual Constitutional Reform in the Russian Federation' (Ukaz Prezidenta Rossijskoj Federacii 'O Pravovom Regulirovanii v Period Poėtapnoj Konstitucionnoj Reformy v Rossijskoj Federacii'), 11 October 1993.

Constitution of the Russian Federation (Konstitucija Rossijskoj Federacii), 12 December 1993.

Concept of the State Nationalities Policy of the Russian Federation, approved by the Decree of the President of the Russian Federation (Koncepcija Gosudarstvennoj Nacional′noj Politiki Rossijskoj Federacii, utverždënnaja Ukazom Prezidenta Rossijskoj Federacii), 15 June 1996.

Decree the State Duma of the Federal Assembly of the Russian Federation 'On the Appeal to the Constitutional Court of the Russian Federation' (Postanovlenie Gosudarstvennoj Dumy Federal′nogo Sobranija Rossijskoj Federacii 'Ob Obraščenii k Konstitucionnomu Sudu Rossijskoj Federacii), 18 October 1996.

Determination of the Constitutional Court of the Russian Federation 'On Concerning Closing the Procedure on the Issue of Constitutionality of the Part 2, Article 76 of the Constitution of the Republic of Mari El' (Opredelenie Konstitucionnogo Suda Rossijskoj Federacii 'O Prekraščenii Proizvodstva Po Delu O Proverke Konstitucionnosti Časti 2 Stat′i 76 Konstitucii Respubliki Marij Ėl'), 11 March 1998.

Federal Law 'On the Amendments to the Law of the RSFSR 'On the Languages of the Peoples of the RSFSR'' (Federal′nyj Zakon 'O Vnesenii Izmenenij i Dopolnenij k Zakonu RSFSR 'O Jazykach Narodov RSFSR''), 24 July 1998.

Federal Law 'On the General Principles of the Organization of the Legislative (Representative) and Executive State Authorities of the Subjects of the Russian Federation' (Federal′nyj Zakon 'Ob Obščich Principach Organizacii Zakonodatel′nych (Predstavitel′nych) i Ispolnitel′nych Organov Gosudarstvennoj Vlasti Sub″ektov Rossijskoj Federacii'), 6 October 1999.

Resolution of the Constitutional Court of the Russian Federation 'On the Issue of Constitutionality of the Certain Provisions of the Constitution of the Republic of Altay' and the Federal Law 'On the General Principles of the Organization of the Legislative (Representative) and Executive State Authorities of the Subjects of the Russian Federation' (Postanovlenie Konstitucionnogo Suda Rossijskoj Federacii 'O Proverke Konstitucionnosti Otdel′nych Položenij Konstitucii Respubliki Altaj' i Federal′nogo Zakona 'Ob Obščich Principach Organizacii Zakonodatel′nych (Predstavitel′nych) i Ispolnitel′nych Organov Gosudarstvennoj Vlasti Sub″ektov Rossijskoj Federacii'), 7 June 2000.

Determination of the Supreme Court of the Russian Federation (Opredelenie Verchovnogo Suda Rossijskoj Federacii), 13 April 2001.

Determination of the Constitutional Court of the Russian Federation 'According to the Request of the Council of Republic of the State Council – Khase of the Republic of Adygea On the Issue of Constitutionality of Point 1, Article 76 of the Constitution of the Republic of Adygea' (Opredelenie Konstitucionnogo Suda Rossijskoj Federacii 'Po Zaprosu Soveta Respubliki Gosudarstvennogo Soveta – Hasė Respubliki Adygeja O Proverke Sootvetstvija Konstitucii Punkta 1 Stat′i 76 Konstitucii Respubliki Adygeja'), 13 November 2001.

Federal Law ‘On the Amendments to the Law of the Russian Federation ‘On the Languages of the Peoples of the Russian Federation’ (Federal′nyj Zakon ‘O Vnesenii Izmenenij i Dopolnenij k Zakonu Rossijskoj Federacii ‘O Jazykach Narodov Rossijskoj Federacii’), 11 December 2002.

Constitution of the Karelian ASSR (Konstitucija Karel′skoj ASSR), 30 May 1978.

Declaration of State Sovereignty of the Karelian ASSR (Deklaracija o Gosudarstvennom Suverenitete Karel′skoj ASSR), 9 August 1990.

Law of the Republic of Karelia ‘On the Legal Status of the National District, National Township and Rural Councils in the Republic of Karelia’ (Zakon Respubliki Karelija ‘O Pravovom Statuse Nacional′nogo Rajona, Nacional′nych Poselkovogo i Sel′skogo Sovetov v Respublike Karelija’), 22 November 1991.

Law of the Republic of Karelia ‘On the Amendment to the Constitution of the Republic of Karelia’ (Zakon Respubliki Karelija ‘O Popravkach k Konstitucii Respubliki Karelija’), 24 December 1993.

Law of the Republic of Karelia ‘On the Elections of the Chairman of the Government of the Republic of Karelia’ (Zakon Respubliki Karelija ‘O Vyborach Predsedatelja Pravitel′stva Respubliki Karelija’), 18 January 1994.

Constitution of the Republic of Karelia (Konstitucija Respubliki Karelija), 21 February 2001.

Law of the Republic of Karelia ‘On the Elections of the Head of the Republic of Karelia’ (Zakon Respubliki Karelija ‘O Vyborach Glavy Respubliki Karelija’), 19 July 2001.

Resolutions of the First Congress of the Komi People ‘On the State Sovereignty of the Komi SSR’, ‘On Nationalities Policy in the Field of Language and Culture’ (Rezoljucii Pervogo S″ezda Komi Naroda ‘O Gosudarstvennom Suverenitete Komi SSR’, ‘O Nacional′noj Politike v Oblasti Jazyka i Kul′tury’), 12 January 1991.

Law of the Komi Republic ‘On the Status of the Congress of the Komi People’ (Zakon Respubliki Komi ‘O Statuse S″ezda Komi Naroda’), 26 May 1992.

Law of the Komi Republic ‘On the State Languages of the Komi Republic’ (Zakon Respubliki Komi ‘O Gosudarstvennych Jazykach Respubliki Komi’), 28 May 1992.

Constitution of the Komi Republic (Konstitucija Respubliki Komi), 17 February 1994.

Law of the Komi Republic ‘On the Elections of the Representative Authorities of the Komi Republic’ (Zakon Respubliki Komi ‘O Vyborach Predstavitel′nych Organov Vlasti Respubliki Komi’), 12 March 1994.

Decision of the Supreme Court of the Komi Republic (Rešenie Verchovnogo Suda Respubliki Komi), 21 February 2001.

Law of the Komi Republic ‘On the Amendment to the Constitution of the Komi Republic’ (Zakon Respubliki Komi ‘O Vnesenii Izmenenij i Dopolnenij v Konstituciju Respubliki Komi’), 12 October 2001.

Law of the Komi Republic ‘On the Amendment to the Law of the Komi Republic ‘On the State Languages of the Komi Republic’ (Zakon Respubliki Komi ‘O Vnesenii Izmenenij i Dopolnenij k Zakonu Respubliki Komi ‘O Gosudarstvennych Jazykach Respubliki Komi’), 16 June 2002.

Law of the Komi Republic ‘On the Abrogation of the Law of the Komi Republic ‘On the Status of the Komi People’ (Zakon Respubliki Komi ‘O Priznanii Utrativšim Silu Zakona Respubliki Komi ‘O Statuse S″ezda Komi Naroda’), 12 May 2003.

Decree of the Supreme Council of the Mari SSR ‘On the Appointment of the Elections of the President of the Mari SSR on 8 December 1991’ (Postanovlenie Verchovnogo Soveta Marijskoj SSR ‘O Naznačenii Vyborov Prezidenta Marijskoj SSR na 8 dekabrja 1991 goda’), 16 October 1991.

Resolutions of the Third Congress of the Mari People ‘On the Language’, ‘On Culture and Education, ‘On the Concept of the Constitution’ (Rezoljucii Tretjego S″ezda Naroda Mari ‘O Jazyke’, ‘O Kul′ture i Obrazovanii’, ‘O Koncepcii Konstitucii’), 31 October 1992.

Constitution of the Republic of Mari El (Konstitucija Respubliki Marij Ėl), 24 June 1995.

Law of the Republic of Mari El ‘On the Languages of the Republic of Mari El’ (Zakon Respubliki Marij Ėl ‘O Jazykach Respubliki Marij Ėl’), 26 October 1995.

Law of the Republic of Mari El ‘On the Elections of the President of the Republic of Mari El’ (Zakon Respubliki Marij Ėl ‘O Vyborach Prezidenta Respubliki Marij Ėl’), 20 August 1996 (amended 29 November 1996).

Resolution of the Fourth Congress of the Mari People ‘On the State Language Policy in the Republic of Mari El’ (Rezoljucija Četvertogo S″ezda Naroda Mari ‘O Gosudarstvennoj Jazykovoj Politike v Respublike Marij Ėl’), 19 October 1996.

Law of the Republic of Mari El ‘On the Amendments to the Constitution of the Republic of Mari El’ (Zakon Respubliki Marij Ėl ‘O Vnesenii Izmenenij v Konstituciju Respubliki Marij Ėl’), 22 October 1997.

Decree of the State Assembly of the Republic of Mari El ‘On the Protest of the Public Prosecutor Concerning the Declaration of the State Sovereignty of the Mari SSR’ (Postanovlenie Gosudarstvennogo Sobranija Respubliki Marij Ėl ‘O Proteste Prokurora Na Deklaraciju o Gosudarstvennom Suverenitete Marijskoj SSR’), 10 November 2000.

Law of the Republic of Mari El ‘On the Languages of the Republic of Mari El’ (Zakon Respubliki Marij Ėl ‘O Jazykach v Respublike Marij Ėl’), 19 September 2001.

Law of the Udmurt Republic ‘On the Reform of the State Power and Management in the Udmurt Republic’ (Zakon Udmurtskoj Respubliki ‘O Reforme Gosudarstvennoj Vlasti i Upravlenija v Udmurtskoj Respublike’), 10 October 1991.

Declaration of the First All-Union Udmurt Congress ‘On Realization of the Sovereign Rights of the Udmurt People in Contemporary Conditions’ (Deklaracija Pervogo Vsesojuznogo S″ezda Udmurtov ‘O Realizacii Suverennych Prav Udmurtskogo Naroda v Sovremennych Uslovijach’), 23 November 1991.

Resolution of the First All-Union Udmurt Congress (Rezoljucija Pervogo Vsesojuznogo S″ezda Udmurtov), 23 November 1991.

Decision of the All-Udmurts Association *Udmurt Keneš* ‘On the Attitude Towards Introduction of the Post of the President in Udmurtia’ (Rešenie Vseudmurtskoj Associacii ‘Udmurt Keneš’ ‘Ob Otnošenii k Vvedeniju Posta Prezidenta v Udmurtii’), 11 November 1992.

Law of the Udmurt Republic ‘On the President of the Udmurt Republic’ (Zakon Udmurtskoj Respubliki ‘O Prezidente Udmurtskoj Respubliki’), 14 November 1993.

Law of the Udmurt Republic 'On the Supreme Council of the Udmurt Republic' (Zakon Udmurtskoj Respubliki 'O Verchovnom Sovete Udmurtskoj Respubliki'), 21 December 1993.

Law of the Udmurt Republic 'On the Elections of the President of the Udmurt Republic' (Zakon Udmurtskoj Respubliki 'O Vyborach Prezidenta Udmurtskoj Respubliki'), 18 January 1994.

Declaration of the Second All-Udmurt Congress 'On Realization of the Sovereign Rights of the Udmurt People in the Conditions of the Constitutional State-Building in the Udmurt Republic' (Deklaracija Vtorogo Vseudmurtskogo S″ezda 'O Realizacii Suverennych Prav Udmurtskogo Naroda v Uslovijach Konstitucionnogo Stroitel′stva v Udmurtskoj Respublike'), 4 November 1992.

Resolution of the Second All-Udmurt Congress (Rezoljucija Vtorogo Vseudmurtskogo S″ezda), 4 November 1994.

Constitution of the Udmurt Republic (Konstitucija Udmurtskoj Respubliki), 7 December 1994.

Law of the Udmurt Republic 'On the President of the Udmurt Republic' (Zakon Udmurtskoj Respubliki 'O Prezidente Udmurtskoj Respubliki'), 8 June 2000 (amended 18 May 2009).

Law of the Udmurt Republic 'On the Elections of the President of the Udmurt Republic' (Zakon Udmurtskoj Respubliki 'O Vyborach Prezidenta Udmurtskoj Respubliki'), 8 June 2000.

Law of the Udmurt Republic 'On the State Languages of the Udmurt Republic and Other Languages of the Peoples of the Udmurt Republic' (Zakon Udmurtskoj Respubliki 'O Gosudarstvennych Jazykach Udmurtskoj Respubliki i Inych Jazykach Narodov Udmurtskoj Respubliki'), 27 November 2001.

Resolution of the First Congress of the Mordvin (Erzyan and Mokshan) People (Rezoljucija Pervogo S″ezda Mordovskogo (Ėrzjanskogo i Mokšanskogo) Naroda), 15 March 1992.

Resolution of the Second Congress of the Mordvin (Mokshan and Erzyan) People (Rezoljucija Vtorogo S″ezda Mordovskogo (Ėrzjanskogo i Mokšanskogo) Naroda), 24 March 1995.

Constitution of the Republic of Mordovia (Konstitucija Respubliki Mordovija), 21 September 1995.

Law of the Republic of Mordovia 'On the State Languages in the Republic of Mordovia' (Zakon Respubliki Mordovija 'O Gosudarstvennych Jazykach v Respublike Mordovija'), 24 April 1998.

Resolution of the Third Congress of the Erzyan People (Rezoljucija Tretjego S″ezda Ėrzjanskogo Naroda), 20 June 2009.

Constitution of the Republic of Tatarstan (Konstitucija Respubliki Tatarstan), 30 November 1992.

Chronique

Communications
Activités

SUSA/JSFOu 94, 2013

Johanna Laakso (Vienna)

ELDIA – a Finno-Ugric minority research project approaching its goal

A Finno-Ugric view on European language diversity

The last few years have seen two major international projects representing a new type of research on the Uralic languages. The Ob-Ugric EuroBABEL project[1], an international enterprise funded by the European Science Foundation and its national partner agencies, operated from 2009 to 2012, while ELDIA, a research project funded by the 7th Framework Programme of the EU, officially started in March 2010 and ended in September 2013; the last publications of this project are now being prepared. The themes and scholarly approaches of these projects were not completely novel, but what was new was the use of international research funding and cooperation, instead of traditional research structures based on one institution, region or country. These two projects – especially ELDIA, funded by the EU with a total sum of € 2.669.266 – probably represent the largest international investment until now in the research of Uralic languages.

ELDIA (*European Language Diversity for All*) set out to investigate the state and conditions of language diversity in Europe by way of diverse Finno-Ugric minorities from Norway to Slovenia. The idea was to utilise the existing research infrastructure and networks for a novel comparative approach which would produce results generalisable for other minority languages and multilingual speaker communities as well. The Finno-Ugric minorities cover practically the whole spectrum of multilingual situations, from very small and extremely endangered languages to numerically strong and relatively stable speaker communities, from well-established, cultivated and standardised languages to language varieties which are only in the process of being standardised and literacised, from indigenous and autochthonous minorities to relatively recent migrant groups – and groups which challenge the dichotomy between autochthonous ("traditional", "regional") and migrant communities. (The Finns in Sweden, for instance, are mostly 1st-to-3rd-generation immigrants, but they also represent a migration pattern and a Finnish presence in Sweden which has existed throughout the documented history of Sweden and Finland.)

By departing from the reality of Finno-Ugric minority languages and including both traditional minorities and migrant groups, ELDIA offered a view complementary to traditional minority language research, which in Europe typically concentrates on a handful of well-defined and well-researched traditional Western European minorities (such as the Celtic minorities, Catalan, Basque, and Frisian). Moreover,

1. Project homepage: <http://www.babel.gwi.uni-muenchen.de>.

the main goal of ELDIA was not minority research as such but research into living multilingualism in its various forms, which may include both acquired multilingualism (for instance, the learning of major vehicular languages such as English) and the "natural" multilingualism of minority groups (for instance, growing up speaking both Hungarian and German) – one of the basic tenets of the project was that there is no sharp distinction between these two.

International and interdisciplinary work

The ELDIA project was run by an international and interdisciplinary consortium, consisting of senior researchers from the universities of Helsinki, Oulu, Mainz, Maribor, Stockholm (until March 2011), Tartu and Vienna and the Åland Islands Peace Institute, and including experts on linguistics, law, sociology (social anthropology, media studies) and statistics. The coordination was centered at the Johannes Gutenberg University in Mainz, with Professor Anneli Sarhimaa, the instigator of the entire project, as the coordinator-in-chief.

Most of the project's work was organised in subsequent work packages building on each other. The idea was to conduct case studies based on the same research design with 14 different minorities: North Sámi and Kven in Norway, Meänkieli speakers and Finns in Sweden, Estonian migrants in Finland and Germany, Karelian speakers in Finland and Russia, Veps speakers in Russia, Võro speakers in Estonia, Seto speakers in Estonia and Russia, and Hungarians in Austria and Slovenia. Of these studies, one could not be realised and another was left unfinished: the University of Stockholm, responsible for the case study on Finns in Sweden, left the project in 2011, while fieldwork on the Seto in Russia, due to the small numbers of the target population and the lack of supporting infrastructure, turned out to be practically impossible.

The work began with so-called context analyses summarising the state-of-art in research and the available knowledge about each target community. These analyses, written according to a centrally planned template, were used for the planning of the fieldwork: the questionnaire survey and interviews, both of which targeted both the minority group at issue and a control group representing the majority population. The questionnaire data and the interviews, in turn, were analysed, again on the basis of a centrally planned research design. At the same time, two international research teams worked on their own analyses, mainly based on desk research: a law team analysed the legal and institutional frameworks in each country or region at issue, and a media-sociological team investigated minority and majority media discourses and their roles in representing the minority group at issue, reflecting and reproducing power relations.

The empirical work, involving the efforts of dozens of junior researchers and research assistants, was even more challenging than had been anticipated. In particular, problems arose with the University of Stockholm, the partner in charge of the

empirical research design, and in the end Stockholm had to leave the project. These problems delayed the questionnaire survey and all the subsequent work phases, and extracting data from the questionnaires – without knowing what the plans behind the questionnaire design had been – constituted a real challenge for the data analysis team. The technical preparation of the questionnaires, which had to be translated into eighteen different minority and majority languages, and processing them into machine-readable form was already a major effort. Despite practical difficulties and challenging conditions – as in the fieldwork among the Karelians and Veps in Russia during the coldest time of winter in early 2011 – the work was finished, thanks to the commitment of the research teams. The results of the data analyses were gathered into case-specific reports, based again on a centrally planned template.

Assessing language maintenance: EuLaViBar

One of the main goals of the project was to create a tool for assessing language endangerment: a barometer which can be used to measure the state of maintenance of any potentially endangered language and to identify those areas in language maintenance which are especially in need of support. The *European Language Vitality Barometer* (*EuLaViBar*) can be visualised with a polar diagram (radar chart), divided into four quadrants, each of which consists of 3 or 4 sectors or "dimensions" (language use and interaction, education, legislation, and media). The quadrants represent the so-called focus areas, three of them based on the three basic conditions for language maintenance as identified by François Grin and his associates: *Capacity*, *Opportunity*, and *Desire*. The fourth focus area, *Language products*, was inspired by Miquel Strubell's "Catherine Wheel" model, which describes the revitalisation of a language in terms of demand and supply of products and services in the language at issue.

For each ELDIA case study, the results from selected questions of the questionnaires were processed into numeric values on a simple scale from 0 (severely and critically endangered) to 4 (maintained at the moment). Each of these values reflects the maintenance of the language at issue in a certain focus area and dimension of language use, that is, in a certain sector of the diagram. The resulting EuLaViBar diagrams, together with explanations and comments, have been published in the respective case-specific reports. On the basis of these experiences, an amended version of the questionnaire and a *EuLaViBar Toolkit* have been published on the project website; they can be used and developed for further investigations of language maintenance ("vitality") or endangerment.

Creating scales for the assessment of language endangerment or (ethno)linguistic vitality is not complicated *per se*, and many models and tools already exist – many of them inspired by the most famous one, the GIDS (Graded Intergenerational Disruption Scale) by Joshua Fishman. The EuLaViBar model, however, differs from most of these in that it is based on large amounts of empirical data. Moreover, the

model describes the maintenance of a language as a sum of different factors, and it is possible to break the barometer values down into their constitutive parts for a more fine-grained analysis of the situation.

Results and policy implications

The most obvious and critical result of the ELDIA analyses was that *all* the minority languages investigated are endangered to various extents. In particular, it was interesting to notice that the three minority languages with the poorest overall scores – Kven, Meänkieli, and Karelian in Finland – are all spoken in the Nordic countries, which otherwise are known for their high rankings in numerous international comparisons of human development, democracy and human rights. Obviously, even strong traditions of democracy and egalitarianism cannot automatically guarantee the maintenance of minority languages, nor does mere non-discrimination suffice to compensate for the consequences of earlier assimilatory policies.

Despite the fact that in all countries under study, language and/or minority laws have been passed or amended recently, the legal and institutional support was perceived as inadequate, and the respondents were often ignorant, sceptical or indifferent concerning their linguistic rights. Furthermore, one of the most interesting overall findings of the law team was that nowhere is multilingualism in itself endorsed or protected by law: what is protected is, in the best case, the right of a certain group to use a certain language in a certain area or region, and language policies may still be based on the outdated idea of monolingual and clearly delimitable ethnic communities.

As for media and language products, the analyses of media discourses showed that both minority and majority media often avoid critically discussing really relevant matters such as the effects of language policies or the problems of language revitalisation. Rather, they focus on "harmless" issues of culture and tradition and may reproduce the "extinction narrative", portraying the minority and its culture as part of the past. The language products and services available were inadequate and insufficient throughout the cases examined. In particular, the education systems, even if they offer teaching in the minority language, often fail to produce real functional bilingualism – or do not even define functional bilingualism as their goal.

As the most important policy recommendation, the need for strategies supporting sustainable multilingualism emerges. Considering that all speaker communities under study *both* expressed their wish to maintain their heritage language *and* acknowledged the importance of knowing the local majority language and other important vehicular languages, supporting functional multilingualism on individual and societal level is the only viable solution if citizens' wishes and their linguistic rights are to be respected.

Publications and data

Most of the products of ELDIA have appeared or will soon appear in the electronic open-access publication series *Studies in European Language Diversity* (earlier: *Working Papers in European Language Diversity*). These include the abridged versions of the context analyses which were prepared in the first work phase of the project, the country-specific reports of the law team, and the case-specific reports. The case-specific reports comprise or summarise the results of the context analysis, the questionnaire survey, the interviews, and the law and media analyses, and also include further policy recommendations for each case. Furthermore, of each case-specific report abridged translations in the minority and majority language at issue will be published. All these publications are or will soon be available on the project website (<www.eldia-project.org>) or directly at <http://phaidra.univie.ac.at/o:80726>.

The *EuLaViBar Toolkit*, available on the project website, can be used for further assessments of language maintenance, and all interested experts are invited to adapt and to develop it further.

The fieldwork data, including, among other things, approximately 190 hours of interview recordings with transcriptions, will be stored in the ELDIA-DATA database at the University of Mainz. The database can be used for research purposes; requests should be submitted to the ELDIA consortium via <sarhimaa@uni-mainz.de>.

SUSA/JSFOu 94, 2013

Leonid Ivšin (Iževsk)

G. J. Vereščaginin käsin kirjoittamat venäläis-udmurttilaiset sanakirjat: ortografisista erikoisuuksista

There are two handwritten Russian-Vot (= Russian-Udmurt) dictionaries which are kept in the scientific archives of the Udmurt Institute of History, Language and Literature of the Ural branch of the Russian Academy of Science. Probably they were compiled by the Udmurt scholar G. J. Vereščagin in the end of the 19th and in the beginning of the 20th century. In the manuscripts the scholar used the Russian graphic of that period of time and some Latin letters such as *i* and *q* (used only in the second volume of the dictionary's manuscript and basically in Russian and Latin words, in Udmurt they are used in single instances) and *j*.

1. Johdanto

Udmurtian tieteellisen tutkimusinstituutin arkistossa säilytetään ensimmäisen udmurttilaisen tiedemiehen, opettajan ja valistusmiehen, kansatieteilijän, kansanrunouden tutkijan, runoilijan ja kirjailijan G. J. Vereščaginin varsin suurta tuotantoa. Kielitieteen käsikirjoitusten joukossa on kaksi venäjä–udmurtti-sanakirjaa (varasto РФ, luettelo 2-H, asiapaperit № 405 ja № 406). Näiden ainutlaatuisten leksikografisten töiden materiaaleja ei ole vielä kuvattu tieteellisessä kirjallisuudessa. Eräistä artikkeleista (Kel′makov 2001: 118; 2004a: 24; 2004b: 6; Ivšin 2004: 167) voi kuitenkin löytää mainintoja näistä käsikirjoituksista.

Nämä udmurtin kielen leksikaaliset (kirjalliset) muistomerkit on kirjoitettu ruskealla musteella kellastuneille paperiarkeille. Arkin koko on 29 x 22 senttimetriä (1. nide) ja 22 x 17,5 senttimetriä (2. nide); ensimmäinen nide sisältää 193 arkkia, toinen 265. Sanakirjat on kirjoitettu monenlaisille kellertäville papereille – sanomalehtipaperille, ruudulliselle ja yksiviivaiselle paperille, käyttämättömälle ja osittain käytetylle metrikkakirjojen paperille, erikoislomakkeille jne. Jotkin sivut on kokonaisuudessaan täytetty; on luultavaa, että G. J. Vereščaginilla ei ollut tarpeeksi puhdasta paperia. Ensimmäisen niteen viimeisen arkin kääntöpuolella on muutamia tekijän runoja. 1920–30-luvulla tehtyjen käsikirjoitusten kirjoittamiseen on voinut vaikuttaa myös yleinen paperipula: virastoissa ja laitoksissa oli kiellettyä kirjoittaa leveästi tai jättää marginaaleja ja täyttämättömiä takasivuja. Paperin sijaan ehdotettiin käytettäväksi kaikkea korvaavaa. Käsikirjoituksissa lasketaan olevan yhteensä noin 13 000 sanaa, mutta sanaston koostumus ei ole niteissä lainkaan sama.

Käsikirjoitusten toisessa niteessä on alkulause, jossa G. J. Vereščagin mainitsee teoksensa laatimisen syyn: ”udmurtin kielen opetusvälineiden puuttuminen meidän kirjallisuudestamme on pakottanut valmistamaan venäläis-udmurttilaisen sanakirjan ja antamaan eräitä kieliopillisia tietoja”. Hän mainitsee esimerkiksi, että toisin kuin venäjässä, udmurtin kielessä sanoilla ei ole sukua (maskuliinia, feminiiniä ja

neutria). Udmurtissa on vain yksi yleinen suku ja sukupuolen merkitsemiseen käytetään erikoissanoja.

Käsikirjoituksissa ei ole osoitettu niiden kirjoitusaikaa, mutta laatimisajankohdat voidaan arvioida likimääräisesti niiden ortografisten erikoispiirteiden avulla. Ensimmäinen nide on laadittu arviolta 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa mutta ennen vuotta 1918, jolloin venäjän uudet ortografiset säännöt hyväksyttiin. Venäjän oikeinkirjoituksesta poistettiin vuonna 1918 vanhat kyrilliset *i*, *ѣ*, *ѳ*, *ъ* -kirjaimet. Kirjaimilla *a*, *b* tai *v* alkavien sanojen lopuissa palataalistumattomien konsonanttien perään on kirjoitettu kovennusmerkki. Koko sanakirjasta löytyy *ѣ*-kirjain. Toisen niteen kirjoittamisen voi ajoittaa vuoden 1918 jälkeen, koska *i*, *ѣ*, *ѳ*, *ъ* -kirjaimet on poistettu sekä venäläisistä että udmurttilaisista sanoista.

Molemmissa käsikirjoituksissa mainitaan ensiksi venäläinen sana (toisessa käsikirjoituksessa on painomerkki), sitten tulee udmurttilainen vastine yhdellä sanalla tai useammalla lausumalla. Udmurttilaisissa sanoissa ei ole painomerkkiä. Ensimmäisessä käsikirjoituksessa on annettu arkkiin 74 asti kasvistoa, eläimistöä tai ruuminosaa merkitseville sanoille myös latinalainen nimi, esimerkiksi: *безкрòвіе* Anaemia ’***вирыз окмонтэм*** [anemia]’ (2: 28),[1] *бекàсъ* Scolopax ’***нюртака*** [taivaanvuohi]’ (2: 37 kp.[2]), *василѐкъ* Centaurea Cyanus ’***кинай чача***, ***лызъ сяська*** [ruiskukka]’ (2: 73) jne.

Toisen käsikirjoituksen alussa (40. arkkiin asti) on venäläisten sanojen jälkeen esitetty päätteet ja sanaluokat. Esimerkiksi yksikössä ja maskuliinissa esitetyn adjektiivin perään on kirjoitettu feminiinin ja neutrin sukujen ja myös lyhyen muodon päätteet: *безгòрдостный*, *-ая*, *-ое*, *-стенъ*, *-стна*, *-о* пр. ’***вылтъияськонтэм*** [ilman ylimielisyyttä]’ (2: 24 kp.). Yksikössä ja maskuliinin muodossa esitetyn substantiivin jälkeen on kirjoitettu genetiivin pääte ja suku: *автогра́фъ*, *а*, *с. м.* ’***книгагожтысьлэн ас кіыныз гожтэмез*** [nimikirjoitus]’ (2: 1 kp.). Infinitiivissä esitetyn verbin perään on kirjoitettu ensimmäisen ja toisen persoonan suffiksit: *беззако́нновать*, *-ную*, *-нуешь* гл. ’***Инмарлэн законэзлы пумитъ лэсьтыны***, ***сьӧлыканы*** [tehdä syntiä]’ (2: 27). Ensimmäisessä niteessä kieliopillisia merkintöjä ei ole – vain alkusivulla on annettu kunkin sanan sanaluokka: *авось* нар. ’***оло*** **[**ehkä**]**’, *авральный* пр. ’***эли-мели дыр*** **[**yleinen**]**’, *агнец* сущ. ’***така ыжпи*** **[**karitsa**]**’ (1: 10) jne.

Venäläisillä sanoilla on usein kaksi tai useampia synonyymisia käännöksiä, jotka kuuluvat udmurtin kielen eri murteisiin, esimerkiksi: *грязь* ’***нӧд***, ***дэри*** [loka, lika]’ (1: 86 kp.), *иначе* ’***мукет сяэн***, ***музон сяэн*** [toisin, toisella tavalla]’ (1: 115 kp.), *красиво* ’***чебер***, ***мотор*** [kauniisti]’ (1: 122 kp.); *безси́льный* ’***айтэм***, ***ӧдытэмъ***, ***катьтэмъ*** [voimaton]’ (2: 34 kp.), *теперь* ’***табре***, ***табере***, ***али***, ***каль***, ***тавіын*** [nyt, nykyään]’ (2: 263 kp.). Niin muodoin sanakirjoissaan G. J. Vereščagin on pitänyt

1. Tässä ja myöhemmin G. J. Vereščaginin materiaali on esitetty seuraavalla tavalla: venäläinen sana tavallisella kursiivilla, udmurttilainen käännös lihavoituna lainausmerkeissä; käsikirjoitusten alkuperäiskappaleen ortografia on täydellisesti säilytetty. Suomalainen käännös on pantu hakasulkeisiin.
2. kp. = kääntöpuoli.

udmurtin eri murteiden sanamuotojen käyttämistä tarpeellisena ja osoittanut käytännöllisellä toiminnallaan konkreettisesti, miten udmurtin kirjakieltä voi rikastuttaa.

Huomionarvoista on myös se, että toisessa käsikirjoituksessa (listat 46 kp. ja 47) on 117 kasvien, lintujen, mineraalien, sairauksien, kalojen tai hyönteisten nimitystä. Niistä vain kaksi on käännetty udmurtiksi: *жила крововозвр*[*атная*] Venae ’***вірсэр*** [laskimo]’ и *жила сухая* Tendines ’***сӧн*** [jänne, jäntere, jänner]’ (2: 47), muilla on vain latinalaiset vastineet.

2. Sanakirjojen kirjaimisto

Käsikirjoituksia laatiessaan G. J. Vereščagin on käyttänyt kyrillistä kirjaimistoa ja kolmea latinalaista kirjainta: *i*, *j* ja *q* (viimeinen esiintyy vain toisessa niteessä ja siinä lähes yksinomaan venäläisissä ja latinalaisissa sanoissa – udmurttilaisissa sanoissa vain yksittäistapauksissa). Aakkosto, jota tekijä on käyttänyt, on muodostettu udmurtin sanastomateriaalin pohjalta, ja se koostuu seuraavasta 40 kirjaimesta ja kirjainyhdistelmästä:

Аа	Дз/дз	Ии	Нн	Сс	Шш	Ъъ
Бб	Ее	Jj	Оо	Тт	щ	Юю
Вв	Ёё	й	Өө	Уу	ъ	Яя
Гг	Жж	Кк	Пп	Хх	Ыы	’
Дд	Зз	Лл	Рр	Цц	ь	
Дж/дж	і	Мм	q	Чч	Ээ	

Udmurttilaisten sanojen kirjoittamiseen G. J. Vereščagin on siis käyttänyt:

1) venäläisen aakkoston yleisesti tunnettuja kirjaimia: Аа, Бб, Вв, Гг, Дд, Ее, Ёё, Жж, Зз, Ии, й, Кк, Лл, Мм, Нн, Оо, Пп, Рр, Сс, Тт, Уу, Цц, Чч, Шш, щ, ъ, Ыы, ь, Ээ, Юю, Яя;

2) kyrillisiä tai latinalaisia kirjaimia: і, Jj, q;

3) kirjainyhdistelmiä ja udmurtin kielen erikoisäänteitä merkitseviä kirjaimia: Дж/дж, Дз/дз, Өө;

4) rivin päällistä merkkiä – pilkkua (’).

Udmurttilaisissa sanoissa on käytetty *і*, *ӥ*, *q*, *щ*, *ъ*, *ь* -kirjaimista vain pienaakkosten muotoja; *х*, *щ* -merkkejä on vain venäjän kielestä lainatuissa sanoissa: *Богородица* ’***Инмар-Христос Мумы*** [jumalanäiti]’ (1: 43 kp.), *лъс молодой* ’***рощ<u>а</u>***, ***тэль*** [metsä]’ (2: 161 kp.).

1. Udmurttilaista *і*-äännettä palataalistumattoman konsonantin jäljessä tekijä on säännöllisesti merkinnyt *ъи*, *ъі* -kirjainyhdistelmillä tai *и*-kirjaimella: *акробат* сущ. ’***золтэм гозы-вылт’ц ветлысь*** [taitovoimistelija]’ (1: 10 kp.), *болотистый* ’***нюро инт’ц*** [suo, soinen]’ (1: 44 kp.), *макароны* ’***н’цзили***, ***нугыли*** [makaronit]’ (1: 13); *безвещественно* ’***съцльтэк виртэк*** [aineetta]’ (2: 22 kp.), *беззвъздный -ая*, *-ое* пр. ’***кцзили пилемен пытсаськемо*** [tähdetön]’ (2: 27 kp.), *вы̀студить*

’***сы̲ятыны*** [jäähdyttää]’ (2: 125 kp.). Käsikirjoituksen toisessa niteessä yksittäisissä udmurttilaisissa sanoissa on käytetty latinalaista *i*:tä: *бѣлорӳкій* ’***тӧдӟы кі̲о*** [”hienokätinen”; ei pidä likaisesta työstä]’ (2: 70: kp.), *гробожѝтель* ’***шӧй сі̲ысь нумыр*** [”mato, joka haudassa syö ruumista”]’ (2: 131 kp.), *высо̀кій ростом*, *но тонкій* ’***чі̲эт*** [hoikka]’ (2: 124 kp.). Tämä kirjain tässä tapauksessa merkitsee vokaalienvälistä *-ij-* ääneyhdistelmää.

2. Toinen latinalainen kirjain *j* on käytössä kahdessa tapauksessa:

a) merkitsemässä sanan alussa tai vokaalien välissä olevaa *j*-äännettä: *малоголовый* ’***пичи ӟыро*** [pienipäinen]’ (1: 13); *мешать локтем пишущему* ’***киӟыл карыны***, ***сураны*** [häiritä]’ (1: 15); *ягниться* глаг. ’***ыжпи ваӟыны*** [karitsoida, vuonia]’ (1: 19 kp.); *глодать* ’***ӟырӟыны*** [kalvaa]’ (2: 128 kp.), *дурак* ’***шудзи***, ***ӟылкей***, ***визьтэм*** [hölmö]’ (2: 136 kp.), *безусый – о человѣкѣ:* ’***муӟыктэмъ***, ***нырулътуштэмъ*** [viiksetön]’ (2: 37);

b) merkitsemässä vokaalien *ӧ* tai *ы* edessä konsonantin palataalisuutta (ensimmäisessä niteessä): *выпа̀рывать* ’***дзезӟыны*** [ratkoa (auki)]’ (2: 122 kp.), *выстегать* ’***нӟӧраны*** [piestä]’ (2: 125), *гладенькій* ’***волӟыт*** [sileä]’ (2: 128 kp.). Ensimmäisessä niteessä *ы*:n edessä oleva palataalinen konsonantti on merkitty *j*-kirjaimella ja *ӧ*:n edessä oleva pehmeällä merkillä (*ь*): *эдак* ’***созь***, ***созӟы***, ***тазӟы*** [sillä tavalla]’ (1: 21), *желудь* ’***тыпы мулӟы*** [tammenterho]’ (1: 22), *батог* ’***ылӟыс боды*** [keppi, sauva]’ (1: 35); *взади* ’***сь̲ӧрын***, ***берпалан*** [takana]’ (1: 55), *высеч* ’***ньӧраны*** [piestä]’ (1: 87). Näiden vokaalien edessä olevien konsonanttien palataalisuuden kaksi merkitsemistapaa ovat havaittavissa myös G. J. Vereščaginin udmurttilais-venäläisistä sanakirjoista [Ivšin 2006: 8].

3. Latinalainen kirjain *q* löytyy käsikirjoitusten toisesta niteestä, ja se merkitsee udmurttilaista yhdysäännettä *кӳи-*: *а́рфа*, *-ы*, с. ж. ’***ӵинь сэрго крезь*** [harppu]’ (2: 12). Muissa sanoissa *кӳи-* ja *кӯа-* on esitetty vastaavasti kirjainyhdistelmillä *куи* ja *куа*: *бацать* ’***маин-ке шуккыса ку̲ара поттыны*** [antaa ääni]’ (1: 35), *безведрие* ’***ку̲азь жобан*** [ruma (huono) ilma]’ (1: 36), *триста* ’***ку̲инь сю*** [kolmesataa]’ (1: 154 kp.); *беззвӳчный -ая*, *-ое*, *-чен*, *-чна*, *-о* пр. ’***ку̲ара ӧвӧло***, ***ку̲аратэм*** [äänetön]’ (2: 27 kp.), *выюга* ’***ку̲азь жобан*** [(lumi)pyry]’ (2: 127), *триднѐвно* ’***ку̲инёй*** [kolmessa päivässä]’ (2: 266) jne.

Kirjassa *Votjakkilaisen kielen kirjoista* (*О книгахъ на вотскомъ языкѣ*), joka ilmestyi vuonna 1895 Kazanissa, G. J. Vereščagin on kirjoittanut seuraavasti: ”Votjakkilaisten kirjojen tekijät ja kääntäjät eivät ole vielä käyttäneet omassa kirjaimistossaan välttämätöntä latinalaista *q*-äännettä … se on yhdysäänteiden *ку* ja *кв* keskivälillä oleva äänne” (Vereščagin 2002: 15). Voidaan sanoa, että tekijä on aloittanut venäläis-udmurttilaisen sanakirjan toisen niteen kirjoittamisen ennen kuin ”Votjakkilaisen kielen kirjoista” ilmestyi, koska kirjassa *куа*-yhdysäänteen sisältävät sanat on kirjoitettu *q*:lla: *қала* (шалаш), *қажы* (коростель), *қара* (голос) (Vereščagin 2002: 16). Jos nojaudutaan G. J. Vereščaginin kyseiseen kommenttiin ja toisessa niteessä oleviin materiaaleihin, voidaan sanoa, että toinen nide on kirjoitettu ehkä 1890-luvulla.

4. Kovennusmerkkiä (ъ) ja rivin päällistä merkkiä (’) sanakirjoissa on käytetty niiden edellä olevan palataalistumattoman konsonantin merkitsemiseen: *Август* ’***тямысэт’иэз толызь*** [elokuu]’ (1: 10), *беркут* ’***душес***, ***ӧрзи***, ***быркыт***, ***дук’я дучес*** [maakotka]’ (1: 40 kp.), *бороненье* ’***ус’ян***, ***усван***, ***усыян*** [äestys]’ (1: 45 kp.); *блажи́ть* ’***шудзиаськыны***, ***ваменъяськыны*** [oikutella]’ (2: 44); *гнѣздѝться* ’***пускаръяськыны***, ***пускартскыны*** [pesiä]’ (2: 129 kp.); *жадничать* ’***аштэм’яськыны***, ***васям’яськыны*** [persoilla]’ (2: 138 kp.), *женитьба* ’***кышноаськон***, ***куз’яськон*** [naimisiinmeno]’ (2: 139 kp.).

5. Omaperäiset udmurttilaiset affrikaatat G. J. Vereščagin on merkinnyt seuraavalla tavalla:

a) *ч*-kirjaimella (palataalistumaton soinniton konsonantti *ӵ*): *баба* ’***пересь***, ***нэнэ***, ***чуж нэнэ*** [isoäiti, eukko]’ (1: 33 kp.), *балабан* ’***шыр сиысь дучес*** [haarahaukka]’ (1: 34), *безотдельно* ’***люкиськытэк***, ***чочен*** [yhdessä]’ (1: 38); *блошни́ца* Erigeron ’***пыч турын*** [meirami]’ (2: 48), *вы̀местu* ’***чужыса быттыны*** [lakaista]’ (2: 121), *вы̀рвать* ’***ичкалтыны*** [nyhtää]’ (2: 123 kp.), *вытира̀ть* ’***чушыны*** [pyyhkiä]’ (2: 126);

b) *ж*-kirjaimella (palataalistumaton soinnillinen konsonantti *ӝ*): *аккуратный* ’***жигытакъ лэсьтысь*** [huolellinen]’ (2: 4);

c) *дз*-kirjainyhdistelmällä *и*:n, *j*:n ja joteerattujen vokaalien edellä (palataalinen soinnillinen konsonantti *ӟ*): *мохра платья* ’***дзюзыр-дзязыр*** [röyhelöreuna]’ (1: 17 kp.), *баюкать* ’***кырдзяса умме уськытыны*** [tuudittaa]’ (1: 35), *боговидец* ’***Инмарез адзјысь*** [jumalan näkijä]’ (1: 43); *верхо̀мъ* ’***бордземенъ***, ***вордземенъ*** [ratsain]’ (2: 79), *гусь* ’***дзязегъ***, ***тико***, ***диго*** [hanhi]’ (2: 132). Toisessa niteessä vain yhdessä sanassa *ӟ*-affrikaatta on merkitty *дз*-kirjainyhdistelmää seuraavan pehmennysmerkin kanssa: *большо́й* ’***бадзьымез***, ***зки́ кез***; ***нодосъ*** [suuri]’ (2: 56 kp.);

d) *дж*-kirjainyhdistelmällä (palataalistumaton soinniton konsonantti *ӝ*): *высоко* ’***джужыт*** [korkeasti]’ (1: 80), *духота в комнате* ’***джокыт*** [tukahduttava ilma]’ (1: 92 kp.), *половина* ’***пал***, ***джыны*** [puoli]’ (1: 142 kp.); *вѐчеромъ* ’***джытазе*** [illalla]’ (2: 80 kp.), *высоковерхій* ’***джужытъ јыло*** [korkeapäinen]’ (2: 124 kp.), *толокно* ’***джожон сьӧзьпызь***, ***джожон пызь*** [talkkuna]’ (2: 264 kp.).

3. Lopuksi

Artikkelissa on käsitelty G. J. Vereščaginin käsin kirjoittamien udmurttilais-venäläisten sanakirjojen kirjaimistosta vain joitakin erikoisuuksia. Nykyään Udmurtin historian, kielen ja kirjallisuuden instituutissa tehdään töitä Vereščaginin tieteellisten teosten julkaisemista varten. Osia hänen udmurttilais-venäläisistä käsin kirjoitetuista sanakirjoista sekä kielioppi on jo julkaistu (ks. Vereščagin 2002, 2006, 2011). On odotettavissa, että vuonna 2014 tiedeyhteisö voi tutustua Vereščaginin venälais-udmurttilaisiin sanakirjoihin.

Lähteet

Ivšin 2004 = Л. М. Ившин: Об одном из вариантов рукописного вотско-русского словаря Г. Е. Верещагина. *Г. Е. Верещагин и этнокультурное развитие народов Урало-Поволжья*: Сборник статей. Сост. В. М. Ванюшев, Т. С. Зыкина; отв. ред. В. М. Ванюшев. Ижевск: УИИЯЛ УрО РАН. С. 167–170.

Ivšin 2006 = Ившин Л. М. К читателю. Верещагин Г. Е. Собрание сочинений: В 6 т. Под ред. В. М. Ванюшева. Т. 6. Кн. 2: *Вотско-русский словарь* [= Удмуртско-русский словарь]. Отв. за выпуск и автор предисл., комментариев Л. М. Ившин. Памятники культуры. Ижевск: УИИЯЛ УрО РАН. С. 6–11.

Kel′makov 2001 = В. К. Кельмаков: Г. Е. Верещагин и проблемы удмуртского литературного языка (к 225-летию первой удмуртской грамматики). *Пермистика 8: Диалекты и история пермских языков во взаимодействии с другими языками*: Сб. статей. Отв. ред. В. М. Лудыкова. Сыктывкар: Изд-во Сыктывкарского ун-та. С. 118–125.

Kel′makov 2004a = В. К. Кельмаков: Дихотомия «диалекты – литературный язык» в трудах Г. Е. Верещагина. *Г. Е. Верещагин и этнокультурное развитие народов Урало-Поволжья*: Сборник статей. Сост. В. М. Ванюшев, Т. С. Зыкина; отв. ред. В. М. Ванюшев. Ижевск: УИИЯЛ УрО РАН. С. 24–32.

Kel′makov 2004b = В. К. Кельмаков: *Г. Е. Веращагин и некоторые проблемы удмуртского языкознания*. Ижевск: УИИЯЛ УрО РАН. 140 с.

Vereščagin 2002 = Г. Е. Верещагин: Собрание сочинений: в 6 т. Под ред. В. М. Ванюшева. Т. 6. Кн. 1: *Труды по языкознанию.* Отв. за выпуск Л. Е. Кириллова; авт. предисл. и комментариев Л. Л. Карпова и Л. Е. Кириллова. Памятники культуры. Ижевск, УИИЯЛ УрО РАН. 291 с.

Vereščagin 2006 = Г. Е. Верещагин: Собрание сочинений: В 6 т. Под ред. В. М. Ванюшева. Т. 6. Кн. 2: *Вотско-русский словарь* [= Удмуртско-русский словарь]. Отв. за выпуск и авто. предисл., комментариев Л. М. Ившин. Памятники культуры. Ижевск: УИИЯЛ УрО РАН. 288 с.

Vereščagin 2011 = Г. Е. Верещагин: Собрание сочинений: В 6 т. Под ред. В. М. Ванюшева. Т. 6. Кн. 3: *Вотско-русский словарь* [= Удмуртско-русский словарь]. Отв. за выпуск и авт. предисл., комментариев Л. М. Ившин, авт. приложения В. В. Ванюшев. Памятники культуры. Ижевск: УИИЯЛ УрО РАН. 152 с.

Activités

Suomalais-Ugrilaisen Seuran vuosikertomus toimintavuodelta 2011

Päättyvä vuosi on Seuran 128. toimivuosi. Vuoden aikana Seura on järjestänyt vuosikokouksen sekä kahdeksan kuukausikokousta. Kaikki päättyvän toimikauden kuukausikokoukset samoin kuin vuosikokous on järjestetty Tieteiden talossa. Vuosikokouksessa 2.12.2010 esimies, professori Ulla-Maija Forsberg esitelmöi aiheenaan Tiedepolitiikan tuulia.

Vuoden 2011 kokouksissa kuultiin seuraavat esitelmät:

- 21.1.2011 fil. maist. Marko Jouste (Tampereen ja Oulun yliopisto): *Historialliset saamelaiset musiikkiperinteet Suomessa. Miten nykyisten perinteentaitajien tieto auttaa arkistoaineistojen tulkinnassa?*,
- 18.2.2011 prof. Johanna Laakso (Wienin yliopisto): *Näkökulmia suomalais-ugrilaisten kirjallisuuksien monikielisyyteen*,
- 18.3.2011 fil. tri Jussi Ylikoski (Helsingin yliopisto): *Länsiuralilaisten* s-*sijojen alkuperästä*,
- 15.4.2011 fil. tri Rigina Turunen (Helsingin yliopisto): *Sanaluokat epätavallisissa funktioissa. Ersän nominipredikaattien tarkastelua*,
- 20.5.2011 prof. Lars-Gunnar Larsson (Upsalan yliopisto): *Uumajansaamen variaation kuvaamisesta*,
- 16.9.2011 Prof. Dr. Beáta Wagner-Nagy (Universität Hamburg): *Besitzkonstruktionen im Nganasanischen*,
- 21.10.2011 dos. Petri Halinen (Helsingin yliopisto): *Saamelaisen kulttuurin muutos keskiajan alussa – arkeologisessa aineistossa nähtävissä suuria muutoksia*,
- 18.11.2011 MA Konstantin Zamyatin (Helsingin yliopisto): *The Education Reform in Russia and Its Impact on Teaching In and Of Finno-Ugric Languages.*

Kokouksissa on ollut läsnä yhteensä 218 henkeä. Johtokunta on kokoontunut kaikkina yllä mainittuina päivinä, yhteensä yhdeksän kertaa.

Seuran kokoukset ja julkaisut sekä uutuusjulkaisuista kannet ja lyhyet luonnehdinnat ovat nähtävillä verkko-osoitteessa <http://www.sgr.fi>. Kotisivuja ylläpitää kustannustoimittaja Anna Kurvinen.

Arkistoasiat

Seuran tutkimusarkiston ja toiminta-arkiston aineisto, joka on Kansallisarkistossa, on edelleen erillisestä sopimuksesta käytettävissä johtokunnan hyväksymään perusteltuun tutkimustarkoitukseen. Kuluvana vuonna tutustumis- ja käyttölupia on myönnetty mm. saamelais- ja udmurttiaineistoihin sekä E. Helimskin arkistoon, joka on herättänyt tutkijain mielenkiintoa kansainvälisestikin. Museovirastossa oleva C. G. E. Mannerheimin Aasian-matkan kuva-aineisto on ollut tänäkin vuonna runsaassa käytössä.

Talous

Seuran talous on kuluvana tilivuonna pysynyt hyvänä huolimatta euroalueen talousongelmista, jotka ovat syksyn aikana kärjistyneet hyvin nopeasti heikkojen euromaiden lähes holtittomasta velkaantumisesta johtuen. Seuran sijoituksille keväällä saaduilla osinko- ja korkotuloilla pystytään aikaisempien vuosien tapaan kattamaan varsinaisen toiminnan alijäämä. Varsinaisen toiminnan tuotot jäävät lähes puolet arvioitua pienemmiksi, kun Suomen Kulttuurirahastolta *Manuscripta Castreniana* -hankkeeseen anottu 42 000 euron suuruinen avustus jäi saamatta. Sen sijaan valtion julkaisutoiminnan avustus 33 000 euroa saatiin lähes anotun suuruisena. Suomen tiedekustantajien liitolta saatiin 3 000 euron suuruinen avustus käytettäväksi *Manuscripta Castreniana* -julkaisusarjan ulkoasun suunnitteluun ja koulutusseminaarin järjestämisestä aiheutuviin kustannuksiin. Kulut toteutunevat lähes ennakoidun suuruisina.

Seuran sijoituksiin ei ole tehty merkittäviä muutoksia. Ne ovat edelleen Suomen valtion obligaatiolainoissa ja kotimaisissa pörssiyhtiöissä, jotka ovat hyvän tuloskuntonsa ansiosta pystyneet maksamaan omistajilleen merkittävät osingot. Yhtiöt ovat myös paremmassa kunnossa kuin aikaisempien talouskriisien alla kohtaamaan entistäkin todennäköisemmältä näyttävän talouden taantuman. Yhtiöiden maksamat osingot jäävät kuitenkin jatkossa aikaisempia vuosia pienemmiksi. Tämä heikentää Seuran tulevien vuosien taloutta. Uuden tilintarkastajamme KHT Jaana Salmen (PriceWaterhouseCoopers Oy) ohjeiden mukaan Seuran ei pitkäaikaisena sijoittajana jatkossa tarvitse tilinpäätöksessään tehdä aikaisemman käytännön mukaisia mahdollisia arvonalennuksia. Omakatteisia rahastoja tullaan tilinpäätöksessä käsittelemään nimikkeellä *sidotut rahastot*.

Seura on vastaanottanut avustuksia vuodelle 2011 seuraavasti:

- Tieteellisten seurain valtuuskunnan myöntämä julkaisutuki 33 000 euroa, joka jakautui kolmen julkaisusarjan osalle.
- Wienin yliopiston myöntämä 3 750 euron avustus Beáta Wagner-Nagyn habilitaatioväitöskirjan (*On the Typology of Negation in Ob-Ugric and Samoyedic Languages*, SUST 262) julkaisukuluihin. Käsikirjoitus oli otettu julkaisuohjelmaan johtokunnan päätöksellä huhtikuussa 2011.
- Norjan tiedeakatemian (Senter for Grunnforskning ved det Norske Videnskaps-Akademin) myöntämä 6 000 euron avustus käytettäväksi artikkelikokoelman *Networks, Interaction and Emerging Identities in Fennoscandia and Beyond* (eds Charlotte Damm & Janne Saarikivi) painatukseen. Käsikirjoitus oli otettu julkaisuohjelmaan johtokunnan päätöksellä syyskuussa 2009 ja avustus saatu vuoden 2010 lopulla.
- Suomen tiedekustantajien liiton hallitus on myöntänyt Suomalais-Ugrilaiselle Seuralle 3 000 euron avustuksen käytettäväksi *Manuscripta Castreniana* -julkaisusarjan ulkoasun suunnitteluun ja koulutusseminaarin järjestämisestä aiheutuviin kustannuksiin.
- *Manuscripta Castreniana* -hankkeen Suomen Kulttuurirahastosta vuonna 2010 saamasta 30 000 euron avustuksesta käytettiin puolet vuonna 2010 ja toinen puoli vuonna 2011, jolloin myös avustuksen koko käyttö raportoitiin.

Seura on antanut kuluvana vuonna 6 000 euron avustuksen itämerensuomalaisen kielikartaston *Atlas Linguarum Fennicarumin* (ALFE) viimeisen osan painatukseen. Kolmiosaisen kartaston julkaisija on Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Suomen Kulttuurirahastoon perustettavaa Viljo Tervosen rahastoa on kartutettu 200 eurolla.

Apurahat

Seuran hallussa olevista rahastoista sekä yleisistä varoista on myönnetty kuluvan vuoden aikana apurahoja ja palkintoja yhteensä 33 300 euroa.

August Ahlqvistin, Yrjö Wichmannin, Kai Donnerin ja Artturi Kanniston rahastojen vuoden 2010 käytettävissä olevasta tuotosta (ja edellisvuoden varauksesta) 15 000 euron summasta päätti Suomalais-Ugrilaisen Seuran ja Kotikielen Seuran yhteisesti asettama lautakunta 4. helmikuuta pitämässään kokouksessa jakaa 9 000 euroa väitöskirjapalkinnoiksi viidelle tohtorille, jotka ovat

- Niina Lilja, 3 000 euron palkinto väitöskirjasta *Ongelmista oppimiseen. Toisen aloittamat korjausjaksot kakkoskielisessä keskustelussa*,
- Rigina Turunen, 3 000 euron palkinto väitöskirjasta *Nonverbal Predication in Erzya. Studies on morphosyntactic variation and part of speech distinctions*,
- Inka Mikkonen, 1 000 euron palkinto väitöskirjasta *”Olen sitä mieltä, että…” Lukiolaisten yleisönosastotekstien rakenne ja argumentointi*,
- Jack Michael Rueter, 1 000 euron palkinto väitöskirjasta *Adnominal Person in the Morphological System of Erzya*,
- Taru Viinikainen, 1 000 euron palkinto väitöskirjasta *Taipuuko ”akrobaatti Aleksandra”? Nimikekonstruktio ja nimikkeen taipuminen lehtikielessä 1900-luvulta 2000-luvulle.*

Käyttämättä jäänyt 6 000 euroa siirrettiin pääomaan. Väitöskirjapalkinnot julkistettiin ja jaettiin rahastojen sääntöjen mukaisesti Kotikielen Seuran vuosikokouksessa 14.3.

Minette ja Otto Donnerin, Mikko Korhosen, Julius Markin ja lahjoittajien rahaston tuotosta jaettavasta nuorten tutkijain ja tutkijoiksi aikovien apurahan (10 000 euroa) johtokunta päätti 20.5. pitämässään kokouksessa jakaa kolmen hakijan kesken.

- Fil. maist. Lotta Jalava (Helsingin yliopisto) sai 4 500 euroa Taimyrin niemimaalle suuntautuvan, 2,5 kuukautta kestävän kenttätyömatkan kustannuksiin. Matkan tarkoitus on kerätä tundranenetsin puhe- ja keskusteluaineistoa väitöskirjaa varten.
- MA Florian Siegl (Tarton yliopisto) sai 3 500 euroa Taimyrin niemimaalle metsäenetsin ja dolgaanin puhujien pariin suuntautuvan, 2,5 kuukautta kestävän kenttätyömatkan kustannuksiin.
- HuK Juha Kuokkala (Helsingin yliopisto) sai 2 000 euroa itämerensuomen ja saamen jälkitavun labiaalivokaalien historiaa käsittelevään pro gradu -tutkielmaan.

Albert Hämäläisen rahaston tuotosta Sisä-Venäjällä asuvien suomensukuisten kansojen tutkimukseen myönnettävästä apurahasta päätti Seuran johtokunta 18. marraskuuta. Jaettavissa oli 10 000 euroa, josta 2 000 euroa myönnettiin fil. lis. Miikul Pahomoville (Helsingin yliopisto) *Kuujärven lyydin kielennäytteitä* -kokoelman kansatieteellisen aineiston käsittelyyn ja käsikirjoituksen painovalmiiksi saattamiseen. Jakamatta jäänyt 8 000 euroa varattiin Seuran kansatieteellisiin hankkeisiin vuodeksi 2012.

G. J. Ramstedtin rahaston jaettavissa ollut tuotto (5 000 euroa) päätettiin varata *Manuscripta Castreniana* -hankkeen puitteissa tapahtuvaan altailaisten kielten tutkimukseen. Siitä varattiin PD Dr. Gerson Klumppille *Manuscripta Castreniana* -hankkeessa työskentelyyn 2 500 euroa, joka maksetaan vuonna 2012. Loput 2 500 euroa varattiin hankkeen puitteissa tehtäviin arkistomatkoihin Pietariin ja Berliiniin.

Kaisi ja Kaino Heikkilän rahaston vuoden 2010 jaettavissa ollut tuotto 6 000 euroa sekä Seuran yleisiä varoja käytettiin fil. tri Jack Rueterin palkkaukseen. Hänen joulukuussa (12/2010) alkanutta työsuhdettaan jatkettiin kolme kuukautta (1–3/2011), jona aikana hän laati aiemmin koodatusta mordvalaisaineistosta ELAN-ohjelmalla ääni- ja tekstikoodatun digitaalisen tiedoston. Seuran johtokunta totesi, että maksettaessa rahaston tuotosta tukea palkkana sääntöihin kirjatun stipendin sijaan toimitaan lahjoittajien tarkoittaman hengen mukaisesti.

Johtokunta myönsi kokouksessaan 16.9. Seuran yleisistä varoista 1 300 euroa fil. maist. Elina Pallasvirralle (Helsingin yliopisto) hänen New Yorkin Columbia-yliopistoon syys-lokakuun aikana tekemäänsä aineistonkeruumatkaa varten. Matka liittyy hakijan fennougristiikan transatlanttisia suhteita 1935–1965 käsittelevään väitöskirjatutkimukseen.

Manuscripta Castreniana -hanke

Seuran hallinnoima M. A. Castrénin elämäntyön uudelleen julkaisemiseen tähtäävä *Manuscripta Castreniana* -hanke on edennyt paitsi virkatöinä myös Suomen Kulttuurirahaston vuonna 2010 myöntämän 30 000 euron avustuksen turvin. Hankkeen tavoitteena on julkaista toimitettuina, kommentoituina ja englanniksi käännettyinä Castrénin kieli- ja kansatieteellinen käsikirjoitusaineisto, matkakertomusten ja -kirjeiden täydellinen kokoelma sekä tieteellinen elämäkerta.

Manuscripta Castreniana -hanke työllisti entiseen tapaan useita tutkijoita. Maisteri Elin Björkman (Helsingin yliopisto) toimi osa-aikaisena (30 t/vk) tutkimusavustajana kolmen kuukauden ajan vuonna 2010 ja neljä kuukautta vuonna 2011 (10/2010–4/2011). Hänen tehtävänään oli M. A. Castrénin kirjeenvaihdon käsittely prof. Juha Janhusen ohjauksessa. Maisteri Karina Lukin (Helsingin yliopisto) käsitteli kolme kuukautta (1–3/2011) nenetsien kansatieteellistä aineistoa. PD Dr. Gerson Klumppille (Ludwig-Maximilians-Universität München) myönnettiin 5 000 euroa kamassin kieliaineiston käsittelyyn. Summasta maksettiin puolet kuluvan vuoden aikana; siihen käytettiin SKR:n apurahaa.

Julkaisutoiminta

Viime vuosikokouksen jälkeen Seuran omissa sarjoissa ovat ilmestyneet

- vuoden 2010 uusintapainoksena Lexica XII. *Suomen kielen etymologinen sanakirja*, osat 3 ja 6.
- Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 262. Beáta Wagner-Nagy: *Typology of Negation in Ob-Ugric and Samoyedic Languages*. XVII + 336 sivua.
- Uralica Helsingiensia 5. *Ethnic and Linguistic Context of Identity: Finno-Ugric Minorities*. Edited by Riho Grünthal & Magdolna Kovács. 406 sivua.

Kuluvan vuoden julkaisuina ilmestyvät vielä

- Lexica XV. T. I. Itkonen: *Koltan- ja kuolanlapin sanakirja / Wörterbuch des Kolta- und Kolalappischen*. Osa I (3. painos, XLIV + 803 sivua) ja II (2. painos, sivut 805–1236). Uusintapainos.
- Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 263. *Kuujärven lyydin kielennäytteitä*. Kerännyt ja toimittanut Miikul Pahomov. Noin 240 sivua.
- *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 93. Toim. Jussi Ylikoski. Noin 500 sivua.

Uudistettavan seinäkartan *Geographical Distribution of the Uralic Languages* toimitustyö jatkuu. Sitä toimittavat apul.prof. Jussi Ylikoski ja fil. maist. Anna Kurvinen.

Seuran omissa sarjoissa ilmestyneiden julkaisujen yhteissivumäärä on 759 (uusintapainokset mukaan lukien 1340 sivua).

Julkaisuohjelmaan vuodeksi 2012 on hyväksytty neljän sarjan julkaisuja.

- *Finnisch-Ugrische Forschungen* 61. Chefredakteurin Sirkka Saarinen.
- SUST. *A Linguistic Map of Prehistoric Northern Europe*. Rakvere, Estonia 16–18 October 2008. Eds Riho Grünthal & Petri Kallio.
- SUST. *Networks, Interaction and Emerging Identities in Fennoscandia and Beyond*. (Tromsø, Norway Oct. 13–16 2009.) Eds Charlotte Damm & Janne Saarikivi. Yhteistyökumppanina on Institutt for arkeologi og sosialantropologi, Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning, Universitetet i Tromsø. Noin 300–350 sivua, kuvitusta.
- Lexica XXXIV. *Reverse Dictionary of Komi and Komi-Permyak*. Toim./Red. Jorma Luutonen & Vjatšeslav Stepanov. Noin 350 sivua.
- Kansatieteellisiä julkaisuja 20. *Põhjahantide kodune tarbevara ja selle ornament 20. sajandi viimasel veerandil / Northern Khanty Household Utensils and Their Ornamentation in the Last Quarter of the 20th Century*. Edited by Edgar Saar. Kolmikielinen yhteisjulkaisu Eesti Rahva Muuseumin kanssa. Viron Hõimurahvaste Programm maksaa suomentamisesta aiheutuvat kulut. Noin 300 sivua.

Toimituksia-sarjaan on tarjottu useita käsikirjoituksia.

Väitöskirjoja on tekeillä runsaasti:

- Arja Ahlqvist: *Очерки по субстратной топонимии финно-угорского происхождения центра России*. Noin 350 sivua + 30 kuvaa/karttaa.
- Nobufumi Inaba: *Suomalais-volgalaisen* n-*genetiivin arvoitus omistuksen ja hallinnan ilmaisukeinojen valossa*. Noin 250 sivua + 10–15 kuvaa ja karttaa.
- Santeri Junttila: *Kantasuomalais-balttilaisten kontaktien tutkimushistoria*. 200–300 sivua.
- Esa-Jussi Salminen: *Udmurtin ja marin kielen kolmannen persoonan possessiivisuffiksin käyttö*. Noin 250 sivua.

Monografioita odotetaan arviointiin:

- Gerson Klumpp: *Differential Object Marking and Information Structure in Komi Dialects*. 266 sivua.
- Florian Siegl: *Materials on Forest Enets – an indigenous language of Northern Siberia*. Noin 450 sivua, valokuvia, karttoja.
- Pekka Sammallahti: *Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii*. Saamenkielisen lauseopin saksannos. Noin 450 sivua.
- Ante Aikio: *The Saami substrate in Finnish I: Loanwords*. Noin 200 sivua ja noin 70 levikkikarttaa.
- Janne Saarikivi: *Pinegan piirin suomalais-ugrilainen substraattinimistö.*

Vireillä olevista julkaisuhankkeista mainittakoon seuraavat:

- Robin Baker: *The History of the Moldavian Csangos: from the Earliest Times to 1763*,
- Maria Barmič & Inna Vèllo & Tapani Salminen: *Metsänenetsin sanakirja*,
- Lauri Harvilahti: *The Eternal Poplar. Studies on Upper Altai Qai Singing.*

Yhteistyössä Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kanssa jatkuu vogulin kielen sanakirjan toimitustyö.

Seuran verkkosivuille on lisätty sähköisinä versioina vuonna 2010 uusintapainoksena ilmestynyt Apuneuvoja X. Alho Alhoniemi: *Marin kielioppi* ja fil. tri h.c. Martti Kahlan Mordwinisches Wörterbuchin aineistosta kokoamat tiedostot: *Phraseologia Morduinica* ja *Botanica & Zoologica*.

Jo aiemmin liitettyinä sähköisinä versioina Seuran verkkosivuilla ovat

- *Online Documentation of Kolyma Yukaghir.* Irina Nikolaevan ja työryhmän laatimaan elektroniseen julkaisuun sisältyy mm. *Yukaghir-English, English-Yukaghir Dictionary*,
- Lexica VII: *Syrjänischer Wortschatz nebst Hauptzügen der Formenlehre*,
- *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 91 ja 92,
- Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 244, 253, 257, 258 ja 261,
- Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 186, 193 ja 202 (= *Syrjänische Texte* osat I–III ilman käännöksiä saksaksi).

Karjalan kielen sanakirja (Lexica XVI); verkkoversio on osoitteessa <http://kaino.kotus.fi/kks>. Kaino-palvelimelle tulee myös verkkoversio SUS:n ja KKTK:n julkaisusta *H. Paasonens Mordwinisches Wörterbuch* (Lexica XXIII) käyttöliittymän valmistuttua.

Finnisch-Ugrische Forschungenin artikkeleita on luettavissa Elektra-tietokannassa.

Seuraan on saatu maisteri Juha Kääriäisen 1990-luvulla käsittelemä E. N. Setälän laatima liivin sanasto. Sen julkaisemisesta sähköisesti (vepsän sanaston mallin mukaan) neuvotellaan erikseen KKTK:n kanssa.

Seura on myöntänyt EuroBABEL-hankkeelle luvan tehdä sähköiset versiot hantin kieltä käsittelevistä Toimituksia-sarjan julkaisuista *Wogulische Volksdichtung* I–VI ja *H. Paasonens surgutostjakische Textsammlungen am Jugan*. Näiden skannatut versiot ja IPA-muunnokset tulisivat kustantajan – siis SUS:n – verkkosivuille; linkityksistä sieltä muualle sovitaan erikseen.

Seuran johtokunta on päättänyt, että virolaisen Eesti Rakenduslingvistika Ühing -yhdistyksen aikakauslehti *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* voi laittaa verkkosivuilleen *Uralica Helsingiensia* -sarjan 1. julkaisun *Lähivertailuja 18*, joka ilmestyi Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen laitoksen ja Suomalais-Ugrilaisen Seuran julkaisuna vuonna 2008, samoin kuin julkaisun *Lähivertailuja 9. Suomalais-virolainen kontrastiiviseminaari 3.–5.5.1996, Lammi.* Toimittaneet Riho Grünthal ja Reet Kasik. Castrenianumin toimitteita 53 (Helsinki: Suomalais-ugrilainen laitos, Suomalais-Ugrilainen Seura. 1997). Yhdistyksen on selvitettävä tekijänoikeudet artikkelien sähköiseen julkaisuun. Päätettiin myös, että julkaisu linkitetään SUS:n verkkosivuille.

Johtokunta päätti Seuran osalta vastata myöntävästi FIN-CLARIN-konsortion pyyntöön saada sijoittaa H. Paasosen elektroninen sanakirja-aineisto Kielipankkiin. Konsortiota pyydettiin ottamaan yhteyttä myös Kotimaisten kielten tutkimuskeskukseen, joka on sanakirjan toinen kustantaja.

Tieteellisten seurain valtuuskunnan julkaisukeskuksen hoidossa olevaan Seuran julkaisuvarastoon on vuoden aikana saatu uusia julkaisuja viisi uutta nimekettä, yhteensä 1 592 nidettä. Tiedekirja on myynyt ajalla 1.11.2010–31.10.2011 Seuran julkaisuja 536 nidettä. Seuralla on julkaisujenvaihtokumppaneita 145 ja vaihtosuhteita 385. Tieteellisen kirjallisuuden vaihtokeskus on lähettänyt näille 421 nidettä. Vastikkeettomia kappaleita (arkistokappaleiden ja johtokunnan kappaleiden lisäksi) on toimitettu 534 arvostelijoille, lahjoiksi, näyttelyihin ja työkappaleiksi. Poistoja on tehty 1 323 kappaletta. Seura on lahjoittanut julkaisujaan mm. Saranskiin Mordvan valtionyliopistoon.

Jäsenistö

Vuosikokouksessa 2010 kutsuttiin Seuran ulkojäseneksi filol. kand. Natalia Kondratjeva Ižkarista, filol. kand. Galina Nekrasova Syktyvkarista ja fil. tri Vilmos Tánczos Kolozsvárista (Cluj-Napoca). Ehdotuksia kunniajäseniksi ei tehty.

Seura on saanut vuoden aikana 13 uutta vakinaista jäsentä, jotka ovat tutkija Uldis Balodis Helsingistä, tutkija Jeremy Bradley Wienistä, tutkija Oksana Ingle Charlestonista USA:sta, fil. maist. Mari Keränen Vantaalta, tutkija Denis Kuzmin Helsingistä, fil. maist. Minna Majanen Helsingistä, dosentti Matti Miestamo Helsingistä, opiskelija Patrick O'Rourke Helsingistä, eläkeläisopiskelija Esa Postila Rovaniemeltä, opiskelija Juho Pystynen Helsingistä, apulaisprofessori Pia Päiviö Torontosta, fil. maist. Timo Rantakaulio Helsingistä ja professori Beáta Wagner-Nagy Hampurista.

Viime vuosikokouksessa tehdyn päätöksen mukaisesti on uusilta vakinaisilta jäseniltä peritty kertajäsenmaksuna 40 euroa, opiskelijoilta kuitenkin 20 euroa.

Viime vuosikokouksen jälkeen joulukuun lopulla 2010 saapui suruviesti, että ajasta iäisyyteen oli siirtynyt Seuran ulkojäsen (vuodesta 1969) prof. emer. Ilse Lehiste (Columbus, Ohio) (1922–2010). Alkuvuosi 2011 toi myös kuolinuutisia: Seuran kunniajäsen (vuodesta 1996; ulkojäsen vuodesta 1952) prof. emer. Denis Sinor (Bloomington, Indiana) (1916–2011) ja Seuran ulkojäsen (vuodesta 1963) prof. emer. Lórand Benkő (Budapest) (1921–2011) olivat kuolleet tammikuussa. Petroskoista kantautui syyskuussa viesti Seuran ulkojäsenen (vuodesta 1985) filol. kand. Marija Zaitsevan (1927–2011) kuolemasta. Ajasta ikuisuuteen ovat siirtyneet Seuran vakinaiset jäsenet (vuodesta 1961) maisteri Eeva Maria Närhi (1932–2011) Helsingistä ja prof. Alpo Räisänen (1935–2011) Joensuusta sekä vakinainen jäsen (vuodesta 1940) fil. maist. Viljo Tervonen (1917–2011) Espoosta. Marraskuussa Göttingenistä saapunut suruviesti kertoi, että Seuran vakinainen jäsen (vuodesta 1962) Dr. Marie-Elisabeth Schmeidler (1920–2011) oli kuollut. Niin ikään marraskuussa poistui keskuudestamme Seuran vakinainen jäsen (vuodesta 1960) professori Tuomo Tuomi (1929–2011), joka toimi Seuran yliasiamiehenä vuosina 1965–1970.

Seura on onnitellut viime vuoden joulukuussa ulkojäsentään prof. Márta Csepregiä Budapestista hänen 60-vuotispäivänsä johdosta. Vuonna 2011 Seura on onnitellut ulkojäseniään prof. Péter Domokosia Budapestista ja prof. Jevdokija Njomysovaa Hanty-Mansijskista 75-vuotispäivän johdosta ja vakinaisia jäseniään prof. István Futakya Göttingenistä 85-vuotispäivän johdosta ja lääk. tri h.c. Esko Koivusaloa Helsingistä 75-vuotispäivän johdosta sekä 60 vuotta täyttäneitä fil. maist. Paula Kokkosta Kirkkonummelta, prof. Kirsti Siitosta Turusta, prof. Jussi-Pekka Taavitsaista Turusta, fil. maist. Irene Wichmannia Helsingistä ja tutkija Moritz Vögeliä Zürichistä.

Henkilöstö

Seuran toimimiehinä ovat päättyvänä kautena olleet seuraavat: esimiehenä prof. Ulla-Maija Forsberg, 1. varaesimiehenä prof. Sirkka Saarinen, 2. varaesimiehenä prof. Riho Grünthal, sihteerinä fil. maist. Paula Kokkonen, rahanvartijana merkon. Harry Sjöberg, kirjavarainhoitajana fil. maist. Maire Aho ja johtokunnan lisäjäseninä prof. Kaisa Häkkinen, dos. Ildikó Lehtinen ja fil. tri (1.8. alkaen apul.prof.) Jussi Ylikoski, yliasiamiehenä fil. maist. Merja Salo, tilintarkastajina KHT-yhteisö PricewaterhouseCoopers Oy, josta päävastuulliseksi nimettynä KHT Jaana Salmi sekä toiminnanjohtaja Ulla Piela (Kalevalaseura) ja hänen varamiehenään toiminnanjohtaja Marja Lappalainen (M. A. Castrénin seura). PricewaterhouseCoopers Oy hoitaa tarvittaessa varamieskäytännön Salmen osalta.

Seurassa toimii kokopäiväisenä kustannustoimittajana maisteri Anna Kurvinen. Suomalais-Ugrilaisen Seuran ja M. A. Castrénin seuran yhteisesti kolmeksi kuukaudeksi palkkaama korkeakouluharjoittelija, opiskelija Niko Partanen työskenteli kuusi viikkoa *Kuujärven lyydin kielennäytteitä* -käsikirjoituksen taiton ja oikoluvun parissa. Hänen harjoittelustaan kumpikin seura maksoi yhden harjoittelukuukauden palkan ja Helsingin yliopisto kolmannen kuukausipalkan.

Seuran edustajina August Ahlqvistin, Yrjö Wichmannin, Kai Donnerin ja Artturi Kanniston rahastojen tuotosta jaettavista väitöskirjapalkinnoista päättävässä Suomalais-Ugrilaisen Seuran ja Kotikielen Seuran yhteisessä lautakunnassa Seuraa edustamassa ovat olleet 1. varaesimies, prof. Sirkka Saarinen ja 2. varaesimies, prof. Riho Grünthal sekä asemansa perusteella esimies, prof. Ulla-Maija Forsberg.

Seuran edustajana Alfred Kordelinin yleisen edistys- ja sivistysrahaston tieteen jaostossa kolmivuotiskaudella 7.11.2009–6.12.2012 on prof. Sirkka Saarinen ja hänen varamiehenään prof. Riho Grünthal. Tieteellisten seurain valtuuskunnan hallituksen jäsenenä (valittuna vuosiksi 2010–2012) on esimies, prof. Ulla-Maija Forsberg. Hän on toiminut niin ikään TSV:n julkaisukeskuksen johtokunnan (2009–2011) jäsenenä ja sen varapuheenjohtajana. Esimies edusti Seuraa Tieteellisten seurain valtuuskunnan kevätkokouksessa 28.3. sekä syyskokouksessa 3.10. Ensimmäinen varaesimies Sirkka Saarinen on valtuutettu edustamaan Seuraa Suomalais-ugrilaisten kansojen VI maailmankongressin valmisteluissa ja itse kongressissa, joka pidetään 10.–12.9.2012 Siófokissa Unkarissa. Seuran esimies ja 2. varaesimies edustavat Seuraa Pietari-säätiön valtuuskunnassa. Seura kuuluu säätiön perustajajäseniin.

Rahanvartija Harry Sjöberg on osallistunut Seuran edustajana useiden pörssiyhtiöiden (Kesko Oyj, Sanoma Oyj, Kone Oyj, Stockmann Oy, UPM-Kymmene Oyj) kevään vuosikokouksiin.

Helsingissä 2. joulukuuta 2011

Paula Kokkonen, sihteeri

Suomalais-Ugrilaisen Seuran tilinpäätös vuodelta 2011

Tuloslaskelma 1.1.–31.12.2011

Varsinainen toiminta

Tuotot

Julkaisujen myynti	8 892,50
Tekijänoikeuskorvaukset	1 351,53
Valtion erillisavustus	33 000,00
Tuotot yhteensä	43 244,03

Kulut

Henkilöstökulut	
Palkat ja palkkiot	80 403,58
Eläkekulut	13 241,25
Muut lakisääteiset henkilöstökulut	3 813,55
Henkilöstökulut yhteensä	97 458,38
Myönnetyt apurahat ja palkinnot	30 300,00
Painatuskulut	13 715,40
Muut kulut	21 116,18
Kulut yhteensä	65 131,58
Varsinaisen toiminnan tuotto-/kulujäämä	–119 345,93

Varainhankinta

Tuotot

Jäsenmaksut	360,00
Varainhankinta yhteensä	360,00
Kulujäämä	–118 985,93

Sijoitus- ja rahoitustoiminta

Tuotot, Seura

Osinkotuotot	74 261,00
Korkotuotot	2 653,77
Tuotot yhteensä	76 914,77

Kulut, Seura

Omaisuuden luovutustappiot	20 785,32
Korkokulut ja muut rahoituskulut	922,50
Kulut yhteensä	21 707,82
Sijoitus- ja rahoitustoiminta, Seura yhteensä	55 206,95

Tuotot, Sidotut rahastot

Osinkotuotot	38 028,55
Korkotuotot	1 635,86
Tuotot yhteensä	39 664,41

Kulut, Sidotut rahastot

Omaisuuden luovutustappio	833,23
Kulut yhteensä	833,23
Sijoitus- ja rahoitustoiminta, Sidotut rahastot yhteensä	38 831,18
Sijoitus- ja rahoitustoiminta yhteensä	94 038,13
Kulujäämä	–24 947,80
Siirrot rahastoista, siirrot rahastoihin	6 530,97
Tilikauden ylijäämä/alijäämä	–31 478,77

Tase 31.12.2011

Vastaavaa

Pysyvät vastaavat	
Sijoitukset	
Osakkeet ja osuudet	840 296,77
JVK-lainat	240 000,00
Rahamarkkinat	69 985,28
Yhteensä	1 150 282,05
Sidottujen rahastojen varat	
Osakkeet ja osuudet	462 184,73
JVK-lainat	160 000,00
Rahamarkkinat	84 160,17
Yhteensä	706 344,90
Vaihtuvat vastaavat	
Vaihto-omaisuus	16,82
Siirtosaamiset	38 499,55
Yhteensä	38 516,37
Rahat ja pankkisaamiset	19 913,85
Vastaavaa	1 915 057,17

Vastattavaa

Oma pääoma	
Oma pääoma	1 134 067,11
Sidotut rahastot	706 344,90
Tilikauden yli-/alijäämä	31 478,77
Oma pääoma yhteensä	1 808 933,24
Lyhytaikainen vieras pääoma	
Ostovelat	4 685,07
Siirtovelat	101 438,86
Vieras pääoma yhteensä	106 123,93
Vastattavaa	1 915 057,17

Tilinpäätöksen liitetiedot

Seuran puolesta ei ole annettu pantteja, vakuuksia, takauksia tai muita vastuusitoumuksia. Sijoitusomaisuuden luonteiset arvopaperit on kirjattu hankintahintaan.

Sidottujen rahastojen varoja on seurattu kuten omakatteisten rahastojen varoja. Arvonalennuksia ei ole tehty, koska seuran varat on sijoitettu pitkäaikaisesti.

Sidottujen rahastojen osakkeiden hankintahinta oli 31.12.2011	535 846,97 euroa
ja markkinahinta	670 368,38 euroa
voitto	134 524,41 euroa

Kirjanpitoasiakirjat

Päiväkirja	ATK-tulosteina
Pääkirja	ATK-tulosteina
Palkkakirjanpito	paperitositteina
Tasekirja	erikseen sidottuna
Tase-erittelyt	erikseen sidottuna

Tositelajit ja säilyttämistapa

Pankki-, osto-, myynti- ja muistiotositteet A 912–1188 paperitositteina

Helsingissä 20.1.2012

Ulla-Maija Forsberg	Sirkka Saarinen	Riho Grünthal
Maire Aho	Paula Kokkonen	Harry Sjöberg
Kaisa Häkkinen	Ildikó Lehtinen	Jussi Ylikoski

Tilinpäätösmerkintä

Tilinpäätös on laadittu hyvän kirjanpitotavan mukaisesti. Suoritetusta tilintarkastuksesta on tänään annettu kertomus.

Helsinki 7.2.2012

Jaana Salmi, KHT Ulla Piela, toiminnantarkastaja

Suomalais-Ugrilaisen Seuran vuosikertomus toimintavuodelta 2012

Päättyvä vuosi on Seuran 129. toimivuosi.

Tieteellisten seurain valtuuskunta on perustanut Suomen yliopistot ry:n (Unifin) aloitteesta julkaisufoorumihankkeen, jonka toimintaa Seuran johtokunta on seurannut aktiivisesti. Julkaisufoorumihankkeen 23 arviointipaneelissa on tehty ensimmäisen kerran kaikki tieteenalat kattava luokitus vuonna 2011. Tasoluokituksen sai lähes 20 000 tieteellistä lehteä ja julkaisusarjaa ja noin 1 200 kirjakustantajaa.

Seuran perinteikkäänä kansainvälisenä kustantajana sekä kansainvälisenä ja monikielisenä julkaisuna meritoituneen Aikakauskirjan luokitus alimmalle ykköstasolle herätti kummastusta johtokunnan piirissä. Seuran julkaisusarjoista vain Finnisch-Ugrische Forschungen saavutti kakkostason. Julkaisufoorumiluokitus on kuitenkin päivittyvä järjestelmä. Arviointipaneelit päivittävät tasoluokitukset kolmen vuoden välein, seuraavan kerran vuonna 2014. Täyttääkseen paremmin julkaisufoorumin kriteerit johtokunta on päättänyt nimetä Toimituksia-sarjalle päätoimittajan ja toimitusneuvoston sekä kansainvälistää Aikakauskirjan ja päivittää Finnisch-Ugrische Forschungenin toimitusneuvostoa.

Suuri muutos on tapahtunut Suomalais-ugrilaisen kirjaston kohdalla. Helmikuussa allekirjoitettiin sopimus Kotimaisten kielten keskuksen suomalais-ugrilaisen kokoelman siirrosta Helsingin yliopiston kirjastoon. Toisena sopijaosapuolena on SUS, joka oli luovuttanut kirjastonsa vuonna 1979 valtiolle Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen hoitoon.

Kuukausikokoukset

Vuoden aikana Seura on järjestänyt vuosikokouksen sekä kahdeksan kuukausikokousta. Kaikki päättyvän toimikauden kuukausikokoukset on järjestetty Tieteiden talossa. Vuosikokouksessa 2.12.2011 – paikkana oli niin ikään Tieteiden talo – esitelmän piti esimies, professori Ulla-Maija Forsberg aiheesta *Kansallinen ja kansainvälinen fennougristiikka*.

Vuoden 2012 kuukausikokouksissa kuultiin seuraavat esitelmät:

- 20.1.2012 prof. Kaisa Häkkinen (Turun yliopisto): *Vanhat venäläiset lainasanat Mikael Agricolan teoksissa*,
- 17.2.2012 dos. Pekka Kauppala (Helsingin yliopisto): *Suomalais-ugrilaisia Suomen ja Saksan armeijoissa toisessa maailmansodassa. Kohtaloita ja kysymyksiä*,
- 16.3.2012 PhD student Tatiana Efremova (Doctoral School of Linguistics, Eötvös Loránd University, Budapest): *Language attitudes and language use among urban Maris*,

- 20.4.2012 fil. maist. Elina Pallasvirta (Helsingin yliopisto): *Suomen fennougristiikan transatlanttisten suhteiden synty ja kehitys*,
- 18.5.2012 Komin tiedekeskuksen jatko-opiskelija Enye Lav (V. A. Stepanov): *Perym komi kyv: toisen komin kirjakielen synty ja kehitys*,
- 21.9.2012 prof. László Keresztes (Debrecenin yliopisto): *Symmetria ja asymmetria kielellisten muutosten kimmokkeena*,
- 19.10.2012 fil. tri Tiina Äikäs (Oulun yliopisto): *Porosta nuuskaan – muuttuvat merkitykset saamelaisten uhripaikoilla*,
- 16.11.2012 fil. tri Auli Bläuer (MTT/Turun yliopisto): *Karja ja ihmiset: mitä suomalaisten kotieläinten varhaishistorian tutkimus voi kertoa ihmisyhteisöistä?*

Kokouksissa on ollut läsnä yhteensä 254 henkeä. Johtokunta on kokoontunut kaikkina mainittuina päivinä, yhteensä 9 kertaa.

Seuran kokoukset ja julkaisut sekä uutuusjulkaisuista kannet ja lyhyet luonnehdinnat ovat nähtävillä verkko-osoitteessa <http://www.sgr.fi>. Kotisivuja ylläpitää kustannustoimittaja Anna Kurvinen.

Arkistoasiat

Seuran tutkimusarkiston ja toiminta-arkiston aineisto, joka on Kansallisarkistossa, on edelleen erillisestä sopimuksesta käytettävissä johtokunnan hyväksymään perusteltuun tutkimustarkoitukseen. Kuluvana vuonna tutustumis- ja käyttölupia on myönnetty erityisesti saamelais- ja komilaisaineistoihin; myös E. Helimskin arkisto on ollut kysytty. Museovirastossa olevan C. G. E. Mannerheimin Aasian-matkan kuva-aineiston kysyntä on ollut vilkasta tänäkin vuonna.

Talous

Euroopan taloustilanne on kuluvan vuoden aikana pysynyt heikkona eikä Euroopasta, Suomen viennin tärkeimmästä markkina-alueesta, ole saatu vetoapua talouteemme. Kotimainen kulutus on kuitenkin pitänyt taloutemme paremmassa kunnossa kuin useimmilla Euroopan mailla. Taantuma jatkuu. Kotimaiset pörssiyhtiöt, joihin suurin osa Seuran sijoituksista on tehty, ovat olleet rajuilla kuntokuureilla. Laajoja tehostamistoimia on jatkuvasti käynnissä, ja investointeja on lykätty. Yhtiöt ovat kuitenkin pystyneet maksamaan omistajilleen kohtuullisen hyvät osingot. Yhtiöiden tämänhetkisen tuloskunnon perusteella ensi vuonna maksettavat osingot näyttävät pysyvän lähes kuluvan vuoden tasolla.

Sijoituksiin ei ole tilivuoden aikana tehty muutoksia. Seuran talous on pysynyt hyvänä. Talousarviossa arvioidut sijoitustoiminnan tuotot toteutuvat ennakoidulla tavalla, ja niillä pystytään aikaisempien vuosien tapaan kattamaan varsinaisen toimintamme alijäämä, jonka suuruus tänä vuonna tulee olemaan noin 100 000 euroa. Kuluvan vuoden tilinpäätöksessä vuonna 2009 tehtyjen sijoitusten arvonalennusten

mahdollinen palauttaminen muuttaa sijoitustoiminnan ja koko tilivuoden tulosta merkittävästi. Varsinaisen toiminnan tuotot, joista merkittävin on valtion avustus 33 000 euroa julkaisutoimintaan, toteutuvat ennakoidun suuruisina. Myös kulut ovat pysyneet talousarvion puitteissa.

Seura on vastaanottanut vuonna 2012 seuraavat avustukset:

- Tieteellisten seurain valtuuskunnan myöntämä julkaisutuki 33 000 euroa, joka jakautui neljän julkaisusarjan osalle,
- Suomen tiedekustantajien liiton hallituksen joulukuussa myöntämä 1 300 euron avustus käytettäväksi tietokoneen hankintaan,
- Emil Aaltosen säätiöltä fil. tri Karina Lukinin apurahaan liittyvä yleiskustannuslisä 1 500 euroa. Seura tarjoaa Lukinille työtilan ja tutkimukseen tarvittavan infrastruktuurin hänen apurahakautenaan 2011–2012.

Norjan tiedeakatemian (Senter for Grunnforskning ved det Norske Videnskaps-Akademin) vuonna 2010 myöntämä 6 000 euron avustus käytetään loppuvuodesta ilmestyvän artikkelikokoelman *Networks, Interaction and Emerging Identities in Fennoscandia and Beyond* (Eds Charlotte Damm & Janne Saarikivi) painatukseen.

Seura anoi suunnitteilla olevan *Kohti Siperiaa* -näyttelyn kustannuksiin Alfred Kordelinin yleiseltä edistys- ja sivistysrahastolta avustusta 15 880 euroa ja Jenny ja Antti Wihurin säätiöltä 11 580 euroa. Kumpikaan hakemus ei tuottanut tulosta.

Apurahat

Seuran hallussa olevista rahastoista sekä yleisistä varoista on myönnetty kuluvan vuoden aikana apurahoja ja palkintoja yhteensä 16 000 euroa.

August Ahlqvistin, Yrjö Wichmannin, Kai Donnerin ja Artturi Kanniston rahastojen vuoden 2011 käytettävissä olevan tuoton 8 500 euroa päätti Suomalais-Ugrilaisen Seuran ja Kotikielen Seuran yhteisesti asettama lautakunta 10. helmikuuta pitämässään kokouksessa jakaa väitöskirjapalkintona viidelle tohtorille kullekin 1 700 euroa:

- Aino Koivisto: *Sanomattakin selvää?* Ja*,* mutta *ja* että *puheenvuoron lopussa*,
- Liisa Mustanoja: *Idiolekti ja sen muuttuminen. Reaaliaikatutkimus Tampereen puhekielestä*,
- Riikka Nissi: *Totuuden jäljillä. Tekstin tulkinta nuorten aikuisten raamattupiirikeskusteluissa*,
- Rea Peltola: *Cohésion modale et subordination. Le conditionnel et le jussif finnois au miroir de la valeur sémantique et discursive du subjonctif français*,
- Marjo Savijärvi: *Yhteisestä toiminnasta yhteiseen kieleen. Keskustelunanalyyttinen tutkimus toisen kielen oppimisesta kielikylpypäiväkodin arkitilanteissa.*

Väitöskirjapalkinnot julkistettiin ja jaettiin rahastojen sääntöjen mukaisesti Kotikielen Seuran vuosikokouksessa 14.3.

Minette ja Otto Donnerin, Mikko Korhosen, Julius Markin ja lahjoittajien rahaston tuotosta jaettavaan nuorten tutkijain ja tutkijoiksi aikovien apurahaan (5 000 euroa) johtokunta päätti 19.5. pitämässään kokouksessa lisätä 1 000 euroa Seuran omista varoista ja jakaa näin summaksi saatu 6 000 euroa kahdelle hakijalle, kummallekin 3 000 euroa. Apuraha jaettiin väitöskirjatyöhön fil. maist. Santeri Junttilalle, jonka väitöskirjan aihe on *Kantasuomalais-balttilaisten kontaktien tutkimushistoria*, ja fil. maist. Sachiko Sosalle, jonka aihe on *Informaatiorakenne hantin kielessä*.

Albert Hämäläisen rahaston tuotosta Sisä-Venäjällä asuvien suomensukuisten kansojen tutkimukseen myönnettävästä apurahasta päätti Seuran johtokunta 16. marraskuuta. Jaettavissa oli 6 000 euroa, josta myönnettiin 1 500 euroa valt. kand. Taru Takamaalle käytettäväksi pro gradu -työhön liittyvään kenttätyömatkaan, joka suuntautuu vepsäläisten pariin Karjalaan. Takamaan tutkimusaihe on *Kulttuurivirtojen välissä: venäläistymisen ja etnisen identiteetin problematiikka äänisvepsäläisten arjessa*.

Jakamatta jäänyt 4 500 euroa päätettiin varata käytettäväksi juhlavuoden 2013 menoihin.

G. J. Ramstedtin rahastosta jaettavaa tuottoa oli kertynyt 2 000 euroa. Sillä johtokunta päätti tukea Suomen Itämaista Seuraa sen otettua vastuulleen juhlakirjan *Per Urales ad Orientum* ”toisen osan” painatukseen. *Manuscripta Castreniana* -hankkeessa työskentevälle prof. Gerson Klumppille maksettiin kuluvana vuonna hänelle Ramstedtin rahaston tuotosta vuonna 2011 varattu 2 500 euroa.

Kaisi ja Kaino Heikkilän rahaston tuotto 2 000 euroa lisättiin pääomaan.

Julkaisutoiminta

Viime vuosikokouksen jälkeen Seuran omat sarjat ovat saaneet paljon uusia julkaisuja.

Vuoden 2011 julkaisuina ilmestyivät:

- *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 93. Toim. Jussi Ylikoski. 459 sivua.
- Lexica XV. T. I. Itkonen: *Koltan- ja kuolanlapin sanakirja. Wörterbuch des Kolta- und Kolalappischen*. Osa I (3. painos, XLIV + 803 sivua) ja II (2. painos, sivut 805–1236). Uusintapainos. 1 236 sivua.
- SUST 263. Miikul Pahomov: *Kuujärven lyydiläistekstejä*. 233 sivua.

Vuoden 2012 julkaisuina ilmestyivät:

- SUST 264. *Per Urales ad Orientem. Iter polyphonicum multilingue. Festskrift tillägnad Juha Janhunen på hans sextioårsdag den 12 februar 2012*. Edited by Tiina Hyytiäinen, Lotta Jalava, Janne Saarikivi & Erika Sandman. XXVIII + 542 sivua.

Painossa on:

- Kansatieteellisiä julkaisuja 20. Edgar Saar: *Põhjahantide kodune tarbevara ja selle ornament 20. sajandi viimasel veerandil / Northern Khanty Household Utensils and their Ornamentation in the Last Quarter of the 20th Century / Pohjoishantien kotitalousesineet ja niiden koristekuviot 1900-luvun viimeisellä neljänneksellä*. 302 sivua.

Taittovaiheessa ovat:

- *Finnisch-Ugrische Forschungen* 61. Chefredakteurin Sirkka Saarinen. 280 sivua.
- SUST 265. Charlotte Damm & Janne Saarikivi (eds): *Networks, Interaction and Emerging Identities in Fennoscandia and Beyond* (Tromsø, Norway Oct. 13–16 2009). 298 sivua.
- SUST. Florian Siegl: *Materials on Forest Enets – an Indigenous Language of Northern Siberia*. Noin 500 sivua.
- Lexica XXXIV. Enye Lav, Jorma Luutonen: *Reverse Dictionary of Komi (Zyryan). Obratnyj slovar' komi(zyryanskogo) jazyka*. 509 sivua.

Seuran omissa sarjoissa ilmestyneiden julkaisujen yhteissivumäärä on 1 262 sivua (uusintapainokset mukaan lukien 1 498 sivua).

Vuoden 2013 julkaisuohjelma (osa siirtynee vuoteen 2014):

- *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 94.
- Lexica XXXI:2. *Electronic Word Lists: Komi-Zyryan, Chuvash and Tatar.* With SFOu WordListTool 1.3.
- Lexica XXXV. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 173. *Wogulisches Wörterbuch*. Zusammengestellt und herausgegeben von Vuokko Eiras und Arto Moisio.
- Apuneuvoja. Riho Grünthal: *Vepsän kielioppi*.
- Apuneuvoja. Sergei Maksimov – Sirkka Saarinen – Vadim Danilov: *Suomalais-udmurttilainen sanakirja*.
- SUST. Riho Grünthal & Petri Kallio (eds): *A Linguistic Map of Prehistoric Northern Europe*. Rakvere, Estonia 16–18 October 2008. 370 sivua.
- SUST. Niina Aasmäe, Tatjana Zirnask, Pärtel Lippus, Karl Pajusalu, Nele Salveste & Tiit-Rein Viitso: *Moksha Prosody.*
- SUST. Håkan Rydving: *Words and Varieties. Lexical Variation in Saami.*
- SUST. Tim Feist: *A Grammar of Skolt Saami.*
- SUST. Ante Aikio: *The Saami substrate in Finnish I: Loanwords.*
- SUST. Gerson Klumpp: *Differential Object Marking and Information Structure in Komi Dialects*.

Väitöskirjat, joita odotetaan vuonna 2013:

- Arja Ahlqvist: *Очерки по субстратной топонимии финно-угорского происхождения центра России*.
- Nobufumi Inaba: *Suomalais-volgalaisen* n-*genetiivin arvoitus omistuksen ja hallinnan ilmaisukeinojen valossa*.
- Santeri Junttila: *Kantasuomalais-balttilaisten kontaktien tutkimushistoria*.
- Esa-Jussi Salminen: *Udmurtin ja marin kielen kolmannen persoonan possessiivisuffiksin käyttö.*

Vogulin sanakirjan (*Wogulisches Wörterbuch*) viimeistely on siirtynyt vuoden 2012 alusta Kotimaisten kielten keskuksesta Turun yliopistoon. Seura vastaa sanakirjan saksannoksen kustannuksista.

Kartan *Geographical Distribution of the Uralic Languages* toimituskuntaa laajennettiin; siihen kuuluvat Jussi Ylikoski, Anna Kurvinen, Merja Salo ja Florian Siegl.

Seuran on verkkosivuilla on uutta luettavaa: SUST 259. *Sanoista kirjakieliin. Juhlakirja Kaisa Häkkiselle 17. marraskuuta 2010*. Toimittaneet Sirkka Saarinen, Kirsti Siitonen ja Tanja Vaittinen sekä SUST 264. *Per Urales ad Orientem. Iter polyphonicum multilingue Festskrift tillägnad Juha Janhunen på hans sextioårsdag den 12 februari 2012*. Edited by Tiina Hyytiäinen, Lotta Jalava, Janne Saarikivi & Erika Sandman.

Eesti Rakenduslingvistika Ühing on julkaissut *Lähivertailuja*-sarjan kirjoja verkossa. Niistä on saatu sopimuksen mukaisesti linkitys Seuran verkkosivuille – *Lähivertailuja 9* (Suomalais-virolainen kontrastiiviseminaari 3.–5.5.1996, Lammi. Toimittaneet Riho Grünthal ja Reet Kasik. Castrenianumin toimitteita 53. Helsinki: Suomalais-ugrilainen laitos, Suomalais-ugrilainen seura 1997) ja *Lähivertailuja 18* (Toimittaneet Helle Metslang ja Riho Grünthal. Uralica Helsingiensia 1. Helsinki: Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos, Suomalais-Ugrilainen Seura 2008).

Finnisch-Ugrische Forschungenin artikkeleita on luettavissa Elektra-tietokannassa.

Johtokunta päätti myöntää Anarâškielâ servi ry:lle käännös- ja julkaisuoikeuden julkaisuun *Inarilappisches Wörterbuch*. Hrsg. von Erkki Itkonen, unter Mitarbeit von Raija Bartens und Lea Laitinen (Lexica XX: I–IV, 1986–1991).

Tieteellisten seurain valtuuskunnan julkaisukeskuksen hoidossa olevaan Seuran julkaisuvarastoon on vuoden aikana saatu uusia julkaisuja kolme uutta nimekettä, yhteensä 1 171 nidettä. Tiedekirja on myynyt ajalla 1.11.2011–31.10.2012 Seuran julkaisuja 391 nidettä. Seuralla on julkaisujenvaihtokumppaneita 1 436 ja vaihtosuhteita 363. Tieteellisen kirjallisuuden vaihtokeskus on lähettänyt näille 325 nidettä. Vastikkeettomia kappaleita (arkistokappaleiden ja johtokunnan kappaleiden lisäksi) on toimitettu 432 arvostelijoille, lahjoiksi, näyttelyihin ja työkappaleiksi. Poistoja on tehty 789 kappaletta.

Kuten alussa mainittiin Seura on perustanut kahdelle julkaisusarjalleen toimitusneuvoston ja kansainvälistää ja päivittää jo olevia toimitusneuvostoja. Aikakauskirjan päätoimittajana aloitti fil. tri Arja Hamari ja toimitussihteerinä maist. Juha Kuokkala. Toimituksia-sarjan päätoimittajaksi nimettiin prof. Riho Grünthal ja Kansatieteellisiä julkaisuja -sarjan päätoimittajaksi dos. Ildikó Lehtinen. Johtokunta päätti, että Apuneuvoja-sarjan toimittamista johtaa kulloinenkin sihteeri ja että Lexica-sarja nykymuotoisena ei kaipaa toimitusneuvostoa. Uralica Helsingiensia -sarjalla on ollut toimitusneuvosto jo sarjan perustamisesta alkaen. Päätoimittajat kokoavat ja päivittävät Aikakauskirjan ja Finnisch-Ugrische Forschungenin toimitusneuvoston.

Manuscripta Castreniana -hanke

Seuran hallinnoima M. A. Castrénin elämäntyön uudelleen julkaisemiseen tähtäävä *Manuscripta Castreniana* -hanke on edennyt lähinnä virkatöinä. Hankkeen tavoitteena on julkaista toimitettuina, kommentoituna ja englanniksi käännettyinä Castrénin kieli- ja kansatieteellinen käsikirjoitusaineisto, matkakertomusten ja -kirjeiden täydellinen kokoelma sekä tieteellinen elämäkerta. Fil. tri Karina Lukin on tutkinut M. A. Castrénin arkeologisia ja muita ei-kielitieteellisiä käsikirjoituksia Kulttuurirahaston apurahan turvin.

Manuscripta Castreniana -hankkeen toimituskuntaa, johon ovat kuuluneet prof. Ulla-Maija Kulonen, prof. Juha Janhunen, dos. Timo Salminen ja maist. Lotta Jalava, on laajennettu nimeämällä mukaan fil. tri Karina Lukin.

Hankkeeseen osallistuvat tutkijat kokoontuivat 19. tammikuuta Helsingissä Tieteiden talossa seminaariin, joka järjestettiin Suomen tiedekustantajien liiton tuella. Avustusta seminaariin oli saatu 3 000 euroa vuoden 2011 lopussa. Hankkeen 16 tutkijaa käsittelivät työryhmissä käsikirjoitusaineistojen erityisiä piirteitä, toimituksellisia ongelmia ja niiden ratkaisuja. Toimituspäällikkö Sakari Katajamäki luennoi Edith-hankkeesta, jonka puitteissa Suomalaisen Kirjallisuuden Seura julkaisee kriittisiä editioita suomalaisten kirjailijoiden teoksista. Maisteri Patricia Berg esitteli Svenska litteratursällskapetin G. A. Wallin -projektia. Seminaarin päätteeksi tutustuttiin Kansalliskirjastossa M. A. Castrénin käsikirjoituskokoelmaan.

Ensi vuonna vietetään M. A. Castrénin 200-vuotisjuhlavuotta. Juhlapäivänä 2.12.2013 avautuu Helsingin yliopistomuseossa Arppeanumissa näyttely *Kohti Siperiaa*, jonka käsikirjoituksen on laatinut dos. Ildikó Lehtinen. Näyttelyn tuottaa ja valmistaa yhteistyössä Helsingin yliopistomuseo, Museoviraston Suomen kansallismuseon Kulttuurien museo -yksikkö ja Suomalais-Ugrilainen Seura. Näyttelyn kustannuksiin Seura haki avustusta kahdelta taholta: 11 380 euroa Jenny ja Antti Wihurin rahastosta ja 15 880 euroa Alfred Kordelinin yleisestä edistys- ja sivistysrahastosta. Avustusta ei kuitenkaan saatu.

Jäsenistö

Vuosikokouksessa 2011 ei tehty ehdotuksia uusiksi kunnia- tai ulkojäseniksi.

Seura on saanut vuoden 2012 aikana seitsemän uutta vakinaista jäsentä, jotka ovat maisteri Elina Ahola Turusta, maisteri Giorgia Ferrari Palmasta Italiasta, maisteri Kati Kallio Tampereelta, toimittaja Jussi Konttinen Helsingistä, varatuomari Hannu Petersohn Espoosta, opiskelija Eero Talvitie Helsingistä ja Ph.D. Kendra Willson Helsingistä.

Viime vuosikokouksessa tehdyn päätöksen mukaisesti on uusilta vakinaisilta jäseniltä peritty kertajäsenmaksuna 40 euroa, opiskelijoilta kuitenkin 20 euroa.

Suruviestejä on vuoden aikana kantautunut ulkomailta Budapestista ja Joškar-Olasta sekä Helsingistä. Seuran ulkojäsen (vuodesta 1980) prof. emer. Gábor Bereczki

(1928–2012) ja prof. emer. László Keszi-Kovács (1908–2012) sekä Seuran ulkojäsen (vuodesta 1983) Marin valtionyliopiston professori Ivan Grigorjevitš Ivanov (1935–2012) ovat siirtyneet ajasta iäisyyteen. Seuran tilintarkastajana ja varatilintarkastajana toiminut Seuran vakinainen jäsen (vuodesta 1962) lääk. & kir. toht. h.c. Esko Koivusalo (1936–2012) menehtyi tammikuussa.

Seura on onnitellut kunniajäsentään prof. Valej Kel'makoviaIžkarista hänen 14. tammikuuta olleen 70-vuotispäivänsä johdosta sekä 3. elokuuta 80 vuotta täyttänyttä ulkojäsentään prof. emer. Gert Saueria Berliinistä ja 2. elokuuta niin ikään 80 vuotta täyttänyttä vakinaista jäsentään prof. emer. Kalevi Wiikiä Turusta sekä 70 vuotta täyttäneitä vakinaisia jäseniään prof. emer. Juhani U. E. Lehtosta Helsingistä 20. marraskuuta ja kansanedustaja Ilkka Taipaletta Helsingistä 29. marraskuuta. Entistä sihteeriään prof. Juha Janhusta Helsingistä Seura onnitteli hänen 12. helmikuuta olleen 60-vuotispäivänsä johdosta.

Henkilöstö

Seuran toimimiehinä ovat päättyvänä kautena olleet seuraavat: esimiehenä prof. Ulla-Maija Forsberg, 1. varaesimiehenä prof. Sirkka Saarinen, 2. varaesimiehenä prof. Riho Grünthal, sihteerinä fil. maist. Paula Kokkonen, rahanvartijana merkon. Harry Sjöberg, kirjavarainhoitajana fil. maist. Maire Aho ja johtokunnan lisäjäseninä prof. Kaisa Häkkinen, dos. Ildikó Lehtinen ja apul.prof. Jussi Ylikoski, yliasiamiehenä fil. maist. Merja Salo, joka hoiti myös osan sihteerin tehtävistä syyskuusta alkaen. Tilintarkastajina ovat toimineet KHT-yhteisö PricewaterhouseCoopers Oy, josta päävastuulliseksi nimettynä KHT Jaana Salmi, ja toiminnanjohtaja Ulla Piela (Kalevalaseura) varamiehenään toiminnanjohtaja Marja Lappalainen (M. A. Castrénin seura). PricewaterhouseCoopers Oy hoitaa tarvittaessa varamieskäytännön Salmen osalta.

Seurassa toimii kokopäiväisenä kustannustoimittajana maisteri Anna Kurvinen. Opiskelija Niko Partanen työskenteli kesäkuun ajan tehden Toimituksia-sarjan julkaisujen taittotöitä, ja niitä hän jatkoi tuntitöinä vuoden loppuun. Maisteri Klaas Ruppel on saksantanut tuntitöinä Turun yliopistossa viimeisteltävää vogulin sanakirjaa (*Wogulisches Wörterbuch*).

Seuran edustajina August Ahlqvistin, Yrjö Wichmannin, Kai Donnerin ja Artturi Kanniston rahastojen tuotosta jaettavista väitöskirjapalkinnoista päättävässä Suomalais-Ugrilaisen Seuran ja Kotikielen Seuran yhteisessä lautakunnassa Seuraa edustamassa ovat olleet 1. varaesimies, prof. Sirkka Saarinen ja 2. varaesimies, prof. Riho Grünthal sekä asemansa perusteella esimies, prof. Ulla-Maija Forsberg.

Tieteellisten seurain valtuuskunnan hallituksen jäsenenä (valittuna vuosiksi 2010–2012) on Seuraa edustanut esimies, prof. Ulla-Maija Forsberg. Sihteeri edusti Seuraa Tieteellisten seurain valtuuskunnan kevätkokouksessa, joka pidettiin 23.3. Tieteiden talossa, ja esimies edusti Seuraa 2.10. pidetyssä syyskokouksessa. Suomen tiedekustantajien liiton sääntömääräisessä vuosikokouksessa 23.4. Seuraa edusti sihteeri.

Seuran edustajana Alfred Kordelinin yleisen edistys- ja sivistysrahaston tieteen jaostossa kolmivuotiskaudella 7.11.2009–6.11.2012 on ollut prof. Sirkka Saarinen ja hänen varamiehenään prof. Riho Grünthal. He jatkavat myös seuraavan kolmivuotiskauden (7.11.2012–6.11.2015).

Ensimmäinen varaesimies Sirkka Saarinen edusti Seuraa Suomalais-ugrilaisten kansojen VI Maailmankongressissa, joka pidettiin 10.–12.9.2012 Siófokissa Unkarissa. Seuran esimies ja 2. varaesimies edustavat Seuraa Pietari-säätiön valtuuskunnassa. Seura kuuluu säätiön perustajajäseniin.

Rahanvartija Harry Sjöberg on osallistunut Seuran edustajana useiden pörssiyhtiöiden (Stockmann Oyj, Kesko Oyj, Sampo Oyj ja Lemminkäinen Oyj) kevään vuosikokouksiin.

Helsingissä 2. joulukuuta 2012

Paula Kokkonen, sihteeri

Suomalais-Ugrilaisen Seuran tilinpäätös vuodelta 2012

Tuloslaskelma 1.1.–31.12.2012

Varsinainen toiminta

Tuotot

Julkaisujen myynti	8 968,30
Tekijänoikeuskorvaukset	420,06
Valtion erillisavustus	33 000,00
Muut erillisavustukset	2 800,00
Tuotot yhteensä	45 188,36

Kulut

Henkilöstökulut	
Palkat ja palkkiot	66 818,03
Eläkekulut	9 589,71
Muut lakisääteiset henkilöstökulut	2 743,81
Henkilöstökulut yhteensä	79 151,55
Myönnetyt apurahat ja palkinnot	22 500,00
Painatuskulut	27 243,12
Muut kulut	25 283,15
Kulut yhteensä	75 026,27
Varsinaisen toiminnan tuotto-/kulujäämä	–108 989,46

Varainhankinta

Tuotot

Jäsenmaksut	280,00
Varainhankinta yhteensä	280,00
Kulujäämä	–108 709,46

Sijoitus- ja rahoitustoiminta

Tuotot

Osinkotuotot	115 330,20
Korkotuotot	5 566,03
Omaisuuden luovutusvoitot/kurssivoitot	0,00
Arvonalennusten palautukset	135 248,20
Muut tuotot	7 161,21
Tuotot yhteensä	263 305,64

Kulut

Korkokulut ja muut rahoituskulut	924,67
Kulut yhteensä	924,67
Sijoitus- ja rahoitustoiminta yhteensä	262 380,97
Tuotto /kulujäämä	153 671,51
Siirrot rahastoista, siirrot rahastoihin	97 760,98
Tilikauden ylijäämä/alijäämä	55 910,53

Tase 31.12.2012

Vastaavaa

Pysyvät vastaavat	
Sijoitukset	
Osakkeet ja osuudet	906 983,73
JVK-lainat	240 000,00
Rahamarkkinat	58 356,92
Yhteensä	1 205 340,65
Sidottujen rahastojen varat	
Osakkeet ja osuudet	540 393,77
JVK-lainat	160 000,00
Rahamarkkinat	104 632,11
Yhteensä	805 025,88
Vaihtuvat vastaavat	
Vaihto-omaisuus	16,82
Siirtosaamiset	13 163,09
Yhteensä	13 179,91
Rahat ja pankkisaamiset	23 144,47
Vastaavaa	2 046 690,91

Vastattavaa

Oma pääoma	
Pohjarahasto	17 503,96
Ed. tilikausien yli-/alijäämät	1 058 152,87
Rahastot	26 011,51
Yhteensä	1 101 668,34
Sidotut rahastot	805 025,88
Tilikauden yli-/alijäämä	55 910,53
Oma pääoma yhteensä	1 962 604,75
Lyhytaikainen vieras pääoma	
Ostovelat	451,64
Siirtovelat	83 634,52
Vieras pääoma yhteensä	84 086,16
Vastattavaa	2 046 690,91

Tilinpäätöksen liitetiedot

Kirjanpitoasiakirjat

Päiväkirja	ATK-tulosteina
Pääkirja	ATK-tulosteina
Palkkakirjanpito	paperitositteina
Tasekirja	erikseen sidottuna
Tase-erittelyt	erikseen sidottuna

Tositelajit ja säilyttämistapa

Pankki-, osto-, myynti- ja muistiotositteet A 1191–1455 paperitositteina

Helsingissä 15.2.2013

Ulla-Maija Forsberg	Sirkka Saarinen	Riho Grünthal
Sampsa Holopainen	Auli Oksanen	Harry Sjöberg
Kaisa Häkkinen	Ildikó Lehtinen	Arja Hamari

Tilinpäätösmerkintä

Suoritetusta tilin- ja toiminnantarkastuksesta on tänään annettu kertomus.

Helsingissä 19.2.2013

Jaana Salmi, KHT Ulla Piela, toiminnantarkastaja